

๖ 1059744X

มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษาน้ำบางลำภู
ETHNOMUSICOLOGY : A CASE STUDY BANBANGLAMPOO

ฉบับนี้ขึ้นทนาย

จาก

นักทฤษฎีทางสังคม ม.มหิดล

๑๗

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

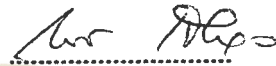
๑๗ ๒๑๑๘

๒๕๖๑

พ.ศ. ๒๕๖๑

Copyright by Mahidol University

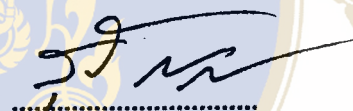
วิทยานิพนธ์
เรื่อง
มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษานันทวงลำภู

ณรงค์ เปียนทองกุล
ผู้วิจัย

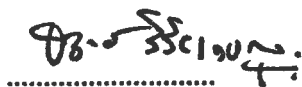
สัจด์ ภูเขาทอง, กศ.บ.
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

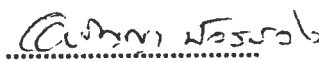
สุกรี เจริญสุข, กศ.บ., M.M.E., D.A.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, ศศ.บ., ศศ.ม.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

อดุลย์ วิริยเวชกุล ราชบัณฑิต,
พ.บ., น.บ., F.R.C.P
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย

อภิัญญา บัวสรวง, ศศ.บ., M.A.
ประธานกรรมการประจำหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษานันทวงลำภู
ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2539

ณรงค์ เขียนทองกุล
ผู้วิจัย

สงัด กุษาทอง, กศ.บ.
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

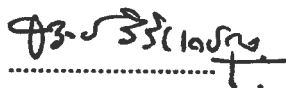
สุกรี เจริญสุข, กศ.บ., M.M.E., D.A.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, ศศ.บ., ศศ.ม.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

พูนพิศ อมาตยกุล, พ.บ., M.A., ศศ.ค.(กิตติมศักดิ์)
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อดุลย์ วิริยเวชกุล ราชบัณฑิต,
พ.บ., น.บ., F.R.C.P

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

สุริยา รัตนกุล, อ.บ.(เกียรตินิยมอันดับ1), Ph.D.
ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ

นายณรงค์ เขียนทองกุล

วัน เดือน ปีเกิด

15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2502

สถานที่เกิด

จังหวัดกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ.2520-2523:

ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ)

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พ.ศ.2523 - 2530 :

ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, พ.ศ.2528 - 2531 :

การศึกษามัธยมศึกษา (ดุริยางคศาสตร์)

มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ.2534 - 2539 :

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

พ.ศ.2525 - 2531 : ครูจ้างสอนดนตรี

โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

พ.ศ.2531 - 2533 : อาจารย์ประจำภาควิชาดนตรี

วิทยาลัยครูสงขลา

พ.ศ.2533 - ปัจจุบัน : อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปนิเทศ

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับเงินทุนอุดหนุนจากทุนสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและทุนบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งถือเป็นเกียรติอย่างสูงที่ผู้วิจัยได้รับทุนดังกล่าว

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วย ได้รับความช่วยเหลือจากหลายท่าน กราบขอบพระคุณ อาจารย์สัจด์ ภูเขาทอง ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์สุกวี เจริญสุข และอาจารย์ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ ที่ช่วยแนะนำและสอบตรวจวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์พูนพิศ อมาตยกุล กรรมการสอบ ได้ตรวจสอบแก้ไขข้อมูลเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ ผู้ที่ให้ข้อมูล “บ้านบางลำภู” ผู้ช่วยเหลืออีกหลายท่าน คุรุสัจจิตต์ คุริยประณีต คุรุสุดา เขียววิจิตร คุรุชม รุ่งเรือง คุรุผวน รุ่งเรือง คุรุสมชาย คุริยประณีต คุรุสุพจน์ ไตสง่า ครอบครวัจันตเอก ครอบครวัเขยเกษ ลูกหลานในตระกูล คุริยประณีต ตลอดจนลูกศิษย์ในบ้านบางลำภู อาจารย์จ่านง ส่งศรีวัฒน์ อาจารย์พลกุล หอมยก คุรุบีบ คงลายทอง อาจารย์บุญส่ง ธรรมวณิชย์ และผู้ที่ให้ความช่วยเหลือที่ไม่ได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์รัฐพงศ์ ไส้วัดที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขและเขียนโน้ตร่างทั้งหมดในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์วัชรภรณ์ วรณดี ที่ช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์แต่ต้นจนสำเร็จเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์ด้วยดี และสุดท้ายขอขอบพระคุณ อาจารย์บุญฤดา เขียนทองกุล และบุตรสาว รวมทั้งครอบครัวของข้าพเจ้าที่ให้กำลังใจจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ณรงค์ เขียนทองกุล

ชื่อวิทยานิพนธ์	มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษาบ้านบางลำภู
ผู้วิจัย	ณรงค์ เขียนทองกุล
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	สัจด์ ภูเขาทอง, กศ.บ. สุกรี เจริญสุข, D.A. ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, ศศ.ม.
วันที่สำเร็จการศึกษา	1 ตุลาคม พ.ศ. 2539

บทคัดย่อ

บ้านดนตรีของสกุลดุริยประณีต หรือ “บ้านบางลำภู” เป็นสำนักดนตรีที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ มีอายุมาจนถึงปี พ.ศ. 2539 ที่เขียนเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้นับเวลาได้ประมาณหนึ่งร้อยปี การที่สำนักดนตรีแห่งนี้สามารถดำรงความเป็นเอกทางวิชาการและงานอาชีพดนตรี เป็นที่ยืนชื่อลือชามาตลอดเวลาดังกล่าวนั้น ถือได้ว่า เป็นวัฒนธรรมการดนตรีระดับชาติที่ควรค่าแก่การศึกษาวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ดำเนินการศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านบางลำภู เน้นหนักในเรื่องกระบวนการดำเนินงานวิชาชีพดนตรีของบ้านดนตรีแห่งนี้ พร้อมกับการวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของนักดนตรีในตระกูลนี้ด้วย

ย่านบางลำภู เป็นแหล่งชุมชนที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และได้เจริญรุ่งเรืองเป็นแหล่งชุมชน แหล่งการค้า และแหล่งธุรกิจการบันเทิงที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร ในอดีตบางลำภูเป็นศูนย์กลางของแหล่งการบันเทิง มีโรงภาพยนตร์ถึง 3 แห่ง โรงละครวัง วิกลีเกะ ร้านขายแผ่นเสียงอันลือชื่อ และบ้านนักดนตรีไทยเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันย่านบางลำภูมีการเปลี่ยนแปลงสภาพจากเดิมเป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่หลายแห่งด้วยกัน และมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาพักอาศัยในบริเวณนี้เพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันแหล่งความรู้และความบันเทิงทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกลับลดลง คงเหลือบ้านนักดนตรีไทยเพียงไม่กี่แห่ง

คำว่า “บ้านบางลำภู” เป็นสมญานามที่นักดนตรีไทยทั้งประเทศยอมรับให้เป็นกลุ่มศิลปินเพลงที่มีอิทธิพลสูงสุดแห่งหนึ่ง ในด้านการบรรเลงขับร้องและการประพันธ์ดนตรีไทย ใช้เรียกขานนักดนตรีไทย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกหลายตระกูลรวมกัน ได้แก่ ตระกูลดุริยประณีตเป็นหลักและเพิ่มเติมด้วยตระกูลเครือญาติ เช่น ดุริยพันธุ์ เขียววิจิตร รุ่งเรือง โตสง่า พิณพาทย และเชยเกษ เป็นต้น บางครั้งอาจนับรวมถึงบรรดาลูกศิษย์อีกด้วย มีแหล่งที่ตั้งอยู่ ณ ถนนลำภู ใกล้กับวัดสังเวชวิศยาราม ผลการรวบรวมประวัติบุคคลภายในบ้านบางลำภูแห่งนี้ พบว่า เป็นบ้านดนตรีที่มีลูกหลานเป็นนักดนตรีไทยจำนวนมากที่สุดในขณะนี้

วิทยานิพนธ์ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ 5 บท กล่าวถึงลักษณะภูมิศาสตร์ทั่วไปของแหล่งที่ตั้งของสำนักดนตรีและแหล่งธุรกิจการบันเทิง ตั้งแต่อดีตสมัยรัชกาลที่ 5 ประวัติและความเป็นมาของบ้านบางลำภู ชีวิตประวัตินักดนตรีในบ้านบางลำภู เครื่องดนตรีและบุคคลภายนอก ลักษณะกิจการและงานดนตรี ซึ่งประกอบไปด้วยการบรรเลงและขับร้องอันมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองอย่างชัดเจน การบันทึกผลงานเพลง และอุตสาหกรรมการสร้างเครื่องดนตรีรวมทั้งเป็นผู้จัดทำจำหน่ายอีกด้วย ตลอดจนการกระจายตัวของนักดนตรีในตระกูลและบรรดาศิษย์ที่ออกไปรับใช้สังคม

ศิลปินเพลงไทยของบ้านบางลำภูมีครบวงจร มีทั้งนักแต่งเพลง เช่น ครูโชติ ครูชั้น และครูชั้น มีนักดนตรีเอก เช่น สืบสุข ดุริยประณีต มีนักร้องที่มีความสามารถโดดเด่น เช่น ครูสุดา เขียววิจิตร ครูเข้มชัย ดุริยพันธ์ ครูทัศนีย์ ดุริยประณีต ครูชม รุ่งเรือง จนถึงครูสุจิตต์ ดุริยประณีต นับตั้งแต่ครูสุข ดุริยประณีต ผู้ก่อตั้งสำนักดนตรีแห่งนี้ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2448 เป็นลำดับเรื่อยมาจนถึงชั้นลูกชั้นหลาน ทั้งชายและสะใภ้ รวมไม่น้อยกว่า 4-5 ชั่วคนแล้วนั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้แจ้งรายละเอียดไว้จนหมดสิ้นตลอดเวลาเกือบ 100 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังปรากฏผลงานเพลงที่นักดนตรีในบ้านนี้ได้ประพันธ์ไว้เป็นเพลง โหมโรง เพลงเถา และเพลงอื่น ๆ ไม่น้อยกว่า 20 เพลง หากจะรวมเพลงบรรเลงทางเดี่ยวด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ด้วยแล้ว จะมีจำนวนทางบรรเลงมากเหลือที่จะกล่าวได้ เอกลักษณะสำคัญของเพลงบ้านบางลำภูนั้น มีทางขับร้องที่สืบเชื้อสายมาจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แหม่มสุนทรวาทีน) ส่วนทางบรรเลงที่ครูสุข ผู้เป็นต้นสกุลได้รับอิทธิพลมาจากวังบ้านหม้ออันเป็นกรมมหรสพ สมัยรัชกาลที่ 5 และได้ปรับแต่งให้ทันสมัยขึ้นด้วยความรู้ที่ได้เล่าเรียนและฝึกฝนต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึง รัชกาลที่ 8 ด้วยแนวการบรรเลงตามแบบของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมทั้งยังได้เพิ่มเติมความรู้เพลงสำเนียงมอญเพิ่มมาอีกจากแหล่งต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ได้รวบรวมบรรยายไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ความสำเร็จของบ้านบางลำภูไม่ได้มีแต่เพียงการให้กำเนิดนักดนตรี นักร้องและผู้ชำนาญการดนตรีสาขาต่าง ๆ จนถึงได้รับการยกย่องว่า เป็นนักดนตรีเอกแห่งกรมศิลปากร และเป็นศิลปินแห่งชาติเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงผลการประกวดขับร้องการบรรเลง การบรรเลงประชันวง ที่ได้รับชัยชนะตลอดทุกยุคทุกสมัย ผลการบันทึกแผ่นเสียง ก็มีอยู่จำนวนมากในหลายบริษัทค้าแผ่นเสียง เริ่มตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึงรัชกาลปัจจุบันเป็นเวลากว่า 60 ปี อีกทั้งผลงานที่ได้รับใช้ประเทศชาติผ่านกรมศิลปากร กรมประชาสัมพันธ์ โทรทัศน์แห่งประเทศไทย ฯลฯ รวมทั้งมีบทบาทในด้านดนตรีและละครอันเป็นของหลวงในราชสำนักรัชกาลปัจจุบัน ย่อมเป็นที่เชื่อถือได้ว่า ผลงานของ “ บ้านบางลำภู ” เป็นผลงานชั้นเอกระดับประเทศ สมควรได้รับการบันทึกไว้เป็นวิทยานิพนธ์ดังที่ปรากฏอยู่ในงานฉบับนี้

Thesis Title Ethnomusicology : A Case Study Banbanglampoo

Name Narong Kiantongkul

Degree Master of Art (Curtral Studies)

Thesis Supervisory Committee

Sangad Phukhaotong, B.Ed.

Sugree Charoensook, D.A.

Sakchai Hirunrux, M.A.

Date of Grauduation 1 October B.E. 2539 (1996)

Abstract

This Ethno-musicological research studies on **“Ban Bang Lam Poo”**, is a very first study, described all about life and work belonged to a group of Thai traditional musical artists of the **Duriyapraneet and the related families** who owned a **House of Thai Traditional Music**, almost 100 years, located in a district namely **“Ban Bang Lam Poo”**. During the range of the **King Rama III (1825 - 1852)** **Ban Bang Lam Poo** was only a small village of Bangkok suburb, north to the Royal Palace. After the year 1900 and during the range of the **King Rama V**, the city was enlarged and **Bang Lam Poo** become a big trading center where most Siamese people went for shopping and enjoying their leisure time at various entertainment places such as traditional theaters, movie and Thai traditional music houses. The Duriyapraneet family started their original house of music here around the year 1905. In the range of the **King Rama VI** there was the first music recording company started their business at **Bang Lam Poo** in 1925 and it was quite a famous place that most Thai traditional music were recorded there. Today (1996) **Bang Lam Poo** has changed a lot. It is no more the area of entertainment but a big business shopping center and also the place that many tourists also enjoyed their visits and stay. Despite with this great changes, the **Ban Bang Lam Poo Music House** is the only place that still active in their professional life and very well known to most Thai musicians. **Ban Bang Lam Poo** is still well recognized as one of the best training center and a daily functioning group artists of Thai traditional music.

This research is written in 5 chapters. Chapter 1 and 2 are the introduction, history of the house which is started before the year 1905, describing all artists, relatives, composers and music teachers of the families. Chapter 3 reported their

details of professional life, works and all performing activities followed by analysis of songs which composed by outstanding members of the family in Chapter 4, finally end up by the discussion and conclusion in Chapter 5.

Mr. Sook Duriyapraneet founder of **Ban Bang Lam Poo Music House**, his wife Mrs. Tham and their 9 out of 10 children later became musical artists and composers, all became the professional working members of the family. Four of his sons, Mr. Chote, Mr.Chan, Mr. Cheun and Mr.Seurbsood were the great and outstanding artists of the country and very well recognized as specialists in Thai Traditional Music Performing Arts especially in Pipat Music. The other 5 daughters. Mrs. Suda, Mrs.Chamchoy, Mrs.Chom, Mrs.Tassanee and Mrs.Soodjit were outstanding Thai classical singers, especially Mrs.Soodjit later in the year 1993 became the National Artist of the Thai Nation. All of Mr. Sook's children became professional music teachers, many of them worked for the government at The Department of Fine Arts, Ministry of Education till they were retired, all of them contributed so much of work for the nation.

Later, the Duriyapraneet had so many extended family branches which all of them shared the same musical art profession. These extended families are among the Duriyaphand, Khaewichit, Rungruang, To-sngar, Pinpart and Chaeyketu. Extension of families also followed by increasing of new and young generations of artist members and new family housing located within the near by area of the Bang Lam Poo village. Their unities created so much of works, such as, Thai Traditional Music Recordings, Traditional theater music, Music for entertainment especially lot of Pipat Contests.

Analysis 5 of 21 compositions which composed by artists of the house were described in this research. it is quite clear from our analysis that the outstanding characteristic of Ban Bang Lam Poo's music had lot of influences from the original singing style from Praya Sanoh-Duriyang (Cham Sundarawathin). The Pipat style is influenced by all techniques of Lung Pradit Pairon (Sorn Silapa Bunleang). This family is also famous in Thai-Mon Traditional Music Style and had created much of work in this particular area in the Pipat Mon performances.

Ethno-musicological study in Thai traditional music is still in great needed as part of basic research in our country. This study of Ban Bang Lam Poo is only a small part of the whole work that should be done more in the near future.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฐ
สารบัญแผนที่	ท
สารบัญแผนภูมิ	ณ
สารบัญแผนผัง	ณ
 บทที่ 1 บทนำ	 1
1.1 ความสำคัญและปัญหาที่จะศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	6
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย	6
1.5 ขอบเขตในการศึกษา	7
1.6 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	7
1.7 นิยามศัพท์	9
1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น	9
1.9 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	10
 บทที่ 2 บ้านบางลำภู	 13
2.1 สังคมดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์กับบ้านดนตรีไทย	13
2.2 ความหมายของคำว่า “บางลำภู”	23
2.2.1 ความหมายของคำว่า “บาง” “ลำภู” หรือ “ลำพู”	24
2.2.2 ปัญหาการเขียนคำว่า “บางลำภู” หรือ “บางลำพู”	26
2.3 ประวัติความเป็นมาของบางลำภู	28
2.4 ลักษณะทางกายภาพของบางลำภู	32
2.5 บ้านดนตรีไทย	36
2.5.1 ความหมายของบ้าน	36
2.5.1.1 บ้านในความหมายของสถาปัตยกรรม	36
2.5.1.2 บ้านในความหมายของสถาบันครอบครัว	37

2.5.2 ลักษณะที่สำคัญของบ้านคนตรีไทย	40
2.5.3 ความสัมพันธ์ของบ้านคนตรีกับสถาบันสังคมอื่น ๆ	42
2.6 แหล่งบ้านนักคนตรีไทย แหล่งบันเทิง และร้านค้า สถานที่เกี่ยวข้องกับคนตรีไทยในย่านบางลำภู	43
2.6.1 พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู	44
2.6.1.1 บ้านคนตรีไทย แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องคนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน	44
(1) ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ	46
(2) ร้านศึกษาภัณฑ์พาณิชย์	47
(3) ร้านดุริยบรรณ	48
(4) สถานีวิทยุกระจายเสียงของบริษัทไทยโทรทัศน์	49
(5) กรมประชาสัมพันธ์	49
(6) กองการสังคีต กรมศิลปากร	52
(7) วิทยาลัยนาฏศิลป์	53
(8) โรงหนังศรีบางลำภู	54
(9) โรงละครวังแม่ขุนนาง	54
(10) วิถีเกตลาดทุเรียน	54
(11) ร้าน ด.เจ็ทชวน	55
(12) โรงเรียนผู้ใหญ่วัดชนะสงคราม	55
2.6.1.2 บ้านนักคนตรีและบ้านคนตรีที่เป็น สำนักคนตรี พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู	56
(1) บ้านเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์	58
(2) บ้านตระกูลโตสง่า	59
(3) บ้านครูสังวาลย์ กุลวัลย์	61
(4) บ้านครูเผือก นักระนาด	62
(5) บ้านครูบุญยงค์-บุญยัง เกตุคง	62
(6) บ้าน ม.ร.ว. จัรัสศรี สนิทวงศ์	63

2.6.2 พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือ	64
ของคลองบางลำภู	
2.6.2.1 แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องคนตรีไทย	64
หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน	
(1) วีกลิเกตาช่วง	66
(2) วีกลิเกตลาดนานา	66
(3) ที่วีซ่อง 4	66
(4) โรงหนังบุศยพวรรณ	67
2.6.2.2 บ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี	67
พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทาง	
ตอนเหนือของคลองบางลำภู	
(1) บ้านตระกูลศุริยประณีต	70
(2) บ้านไชยเกษ	70
(3) บ้านครูหลุยส์ หรือ ครูประทีป อุนกุลทล	71
(4) บ้านแม่พูน ไม่ทราบนามสกุล (ทำฆ้อง)	71
(5) บ้านครูละม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา	71
(6) บ้านครูโองการ กลีบขึ้น	72
(7) บ้านเจ้าเทพกัญญา (ณ เชียงใหม่) บุรณพิมพ์	73
(8) บ้านพระพาทย์บรรเลงมรณ (พิมพ์ วาทิน)	74
(9) บ้านครูเปรม สนวนรัตน์	75
(10) บ้านครูเตียง ธนโกเศศ	76
(11) บ้านครูปลั่ง-ครูไพล่ วนเขจร	76
(12) บ้านครูมนตรี ตราโมท	77
(13) บ้านครูจ่าง แสงดาวเด่น	78
(14) บ้านพระสรวลเพลงสรวง (บัว กมลวาทิน)	79
(15) บ้านหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ้น ดุริยชีวิน)	80
(16) บ้านครูจ่านง ส่งศรีวัฒน์	80
2.7 ภูมิหลังของบ้านบางลำภู	83
2.7.1 ต้นตระกูลของบ้านบางลำภู	83
2.7.2 ทำเลที่ตั้งของบ้านบางลำภู	85
2.7.2.1 บ้านศุริยประณีต	86
2.7.2.2 กลุ่มบ้านเครือญาติ	86

2.7.3 บุคคลสำคัญทางด้านดนตรีไทยในบ้านบางลำภู	92
2.7.3.1 บุคคลภายในครอบครัวของบ้านบางลำภู	92
สายที่ 1 นางซุบ (ดุริยประณีต) ชุ่มชูศาสตร์	93
สายที่ 2 นายโชติ ดุริยประณีต	94
สายที่ 3 นายขึ้น ดุริยประณีต	95
สายที่ 4 นายชั้น ดุริยประณีต	96
สายที่ 5 นางสุตา (ดุริยประณีต) เขียววิจิตร	96
สายที่ 6 นางแหม่มช้อย (ดุริยประณีต) ดุริยพันธุ์	97
สายที่ 7 นางชม (ดุริยประณีต) รุ่งเรือง	98
สายที่ 8 นางทัศนีย์ (ดุริยประณีต) พิณพาทย์	99
สายที่ 9 นางสุจิตต์ (ดุริยประณีต) อนันตกุล	100
สายที่ 10 นายสืบสุค ดุริยประณีต	100
2.7.3.2 บุคคลภายนอกครอบครัวของบ้านบางลำภู	107
(1) นักดนตรีที่มาจากงานดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร	107
(2) นักดนตรีที่มาจาก แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์	107
(3) นักดนตรีที่มาจากกองดุริยางค์ กองทัพบก	107
(4) นักดนตรีที่มาจากทีวี ช่อง 4	108
(5) นักดนตรีที่มาจากสถาบันอื่น ๆ	108
2.8 วิเคราะห์เรื่องบ้านบางลำภู	109
บทที่ 3 กิจการดนตรีในบ้านบางลำภู	115
3.1 ความหมายของคำว่า งาน,งานการ,กิจการและกิจกรรม	115
3.2 รายละเอียดกิจการหรืองานดนตรีไทยในบ้านบางลำภู	116
3.2.1 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทย	116
3.2.1.1 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทยทางสถานี วิทยุกระจายเสียง	116
1) สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์	117

1.1) รายการวิทยุคลื่นสั้น - คลื่นยาว	117
1.2) รายการ “รณรงค์ดนตรีไทย”	117
1.3) รายการแนะนำขับร้องเพลงไทย	118
1.4) รายการบรรเลงดนตรีไทยทั่วไป	119
(2) สถานีวิทยุศึกษา ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ	119
(3) สถานีวิทยุ ท.ท.ท	120
3.2.1.2 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทยทางโทรทัศน์	121
(1) โทรทัศน์ ช่อง 4 หรือ ไทยทีวีสีช่อง 9	121
1.1) รายการ “เพลินเพลงกับณฤพนธ์”	121
1.2) รายการ “ลับแลกลอนสด”	122
1.3) รายการ “เลื่อมลายเบญจรงค์”	122
(2) สถานีวิทยุโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์ช่อง 11	124
(3) สถานที่โทรทัศน์อื่น ๆ	125
3.2.1.3 การบันทึกแผ่นเสียงของคณะดุริยประณีต	126
3.2.1.4 การประกวดขับร้องเพลงไทย	128
3.2.1.5 การประชันวงดนตรีไทย	129
(1) การประชันวงหน้าพระที่นั่ง	130
(2) การประชันวงแบบชาวบ้าน	131
3.2.1.6 การบรรเลงดนตรีตามในงานต่าง ๆ	133
(1) การบรรเลงและขับร้องให้แก่เชื้อพระวงศ์ ตามวังต่าง ๆ	134
(2) การบรรเลงดนตรีไทยห้องอาหารพิมาน	135
(3) การบรรเลงดนตรีไทย ณ สังกัดศาลา	135
(4) การบรรเลงดนตรีไทยที่สาขานาเกลือ	136
3.2.2 การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงและการละเล่นต่าง ๆ	136
3.2.2.1 การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงประเภทต่าง ๆ	136
(1) โขน	137
(2) ละครดีกดำบรรพ์	138
(3) ละครพันทาง	140

(4) ละครร้อง	141
(5) หุ่นกระบอก	142
3.2.2.2 ลิเก	142
3.2.2.3 สักวา	145
3.2.2.4 การเล่นสิงโตญวน	146
3.2.3 กิจกรรมการเรียนการสอนในบ้านบางลำภู	147
3.2.3.1 การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อการประกอบวิชาชีพ	147
(1) การเรียนการสอนสำหรับบุคคลภายในตระกูล	148
1.1) การเรียนการสอนในสมัยครูสุข นางแถม และครูโชติ	148
1.2) การเรียนการสอนในสมัย ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต	150
(2) การเรียนการสอนสำหรับบุคคลภายนอกตระกูล	150
2.1) การเรียนการสอนภายในบ้าน	151
2.2) การเรียนการสอนภายนอกบ้าน	151
2.2.1) คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	152
2.2.2) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	152
3.2.3.2 การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อความเพลิดเพลิน มิได้ยึดเป็นอาชีพ	152
3.2.3.3 การวิเคราะห์วิธีการเรียนการสอนในบ้านบางลำภู	153
3.2.4 กิจกรรมพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของบ้านบางลำภู	154
3.2.5 การสร้างเครื่องดนตรี	155
3.3 กระบวนการจัดการในกิจการดนตรีไทยของบ้านบางลำภู	157
3.3.1 ประวัติและการทำงานของผู้นำในบ้านบางลำภู	159
3.3.1.1 ระยะที่ 1 ครูสุข นางแถม ดุริยประณีต	159
3.3.1.2 ระยะที่ 2 ครูโชติ ดุริยประณีต	160
3.3.1.3 ระยะที่ 3 ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต (ยุคปัจจุบัน)	161
3.3.1.4 วิเคราะห์บทบาทและลักษณะของผู้นำ	161

3.3.2 การติดต่อกัน หรือ การรับงาน	164
3.3.3 วัสดุอุปกรณ์	165
3.3.4 รายได้	165
3.4 การวิเคราะห์ กิจกรรมงานของบ้านคูริยประณีต	166
บทที่ 4 การวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู	168
4.1 ผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู	168
4.1.1 ประเภทโหมโรง	168
4.1.2 ประเภทเพลงเถา	168
4.1.3 ประเภทเพลงเกร็ด	169
4.2 แนวในการวิเคราะห์คีตลักษณ์	171
4.3 วิเคราะห์ผลงานการประพันธ์บางลำภู	173
4.3.1 เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น	173
4.3.2 เพลงสุริโยทัย เถา	186
4.3.3 เพลงพญาบุญชูร เถา	200
4.3.4 เพลงสร้อยทะเล แถ	210
4.3.5 เพลงยอเว สองชั้น	222
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	230
บรรณานุกรม	236
ภาคผนวก ก ชีวประวัติบุคคลภายในตระกูลของบ้านบางลำภู	245
ภาคผนวก ข กิจกรรมดนตรีไทยของบ้านบางลำภู	298
ภาคผนวก ค ตัวอย่างสัทวา	314
ภาคผนวก ง ประวัติผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู	324
ภาคผนวก จ โน้ตเพลงที่ใช้วิเคราะห์	336

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	แสดงนามสกุลพระราชทาน	84
ตารางที่ 2	รายนามนักดนตรีไทยในบ้านบางลำภูตั้งแต่รุ่นก่อตั้งจนถึงรุ่นเหลน	103
ตารางที่ 3	ตารางวิจารณ์รายการวีรสดนตรีไทย	118
ตารางที่ 4	ตารางการจัดนักดนตรีประจำบ้าน 1 ของห้องอาหารพิมาน	135
ตารางที่ 5	ตารางการจัดนักดนตรีประจำบ้าน 2 ของห้องอาหารพิมาน	135
ตารางที่ 6	สรุปผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู	170

สารบัญแผนที่

แผนที่ที่ 1 แสดงกรุงเทพ พ.ศ. 2431-2474	33
แผนที่ที่ 2 แสดง Plan of Bangkok	34
แผนที่ที่ 3 แสดงกรุงเทพ พ.ศ. 2535	35
แผนที่ที่ 4 แสดงแหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในพื้นที่บริเวณ ด้านนอกเขตพระนครหลวงตอนใต้ของคลองบางลำภู	45
แผนที่ที่ 5 แสดงที่ตั้งบ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี ในเขตพระนครหลวงตอนใต้ของคลองบางลำภู	57
แผนที่ที่ 6 แสดงแหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในพื้นที่บริเวณ ด้านนอกเขตพระนครหลวงตอนเหนือ ของคลองบางลำภู	65
แผนที่ที่ 7 แสดงที่ตั้งบ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี ในเขตพระนครหลวงตอนเหนือของคลองบางลำภู	69
แผนที่ที่ 8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านบางลำภู วิกลิเก โรงละครร้อง และแหล่งบันเทิงต่าง ๆ	82
แผนที่ที่ 9 แสดงทางเข้าบ้านบางลำภู หรือบ้านดุริยประณีต	85
แผนที่ที่ 10 แสดงบ้านดุริยประณีตและกลุ่มบ้านเครือญาติ	91

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และวัง	43
แผนภูมิที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ของเครือญาติบ้านบางลำภู หรือบ้านคูริยประณีต	102
แผนภูมิที่ 3 แสดงแหล่งนักดนตรีจากหน่วยงานราชการและเอกชน ที่ร่วมงานกับบ้านบางลำภู	108
แผนภูมิที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลคูริยประณีตกับตระกูลอื่น ๆ	110

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่ 1 แสดงภายในบ้านคูริยประณีตในสมัยที่ก่อตั้งบ้าน	87
แผนผังที่ 2 แสดงภายในบ้านคูริยประณีตชั้นล่าง ในสมัยปัจจุบัน	88

1.1 ความสำคัญและปัญหาที่จะศึกษา

มานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology) เป็นสาขาย่อย ซึ่งได้แยกออกมาจากสาขาวิชาดนตรีวิทยา ซึ่งแต่เดิมดนตรีวิทยานั้นเน้นการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของดนตรี ประวัติเครื่องดนตรี ทฤษฎีการประสานเสียง และอื่นๆ เมื่อนักวิชาการด้านดนตรีทางยุโรปหรือประเทศซีกโลกตะวันตกสนใจที่จะศึกษาดนตรีของชาติอื่น ๆ ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับดนตรีที่ไม่ใช่ของยุโรป และได้มีการศึกษาดนตรีในเชิงวัฒนธรรมและมานุษยวิทยา พร้อมทั้งตั้งชื่อสาขาวิชาใหม่ชื่อว่า “ดนตรีวิทยาเปรียบเทียบ” (Comparative Musicology) หรือ “วัฒนธรรมการดนตรี” (Cultural Musicology) และต่อมาได้เปลี่ยนเป็น มานุษยวิทยาการดนตรี ซึ่งในภาษาไทยเรียกได้หลายแบบ เช่น ดุริยางคชาติพันธุ์วิทยา มนุษยสังคีตวิทยา เป็นต้น (Percy A.Scholes, 1970: 668)

สุกรี เจริญสุข (2530:38-39) ได้ให้ความหมายของคำว่า มานุษยวิทยาการดนตรีไว้ว่า การศึกษาดนตรีใด ๆ ก็ตามที่รวมทั้งดนตรีและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเข้าไปด้วยเป็นการศึกษาดนตรีของชาติพันธุ์อื่น ซึ่งปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะที่ 1 เป็นการศึกษาดนตรีโลกก็ตามที่ไม่ใช่ดนตรีตะวันตก (Non-Western Art Music) ซึ่งรวมดนตรียุโรปโบราณและที่อื่น ๆ ที่ยังคงเหลือ ลักษณะที่ 2 เป็นการศึกษาดนตรีทุกรูปแบบในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ดนตรีพื้นเมือง ดนตรีของชนกลุ่มน้อย ดนตรีสมัยนิยม ดนตรีเพื่อการค้า

เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี (2539:19-20) ได้กำหนดคำและความหมาย “มนุษย-สังคีตวิทยา” (Ethnomusicology) ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อที่เข้าใจดนตรีของวัฒนธรรมหนึ่งวัฒนธรรมใด โดยต้องมีความใกล้ชิดในวัฒนธรรมที่ตนต้องการเข้าไปศึกษา ขอบเขตการศึกษามนุษยสังคีตวิทยาแบ่งตามลักษณะดนตรีมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ดนตรีของผู้ที่ไม่รู้หนังสือลักษณะนี้จะเป็นวัฒนธรรมดนตรีของกลุ่มคนที่ไม่มีการเขียน เช่น กลุ่มคนในทวีปแอฟริกา กลุ่มที่ 2 ดนตรีเอเชีย วัฒนธรรมดนตรีในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีการใช้อักษรเขียนและมีการพัฒนา เช่น จีน อินเดีย ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย ไทย เป็นต้น กลุ่มที่ 3 ดนตรีพื้นเมืองในกลุ่มนี้ หมายถึง ดนตรีพื้นเมืองทุกชาติทั้งที่มีในตะวันตกและซีกโลกด้านอื่น ๆ

จากการศึกษาเกี่ยวกับคำและความหมายของมานุษยวิทยาการดนตรี ซึ่งมีการเรียกศัพท์คำนี้ ด้วยกันหลายแบบ เช่น ดนตรีวิทยาเปรียบเทียบ มนุษยสังคีตวิทยา เป็นต้น และนักวิชาการด้านดนตรีได้ให้ความหมายที่แตกต่างกัน

ในส่วนของผู้วิจัยตีความสาขาวิชานี้ว่า เป็นการศึกษาดนตรีของชาติต่าง ๆ ทั้งหลายทั่วโลกเน้นการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยาและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดนตรี โดยศึกษาดนตรีทุกประเภทไม่ว่า จะเป็นดนตรีในราชสำนัก ดนตรีแบบฉบับ ดนตรีพื้นเมือง ในรายงานวิจัยฉบับนี้จะใช้คำว่า “ มานุษยวิทยาการดนตรี ” เป็นสำคัญ

นักวิชาการดนตรีทั้งต่างประเทศและไทยได้มีการศึกษาดนตรีไทยในเชิงมานุษยวิทยาไว้หลายท่าน ดังได้รวบรวมและสรุปเนื้อหาที่สำคัญตามลำดับระยะเวลา ที่นักวิชาการศึกษาและเขียนรายงานไว้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งดนตรีไทยไปแสดงที่กรุงลอนดอน (Inventions Exhibition in London) เมื่อปี พ.ศ. 2428 และเนื่องในงานนี้ ทำให้อเล็กซานเดอร์ เจ. เอลลิส (Alexander J.Ellis) เขียนบทความตีพิมพ์ลงในวารสารของ Royal Musical Association(1884) และ Royal Society of Arts (1885) โดยวิเคราะห์และศึกษาดนตรีไทยอย่างจริงจังและต่อมาในปี พ.ศ.2467 วอลเตอร์ อาร์มสตรอง กราแฮม (Walter Armstrong Graham) ได้เขียนหนังสือชื่อ “ SIAM ” โดยส่วนหนึ่งมีการศึกษาเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์ไทยด้วย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2517:98)

การศึกษาดนตรีไทยเชิงมานุษยวิทยาการดนตรีตามนัยที่แท้จริง น่าจะเริ่มจากผลการศึกษาของคาร์ล สตุ้มฟ์ (Carl Stumpf) ได้ศึกษาดนตรีไทยจากกรณีของวงดนตรีไทยซึ่งนายบุศย์ มหินทร์ บุตรชายของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ได้มีโอกาสไปแสดงที่ยุโรปเมื่อ พ.ศ. 2444 อย่างไรก็ตามผลงานวิจัยทางวงดนตรีของศาสตราจารย์สตุ้มฟ์ได้ศึกษาไว้นั้น แมนเทิล ฮูด (Mantle Hood) บันทึกไว้ว่า กระทำในปี ค.ศ. 1902 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2445 ระยะเวลาทั้งสองแหล่งมีระยะห่างกันอยู่ 1 ปี ซึ่งเป็นไปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2444 นั้น เป็นการเก็บข้อมูลในการศึกษา เช่น การบันทึกเสียงถ่ายภาพ เป็นต้น ส่วนการพิมพ์เผยแพร่ผลงาน อาจจะกระทำในปีถัดไปในหัวข้อเรื่อง “ Ton system und Musik der Siamesen ” (อังกะไน เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, 2539:18)

ลูทวิก แฮมเบอร์เกอร์ (Ludwig Hamburger) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันเขียนบทความเรื่อง “ Fragmented Society : The Structure of Thai Music ” ลงพิมพ์ในวารสาร Sociologus (1967-1968) โดยศึกษาดนตรีไทยในแง่สังคมวิทยาเปรียบเทียบการบรรเลงดนตรีไทยเหมือนสายน้ำที่มีความอิสระ แต่จะมาบรรจบรวมกันที่แม่น้ำใหญ่และไหลลงทะเลพร้อมกัน รวมกลุ่มนักดนตรีไทยในลักษณะสังคมหลวม (อังกะไนปราณี วงษ์เทศ, 2517:51)

ในปี พ.ศ. 2519 เดวิด มอร์ตัน (David Morton) ชาวอเมริกันที่ได้เดินทางมาศึกษาวิจัยทางดนตรีไทยภายใต้หัวข้อ “ The Traditional Music of Thailand ” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย แห่่งนครลอสแอนเจลิส (UCLA) มอร์ตันได้ศึกษาดนตรีไทยในระบบแบบไทย ๆ จากครูดนตรีไทยวิธีการเรียนดนตรีไทยวิธีเดียวกันกับคนไทยที่ฝึกหัดดนตรีไทย งานวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นประวัติเครื่องดนตรีไทย

ประสมวง มีการวิเคราะห์เพลงไทยในแนวทฤษฎีดนตรีสากล นอกจากนี้ได้รวบรวมเทปบันทึกเสียงเพลงไทยกลับไปเข้าห้องสมุดที่สหรัฐอเมริกา

ปราณี (เจียรดิษฐ์อาภรณ์) วงษ์เทศ (อ้างในวิมาลา ศิริพงษ์, 2534:12-13) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “The Relationship of Music and Society as seen in the Thai Case ” (May 1973) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีไทยกับสังคมไทยปัจจุบันในเชิงมานุษยวิทยา โดยสำรวจถึงหน้าที่ของดนตรีไทยในสังคมปัจจุบัน ระบบความเชื่อและการถ่ายทอดวิชาของดนตรีไทย หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ปี พ.ศ. 2475 สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ดนตรีไทยยังคงมีพัฒนาการอยู่ในกรอบจารีตประเพณีเดิมยึดติดกับแบบแผนเก่า ๆ ยากที่จะปรับตัวให้เข้ากับค่านิยมและความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้ อีกทั้งยังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์และพิธีกรรมบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์พัฒนา

ปี พ.ศ. 2528-2529 งานเขียนที่ศึกษาดนตรีไทยเชิงมานุษยวิทยา ได้แก่ “ Thai Music and Musicians in Contemporary Bangkok : An Ethnography ” ของ Pamela Myer-Moro นักศึกษาชาวอเมริกันพิจารณาดนตรีไทยในฐานะที่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมโดยศึกษาเรื่องเครื่องดนตรี การประสมวง โน้ตเพลง ระบบการเรียนการสอน แหล่งดนตรีไทย พิธีไหว้ครู และสภาพสังคมดนตรีไทย ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตของนักดนตรีไทยในระยะเวลาที่ผู้วิจัยทำการศึกษา

ปี พ.ศ.2534 วิมาลา ศิริพงษ์ได้ศึกษาเรื่อง “ การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกสัล และสกุลศิลปบรรเลง ” มีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้ คือ บรรยายเปรียบเทียบการสืบทอดวิชาดนตรีไทยระหว่าง 2 สกุล และสรุปผลของการศึกษาในรูปของการจัดองค์กร และวัตถุประสงค์ในกิจกรรมดนตรีไทยทั้งสองสกุลที่มีความแตกต่างกัน คือ สกุลพาทย์โกสัล ยังคงเป็นบ้านพิณพาทย์ เน้นการเรียนการสอนปี่พาทย์โดยใช้ระบบความจำ เรียนกันตัวต่อตัวและสกุลศิลปบรรเลงเปลี่ยนแปลงเป็นรูปมูลนิธิ มีการเปลี่ยนแปลงจากบ้านปี่พาทย์กลายเป็นลักษณะชมรมดนตรีไทยเน้นการเรียนการสอนเครื่องสาย มีการใช้โน้ตเพลงมาช่วยความจำ

จากงานเขียนและงานวิจัยหลายชิ้นข้างต้นนี้ จะเห็นถึงพัฒนาการของการศึกษาเกี่ยวกับงานมานุษยวิทยาดนตรีที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้การศึกษาทางด้านนี้แพร่หลายมากขึ้น มีสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้เปิดการเรียนการสอนในระดับมหาบัณฑิตมากขึ้น ได้แก่ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งแต่ละสถาบันอาจเรียกสาขาวิชาที่แตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรมการดนตรี มานุษยวิทยาการดนตรี

ในปัจจุบันมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมทางด้านมานุษยวิทยาการดนตรี โดยเฉพาะเรื่องวิถีชีวิตและสังคมของนักดนตรีไทย จากประวัติศาสตร์ดนตรีไทย นักดนตรีไทยส่วนใหญ่

จะได้รับการอุปถัมภ์คำชูจากสถาบันพระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ต่าง ๆ และขุนนางนักดนตรีไทยส่วนใหญ่จะได้รับการอุปถัมภ์คำชูจากสถาบันพระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ต่าง ๆ และขุนนาง สำนักดนตรีจึงต้องขึ้นสังกัดกับวังต่าง ๆ เช่น วังหลวง มีนักดนตรีคนสำคัญ คือ พระยาเสนาะดุริยางค์(แหม่ม) พระยาประสานดุริยศัพท์(แปดก) วังบูรพาภิรมย์ มีนักดนตรีคนสำคัญ คือ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร) วังบางขุนพรหม มีนักดนตรีคนสำคัญ คือ จางวางทั่ว พาทยโกศล เป็นต้น เมื่อถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้วสถาบันพระมหากษัตริย์ลบลบาทหลวง สถาปนาเปลี่ยนไปสำนักดนตรีที่เคยอยู่ตามวังต่าง ๆ ต้องออกจากวังและพึ่งตัวเองโดยการรับบรรเลงดนตรีตามงานต่าง ๆ และสถานที่ต่าง ๆ ตั้งเป็นบ้านดนตรีต่อมามักจะนิยมเรียกตามนามสกุลของนักดนตรีที่มีชื่อเสียงของบ้านนั้น ตระกูลนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงมีอยู่หลายตระกูล เช่น ดุริยางกูร พาทยโกศล สุนทรวาทิน ประสานศัพท์ ศิลปบรรเลง และดุริยประณีต ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นตระกูลใหญ่ ๆ ที่มีบทบาทต่อวงการดนตรีไทย

ตระกูลดุริยประณีตเป็นตระกูลนักร้องและนักดนตรีที่มีชื่อเสียงตระกูลหนึ่งของเมืองไทย ตั้งต้นจากตระกูลนักดนตรีและตระกูลละครว่า 2 ตระกูลมารวมกันคือ ตระกูลทางครูสุขมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่อยุธยา้ายมาตั้งรกรากที่วัดลุ่มบางเขน จังหวัดนนทบุรีกับตระกูลของแม่แถม ภรรยาของครูสุข (นามสกุลเดิม เขยเกษ) ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณบางลำภู ต่อมาครูสุขได้พระราชทานนามสกุลจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ว่า “ดุริยประณีต” ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ภาคที่ 1 หน้า 235 พ.ศ. 2458 (โชติ ดุริยประณีต, 2517: ไม่มีเลขหน้า) เมื่อครั้งที่ครูสุขสังกัดกรมพิณพาทย์หลวง วังบ้านหม้อของ เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ภายหลังครูสุขลาออกจากราชการมาดำเนินอาชีพเป็นนักดนตรีอิสระรับบรรเลงดนตรีตามงานทั่วไปรวมทั้งขายเครื่องดนตรีโดยมีลูก ๆ และลูกศิษย์เป็นกำลังสำคัญ ซึ่งลูกของครูสุขต่อมากลายมาเป็นนักร้องนักดนตรีที่มีชื่อเสียงในรุ่นต่อมา เช่น โชติ ดุริยประณีต เป็นหัวหน้าแผนกดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร ขึ้นกับชั้น ดุริยประณีต เป็นนักดนตรีไทยแผนกดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร สุดา เขียววิจิตร และแหม่มช้อย ดุริยพันธุ์ เป็นนักร้องเพลงไทยอยู่แผนกดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร ชม รุ่งเรือง เป็นครูสอนขับร้องเพลงไทย โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ทศนีย์ พิณพาทย์ สุจิตต์ และสืบสุข ดุริยประณีต เป็นนักร้องและนักดนตรีไทย แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับตระกูลนักดนตรีไทย ตระกูลอื่น ๆ ในฐานะลูกเขยบ้างหลานเขยบ้าง เช่น ตระกูลดุริยพันธุ์ มี เหนียว ดุริยพันธุ์ เป็นลูกเขยซึ่งเป็นนักร้องชายที่ขับร้องเพลงไทยที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในวงการดนตรีไทย สังกัดแผนกดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร ตระกูลเขียววิจิตรมี ฤกษ์ เขียววิจิตร เป็นลูกเขย เป็นนักดนตรีและช่างทำเครื่องดนตรี ตระกูลรุ่งเรืองมี ผวน รุ่งเรือง เป็นลูกเขยและมาจากอยุธยา มีบุตรหลานที่มีความสามารถทางด้านดนตรี ตระกูลพิณพาทย์ มีประสงค์ พิณพาทย์ เป็นลูกเขย ซึ่งเป็นนักดนตรีจากปทุมธานีประจำวง

เสริมมิตรบรรเลง ตระกูลโตสง่า มีสุพจน์ โตสง่า เป็นหลานเขย เป็นนักดนตรีอิสระตั้งวงอยู่ที่หนองแขม กรุงเทพมหานคร ครูสุขได้ดำเนินกิจการเรื่อยมาจนเป็นปึกแผ่น มักจะชอบนำวงไปบรรเลงประชันขันแข่งกับวงต่าง ๆ (สุดจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์) จนชื่อเสียงเป็นที่เลื่องลือในวงการดนตรีไทย มักจะเรียกวงดนตรีบ้านนี้ว่า “บ้านบางลำภู” ด้านการสืบทอดการเรียนการสอนดนตรีไทยของคุริยประณีตเปิดสอนรับลูกศิษย์ทั่ว ๆ ไป มีทั้งที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดจึงทำให้มีลูกศิษย์จำนวนมากมาย ซึ่งมีบางส่วนที่กลายมาเป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงอยู่ในปัจจุบัน เช่น บุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ จิรัช อาจนรงค์ นักดนตรีไทยอาวุโสอยู่ที่แผนกดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร สุรเดช กิมเปียม นักระนาดที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน อยู่แผนกดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร แจ่ม คล้ายสีทอง นักร้องเพลงไทยชายที่มีชื่อเสียงของกรมศิลปากร ศิริ วิชเวช นักร้องและอาจารย์ตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น นายแพทย์สุพจน์ อ่างแก้ว นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล เป็นต้น

ผลงานทางการขับร้องและบรรเลงดนตรีของตระกูลคุริยประณีตมีมากมายหลายประเภท สามารถแบ่งเป็นเพลงประเภทขับร้องและบรรเลงเพื่อการฟัง เพลงประกอบการแสดง เช่น โขน ละคร ลิเก หุ่นกระบอก เป็นต้น ดังนั้นจึงมีนักร้องและดนตรีที่มีชื่อเสียงเข้าร่วมงาน เช่น อูษา สุคันธมลัย ประเวศ กุมท นิกธ จันทศร สุชาติ คล้ายจินดา ปิ๊บ คงลายทอง ประเภทของงานที่รับ เช่น รับงานบรรเลงตามห้องอาหาร บรรเลงงานแต่งงาน งานทำบุญบ้าน งานวันเกิด งานศพ งานละคร งานทีวี และรับสอนดนตรีทั้งในบ้านและนอกบ้าน เป็นต้น ส่วนของผลงานการประพันธ์เพลงใหม่นั้น ตระกูลคุริยประณีตมีอยู่มากพอสมควร บุคคลที่ประพันธ์เพลงไว้มากที่สุด คือ โชติ คุริยประณีต ส่วนคนอื่น ๆ ก็มีบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยกันแต่ง ตัวอย่างรายชื่อเพลงเท่าที่รวบรวมได้ ได้แก่ เพลงไหมโรงศรีสังคีต เพลงไหมโรงเจียรระเริง เพลงไหมโรงเทพนม เพลงกราวรำมอญ เพลงพม่ากำชับ เพลงสุริโยทัย เพลงสรว้อยทะแย เพลงดาวกระจ่าง เพลงกระเหยิงเหนือ เพลงมอญบางนางเกวีน เพลงพุงพอก เพลงเทพลีลา และเพลงพญาญชวร เป็นต้น

ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาความเป็นมาและชีวิตความเป็นอยู่ การบริหารกิจการดนตรีของบ้านบางลำภู อันเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งของบ้านดนตรี ยังคงดำเนินกิจการดนตรีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงปัจจุบันนี้ ได้สั่งสมกลวิธีและวิธีการขับร้องบรรเลงต่าง ๆ จากครูสำนักต่าง ๆ และพัฒนาจนมีลักษณะเฉพาะของตนเองซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของตระกูล บุคคลในตระกูลที่เป็นนักร้องนักดนตรีที่มีชื่อเสียง เครื่องดนตรีที่เป็นนักร้องนักดนตรี ผู้ร่วมงาน และลูกศิษย์ของตระกูลบ้านบางลำภู

1.2.2 เพื่อศึกษารายละเอียดกิจการดนตรีไทยของบ้านบางลำภู การบริหารจัดการ การดนตรีในระบบครอบครัว การเรียนการสอนดนตรีไทย รวมทั้งวิถีชีวิตนักดนตรีของบ้านดนตรีแห่งนี้

1.2.3 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ค้นหาถึงลักษณะเฉพาะด้านดนตรีของตระกูลดุริยประณีตทั้งที่เป็นผลงานของเก่า และผลงานการประพันธ์เพลงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 เป็นข้อมูลเบื้องต้นทางวิชาการด้านประวัติดนตรีไทยและประวัตินักดนตรีไทย สำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

1.3.2 เป็นประโยชน์ที่จะนำไปประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการเรียนการสอน ดนตรีไทย เพื่อสร้างนักร้องนักดนตรีและบ้านดนตรี ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาวิชาชีพทาง ด้านดนตรีไทยในอนาคต

1.3.3 เป็นการรวบรวมผลงานดนตรีด้านต่าง ๆ ของตระกูลดุริยประณีตให้สมบูรณ์

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการทางมานุษยวิทยาและเรียบเรียงด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ได้ดำเนินการดังนี้

1.4.1 การเก็บข้อมูล

1.4.1.1 เก็บข้อมูลทางเอกสารต่างๆ จากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ วารสาร สื่อบัตร สิ่งตีพิมพ์ หนังสือพิมพ์ทั้งรายวัน รายสัปดาห์

1.4.1.2 เก็บข้อมูลจากโน้ตเพลง เทปเพลงและแผ่นเสียง

1.4.1.3 เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์สอบถามและตั้งคำถามอย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมเป็นระยะเวลาประมาณ 2 ปี

1.4.1.4 เก็บข้อมูลจากภาพถ่ายในอดีต

1.4.2 การจำแนกข้อมูลและเรียบเรียง

1.4.2.1 จำแนกและจัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เช่น ตามลำดับ ระยะเวลา ตามประเภทของเพลง

1.4.2.2 นำข้อมูลมาเขียนเรียบเรียงแบบพรรณนาวิเคราะห์อย่างต่อเนื่อง แล้วทำตารางแยกให้เห็นชัดเจน

1.4.3 การวิเคราะห์ผลงานการขับร้องบรรเลงและผลงานการประพันธ์เพลง

1.4.3.1 วิเคราะห์ผลงานการขับร้องบรรเลงดนตรี โดยสรุปรวบรวมผลทั้งหมดเท่าที่สามารถรวบรวมได้ พร้อมทั้งสัมภาษณ์นักร้องนักดนตรีไทยในบ้านบางลำภู นักร้องนักดนตรีภายนอกตระกูลที่มีชื่อเสียง เพื่อหาข้อสรุปลักษณะเฉพาะของกลุ่มนักดนตรีในบ้านนี้

1.4.3.2 วิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงใหม่ โดยใช้หลักการวิเคราะห์ดนตรีไทยที่สำคัญ ได้แก่ ทำนองเพลง วิเคราะห์ทำนองที่เป็นทางกลางๆ จังหวะฉิ่ง การประสานเสียงในทำนองเพลง รูปแบบของเพลง และบทร้อง

1.5 ขอบเขตในการศึกษา

1.5.1 ศึกษาเฉพาะนักดนตรีไทยในตระกูลศุริยประณีตและเครือญาติที่เกี่ยวข้อง ในช่วง 3 อายุคน และลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย

1.5.2 วิเคราะห์ผลงานขับร้องบรรเลงและผลงานประพันธ์เพลงใหม่เฉพาะนักร้องและนักดนตรีในตระกูลศุริยประณีต โดยคัดเลือกผลงานที่เป็นตัวแทนที่ครอบคลุมให้เห็นลักษณะเฉพาะงานดนตรีของตระกูลนี้

1.5.3 ช่วงระยะเวลาที่ศึกษาดังแต่ พ.ศ. 2536-2538

1.6 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎี Functionalism ของ Bronislaw Malinowski (อ้างในจุไรรัตน์ จันทรรักษ์ และยุพา คลังสุวรรณ, 2531:81) ได้อธิบายถึงวัฒนธรรมทำหน้าที่ในการตอบสนองแรงขับหรือความจำเป็นพื้นฐานของปัจเจกชนซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคม สถาบันสังคมเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชีวิตอยู่รอดและแบ่งความจำเป็นขั้นปฐมภูมิออกเป็น 3 ประเภท คือชีววิทยา จิตวิทยา และสังคมมนุษย์ทุกคนต้องกินเพื่อมีชีวิตอยู่และต้องได้มาซึ่งปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ ทุกคนต้องดำเนินชีวิตภายในกลุ่มสังคมเพื่อผลิตลูกหลานและเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ของสังคม

มานอฟสกีได้แบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) ความต้องการขั้นปฐมภูมิ (Primary Needs) ความต้องการพื้นฐานเบื้องต้น ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับทางชีววิทยา

2) ความต้องการขั้นทุติยภูมิ (Derived Needs) สืบเนื่องมาจากพื้นฐานของความ ต้องการในขั้นปฐมภูมิซึ่งวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด เป็นเรื่องของสัญลักษณ์ เช่น ข้อห้ามในการกิน

ทฤษฎี Structural Functionalism ของ Alford Reginald Radcliffe Brown (อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2537:34) เนื้อหาสรุปได้ดังนี้ คือ

ความคิดที่ว่าระบบสังคมต่าง ๆ ประกอบไปด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคม คือ แบบแผนที่อยู่ได้นาน โดยประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างสังคมและบรรทัดฐาน และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพฤติกรรมต้องทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม เน้นการศึกษาแบบเครือญาติ เพราะนั่นคือ หลักการจัดระเบียบสำคัญที่สุดในสังคมที่ไม่รู้หนังสือ แรคคิลฟ์บราวน์ ไม่สนใจว่าส่วนต่าง ๆ ของสังคม และสังคมทั้งระบบมีพัฒนาการมาอย่างไร

ทฤษฎี Maslow's General Theory of Human Motivation ของ A.H.Maslow (อ้างในชลิดา ศรมณี และพูนศรี สงวนชีพ, 2524:96) มีดังนี้คือ

(1) มนุษย์มีความต้องการความต้องการมีอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด แต่สิ่งที่มนุษย์ต้องการนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขามีสิ่งนั้นอยู่หรือยัง ขณะที่ความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นจะเข้ามาแทนที่ กระบวนการนี้ไม่มีที่สิ้นสุด

(2) ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่มีสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม

(3) ความต้องการของมนุษย์มีลำดับขั้นตามลำดับความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนองในขั้นต่อมา

ทฤษฎี X และ ทฤษฎี Y ของ Douglas Mc Gregor (อ้างในชลิดา ศรมณี และพูนศรี สงวนชีพ, 2524:96) ได้ตั้งทฤษฎีในการควบคุมการปฏิบัติงาน และเป็นการจูงใจของพนักงานในการทำงานไว้ 2 ทฤษฎี คือ

Theory X กล่าวไว้ว่า

(1) คนงานส่วนมากจะไม่ชอบทำงานและพยายามหลีกเลี่ยงงานให้มากที่สุดที่จะทำได้

(2) วิธีการควบคุมผู้ปฏิบัติงานต้องใช้วิธีการรุนแรง (Stick approach) เช่น การขู่ บังคับการควบคุมอย่างเข้มงวด

(3) ไม่มีความรับผิดชอบในการทำงาน มีความกระตือรือร้นน้อย แต่ต้องการความปลอดภัยมาก

Theory X นี้จะกล่าวถึงสมมุติฐานเกี่ยวกับคนงานไปในทาง Negative และวิธีที่จะแก้ไขควรจะใช้วิธีการแบบ Stick approach

Theory Y ได้กล่าวไว้ว่า

(1) คนงานชอบใช้กำลังกายและกำลังสมองในการทำงาน และถือว่าการทำงานเป็นการเล่นสนุกและการพักผ่อน

(2) คนงานพวกนี้ไม่ชอบการขู่บังคับในการควบคุมการปฏิบัติงาน แต่ชอบให้พูดด้วยดี ๆ และเป็นผู้รับผิดชอบด้วยตนเอง

(3) มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานของคนงานไปในทาง Positive และวิธีการแก้ไขคนงานในนี้ควรจะใช้ Carrot approach

1.7 นิยามศัพท์

บ้านเครื่อง หมายถึง บ้านที่มีเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ทั้งวงปี่พาทย์และวงเครื่องสาย ซึ่งนำไปใช้ในกิจกรรมการบรรเลงดนตรีต่าง ๆ ใช้เป็นศูนย์กลางในการชุมนุมนักดนตรีต่าง ๆ และเป็นบ้านที่ใช้ในการติดต่อรับงานของบ้านบางลำภู

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.8.1 คำนำหน้าชื่อบุคคลต่าง ๆ ผู้วิจัยจะใช้ตามความเหมาะสมของเนื้อหาในแต่ละตอน เช่น ครู อาจารย์ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น เพราะเรียบเรียงเชิงพรรณนา วิเคราะห์ตามข้อมูลที่เก็บจากคำสัมภาษณ์ของผู้ที่ให้ข้อมูลเป็นหลัก

1.8.2 การจัดรุ่นในวงดนตรีไทยของบ้านบางลำภู เนื่องจาก มีนักดนตรีร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก การจัดแบ่งรุ่นอาศัยจากการจัดวงปี่พาทย์เน้นผู้บรรเลงที่มีความสามารถ

ทางระนาดเอกเป็นเกณฑ์ ส่วนเครื่องมืออื่น ๆ นั้นจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์และระยะเวลาที่เข้าร่วมบรรเลงดนตรี ซึ่งนับจากบุคคลภายในบ้านบางลำภูเป็นหลัก ส่วนบุคคลภายนอกจะเทียบกับส่วนบุคคลภายใน พอแบ่งเป็น 4 รุ่น คือ

1.8.2.1 รุ่นที่ 1 หมายถึง รุ่นตั้งแต่ครูสุข คุริยประณีตกับบุตรชาย 3 คน คือ โชติ ชื่น และชัน คุริยประณีต โดยมีครูสุขและชัน เป็นคนระนาดเอก

1.8.2.2 รุ่นที่ 2 หมายถึง รุ่นสืบสุด คุริยประณีต และสุพจน์ โตสง่า เป็นนักระนาดเอก

1.8.2.3 รุ่นที่ 3 หมายถึง รุ่นทัศนัย พิณพาทย์ เป็นนักระนาด

1.8.2.4 รุ่นที่ 4 หมายถึง รุ่นในปัจจุบัน มีพิพัฒน์ คุริยประณีตและรัชฎา รุ่งเรืองเป็นนักระนาด

1.9 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1.9.1 พุนพิศ อมตยกุล(2522:22-33,39-51) เขียนบทความเรื่อง “ เหนี่ยว คุริยพันธุ์ นักร้องเพลงไทยชั้นเยี่ยมของชาติ ” ลงในหนังสือ ศิลปวัฒนธรรมปีที่ 1 ฉบับที่ 1 และ 2 พ.ศ. 2522 ได้กล่าวถึงรายละเอียดชีวประวัติของครูเหนี่ยวพื้นฐานครอบครัวที่วัดทองนพคุณ การเรียนดนตรีกับพระยาเสนาะคุริยางค์ เข้ารับราชการในกรมศิลปากรชีวิตในการทำงานขับร้องเพลงประกอบโขน ละคร ประมาณ 80-100 ครั้งต่อเรื่อง นิสัยใจคอของครูเหนี่ยว ชีวิตครอบครัว และรายละเอียดการเสียชีวิตของครูเหนี่ยว พ.ศ.2498 จนถึงงานพระราชทานเพลิงศพ ในปี พ.ศ. 2500

1.9.2 พุนพิศ อมตยกุล(2528) หนังสือที่ระลึก “ การประชันปีพาทย์ และการแจกรางวัล ช้างทองคำ ครั้งที่ 2 ” เนื้อหาเรื่องประวัติการประชันปีพาทย์หน้าพระที่นั่ง ขัอดกลองและกติกากการประชัน ประวัติและบทเพลงประชัน รายนามนักดนตรีวงปีพาทย์ ประวัติการประกวดขับร้องเพลงไทย รายละเอียดการประกวดขับร้องและบรรเลงเพลงไทย “ ช้างทองคำ ” ครั้งที่ 2 นักร้องและนักดนตรีผู้เข้ารอบชิงชนะเลิศช้างทองคำ ครั้งที่ 2 นักร้อง “ ช้างทองคำ ” ครั้งที่ 1

1.9.3 พุนพิศ อมตยกุลและคณะ “ นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ” (2532) รวบรวมชีวประวัติของนักดนตรีไทยและผลงานด้านดนตรี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีประวัตินักดนตรีไทยที่เกี่ยวข้องกับบ้านบางลำภู ทั้งที่เป็นบุคคลภายในครอบครัวและบุคคลภายนอก

1.9.4 “ รายงานการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักการบรรเลง การขับร้องและโน้ตเพลง โครงการดนตรีไทย ปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” (2530) เนื้อหา ความหมายและกำเนิดปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์ ประวัติของปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ประวัติบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับปี่พาทย์ ดีกดำบรรพ์ หลักการบรรเลง การขับร้องและโน้ตเพลง โครงการดนตรีไทย-ปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื้อหาบางส่วนเกี่ยวข้องกับวงดนตรีบ้านบางลำภู

1.9.5 สุดจิตต์ ดุริยประณีต (2529:8-10) เขียนบทความเรื่อง “ เกร็ดชีวิตบางตอนในชีวิตดนตรีและขับร้องของข้าพเจ้า ” จากหนังสือ ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 17 ได้กล่าวถึงประวัติของครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต วิถีชีวิตของครูสุดจิตต์ในบ้านบางลำภู การประกวดขับร้องเพลงไทยซึ่งจัดโดยกรมโฆษณาการเมื่อปี พ.ศ. 2492 ชีวิตในการเป็นครูสอนขับร้องตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

1.9.6 สุดจิตต์ ดุริยประณีต (2526:27-28) เขียนบทความเรื่อง “ ดนตรีไทยบ้านบางลำภู ” จากหนังสือ ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 15 ได้กล่าวถึงแหล่งนักดนตรีไทยในย่านบางลำภู สถานที่สำคัญในบางลำภู บุคคลภายในบ้านบางลำภู ลำดับเหตุการณ์ สำคัญที่เกี่ยวกับครูสุขและครอบครัว

1.9.7 “ สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติและบทร้องเพลงเถา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ” (2536) เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติเพลงเถา จำนวน 272 เพลง มีบางส่วนที่เป็นประวัติเกี่ยวข้องกับผลงานการประพันธ์เพลงของนักดนตรีไทยในบ้านบางลำภู ท้ายเล่ม มีรูปภาพนักดนตรีไทย และตารางสรุป ชื่อเพลง บทร้องวรรคแรกของเพลง

1.9.8 เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์ หนังสือ “ สุพจน์ โตสง่า ระนาดน้ำค้าง ลมหายใจที่ไม่ยอมแพ้ ” (2537) สรุปเนื้อหา ดังนี้ รวบรวมชีวประวัติของครูสุพจน์ โตสง่า ตั้งแต่ภูมิลำเนาของชีวิตครอบครัวชีวิตการเรียนดนตรีภายในบ้านโตสง่าและเข้าสู่บ้านบางลำภูจนกลายเป็นนักระนาดเอกประจำบ้านบางลำภู ชีวิตการประชันวง จนกระทั่งออกจากบ้านบางลำภู มาตั้งวงดำเนินกิจการด้วยตนเอง จนถึงแก่กรรมด้วยโรคเบาหวานและโรคตับ

1.9.9 สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือ “ เชิดชูเกียรติ 100 ปี ครูพุ่ม ปาปุยะวาทย์ ” (2534) เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติทางด้านต่าง ๆ ของครูพุ่ม ปาปุยะวาทย์ ชีวิตครอบครัว การเรียนการสอนเกี่ยวกับดนตรีไทย ผลงานของครูพุ่ม ประวัติความเป็นมาการก่อตั้งวงดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ รายชื่อนักดนตรีไทย ประวัติความเป็นมาของวงสังคีตสัมพันธ์ และอื่น ๆ

1.9.10 “หนังสือในงานพระราชทานเพลิงศพ โชติ คุริยประณีต ” (2517)

เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของครูโชติ คุริยประณีต คำกล่าวอาลัยจากบุคคลต่าง ๆ เช่น พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ครูมนตรี ตราโมท เป็นต้น รายละเอียดผลงานการประพันธ์เพลงของครูโชติ บทร้อง บทกลอนที่เขียนขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับวงดนตรีประเภทต่าง ๆ เช่น วงปี่พาทย์ชวา วงปี่พาทย์มอญ วงบัลลอย เป็นต้น

1.9.11 “ Thai Music and Musicians in Contemporary Bangkok : An Ethno-

graphy ” ของ Pamela Myer-Moro (1988) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดของดนตรีไทย เกี่ยวกับประวัติแต่ละเครื่องมือ บทบาท การประสมวง การเรียนการสอน โน้ตเพลง พิธีกรรมไหว้ครูดนตรีไทย การเรียนการสอน แหล่งดนตรีไทย สังคมดนตรีไทย ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์วงดนตรีไทยกับบ้านบางลำภู

บทที่ 2 บ้านบางลำภู

2.1 สังคมดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์กับบ้านดนตรีไทย

ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่ช่วยให้ผ่อนคลายจากความเคร่งเครียดอันเกิดจากการทำงานในสภาพสังคมไทยนั้นจึงมีเรื่องดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตของคนไทย ตั้งแต่ระดับพระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ ขุนนางจนถึงระดับสามัญชนทั่วไป ดังในกฎหมายเถียรบาลของไทยได้กำหนดตารางทำงานประจำวันของพระเจ้าแผ่นดินไว้ชัดเจนว่า ชั่วโมงไหนจะต้องทำอะไร ชั่วโมงไหนเป็นเวลาพักผ่อน ตัวอย่างลำดับเวลาการทำงานตอนค่ำของพระมหากษัตริย์ ที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง (2521:63) มีดังนี้

“...ค่ำแล้วท่อม 1 เบิกนอก พิศาศึกษาการศึก 2 ท่อม พิศาศึกษาการเมือง 3 ท่อม พิศาศึกษา
เนื่อคดีโบราณ 4 ท่อม เรียกพระกระยาเสวย 5 ท่อม เบิกโหรราชบัณฑิตยธรรม 6 ท่อม
เบิกเสภาดนตรี 7 ท่อม เบิกนิยาย 8 ท่อม 9 ท่อม เข้าพระบรรทมมหาตื่นมาน เสด็จ
ราชานุกิจธนาเทวี...”

จากข้อกำหนดในการทรงงานของพระเจ้าแผ่นดิน มีเรื่องของเสภาดนตรีเข้ามาช่วยในการพักผ่อนนั้น เสนาบดีกระทรวงวังจำเป็นต้องหานักดนตรีที่มีฝีมือดีเข้ามาอยู่ในสังกัดบรรเลงดนตรีถวายพระเจ้าแผ่นดินเท่ากับราชสำนักเป็นผู้อุปถัมภ์แก่พวกราษฎร ซึ่งอยู่ในฐานะไพร่ ไพร่ที่มีความสามารถทางด้านดนตรี จะต้องมีหน้าที่หลัก คือ บรรเลงดนตรีเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และบรรเลงดนตรีเพื่อขับกล่อม เจ้าขุนมูลนายให้เกิดเพลิดเพลินบันเทิงใจ เมื่อทำหน้าที่ได้สมบูรณ์เป็นที่ถูกใจแก่เจ้านายผู้บังคับบัญชา ก็จะมีการให้รางวัลหรือให้บรรดาศักดิ์แก่นักดนตรีเหล่านั้น หนังสือกฎหมายตราสามดวง (2521:113) กล่าวถึงศักดินาของพนักงานปีพาทย์ โดยแยกตามลำดับบรรดาศักดิ์ดังนี้

“ พนักงานปีพาทย์ ขุนไฉนยไพเราะห์	นา 200
นายวงสี่คน	นาคล 50
เลว	นาคล 30 ”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้ระบบการเกณฑ์แรงงานประเภทหนึ่ง คือ ระบบไพร่ ประชาชนที่ถูกเกณฑ์แรงงานจากเจ้าขุนมูลนายเพื่อทำงานให้แก่ราชการโดยมีกำหนดการทำงานเป็นเวลา 6 เดือนใน 1 ปี หรือ ที่เรียกว่า “เข้าเดือนออกเดือน” ต่อมา ในสมัย

รัตนโกสินทร์ตอนต้นได้มีการผ่อนปรนการทำงานลดลง ในสมัยรัชกาลที่ 1 กำหนดให้ไพร่หลวงได้รับราชการเพียงปีละ 4 เดือนและต่อมาในรัชกาลที่ 2 ได้ออกประกาศให้ไพร่หลวงเข้ารับราชการเพียงปีละ 3 เดือน (ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรีและวิมล พงศ์พิพัฒน์, 2523:146-147)

ระบบการถูกเกณฑ์แรงงานของไพร่คนตรี พวกคนตรีจัดเป็นมูลนายระดับต่ำซึ่งไม่ได้แต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ จัดว่าอยู่ในข่ายที่จะต้องถูกเกณฑ์แรงงาน และจะต้องหมุนเวียนเข้าทำงานราชการเหมือนราษฎรทั่วไป มีมูลนายเป็นชนชั้นที่ควบคุมบังคับบัญชากำลังคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้กำลังคนหรือไพร่ ส่วนหนึ่งจะเป็นไพร่หลวงที่อยู่ภายใต้การควบคุมของมูลนาย แต่ไพร่อีกส่วนหนึ่งจะเป็นไพร่ที่เป็นสมบัติของมูลนายโดยตรงไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปทำราชการ แต่ต้องรับใช้เจ้านายของตนโดยทำหน้าที่บรรเลงดนตรีหรือแสดงละคร เจ้านายที่มีวงดนตรีหรือคณะละคร แสดงว่าฐานะของมูลนายนั้นมีความมั่งคั่ง (ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์, 2536:32)

สภาพสังคมคนตรีไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่ใช้ระบบการอุปถัมภ์เลี้ยงดูนักดนตรีตามวังเจ้านาย ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ และขุนนางระดับผู้ใหญ่ นักดนตรีส่วนมากพยายามหาทางที่จะเข้ามาสังกัดอยู่ในวังต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายโดยมีตำแหน่งเป็นนักดนตรีประจำวังต่าง ๆ มีหน้าที่ ในการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งบรรเลงดนตรีเพื่อการพักผ่อนและการฟัง นอกจากนี้ยังต้องสอนดนตรีให้แก่เด็กคนตรีในสังกัดเดียวกัน เพื่อสร้างให้นักดนตรีเหล่านั้นให้มีฝีมือในการบรรเลงเพื่อเวลาที่มีการประชันวง หรือแสดงรับแขกของเจ้านาย

เหตุผลในการอุปถัมภ์เรื่องดนตรีและนาฏศิลป์ของพระมหากษัตริย์ ม.ร.ว.เสกฤทธิ์ ปราโมช (2525:5) ท่านแสดงความคิดไว้ในรายงานการสัมมนา “ นาฏศิลป์และดนตรีไทย ” ว่า

“...เมื่อพระมหากษัตริย์พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่นาฏศิลป์และดนตรีเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็เป็นธรรมดาที่เจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์อื่น ๆ จะต้องคล้อยตามพระราชนิยม ต่างพากันให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลแก่นาฏศิลป์และดนตรีไทยทั่วทั้งนาฏศิลป์และดนตรีไทยในสมัยหนึ่ง จึงเป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม (status symbol)...”

สมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกของราชวงศ์จักรี สถาปนาเมืองเริ่มเข้าสู่ภาวะที่ดีขึ้น พระองค์ทรงฟื้นฟูงานด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการบำรุงขวัญประชาชน รวมทั้งงานด้านศิลปวัฒนธรรมดนตรี ดังนั้นจะเห็นว่าเจ้านายและขุนนางต่าง ๆ เริ่มจัดทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบันเทิงงานอดิเรกของเจ้านาย

และขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้านายแม้จะมีตำแหน่งสูง เป็นถึงผู้กำกับราชการกรมต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว มีเวลาประทับอยู่ที่วังของพระองค์แทบตลอดทั้งวัน เพราะสมัยนั้นเป็นสมัยที่รัฐบาลยังไม่คิดที่สร้างสถานที่ราชการให้ครบถ้วนเหมือนอย่างสมัยนี้ พวกเสนาบดีและเจ้ากรมส่วนมากนั่งสั่งงานอยู่ที่บ้าน ข้าราชการที่อยู่ได้บังคับบัญชา ก็ไปทำงานที่บ้านเสนาบดีและเจ้ากรม ต่อถึงเวลาเข้าเฝ้าเจ้านายหรือเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน พวกเสนาบดีและขุนนางผู้ใหญ่ จึงจะเข้าวัง เนื่องจากพวกเจ้านายมีเวลาว่างมาก บางองค์จึงทำงานอดิเรกมาทำแก้ว้าคาญ เช่น ตั้งวงดนตรี ตั้งคณะระบำ คณะละคร เล่นเครื่องแก้ว เครื่องลายคราม และโตะหมูปูชาพระเจ้าเจ้านายบางองค์เล่นไม้กระดาน กรมหลวงรักษมณฑลเทศาภิบาลมีชื่อเสียงในทางตั้งคณะละครผู้ชาย กรมหลวงพิทักษ์มนตรีเป็นบรมครูในทางคิดแบบฟ้อนรำ (ชัย เรื่องศิลป์, 2519: 94, 114)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดเรื่องดนตรีและนาฏศิลป์ดังที่พระองค์ทรงโปรดให้สร้างสวนขวาโดยสร้างสถาปัตยกรรมแบบจีนและฝรั่ง ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (2505: 580) เขียนเรียกว่า

“...ให้ทำพระที่นั่งอย่างฝรั่งพื้นสองชั้นขึ้นองค์หนึ่ง ทรงฟังมโหรี...”

การบรรยายถึงเรื่องการสร้างสวนขวา และเรื่องการเล่นต่าง ๆ ในสวนนี้อย่างยืดยาว ทำให้เข้าใจถึงพระนิสัยใจคอของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า พระองค์ท่านเป็นคนชอบเล่น ชอบสนุก ชอบฟังดนตรีไพเราะและชอบดูละคร (ชัย เรื่องศิลป์, 2519: 162, 166)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสนพระทัยในด้านดนตรีนาฏศิลป์และการละครในสมัยนี้ ได้นำเสภาซึ่งเป็นการละเล่นของชาวบ้านนำเข้ามาเล่นในราชสำนัก และได้คิดให้มีการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบเสภา มีทั้งการร้องให้ปี่พาทย์รับและเพลงหน้าพาทย์ตามท้องเรื่อง

ในสมัยนี้ได้เกิดมีปี่พาทย์ประกอบเสภาขึ้นโดยมีการขับเสภาเป็นหลัก เมื่อใดเรื่องราวไปตรงกับบทร้องที่นิยมมาขับร้องนำ การขับร้องบรรเลงดนตรีด้วยวงปี่พาทย์เสภาแทรกเป็นระยะ ๆ ไป เพื่อเป็นการพักเสียงของผู้ขับเสภา ซึ่งทำให้เกิดระเบียบในการบรรเลงเพลงเสภา ยุคต่อมานิยมใช้เป็นระเบียบในการประชันวงปี่พาทย์อีกด้วย เพลงเสภายังพัฒนาเพื่อการฟังในหมู่ผู้สนใจดนตรีไทยด้วย

สมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การทรงละครไม่เป็นคุณค่าแก่การบำเพ็ญพระราชกุศลและราชการแผ่นดินจึงให้เลิกเล่นละครเสียไม่ทรงสืบมาในแผ่นดิน ละครข้างในเป็นของหลวงไม่มี มีแต่เจ้าจอมข้างในลักลอบเล่น ครั้นในหลวงทรงทราบ ก็ทรงขัดเคืองก็เลิกไป อย่างไรก็ตามในรัชกาลที่ 3 พระองค์ไม่โปรดการฟ้อนรำขับร้องก็จริง แต่ก็ไม่ทรงขัดขวางห้ามปรามมิให้ผู้อื่นเล่นการเหล่านั้น เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่เล่นกันขึ้นหลายแห่ง เล่นละครบ้าง มโหรีปี่พาทย์บ้าง ไม่ได้ทรงออกกฎหรือระเบียบ

ต่าง ๆ เพื่อห้ามไม่ให้เล่นดนตรีหรือละครอย่างเด็ดขาด การละเล่นสามัญที่ยังคงมีอยู่ทั่วไป (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513:29)

สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดอนุญาตให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยมีละครผู้หญิงได้ ในด้านการดนตรีก็เช่นเดียวกัน ได้มีพระบรมราชานุญาตให้พระราชวงศ์ได้มีวงดนตรีเป็นของตนเองได้ นอกจากนี้มีการเล่นแอ่วลาว เป่าแคนเป็นที่นิยมมาก ดนตรีไทยจึงซบเซาชาวบ้านหัดเล่นดนตรีไทยน้อยลง พระองค์ทรงประกาศห้ามการเล่นแอ่วลาว เป่าแคนเมื่อ พ.ศ. 2408 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2405-2411, 2511:192-194) ส่งผลมาถึงเรื่องดนตรีไทยประชาชนกลับมาหัดเล่นดนตรีไทยและการละเล่นของไทยเพิ่มมากขึ้น พระองค์เปิดโอกาสให้เชื้อพระวงศ์ที่สนใจดนตรีไทยได้มีวงดนตรีไทยเป็นของตนเอง เพราะฉะนั้นเจ้านายต่าง ๆ พากันตั้งวงดนตรีเป็นของตนเองเพื่อประดับบารมี มีการประกวดประชันแข่งขันกัน เจ้านายวังต่าง ๆ พยายามเฟ้นหาตัวนักดนตรีชาวบ้านที่มีฝีมือดีมาประจำวังของตน เพื่อทำหน้าที่เป็นนักดนตรีประจำวังต่าง ๆ มากมาย ด้านดนตรีขยายวงกว้างขึ้นแทบจะมีทุกวังทุกบ้านเรียกว่า แข่งขันกันทีเดียวนักดนตรีที่มีชื่อเสียงในสมัยนี้ คือ

พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) เป็นนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง สังกัดอยู่ในวังหน้า ทรงสมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ซึ่งแต่เดิมเป็นนักดนตรีบ้านอยู่ใกล้กับวัดอรุณราชวราราม ซึ่งต่อมาเป็นครูคนตรีผู้ใหญ่ในวงการดนตรีไทยที่มีลูกศิษย์ที่มีความสามารถทางด้านดนตรี เช่น ครูช้อย สุนทรวาทิน ครูสิน ศิลปบรรเลง ครูรอด (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นต้น แสดงให้เห็นเกี่ยวกับบทบาทบ้านดนตรีไทยเป็นครั้งแรกที่มีการเรียนการสอนดนตรีไทยในสำนักของพระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) เป็นสำนักดนตรีแห่งแรกที่สืบค้นได้ เมื่อลูกศิษย์มีความสามารถเพียงพอที่ออกไปทำงานด้านเป่าพาทย์เพื่อหาเลี้ยงชีพ จะกราบลาครูกลับบ้านไปดำเนินกิจการงานด้านเป่าพาทย์ต่อไป

มนตรี ตราโมท (2538:23-24) ได้ศึกษารวบรวมเกี่ยวกับดนตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีผู้คิดประดิษฐ์ระนาดเอก ระนาดทุ้มเหล็ก ส่งผลทำให้เกิดการประสมวงเป็นรูปแบบใหม่ขึ้นเรียกว่า วงเป่าพาทย์เครื่องใหญ่ วงมโหรีเครื่องใหญ่ ซึ่งเป็นวงที่นิยมในสมัยนั้นเป็นอันมาก ดังตัวอย่างงานที่ใช้วงเป่าพาทย์เครื่องใหญ่ เมื่อคราวฉลองพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท พ.ศ.2399 เจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ต่างนำวงเป่าพาทย์เครื่องใหญ่เข้ามาบรรเลงถึง 13 วงแสดงว่า พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเป็นต้นแบบของการนำรูปแบบการผสมวงแบบเครื่องใหญ่มาแสดง วงดนตรีอื่น ๆ ได้เอาอย่างในการจัดรูปแบบดังกล่าว รายนามวงมีดังนี้

- 1) วงของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 2) วงของกรมหลวงวชิรญาณวงศ์
- 3) วงของกรมขุนสุรรพศิลป์

- 4) วงของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท
- 5) วงของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา
- 6) วงของกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส
- 7) วงของหม่อมเจ้าประเสริฐศักดิ์
- 8) วงของสมเด็จพระยาพิชัยญาติ
- 9) วงของเจ้าพระยายมราช
- 10) วงของพระยามนตรีสุริวงศ์
- 11) วงของพระยาเสนาภุเบศร์
- 12) วงของพระยาสุรินทรวาสน์
- 13) วงของเจ้าหมื่นสรรพพิทักษ์

ดังนั้นจึงเห็นว่า มีจำนวนวงดนตรีของเจ้านายและขุนนางเป็นจำนวนมาก คาดว่าแต่ละวงคงจะมีนักดนตรีชาวบ้านที่เข้ามารับราชการขึ้นสังกัดกับเจ้านายตามวังต่าง ๆ อีกจำนวนมาก แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ระบุรายชื่อวงดนตรีเหล่านี้

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยกเลิกระบบไพร่ ในพ.ศ. 2413 และยกเลิกระบบทาสในพ.ศ. 2417 (อ้างในนันทนา กปิลกาญจน์, 2538:56,63) เป็นผลให้ประชาชนมีความอิสระที่จะดำเนินชีวิตของตนเอง สภาพสังคมดนตรีเกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะนักดนตรีแต่เดิมนั้นจะอยู่ในอุปถัมภ์ของราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ นักดนตรีอีกส่วนหนึ่งไม่ได้เข้าสังกัดของราชสำนัก นักดนตรีกลุ่มนี้จึงต้องหาวิธีประกอบอาชีพทางด้านดนตรีโดยอิสระ บรรเลงดนตรีประกอบกับการแสดงลิเก ละครรำตามสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งโรงบ่อน ด้วยชาวกรุงเทพฯ สมัยนั้นชอบเที่ยวโรงบ่อน เพราะนอกจากเป็นแหล่งการพนันทั่วไปที่ประชาชนเล่นได้โดยไม่ผิดกฎหมายแล้ว ที่หน้าโรงบ่อนยังมีโรงมหรสพ เช่น จั๊ว ลิเก ละครรำ และอื่นๆ แสดงให้ประชาชนทั่วไปชมโดยไม่ต้องเสียเงินอีกด้วย เจ้าของโรงบ่อนเป็นผู้จัดหามหรสพมาแสดง เพื่อล่อใจคนให้มาที่โรงบ่อนมาก ๆ โรงบ่อนเปิดให้คนเข้าไปเล่นพนัน ตั้งแต่โม่งเช้าเป็นต้นไปจนถึงห้าทุ่ม ละคร ลิเก และจั๊ว จึงเลิกแสดงเวลาห้าทุ่มพร้อมกับโรงบ่อนปิด

ส.พลายน้อย (2525:384) ได้บรรยายถึงเหตุผลในการนำเอาจั๊วและละครมาแสดงเพื่อจูงใจให้คนทั่วไปเข้าโรงบ่อนของขุนพัฒน์ (แหยม) ว่า

“...โรงบ่อนสมัยนั้น บรรดาขุนพัฒน์ต่างก็พยายามคิดอ่านจะให้คนมาเล่นเบี้ยที่บ่อนของตนให้มากที่สุดที่จะมากได้ เพราะถ้าคนพากัน เมื่อไม่มาเล่น ขุนพัฒน์ต้องล้มจมอย่างไม่เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นจึงต้องคิดล่อให้คนมาที่บ่อนของตน เช่น ติดตลาดร้านรวงให้ครึกครื้นและหาเครื่องมหรสพต่าง ๆ มีจั๊ว ละคร เป็นต้น มาเล่นให้คนดูที่หน้าบ่อน...”

ชัย เรื่องศิลป์ ได้บรรยายถึงมหรสพที่นำมาแสดงในโรงบ่อน (2519 : 321-322) ไว้ดังนี้ คือ

“...ลิเกและละครชาตรีเป็นมหรสพที่คนไทยนิยมมากที่สุด ส่วนจ๊วเป็นมหรสพที่คนจีนนิยมมากที่สุดเจ้าของบ่อนจึงจัดหาจ๊วบ้าง ลิเกบ้าง ละครบ้างมาแสดงสลับกันไป เพื่อล่อใจคนไทยและคนจีนให้มาเที่ยวถ้าเจ้าของบ่อนมีกำไรมากในระยะเวลาที่คณะจ๊ว หรือ คณะลิเกคณะใดกำลังแสดงก็ถือว่า คณะนั้นเป็น ตัวเฮง จำมาแสดงบ่อย ๆ หรือ แสดงคราวละหลาย ๆ วัน แต่ถ้าเจ้าของบ่อนขาดทุน ก็มักถือว่า คณะมหรสพนั้นเป็น ตัวชวย ไม่จำมาแสดงอีกต่อไป ”

จะเห็นว่า รายได้ที่นำมาเลี้ยงชีพของนักดนตรีประจำคณะลิเกและละครชาตรี ได้จากการบรรเลงดนตรีประจำคณะลิเกและละครชาตรีประจำโรงบ่อน เมื่อมีการยกเลิกบ่อนหลายครั้งจนถึง พ.ศ. 2432 เป็นปีที่มีการยุบโรงบ่อนครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ภายหลังยกเลิกจนหมดสิ้นไป คณะลิเกหรือละครชาตรีต้องย้ายคณะตนเองไปยังแหล่งอื่น ๆ ที่มีชาวบ้านดู คณะลิเกต่าง ๆ จึงย้ายเข้าไปอยู่กับตลาด เพราะชาวบ้านมาจ่ายของเข้าบ้าน เช่น วิกตลาดนานา วิกตลาดทุเรียน วัดต่าง ๆ เวลาที่มีเทศกาลงานประจำปี มรรคทายกจะจัดหาสิ่งที่สมโภช งานกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ ทั้งสองแหล่งจะมีชาวบ้านสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก อย่างน้อยต้องดูลิเก ละคร

กิจกรรมการประชันวงปีพาทย์กันถือว่าเป็นกิจกรรมยอดนิยมของนักดนตรีวงปีพาทย์ เพราะได้แสดงความสามารถและมีชื่อเสียงเป็นที่ปรากฏ การประชันวงปีพาทย์ในระยะแรก ตามที่มีหลักฐานปรากฏนิยมจัดการประชันวงปีพาทย์ที่ตำหนักแพ ท่าราชวรดิษฐ์ (บริเวณท่าช้าง-วังหลวง) ดังสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต (อ้างในพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบงและนายแพทย์พูนพิศ อนาคตกุล, 2524:93-94) ทรงเขียนเล่าในจดหมายถึงนายเทวา ประสิทธิ์ พาทย์โกศล ว่า

“...สมัยหนึ่งในต้น ๆ รัชกาลที่ 5 เพลงสามชั้น ยังมีการเล่นกันน้อย แต่ปีพาทย์ดี ๆ มีมากวง, ครูที่สามารถก็มีมากคนจึงมีวันนัดไป ตั้งวงเล่นแข่งขันกันที่ตำหนักแพ เวลาเดือนหงาย, ต่างครูต่างแต่งเพลงสามชั้นไปवादกัน ไม่บอกว่าเพลงอะไร แล้วปล่อยให้ทายกันไปไม่มีใครทายออกก็นิ่งเสีย แล้วยังมีการแก่งทำทางปิดไม่ให้ทายออกอีกด้วย ดังนั้นจะแปลงให้ผิดลูกไปบ้างไม่มีใครรู้ว่าเอามาแต่ก็ ไม่มีใครจะติเตียนว่าผิดแล้วก็เลยล่าท่องเที่ยวกันต่อ ๆ เพลงที่ยังไม่มี ใครรู้ว่าเนื้อเดิมเป็นอะไรจนตราบนานเท่าทุกวันนี้ก็มีลงไป...”

ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองหรือยุคทองของการดนตรีไทย ทรงโปรดเกี่ยวกับศิลปะในแขนงดนตรีและการแสดงมาก พระองค์ท่านทรงดนตรีไทยร่วมพระราชวงส์ เมื่อ พ.ศ. 2435 เมื่อพระชนมายุราว 12 พรรษา และทรงตีระฆังนา เมื่อ พ.ศ. 2445 เมื่อประทับอยู่ ณ พระราชวังสราญรมย์ ทรงดำริจะจัดโขนละครขึ้นเป็นส่วนพระองค์ จึงขอพระราชทานวงดนตรีไทยมหาดเล็กเรือนนอกของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินีนาถ คือ วงดนตรีวัดน้อยทองอยู่ ทั้งทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่นักดนตรีไทยทั้งหลาย ปราบกฎในบันทึกว่า มีตำแหน่งราชการนับตั้งแต่ “หมื่น” จนถึง “พระยา” สำหรับนักดนตรีไทยและสากลมากกว่า 60 ตำแหน่ง โดยแยกเป็น “พระยา” มี 2 ตำแหน่ง “พระ” มี 6 ตำแหน่ง “หลวง” มี 16 ตำแหน่ง “หมื่น” อีกราว 20 ตำแหน่ง มีนักดนตรีที่ไม่ได้อยู่ในสังกัดวงหลวง เช่น หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) การยกย่องนักดนตรีและนักแสดงให้มีบรรดาศักดิ์มากมายที่สุดเป็นประวัติการณ์ จนถึงเริ่มการตั้งกรมที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์ขึ้นเป็นหน่วยราชการ เรียกว่า “กรมมหรสพ” คาดว่า น่าตั้งขึ้นราวเมื่อ พ.ศ. 2454 ได้รวบรวมกรมโขนและพิณ-พาทยหลวง พ.ศ. 2456 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้โอนกรมช่างมหาดเล็กและกองเครื่องสายฝรั่งหลวงเข้าไว้ด้วยอีก (สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2523:451, 479)

การตั้งกรมมหรสพนั้นถือว่า เป็นการอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อนักดนตรีไทย การเข้ารับราชการนั้นต้องเฟ้นหานักดนตรีที่มีฝีมืออยู่ตามสำนักหรือบ้านดนตรีไทยทั่วไป เท่ากับเป็นการสะสมแหล่งข้อมูลด้านดนตรีไทยจากแหล่งต่าง ๆ เข้าไว้เป็นแหล่งเดียวกันที่กรมมหรสพ

การประชันวงปีพาทยที่วังบางขุนพรหม พ.ศ. 2466 ผลจากการประชันวงครั้งนั้นทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านดนตรีไทย มีการแบ่งสายสกุลด้านดนตรีชัดเจนมากขึ้น โดยแบ่งสำนักดนตรีไทยต่าง ๆ ชัดเจนมากขึ้นแต่ละสำนักดนตรีหรือบ้านดนตรีได้สร้างสรรค์ผลงานการประพันธ์เพลงให้มีลักษณะพิเศษเป็นของตนเองเมื่อใดที่ได้ฟังจะเข้าใจว่า เป็นเพลงที่มาจากสำนักใดหรือบ้านใด การเรียกขานเพลงดนตรีของสำนักดนตรีใหญ่ออกเป็น 2 ทางใหญ่ คือ “ทางฝั่งชะโน้น” และ “ทางฝั่งชะนี้” (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2517:80) ขึ้น “ทางฝั่งชะโน้น” หมายถึง บทเพลง วิธีการขับร้อง และวิธีการบรรเลงที่ดำเนินในรูปแบบเดิมพยายามรักษาเพลงที่เป็นแบบเดิมหรืออนุรักษ์แนวดั้งเดิมที่เคยบรรเลงมา โดยมีบ้านดนตรีที่เป็นหลักใหญ่ คือ บ้านพาทยโกศล ส่วน “ทางฝั่งชะนี้” หมายถึง บทเพลง วิธีการขับร้อง และวิธีการบรรเลงที่ดำเนินในรูปแบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย รวมทั้งการประดับตกแต่งเพลงตามลีลาอารมณ์ของเพลงนั้น มีการสร้างกลวิธีใหม่และสอดแทรกอารมณ์เข้ากับเนื้อหาของเพลงนั้น โดยมีสำนักใหญ่ ๆ ได้แก่ สายของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) สายพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) สายหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หรือ บ้านศิลปบรรเลงและได้มีการจัดแบ่งกลุ่มย่อยอีกดังในหนังสือ เรื่อง

“ Thai Music and Musicians in Contemporary Bangkok : An Ethnography ” by Pamela Myers Moro (1988 : 217-218) ได้กล่าวไว้ดังนี้

“ My main informant explain most clearly what he considered the four major *Idum* which were grand in the past and still have adherents today. they are listed here according to their eponymic teachers, as that is how they would be named in Thailand.

1. Luang Pradit Phayrau (AKA Caangwaang Som)
2. Phaathyakooson (AKA Caangwaang Thau)
3. Phrayaa Prasaan Duriyasaap (AKA Pleek Prasaansap)
4. Phrayaa Sanau Duriyang (AKA Cheem Sunthaunwaathin) ”

จากหนังสือเล่มดังกล่าวข้างต้น กล่าวถึงกลุ่มนักดนตรีไทยที่สำคัญอยู่ 4 กลุ่ม โดยมีผู้นำเป็นครูดนตรีไทยคนสำคัญทั้งสิ้นและเรียงตามลำดับครูอาวุโส ดังนี้

- 1) สายครูพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)
- 2) สายพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน)
- 3) สายครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
- 4) สายครูจางวางทั่ว พาทยโกศล

ความสัมพันธ์ระหว่างนักดนตรีไทยในราชสำนักและสำนักสามัญ (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 2.5 บ้านดนตรีไทย) เมื่อพบว่า นักดนตรีไทยได้รับการอุปถัมภ์จากเชื้อพระวงศ์และเจ้านายตามวังต่าง ๆ เพื่อมาเป็นนักดนตรีประจำวังนำไปเข้าการประชันวง เมื่อใดที่นักดนตรีของตนชนะมา ถือว่าเป็นการสร้างชื่อให้วังที่นักดนตรีนั้นสังกัดอยู่ ได้แก่

1) กรมมหรสพเป็นหน่วยงานราชการที่สังกัดกระทรวงวังถือกันว่าเป็นวงหลวง มีนักดนตรีที่มีชื่อเสียงอยู่เป็นอันมาก เจ้ากรมมหรสพสมัยรัชกาลที่ 5 คือ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) เจ้ากรมมหรสพสมัยรัชกาลที่ 6 คือ พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

2) วังบางขุนพรหม ซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงรับกลุ่มนักดนตรีที่มีรากฐานมาจากดนตรีชาวบ้าน คือ วงดนตรีชาวอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม คือ ครูปาน นิลวงศ์ และนักดนตรีไทยในบ้านอีกจำนวนหนึ่ง ภายหลังได้รับวงดนตรีจากบ้านพาทยโกศล ซึ่งเคยประจำวงของเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มาแทนวงของครูปาน นิลวงศ์

3) วังบูรพาภิรมย์ มีสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชและวงดนตรีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทีปมหาร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์(วังบางคองแหลม) มีนักดนตรีที่เป็นครูผู้ใหญ่และครูท่านอื่น ๆ คือ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) พระพิณบรรเลงราช (แย้ม ประสานศัพท์) พระพาทยบรรเลงมรณ (พิม วาทิน) ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร) ได้มีสำนักดนตรีที่เรียกว่า “ บ้านบาตร ”

สมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจอยู่ในช่วงตกต่ำ เนื่องมาจากสภาวะเศรษฐกิจสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการลดข้าราชการออกจากข้าราชการ มีข้าราชการผู้ใหญ่หลายคนที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ได้เห็นแบบอย่างทางตะวันตกที่ใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงอยากเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 และพระองค์ท่านทรงสละราชย์สมบัติ เสด็จไปประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษจนเสด็จสวรรคต พ.ศ. 2484 ด้านการดนตรีไทย พระองค์ทรงสนพระทัยและได้ศึกษาจากครู 2 ท่าน คือ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และหลวงไพเราะเสียงซอ (อุน คูรยชีวิน) พระองค์โปรดให้มีวงปี่พาทย์หลวงและวงมโหรีหลวง ซึ่งได้รวบรวมนักดนตรีไทยจากบ้านดนตรีต่าง ๆ เข้ามา เป็นมหาดเล็กและข้าหลวง ซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าพระยาวรวงศ์ไพบูลย์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา) เสนาบดีกระทรวงวัง เช่น คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ครูบรรเลง สาคกริก ครูเจริญใจ สุนทรวาทิน ครูท้วม ประสิทธิ์กุล ครูสุดา เขียววิจิตร ครูแซมซ้อย คุริยพันธุ์ เป็นต้น ภายหลังได้โอนย้ายเข้าไปอยู่กับกรมศิลปากร จากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้างานชีวิตของนักดนตรีไทยและนาฏศิลป์ เพราะเจ้านายตามวังต่าง ๆ ลดบทบาทในด้านการเมืองการปกครอง วงดนตรีไทยที่เคยอยู่ตามวังเจ้านายต่าง ๆ ค่อยเปลี่ยนหรือย้ายออกจากวังเข้ามาสู่ระบบราชการ คือ หน่วยงานของรัฐบาลเข้ามาดูแล

สมัยรัชกาลที่ 8 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2482 เป็นระยะที่ดนตรีไทยเข้าสู่ภาวะมีดมนเพราะรัฐบาลสมัยนั้น มีผู้นำคือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ท่านได้ออกประกาศจำกัดเกี่ยวกับ การบรรเลงดนตรีไทยไม่ส่งเสริมและพยายามจะให้คนไทยหันไปเล่นดนตรีแบบตะวันตก ระยะนี้นักดนตรีไทยขาดกำลังใจ บางคนถึงบอกขายเครื่องดนตรี เพราะเมื่อเขาห้ามเล่นจะเก็บไว้ก็เสียเปล่า เครื่องดนตรีที่ทำด้วยความงดงามวิจิตรหลายต่อหลายชิ้นถูกเปลี่ยนเป็นเงินมาจับจ่ายใช้สอย บางชิ้นถูกขายทอดตลาดออกไปเป็นรูปของเก่าหรือขายต่อไปยังต่างประเทศก็มีไม่น้อย ผลจากการจำกัดการบรรเลงดนตรีไทย ทำให้หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ประพันธ์เพลงไทยที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมต่อมา คือ เพลงแสนคำนิ่งเถา เป็นเนื้อเพลงที่มีลักษณะทำนองแสดงความคับข้องใจ ซึ่งมูลเหตุเกิดจากความคับแค้นใจต่อเหตุการณ์ที่ห้ามบรรเลงดนตรีไทย (คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง, 2534:149)

ในสมัยรัชกาลที่ 9 คนตรีไทยในสมัยนี้เริ่มฟื้นตัวมีการปรับตัวไปตามสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน มีการปรับคนตรีไทยให้เป็นคนตรีไทยร่วมสมัยโดยกลุ่มนักคนตรีไทยที่มีความคิดสร้างสรรค์ให้มีการประสมประสานไปกับดนตรีตะวันตกและเครื่องดนตรีไฟฟ้า ในส่วนกิจกรรมส่งเสริมคนตรีไทย มีอยู่ในกลุ่มสถาบันทางการศึกษา เริ่มต้นในรูปแบบของชมรมคนตรีไทย ชุมนุมคนตรีไทย รวบรวมนิสิต นักศึกษา และนักเรียนที่มีความสนใจด้านคนตรีมาเรียนคนตรีไทยนอกเวลาเรียน เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และมีการรวมกลุ่มจัดแสดง เริ่มมีการรวมกลุ่มของชุมนุมคนตรีไทยจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มาบรรเลงดนตรีร่วมกันเป็นประจำอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เรียกว่า “คนตรีไทยอุดมศึกษา” จัดขึ้นเป็นครั้งแรก ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2509 โดยเรียกชื่อว่า “งานชุมนุมคนตรีไทย 5 มหาวิทยาลัย” โดยมีสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เข้าร่วม คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดบริเวณเรือนคนตรีไทย สโมสรสุริยางค์ไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (พิธีไหว้ครูคนตรีไทย, 2537:21) ในระดับมัธยมศึกษาที่มีการจัดงานคนตรีไทยมัธยมศึกษา จัดขึ้นครั้งแรกที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศ วันอาทิตย์ที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2517 มีโรงเรียนที่ร่วมบรรเลง คือ โรงเรียนสตรีวิทยา โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย โรงเรียนเบญจมราชูทิศ โรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม โรงเรียนวัดราชาธิวาส และโรงเรียนวัดบวรนิเวศ (คนตรีไทยมัธยมศึกษาครั้งที่ 1, 2517) ต่อมาได้มีการเปิดการเรียนการสอนคนตรีไทยในระบบการศึกษาอย่างจริงจังขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา คณะครูศาสตร์และคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในแต่ละมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และโรงเรียน ได้จัดหาครูผู้สอนคนตรีไทยได้เรียนมาจากระบบบ้านคนตรีหรือสำนักคนตรี เพื่อสอนคนตรีไทยให้แก่ นิสิตนักศึกษาและนักเรียนเหล่านั้น คนตรีไทยจึงเข้าสู่ระบบราชการตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งระดับโรงเรียน ระดับวิทยาลัย และระดับมหาวิทยาลัย กล่าวคือ

สำนักเสนาะดุริยางค์ มี ครูเจริญใจ สุนทรวาทิน ครูสอน วงฆ้อง ครูพริ้ง คนตรีรส ครูเทียบ คงลายทอง และครูพิชิต ชัยเสรี ได้ถ่ายทอดวิชาคนตรีแก่หน่วย งานและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น กองการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ชมรมคนตรีไทย สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บ้านพาทยโกศลมี ครูท้าวประสิทธิ์ พาทยโกศล คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ครูแพงพอน แดงสืบพันธุ์ ครูฉนิธ อักษรทัพบ และครูสละ จอนแจ้งจันทร์ ได้ถ่ายทอดวิชาคนตรีแก่หน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น ชมรมคนตรีไทยสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะเวลาหนึ่ง โรงเรียนสตรีวิทยา โรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ

บ้านคิลปบรรเลงมี คุณหญิงชื่น คิลปบรรเลง คุบบรรเลง สาคริก คุมนตรี ตรา
โมท คุโองการ กลีบชื่น คุบบาง หลวงสุนทร คุประสิทธิ์ ถาวร ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์
คุอุทัย แก้วละเอียด คุเสนาะ หลวงสุนทร คุสุบิน จันทน์แก้ว คุประมวล อรรถชีพ
คุศิริ คุชฎิล นักดนตรี และคุชนก สาคริก ได้ถ่ายทอดวิชาดนตรีแก่หน่วยงานและสถาบัน
การศึกษาดัง ๑ เช่น กองการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปทุมวัน บางแสน ชมรมดนตรีไทย สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สถาบัน
ราชภัฏสวนสุนันทา โรงเรียนวัดบวรนิเวศ โรงเรียนเทพศิรินทร์ โรงเรียนราชินี บางซื่อ ชมรม
ดนตรีไทยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

บ้านคุริยประณีตมี คุโชติ คุชื่น และคุชื่น คุริยประณีต คุสุดา เปียววิจิตร
คุชุ่มชัยและคุเหนียว คุริยพันธุ์ คุสุจิตต์ คุริยประณีต คุสุวรงค์ คุริยพันธุ์ คุสม
ชายและคุสืบศักดิ์ คุริยประณีต และคุทัศนัย พิณพาทย์ ได้ถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยแก่หน่วย
งานและสถาบันการศึกษาดัง ๑ เช่น กองการสังคีต กรมศิลปากร โรงเรียนนาฏดุริยางค์
คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ชมรม
ดนตรีไทย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง วิทยาลัยเกษมบัณฑิต ฯ

จากตัวอย่างนี้จะเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทย ที่มีการปรับเปลี่ยนสภาพ
จากระบบเดิมที่เคยอยู่ในราชสำนักมาอยู่ในระบบราชการ แสดงถึงดนตรีไทยก็เปลี่ยนแปลงไป
ตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่รุ่งเรืองเท่าดนตรีไทยในอดีตแต่ยังคงสืบทอดลึ
งดีเหล่านี้ไปยังชนรุ่นต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีไทย ชีวิตนักดนตรีไทย บ้านดนตรีไทยกับสภาพสังคม
ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน จะเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพดนตรีไทย
กับสังคมอยู่ตลอดเวลา มีทั้งยุคที่เจริญเฟื่องฟูและยุคที่ตกต่ำไม่ได้มีการหยุดนิ่งเคลื่อนไหวอยู่
ตลอดเวลา ทำให้นักมานุษยวิทยาสังคมวิทยา สนใจที่จะศึกษาเรื่องราวของดนตรีไทยเพิ่มมาก
ขึ้น ในหัวข้อต่อไปจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความหมายของบางสำภู

2.2 ความหมายของคำว่า “ บางสำภู ”

ความหมายของคำว่า “ บางสำภู ” หรือ “ บางลำพู ” จากการค้นหาคำความหมาย
ในพจนานุกรมและหนังสือสารานุกรมฉบับต่าง ๆ ทำให้แยกความหมายเป็น 2 ส่วน คือ ส่วน
แรก คือ คำว่า “ บาง ” ส่วนที่สอง คือ คำว่า “ สำภู ” ส่วนนี้มีปัญหาในการเขียน เพราะมี
เขียนเป็น 2 แบบ คือ “ สำภู ” และ “ ลำพู ” เนื้อหาส่วนนี้ มีรายละเอียดดังนี้ คือ

2.2.1 ความหมายของคำว่า “ บาง ” “ ลำภู ” หรือ “ ลำพู ”

2.2.2 ปัญหาการเขียนคำว่า “ บางลำภู ” หรือ “ บางลำพู ”

2.2.1 ความหมายของคำว่า “ บาง ” “ ลำภู ” หรือ “ ลำพู ”

(1) ความหมายของคำว่า “ บาง ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 (2519:535) ความ
หมายของคำว่า “ บาง ” หมายถึง

“ น. ทางน้ำ, ตำบลริมน้ำ ว.ไม่หนา ”

สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 16 (2523:10216-
10217) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “ บาง ” ไว้ว่า

“ บาง คือคลองตันเป็นแนวทำขึ้นเพื่อจะชักน้ำในแม่น้ำเข้าไปใช้ในที่ทำกิน
มีเรือสวน ไร่ นา เป็นต้น เกิดแต่มีผู้คนมากขึ้นจะตั้งทำกินกันอยู่แต่ริมแม่น้ำ
หาพอไม่ชื้อของบางนั้นก็ป็นเรื่อง่าย ๆ อาศัยเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะสำเหนียก
กันได้ง่าย เช่น บางกอก ก็คงมีแต่ต้นมะกอกอยู่ที่ปากบางว่า ก็คงเป็นที่ทำ
เข้าไปในสวนกล้วยน้ำว้า(लगคนเดาว่า บางหว้า) อย่างเดียวกับชื้อหนอง
เช่น หนองปลิง หนองปรือ ฉะนั้นแล้วชื้อบางก็ขยายออกไป กลายเป็นชื้อย่าน
ชื้อตำบล นับแต่บางหนึ่งไปจนถึงอีกบางหนึ่ง ถ้าเป็นระยะบางใหญ่ก็เกิดแบ่ง
เป็นสองขึ้น เช่น บางกอกใหญ่ บางกอกน้อย หรือบางว่าใหญ่ บางว่าน้อย

อันว่า บาง คือ คลองตันนั้น อาจเปลี่ยนแปลงไปในภายหลัง ก็ได้ เช่น
บางแห่งหนึ่งแต่แรก ก็ขุดเข้าไปแต่สั้น ๆ ครั้นผู้คนหนาแน่น ขึ้น ขยายที่ทำ
กินออกไปอีก ก็ขุดบางต่อไปให้ยาวเข้าไปอีก ครั้นไปใกล้กับอีกบางหนึ่ง
ซึ่งขุดชักน้ำมาแต่แม่น้ำแห่งหนึ่งเข้าก็เลยขุดปลายบางให้ติดต่อกัน
เมื่อนั้นคลองตันก็กลายเป็นไม่ตันไปเสียแล้วและลงแห่งที่ทำกินเปลี่ยน
แปลงอย่างอื่นไป อันไม่ต้องการใช้น้ำมากบางก็ถูกทิ้งให้ตื้นเขินสูญหายไป
คงเหลือแต่ชื้อ อยู่เป็นชื้อตำบล เช่น ตำบลบางกอก ”

พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่องของอาจารย์โชติ กัลยาณมิตร (2518:446) ได้กล่าวถึง คำว่า “ บาง ” มีความหมายดังนี้ คือ

“ ก. หมู่บ้าน หรือ ตำบลที่อยู่ริมลำคลองใหญ่หรือลำแม่น้ำใหญ่ เช่น บางพลัด
บางขุนเทียน ฯลฯ

ข. แบนจนเกือบไม่ความหนา มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า หนา ”

หนังสืออักษาริธานศัพท์ของหมอปรีดเล พ.ศ.2416 (2514:360) ให้ความหมายของคำว่า “ บาง ” คือ

“ ของมีผ้า เป็นต้น ไม่หนานั้น, อย่างหนึ่งเป็นชื่อคลองย่อม ๆ ว่า บาง, เป็นที่มีน้ำนั้น ”

ผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับคำว่า “ บาง ” ซึ่งใช้อยู่ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำนำหน้าเรียกพื้นที่บริเวณที่ใกล้กับแม่น้ำคลอง โดยมากมักเรียกตาม เอกลักษณะ หรือลักษณะพิเศษในพื้นที่เหล่านั้น เช่น บางลำภู (แต่เดิมนั้นพื้นที่ แถบนี้มีต้นลำพูมา)

(2) ความหมายของคำว่า “ลำภู”

คำว่า “ ลำภู ” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานและสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานไม่พบความหมายแปลว่าอะไร ในหนังสือ “ สารานุกรม วัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 ” ของสถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (2521:3192) พบแต่คำว่า “ ลำภูรา ” เป็นชื่อตำบลหนึ่งอยู่ในอำเภอห้วยยอด ซึ่งอยู่ในจังหวัดตรัง มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดต่อเขตตำบลปากคม ทิศตะวันออกติดต่อเขตตำบลปากแจ่ม และตำบลนาท่อมเหนือของอำเภอเมืองตรัง ทิศใต้มีคลองลำภูราเป็นเขตแดนต่อนาท่อมเหนือ ทิศตะวันตกติดต่อกับแม่น้ำตรัง ลำภูรา มีร้านทำขนมเค้กที่มีชื่อเสียงหลายร้าน ชาวต่างถิ่นนิยมแวะซื้อเป็นของฝาก เรียก กันว่า เค้กลำภูรา มีทั้งเค้กผสมใบเตย เค้กส้ม และเค้กสามรส

(3) ความหมายของคำว่า “ ลำพู ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (2519:802) ได้บันทึกไว้ว่า ลำพู เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในสถานที่นำท่วมถึงมีรากงอกขึ้นเหนือพื้นดิน

สารานุกรมไทยของอุทัย สินธุสาร เล่ม 20 (2521:3944)ได้อธิบายคำว่า “ ลำพู ” ว่าเป็นต้นไม้มี 2 สายพันธุ์ ดังนี้ คือ

1) *Sonneratia caseolaris* ไม้ต้นวงศ์ Sonneratiaceae สูงราว 20 เมตร ขึ้นอยู่ในเลนที่น้ำท่วมถึง มีรากงอกขึ้นมาเหนือพื้นดิน ผลอ่อน เปรี้ยว ใช้สำหรับปรุงรสกะทรีและซัทนี (มะม่วงกวนเป็นชิ้นรับประทานกับแกงกะทรี) ผลรับประทานได้ทั้งดิบและสุก ต้นใช้ทำฟืน รากลำพูเบาลอยน้ำได้ บางที่ใช้ทำจุกขวด หิ้งห้อยขอบเกาะตามต้นลำพูนี้

2) *Duabanga Grandiflora* ลำพูป่า ไม้ต้นใหญ่วงศ์ Sonneratiaceae สูงราว 30 เมตร เปลือกสีเทาอ่อนเป็นสะเก็ด ใบเดี่ยว รูปขอบขนาน โคนใบเว้าลึกเป็นรูปหัวใจ ดอกโตเป็นช่อใหญ่ กลีบบางรูปช้อนป้อมสีขาว ผลรูปดัลบันแก่จะแตก้าออกเมล็ดกลมสีดำ 6-7 เมล็ด ลำพูป่าเป็นไม้โตเร็ว เหมาะใช้ ปลูกเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำลำธารเนื้อไม้หยาบใช้ทำทึบไผ่ของเรือไม้แบบก่อสร้าง ทำได้ ไม้อัด ชื่ออื่น คือ เต็น ตุ่มเต็น ลาง ตุ่มลาง ลูกลาง อ้า ตุ่มอ้า คอเหียง เต็น กระดังงาป่า กาลา สะบันงาช้าง ปีกอ้า กุโก ตะกุกา กาปลองเบญจเม ป่อมะ ลำแพน ตะกาย โป่ง หงอนไก่ ขาเขียด ลำพูควน ลำพูขี้แมว

2.2.2 ปัญหาการเขียนคำว่า “ บางลำภู ” หรือ “ บางลำพู ”

ปัญหาเรื่องการเขียนตัวอักษรสะกดของคำว่า “ บางลำพู ” หรือ “ บางลำภู ” มีความสับสนอยู่พอสมควร คำว่า “ บางลำพู ” หรือ “ บางลำภู ” จะพบว่า ในการเขียนโฆษณาเกี่ยวกับร้านค้า การบอกสถานที่ที่ทำการค้า ที่ตั้งของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ พบว่ามี การเขียนโดยใช้ตัวพยัญชนะทั้ง “ พ ” และ “ ภ ” ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาดูทั้ง 2 คำนี้ในเอกสาร และสถานที่จริงพอสรุปได้ดังนี้

คำว่า “ บางลำพู ” ได้พบว่า เป็นชื่อถนนเล็กเชื่อมต่อระหว่างถนนสามเสนกับถนนพระอาทิตย์ ซึ่งเลียบวัดสังเวชวิศยาราม ซึ่งความเป็นมาของพื้นที่แถบนี้ บริเวณปากคลองจะมีต้นลำพูจำนวนมาก ดูจากแหล่งชุมชนเดิมที่มีต้นลำพูมาก แล้วจึงมาตั้งเป็นชื่อตำบล เพราะการตั้งชื่อของแหล่งชุมชนหรือสถานที่ตั้งนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะเด่นในพื้นที่นั้นว่า มีลักษณะอย่างไรเช่น มีต้นลำพูมากบริเวณปากคลอง เลยเรียกว่า คลองบางลำพู ต่อมานำไปใช้เรียกเป็นตำบลนอกจากนี้ยังเป็นชื่อเป็นคลองที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับคลองโองอ่าง แต่ปัจจุบันเป็นย่านการค้าที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร

“ ลำพู ” เป็นชื่อถนนย่อยจากถนนสามเสนผ่านข้างวัดสังเวชวิศยาราม เลี้ยวซ้ายทะลุไปเชื่อมกับสะพานของอุทิศเชื่อมต่อกับถนนพระสุเมรุที่ป้ายบอกชื่อสถานที่ของกรุงเทพมหานคร จะเขียนว่า ถนนลำพู หรือ ซอยสามเสน 1 มาจาก ชื่อต้นลำพู ซึ่งมีอยู่ชุกชุมที่ปากคลองบางลำพู

ตัวอย่าง การเขียนคำว่า “ บางลำพู ”

พ.ศ. 2474 นายถัด พรหมมาณพ เขียนไว้ในเอกสารจดหมายเหตุอนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์ (2515:105) ว่า

“ ...ทางด้านเหนือมีคลองบางลำพู ขึ้นทิศเหนือและทิศตะวันออกจดคลอง ผดุงกรุงเกษมอยู่ในแขวงจังหวัดพระนคร....”

คำว่า “ บางลำพู ” ในเอกสารต่าง ๆ เช่น ในประกาศยกเลิกอำเภอชั้นใน 7 อำเภอ และตั้งอำเภอขึ้นใหม่ 25 อำเภอ ลงวันที่ 15 ตุลาคม พุทธศักราช 2458 (สะกดการันต์ตามต้นฉบับ) เขียนไว้ว่า

“ 2.อำเภอชนะสงคราม อำเภอไม่มีเขตร์ คือ ทิศเหนือต่ออำเภอบางขุนพรหม และอำเภอนางเลิ้ง แต่ปากคลองบางลำภูขึ้นไปตามลำคลองบางลำพูฝั่งใต้.....
...แต่สามแยกมุมวัดบูรณศิริมาตยารามไปตามลำคลองโรงไหมฝั่งใต้
ลำน้ำเจ้าพระยาเลี้ยวขึ้นไปตามลำน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกถึงปากคลอง
บางลำภูบนฝั่งใต้ ในเขตนี้เป็นท้องที่อำเภอชนะสงคราม ”

(จดหมายเหตุอนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์, 2525:95)

เอกสารของกรมพิณพาทย์ กระทรวงวัง ใบประวัติข้อมูลการรับราชการของครูสุข คุริยประณีต บันทึกเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของครูสุข ใช้คำว่า “ ตำบลบางลำพู ”

เอกสารในกองจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ เรื่อง “ มหาคไทยจะซื้อที่บ้านนายจำรงไว้รับเจ้าประเทศราช ” ร.5 ค4.1 ข3 มีอยู่ตอนหนึ่งที่พระมหาสงครามเสนอขายที่ดินให้กับทางราชการ ความดังนี้

“ ด้วยพระมหาสงคราม(เอียด) นอกราชการ บอกขายที่บ้านตำบลบางลำพู มีจำนวนเนื้อที่ คือ ด้านตะวันออก ยาว 18 วา 2 ศอก ด้านตะวันตก ยาว 18 วา 3 ศอก ด้านเหนือ ๘ วา 1 คืบ ด้านใต้ กว้าง 9 วา 1 ศอก กับเรือนปั้นหยา มุงกระเบื้องหลัง 1 โรงหลัง 1 รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 25 ชั่ง...”

การใช้พยัญชนะตัว ภ สะกดในคำว่า บางลำพู นั้น พบว่า เกิดจากการเขียนตัวสะกดในสมัยก่อนนั้นไม่เคร่งครัด จะใช้ตัวอักษรตัวใดก็ได้ เพียงแต่สะกดแล้วอ่านออกเสียงเป็นคำที่ต้องการเป็นใช้ได้

จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของอำเภอพระนครศรีอยุธยาและหัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตพระนคร ซึ่งควบคุมพื้นที่บริเวณนี้ได้กำหนดถึงการเขียนคำว่า “ บางลำภู ” ต้องใช้ตัว “ ภ ” เป็นตัวสะกดถือว่าถูกต้อง และมีคลองบางลำภู 2 คลอง คือ คลองแรก ได้แก่ คลองบางลำภูบน มีที่ตั้งอยู่บริเวณเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร คลองที่ 2 ได้แก่ คลองบางลำภูล่าง มีที่ตั้งอยู่บริเวณเขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร

สรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบางลำภู พบว่า มีปัญหาในการเขียนคำสะกดซึ่งมีใช้ทั้งสองคำ คือ “ บางลำพู ” และ “ บางลำภู ” แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “ บางลำภู ” เพราะถือว่าเป็นชื่อเฉพาะของสถานที่ที่สามารถแยกได้เป็น 5 ลักษณะดังนี้

- 1) ชื่อถนน คือ ถนนเล็กเชื่อมระหว่างถนนสามเสนกับถนนพระสุเมรุ หรือชื่อขอยสามเสน 1
- 2) ชื่อคลอง คือ คลองส่วนหนึ่งของคลองรอบกรุง เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับคลองโอ่งอ่าง
- 3) ชื่อของย่านการค้า คือ บริเวณตลาดยอด
- 4) ชื่อสี่แยก คือ จุดตัดของถนนจักรพงษ์กับถนนพระสุเมรุ
- 5) ชื่อห้างสรรพสินค้าบางลำภู

ในส่วนต่อไปจะเสนอข้อมูลเรื่องประวัติความเป็นมาของบางลำภู เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจเรื่องทั่วไปของบางลำภู อันเป็นพื้นฐานเกี่ยวข้องกับบ้านคนตรีไทย “ บ้านบางลำภู ”

2.3 ประวัติความเป็นมาของบางลำภู

ประวัติความเป็นมาของบางลำภู ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบางลำภู โดยจะบรรยายตามลำดับเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ สมัยรัตนโกสินทร์

ส.พลายน้อย (2503: 217-221) เขียนเล่าถึงประวัติความเป็นมาของบางลำภูและที่มาของชื่อบางลำภูไว้ว่า

“ บางลำภู เป็นถิ่นที่มีชื่อเสียงมากในปัจจุบันนี้ เพราะเป็นย่านตลาดการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่ง แต่ในสมัยก่อนโน้นเป็นที่เงียบเหงาไม่มีตลาดยังเป็นป่าเสียมาก ต้นไม้ที่มีมากในสมัยนั้น เข้าใจว่า เป็นต้นลำพู (ชอบขึ้นอยู่ในพื้นที่น้ำท่วมถึง มีรากงอกขึ้นเหนือพื้นดิน) จึงได้ชื่อว่า บางลำภู ตลาดบางลำภูเห็นจะดีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5-6 ในสมัยที่ตัดถนนสามเสนแล้ว แต่ก็ยังเป็นตลาดเล็กมาก...”

ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2328 มีการขุดคลองรอบกรุง (คลองโองอ่างและคลองบางลำภู โดยมีวัตถุประสงค์สร้างขึ้นเพื่อเป็นคูเมืองและใช้ในการคมนาคมเดินทาง เริ่มตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยาตะวันออกด้านเหนือตั้งแต่บางลำภูมาออกแม่น้ำเจ้าพระยาข้างใต้วัดสามปลื้ม ใช้แรงงานเกณฑ์ชาวเขมร ประมาณ 10,000 คน ความยาว 177.9 เส้น ความกว้าง 10 วา ความลึก 5 ศอก (ปีนาค บุนนาค, 2525 : 30)

คลองเมืองนี้เมื่อขุดแล้วทำให้เกิดเป็นทางน้ำล้อมรอบกรุง จึงเรียกชื่อคลองตามลักษณะดังกล่าวว่า คลองรอบกรุง แต่ประชาชนโดยมากมักเรียกชื่อคลองแตกต่างกันเป็นตอน ๆ ตามสถานที่สำคัญที่คลองผ่าน เช่น ตอนต้นเรียก “ คลองบางลำภู ” ตามชื่อตำบลเมื่อผ่านสะพานหันเรียก “ คลองสะพานหัน ” เมื่อผ่านวัดเชิงเลน (วัดบพิตรพิมุขวรวิหาร) เรียก “ คลองเชิงเลน ” และช่วงสุดท้ายเรียก “ คลองโองอ่าง ” เพราะมีการทำกระถางและภาชนะต่าง ๆ ที่ปั้นด้วยดินเผาของชาวมอญและชาวจีน

ปัจจุบันเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2525 คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ให้เรียกชื่อคลองนี้ให้ถูกต้องเพื่อเป็นอนุสรณ์ตามสภาพทางประวัติศาสตร์ว่า “ คลองรอบกรุง ” (ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2538:43-44)

สภาพของคลองบางลำภูในปัจจุบัน สภาพของคลองมีเขื่อนขึ้นเป็นส่วนใหญ่ เป็นคอนกรีตกันตลอดแนวคลองทั้งสองฝั่ง เป็นคลองที่มีความยาวเพียง 1.5 กิโลเมตร คลองนี้ขณะน้ำขึ้นสะอาดพอสมควร เพราะอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยามากและน้ำในคลองเริ่มเป็นน้ำเสียสภาพไม่สะอาด ในช่วงเชื่อมต่อระหว่างคลองโองอ่างและคลองมหานาค มีขยะจำนวนมากมาย จึงทำให้เกิดการตื้นเขินได้และเน่าเหม็นยิ่งขึ้น นอกจากนี้มีใช้เป็นเส้นทางคมนาคม เพื่อหน้การจราจรที่ติดขัด

ในสมัยรัชกาลที่ 2 - รัชกาลที่ 3 บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ปากคลองบางลำภู ซึ่งเป็นตอนเหนือของพระบรมมหาราชวัง จะมีการตั้งบ้านเรือนและจอดแพฟานักในบริเวณนั้นเพื่อมาติดต่อราชการและค้าขาย (องค์ประกอบรัตนโกสินทร์, 2525:82) บริเวณวัดชนะสงครามจะเป็นนิคมของชาวมลายู ซึ่งสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กวาดต้อนมาเป็นเชลยเมื่อ พ.ศ. 2329 ปัจจุบันเป็นชุมชนจักรพงษ์อยู่ด้านหลังแก้วฟ้าพลาซ่า (จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์, 2525:49) และมีชนชาติอื่น ๆ อาศัยอยู่ร่วมด้วย เช่น ชาวมอญ คนไทย และคนไทยเชื้อสายจีน นอกจากนี้มีพวกข้าราชการขุนนางในฝ่ายวังหน้าและราษฎรทั่วไปได้มาพำนักอาศัยบริเวณพื้นที่ด้านในระหว่างคลองโรงไหมและคลองบางลำภูเป็นจำนวนมาก มีตลาดสำคัญ คือ ตลาดยอด หรือ ตลาดบางลำภู แต่เดิมเป็นเพียงตลาดเล็ก ๆ ได้มีการขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2445

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีเหตุการณ์ไฟไหม้บางลำภูครั้งใหญ่ ดังปรากฏในจดหมายเหตุของพระยาทิพโกษาว่า เมื่อวันอังคาร เดือน 4 แรม 6 ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. 2412 เกิด

เพลิงไหม้บางลำภูเสียหายมากมาย ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับเวลากำลังชักพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากพระเมรุท้องสนามหลวงเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงรับพระอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นประดิษฐานพระที่แล้วรีบเสด็จมาอำนวยการดับเพลิง

ระหว่าง พ.ศ. 2411-2426 มีการตัดถนนใหม่ซึ่งเป็นถนนภายในกำแพงพระนคร ขึ้นหลายสาย แต่ละสายที่เกี่ยวข้องกับบริเวณพื้นที่บางลำภู ได้แก่ ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระสุเมรุ เป็นต้น ต่อมาเป็นถนนที่มีความสำคัญต่อบริเวณย่านบางลำภู เพราะเป็นถนนที่ใช้ในการคมนาคมติดต่อกันของคนในบริเวณนี้ (จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์, 2525:73)

เมื่อมีการเปิดตลาดยอดใหม่ในรัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 2440 จากหนังสือ “ชีวิตในวังสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ของหม่อมศรี ภควดาร ณ อยุธยา ซึ่งผู้แต่งเข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวังกับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้เขียนบรรยายสภาพของตลาดยอดด้านต่าง ๆ เช่น การออกวันสินค้า มีการเล่นพนัน เป็นต้น

จารุณี ศิริมังคะลา (2530:107) ได้บรรยายสินค้าที่มีขายอยู่ที่ตลาดยอดไว้ดังนี้

“ตลาดยอด บางลำภู เป็นแหล่งจำหน่ายดอกไม้ อุบะ-มัลลีย รูปเทียน แป้ง กระแฉะ น้ำอบไทย เครื่องหอม ขนมไทยชนิดต่าง ๆ ห้างขายทองรูปพรรณ ร้านขายอาหารมุสลิม ร้ายขายเครื่องถ้วยชาม ร้านขายเครื่องหนัง ร้านขายผ้า ฯลฯ แต่ไม่ใหญ่นัก จนถึงรัชกาลที่ 7 จึงเริ่มกลายเป็นศูนย์การค้าสำคัญ ”

ตลาดยอดถือว่าเป็นตลาดที่ใหญ่ตลาดหนึ่งในเขตกำแพงพระนคร เป็นตลาดที่มีของขายทุกอย่างทั้งสด ทั้งแห้ง ผลไม้ ขนม ข้าวต้ม มีตลาดใกล้เคียง ๆ กับตลาดยอดอีกตลาดหนึ่งแต่อยู่นอกกำแพงพระนครริมคลองคูพระนครตรงเชิงสะพานนรรัตน์ นอกจากนี้ยังมีอยู่อีกตลาดหนึ่ง แต่เป็นตลาดผลไม้ โดยเฉพาะเมื่อถึงหน้าทุเรียน จะมีพ่อค้าแม่ค้าพายเรือเอาทุเรียนสวนมาขายด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า “ตลาดทุเรียน” ปัจจุบันนี้กลายเป็นตลาดนรรัตน์ ซึ่งมีกิจการขายทุเรียนได้เลิกไปแล้ว มีแต่ขายสินค้าที่เป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป ชุดนักเรียน นาฬิกา และอื่น ๆ

สมัยปลายรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7 พาหนะที่สำคัญของพระนครในสมัยนั้นก็คือ รถมราง และถึงแม้ว่ารถยนต์จะมีเข้ามาในเมืองไทยตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 แต่ก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นรถยนต์ของหลวงและของเจ้านายเท่านั้น ถึงในสมัยรัชกาลที่ 7 จะมีรถของเอกชน รถเมล์หรือรถแท็กซี่บ้างแต่มีจำนวนน้อย ดังนั้นรถรางจึงเป็นพาหนะของคนกรุงเทพฯ ที่สำคัญที่สุดตลอดมาจนกระทั่งมีรถสามล้อเกิดขึ้นเมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 รถรางจึงลดความสำคัญลงบ้าง คนในกรุงเทพฯ ก็ยังคงใช้รถรางอยู่จนกระทั่งให้มีการยกเลิกไป สำหรับที่สี่แยกบางลำภู มีรถรางวิ่งผ่านตัดกัน 2 สาย คือ สายรอบเมืองกับสายคูสิตหรือสายสามเสน

เมื่อเล็กรถราง รถรางรอบเมืองที่ผ่านบางลำภูก็เล็กเป็นสายสุดท้าย (เทพฐ ทับทอง, 2535: 91-96)

บางครั้งคนทั่วไปจะเรียก “ บางลำภู ” หรือ “ ประตุนิคม ” ดังที่ สง่า กาญจนาคพันธุ์ เขียนบรรยายถึงบางลำภูไว้ในหนังสือ “ เมื่อวานนี้ตอนกรุงเทพเมื่อ 70 ปีก่อน ” (2522:101) ว่า

“...ย่านบางลำภูที่ตั้งถนนสายนี้ เรียกว่า บางลำภูประตูขาด ตลาดยอด ได้ยินว่าเป็นคำที่พวกรถรางเรียกเพื่อให้นักรู้ว่า รถรางสายนี้ตั้งต้นที่บางลำภูตรงประตูขาด คือ ประตูเมืองที่บานขาดหายไป และที่ตรงนี้เป็นตลาด มีชื่อว่า ตลาดยอด ประตูเมืองที่เรียก ประตูขาดนี้ ชื่อจริงชื่ออะไรไม่รู้ และชื่อลงเสียงเมื่อไรก็จำไม่ได้เหมือนกัน...”

และสง่า กาญจนาคพันธุ์ (2522: 207-208) ยังกล่าวอีก ว่า

“...ข้ามถนนนี้ไปก็เป็นตลาดยอด จอดถนนพระสุเมรุสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็ก เรียกว่า บางลำภูประตูขาดตลาดยอด เป็นที่ตั้งถนนสายแดง หรือ สายรอบเมืองของสมเด็จพระนารายณ์ ที่บางลำภูประตูใหม่นี้เคยเป็นโรงพิมพ์ที่ออกหนังสือชื่อว่า ประตูใหม่ เป็นหนังสือมีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น ...”

ในปัจจุบันบางลำภู เป็นย่านการค้าใหญ่แห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นที่รู้จักกันของคนทั่วไป มีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่สร้างขึ้นแข่งขันกันถึง 5 แห่ง คือ ร้านดังฮั่วเส็ง สหกรณ์กรุงเทพ ห้างบางลำภูสรรพสินค้า ห้างแก้วฟ้า และล่าสุด คือ ห้างนิวเวิลด์ดีพาร์ตเมนต์ไฮเปอร์ มาร์เก็ต ประชาชนจะมาเที่ยวหาซื้อสิ่งของและเสื้อผ้า ยังคงเป็นย่านธุรกิจเกี่ยวกับเสื้อผ้า สภาพบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การอยู่อาศัยบนพื้นที่ส่วนนี้มีน้อยมาก แต่แถบบริเวณถนนข้าวสารและรอบ ๆ บางลำภู มีการอาศัยอยู่มากขึ้น แต่เป็นในลักษณะของบ้านเช่า หอพัก ตลอดจน Guest House และโรงแรมขนาดเล็ก ๆ เพื่อบริการชาวต่างประเทศที่ต้องการหาที่อยู่อาศัยชั่วคราวในราคาที่ถูก สภาพบ้านเรือนถูกดัดแปลงให้เป็นร้านค้าทันสมัยแบบที่ชาวตะวันตกนิยม ธุรกิจเกี่ยวกับที่พักอาศัยชาวต่างประเทศกำลังเป็นที่นิยม มีบริษัทที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางและท่องเที่ยวในประเทศ ทำให้เศรษฐกิจในย่านนี้ดี

ทางด้านเขตพระนครเกี่ยวกับด้านงานชุมชนนั้น ได้มีการจัดตั้งชุมชนในเขตพระนคร จำนวน 11 ชุมชน โดยเลือกจากกลุ่มประชาชนในพื้นที่ พยายามจัดกิจกรรมประชุมหารือเรื่องชุมชนต้องการต่าง ๆ เป็นประจำ พยายามส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ตัวอย่าง ชุมชนเขียนนิวาส ชุมชนวัดสามพระยา ชุมชนวัด

ใหม่อมตรส และในขณะนี้นำจัดตั้งชุมชนวัดสังเวชวิทยาราม (เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเขตพระนคร,สัมภาษณ์)

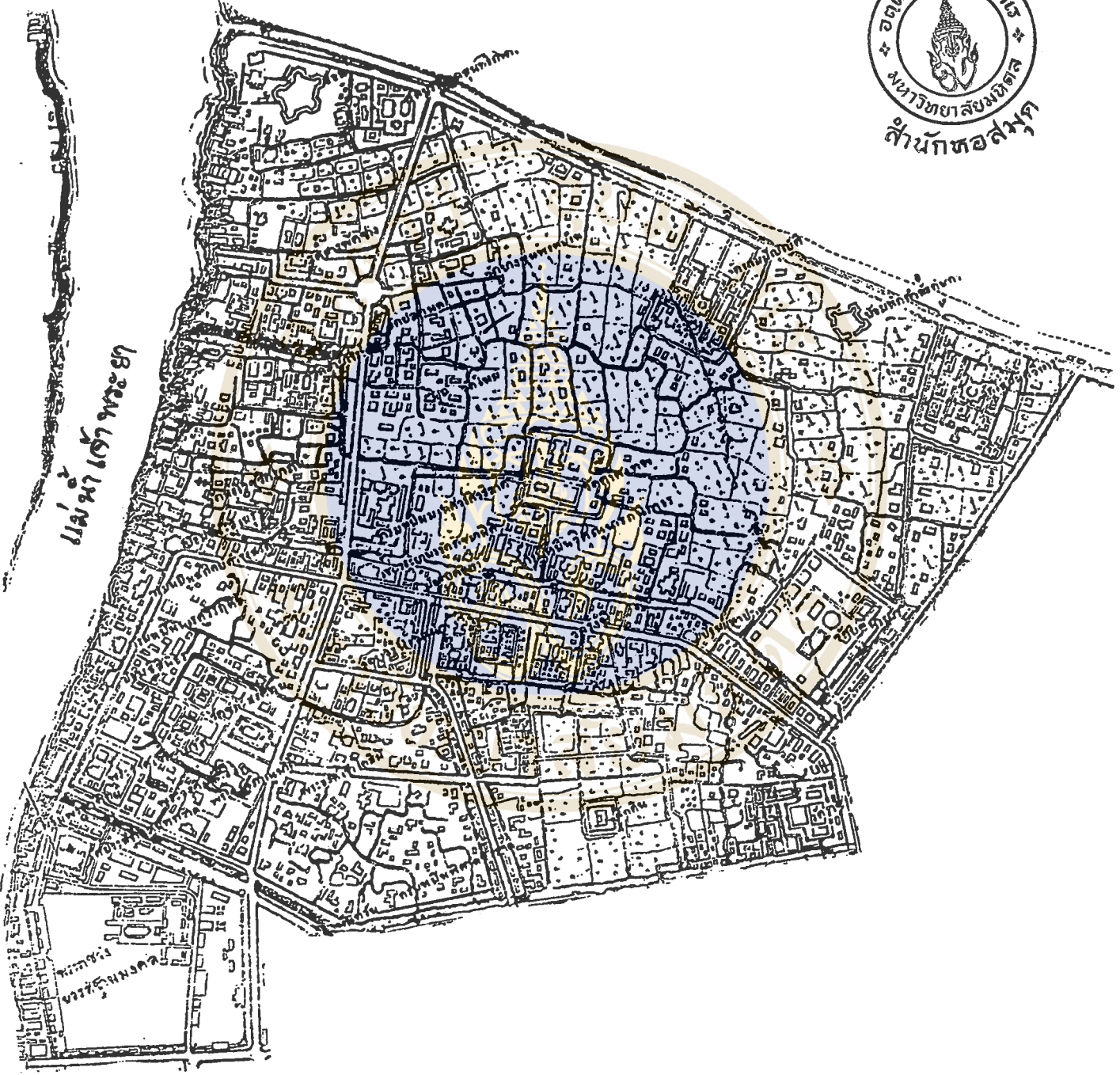
2.4 ลักษณะทางกายภาพของบางลำภู

อาณาเขตของบางลำภูนั้น มีบริเวณเนื้อที่หลัก คือ บริเวณสี่แยกบางลำภู เป็นจุดตัดระหว่างถนนพระสุเมรุตัดกับถนนจักรพงษ์เชื่อมต่อกับถนนสามเสน ข้ามคลองบางลำภู เนื้อที่บริเวณตลาดยอดซึ่งเป็นสี่เหลี่ยม (Block) ด้านเหนือเป็นถนนพระสุเมรุ ด้านตะวันออกถนนสิบสามห้าง ด้านใต้ถนนตานี ด้านตะวันตกถนนจักรพงษ์ ย่านการค้าบางลำภูเป็นจุดที่สังเกต (Mark land) ที่คนทั่วไปจะรู้จักกัน

ผู้วิจัยขอเสนอแผนที่ของย่านบางลำภู 3 ระยะ คือ

- 1) แผนที่ ร.ศ.115 จาก “แผนที่กรุงเทพ พ.ศ. 2431-2474 ” ของกรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม
- 2) แผนที่ พ.ศ.2479 จาก “ Plan of Bangkok ” ของ Larry Sternstein
- 3) แผนที่ พ.ศ.2535 จาก กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

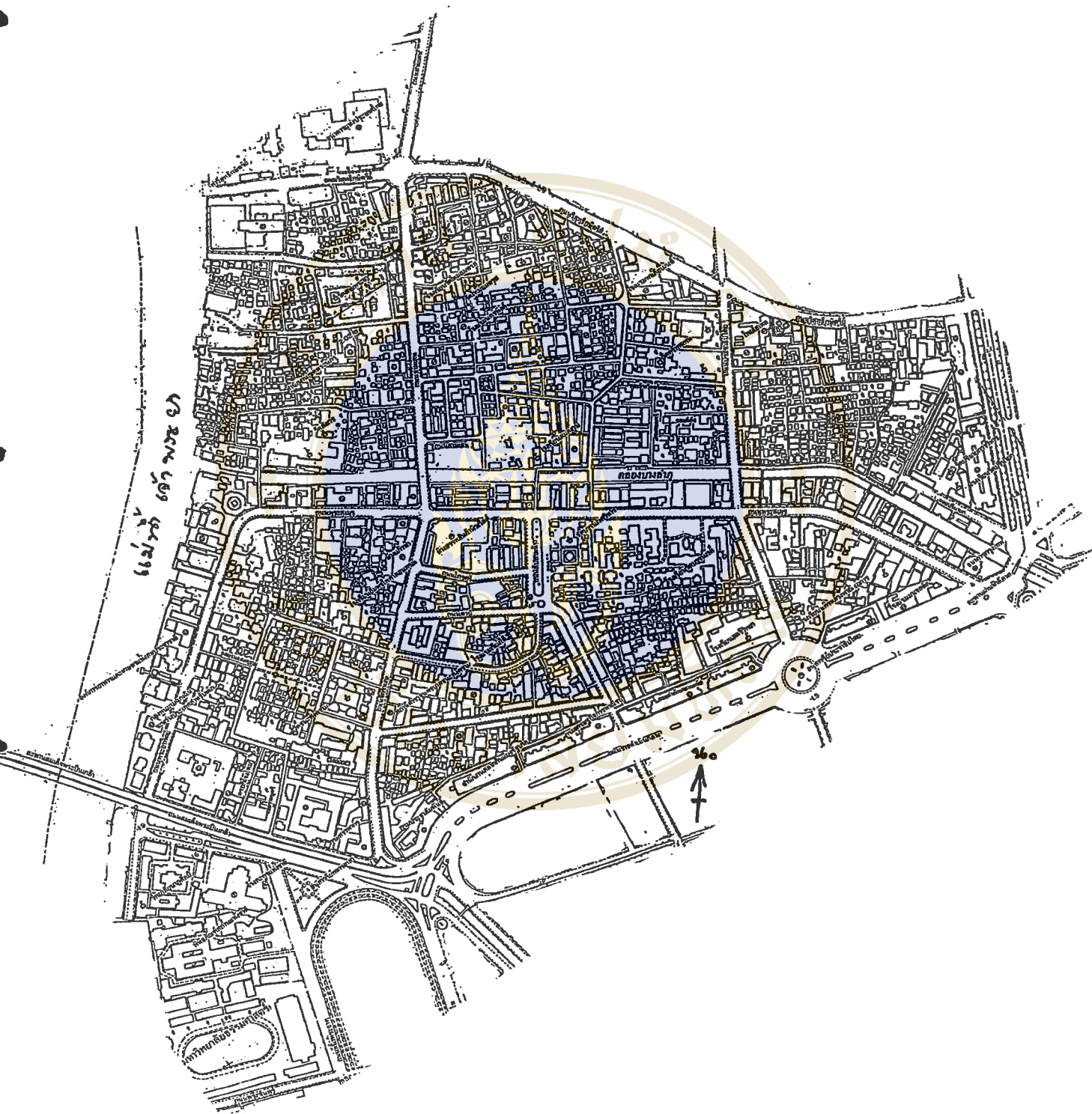
แผนที่ที่ 1 แสดงกรุงเทพ พ.ศ.2431-2474

แผนที่ที่ 2 แสดง Plan of Bangkok

แผนที่ที่ 3 แสดงกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2535

2.5 บ้านคนตรีไทย

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายของคำว่า “ บ้าน ” ลักษณะสำคัญของบ้านคนตรีไทย และความสัมพันธ์ของบ้านคนตรีไทยกับสถาบันสังคมอื่น ๆ โดยแยกเป็นหัวข้อได้ดังนี้

2.5.1 ความหมายของบ้าน

2.5.2 ลักษณะสำคัญของบ้านคนตรีไทย

2.5.3 ความสัมพันธ์บ้านคนตรีไทยกับสถาบันสังคมอื่น ๆ

2.5.1 ความหมายของบ้าน

ความหมายของ “ บ้าน ” สามารถแยกเป็น 2 ความหมายได้นี้ คือ

2.5.1.1 บ้านในความหมายของสถาปัตยกรรม

2.5.1.2 บ้านในความหมายของสถาบันครอบครัว

2.5.1.1 บ้านในความหมายของสถาปัตยกรรม

บ้านในความหมายของสถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้าง หรือ สถานที่ที่ใช้อาศัยของมนุษย์ ได้รวบรวมความหมายจากหนังสือต่าง ๆ ดังนี้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (2519: 538) ให้ความหมายของคำว่า “ บ้าน ” ไว้ว่า

“ บ้าน เป็นคำนาม หมายถึง ที่อยู่ บริเวณที่เรือนตั้งอยู่ ถิ่นที่มีมนุษย์อยู่หมู่บ้าน ”

หนังสืออักขราภิธานศัพท์ของหมอปรัดเล พ.ศ. 2416 (2514:369) ให้ความหมายของคำว่า “ บ้าน ” ไว้ว่า

“ บ้าน คือ ที่ตำบลใด ๆ ที่เขาตั้งเรือนถาวรไว้, อยู่แต่เรือนหนึ่งสองเรือน ขึ้นไปเรียกว่า บ้าน ”

งานวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “บ้านในกรุงเทพ” ของ อาจารย์มุสดีทิพัทธ์ และอาจารย์มานพ พงศทัต (2525:7) ให้ความหมายของคำว่า “บ้าน” ไว้ว่า

“บ้าน หมายถึง สิ่งปลูกสร้างสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย ที่นับทั้งตัวอาคารและบริเวณที่อาคารตั้งอยู่ ”

หนังสือ “พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปเกี่ยวเนื่อง” ของ อาจารย์โชติ กัลยาณมิตร (2518:407) ให้ความหมายของคำว่า “บ้าน” ไว้ดังนี้

“บ้าน ก. อาณาบริเวณที่มีครัวเรือนรวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นพวกเดียวกันหรือมีอาชีพอย่างเดียวกัน เช่น บ้านลาว บ้านเขมร บ้านช่างหล่อ บ้านแขก ฯ
ข. เขตที่อยู่ของครัวเรือนในบริเวณล้อมรั้วเดียวกัน เช่น บ้านของนายแดง ”

พระยาอนุมานราชธน ได้ให้ความหมายของคำว่า “บ้าน” ไว้ในหนังสือ “ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน” (2531:35) ความว่า

“บ้าน เป็นคำไทย เดิมหมายความว่า หมู่บ้าน ยังมีคำให้เห็นอยู่ในชื่อตำบลต่าง ๆ เช่น บ้านหม้อ บ้านหมี่ บ้านไร่ บ้านนา เป็นต้น ภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ยังคงใช้คำบ้าน หมายความว่า บริเวณที่มีเรือนตั้งอยู่ เช่น เดินเข้าไปในบ้านแล้วขึ้นบนเรือน...”

2.5.1.2 บ้านในความหมายของสถาบันครอบครัว

“บ้าน” หมายถึง สถาบันพื้นฐานเบื้องต้นทางสังคมวิทยามนุษยวิทยา ที่เรียกว่า “สถาบันครอบครัว” ได้รวบรวมความคิดเห็นของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวไว้ดังนี้ คือ

สุพิศตรา สุภาพ อธิบายถึงสถาบันครอบครัว ไว้ในหนังสือ “สังคมและวัฒนธรรมไทย” คำนิยาม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี ” (2534 : 36) ไว้ดังนี้

“ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่า สังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เรายังต้องเผชิญตั้งแต่แรก

เกิดจนติดได้ในครอบครัว ครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อและสกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่เรามีส่วนร่วมด้วย ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ”

นิเทศ ดินณะกุล อธิบายถึงสถาบันครอบครัว ไว้ในหนังสือ “ สังคมและวัฒนธรรม ” (2531: 216) ไว้ดังนี้

“ สถาบันครอบครัว คือ แบบแผนที่คนที่มาติดต่อกันเกี่ยวข้องกับครอบครัวและเครือญาติจะต้องปฏิบัติตามนั้น คือ คนที่เป็นญาติกันโดยสายเลือด เช่น เป็นพ่อเป็นแม่ พี่น้องกัน เป็นญาติกันทางการแต่งงานเช่นเป็นสามีภรรยา เป็นเขยเป็นสะใภ้กันหรือการรับไว้เป็นญาติเช่นเป็นบุตรธรรม เป็นต้น สถาบันคนเหล่านี้จะต้องปฏิบัติไปตามกฎเกณฑ์แบบแผนที่สังคมเป็นผู้กำหนดขึ้นที่เรียกว่าสถาบันครอบครัวซึ่งครอบคลุมแนวทางในการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ คือ การเลือกคู่ การหมั้นการแต่งงานการเลี้ยงดูลูกการอบรมขัดเกลา การหย่าร้างและเรื่องเกี่ยวข้องกับครอบครัวและเครือญาติ ทั้งหมด ”

พรพิมล จันทรพลับ อธิบายถึงสถาบันครอบครัว ไว้ในหนังสือ “ สังคมวิทยา ” (2531: 45) ไว้ดังนี้

“ ครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมขนาดเล็กที่ประกอบด้วยคนต่างเพศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางสมรส หรือการสืบสายโลหิต ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เก่าแก่ มีอยู่คู่กับสังคมมนุษย์ และจัดเป็นสถาบันที่สำคัญต่อสังคม เพราะเป็นแหล่งสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม ก่อให้เกิดความผูกพันกันทางสังคมทั้งในด้านการอยู่ร่วมกันและการทำมาหาเลี้ยงชีพ รวมทั้งสร้างสมาชิกใหม่เพื่อทดแทนสมาชิกเดิมที่สูญหายตายจากไป และอบรมให้เขาเหล่านั้นได้เรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคม ซึ่งทำให้สังคมดำรงอยู่ต่อไป ”

งามพิศ สัตย์สงวน อธิบายถึงสถาบันครอบครัว แต่ได้ใช้คำที่แตกต่างจากนักวิชาการท่านแต่ความความหมายใกล้เคียงกัน ใช้คำว่า “ ครัวเรือน ” ไว้ในหนังสือ “ หลักมานุษยวิทยา ” (2534: 142) ไว้ดังนี้

“ ครัวเรือน คือกลุ่มคนที่อยู่อาศัยด้วยกันภายในสถานที่ๆ มีประตูลังคาหน้าต่างหรือที่เรียกว่า บ้าน บางทีครัวเรือนอาจเป็นหน่วยหนึ่งของโครงสร้าง

ที่ใหญ่หรืออาจจะประกอบด้วยบ้านหลายหลัง คนในบ้านต่างร่วมมือกันทำงานต่าง ๆ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดร่วมกันรากฐานของความร่วมมือ คือ การแบ่งงานกันทำตามอายุ เพศ นอกจากด้านเศรษฐกิจแล้ว ครอบครัว มีหน้าที่สำคัญอีก 3 อย่าง คือ ให้ความต้องการทางเพศ ผิดประชากรหรือทารกและการขัดเกลาทางสังคม ในบางครั้งครัวเรือนอาจประกอบไปด้วยคนที่ไม่ญาติกัน ”

บุญลือ วันทายนต์ ได้อธิบายถึงสถาบันครอบครัวในด้านต่าง ๆ ไว้ในหนังสือ “ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ” (2523 : 156) ไว้ดังนี้

“ ด้านมานุษยวิทยา ถือว่า ครอบครัวนั้นเกิดจากการที่หญิงหนึ่งคนหรือมากกว่านั้นและมีบุตรด้วยกัน ความสัมพันธ์ทางเพศอันเป็นที่ยอมรับกันทางสังคมจะโดยการแต่งงานกันตามระบบใด ๆ ก็ตาม รวมทั้งสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ อันเป็นที่ผลที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานนั้น จัดเข้าลักษณะความเป็นครอบครัวทั้งสิ้น จากการที่มนุษย์มีระบบการอยู่ร่วมกันนี้ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเพศเป็นพื้นฐาน และต้องการมีบุตรไว้สืบสกุล ทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ร่วมกันในรูปของครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ และการที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวกันได้นั้นจำต้องมีระบบของตนเอง และมีวัตถุประสงค์ในการที่จะมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งอย่างน้อยก็ต้องมีบุตรไว้สืบสกุล อันเป็นเรื่องของวิวัฒนาการของมนุษย์เอง ”

สรุปแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ เกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ผู้วิจัยเห็นว่า นักวิชาการส่วนใหญ่ จะนิยมใช้คำว่า “ ครอบครัว ” เป็นส่วนใหญ่จะมีที่แตกต่างไป เรียกว่า “ ครัวเรือน ” ลักษณะสำคัญของสถาบันครอบครัวนั้น คือ สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันเบื้องต้นของสังคมประกอบไปด้วยสมาชิก พ่อ แม่ และลูก มีบทบาทหน้าที่แตกต่าง ๆ ไปตามสังคม ให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ บุคคลภายในครอบครัวเป็นลำดับแรก มีการสืบทอดวิชาชีพเฉพาะในสถาบันครอบครัวนั้น ๆ และจะต้องสัมพันธ์กับสถาบันอื่น ๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเงิน เป็นต้น

ในสังคมคนตรีไทยมีหน่วยสังคมย่อย ๆ อันประกอบไปด้วยบ้านคนตรีไทย หรือสำนักคนตรีไทย ซึ่งมีพื้นฐานคล้ายกับสถาบันครอบครัวในเชิงสังคมวิทยาเช่นกัน แต่จะมีลักษณะสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะน่าสนใจ ดังผู้วิจัยจะเสนอข้อมูลในหัวข้อต่อไป

2.5.2 ลักษณะที่สำคัญของบ้านดนตรีไทย

สถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันแรกที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตน และบรรทัดฐานของสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ดังนั้นครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการซึ่งนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุข ในบุคคลทั่วไปให้ความหมายของสถาบันครอบครัว ว่าเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและรวมกลุ่มคนที่มีความผูกพันทางเครือญาติ

ความสำคัญที่บ้านดนตรีไทยนั้นเทียบเท่ากับสำนักดนตรีไทย เพราะเท่ากับเป็นแหล่งวิชาการหลักในวงการดนตรีไทย ซึ่งสะสมความรู้ในด้านดนตรีไว้เป็นจำนวนมาก และผลงานดนตรีเหล่านั้นก็จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะตนหรือเอกลักษณ์ประจำของบ้านนั้น หรือที่ชาวตะวันตกจะเรียกว่า สไตล์ (Style หรือ School of Music) เฉพาะตัวมาก ๆ

“ Style ” ตรงกับคำในภาษาไทยว่า “ ลีลา ” เป็นคำที่คุ้นเคยกับกลุ่มนักดนตรีในแง่ของการตีความว่าเป็นท่วงทีลีลาการบรรเลงเครื่องดนตรีของแต่ละคน ในความจริงแล้วคำว่า Style นั้นมีความหมายครอบคลุมไปถึงลักษณะพิเศษของการบรรเลงดนตรีของศิลปินแต่ละสกุล (School) และลักษณะของแต่ละยุค (Period) ซึ่งเจลิ้มศักดิ์ พิกุลศรี (2530:11) ได้กล่าวถึง Style หรือ ลีลา สามารถพบได้จากสิ่งต่อไปนี้ คือ ลีลาของเครื่องดนตรี ลีลาของวงดนตรี ลีลาของเพลง และทางของครู

Webster’s Third New International Dictionary Unabridged (1981:2271) ให้ความหมายของคำว่า “ Style ” ไว้หลายความหมาย ผู้วิจัยได้ตัดตอนส่วนที่เห็นว่าเกี่ยวข้องนำมาเสนอดังนี้

“ a Manner of expression characteristic of an individual, a period, a school, or other identifiable group ”

ความหมายของคำว่า “ style ” คือ เป็นการแสดงออกถึงงานศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องยุคสมัย สกุลช่าง และคุณลักษณะของกลุ่ม

ใน Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English (อ้างในเจลิ้มศักดิ์ พิกุลศรี, 2530 :11) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ style ” ไว้ดังนี้ คือ

“ Manner of writing or speaking, Manner of doing anything, esp when it is characteristic of an artist or a period of art ”

ความหมายของคำว่า “ Style ” คือ ลักษณะลีลาของการเขียนหรือการพูด ลักษณะท่าทีของการกระทำของสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปินหรือยุคสมัยของศิลปะสมัยใดสมัยหนึ่ง

พิริยะ ไกรฤกษ์ (2520:12-13) ตีประเด็นเรื่องสกุลช่างของศิลปะ ซึ่งพอจะเทียบกันระหว่างเรื่องดนตรีกับศิลปะ ไว้ดังนี้

“ สกุลช่าง หมายถึง แบบอย่างศิลปะ แบบเฉพาะตัวบุคคลนั้น เป็นผลจาก บุคลิกลักษณะของแต่ละคนที่คิดว่าตนเป็นคนอย่างไร และปรารถนาจะให้คนอื่น เห็นว่าตนเป็นคนแบบไหนเป็นการแสดงออกซึ่งกิริยาท่าทาง การเคลื่อนไหว การแต่งกายอันทำให้คนหนึ่งแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ทำนองเดียวกันแบบ ของศิลป...”

ส่วนของดนตรีไทย มักจะนิยมเรียกสำนักดนตรีที่มีความสำคัญหรือสถาบันดนตรีที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรี และบ้านดนตรีไทยต่าง ๆ โดยมากมักจะเรียกตาม ลักษณะของแหล่งที่ตั้งและตามชื่อสกุล คือ

- 1) “ บ้าน ” เรียกตามแหล่งที่อยู่หรือแหล่งที่ตั้ง เช่น บ้านวัดกัลยาณ์ บ้านบาตร บ้านหลานหลวง บ้านใหม่ บ้านบางลำภู บ้านขมิ้น เป็นต้น
- 2) “ บ้าน ” เรียกตามชื่อสกุลของนักดนตรีที่มีชื่อเสียง เช่น บ้านพาทยโกศล บ้านศิลปบรรเลง บ้านดุริยประณีต บ้านดุริยพันธุ์ เป็นต้น

ลักษณะสำคัญของบ้านดนตรี คือ มีการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย มีกิจกรรมทางด้านดนตรีต่าง ๆ อยู่สม่ำเสมอ มีการจัดกลุ่มองค์กรดนตรีที่เหนียวแน่น ซึ่งประกอบด้วย นักดนตรีจำนวนมาก มีการับบรเลงดนตรีตามพิธีกรรมต่าง ๆ ต้องเป็นบ้านที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทยและมีบทบาทต่อวงการดนตรีไทย

บ้านดนตรีจึงเป็นเสมือนชุมชนของนักดนตรีไทย ซึ่งมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันมีแนวความคิดในเรื่องของดนตรีไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทฤษฎีหรือหลักการปฏิบัติดนตรีที่คล้ายคลึงกันไปในทิศทางเดียวกัน จนบุคคลภายนอกบ้านหรือสำนักดนตรีอื่น ๆ ยอมรับในวิธีการบรรเลงที่แสดงออกหรือรูปแบบของการแสดงนั้น ๆ

2.5.3 ความสัมพันธ์ของบ้านดนตรีกับสถาบันสังคมอื่น ๆ

จากการตั้งถิ่นฐานของคนทั่วไปสมัยก่อน มักจะตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งที่ทำมาหากิน เป็นสำคัญ สืบเนื่องจากการตั้งบ้านเรือนในสมัยก่อนอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำลำคลอง ย่านการค้า ย่านชุมชน หรือมีศูนย์กลางที่เป็นแหล่งกลางในการติดต่อสื่อสารศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ สมัยโบราณ คือ วัด วัดใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมและ กิจกรรมต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นที่ทำบุญ เป็นสถานศึกษาในยุคแรก เป็นสถาบันทางสังคมซึ่งมีความผูกพันกับสถาบันครอบครัว และสถาบันอื่น ๆ อีก

ศรีศักร วัลลิโภดม (2535:2) ได้ให้ความเห็นในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดนตรีควร จะศึกษาสภาพแวดล้อมและส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีได้ความสมบูรณ์ชัดเจนมากขึ้น ดังนี้

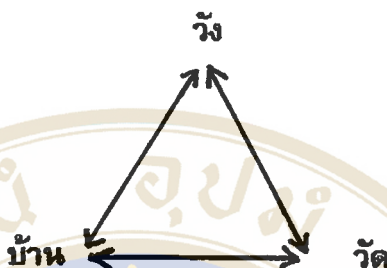
“ การจะทำความเข้าใจเรื่องดนตรีกับสังคมในแง่ของความหมายและความสำคัญ ต่อสังคมอย่างเดียวยังไม่เพียงพอเพราะดูเป็นภาพนิ่งเกินไปทั้งนี้เพราะสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์มีความเคลื่อนไหวและมีวิวัฒนาการทั้งที่เกิดขึ้นเอง จากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคม ภายใน กับการติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอก ”

ส่วนใหญ่บ้านดนตรีจะมีความสัมพันธ์กับวัดเป็นอันมาก เพราะบ้านดนตรีต้อง อาศัยวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ กิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประจำวันศาสนา มีคนมาทำบุญต่าง ๆ ในวันพระ วันเทศกาล หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ ชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย จึงพบว่าบ้านดนตรี มักจะมีถิ่นที่อยู่ใกล้กับวัด เช่น บ้าน บาตรใกล้กับวัดสระเกศและวัดพระพิเรนทร์ บ้านพาทยโกศลอยู่ใกล้กับวัดกัลยาณ์และวัด ประยูรฯ บ้านจตุรียประดิษฐ์อยู่ใกล้กับวัดสังเวชและวัดสามพระยา เป็นต้น

นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล(2534: 22) ได้เสนอความคิดเรื่องสามเหลี่ยม บ้าน วัด และวัง ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

“ ดนตรีนั้นไม่ว่าแห่งใดในโลกย่อมถือกำเนิดโดยมนุษย์ค้นคิดขึ้น และสถานที่เกิดก็คือ บ้านของมนุษย์นั่นเอง ต่อมาด้วยความจำเป็นในการอยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย กัน ต้องมีที่ยึดเหนี่ยวทางใจร่วมกัน คือ ศาสนา ดนตรีก็มีหน้าที่สำคัญในเรื่องพิธีกรรม ตามมา ดังนั้นดนตรีจึงมีที่ที่เกิดหรือที่ปฏิบัติในวัดวาอาราม ต่อมาจากบ้านและวัด ดนตรี ไทยได้ถูกพัฒนาขึ้นจนละเอียดอ่อนจนถึงที่สุดแห่งความงาม คือ ต้องการมีปรับแต่ง โดยคนในวังหรือราชสำนัก ทั้งนี้เพราะวังหรือราชสำนักนั้นมีทุนรอนมาก สามารถคัด

เลือกคนที่มีฝีมือมีสมองดี มาช่วยพัฒนางานได้ ลักษณะดังกล่าวนี้ มิได้มีแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ยุโรปสมัยโบราณก็ต้องอาศัยเจ้าสามเฒ่าของบ้านวัด และ
วังในการพัฒนา ดนตรีทั้งนั้น ”

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และวัง

2.6 แหล่งบ้านนักดนตรีไทย แหล่งบันเทิง และร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยในย่านบางลำภู

บริเวณบางลำภูและเขตใกล้เคียง โดยทั่วไปทราบแล้วว่า บริเวณนี้จัดว่าเป็นย่านการค้าสำคัญของกรุงเทพมหานคร ส่วนในด้านของดนตรีไทย บางลำภูเป็นแหล่งสำคัญของดนตรีไทย เพราะมีหน่วยราชการที่สำคัญ เช่น กองการสังคีต กรมศิลปากร แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญระดับชาติ ซึ่งวงการดนตรีไทยมักจะใช้เป็นแบบอย่าง หรือมาตรฐานในการบรรเลง ในกองการสังคีต กรมศิลปากร และแผนกดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์ มีนักดนตรีไทยที่มีฝีมือเป็นหนึ่งในและมีชื่อเสียงระดับชาติ มักจะอยู่ในสังกัดทั้งสองแหล่งนี้เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่บริเวณแถบบางลำภู วัดใหม่อมตรส มีกิจกรรมร่วมการบรรเลงดนตรีไทยตามงานต่าง ๆ อยู่เสมอ

ในการศึกษาสืบค้นแหล่งดนตรีไทยในเขตพื้นที่สองฟากคลองบางลำภู โดยใช้แนวคลองบางลำภูและแนวของถนนเป็นตัวกำหนดพื้นที่ในการศึกษา เริ่มจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองบางลำภูไปจนถึงจุดสิ้นสุดของคลองบางลำภู ซึ่งจะเชื่อมต่อกับคลองโอ่งอ่างสามารถแบ่งเป็น 2 พื้นที่ใหญ่ คือ

2.6.1 พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู

2.6.2 พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือของคลองบางลำภู

2.6.1 พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู

พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภูประกอบด้วยพื้นที่สองฝั่งของถนนพระอาทิตย์ ถนนจักรพงษ์ ถนนข้าวสาร ถนนตะนาว ถนนสิบสามห้าง ถนนบวรนิเวศ ถนนดินสอ ถนนประชาธิปไตย ถนนเจ้าฟ้า และถนนราชดำเนินกลาง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.6.1.1 แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน

2.6.1.2 บ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี

2.6.1.1 แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน

แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดนตรีไทย มีดังนี้

- (1) ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพฯ สาขาผ่านฟ้า
- (2) ร้านศึกษาภัณฑ์พาณิชย์
- (3) ร้านดุริยบรรณ
- (4) สถานีวิทยุ ท.ท.ท.
- (5) กรมประชาสัมพันธ์
- (6) กองการสังคีต กรมศิลปากร
- (7) วิทยาลัยนาฏศิลป์
- (8) โรงหนังศรีบางลำภู
- (9) โรงละครร้องแม่ขุนนาง
- (10) วิถีเกิดตลาดทุเรียน
- (11) ร้าน ต.เง็กชวน
- (12) โรงเรียนผู้ใหญ่วัดชนะสงคราม

เพื่อความเข้าใจมากขึ้น โปรดดูแผนที่กำหนดตำแหน่งแหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ในพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู

แผนที่ที่ 4 แสดงแหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู

1. ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า
2. ร้านศึกษาภัณฑ์พาณิชย์
3. ร้านคูริยบรรณ
4. สถานีวิทยุ ท.ท.ท.
5. กรมประชาสัมพันธ์
6. กองการสังคีต กรมศิลปากร
7. วิทยาลัยนาฏศิลป์
8. โรงหนังศรีบางลำภู
9. โรงละครร้องแม่มอนนา
10. วิลเลจตลาดทุเรียน
11. ร้าน ดมใจชวน
12. โรงเรียนผู้ใหญ่วัดชนะสงคราม

(1) ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า

ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า เป็นสถานที่ใช้แสดงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม มีการจัดรายการแสดงดนตรี นาฏศิลป์ จัดอภิปราย สัมมนา โดยปกติมีทุกเย็นวันศุกร์ ณ ชั้น 4 เวลา ประมาณ 17.00 น.

ประวัติความเป็นมาของศูนย์สังคีตศิลป์ โดยเริ่มจากกลุ่มบุคคลที่ก่อตั้งเริ่มประชุมจัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์เพื่อกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย มี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เอนก นาวิกมูล สุจิตต์ วงษ์เทศ นฤพนธ์ คุริยพันธ์ พยงค์ กชาลัย โดยพินิจ พงษ์สวัสดิ์ เสนอต่อบุญชู โรจนเสถียร ท่านเห็นชอบเพราะสถานที่ตั้งนั้นมีทำเลเหมาะสมเดินทางสะดวก จึงจัดดำเนินการเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2522 สถานที่ คือ บริเวณชั้น 2.3.4 ของธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า ศูนย์นี้ขึ้นกับส่วนกิจกรรม ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ชื่อของศูนย์ครั้งแรก เรียกว่า “ ศูนย์สังคีตภิรมย์ ” ต่อมา บุญชู โรจนเสถียรได้เปลี่ยนชื่อให้สอดคล้องกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “ ศูนย์สังคีตศิลป์ ” แบ่งตามลักษณะงานได้มีดังนี้

ชั้น 1 เป็นที่ทำการของธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า

ชั้น 2 เป็นห้องจัดนิทรรศการทางศิลปะ นำเอาผลงานของจิตรกร ประติมากร และศิลปินทางทัศนศิลป์ มาจัดแสดง เช่น งานจิตรกรรมบัวหลวง

ชั้น 3 แบ่งย่อยออกเป็น 3 ห้อง คือ

3.1 ห้องสมุดศิลปวัฒนธรรม รวบรวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรี นาฏศิลป์และอื่น ๆ อีกมากมาย

3.2 ห้องดนตรีไทยเป็นห้องฝึกซ้อมดนตรีไทยของพนักงานธนาคารกรุงเทพ

3.3 ห้องศิลปะพื้นบ้าน แบ่ง 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งจัดห้องบริการอัดเทป บันทึกเสียงและเทปบันทึกภาพ อีกส่วนหนึ่งจัดเก็บของเก่าที่เป็นเครื่องเล่นของเด็ก เครื่องเล่น แผ่นเสียงของพื้นบ้าน

ชั้น 4 เป็นห้องชมการแสดง ใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงดนตรี นาฏศิลป์ ใช้อภิปรายหรือประชุมทางวิชาการที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม

จัดทุกวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 17.30 น.ถึงประมาณ 19.00 น. โดยจัดรายการเป็นประจำ ดังนี้

ศุกร์ที่ 1 ของเดือน	เป็นรายการดนตรีนาฏศิลป์ของนักเรียนระดับประถม-มัธยมศึกษา
ศุกร์ที่ 2 ของเดือน	เป็นรายการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน จังหวัดต่าง ๆ
ศุกร์ที่ 3 ของเดือน	เป็นรายการดนตรีนาฏศิลป์ของอาจารย์เสรี หวังในธรรม
ศุกร์ที่ 4 ของเดือน	เป็นรายการแสดงประจำภาคต่าง ๆ

ปัจจุบันมีผู้ดำเนินการดังนี้ คือ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าส่วน
สารนิเทศ สมใจ วงษ์เทศ ตำแหน่งหัวหน้าศูนย์สังคีตศิลป์ เพียรพันธ์ วัฒนสุข ตำแหน่ง
รองหัวหน้าศูนย์สังคีตศิลป์ เอนก นาวิกมูล ตำแหน่งเจ้าหน้าที่วิชาการ และมาลีณี ตั้งวิชา
วงศ์ ตำแหน่งบรรณารักษ์

ในความเกี่ยวข้องกับบ้านบางลำภูในระยะแรกที่ก่อตั้งศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคาร
กรุงเทพ คือ นฤพนธ์ คุริยพันธ์ ได้ร่วมในการก่อตั้งและทำงานอยู่ในศูนย์สังคีตศิลป์ เป็นผู้ชัก
นำวงดนตรีบ้านบางลำภูมาบันทึกเสียงรายการ “ สังคีตภิรมย์ ” ที่นำไปออกกระจายเสียงวิทยุ
ในส่วนภูมิภาค รวมทั้งออกรายการสดบางรายการของศูนย์สังคีตศิลป์

(2) ร้านศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

ร้านศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนินกลาง ใกล้กับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
ใกล้โรงเรียนสตรีวิทยา เป็นร้านค้าขององค์การค้าคุรุสภากระทรวงศึกษาธิการ ครั้งแรก
ดำเนินการโดยกลุ่มข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ

ประมาณปี พ.ศ. 2506 ได้มีการขยายร้านค้าออกเป็น 2 ชั้น ที่อาคาร 9 ถนนราช
ดำเนิน มีการขายเครื่องเขียน เครื่องกีฬา เครื่องดนตรี อุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ
เครื่องแบบนักเรียน และอื่น ๆ อีกมากมาย

พ.ศ. 2515 ได้จัดพิมพ์โน้ตเพลงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
องค์ปัจจุบัน ในปัจจุบันมีแผนขายเครื่องดนตรีมีสินค้าทั้งดนตรีไทยและสากล โน้ตเพลง
เครื่องดนตรีพื้นเมือง หวีไซขนาดต่าง ๆ และสินค้าช่วยต่าง ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่แนะนำสิน
ค้า ราคาสินค้าขึ้นอยู่กับคุณภาพของสินค้า นอกจากนี้ยังจัดให้มีการเรียนการสอนดนตรีไทย
และนาฏศิลป์ โดยใช้ชื่อว่าโรงเรียนดนตรีและนาฏศิลป์การศึกษา ตั้งอยู่ที่ซอยสายลม ข้าง
ธนาคารกสิกรไทยสำนักงานใหญ่ ถนนพหลโยธิน 8 กรุงเทพมหานคร เปิดทำการเรียนการ
สอน วันเสาร์ - อาทิตย์ และช่วงเวลาปิดภาคการเรียน ปัจจุบันย้ายมาสอนที่อาคารศึกษา
ภัณฑ์พาณิชย์ บริเวณถนนเพชรบุรี ใกล้กับธนาคารไทยพาณิชย์ สาขากิ่งเพชร (ทำธ
สถิตสกุล, 2533: 57-71)

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านบางลำภูกับร้านศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ สาขาถนนราช
ดำเนิน คือได้มีการจัดวางแถบบันทึกเสียงการบรรเลงและขับร้องเพลงไทยของบ้านบางลำภู
เช่น “ เพลงสิบสองภาษา ” คุรุสัจจิตต์ คุริยประณีต เพลงขับร้อง อัคราสองชั้นของคุรุสัจจิตต์
ครูนฤพนธ์ คุริยพันธ์ เป็นต้น บางครั้งมีการจัดซื้อเครื่องดนตรี ให้แก่ลูกศิษย์ที่มาเรียน
ดนตรีไทยที่บ้านบางลำภูด้วย

(3) ร้านครุียบรรณ

ร้านครุียบรรณเป็นร้านขายเครื่องดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกคอกวัว ต้นตระกูลสืบเชื้อมาจากท่านครูพระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) พ.ศ. 2457 ได้ตั้งร้านครุียบรรณ ซึ่งเป็นชื่อที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงพระกรุณาตั้งชื่อประทาน ที่มีชื่อเช่นนี้เพราะเป็นร้านที่ขายทั้งหนังสือและเครื่องดนตรีไปด้วยกัน ล่วงมาเมื่อประมาณปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครูสาย ซึ่งเป็นบุตรของพระประดิษฐไพเราะ (มี) ได้ร่วมมือกับขุนเจริญดนตรีการ (นายดาบเจริญ โรหิตโยธิน) คัดโน้ตตัวเลขบันทึกเพลงไทยแทนนิ้วขอ นิ้วจะเข้ และขลุ่ย พิมพ์ออกจำหน่ายเผยแพร่เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2464 โดยใช้ชื่อว่า “เลขาสังคีตย์” เป็นที่ได้รับความนิยมแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน ทั้งได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2471 ได้ทรงมีพระราชดำรัสชมเชยว่า เป็นประโยชน์ในการฝึกหัดดนตรีขั้นต้นได้ดี นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ และยังความปลื้มปิติแก่ผู้สืบสกุล “ดุริยางกูร” เป็นล้นพ้น (พิชิต ชัยเสรี, 2532: 152-154)

ร้านครุียบรรณนั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก คือ หน้าร้านจัดเป็นตู้แสดงสินค้า ชั้นวางสินค้า ซึ่งส่วนนี้ใช้เป็นสถานที่จัดจำหน่าย ส่วนด้านหลังเป็นโรงงานที่ผลิตเครื่องดนตรี การดำเนินกิจการดนตรีของร้านจะมีการจ้างนักดนตรีมาอยู่ประจำเป็นเวลาเพื่อคอยแนะนำสินค้าและเทียบเสียงเครื่องดนตรี อาทิเช่น ครูโองการ กลีบขึ้น ครูประพาส สวนขวัญ ครูวงศ์ วงศ์สวัสดิ์ เป็นต้น ช่างผลิตเครื่องดนตรีที่มีชื่อเสียงที่เคยทำงานอยู่ร้านนี้ คือ นายเชาว์ ชาวนาเป่า ซึ่งปัจจุบันได้ออกมาทำเป็นกิจการของตนเองที่วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม นายจ้อน ไทวิมานปัจจุบันตั้งร้านค้าและโรงงานสร้างเครื่องดนตรีที่บางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ช่างนพ ช่างทำซอด้วงซออู้ฝีมือดี ปัจจุบันอยู่ที่บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

โน้ตเพลงไทยของครุียบรรณ ส่วนใหญ่จะเป็นโน้ตเครื่องสายได้แก่ ซอด้วง ซออู้ จะเข้ ขลุ่ย และขิม ผู้ที่เขียนอยู่หลายท่าน คือ ขุนเจริญดนตรีการ (เจริญ โรหิตโยธิน) ร.อ.โองการ กลีบขึ้น อาจารย์มนตรี ตราโมท และนายเปื้อง สุทธิอัมพร ครูสอนดนตรีโรงเรียนสายปัญญาและสตรีพยุหาราม

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านบางลำภูกับร้านครุียบรรณ ครูสุจิตต์ ดุริยประณีตเป็นเพื่อนสนิทกับคุณเปี่ยมศรี ดุริยางกูร เมื่อครั้งที่เรียนขอสามสายกับพระยาภูมิเสวินที่สามัคยาจารย์ ได้เคยร่วมบรรเลงดนตรีไทยร่วมกับครูสุจิตต์ คุณเปี่ยมศรีได้ชักชวนให้มาร่วมหุ้นกันทำร้านขายเครื่องดนตรี ด้วยบ้านบางลำภูเป็นแหล่งขายเครื่องดนตรีไทยประเภทปี่พาทย์ระยะแรก ๆ นอกจากนี้มีครูประพาส สวนขวัญ เป็นนักดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์และเป็นครูเครื่องสายประจำร้านครุียบรรณ มีหน้าที่เทียบเสียงขิมและซ่อมเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องสายให้แก่ลูกค้า

(4) สถานีวิทยุกระจายเสียงของบริษัทไทยโทรทัศน์

สถานีวิทยุ ท.ท.ท. ตั้งอยู่ที่มุมสี่แยกกอกวัวด้านตรงข้ามกับธนาคารออมสิน สาขา ราชดำเนิน เป็นแหล่งที่แสดงดนตรีรายการบันเทิงต่าง ๆ ปัจจุบันรื้อถอนไปแล้ว เนื่องจากตัวอาคารถูกเผาไป ในช่วงที่มีการประท้วงเรื่องประชาธิปไตยในวันมหาวิปโยค พ.ศ. 2514 ปัจจุบันเป็นสถานที่จัดจำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล

สถานีวิทยุกระจายเสียง ท.ท.ท. เป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งแรกที่ดำเนินการในรูปบริษัทการค้ามีชื่อว่า “ สถานีวิทยุกระจายเสียงของบริษัทไทยโทรทัศน์ ” มีชื่อย่อว่า “ ท.ท.ท. ” ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2497 เวลา 20.30 น. ด้วยความถี่ 1500 กิโลไซเกิล และ 5.27 เมกกะไซเกิล มีที่ทำการตั้งอยู่อาคาร อ.ส.ค.บริเวณสี่แยกกอกวัว ต่อมาได้เปลี่ยนการดำเนินการเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ดำเนินการในรูปรัฐวิสาหกิจแห่งเดียวในประเทศไทย โดยอยู่ภายใต้ของการดำเนินงานขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.)

รายการวิทยุที่เกี่ยวข้องกับบันเทิงดนตรีไทย ในระยะแรกจะมีรายการประจำวิทยุของ ท.ท.ท. ภาคปกติตั้งแต่เวลาประมาณ 18.00 น. จนถึงสถานี ประมาณปี พ.ศ.2497 ถึง พ.ศ.2500 จะเป็นทุกวันพุธเวลา 20.00 น. และระยะหลังเป็นทุกวันเสาร์ เวลา 21.00 น. มีรายการประจำ เช่น การบรรยายประกอบเพลงไทยเดิม จัดโดยมนตรี ตราโมท รายการเสภาทรงเครื่องคณะดุริยประณีต ความรู้โดยโชติ ดุริยประณีต สลับกับคณะดุริยพันธ์ ความรู้โดยเหนียว ดุริยพันธ์ รายการบรรเลงเพลงไทยโดยคณะเทพนคร จัดโดยแกร วิเศษ ประภา รายการมโหรีคณะโฆษณามันเทิงจัดโดยคงศักดิ์ คำศิริ รายการสุดท้ายคือ รายการกล่อมนิทรา บรรเลงเดี่ยวเครื่องดนตรีไทยเวลา 22.15 น. ต่อมาระยะหลังมีการจัดรายการภาคเช้าในวันเสาร์และวันอาทิตย์ และมีการเพิ่ม ท.ท.ท.ภาคเพลินเพลงใช้คลื่น 451 และ 261.77 เมตร ความถี่ 665 และ 1146 กิโลไซเกิล มีรายการดนตรีไทยของคณะเตชะเสนีย์ มีทั้งที่เป็นการเล่นและสอนดนตรีไทย รวมทั้งการบรรเลงดนตรีไทย(วารสารไทยโทรทัศน์ 2497-2500 และวันสื่อสารแห่งชาติ 2530:260)

ความสัมพันธ์ระหว่างสถานีวิทยุ ท.ท.ท. กับบ้านบางลำภู คือบ้านบางลำภูได้นำวงดนตรีไทยไปบรรเลงในรายการวิทยุเป็นประจำ

(5) กรมประชาสัมพันธ์

กรมประชาสัมพันธ์ตั้งอยู่ที่มณฑลราชดำเนินกลาง ตรงข้ามกับโรงแรมรัตนโกสินทร์ใกล้กับสะพานผ่านพิภพลีลา เป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีหน้าที่

ผลิตรายการและกระจายเสียงเรื่องราวทั่วไป ทั้งข่าวต่างประเทศ สารทางวิชาการ รายการบันเทิง เป็นสถานีวิทยุของรัฐบาลจึงไม่มีโฆษณา กรมประชาสัมพันธ์ มีแผนกดนตรีไทยจึงเป็นแหล่งดนตรีที่สำคัญอีกที่หนึ่ง ปัจจุบันย้ายไปทำการที่ถนนวิภาวดี รังสิต

จากหนังสือกรมประชาสัมพันธ์ หนังสือ 50 ปี กรมประชาสัมพันธ์ (2526:22) กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของกรมประชาสัมพันธ์อย่างย่อ ๆ ดังนี้

“ กรมประชาสัมพันธ์ เริ่มตั้งมาตั้งแต่ 3 พฤษภาคม 2476 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศโดยมีชื่อในระยะแรกว่า กองโฆษณาการ และให้เปลี่ยนชื่อเป็น สำนักงานโฆษณาการ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2476 งานของ กรมประชาสัมพันธ์ ได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมา มีการปรับปรุงและขยายความรับผิดชอบ เพิ่มขึ้นทุก ๆ ระยะตามความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ สภาพของสังคมการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมตลอดจนนโยบายของรัฐบาลในแต่ละสมัย ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น กรมโฆษณาการ เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2483 เปลี่ยนชื่อเป็น กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2495 ”

กรมประชาสัมพันธ์ถือได้ว่าเป็นแหล่งที่เผยแพร่งานด้านศิลปวัฒนธรรมบันเทิงด้านดนตรีไทยและพื้นเมืองที่สำคัญที่หนึ่ง นอกจากหน่วยงานวิทยุกระจายเสียงแล้ว ที่หอประชุมของกรมประชาสัมพันธ์ จัดรายการบรรเลงดนตรีไทยดนตรีสากล(หัตถดนตรี) และรายการพิเศษเฉลิมฉลองกิจกรรมสำคัญของประเทศอยู่เสมอ และมีเป็นประจำทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ เวลาประมาณ 14.00 น.

ปัจจุบัน กรมประชาสัมพันธ์ได้ย้ายที่ทำการไปอยู่ที่ ถนนวิภาวดี รังสิต เปิดทำการเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2529 ส่วนทางถนนราชดำเนิน เมื่อคราวที่เกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 กรมประชาสัมพันธ์ถูกเผาและทำลายเหลือแต่ซากอาคาร ทางรัฐบาลได้ให้ทุบทำลายอาคารและสร้างเป็นถนนกว้างขึ้นสำหรับเชื่อมถนนจักรพงษ์มาสู่ถนนราชดำเนิน

เรื่องดนตรีไทยของกรมประชาสัมพันธ์ ระยะแรกยังไม่มีแผนกดนตรีไทย เพียงจับกลุ่มคนที่สามารถบรรเลงดนตรีไทย ร่วมกันบรรเลง และออกอากาศ วงดนตรีไทยของกรมประชาสัมพันธ์ ได้เริ่มก่อตั้งวงเมื่อ พ.ศ.2481 ในสมัยที่ยังเป็นกรมโฆษณาการ แต่มิได้ตั้งขึ้นเป็นส่วนราชการโดยตรง เพียงแต่รวบรวมเพื่อนข้าราชการภายในตั้งขึ้นเป็นคณะสมัครเล่น โดยมีท่านจอมมานิตยน์เรศน์ (เฉลิม เสวตนันท์) ร้อยโทเขียน ธีมากร และคุณคงศักดิ์ (ทองสุข) คำศิริ (อดีต นายมัน-นายคงของสถานีวิทยุกรมโฆษณาการ สมัยสงคราม

โลกครั้งที่ 2) เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง และมีนักดนตรีที่เป็นข้าราชการร่วมวงบรรเลงอยู่ในขณะนั้น ได้แก่ นายคงศักดิ์ (ทองสุข) คำศิริ สีซอดวงและไวโอลิน นายแกร วิเศษประภา สีซออยู่และไวโอลิน นายสง่า พวงดอกไม้ เป่าขลุ่ย นายเจือ สวัสดิ์ชนันท์ ดีซิม นายทองดี แสงบุญฉาย บรรเลงออร์แกน นายจมีนมานิตย์นเรศน์ ดีโตน-ร่ามะนา เรือโทประสิทธิ์ ยิ่งปรีดา ดีกลองตุ๊ก ฉิ่ง ฉาบ ร้อยโทหลวงโหมทักปัจฉิก สีไวโอลินและแมนโคลิน ร้อยโทเขียน ธีมากร พิภูผ พันธ์สุเสน (นางดัดดาโกไศย) และน.ส.พะออง แพทย์คดี (ครุฑขันธ์) ขับร้อง

ในปี พ.ศ. 2496 ท่านอธิบดีพลโทหม่อมหลวงخاب กุญชร ท่านได้ตั้งใจอย่างแน่วแน่ เพื่อจะให้วงดนตรีไทยของกรมประชาสัมพันธ์มีมาตรฐานในการบรรเลง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหานักดนตรีที่มีฝีมือในการบรรเลงเข้ามาร่วมวงทดแทนคนเก่าโดยตั้งอัตราบรรจุข้าราชการใหม่เพิ่มขึ้นในแผนกดนตรีไทย หลังจากที่ได้ประกาศรับสมัครได้มีนักดนตรีที่มีฝีมือยอดเยี่ยมเข้ามาบรรจุเป็นข้าราชการในแผนกดนตรีไทยหลายท่านด้วยกัน ได้แก่

1) คุณครูบุญยงค์ เกตุคง	ระนาดเอก
2) คุณครูสมาน ทองสุโชติ	ฆ้องวงใหญ่
3) คุณครูจำเริญ ศรีไทยพันธุ์	ปี่
4) คุณครูประสงค์ พิณพาทย์	ระนาดมโหรี
5) นายสืบสุด คุริยประณีต	ระนาดเอกไม้แข็ง
6) นายสมพงศ์ นุชพิจารณา	กลอง
7) นางบุปผา คำศิริ	ขับร้อง
8) นางช้องมาศ สุนทรวาทิน	ขับร้อง
9) นางทัศนีย์ คุริยประณีต	ขับร้อง
10) น.ส.สุจิตต์ คุริยประณีต	ขับร้อง

ในระยะต่อมา นักดนตรีไทยมาสมัครเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ และบางคนถึงแก่กรรมไป เช่น ครูระดี วิเศษสุรการ ครูสมาน ทองสุโชติ บางท่านก็เกษียณอายุราชการ เช่น ครูฉนวน จิยะจันทร์ ครูศิริ นักดนตรี เป็นต้น

สำหรับตำแหน่งหัวหน้างานแผนกดนตรีไทยเท่าที่รวบรวมได้มีครูระดี วิเศษสุรการ เป็นหัวหน้าแผนกดนตรีไทยจนกระทั่งเกษียณอายุ ต่อมาคือ ครูสุจิตต์ คุริยประณีต เป็นหัวหน้าแผนกทำหน้าที่จนเกษียณอายุราชการ และได้รับอนุมัติให้จ้างเป็นที่ปรึกษาดนตรีไทยในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย สำหรับหัวหน้าแผนกดนตรีไทยคนปัจจุบัน คือ ครูเมธา หมูเย็น (สมาน นภายน, 2534:18-19)

ความสัมพันธ์ระหว่างกรมประชาสัมพันธ์กับบ้านบางลำภู จะเห็นได้ว่ากรมประชาสัมพันธ์เป็นแหล่งที่เสมือนหน้าตาของบ้านบางลำภู เพราะสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์นั้นได้ช่วยในการกระจายเสียงผลงานต่าง ๆ ที่วังบ้านบางลำภู

ได้จัดทำไว้ ในรายการต่าง ๆ เช่น ดนตรีไทยหลังข่าว เวลา 18.30 น.และรายการแนะนำเพลงไทย เวลา 20.30 น. เป็นต้น

กลุ่มนักดนตรีไทยส่วนใหญ่ของกรมประชาสัมพันธ์นั้น เป็นนักดนตรีไทยที่มาจากบ้านบางลำภู สืบเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างม.ล.ชาบ กุญชร (อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์) สนับสนุนกับบ้านบางลำภูและนิยมชมชอบการบรรเลงดนตรีของบ้านบางลำภู จึงได้เรียกตัวเข้ามาสังกัดแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ กลุ่มที่เป็นลูกหลานในตระกูลดุริยประณีต เช่น ครูทัศนีย์ ครูสุตจิตต์ และครูสืบสุต ดุริยประณีต รุ่นปัจจุบัน เช่น สืบศักดิ์ ดุริยประณีต ทศนัย พิณพาทย์ วาสนา รุ่งเรือง และคลฤดี ศรีมันตราภรณ์ กลุ่มที่เป็นลูกศิษย์ในบ้านบางลำภู เช่น ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ ครูสมพงษ์ นุชพิจารณ์ และครูเมฆา หมู่เย็น เป็นต้น นักดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมบรรเลงดนตรีไทยกับวงบ้านบางลำภูอยู่ประจำ

(6) กองการสังคีต กรมศิลปากร

กองการสังคีต กรมศิลปากร ตั้งอยู่ที่ถนนราชินี อยู่บริเวณเดียวกับโรงละครแห่งชาติเป็นแหล่งรวมนักดนตรีที่มีชื่อเสียงมากที่สุด เพราะมีนักดนตรีที่มีฝีมือเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไปเป็นข้าราชการประจำอยู่ที่นี้ เดิมกองการสังคีตมีชื่อว่า “ กรมปี่พาทย์หลวง ” ขึ้นกับมโหรีหลวง ของกระทรวงวัง ต่อมาขึ้นกับกรมศิลปากร ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงดังนี้

3 พ.ศ. 2476 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการรื้อฟื้นการตั้งกรมศิลปากรขึ้นใหม่ โดยตราพระราชบัญญัติและให้สังกัดในกระทรวงธรรมการ

21 มิ.ย. 2476 พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี เจ้าพระยาธรรมศาสตร์มนตรี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ

พ.ศ. 2477 พระสารสาสน์ประพันธ์เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ และหลวงวิจิตรวาทการเป็นอธิบดี

ประมาณ พ.ศ.2479 ได้รวมกรมมหรสพ กระทรวงวังเข้ามาอยู่กับกรมศิลปากร

พ.ศ.2485 ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดส่วนราชการในกรมศิลปากร มีกองดุริยางคศิลป์ มีแผนกตำรา และแผนกดุริยางค์ไทยและแผนกดุริยางค์สากล

พ.ศ.2485 กองดุริยางคศิลป์เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นกองการสังคีต เปลี่ยนชื่อแผนกตำรา เป็นแผนกวิชาการ โอนแผนกดุริยางค์จากกองโรงเรียนศิลปากรมาขึ้นอยู่ในกองนี้ และเปลี่ยนชื่อเป็นแผนกนาฏศิลป์ (กรมศิลปากร ,2499:20-24)

ปัจจุบัน พ.ศ. 2539 กองการสังกัด ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์

ความสัมพันธ์ระหว่างกองการสังกัด กรมศิลปากร กับบ้านบางลำภู เดิมหน้านักดนตรีในบ้านบางลำภูได้เข้ารับราชการสังกัดกระทรวงการวัง ได้แก่ ครูโชติ ครูชั้น และครูชั้นดุริยประณีต ครูสุดา เขียววิจิตร ครูเข้มข้อย ครูเหนียว ดุริยพันธุ์ ได้โอนย้ายมาสังกัดกองการสังกัด กรมศิลปากร ในปัจจุบันก็มีนักดนตรีไทยบ้านบางลำภูอยู่ในสังกัดสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ได้แก่ ครูสมชาย ดุริยประณีต ครูดวงเนตร ดุริยพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีลูกศิษย์ในบ้านบางลำภูที่อยู่ในสังกัดนี้ เช่น ม.ล.สุวัณ สุวัณทิกุล เผิณู กรองโชค ชลอ ไร่สติ เป็นต้น

(7) วิทยาลัยนาฏศิลป์

วิทยาลัยนาฏศิลป์ ตั้งอยู่ที่ถนนราชินี ใกล้กับโรงละครแห่งชาติ เดิมชื่อโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ เปิดสอนครั้งแรก เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2477 ผู้เริ่มคือ หลวงวิจิตรวาทการ สถานที่ใช้ทำการเรียนการสอนชั่วคราวคือ พระที่นั่งอิศเรศราชธรรม พระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก และศาลาสวรรามุม ต่อมาได้มีการจัดตั้งเป็นโรงเรียน ดังนี้

พ.ศ. 2478 ได้จัดตั้งโรงเรียนศิลปากร

พ.ศ. 2479 ได้รวมเอาโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ เข้ามาสังกัดเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนศิลปากร

พ.ศ. 2485 ได้ยุบกองโรงเรียนช่างไปขึ้นกับมหาวิทยาลัยศิลปากรและโอนแผนกดุริยางค์ของโรงเรียนศิลปากรมาขึ้นกับกองการสังกัด เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสังกัดศิลป เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติการสอน 3 ปีและเปิดสอนใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2488 เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนนาฏศิลป์ และยกฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์ใน พ.ศ. 2514

ครูดนตรีไทยที่ทำการสอนในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ระยะเริ่มแรก มีคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ครูมนตรี ตราโมท ครูท้วม ประสิทธิ์กุล ครูโองการ กลีบชื่น ครูนิภา อภัยวงศ์ นอกจากนี้ยังได้มีการขอตัวนักร้องนักดนตรีจากกองการสังกัด กรมศิลปากรมาช่วยในการเรียนสอนดนตรีที่โรงเรียนนาฏดุริยางคศิลป์ มีนักร้องนักดนตรีจากบ้านบางลำภูด้วย เช่น ครูโชติ ดุริยประณีต ครูสุดา เขียววิจิตร ครูเข้มข้อย ดุริยพันธุ์ เป็นต้น เมื่อโรงเรียนสามารถดำเนินการในการจัดการเรียนการสอนได้เรียบร้อยดีแล้ว นักดนตรีเหล่านี้จะกลับมารับราชการที่กองการสังกัดเหมือนเดิม

ระยะต่อมามีครูดนตรีไทยผู้ใหญ่อีกหลายท่าน เช่น ครูสอน วงฆ้อง ครูเทียบ คงลายทอง ครูพริ้ง กาญจนผลิน ครูบาง หลวงสุนทร ครูหลวงไพเราะเสียงขอ ครูละเมียด จิตตเสวี ครูละม่อม ดุริยชีวิน ครูทองดี สุจริตกุล ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูเตือน พาทยกุล และครูประเวช กุมุท เป็นต้น

ปัจจุบันมีครูที่จบจากวิทยาลัยนาฏศิลป์เป็นผู้สอนหลายท่าน เช่น ครูเฉลิม ม่วงแพศรี ครูณัฐพงษ์ ไสวตร ครูบุญช่วย ไสวตร (ย้ายไปรับราชการที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ครูปรกรณ์ รอดช้างเผื่อน ครูสมาน น้อยนิธย์ ครูลำยอง ไสวตร ครูคุณภี มีป้อม เป็นต้น

(8) โรงหนังศรีบางลำภู

โรงหนังศรีบางลำภูตั้งอยู่ใกล้กับตลาดทุเรียน ปัจจุบัน คือ โรงแรมศรีบางลำภู ร้านขายข้าวต้มกึ่งติดกับร้านสมใจนึก สภาพโรงหนังจะเป็นเรือนไม้สองชั้น ชั้นบนใช้เป็นโรงภาพยนตร์ เล็กกิจการเพราะโรงหนังถูกไฟไหม้ ประมาณ พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชาวบางลำภูรวมทั้งลูกหลานลูกศิษย์บ้านคูริยประณีต โรงหนังศรีบางลำภูนิยมนำภาพยนตร์ฝรั่งมาฉายเป็นประจำ (ม.ล.สุวัณษ์ สวัสดิกุล,สัมภาษณ์)

(9) โรงละครร้องแม่ขุนนาก

โรงละครร้องแม่ขุนนาก กัลยาณมิตร ตั้งอยู่ที่โรงงานผลิตของกระทรวงอุตสาหกรรม ถนนพระสุเมรุ คณะละครร้องแม่ขุนนากเป็นคณะละครโรงคือ โรงยั้งยืนไม่ต้องเร่ไปเล่นตามสถานที่ต่าง ๆ ลักษณะเล่นประจำวิก เป็นละครร้องที่ได้รับอิทธิพลมาจากละครร้องแบบปรีดาภัยของกรมพระนารายณ์ประพันธ์วงศ์ ตัวพระเอกและนางเอกจะเป็นผู้หญิงแสดง ตัวตลกก็จะเป็นผู้ชายแสดง มีจำอาวตสลับฉากเพลงที่ใช้ร้องตัดมาจากพวกเพลงเถา เพลงตับ ส่วนมากจะเป็นชั้นเดียว มีการตีกรับและลูกคู่ร้องรับ เรื่องที่ใช้แสดงเป็นเรื่องเก่า ๆ บทขับร้องเพลงใช้ลักษณะของกลอนแปด เล็กกิจการเมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484

(10) วิกลิเกตลาดทุเรียน

วิกลิเกตลาดทุเรียน ตั้งอยู่บริเวณใกล้สะพานนรรัตนสถาน ริมคลองบางลำภู มีวิกลิเก นายพยอมซึ่งบิดาของครูบุญยงค์-บุญยัง เกตุคง เป็นนักแสดงลิเก แสดงทั้งพระเอกและตัวโง่งประจำอยู่กับคณะหมื่นสุขสำเริงสรวล ได้นำบุตรทั้งสองคนมาอยู่ด้วยกับแม่เลี้ยงชื่อก๊วย ทำขนมขาย ต่อมาได้เข้าไปเรียนดนตรีไทยที่บ้านบางลำภู ซึ่งเป็นคณะนักดนตรีบรรเลงดนตรีประกอบลิเกประจำวิกนี้ ปัจจุบันวิกลิเกตลาดทุเรียนเลิกกิจการแล้ว ตลาดทุเรียนเป็นแหล่งค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูปเสื้อนักเรียน ขายนาฬิกา และอื่น ๆ

วิกิเกดลาดทุเรียน เป็นแหล่งบันเทิงที่วังบ้านบางลำภูเป็นคณะดนตรีประจำวัง ซึ่งเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญมากที่หนึ่ง ทั้งได้พบปะนักดนตรีจำนวนมาก มีผลในเรื่องกิจการดนตรีในบ้านบางลำภูอีกด้วย

(11) ร้าน ต.เง็กชวน

ร้าน ต.เง็กชวน ตั้งอยู่ถนนพระสุเมรุ ใกล้สี่แยกบางลำภู ผู้จัดการและเจ้าของร้าน ต.เง็กชวน คือ นายเตี้ย วัณวารชร เกิดเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2432 ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อเข้ากรุงเทพได้ทำงานเกี่ยวกับภาพยนตร์ ได้เริ่มดำเนินกิจการ ดังนี้

พ.ศ.2462 เริ่มตั้งร้านขายเบ็ดเตล็ด

พ.ศ.2468 เริ่มงานบันทึกแผ่นเสียงไทยออกจำหน่าย และผลิตแผ่นเสียงเป็นของตนเอง คือ ตรากระต่าย ส่วนใหญ่เป็นเพลงไทยทุกประเภท มีทั้งเพลง 3 ชั้น เพลงดับ เพลงโหมโรง ปี่พาทย์ เครื่องสาย เครื่องสายผสมแตงวง เพลงพื้นเมือง เช่น ขอเชียงใหม่ เพลงฉ่อย หนึ่งตะลุง ลิเก ลำตัด และอื่นๆ

นายเตี้ย วัณวารชร แต่งบทร้องเพลงไทยมอบให้ครูเหนียว คุริยพันธุ์ เป็นผู้ขับร้องเพลงนั้นมีชื่อว่า “ ปลาทองของข้าเอ๋ย ” โดยใช้นามปากกาว่า “ ฆูงาม ” นายเตี้ยดำเนินกิจการค้าแผ่นเสียงมาจนกระทั่งถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2513 รวมอายุได้ 81 ปี (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532:414-415)

หลังจากนั้นบุตรหลานยังดำเนินการต่อมาอีกระยะหนึ่งก่อนเลิกกิจการ ปัจจุบันชั้นล่างของร้านได้เปลี่ยนแปลงทำขนมเบี๊ยะไทยชาววังขาย แต่ยังคงติดตั้งป้ายร้านชื่ออยู่ พร้อมครุฑพระราชทานติดอยู่บนชั้น 2

ความสัมพันธ์ระหว่างร้านต.เง็กชวนกับบ้านบางลำภู คือ งานบันทึกแผ่นเสียงส่วนหนึ่งของร้าน ต. เง็กชวน จะมีผลงานของบ้านบางลำภูอันประกอบไปด้วยวงดุริยประณีตและวงดุริยพันธุ์ มีทั้งเพลงขับร้องและบรรเลงดนตรีไทย หรือเพลงเกี่ยวกับละครพันทาง ละครดึกดำบรรพ์เรื่องต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแต่เป็นผลงานที่นักฟังดนตรีไทยชื่นชอบ

(12) โรงเรียนผู้ใหญ่วัดชนะสงคราม

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนวัดชนะสงครามเปิดการสอนภาคค่ำ หรือศึกษาผู้ใหญ่ มีการเรียนการสอนในสายสามัญและมีการเรียนการสอนดนตรีไทยซึ่งควบคุมการเรียนการสอนโดยอาจารย์จำนงค์-อาจารย์ต้องจิต สังศรีวัฒน์ ดำเนินการสอนทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์

ตอนเย็นหลังจากเลิกงานราชการ เริ่มเรียนเวลาประมาณ 17.00 - 20.00 น. โดยเปิดสอนเครื่องดนตรีในวงเครื่องสายไทยและวงเครื่องสายผสม เป็นหลัก ปัจจุบันปิดทำการสอนดนตรีไทย (ประมาณ พ.ศ. 2534)

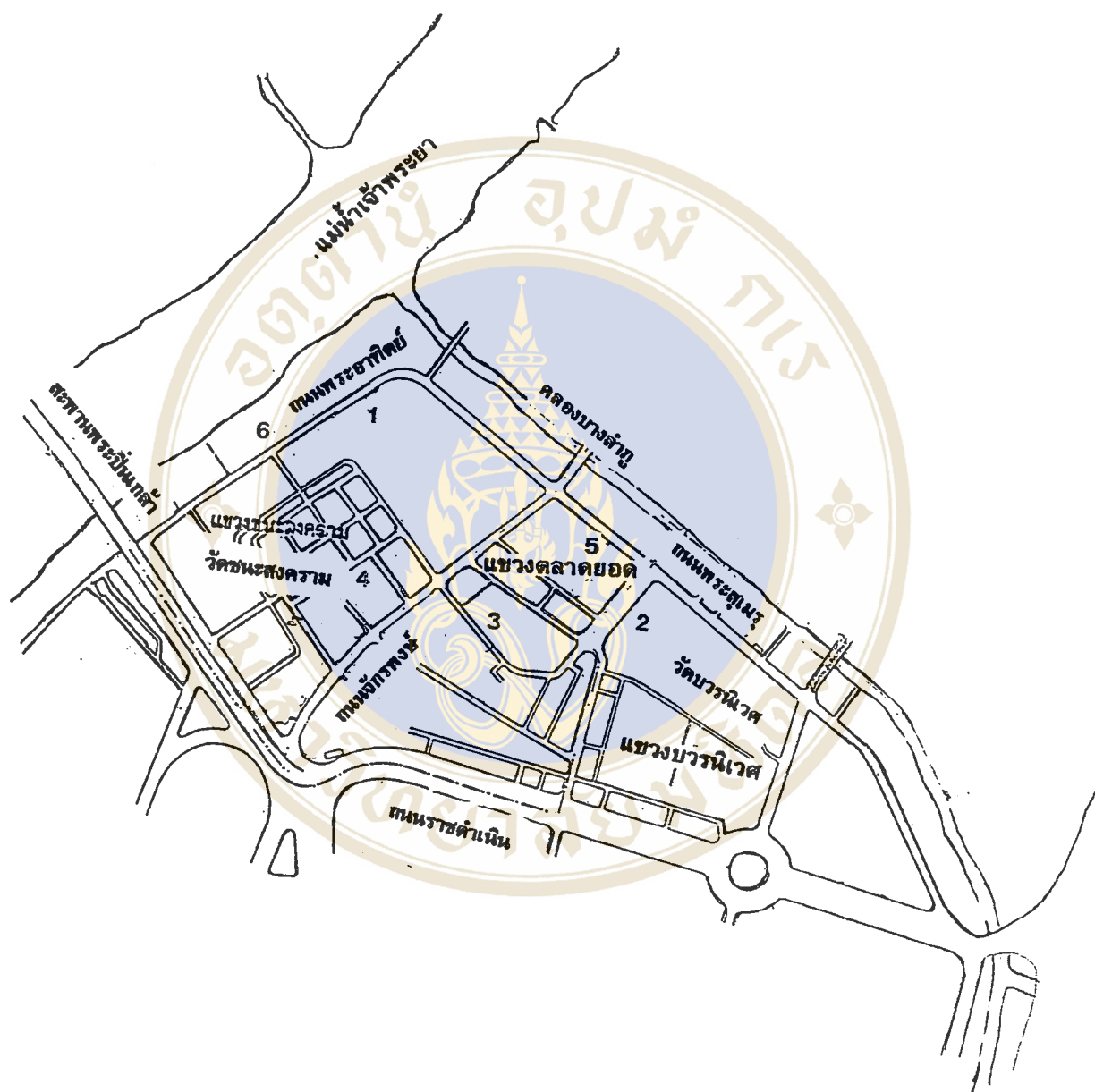
2.6.1.2 บ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี ในพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู

บ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี ที่อยู่บริเวณนี้มี

- (1) บ้านเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา)
- (2) บ้านตระกูล โตสง่า
- (3) บ้านครูสังวาลย์ กุลวัลย์
- (4) บ้านครูเผือก นักระนาด
- (5) บ้านครูบุญยงค์ - บุญยัง เกตุคง
- (6) บ้านม.ร.ว.จำรัสศรี สนิทวงศ์

เพื่อความเข้าใจมากขึ้น โปรดดูแผนที่กำหนดตำแหน่งบ้านดนตรี และบ้านนักดนตรีในพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้ของคลองบางลำภู

แผนที่ที่ 5 แสดงที่ตั้งบ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี
ในเขตพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนใต้
ของคลองบางลำภู

1. บ้านเจ้าพระยารวมพงศ์พัฒนา (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา)
2. บ้านตระกูล โตสง่า
3. บ้านครูสังวาลย์ กุลวัลย์
4. บ้านครูเผือก นักระนาด
5. บ้านครูบุญยงค์ - บุญยัง เกตุคง
6. บ้านม.ร.ว.จ้าวสศิริ สนิทวงศ์

(1) บ้านเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

บ้านพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา) เสนาบดีกระทรวงวังในสมัยรัชกาลที่ 7 ตั้งอยู่แถบถนนพระอาทิตย์ คือ สถาบันวัฒนธรรมเยอรมันปัจจุบันอยู่ในระหว่างก่อสร้าง

เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ เป็นบุตรหม่อมเจ้าเสาวรส ในพระราชวรวงศ์เธอ ชั้น 2 กรมหมื่นกษัตริย์ศรีศัศดิเดช เกิดเมื่อปีจอ จ.ศ.1224 (พ.ศ.2405) ถวายตัวรับราชการเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ 5 เป็นขุนหมื่นชาวที่เป็นผู้บังคับกรมศึกษา ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นหลวงราชคุณรักษ์ หลวงสิทธิบัตร และเจ้าหมื่นเสมอใจราช ตามลำดับ

รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้เป็นอธิบดีกรมตรวจมหาดเล็ก และแทนอธิบดีกรมพระอัสสราเป็นอธิบดีกรมตรวจและจางวางมหาดเล็ก

รัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯให้เป็นผู้บัญชาการมหาดเล็กและรั้งจางวางผู้บังคับการเวรฤทธิ์ ต่อมาเป็นผู้รั้งเสนาบดีกระทรวงวังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าพระยาเมื่อ พ.ศ. 2469

เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์มีบุตร 1 คน คือ พระอิสรพงศ์พิพัฒน์ (ม.ล.ศิริ อิศรเสนา) เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา) ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม ปีมะเส็ง พ.ศ. 2484

เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ ท่านเป็นเสนาบดีกระทรวงวัง มีหน้าที่ในการดูแลเรื่องราวพิธีการต่าง ๆ ภายในวัง รวมถึงเรื่องของดนตรีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี ท่านมีหน้าที่และบทบาทสำคัญในเรื่องการจัดดนตรีและนาฏศิลป์ในราชสำนัก เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ใหม่ ๆ ในช่วงเวลานั้นเศรษฐกิจและการเงินของประเทศอยู่ภาวะเงินตกต่ำ มีการดุ่ยข้าราชการออก พระองค์ทรงงดเรื่องดนตรี แต่เจ้าพระยาวรพงศ์ฯ ท่านกราบทูลว่า ดนตรีที่ใช้ประกอบราชพิธีนั้นมีความสำคัญหากขาดไปจะทำให้พระราชพิธีไม่สมบูรณ์ หลังจากนั้นท่านเจ้าพระยาวรพงศ์ฯ จึงรับหน้าที่ในการจัดหานักดนตรีที่มีฝีมือเข้ารับราชการเป็นเป็พาทย์หลวง มโหรีหลวง รวมทั้งนาฏศิลป์(โขนละคร) และใช้บ้านพักของท่านเป็นที่ฝึกนักดนตรีและโขนละคร ดังคำบอกเล่าของครูศรี วรตะริน (อ่างในเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, 2529:38) ซึ่งเป็นครูโขนแสดงเป็นตัวหนุมาน

“สมัยรัชกาลที่ 7 ท่านทรงฟื้นฟูตั้งโขน ละครขึ้นมาใหม่ ในหลวงท่านรับสั่งให้เจ้าพระยาวรพงศ์ฯจัดการหัดโขนรุ่นใหญ่ที่บ้าน รับเอาเด็กเล็กมาฝึก สมัยก่อนลูกพวกคุณหลวงคุณพระลูกชาวบ้านก็หัดได้...

...บ้านเจ้าพระยาฯท่าน ไม่มีโรงโขนหรอก หัดกับบนพื้นดินลานบ้าน ข้างล่งนั้นแหละ

ตอนหัดท่านก็เดินมาดื่มน้ำ ๑ หักอยู่ 2 ปี ก็ย้ายที่ไปหัดที่วังสวนกุหลาบ เพราะโรงเรียนเขาไปปลูกอยู่ที่ไหนอีก ...ก็ยังมีเบี้ยเลี้ยงมีรถรับส่งเหมือนเดิม....”

อาจารย์เจริญใจ สุนทราทิณ (2530:72) ซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นนักดนตรีวงมโหรีหลวง เขียนเล่าไว้ในหนังสือ “ข้าพเจ้าภูมิใจที่เกิดเป็นนักดนตรีไทย” ถึงการซ้อมของมโหรีที่บ้านเจ้าพระยาวรพงษ์ ฯ ดังนี้

“ที่รวมฝึกซ้อมคือบ้านท่านเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์(ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา) เสนาบดีกระทรวงวังในสมัยนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง มีพระราชประสงค์จะทรงฟัง ดับเงาะป่า ท่านเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ก็ได้วงมโหรีหลวงทั้งหมด ไปฝึกซ้อมที่ตำหนักพระวิมาดาเธอ กรมหลวงสุทธาสินีนาฏที่วังสวนสุนันทา โดยมีพ่อข้าพเจ้าเป็นผู้ควบคุมวงและสอนขับร้อง ทุก ๆ เย็นจะต้องเข้าไปซ้อมที่วังนี้และกลับดึก ๆ และทุก ๆ วันพุธจะเข้าไปเล่นมโหรีถวายพระเจ้าอยู่หัว ที่พระที่นั่งอัมพรสถาน...”

บ้านท่านเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ ถือได้ว่าเป็นแหล่งดนตรีนาฏศิลป์ที่สำคัญที่มีครูดนตรี นักดนตรี และครูโขนละครที่มีชื่อเสียงระดับชั้นหนึ่งของประเทศ ได้อยู่ในสังกัดของกระทรวงวัง ซึ่งสมัยต่อมาศิลปินเหล่านี้ได้โอนเข้ารับราชการในกรมศิลปากรเกือบทุกคน ปัจจุบันบ้านเจ้าพระยาวรพงษ์ฯ อยู่ในระหว่างก่อสร้าง

(2) บ้านตระกูลโตสง่า

บ้านนายอุไทยหรือบ้านตระกูลโตสง่า อยู่ที่บริเวณวัดบวรรังษี (ปัจจุบันคือวัดบวรนิเวศ) เป็นบ้านปี่พาทย์ที่มีชื่อเสียงบ้านหนึ่ง ถิ่นฐานเดิมอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อมาย้ายเข้ามาอยู่กรุงเทพ เคยประจำวงกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณและวังกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส มีบุตรชายชื่อ พุ่ม สืบทอดวิชาดนตรีต่อ ในวงการจะเรียกขานว่า “พุ่มใหญ่” ครูพุ่มมีบุตรชายที่สืบทอดด้านดนตรีต่อ อีก 2 คน คือครูพักและครูสุพจน์ โตสง่า ปัจจุบันครูพักย้ายออกมาอยู่หมู่บ้านประชาโนเวศน์ ส่วนครูสุพจน์ โตสง่า ย้ายสำนักดนตรีมาตั้งที่วัดราชบูรณะบำรุงหนองแขม กรุงเทพมหานคร และมีทายาทที่เป็นกำลังสำคัญ 2 คน คือ นายณรงค์ฤทธิ์และนายชัยยุทธ โตสง่า

รายละเอียดประวัติบุคคลสำคัญภายในบ้านจัดตามลำดับอายุมีดังนี้ คือ นายอุไทย นายพุ่ม และนายสุพจน์ โตสง่า

1) นายอุไทย โตสง่า

นายอุไทย โตสง่า เกิดเมื่อปีชวด พ.ศ.2407 ที่ตำบลเกาะพระ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครูอุไทย โตสง่า สมรสกับนางเกลี้ยง ชาวอยุธยา มีบุตรชายหญิง รวม 11 คน ถึงแก่กรรมเสีย 10 คน เหลือบุตรชายเพียงคนเดียว คือ นายพุ่ม โตสง่า ซึ่งได้รับถ่ายทอดวิชาการดนตรีสืบต่อมา

เรียนดนตรีภายในครอบครัวตนเอง เป็นนักเป่าพาทย์และนักละครประจำวังกรมหมื่นมเทศราช และกรมหมื่นบดินทรไพศาล

ผลงานการประพันธ์เพลงเช่น เพลงเรื่องเต่า (ใหญ่) กินผักบั้ง เพลงเรื่องลงสร เพลงเรื่องมอญแปลง และเพลงเรื่องพระذن้อย่างยาว เป็นต้น

ลูกศิษย์ที่สำคัญของท่านได้แก่ นายพุ่ม โตสง่า นายเจิม สกุนตานนท์ (คนขลุ่ยวังจันทร์) หลวงชาญเชิงระนาด และหลวงบำรุงจิตเจริญ ลูกหลานของครูอุไทยได้สืบทอดมรดกทางดนตรีไทยไว้เป็นที่ปรากฏผลงานอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ (วชิราภรณ์ วรรณดี, 2532:322)

2) นายพุ่ม โตสง่า

นายพุ่ม โตสง่า เป็นครูดนตรีไทยชาวอยุธยา เกิดเมื่อปีจอ พ.ศ.2441 เป็นบุตรชายคนเล็กของนายอุไทย นางเกลี้ยง โตสง่า ได้ย้ายตามบิดา-มารดา เข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่วัยเด็ก ได้สมรสกับหญิงสาวเชื้อสายมอญ ชื่อ นางแมน มีบุตรชายหญิงรวม 8 คน ชื่อ พัก สุกิน ประพาส วิชา อัมพร จุมพล สุพจน์ และจ้อย บุตรทั้ง 8 คนนี้เล่นดนตรีไทยทุกคน ครูพุ่มเริ่มเรียนดนตรีกับบิดา (นายอุไทย โตสง่า) จนเป็นนักเป่าพาทย์ที่มีชื่อเสียงสามารถบรรเลงได้รอบวง

ศิษย์ของครูพุ่มที่สำคัญมีหลายคน ได้แก่ นายพักและนายสุพจน์ โตสง่า สมบัติเดชบรรลือ (คนเป่า กรมศิลป์ปากร) นายช่อ อากาศโปร่ง (คนฆ้องใหญ่เทศบาลนครกรุงเทพ) นายชงโค กลิ่นเฟื่อง (เป่า) นายชิน กลิ่นเฟื่อง ทำนบปุย ไสยวุฒิ (ระนาด) นายไสว ตาตะวาทิต นายสมาน ขำประเสริฐ นายจ่าง ชันบุญ นายโประ ชันบุญ นายแสวงแห่งคลองพระยาสมุทร และนายเปี้ยว จากตลิ่งชัน โดยเฉพาะนายสุพจน์ (เป่า) โตสง่า บุตรชายคนเล็กเป็นผู้สืบทอดวิชาดนตรีจากครูพุ่มไว้มากที่สุด

ครูพุ่มถึงแก่กรรมด้วยโรคปอด เมื่อ พ.ศ.2496 รวมอายุได้ 55 ปี (วชิราภรณ์ วรรณดี, 2532:199)

3) นายสุพจน์ โตสง่า

นายสุพจน์ โตสง่า เกิดเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2482 ที่บ้านเลขที่ 23 ตรอกบวรรังษี ถ.ตะนาว บางลำพู กรุงเทพฯ เป็นบุตรของนายพุ่มและนางแมน โตสง่า มีพี่น้องร่วม

บิดามารดา 8 คน นายสุพจน์ เป็นบุตรคนที่ 7 นายสุพจน์สมรสกับนางสาวดวงเนตร ดุริยพันธุ์ มีบุตรธิดา 3 คน ได้แก่ นายณรงค์ฤทธิ์ โตสง่า ปัจจุบันเป็นข้าราชการครูและเป็นนักดนตรี นางสาวประดิษฐา โตสง่า ปัจจุบันทำงานที่ธนาคารกรุงเทพ สาขาตลาดพลู และนายชัยยุทธ โตสง่า ปัจจุบันศึกษาอยู่ที่ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นนักระนาดเอก ประจำวงปี่พาทย์คณะสุพจน์ โตสง่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนักดนตรีในวงกังสดาล

เริ่มเรียนดนตรีกับบิดา เรียนเพิ่มเติมจากครูครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ต่อมาเรียนกับครูเผือก นักระนาด เรียนเพลงมอญกับครูพิม นักระนาดและครูไสว ตาตะวาทิต เรียนระนาดเอกเพิ่มกับครูชื่น สิบสุด (ไก่) ดุริยประณีต และครูบุญยงค์ เกตุคง เรียนระนาดทุ้มกับครูพุ่ม ปาปยุวาทย์ เรียนระนาดเอก เพลงหน้าพาทย์และเพลงประกอบ การแสดงโขนละคร เรียนวิธีการขับร้องและตีกับเสภากับครูศิริ วิชเวช เรียนระนาดกับครู โองการ (ต๋อ) กลีบชื่น เรียนเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูและได้รับมอบการเป็นผู้ย่นโองการไหว้ ครู

ผลงานดนตรี เป็นนักปี่พาทย์ที่มีชื่อเสียงสามารถบรรเลงได้รอบวงเป็นอาจารย์ พิเศษของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสโมสรธนาคารกรุงเทพ เป็นต้น

ผลงานด้านการประพันธ์เพลง เช่น เพลงบางลำภูเนรมิตร เพลงตะละแม่ศรี เถา เพลงขวานทอง เถา เพลงซอลูกหว้า เถา เพลงสาวคำ เถา โหมโรงโอยรามงคล

ลูกศิษย์ทางดนตรีของนายสุพจน์ที่มีชื่อเสียง เช่น นายจงกล พงษ์พรหม หัวหน้า คณะปี่พาทย์คณะจงกลเมืองสมุทร จ.สมุทรปราการ

ปัจจุบันนายสุพจน์ โตสง่า เสียชีวิตเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536 บัวย โรคเบาหวานและโรคมะเร็งที่ตับ (การประชานวงปี่พาทย์เฉลิมพระเกียรติ, 2535:12-16 และสุพจน์ โตสง่า, สัมภาษณ์)

(3) บ้านครูสังวาลย์ กุลวัลกี

บ้านครูสังวาลย์ กุลวัลกี ตั้งอยู่ซอยรามบุตร เป็นครูเครื่องสายที่มีชื่อเสียง มีความสามารถในการดีดจะเข้ ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว

ครูสังวาลย์ กุลวัลกี เกิดเมื่อใดไม่ทราบ เป็นนักดนตรีอยู่ที่วังบูรพาภิรมย์มาตั้งแต่วัยหนุ่มมีฝีมือทางเครื่องสายเป็นเลิศ โดยเฉพาะดีดจะเข้ได้คล่องแคล่วชำนาญมาก ครูสังวาลย์ มีภรรยาชื่อไฉ่ยังค้นไม่ได้ทราบว่ามิบุตรเป็นนักดนตรีชื่อไพเราะชื่อสาย กุลวัลกี ต่อมา คุณสายได้แต่งงานกับหลวงบุญมานพมานิตย์ (นักเขียนซึ่งใช้นามปากกาว่า “แสงทอง”)

เรียนดนตรีกับพระยาประสานดุริยศัพท์ ผลงานดนตรีเป็นครูสอนจะเข้ที่มีชื่อเสียง สอนตามวังต่าง ๆ เช่น สอนที่พระตำหนักของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี สอนพระธิดาของ

สมเด็จพระเจ้าฟ้าปรีพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ที่วังบางขุนพรหม

ครูสังวาลย์มีลูกศิษย์ คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง ทรงขอด้วง
พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสุททวงษ์วิจิตร ทรงขออุ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพิสิฐ
สพสมัย ทรงจะเข้ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุไรรัตนศิริมาน ทรงขออุ พระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าจันทรภาณดมณี ทรงขอด้วงหรือขอสามสาย เจ้าบัวชุม เจ้าเทพกัญญา เจ้าบุญปั้น
เจ้าโสภา เจ้าเครือแก้ว ส่วนใหญ่บรรเลงเครื่องสาย ขอและจะเข้

ครูสังวาลย์ถึงแก่กรรมในสมัยรัชกาลปัจจุบันไม่ทราบวันเดือนปีที่ถึงแก่กรรม
(พูนพิศ อมาตยกุล, 2532:275-276)

(4) บ้านครูเผือด นักระนาด

ครูเผือด นักระนาด ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับบริเวณวัดชนะสงคราม เกิดเมื่อวันที่
22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2455 ที่ตำบลบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

เริ่มเรียนดนตรีกับบิดา ต่อมาบิดาจึงนำมาฝากเป็นศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลปบรรเลง) ได้เรียนการเขียนโน้ตสากล

ผลงานดนตรีเป็นนักระนาดเอกที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่ง ได้แสดงฝีมือระนาด
เอกในงานประชันดนตรีที่วังลดาวัลย์ในวันที่ประสูติครบสิริรอบของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร
กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2473 เป็นที่เลื่องลือกันมากในครั้งนั้นว่า เป็น
คนดีมีฝีมือ ได้บันทึกแถบเสียงเพลงแขกมอญ เถา และเพลงแขกมอญบางขุนพรหม เถา โดย
ครูเหนียว ตรีวิพันธุ์ ขั้วร้อง ครูเผือดเป็นผู้ตีระนาด ส่วนฝีมือเดี่ยวต่าง ๆ นั้นยังค้นไม่พบว่า
ยังมีหลงเหลืออยู่บ้างหรือไม่

นายเผือดถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2505 อายุได้ 50 ปี (พูนพิศ
อมาตยกุล, 2532:180)

(5) บ้านครูบุญยงค์-บุญยัง เกตุคง

บ้านครูบุญยงค์-บุญยัง เกตุคง เป็นสองพี่น้องที่มีความสามารถจนได้รับยกย่องให้
เป็นศิลปินแห่งชาติทั้งคู่ อยู่บ้านเช่าแถวถนนสิบสามห้าง

5.1) ครูบุญยงค์ เกตุคง

ครูบุญยงค์ เกตุคง เกิดเมื่อ พ.ศ.2463 เริ่มเรียนดนตรีเมื่ออายุ 8 ปี เริ่มต้นเรียนดนตรีกับครูละม้าย หรือทองหล่อ อายุ 11 ปี ได้มาเรียนดนตรีกับครูหรั่ง พุ่มทองสุข ย้ายกันไปเรียนกับอาจารย์เทิ้ม พระวัดช่องลม สุมทราคร ต่อเพลงเพิ่มกับอาประสิทธิ์ เกตุคง แล้วมาเรียนกับครูเพชร จรรย์นาคร และได้มาเรียนดนตรีกับครูชื่น ดุริยประณีต ครูสอน วงฆ้อง ได้เรียนเพลงเดี่ยวกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) และได้ต่อเพลงกับครูพุ่ม ปาปยุวาทย์ เคยเข้าไปเรียนดนตรีที่บ้านพาทยโกศล

ผลงานดนตรี ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2531 เป็นนักระนาดเอกที่มีชื่อเสียง ได้ร่วมกับน้องชาย ครูบุญยัง เกตุคง และพร ภิรมย์ ประกาศติเกในนามคณะเกตุคงดำรงศิลป์ ได้รับรางวัลชนะเลิศ ได้ร่วมแต่งเพลงเจ้าพระยาคอนแวนต์ได้

ผลงานด้านการประพันธ์เพลง อาทิ เพลงไหมโรงสามจีน เพลงไหมโรงสามสถาบัน เพลงเงี้ยวรำลึกเถา เพลงสองฝั่งโขงเถา เพลงเทพชาติเถา เพลงขเวดากองเถา เป็นต้น

ลูกศิษย์ของครูบุญยงค์ ได้แก่ สุพจน์ ไตสง่า ไชยยะ ทางมีศรี บรู๊ช แกสตัน

ถึงแก่กรรมด้วยโรคสมองฟ่อ 9 พฤษภาคม 2539 พระราชทานเพลิงศพที่วัดบำเพ็ญเหนือ วันที่ 7 กันยายน 2539

5.2) ครูบุญยัง เกตุคง

ครูบุญยัง เกตุคง เกิดเมื่อ พ.ศ.2467 เริ่มสายสามัญที่วัดชนะสงคราม อายุ 9 ปี ได้ไปเรียนดนตรีกับครูหรั่ง พุ่มทองสุข อยู่ที่ประตูน้ำภาษีเจริญ พอเข้าวัยรุ่นได้ไปเรียนกับครูเพชร จรรย์นาคร ที่อยุธยา ได้มาเรียนเพลงเดี่ยวเพิ่มเติมจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ และต่อเพลงหน้าพาทย์กับครูโองการ กลีบขึ้น และครูเอื้อน กรเกษม ได้รับมอบการอ่านโองการพิธีไหว้ครูทางนาฏศิลป์จากครูเด็ก เลือสง่า ครูพิมพ์ นักระนาด

ผลงานดนตรี ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ปีพ.ศ. 2534 เป็นนักดนตรีบรรเลงได้รอบวงปี่พาทย์ เป็นนักกลีเกที่มีชื่อเสียงมากได้ร่วมงานดนตรีกับวงฟองน้ำ บันทึกเสียงลงแผ่นเสียงและเทปคาสเซตไว้มากเป็นจำนวนมาก

ลูกศิษย์ส่วนมากเป็นดนตรีไทยในกรุงเทพมหานครและนักดนตรีไทยในวงฟองน้ำ

(6) บ้าน ม.ร.ว.จรัสศรี สนิทวงศ์

บ้านของ ม.ร.ว.จรัสศรี สนิทวงศ์ ตั้งอยู่บริเวณถนนพระสุเมรุ เกิดเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2436เรียนดนตรี ได้เริ่มฝึกหัดขอด้วงเป็นครั้งแรกโดยเป็นศิษย์พระประดิษฐ

ไพเราะ (ตาด) ต่อจากนั้นก็ต่อเพลงกับพระยาเสนาะดุริยางค์(เข้ม สุนทรวาทิน)และยังมีครูช่วยสอน 2 คน คือ ครูเหลือและครูชื่น (เข้าใจว่าเป็นครูชื่น สุนทรวาทิน) ครูต่อเพลงทางเดียวต่าง ๆ ให้จนถึงเดี่ยวกราวโน สีสอดคล้องอย่างชำนาญตั้งแต่อายุยังไม่เต็ม 14 ปี

ผลงานดนตรีเป็นผู้สืบทอดวงรักษาโรคหอยเหงามของนภคิริบุญที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงซื้อมาจากยุโรป ทำหน้าที่เป็นนางร้องให้ ครั้นสุดท้าย ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ม.ร.ว.จรัสศรี ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งในปอดเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2508 รวมอายุได้ 72 ปี (จรรยาพร สุนทรวรกุล, 2536:58-59)

2.6.2 พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือของคลองบางลำภู

พื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือของคลองบางลำภูประกอบด้วยพื้นที่สองฝั่งของถนนจักรพงษ์ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ถนนประชาธิปไตย ถนนท่าเกษม ถนนสามพระยา ถนนลำพู แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.6.2.1 แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน

2.6.2.2 บ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี

2.6.2.1 แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน

แหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน มีดังนี้

- (1) วิลลิเกของตาช่วง
- (2) วิลลิเกตลาดนานา
- (3) ที่วีซ่อง 4
- (4) โรงหนังบุศยพรรณ

เพื่อความเข้าใจโปรดดูแผนที่กำหนดตำแหน่งแหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนในพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือของคลองบางลำภู

แผนที่ที่ 6 แสดงแหล่งบันเทิง ร้านค้า สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย
หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในเขตพื้นที่
บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือ
ของคลองบางลำภู

1. วักลิเกตาช่วง
2. วักลิเกตลาดนานา
3. ที่วีช่อง 4
4. โรงหนังบุศยพรรณ

(1) วิถีชีวิตของตาช่วง

วิถีชีวิตของตาช่วงหรือวิกไท่บรรเลง ที่ตั้งอยู่บริเวณริมคลองบางลำภูอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตลาดนานาเป็นวิถีชีวิตที่ครูสุขและคณะครูวัยประถมวัยบรรเลงดนตรีที่พาทยประกอบการเล่นลิเกเป็นประจำ

(2) วิถีชีวิตตลาดนานา

วิถีชีวิต ตลาดนานา ตั้งริมคลองบางลำภูฝั่งตรงข้ามกับตลาดทุเรียน แต่เดิมด้านหน้าของตลาดจะมีแถวบรรเลง ในระยะก่อนที่จะรื้อตลาด มีร้านขายอาหารและเครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ เช่น ส้มตำ ผัดไท ข้าวแกง อาหารตามสั่ง ขนมหวาน เป็นต้น จะคึกคักในเวลากลางคืน มีตู้เกมส์ โต๊ะปิงปอง วิถีชีวิตของคณะหมอลำ เล่นอยู่ชั้นบนของตลาด ปัจจุบันเลิกแล้ว ได้มีการสร้างเป็นอพาร์ทเมนต์นิวเวิลด์

(3) ที่วีช่อง 4

ที่วีช่อง 4 ตั้งอยู่บริเวณที่ดินของธนาคารแห่งประเทศไทย บางขุนพรหม ต่อมาย้ายมาบริเวณใกล้ตรอกไก่แจ้ ถนนพระสุเมรุ บางลำภู ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นช่อง 9 อ.ส.ม.ท.อยู่แถบรัชดาภิเษก ห้วยขวาง

พ.ศ. 2493 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีหนังสือถึงอธิบดีกรมโฆษณาการ เรื่องการจัดหาและส่งเทเลวิชั่น ลงวันที่ 29 ตุลาคม 2493 “ เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาแก่ประชาชน ”

พ.ศ. 2492-2494 ได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้กรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นเครื่องมือการประชาสัมพันธ์ของรัฐบาล แต่การจัดตั้งในครั้งนี้ได้ระงับไปเนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณ

พ.ศ. 2495 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไทย ได้เห็นความสำคัญของโทรทัศน์ว่าเป็นสื่อมวลชนที่ดีสามารถให้ความรู้ข่าวสารบันเทิงและช่วยเหลือเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างดี จึงจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ขึ้น เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2495 ทำการทดลองออกอากาศโทรทัศน์จากกรมประชาสัมพันธ์โดยส่งภาพไปยังทำเนียบรัฐบาล ในปีนี้มีการประมูลซื้อเครื่องส่งโทรทัศน์จากบริษัทวโรบรานีเอ็ท RCA

วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2495 พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ได้ยื่นหนังสือบริคณห์สนธิ จดทะเบียนจัดตั้งบริษัทไทยโทรทัศน์จำกัดและได้จัดซื้อเครื่องส่งโทรทัศน์ขาวดำระบบ 525 เส้นออกอากาศที่ช่อง 4 กำลังส่ง 10 กิโลวัตต์เสอาอากาศสูง 96 เมตร ของบริษัทอาร์ซีเอ ออกอากาศที่บางขุนพรหม (ปัจจุบันเสอาอากาศโทรทัศน์ต้นแรกอยู่ที่ อสมท. โอศก ดินแดง)

พ.ศ. 2496 กรมประชาสัมพันธ์ จัดซื้อเครื่องส่งโทรทัศน์ 1 ชุด จากบริษัท “ มาร์โคนี ” ซึ่งใช้ประโยชน์ในการสาธิตให้ประชาชน กรมประชาสัมพันธ์ได้จัดส่งโทรทัศน์ ออกนอกสถานที่ครั้งสำคัญคือ การถ่ายทอดมวยจากเวทีราชดำเนิน ระหว่างจำเริญ ทรงกิตรัตน์ กับ จิมมี่ เปียก รองแชมป์เียนโลกแบนตั้มเวท ได้รับความสนใจจากประชาชนมาก

พ.ศ. 2497 วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2497 กรมประชาสัมพันธ์ ทำการทดลอง วิทยุโทรทัศน์ โดยทำการส่งจากห้องส่งวิทยุกระจายเสียง ท.ท.ท. สีแยกคอกวัว พระนคร ต่อมาได้แสดงการส่งโทรทัศน์ในต่างจังหวัดเป็นครั้งแรก ที่จังหวัดพิษณุโลก

พ.ศ. 2498 ต้นปีได้ดำเนินการสร้างอาคารที่ทำการ บริษัทไทยโทรทัศน์ และทำการติดตั้งอุปกรณ์ต่างๆ แล้วเสร็จพร้อมที่จะแพร่ภาพออกอากาศได้ วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2498

วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498 ทำพิธีเปิดการส่งโทรทัศน์ โดยใช้ชื่อสถานีว่า “ สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 ” ขึ้นที่วังบางขุนพรหม โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธีเปิดครั้งนี้ และเริ่มส่งวิทยุโทรทัศน์ในวันนั้นเป็นวันแรกทำการส่งครั้งแรกในระบบขาว-ดำ 525 เส้น (วันสื่อสารแห่งชาติ ,2530: 267)

(4) โรงหนังบุศยพรรณ

โรงหนังบุศยพรรณหรือโรงหนังตงก็อยู่ที่ ซอยสามเสน 2 อยู่ด้านหลังตลาดนานา เดิมเป็นโรงหนังชั้นหนึ่งฉายหนังเงียบและภาพยนตร์ทั่วไป มีดนตรีบรรเลงประกอบหนังเงียบ ภาพยนตร์ต่างประเทศ ต่อมากลายมาเป็นโรงหนังชั้นสองฉายภาพยนตร์ 2 เรื่องควบ ระยะหลังก่อนจะเลิกฉายภาพยนตร์ฝรั่ง จีน และไทย ภาพยนตร์ไทยนั้นผู้แสดงนำรุ่นนั้น คือ มิตร ชัยบัญชา คู่กับ เพชรา เชาวราษฎร์ สมบัติ เมทนี คู่กับ อรัญญา นามวงศ์ ภายหลังเลิกกิจการ เพราะโรงภาพยนตร์ถูกไฟไหม้

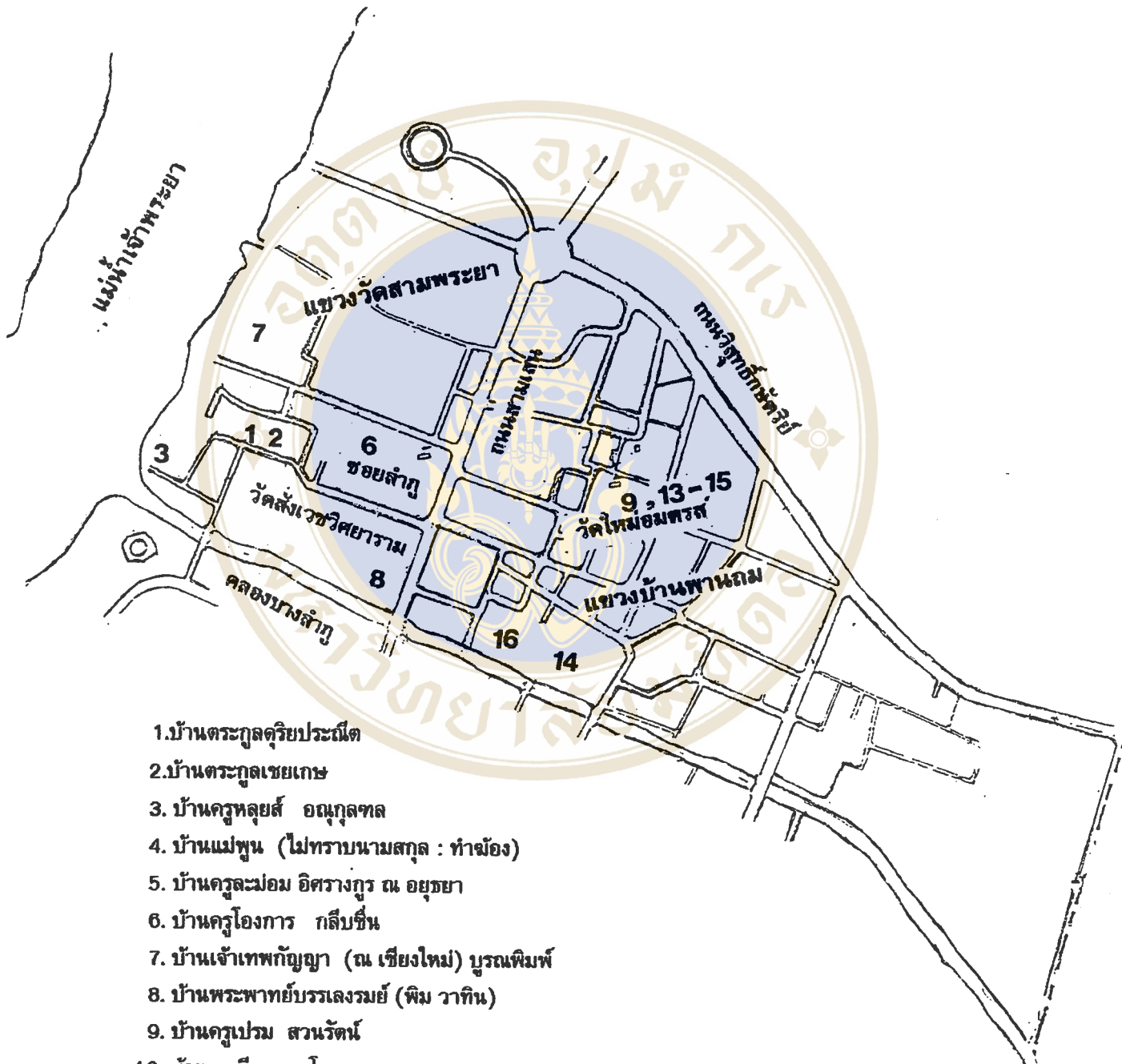
2.6.2.2 บ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี ในพื้นที่ บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือของคลองบางลำภู

บ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี มีดังนี้

- (1) บ้านตระกูลคูริยประณีต
- (2) บ้านตระกูลเชยเกษ
- (3) บ้านครูหลุยส์ อณุกุลทล
- (4) บ้านแม่พูน (ไม่ทราบนามสกุล : ทำผ้อง)
- (5) บ้านครูละม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา
- (6) บ้านครูโองการ กลีบขึ้น
- (7) บ้านเจ้าเทพกัญญา (ณ เชียงใหม่) บุรณพิมพ์
- (8) บ้านพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน)
- (9) บ้านครูเปรม สนวนรัตน์
- (10) บ้านครูเตียง ธนโกเศศ
- (11) บ้านครูปลั่ง-ครูไพล่ วนเขจร
- (12) บ้านครูมนตรี ตราโมท
- (13) บ้านครูจ่าง แสงดาวเด่น
- (14) บ้านพระสรวลเพลงสรวง (บัว กมลวาทิน)
- (15) บ้านหลวงไพเราะเสียงขอ (อุ้น คูรายชีวิน)
- (16) บ้านครูจ่านงค์ สังศรีวัฒน์

เพื่อความเข้าใจโปรดดูแผนที่กำหนดตำแหน่งบ้านดนตรี และบ้านนักดนตรี
ในพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือของคลองบางลำภู

แผนที่ที่ 7 แสดงที่ตั้งบ้านนักดนตรีและบ้านดนตรีที่เป็นสำนักดนตรี
ในพื้นที่บริเวณด้านนอกเขตพระนครหลวงทางตอนเหนือ
ของคลองบางลำภู

1. บ้านตระกูลศุริยประณีต
2. บ้านตระกูลเชยเกษ
3. บ้านครูหุสยส์ อดุลกุลทล
4. บ้านแม่พูน (ไม่ทราบนามสกุล : ทำนอง)
5. บ้านครูละม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา
6. บ้านครูโองการ กลีบขึ้น
7. บ้านเจ้าเทพกัญญา (ณ เชียงใหม่) บุรณพิมพ์
8. บ้านพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน)
9. บ้านครูเปรม สวนรัตน์
10. บ้านครูเตียง ธนโกเศศ
11. บ้านครูปลั่ง-ครูไพล่ วรณเขจร
12. บ้านครูมนตรี ตราโมท
13. บ้านครูช่าง แสงดาวเด่น
14. บ้านพระสรเพลงสรวง (บัว กมลาภิน)
15. บ้านหลวงไพเราะเสียงขอ (อุ้น ดุริยชีวิน)
16. บ้านครูจ่านงค์ ส่งศรีวัฒน์

(1) บ้านตระกูลดุริยประณีต

บ้านดุริยประณีต (ครูสุข แม่แถม ดุริยประณีต) ตั้งอยู่ที่ถนนลำภู พื้นเพเป็นชาวอยุธยา ย้ายมาอยู่หนองปรือ และมาปักหลักตั้งถิ่นฐานที่บางลำภู จนขยายครอบครัวใหญ่โตมีลูกหลานที่เป็นนักดนตรีและละคร เป็นบ้านปี่พาทย์ที่มีชื่อเสียงอีกบ้านหนึ่ง จนถูกขนานนามว่า “บ้านบางลำภู” และมีเครื่องญาติที่เป็นลูกเขยที่อยู่ใกล้กันในบริเวณวัดสังเวช ได้แก่ บ้านดุริยพันธุ์ ได้แก่ ครูเหนียวและครูเข้มซ้อย ดุริยพันธุ์ บ้านรุ่งเรือง ได้แก่ ครูหมวนและครูชม รุ่งเรือง และบ้านครูซุบ ชุ่มชูศาสตร์ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อ 2.7

(2) บ้านตระกูลเชยเกษ

บ้านเชยเกษ (ครูชิต เชยเกษ) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 85-87 ติดกันกับบ้านดุริยประณีต เป็นญาติข้างฝ่ายแม่แถมได้ร่วมงานดนตรีกับบ้านดุริยประณีต ปัจจุบันนี้เลิกรับงานแต่ยังคงเหลือเครื่องดนตรีที่มีคุณภาพ

ครูชิต เชยเกษ เป็นน้องชายของแม่แถม ดุริยประณีต เป็นบุตรของครูต่วน บ้านตั้งอยู่ 85-87-89 สามหลังในบริเวณเดียวกัน ครูชิต เคยรับราชการอยู่ในกระทรวงวังเป็นนักดนตรีอยู่ในกรมพิณพาทย์หลวง ต่อมาได้ย้ายมาทำงานที่กรมโยธาธิการ ซึ่งเป็นงานที่ออกพื้นที่ภาคสนามหนักมาก ครูชิตก็เลยย้ายมาทำงานที่กรมประชาสัมพันธ์ ทำงานจนเกษียณอายุราชการ สามารถบวรเลงได้รอบวง ส่วนใหญ่จะบวรเลงขอตัวง ได้เคยเป็นอาจารย์พิเศษสอนดนตรีไทยที่วิทยาลัยปทุมธานี ที่บ้านหลังนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของนายสุขและนางแถม ซึ่งภายหลังแยกออกมาตั้งเรือนใหม่ รวมทั้งให้เจ๊กฝนและเจ๊กสุขได้พักอาศัยทำเครื่องดนตรีไทยเช่น รางระนาดเอก รางระนาดทุ้ม และจ้างให้เจ๊กสุขทำเครื่องดนตรีให้อีกด้วย ปกติครูชิต เชยเกษ รับงานประจำกับวัดระฆัง วัดสังเวช เสียชีวิตเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2533

ครูชิต แต่งงานกับยายเอื้อน สามารถเล่นขอได้เคยต่อเพลงกับครูชิต พอเมื่อมีลูกแล้วก็เลยเลิกเล่นดนตรี มีบุตร 5 คน เป็นดนตรีแต่ประกอบอาชีพทางดนตรี มี 3 คน คือ สุรางค์ เขาวน และซัซซัย เชยเกษ

สุรางค์ เชยเกษ เรียนที่โรงเรียนนาฏศิลป์ เลือกเรียนคีตศิลป์ เรียนขับร้องรุ่นครูสินีนาง โปธิเวส เคยเป็นอาจารย์พิเศษโรงเรียนศึกษานารี ต่อมาทำงานพากย์ภาพยนตร์ตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ เล่นละครวิทยุ

เขาวน ตีเครื่องหนัง กลองและตะโพน เป็นหลัก บวรเลงรับงานทั่วไปและช่วยงานบ้านดุริยประณีตอยู่เป็นครั้งคราว และให้เครื่องที่บ้านเช่ายืมเป็นครั้งคราว ส่วนใหญ่หมอสุพจน์ อ่างแก้ว มักจะมาขอยืมปี่พาทย์มอญไปออกที่วิเศษมอ

รัชชัย เขยเกษ ทำงานอยู่กองดุริยางค์ทหารบก ฝ่ายดนตรีไทย ภายหลังไปหัดดนตรีสากล (ครอบแก้ว เขยเกษ,สัมภาษณ์)

(3) บ้านครูหลุยส์ หรือ ครูประทีป อุณกุลทล

บ้านครูหลุยส์ (ประทีป อุณกุลทล) ตั้งอยู่ริมน้ำเจ้าพระยา บ้านเลขที่ 25 ถนนลำภู ตำบลสามพระยา เขตพระนคร เป็นครูเครื่องสายที่มีชื่อเสียงมีความสามารถพิเศษในการบรรเลงซออู้ และเป็นอาจารย์พิเศษสอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ

ครูหลุยส์เคยแสดงงานดนตรีไทยพรรณนา ครั้งที่ 4 ที่โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2517 จัดในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา

ครูหลุยส์ได้จัดให้มีการรวมการซ้อมดนตรีเพื่อเป็นการพักผ่อนและสังสรรค์ระหว่างเพื่อนนักดนตรีโดยเน้นกลุ่มเครื่องสาย ส่วนทางบ้านดุริยประณีต มักจะเป็นกลุ่มเป่าพาทย์มากกว่า มีการรวมการร่วมกันซ้อมดนตรี มักจะเป็นวันเสาร์ - อาทิตย์ช่วงบ่าย ๆ กลุ่มนักดนตรีเป็นกลุ่มเครื่องสาย มีหลายรุ่น เช่น ครูเหม เวชกร ครูวีเชียร ไชยวรรณ ลุงบัว ไม่ทราบนามสกุล ครูจ่านงค์ ส่งศรีวัฒน์ ครูชม รุ่งเรือง อาจารย์บุญส่ง ธรรมวณิชย์ เป็นต้น งานที่มีประจำ คือ ออกวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ รายการวิทยุศึกษา

(4) บ้านแม่พูน (ไม่ทราบนามสกุล) บ้านทำลูกฆ้อง

บ้านหล่อลูกฆ้อง (แม่พูน) ตั้งอยู่หลังบ้านคูขิต เขยเกษ และบ้านดุริยประณีต มีคลองระบายน้ำเสียคั่นอยู่ สมัยก่อนจะมีสะพานไม้เล็ก ๆ วางพาดสำหรับข้าม ปัจจุบันมีป้ายเขียนชื่อ “ บ้านพูนสุข ” บางที่เรียกชื่อ “ ฆ้องแม่ทองคำ ” บ้านนี้ดีลูกฆ้องส่งให้แก่บ้านดุริยประณีต ซึ่งนำมาผูกกับร้านฆ้องและออกจำหน่ายต่อไป ในระยะที่ยังดำเนินกิจการทำฆ้องอยู่นั้นมีพวกลูกหลานลูกศิษย์ของบ้านดุริยประณีตเข้าไปวิ่งเล่นและช่วยกันสับเตาเผา เช่น ประไพ จัตรเอก ม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล ปัจจุบันเลิกไปแล้วเพราะเทศบาลออกกฎหมายห้ามตั้งเตาเผาในเขตนครหลวง

(5) บ้านครูละม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา

บ้านครูละม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา ตั้งริมคลองบางลำภูฝั่งวัดสังเวชวิทยาราม เกิด 8 มีนาคม พ.ศ. 2451 เป็นชาวนนทบุรี นามสกุลเดิม แสนช่างทอง สมรสกับ

ม.ล.เปลื้อง อิศรางกูร มีบุตรธิดารวม 7 คน ชาย 2 หญิง 5

เมื่ออายุ 8 ปี เริ่มเรียนร้องกับครูเชื้อ นักร้อง ต่อมาได้เรียนขับร้องเพลงท่อนกระบอกกับแม่ครูเคลือบ และได้ต่อเพลงกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นอกจากนี้ต่อเพลงกับครูเจริญ พาทยโกศล

ผลงานดนตรี ร่วมขับร้องกับวงดนตรีสุนพิทักษ์และสุนภักดี เป็นครูสอนขับร้องให้พวกมหาดเล็ก วังบางคองแหลม เป็นนักร้องเพลงท่อนกระบอกที่ดีที่สุด ได้บันทึกแผ่นเสียงไว้กับห้าง ต.เง็กชวน เช่น เพลงกราวโน โดยมีนายย้อย เกิดมงคลเป็นผู้เดี่ยวจะเข้ และเพลงเขมรไทรโยคกับวงเครื่องสายผสมเปียโน คณะผดุงศิษย์ ครูละม่อมเล็กสอนขับร้องพักผ่อนอยู่กับบ้านที่รามอินทรา

ลูกศิษย์ที่เคยได้เรียนเพลงท่อนกระบอกจากท่าน ได้แก่ ครูสุดา เขียววิจิตร ครูสุดจิตต์ ตรียประณีต ครูบุญจรงค์ ธนโกเศศ และคุณนฤมล อิศรางกูร ณ อยุธยา (บุตรของท่าน) ปัจจุบันถึงแก่กรรม และฉาปนกิจศพที่วัดสังเวช เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2539 (พูนพิศ อมาตยกุล 2532: 239)

(6) บ้านครูโองการ กลีบขึ้น

บ้านครูโองการ กลีบขึ้น ตั้งอยู่บริเวณซอยเชื่อมต่อวัดสังเวชกับวัดสามพระยา ครูโองการ กลีบขึ้น มีนามเดิมชื่อ นายทองต่อ เกิดเมื่อ 30 มิถุนายน 2455 ที่ ต.เทพธิดาราม อำเภอสำราญราษฎร์ จังหวัดพระนคร

ทางด้านชีวิตครอบครัวครูโองการมีบุตรธิดาอยู่ 2 คน ก่อนที่จะมาทำการจดทะเบียนกับ น.ส.เพลินพิศ พलगูร เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2490 มีบุตรธิดากับนางเพลินพิศ (พलगูร) กลีบขึ้น 6 คน คือชาย 3 หญิง 3

การเรียนดนตรี เริ่มต้นเรียนกับครูฆ่า กลีบขึ้น (บิดา) เมื่ออายุ 6 ปี ได้เรียนปี่พาทย์กับครูปริก โตสง่า อายุได้ 8 ปีเรียนดนตรีกับครูเจริญ ต่อมาได้เรียนกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

การทำงาน เริ่มต้นด้วยการเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย พ.ศ.2469 เริ่มเข้ารับราชการในกองปี่พาทย์และโขนหลวง จนกระทั่งถึงปีพ.ศ. 2474 ได้ลาออกไปถวายตัวอยู่กับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ที่วังบางคองแหลม พ.ศ. 2477 หลวงวิจิตรวาทการ ได้เปิดโรงเรียนนาฏดุริยางค์ขึ้น คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง ได้นำนายทองต่อเข้าไปเป็นครูสอนวิชาดนตรีปี่พาทย์ในโรงเรียนนาฏดุริยางค์ ในปี พ.ศ. 2500 ทางกองทัพอากาศได้ทำหนังสือขอโอนตามทางราชการขอครูโองการ มาเป็นผู้ฝึกสอนดนตรีไทยแก่กองดุริยางค์ทหารอากาศ ทางกรมศิลปากรไม่ขัดข้อง ครูโองการ

จึงได้โอนมาอยู่กองดุริยางค์ทหารอากาศ เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ได้รับพระราชทานยศเป็นเรืออากาศเอก

ผลงานดนตรี เป็นอาจารย์พิเศษสอนดนตรีไทยตามสถานศึกษาดังนี้ คือ วิทยาลัยโชติเวช โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย โรงเรียนสายปัญญา โรงเรียนวัดชัยชนะสงคราม โรงเรียนคาราคาม โรงเรียนสมถวิล ราชดำริ โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และวงสโมสรวนาคาวกรุงเทพ

เป็นที่ปรึกษาด้านดนตรีไทยของร้านดุริยบรรณ ผลงานการประพันธ์เพลงที่ครูโองการได้แต่งไว้ ได้แก่ เพลงขอมกล่อมลูก เถา เพลงคุ้มอยุธยาคาบ เถา เพลงพระยาสี่เสา เถา เพลงพระจันทร์ครึ่งซีก เถา ทางร้องเพลงพม่าห้าท่อน 6 ชั้น เพลงธรรมเนียมรณรงค์ เถา เพลงพระอาทิตย์ชิงดวง เถา เพลงทองย่อนเถา เนื้อเต็ม ฯลฯ

ครูโองการมีลูกศิษย์ที่สำคัญทางปี่พาทย์ ได้แก่ นายพัก โตสง่า นายสุพจน์ โตสง่า นายลำยอง ไส้วัตร ทางขับร้อง คือ นางประชิด ขำประเสริฐ และพ.จ.อ.หญิงปราณี รื่นสุภาพ

ครูโองการ กลับขึ้นถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2520 ด้วยอาการ อันสงบ สิริรวมอายุได้ 65 ปี (ที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพเรืออากาศโองการ กลับขึ้น, 2521)

(7) บ้านเจ้าเทพกัญญา (ณ เชียงใหม่) บุรณพิมพ์

บ้านเจ้าเทพกัญญา(ณ เชียงใหม่)บุรณพิมพ์ บริเวณใกล้กับวัดสังเวชเป็นครูขอสามสายที่มีชื่อเสียง ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

เจ้าเทพกัญญา สกุลเดิม ณ เชียงใหม่ เกิดเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2423 ที่บ้านสันป่าข่อย (สถานที่ตั้งของค่ายกาวิละในปัจจุบันนี้) เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นธิดาคนที่ 9 ของเจ้าอุตตตราการโกศล (เจ้าน้อยเทพนพวงศ์)และเจ้าแม่เอื้อยคำ ณ เชียงใหม่ นับเนื่องเป็นหลานปู่ของเจ้าน้อยมหาพรหม ณ เชียงใหม่ สมรสกับ ร.ต.อ.แม่ัน บุรณพิมพ์ ซึ่งต่อมาเป็น พ.ต.ท.พระยาญฑูรชน มีบุตร 4 คน

เมื่อ พ.ศ. 2434 อายุย่างได้ 12 ปี ได้ติดตามพี่สาว คือ เจ้าทิพย์เกษรบุตรของเจ้านานขึ้น ซึ่งลงมาบรรพชาเป็นภิกษุณีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ เจ้าเทพกัญญาจึงได้อยู่ในวังหลวงมาตั้งแต่ครั้งนั้น

การเรียนดนตรีไทย เรียนขอสามสายจากครูหม่อมผิว มาโดยกุล ภรรยาเจ้าพระยานรรัตนราชมานิตย์ (โต) จากนั้นได้ศึกษาเพิ่มเติมจากพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)โดยไปเรียนถึงที่บ้านครู ณ ตรอกไข่ เสาชิงช้า

ผลงานด้านดนตรี ท่านเป็นนักซอสามสายที่มีชื่อเสียงมากที่สุด เป็นหัวหน้าวงดนตรีไทยในตำหนักพระยาธรรมาวรัศมิ์ เป็นครูสอนดนตรีตำหนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพนิภา

ลูกศิษย์ที่รับการถ่ายทอดวิชาซอสามสาย คือ พระยาภูมิเสวินและคุณบุญผ่องวิเศษพันธุ์

ในบั้นปลายชีวิตของท่านได้ติดตามบุตรไปอยู่ต่างจังหวัดและกลับมาอยู่บ้านเดิมของท่านใกล้วัดสังเวชวิศยาราม ได้ถึงแก่กรรมลงด้วยโรคความดันโลหิตสูง ณ โรงพยาบาลวชิระพยาบาล เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2503 อายุได้ 81 ปี (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532:114-115)

เนื่องจากเจ้าเทพกัญญา ณ เชียงใหม่เป็นครูซอสามสาย และได้ถ่ายทอดวิชาซอสามสายไว้กับพระยาภูมิเสวิน (จิตต์ จิตตะเสวี) ซึ่งภายหลังได้ร่วมกิจกรรมดนตรีไทยกับบ้านบางลำภู โดยการถ่ายทอดเพลงร้องให้กับครูสุดจิตต์ คุริยประณีต อีกทั้งยังได้ไปสอนดนตรีไทยพิเศษที่สามัคคยาจารย์ ซึ่งต่อมาเป็นครูสภา

(8) บ้านพระพาทย์บรรเลงมย์ (พิม วาหิน)

บ้านพระพาทย์บรรเลงมย์ (พิม วาหิน) ตั้งอยู่บริเวณริมถนนสามเสนใกล้กับเชิงสะพานนรรัตน์ สะพานข้ามคลองบางลำภู พระพาทย์บรรเลงมย์ (พิม วาหิน) เกิดวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2420 ที่ปากน้ำเมืองนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม

พระพาทย์บรรเลงมย์ แต่งงานครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2443 กับนางสาวนวล มีบุตร 3 คน เป็นหญิง ชื่อ หน่ย เป็นชายชื่อ เลียบและพงษ์ มีภรรยาคนที่ 2 ชื่อ จิน มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ พัก และมีภรรยาคนสุดท้ายคนที่ 3 ชื่อ ปุ้ย มีบุตรอีก 3 คน เป็นชายชื่อ เฟ่ง เป็นหญิงชื่อ พ้องและเฉลา เป็นนักร้องอยู่ในวงมโหรีหลวง

พระพาทย์บรรเลงมย์ เริ่มเรียนหนังสือ ที่วัดสุประดิษฐาราม เมื่ออายุ 12 ปี

การเรียนดนตรีคั้นไม่พบว่าเริ่มต้นเรียนดนตรีกับครูท่านใด ต่อมาเรียนดนตรีเพิ่มเติมกับพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เริ่มเข้ารับราชการครั้งแรกเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ตั้งแต่ครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร

ผลงานด้านดนตรี เป็นครูสอนเครื่องหนังที่มีชื่อเสียง เคยบรรเลงระนาดทุ้ม เพลงพญาโศก ที่พระราชวังสนามจันทร์ ต่อระนาดทุ้มให้แก่อาจารย์มนตรี ตราโมท สอนหน้าทับต่าง ๆ ให้ศิษย์ไว้หลายคน เช่น นายแอม พาทย์โกสธ นายบรรยงค์ ไปรงก์ใจ นายโชติ คุริยประณีต เป็นต้น (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532:185-186)

(9) บ้านครูเปรม สนวนรัตน์

บ้านครูเปรม สนวนรัตน์ ตั้งอยู่บริเวณวัดใหม่อมตรส ครูเปรม เป็นครูเครื่องสายที่มีชื่อเสียง สร้างจะเข้ส่งขายร้านครีบบรรณ มีบุตรสาวที่เก่งทางเครื่องสาย 2 คน คือ ครูละเมียด จิตตะเสวีเป็นคนซอฮู้และคนจะเข้ที่มีชื่อเสียง ครูละม่อม คุริยชีวิน เป็นคนซอด้วง ปัจจุบันเสียชีวิตหมดแล้ว

9.1) ครูละเมียด จิตตะเสวี

ครูละเมียด จิตตะเสวี เกิดเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2447 เกิดที่ตำบล บางขุนพรหมกรุงเทพมหานคร สมรสกับขุนสนธิบวรเลงการ (จง จิตตะเสวี) มีบุตรชายคนเดียวชื่อ เจริญ แต่มีได้เป็นนักดนตรีตามบิดามารดา

การเรียนดนตรี เริ่มต้นเรียนดนตรีกับบิดา เมื่ออายุ 8 ปี และเรียนซอฮู้กับพระสรว เพลงสรว เรียนจะเข้กับหลวงว่องจะเข้รับ (โต กมลวาทิน)

ผลงานดนตรี เคียวจะเข้เพลงต่างๆ เช่น เพลงลาวแพน เพลงเขมรปี่แก้วทางสักวา เพลงกราวโน เป็นต้น เคยบันทึกเพลงเดี่ยวไว้กับห้าง ต.เง็กชวน มีฝีมือทางจะเข้และซอฮู้จนได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในประเทศ

ท่านถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2516 (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532: 256-257)

9.2) ครูละม่อม คุริยชีวิน

ครูละม่อม คุริยชีวิน เป็นน้องครูละเมียด และสมรสกับครูอนันต์ คุริยชีวิน บุตรชายของครูหลวงไพเราะเสียงซอ

เริ่มต้น เรียนดนตรีกับบิดาและมาบรรเลงร่วมวงกับ ครูหลวงไพเราะเสียงซอ ท่านมีความสามารถในการสีซอด้วง และสามารถบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายอื่น ๆ ได้ อีก เช่น ซอฮู้ จะเข้ ท่านจะบรรเลงซอด้วงเป็นคนนำวงเครื่องสายปี่ชวา มีความจำดีแม่นยำ เพลง

ครูละเมียดและครูละม่อมได้เรียนและฝึกฝนดนตรีอยู่ในกลุ่มนักดนตรีวัดใหม่อมตรส เช่น หลวงไพเราะเสียงซอ ครูเตี้ยง ธนโกเศศ พระสรว เพลงสรว ซึ่งล้วนแต่เป็นนักดนตรียอดเยี่ยมในเรื่องเครื่องสายของวงการดนตรีไทย ทำให้มีความสามารถในการบรรเลงดนตรีจนเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย ซึ่งได้ร่วมงานดนตรีกับบ้านบางลำภู เวลาที่มีผู้จ้างวงบ้านบางลำภูให้บรรเลงวงเครื่องสาย วงเครื่องสายปี่ชวา รวมถึงวงมโหรี ครูทั้งสองท่านจะเป็นนักดนตรีในกลุ่มเครื่องสาย

(10) บ้านครูเตียง ธนโกเศศ

บ้านครูเตียง ธนโกเศศ ตั้งอยู่บริเวณวัดใหม่อมตรส เป็นครูชื่อดังที่มีชื่อเสียง ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว มีบุตรสาวเป็นนักชอด้วงที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน คือ ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ

ครูเตียง ธนโกเศศ เกิดที่กรุงเทพมหานคร เมื่อปีมะแม พ.ศ. 2462

ท่านมีภรรยาคนแรก ชื่อ อู่ทอง เป็นนักร้องวงเครื่องสาย (ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ 39 ปี) มีบุตรด้วยกัน 3 คน คนโต ชื่อเบญจรงค์ (เดิมชื่อเดิม) คนที่ 2 ชื่อ เตียบ และคนสุดท้ายชื่อ อูคร ทุกคนเป็นนักดนตรี ภรรยาคนที่ 2 ชื่อสาย มีบุตรด้วยกัน 4 คน ไม่มีใครเป็นนักดนตรี และภรรยาคนสุดท้ายคนที่ 3 ชื่อ แฉง ไม่มีบุตรด้วยกัน

การเรียนดนตรีไม่ทราบว่าเป็นวัยเด็กท่านเรียนดนตรีจากครูผู้ใดต่อมาเรียนดนตรีเพิ่มเติมกับหลวงว่องจะเข้รับ (โต กมลวาทิน) และหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ผลงานดนตรี เป็นนักชอด้วงที่มีชื่อเสียง เคยนำวงเครื่องสายไปบรรเลงถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในวังสุโขทัย ขณะที่ทรงพระเครื่องใหญ่ (ตัดผม)

ครูเตียงมีลูกศิษย์เครื่องสาย เช่น ครูพุ่ม นันทพล ครูเจือ เสนีย์วงศ์ ครูปริก (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นต้น นอกจากนี้ท่านเคยเป็นครูสอนเครื่องสายในวังสุโขทัย

พ.ศ.2476 ท่านเริ่มป่วยด้วยโรคตับแข็งจนถึงพ.ศ. 2477 อาการของโรคก็ลุกลามจนมีเลือดออกจากร่างกายบ่อย ๆ ในที่สุดต้องเข้าโรงพยาบาลเพื่อทำการผ่าตัดชีวิตดวงยังไม่ทันหายดีท่านก็หนีกลับบ้าน แล้วมาป่วยหนักมีเลือดออกมากจนถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. 2478 รวมอายุ ได้ 52 ปี ศพของท่านตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดใหม่อมตรส มีนักดนตรีมาร่วมบรรเลงถึง 16 ดินติดต่อกัน เฉพาะบ้านครุฑยี่สิบเอ็ดประตูก็พาทยมอญมาบรรเลงประชันกับวงมโหรีและเครื่องสายทุกคืนจนถึงงานฌาปนกิจศพ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532:98)

ครูเตียงสนิทสนมกับนักดนตรีในบ้านบางลำภู ได้แก่ ครูโชติ ครูชั้น และครูชั้น มักจะมาพบปะและดื่มสุราร่วมกันเป็นประจำ เวลาที่งานดนตรีก็ตามครูเตียงและครูท่านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้กันในวัดใหม่อมตรส ซึ่งจะเรียกว่า “ วงเครื่องสายวัดใหม่อมตรส ” หรือ “ วงเครื่องสายบางขุนพรหมใต้ ” มาร่วมงาน

(11) บ้านครูปลั่ง-ครูไปล์ วนเขจร

บ้านครูปลั่ง-ครูไปล์ วนเขจร ตั้งอยู่บริเวณวัดใหม่อมตรส ทั้งสองพี่น้องมีความสามารถทางชอด้วงและชอู้ที่มีชื่อเสียง ปัจจุบันเสียชีวิต

11.1) ครูไพล่ วนเขจร

ครูไพล่ วนเขจร เกิดเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 ตำบลผักไห่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายไพล่ มีภรรยา ชื่อนางทองสุข มีบุตรธิดาด้วยกันทั้งสิ้น 6 คน ปัจจุบัน (พ.ศ.2525) มีบุตรชายรับราชการอยู่ในกรมศิลปากร 1 คน ชื่อ ประเสริฐ วนเขจร แผนกดนตรีสากล กองการสังคีต บุตรธิดานอกนั้นไม่มีใครยึดอาชีพเป็นนักดนตรี

การเรียนดนตรี ครูไพล่มีศักดิ์เป็นหลานน้าของหลวงไพเราะเสียงซอ (อ้น คूरย-ชีวิน) จึงได้เรียนซอกับหลวงไพเราะซมาตั้งแต่เด็ก

ผลงานดนตรี เป็นนักซอด้วงที่มีชื่อเสียง ครูไพล่รับราชการอยู่ในกรมศิลปากรเรื่อยมาจนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2491 ถึงแก่กรรมด้วยโรคเส้นโลหิตในหัวใจอุดตันขณะบรรเลงมโหรีเพลงโอล้าว เถา ที่วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร มีอายุเพียง 43 ปี (จรรยาพร สุนทรวารกุล, 2532: 174)

11.2) ปลั่ง วนเขจร

ครูปลั่ง วนเขจร เกิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2442 เรียนสีซอกับน้าชาย คือ ครูหลวงไพเราะเสียงซอ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เสาชิงช้า กรมหลวงนครราชสีมา ต่อมารับราชการกองปี่พาทย์และโขนหลวง และย้ายมาอยู่กรมศิลปากร

ผลงานดนตรี ครูปลั่งเป็นคนมีฝีมือ สีซอสอดเจนมากเก่งทั้งซอด้วงและซออู้ เคยเป็นครูสอนซอแก่นักเรียนในโรงเรียนนาฏดุริยางค์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ ปัจจุบัน) ลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียง คือ ครูประเวช กุมุท ครูปลั่งถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจ ไม่ทราบวันเดือนปีที่ถึงแก่กรรม (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532: 167)

(12) บ้านครูมนตรี ตราโมท

บ้านครูมนตรี ตราโมท ตั้งอยู่บริเวณวัดใหม่อมตารส ซึ่งได้อาศัยอยู่บริเวณนี้ในระยะสั้น ปัจจุบันย้ายไปอยู่ที่ซอยโสมส่องแสง ที่จังหวัดนนทบุรี ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว

นายมนตรี ตราโมท เกิดเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2443 ที่ตำบลท่าพี่เลี้ยง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีบุตร 2 คน ชื่อ ถูทรีและคิลปี ตราโมท อาจารย์คิลปีเป็นนักดนตรีผู้มีความสามารถมากคนหนึ่ง และเป็นหัวหน้าแผนกกองดุริยางค์ของกองการสังคีต กรมศิลปากร ต่อมาคุณคิลปีถึงแก่กรรม (พ.ศ.2480) จึงได้แต่งงานกับคุณพูนทรัพย์ นาฏประเสริฐ มีบุตร 2 คน บุตรชื่อ ดนตรี เป็นนักร้องและนักดนตรีสากล และบุตรชายชื่อ ญาณิ เป็นสถาปนิกและนักจัดรายการวิทยุโทรทัศน์

การเรียนดนตรี เริ่มต้นเรียนดนตรีกับครูสมบุญแก้ว (ครูอ้วน) เป็นครูคนแรก เมื่ออายุ 10 ปี เรียนปี่พาทย์และเรียนเครื่องดนตรีฝรั่ง (แตรวง) ต่อที่บ้านครูสมบุญ สมสุวรรณ ตำบลบางกะพร้อม จังหวัดสมุทรสงคราม เรียนฆ้องใหญ่จากหลวงบำรุงจิตรเจริญ (รูป สาทรรีลย์) เรียนกลองแขกจากพระพิณบรรเลงราช (แย้ม ประสานศัพท์) เรียนระนาดหุ้มจากพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาหิน) ต่อมาพระยาประสานดุริยศัพท์ได้กรุณาสอนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงถึงเพลงองค์พระโดยต่อจากท่านครูทองดี ชูสัตย์ นอกจากนี้ยังเป็นศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ท่านครูได้มอบให้ทำหน้าที่ครอบประสิทธิ์ประสาทวิชาการดนตรีได้ และเรียนโน้ตสากลเพิ่มเติมจากพระเจนดุริยางค์

ผลงานดนตรี เป็นนักระนาดหุ้มที่มีชื่อเสียง เป็นนักวิชาการดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง เขียนตำราเกี่ยวกับดนตรีไทย เช่น ตำราดุริยางคศาสตร์ ศัพท์สังคิต การละเล่นของไทย ประวัติบทเพลงต่าง ๆ และบทความทางประวัติการดนตรีไทยอีกมากมาย

ผลงานการประพันธ์เพลงจำนวนมาก เช่น เพลงโสมส่องแสง เถา เพลงไหมโรงมหาราช เพลงแขกกลุ่ด เถา เพลงแขกค้อยหม้อ เถา เพลงขอมทรงเครื่อง เถา เพลงมอญรำดาบ เถา เพลงขอมเงิน เถา เพลงกล่อมมนารี เถา เพลงกาเรียนทอง เถา และเพลงสมโภช พระนคร เถา

ท่านรับสมญานามว่า “ เจ้าแห่งเพลงระบำ ” ได้ประพันธ์เพลงระบำต่าง ๆ มากที่สุด ในบรรดานักดนตรีไทย ได้แก่ เพลงระบำนกเขามะราปี เพลงระบำนพรัตน์ เพลงระบำไกรลาสสำเร็จ เพลงระบำยุวภิรมย์ เพลงระบำบันเทิงกาสร เพลงระบำเงือก เพลงระบำดอกบัว เพลงระบำอัสวาลีลา และเพลงระบำโบราณคดี ฯลฯ

ท่านเป็นอาจารย์พิเศษสอนในมหาวิทยาลัยของรัฐบาลหลายแห่ง จนได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเข็มศิลปวิทยา เมื่อปี พ.ศ. 2514 ได้รับคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาดนตรีไทย พ.ศ. 2528 ท่านถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2538 (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532: 218-220)

(13) บ้านครูจ่าง แสงดาวเด่น

บ้านครูจ่าง แสงดาวเด่น ตั้งอยู่บริเวณวัดใหม่อมตรส เป็นครูจะเข้ที่มีชื่อเสียง ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว นายจ่าง แสงดาวเด่น ไม่ทราบปีเกิด เป็นโสดมาตลอดชีวิต

การเรียนดนตรี เรียนจะเข้กับหลวงว่องจะเข้รับ (โต กมลวาทิน) ผลงานดนตรี ท่านเป็นนักคิดจะเข้ฝีมือดีมากที่สุดคนหนึ่งของวงเครื่องสายหลวงในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 เป็นครูสอนจะเข้ให้แก่วงมโหรีหลวง ในรัชกาลที่ 7

ศิษย์ของนายจ่าง แสงดาวเด่น คนสำคัญ คือ ครูระดี วิเศษสุรการ และ คุณเทพี เสวตนาถ (ธิดาของพระยาทรงสุรเดช) ได้ต่อเพลงเดี่ยวเพลงมุล่ง เพลงกราวโน และเดี่ยว เพลงอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง ท่านถึงแก่กรรมด้วยวัณโรคปอด เมื่ออายุ 30 ปีเศษ ไม่ทราบวันที่ถึงแก่กรรม (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532:55)

(14) บ้านพระสรเพลงสรวง (บัว กมลวาทิน)

บ้านพระสรเพลงสรวง (บัว กมลวาทิน) มีบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาดนานาและเรียนหนังสือที่วัดชนะสงคราม เป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงในเรื่องของปี่และซออยู่ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

พระสรเพลงสรวง (บัว) เกิดที่ตำบลผักไห่ แขวงกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เดือนธันวาคม พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามสกุลให้พระสรเพลงสรวง (บัว) หลวงว่องจะเข้รับ (โต) และนายชุ่ม ซึ่งเป็นพี่น้องกันสามคนว่า “ กมลวาทิน ”

สมรสครั้งแรกกับนางสาวทับทิม บุตรนายหินและนางจิบ บ้านอยู่ย่านบางขุนพรหม มีบุตรด้วยกัน 4 คน เป็นหญิง 2 ชาย 2 คนแรกเป็นหญิงชื่อ พัน ผู้ชาย 2 คน ชื่อ กมลและสุขุม คนสุดท้ายเป็นหญิงชื่อ บุศรา ต่อมาได้หย่ากับนางทับทิม ภรรยาคนที่ 2 ชื่อ ม.ล.ชลิน ทินกร ธิดาหลวงโหละอาวรุ (ม.ร.ว.ชวน ทินกร) และนางหลาโดยมาอยู่กินด้วยกันตั้งแต่วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2462 ก่อนจะหย่าขาดจากภรรยาคนแรก มีบุตรเป็นชายล้วน 3 คน ชื่อ บรรเลง ดำรง และสมพงษ์ ท่านได้ย้ายไปอยู่ที่ปลูกบ้านที่เชิงสะพานนรรัตน์ บางลำภูและอยู่ที่นี้เรื่อยมาจนถึงแก่กรรม

การเรียนดนตรี เริ่มเรียนดนตรีไทยตั้งแต่เด็กจากครูชาวบ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนสืบทอดได้คล่องและเป่าขลุ่ยได้ดี ต่อมาได้เป็นศิษย์ของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

ผลงานดนตรี เป็นนักเป่าปี่และซออู้ที่มีชื่อเสียง เป็นครูสอนดนตรีให้วังพระสุจริตสุดา ได้ร่วมทำงานอัดแผ่นเสียงครั้งใหญ่กับพระยาประสานดุริยศัพท์โดยบันทึกแผ่นเสียงกับบริษัทแผ่นเสียงตราสุนัขและแผ่นเสียงตราตึกของบริษัทโอเดียน ทำหน้าที่เป็นคนเป่าปี่หรือซออู้ ศิษย์ของท่านผู้หนึ่ง คือ นางฉลวย จิยะจันทร์ ท่านถึงแก่กรรมเพราะโรคที่ยังจากการผ่าตัดริดสีดวง เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2469 อายุได้ 39 ปี เท่านั้น (อารี สุทธิเสวนต์, 2521:153)

(15) บ้านหลวงไพเราะเสียงขอ (อู่ณ คूरยชีวิน)

บ้านครูหลวงไพเราะเสียงขอ ตั้งอยู่บริเวณวัดใหม่อมตรส เป็นครูขอที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ทางขอเป็นที่นิยมมากที่สุดในปัจจุบัน ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

หลวงไพเราะเสียงขอนามเดิม อู่ณ คूरยชีวิน เกิดเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2435 ที่ตำบลบ้านหน้าไม้ อำเภอเสนา จังหวัดอยุธยา บิดาชื่อ พยอม มารดาชื่อ เทียบ ด้านชีวิตครอบครัว หลวงไพเราะเสียงขอสมรสกับ น.ส. นวม มัธยมจันทร์ มีบุตรธิดาด้วยกัน 8 คน คือ นายอนันต์ (ถึงแก่กรรม) นายอนุ ค.ญ.อนงค์ (ถึงแก่กรรม) ค.ช.เอนก (ถึงแก่กรรม) นางดวงเนตร ค.ช.อนงค์ (ถึงแก่กรรม) นายอนันต์ และนายอำนาจ สมรสครั้งที่ 2 กับ ม.จ. กริณานฤมล สุริยง มีบุตรธิดาด้วยกัน 5 คน คือ นางผกาภรณ์ ทองคำ นายพิมลชัย คूरยชีวิน นางไพไลพรรณ หอมเจริญ นางจันทร์ภาภรณ์ พลดี และนายสุริยพันธ์ คूरยชีวิน

การเรียนดนตรี เริ่มเรียนขอด้วงจากบิดา ซึ่งเป็นคนขอด้วงในวงแอ้วของนายกริช ต่อมาจึงได้เรียนดนตรีกับพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ได้หัดสีไวโอลินกับครูชาวอิตาลี ชื่อ นาซารี

ผลงานดนตรี เป็นนักขอด้วง ขออู้ และขอสามสาย ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในประเทศ ได้สีไวโอลินถวายหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ถวายการสอนขอด้วงและขออู้แด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระนางเจ้ารำไพพรรณี

ท่านเป็นครูสอนดนตรีตามวังต่าง ๆ เช่น สมเด็จพระนางอินทรรักษ์กิติ์ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุจิตสุดา และวงพระยาอนิรุทธเทวา เป็นครูสอนตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น วิทยาลัยนาฏศิลป์ ชมรมดนตรีไทยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

ครูหลวงไพเราะเสียงท่านมีโรคประจำตัว คือ หิด ภายหลังเป็นมะเร็งที่คอและปาก จนสุดท้ายท่านเป็นไข้หวัดและปอดบวม ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2518 ณ โรงพยาบาลศิริราช สิริอายุได้ 84 ปี (พิชิต ชัยเสรี, 2532:209-211)

(16) บ้านครูจ่านงค์ ส่งศรีวัฒน์

บ้านครูจ่านงค์ ส่งศรีวัฒน์ ตั้งอยู่บริเวณใกล้กับตลาดนานา ครูจ่านงค์ เกิดเมื่อวันที่ 22 ก.พ. 2451 เป็นบุตรของนายยงและนางเจิม ส่งศรีวัฒน์ ที่ลำเพ็ง ภรรยาท่าน คือ ครูต้องจิต ส่งศรีวัฒน์ ซึ่งเป็นข้าหลวงเก่าของพระองค์เจ้าหญิงอาทิตยนิภา ได้เรียนขับร้องและดีโตนรามาแก่นักบุตรของครูสังวาลย์ กุลวัลย์กี เมื่อสมัยที่อยู่ไนวัง ภายหลังครูจ่านงค์ป่วยเป็นอัมพาตและเสียชีวิตด้วยโรคโลหิตในสมองแตก เมื่อ พ.ศ. 2538

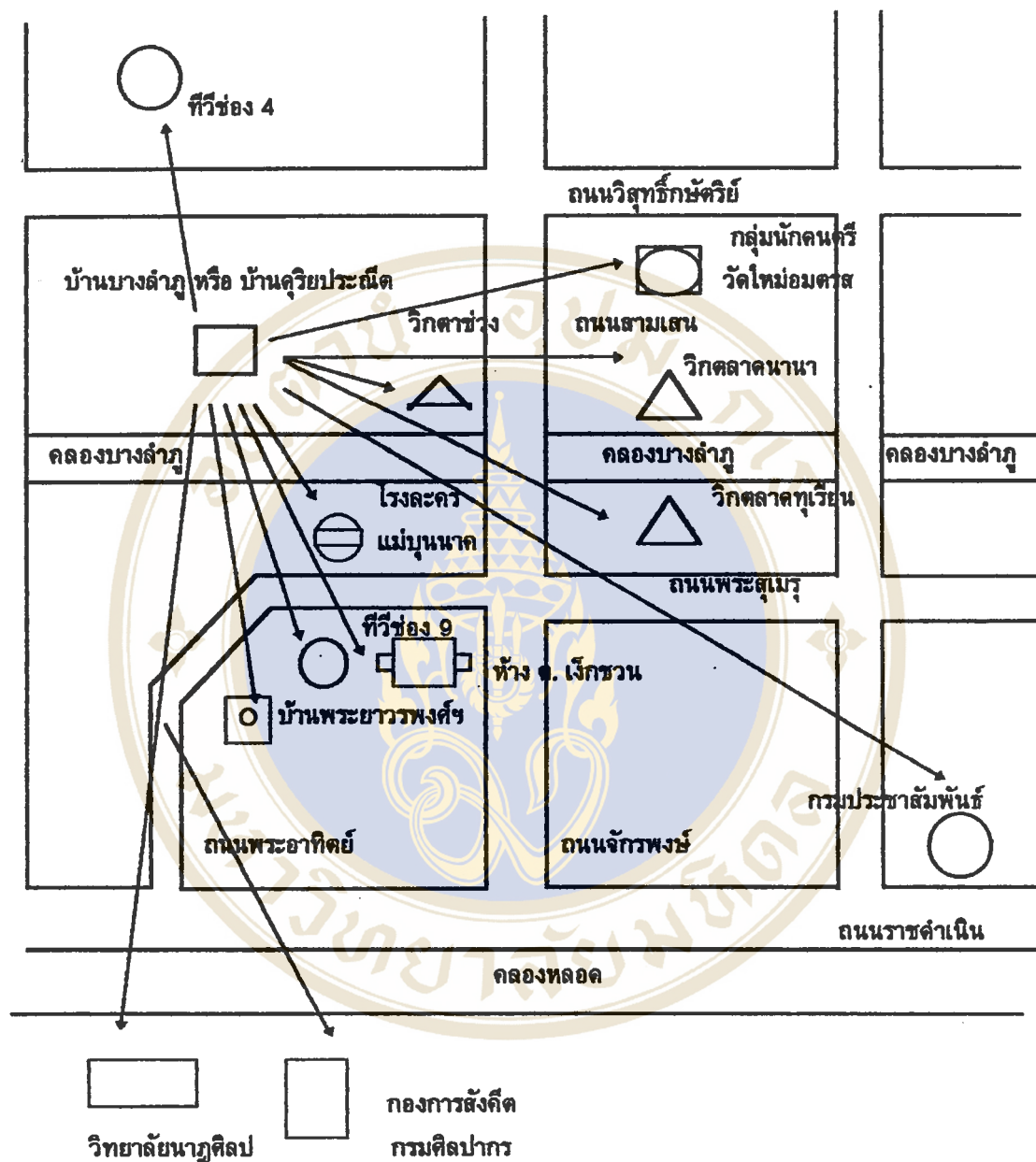
การเรียนดนตรี เริ่มหัดเครื่องประกอบจังหวะก่อน แล้วหัดเรียนดนตรีประเภทเครื่องสาย ซอด้วง ซออู้ ไวโอลิน และขิมกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เรียนขอเพิ่มเติมกับครูเตียง ชนโกเศศ ประเภทเพลงเดี่ยวได้แก่ เพลงพญาโศก และเพลงกราวใน

ผลงานดนตรี เป็นนักซอด้วง ซออู้ ไวโอลิน และขิมที่มีชื่อเสียงเป็นครูสอน นักศึกษาผู้ใหญ่ภาคค่ำ โรงเรียนวัดชนะสงคราม บันทึกแผ่นเสียงกับห้างกมลสุโกศล บรรเลงไวโอลิน เพลงนกขมิ้นและเพลงพญาโศก บันทึกแถบเสียงของครูประสิทธิ์ ถาวร โดยเดี่ยวซอด้วง เพลงนกขมิ้นและพญาโศก เดี่ยวซออู้ เพลงแขกมอญและเพลงกราวใน

ท่านย้ายออกจากบางลำภูเมื่ออายุ 35 ปี มาอยู่ที่ 230 ซอย 64 ทองคำเนิ
ถ.เพชรเกษม บางแค กรุงเทพฯ (จำนงค์ ส่งศรีวัฒน์,สัมภาษณ์)

บ้านนักดนตรีไทยจำนวน 21 บ้าน บ้านปัทม 3 บ้าน ได้แก่ บ้านโศง่า บ้านเขยเกษ และบ้านดุริยประณีต ปัจจุบันเหลือ 2 บ้าน คือ บ้านดุริยประณีตและบ้านโศง่า บ้านเครื่องสาย 1 บ้าน คือ บ้านครูหุส นักนั้นจะเป็นบ้านนักดนตรีเดี่ยว วิถีเก 3 แห่ง ปัจจุบันเลิกไปหมดแล้ว โรงละครวัง 1 โรง คือ โรงละครวังแม่ขุนนาก สถานีวิทยุ 2 แห่ง คือ สถานี ท.ท.ท. และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงและแยกย้ายออกไปอยู่ที่ถนนวิภาวดี - รังสิต สถานีโทรทัศน์ 1 แห่ง คือ ช่อง 4 บางขุนพรหม ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นช่อง 9 อ.ส.ม. ร้านค้าเกี่ยวกับดนตรีไทย 3 แห่ง คือ ร้าน ด.เง็กชวน ร้านดุริยบรรณ และร้านศึกษาศึกษาพานิช ปัจจุบันเหลืออยู่ 2 ร้าน ส่วนร้าน ด.เง็กชวน ปัจจุบันขายขนมเบื้องชาววัง โรงภาพยนตร์ 2 แห่ง คือ ศรีบางลำภูและบุคคยพรรณ ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว ศูนย์สังคีตศิลป์ของเอกชน 1 แห่ง หน่วยงานราชการเกี่ยวกับงานดนตรีไทยจำนวน 4 แห่ง คือ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร โรงเรียนวัดชนะสงคราม แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านบางลำภู หรือบ้านดุริยประณีต กับบ้านนักดนตรี แหล่งบันเทิงต่าง ๆ ในย่านบางลำภูนั้น จะเห็นว่า บ้านบางลำภู เป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญในเรื่องดนตรีไทยแหล่งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากแผนที่ต่อไปนี้

แผนที่ที่ 8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านบางลำภู วักลิเก โรงละครร้อง
และแหล่งบันเทิงต่าง ๆ

2.7 ภูมิหลังของบ้านบางลำภู

“บ้านบางลำภู” เป็นสมญานามของบ้านคนตรีที่มีชื่อเสียงในวงการดนตรีไทย ซึ่งประกอบด้วยนักดนตรีไทยจำนวนมาก กลุ่มนักดนตรีในตระกูลที่มีชื่อเสียงด้านดนตรีไทย คือ “ครุฑประณีต” “ครุฑพันธ์ุ” “เปี้ยววิจิตร” “พิณพาทย์” “โตสง่า” และตระกูลอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยนักดนตรีที่มาจากภายนอกที่ไม่ได้เป็นเครือญาติกันอีกจำนวนมากมาจากแหล่งดนตรีต่าง ๆ ได้มาร่วมกันผลิตงานดนตรีจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป บ้านบางลำภูนี้เป็นบ้านคนตรีที่มีลูกหลานในตระกูลดนตรีที่กล่าวมาข้างต้นเป็นนักดนตรีไทยมากที่สุด

2.7.1 ต้นตระกูลของบ้านบางลำภู

ผู้ที่เป็นต้นตระกูลของบ้านบางลำภู หรือ บ้านครุฑประณีตนี้ คือ นายสุขและนางแถม ครุฑประณีต มีพื้นเพจากคนต่างจังหวัด ครุฑเป็นคนบ้านลุ่ม จังหวัดนนทบุรี ได้เข้ามารับราชการในกรมพิณพาทย์หลวง ต่อมาได้สมรสกับนางสาวแถม เขยเกษ พื้นเพเป็นชาวจังหวัดนครสวรรค์ พ่อแม่ได้อพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณวัดสังเวชวิศยาราม ริมคลองบางลำภู กรุงเทพฯ ครุฑเลี้ยงชีพด้วยวิชาด้านดนตรีไทย ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้มีการใช้นามสกุลขึ้น ครุฑได้รับพระราชทานนามสกุลว่า “ครุฑประณีต” เมื่อครุฑรับราชการอยู่ที่กรมมหรสพ ดังปรากฏหลักฐานในราชกิจจานุเบกษาภาคที่ 1 หน้า 235 พ.ศ. 2458 ว่า

ประกาศพระราชทานนามสกุล

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรราชฤทธิ เสนาบดีกระทรวง
มูรธาทร ขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ขนานนามสกุล พระราชทานแก่ผู้ที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระ
ราชทานในครั้งที่ 29 มีรายนามดังต่อไปนี้ มหาดเล็กกรมพิณพาทย์
2148 นายสุข กรมพิณพาทย์หลวง พระราชทานนามสกุลว่า “ครุฑประณีต”

ความเป็นมาของนามสกุลนี้ ในวงการดนตรีไทยมีนามสกุลที่ขึ้นด้วยคำว่า “ครุฑ” นั้นมีด้วยกันหลายตระกูล ล้วนแต่ตระกูลที่มีเชื้อสายเป็นนักดนตรีทั้งสิ้น ได้แก่ ครุฑประณีต ครุฑ-พันธ์ุ ครุฑชีวิน แต่เดิมเมื่อครั้งที่พระราชทานให้คำว่า “ครุฑประณีต” มีถึง 7 ตระกูลที่

ใช้คำว่า “ ดุรย ” ขึ้นต้นนามสกุล ต่อมาทางราชการได้มีการบันทึกทะเบียนสำมะโนครัวได้ลง
คำว่า “ ดุรย ” มาเป็น “ ดุริย ” ซึ่งอาจารย์มนตรี ตราโมท (2517:ไม่มีเลขหน้า) ได้เขียนเล่า
ไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพของครูโชติ ดุริยประณีต ไว้ว่า

“ ข้าพเจ้ารู้จักนายโชติ ดุรยประณีต มาตั้งแต่เล็ก ๆ พอท่านผู้อ่านเห็น ข้าพเจ้า
เขียนนามสกุลของนายโชติว่า “ ดุรยประณีต ” คงจะสงสัยและคิดว่าข้าพเจ้า
เขียนผิด แต่ข้าพเจ้าเขียนตามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้
โปรดเกล้าฯพระราชทานแก่พี่ชาย บิดาของนายโชติ เป็นการประหลาด อยู่อย่าง
หนึ่ง ที่นามสกุลพระราชทานชุดนี้มีอยู่หลายสกุลซึ่งพระราชทานว่า “ ดุรย ”
ทั้งนั้น เช่น ดุรยชีวิน ดุรยประสาธน์ ดุรยประกิจและดุริยประณีต แต่ผู้ที่ได้รับ
พระราชทานมาเขียนเป็น “ ดุริย ” กันเสียทั้งนั้น จะมีความเข้าใจ ว่าราชเลขา
การเขียนให้ผิดหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ แต่เมื่อเจ้าของสกุลได้ใช้จนฝังตัวสนิทเสีย
แล้ว ก็ต้องยอมรับ ”

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลเกี่ยวกับการพระราชทานนามสกุล ได้กล่าวถึงนามสกุลต่าง ๆ
ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่เจ้านาย ขุนนางและประชาชนทั่ว
ไป โดยจัดเรียงตามตัวอักษร พบว่า นามสกุลที่พระราชทานแก่นักดนตรีไทยที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า
“ ดุรย ” เป็นคำที่ถูกต้อง (แต่ในปัจจุบันได้เพี้ยนกลายมาเป็นคำว่า “ ดุริย ”) ดังตาราง
ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงนามสกุลพระราชทาน

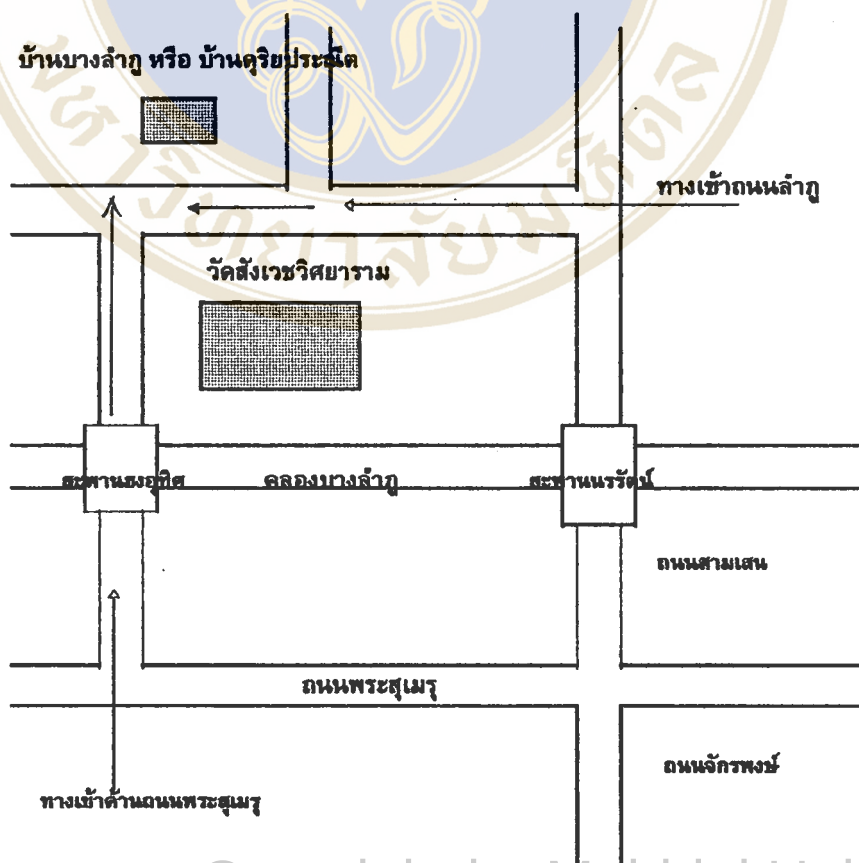
อันดับเฉพาะ	นามสกุล (อักษรโรมัน)	พระราชทาน	วัน/เดือน/ปี : นามสกุล
49 ดุรยชีวิน	(Turyajivin)	มหาดเล็กพิเศษ อุ่น กรมศิลปากรหลวง บุตรนายพยอม ช่างทำเครื่องสาย	23 มี.ค.2457 (2107)
50ดุรยประกร	(Turyaprakara)	นายแท้ง กรมศิลปากรหลวง บุตรนายโต ทำศิลปาชีพ	23 มี.ค.2457 (2136)
51ดุรยประกิจ	(Turyaprakick)	นายเหมือน กรมศิลปากรหลวง บุตรนายโตก ทำศิลปาชีพ	23 มี.ค.2457 (2138)
52ดุรยประกฤต	(Turyaprakrta)	นายใส กรมศิลปากรหลวง บุตรนายแจ่ม	23 มี.ค.2457 (2147)
53ดุรยประณีต	(Turyapranita)	นายสุก กรมศิลปากรหลวง บุตรนายอิน	23 มี.ค.2457 (2148)
54 ดุรยประมา	(Turyaprama)	นายจง กรมศิลปากรหลวง บุตรนายรอด ทำศิลปาชีพ	23 มี.ค.2457 (2149)
55ดุรยประสาธน์	(Turyaprasad- hena)	นายสิน กรมศิลปากรหลวง บุตรนายแจ่มทำศิลปาชีพ	23 มี.ค.2457 (2146)
56 ดุรยาชีวะ	(Turyajiva)	นายสำน กรมศิลปากรหลวง บุตรนายทวีพย์ ทำศิลปาชีพ	23 มี.ค.2457 (2133)

2.7.2 ทำเลที่ตั้งของบ้านบางลำภู

ปัจจุบันตั้งอยู่บ้านเลขที่ 83 ถนนลำพู หรือ ซอยสามเสน 1 หรือซอยข้างวัดสังเวช วิทยาราม เขตพระนคร อันเป็นบ้านกลางใช้เป็นที่ชุมนุมนักดนตรีไทยของคณะดุริยประณีต มักจะใช้เป็นที่ติดต่อกันและนัดพบในการไปร่วมกิจกรรมบรรเลงดนตรี รวมทั้งเป็นสถานที่ใช้ในการฝึกซ้อมดนตรีของบ้านบางลำภู สามารถเข้าได้สองทาง คือ

ทางแรก เข้าทางถนนสามเสน หรือ ถนนจักรพงษ์ บริเวณสะพานนรรัตน์ ที่สร้างข้ามคลองบางลำภู จนกระทั่งพบซอยสามเสน 1 เข้าประมาณ 500 - 600 เมตร ด้านซ้ายจะพบวัดสังเวช บ้านอยู่ทางด้านขวา สามารถสอบถามชาวบ้านแถวนั้นได้ เพราะเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และมีเสียงดนตรีฝึกซ้อมเป็นประจำ โดยเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์

ทางที่สอง เข้าทางด้านถนนพระสุเมรุ ใกล้บริเวณป้อมพระสุเมรุ ทางเข้าวัดสังเวช และมีโรงพิมพ์คุรุสภา เดินเข้าซอยข้ามสะพานขงอุทิศ ด้านซ้ายมือมีโรงน้ำแข็ง โกดังเก็บศพของวัดสังเวช เดินตรงตามถนนสุดถนนเป็นสามแยกเลี้ยวขวาทะลุออกมาเป็นถนนเชื่อมกับถนนลำพู จะพบบ้านบางลำภูอยู่ด้านซ้ายมือ ดังแผนที่ที่ตั้งของบ้านบางลำภูหรือบ้านดุริยประณีต

Copyright by Mahidol University

แผนที่ที่ 9 แสดงทางเข้าบ้านบางลำภู หรือบ้านดุริยประณีต

เนื่องจากบ้านบางลำภูมีจำนวนบ้านหลายหลัง จึงจำแนกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบไปด้วย บ้านคูริยประณีตและบ้านเครือญาติ

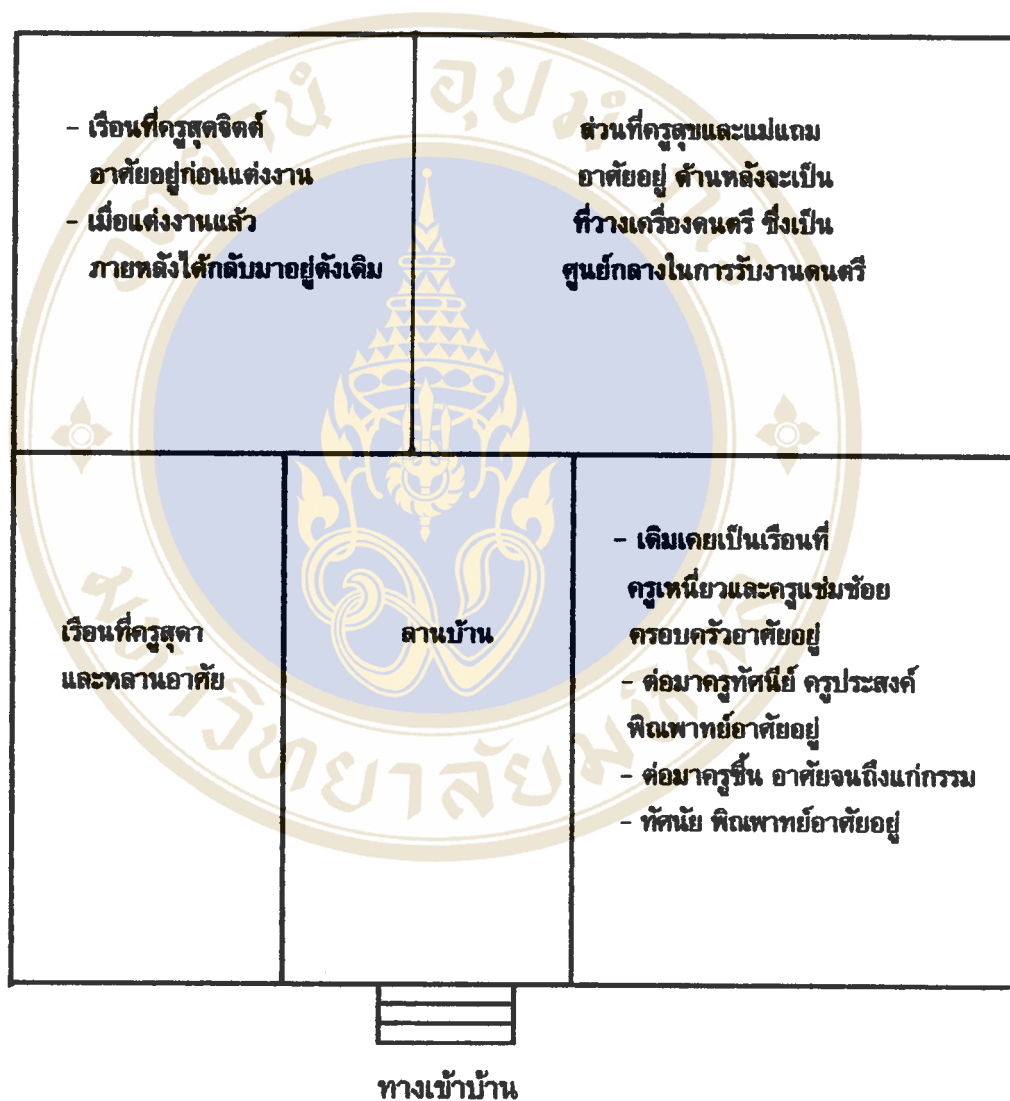
2.7.2.1 บ้านคูริยประณีต

2.7.2.2 กลุ่มบ้านเครือญาติ

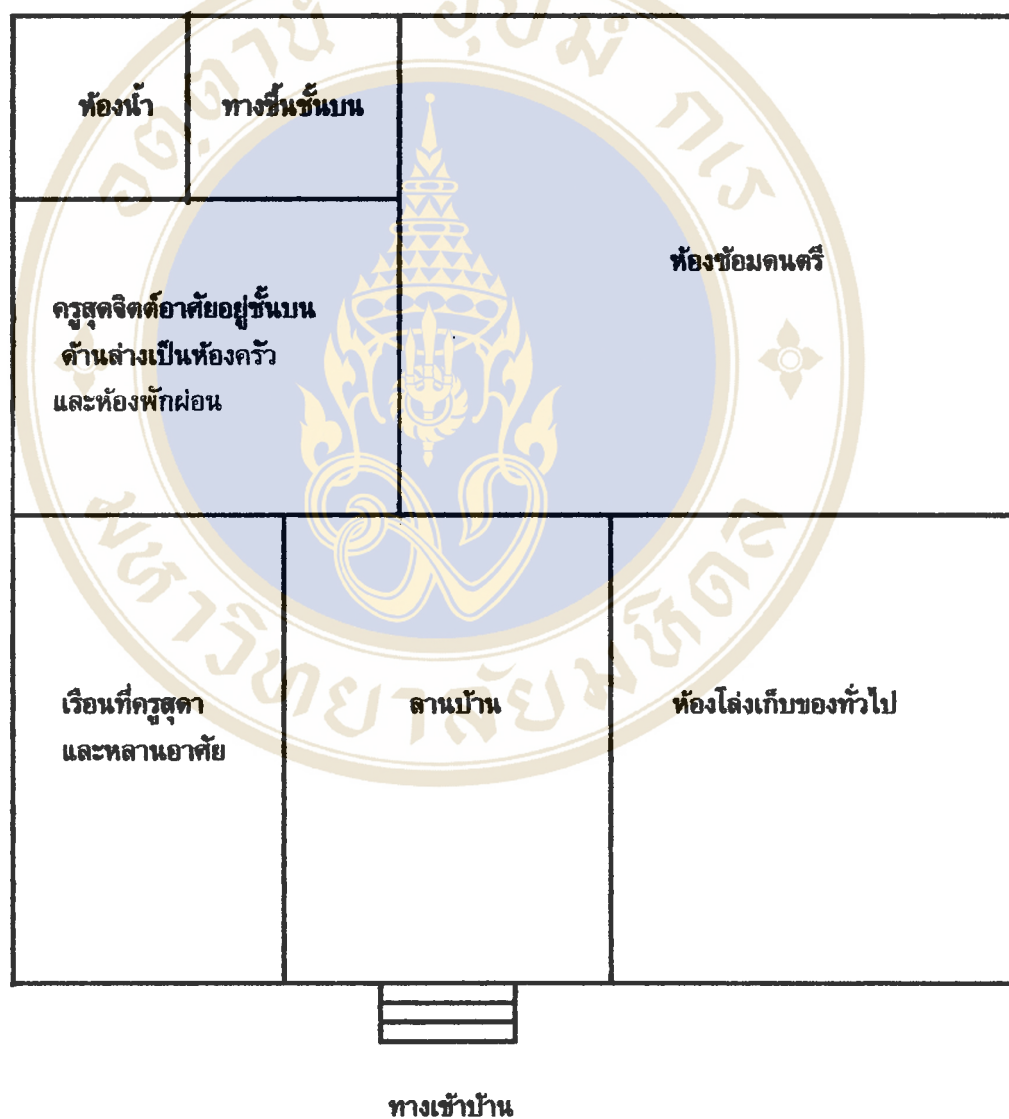
2.7.2.1 บ้านคูริยประณีต

แต่เดิมที่ดินของบ้านบางลำภูเป็นที่ดินของแม่แถมมีเนื้อที่ประมาณ 80 ตารางวา ส่วนตัวบ้านของครูสุขและแม่แถมนั้น เดิมเป็นเรือนแพลอยอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาได้แบ่งซื้อจากพ่อแม่ของแม่แถมมาสร้างเป็นเรือนสำหรับใช้อยู่อาศัย โดยสร้างเป็นเรือนไม้ทั้งหมด 2 ชั้น ลักษณะเป็นเรือนคู้ มีชั้นล่างเป็นลานโล่งสำหรับใช้ทำเครื่องดนตรีและซ่อมดนตรี เดิมลูกทั้งหมดอยู่ด้วยกันหมด เมื่อแต่งงานก็จะแยกครอบครัวออกไป ปัจจุบันนี้เรือนด้านขวามี 2 ชั้น เป็นที่อยู่ของครูสุดา เขียววิจิตร มีประตูเป็นประตูพับได้ เรือนใหญ่ตรงกลางเป็นเรือนที่อยู่ของครูสุจิตต์ คูริยประณีต กับบุตร และหลาน เรือนด้านซ้ายเดิมครูเหนียวและครูเข้มซ้อย คูริยพันธ์อยู่ ภายหลังย้ายออกไปอยู่ซอยที่เชื่อมต่อกับวัดสามพระยา และทัศนัย พิณฑพาทย์ได้อยู่ต่อ ปัจจุบันย้ายไปอยู่กับม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล ข้างบนนั้นจะมีเครื่องดนตรีอีกส่วนหนึ่งเก็บไว้ข้างบน

ชั้นล่างเรือนใหญ่เป็นลานกว้างทำเป็นพื้นหินขัด ถัดมาเป็นลานซีเมนต์ ใต้ตั้งโต๊ะรับแขก บางครั้งใช้เป็นที่พักเก็บเครื่องดนตรี เรียงดนตรี และซ่อมดนตรี มีตู้เก็บเครื่องดนตรี เก็บเครื่องดนตรีฝีมือเจ๊กฝั้น เจ๊กฮุย มีภาพครูสุจิตต์รับพระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพฯ ภาพร่วมกิจกรรมดนตรีไทยในที่ต่าง ๆ และตรงกลางสุด มีหิ้งบูชาพระและศิระพ่อแก่ ที่ผนัง รูปครูผู้ใหญ่ เช่น พระประดิษฐไพเราะ (ครูมีแขก) พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูสอน วงฆ้อง เป็นต้น อีกด้านติดรูปเขียนครูสุขและแม่แถม คูริยประณีต ผนังด้านซ้ายของห้องที่ใช้ซ่อมดนตรีจะแขวนรูป บางครั้งจะนำรูป ครูโชติ ครูชื่น ครูชั้น คูริยประณีต ครูเหนียว ครูเข้มซ้อย คูริยพันธ์ มาติด ถัดจากเรือนครูสุดา เป็นห้องรับประทานอาหารและห้องครัว ดังแผนผังที่แนบ

แผนผังที่ 1 แสดงภายในบ้านครุยประณีต ในสมัยที่ก่อตั้งบ้าน

แผนผังที่ 2 แสดงภายในบ้านดुरิยประณีต ชั้นล่าง ในสมัยปัจจุบัน

2.7.2.2 กลุ่มบ้านเครือญาติ

บ้านที่เป็นบ้านหลัก คือ บ้านคูริยประณีต แล้วยังมีบ้านที่เป็นเครือญาติซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง กันอีกหลายหลัง ดังนี้

1) บ้านครูชิต เขยเกษ ซึ่งอยู่ติดกันกับบ้านคูริยประณีต มีอยู่ 3 หลัง มีบ้านเครื่องใหญ่ 1 หลังอยู่ด้านในสุดของพื้นที่ คุณยายเอื้อน เขยเกษ กับบุตร ชื่อ เสาวนีย์ อาศัยอยู่ในเรือนเครื่อง ด้านหลังติดคลองระบายน้ำเล็ก ๆ คุณยายเอื้อน มีความสามารถสืบทอดด้วงได้ นายเสาวนีย์ บุตรชาย มีความสามารถในการตีเครื่องหนัง เช่น ตะโพน กลองทัด และกลองแขก รับบรรเลงดนตรีทั่วไป อีก 2 หลัง อยู่ด้านหน้าติดกับถนนลำภูเป็นที่อยู่อาศัยของคุณสุรางค์ เขยเกษ ซึ่งเคยเรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ และเป็นครูสอนขับร้องเพลงไทยที่โรงเรียนศึกษานารีระยะหนึ่ง ได้จัดรายการละครวิทยุ และเป็นนักพากย์ภาพยนตร์ตามโรงภาพยนตร์ ต่าง ๆ ปัจจุบันเป็นแม่บ้าน และอีกหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ของคุณชัย เขยเกษ น้องชายรับราชการในกองดุริยางค์กองทัพบก เคยเรียนดนตรีไทย คือฆ้องวงและเครื่องหนัง เมื่อรับราชการจึงเปลี่ยนไปเรียนดุริยางค์สากล ยังคงมีเครื่องดนตรีเก่าที่มีคุณภาพคืออยู่หลายชิ้นด้วยกัน บางส่วนธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การได้ซื้อชื่อไปและใช้อยู่ในชมรมดนตรีไทย

2) บ้านครูเหนียว ครูเข้มชัย คูริยพันธุ์ ตั้งอยู่ในซอยย่อยของซอยที่เชื่อมทะเลไปยังวัดสามพระยา ซึ่งปัจจุบันมีลูกหลานของครูเหนียวและครูเข้มชัยอาศัยอยู่ ถือได้ว่าเป็นตระกูลของลูกเขยบ้านคูริยประณีตที่มีความสำคัญมาก มีผลงานทางด้านดนตรีควบคุมากับบ้านคูริยประณีต

3) บ้านครูชม รุ่งเรือง เคยอยู่ติดกับบ้านคุณชุบเป็นบ้านแฝดติดกัน ซึ่งติดกันกับบ้านครูเหนียว พื้นที่ประมาณ 25 ตารางเมตร ต่อมาซื้อบ้านหลังใหม่เป็นเรือน 2 ชั้นขนาดใหญ่ซึ่งอยู่ตรงข้ามบ้านหลังเดิมให้บุตรชาย คือ นายอำนาจ รุ่งเรือง อาศัยอยู่ต่อภายหลังลูกหลานขยายตัวออกไปซื้อบ้านภายนอกบางลำภู

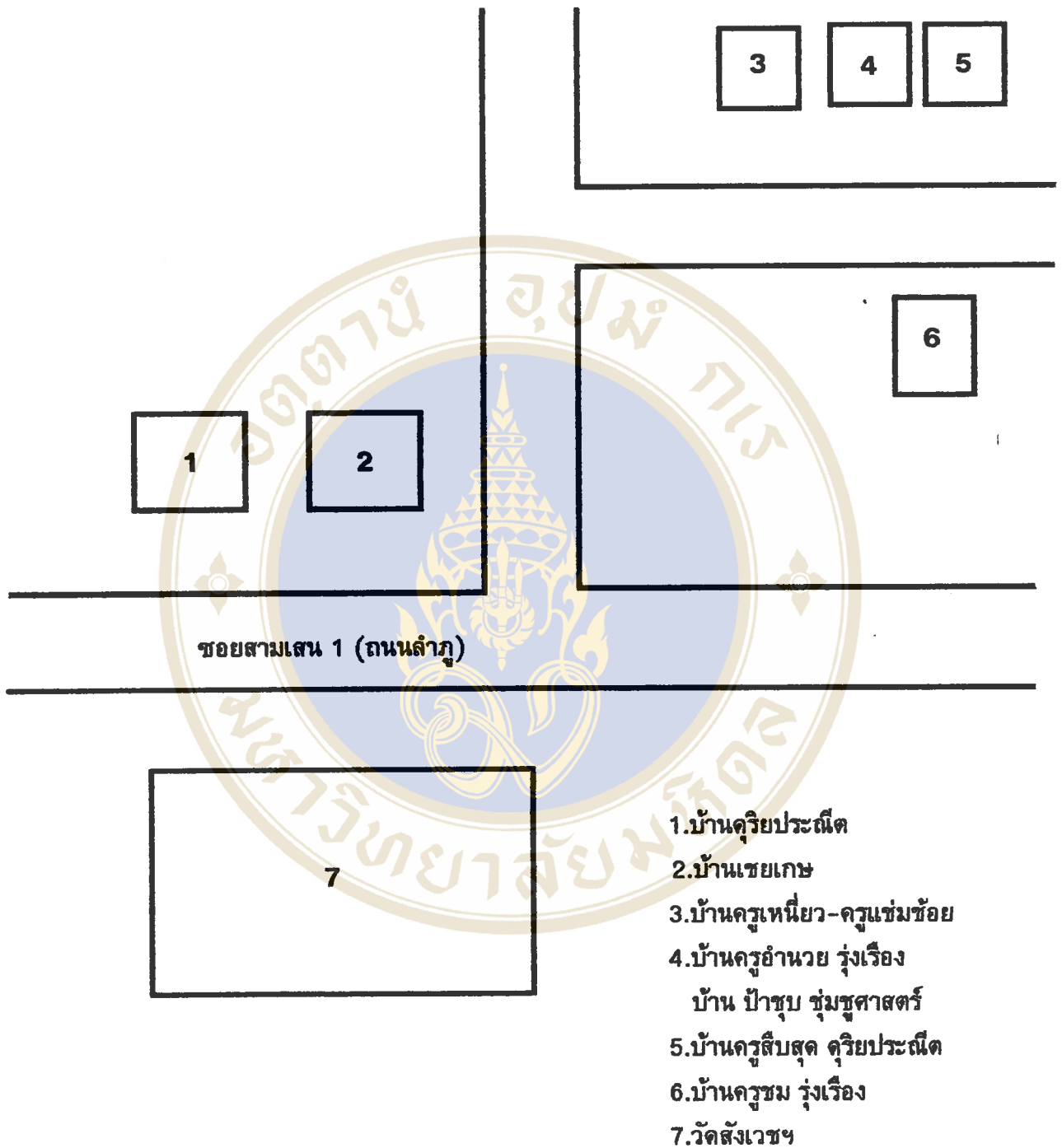
4) บ้านครูชุบ ชุ่มชูศาสตร์ อยู่ในซอยเดียวกัน อยู่ติดด้านนอกซอยย่อย เป็นบ้านที่คุณชุบอาศัยอยู่กับบุตรสาว ชื่อบรรเลง ฉัตรเอก ลักษณะบ้านเป็นแบบเดียวกันบ้านครูชมหลังเดิม

5) บ้านครูสืบสุด คุรียประณีต อยู่ติดกับบ้านครูชุบ คุรุม มีเนื้อที่มากเท่ากับ บ้านครูชุบและคุรุมรวมกัน ซึ่งเดิมครูสืบสุด คุรียประณีต อาศัยอยู่ภายหลังเสียชีวิตลูกหลาน ได้ให้คนเข้าบ้านลูกหลานย้ายไปอาศัยอยู่ข้างนอก

การขยายครอบครัวของบ้านคุรียประณีต จะเป็นในลักษณะที่เลือกที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกับบ้านกลางที่พ่อแม่เป็นผู้สร้าง นางแถมได้เลือกซื้อที่บริเวณใกล้เคียงในซอยย่อยซึ่งเป็นทางลัดไปสู่วัดสามพระยาให้แก่บุตรธิดา เช่น บ้านครูเหนียว ครูเข้มซ้อย คุรียพันธุ์ บ้านนางชุบ ชุ่มชูศาสตร์ บ้านคุรุม ครูผวน รุ่งเรือง บ้านครูสืบสุด คุรียประณีต ซึ่งทฤษฎีการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของ D.T.Herbert (อ้างใน Carter Harold,1975) กล่าวถึงการเลือกที่อยู่อาศัยขึ้นอยู่กับอิทธิพล 2 ประการ คือ อิทธิพลภายในและอิทธิพลภายนอก

อิทธิพลภายใน ได้แก่ ความต้องการ ความคาดหวังของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อบริเวณนั้น ๆ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพครอบครัว เศรษฐกิจ และสังคมของผู้อยู่อาศัย

อิทธิพลภายนอก ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ การเลือกที่อยู่อาศัยใกล้เคียงเพื่อสะดวกในการติดต่อหรือการขอความช่วยเหลือ และติดตามให้มาร่วมบรรเลงดนตรี เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีโทรศัพท์ในการติดต่อรวมทั้งการคมนาคมลำบาก

แผนที่ที่ 10 แสดงบ้านคูริยประณีต และกลุ่มบ้านเครือญาติ

2.7.3 บุคคลสำคัญทางดนตรีไทยในบ้านบางลำภู

ด้วยบ้านบางลำภูนั้นประกอบไปด้วยนักดนตรีจำนวนมาก พอจะจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.7.3.1 บุคคลภายในครอบครัวของบ้านบางลำภู

2.7.3.2 บุคคลภายนอกครอบครัวของบ้านบางลำภู

2.7.3.1 บุคคลภายในครอบครัวของบ้านบางลำภู

บุคคลภายในครอบครัว จะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีนามสกุลดุริยประณีต และบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับตระกูลดุริยประณีต เริ่มต้นจากผู้ก่อตั้งตระกูล คือ ครูสุข ดุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2428 โดยมีพี่น้องเป็นนักดนตรีเช่นกัน คือ หมื่นภิรมย์เร้าใจ เป็นนักดนตรีพื้นบ้านที่มีพื้นเพจากบ้านลุ่ม บางเขน จังหวัดนนทบุรี เรียนดนตรีกับครูหงส์ ต่อมาได้เข้าฝากตัวเป็นนักดนตรีประจำวังบ้านหม้อ กรมมหรสพ ซึ่งมีเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์เป็นเจ้ากรม ต่อมาบรรพชาเป็นภิกษุที่วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร (ซึ่งมีฐานะนอกและระนาดเอกเหล็ก) ได้พบและเรียนดนตรีกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ซึ่งเป็นปรมาจารย์ทางด้านดนตรีไทย รักใคร่สนิทสนมอย่างมาก ต่อมาครูสุขได้เชิญพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม) มาสอนดนตรีไทยให้แก่บุตรธิดาในบ้านในระยะเวลาต่อมา ประมาณปี พ.ศ. 2448 ครูสุขอายุได้ประมาณ 20 ปี ได้แต่งงานกับนางสาวแถม เขยเกษ เกิดเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2433 ซึ่งเป็นบุตรของนายคล้อยและนางลิ้นจี่ เขยเกษ พื้นเพดั้งเดิมอยู่ที่ตำบลตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่บางลำภู ทำอาชีพการสร้างเครื่องดนตรีไทย โดยเฉพาะมีชื่อเสียงเรื่องการสร้างดนตรีไทยประกอบงา นางสาวแถมได้มาเรียนเรื่องเกี่ยวกับการแสดงละคร ในวังกรมหมื่นเมศวรศิววิลาส (ซึ่งคนทั่วไปในแถบบางลำภูจะเรียกกันว่า “ วังเจ้าเจ๊ก ”) ข้างตลาดนานา ได้เคยแสดงละครนอกเล่นเป็นตัวละครของหรือพระสังข์ ตอน “ ถูกล่วงน้ำ ” สามารถเล่นและตีบทได้ยอดเยี่ยมจนคนดูร้องไห้ ต่อมาเมื่อได้แต่งงานกับครูสุขและสร้างบ้านเรือนอยู่ติดกับบ้านของพ่อคล้อย จนกระทั่งมีบุตรธิดา 12 คน ถึงแก่กรรมไปเสีย 2 คน ครูสุขได้ดำเนินกิจการดนตรีไทยมาโดยตลอดจนถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ ขณะที่เดินทางไปบรรเลงดนตรีไทยที่วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 การดำเนินกิจการภายในครอบครัวจึงเป็นภาระหน้าที่ของนางแถมกับลูก ๆ จนถึงกระทั่งนางแถมถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2515

นางชูป สมรสกับนายระเบียบ ฉัตรเอก มีบุตรธิดา 2 คน คือ นางสาวบรรเลง ฉัตรเอก มีความสามารถในการด้านมอญรำ ไม่เป็นดนตรี สมรสกับนายแสวง สุขโสภี มีบุตรธิดา 4 คน บุตรสาวคนโตได้สมรสกับนายสุชาติ หอมจันทร์เจือ ซึ่งเป็นนักดนตรีไทยประจำกองดุริยางค์ทหารบก มีความสามารถทางด้านการเป่าปี่ใน

นายประไพ ฉัตรเอก เริ่มต้นเรียนฆ้องวงใหญ่โดยครูสุขเป็นผู้จับมือเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นเรียนดนตรีกับน้ำ เรียนกับครูพุ่ม ปาปุยะวาทย์ มีความสามารถบรรเลงฆ้องวงและระนาดทุ้มได้ เป็นนักดนตรีไทยประจำโรงงานสุรา บางยี่ขัน ปัจจุบันเกษียณอายุแล้ว เป็นนักดนตรีอิสระอยู่ที่จังหวัดปทุมธานี

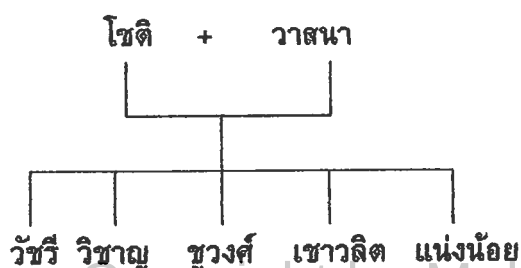
สมรสกับนางสาวจำลอง พิณพาทย์ มีบุตรธิดา 5 คน เป็นดนตรี 3 คน คือนายวิชาญ ฉัตรเอก สามารถบรรเลงเครื่องเป่าพาทย์ได้ รวมทั้งขับกล่อญ์โดยसार นายกาญจนะ สามารถบรรเลงเครื่องเป่าพาทย์ได้ที่ถนัด คือ เครื่องหนัง เป็นนักดนตรีอาชีพที่ภูเก็ท และนางสาวอรอุมา สามารถสีซออยู่ได้

นางชูปสมรสครั้งที่ 2 กับนายปลั่ง ชุ่มชูศาสตร์ ซึ่งเป็นสัสดีอำเภอกระทุ่มแบน มี 3 คนเป็นผู้ชายล้วน มีความสามารถเป็นดนตรีทั้งสามคน บุตรคนที่ 1 นายปรีชา ชุ่มชูศาสตร์ รับราชการอยู่ในกองดุริยางค์กองทัพบก มีความสามารถทางด้านเป่าพาทย์ เครื่องหนัง และสีซอด้วงซออยู่ได้ อีกทั้งยังเป็นดรัมเมเยอร์ไม้หนึ่งในการเดินทางสวนสนามวันราชวัลลภ สมรสกับนางสาวสุภาภรณ์ โคตรสุ มีบุตรธิดา 2 คน ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อ พ.ศ. 2538 บุตรสาว ชื่ออณงค์นาฏ ไม่เป็นดนตรี และบุตรชายชื่อ นายชมาพล เรียนจบวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันรับราชการอยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ อ่างทอง ชำนาญด้านเครื่องหนัง

บุตรคนที่ 2 นายประชุม ชุ่มชูศาสตร์ มีความสามารถบรรเลงระนาดเอกได้ ปัจจุบันถึงแก่กรรม ฃาปนกิจที่วัดใหม่อมตรส พ.ศ.2533

บุตรคนที่ 3 นายธีรศักดิ์ ชุ่มชูศาสตร์ ทำงานที่ธนาคารกรุงเทพพาณิชยการ มีความสามารถในการบรรเลงฆ้องวงเล็กและฆ้องวงมอญ เป็นนักดนตรีประจำวงประชันเป่าพาทย์ไม้แข็งและเป่าพาทย์มอญ มีบุตรสาว 2 คน ไม่เป็นดนตรี

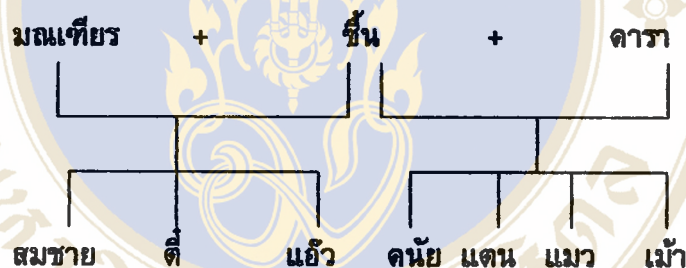
สายที่ 2 นายโชติ ดุริยประณีต

นายโชติ คุริยประณีตเป็นบุตรคนที่ 2 และเป็นบุตรชายคนแรกของบ้านคุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2450 เริ่มต้นเรียนดนตรีกับบิดา เรียนเปียโนและขับร้องกับพระยาเสนาะคุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) เรียนเครื่องหนังกับพระพาทย์บรรเลง-รมย์ มีความสามารถบรรเลงดนตรีได้รอบวงปี่พาทย์และขับร้องและสามารถแต่งบทประพันธ์ประเภทต่างๆ รวมทั้งประพันธ์เพลงไทยได้อีกด้วย หน้าที่การงานรับราชการในกองการสังคีต กรมศิลปากร ตำแหน่งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการเป็นหัวหน้าแผนกดนตรีไทย ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็ง เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2516

มีบุตรธิดาจำนวน 5 คนมีบุตรคนที่ 2 คือ พ.อ.วิชาญ คุริยประณีต เป็นคนตรีบ้างแต่ไม่ได้ยึดอาชีพคนตรีและมีบุตรที่มีชื่อเสียงในวงการดนตรีสากลปัจจุบัน คือ จัตุรัส คุริยประณีต ซึ่งเป็นสมาชิกวงเฉลียง ปัจจุบันเป็นโปรดิวเซอร์แต่งเพลงให้ศิลปินนักร้อง และเป็นผู้จัดการฝ่ายผลิตของบริษัทคิด ทำหน้าที่ดูแลควบคุมการผลิตเพลงของบริษัท

สายที่ 3 นายชิน คุริยประณีต

นายชิน คุริยประณีต เป็นบุตรชายคนที่ 2 ของบ้านคุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2454 เริ่มต้นเรียนดนตรีกับบิดา เรียนดนตรีกับพระยาเสนาะคุริยางค์ (แช่ม) ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รับราชการในกรมมหรสพ และโอนย้ายเข้ามาสังกัดกรมศิลปากรเมื่อพ.ศ. 2485 มาดำเนินอาชีพเป็นนักดนตรีอิสระสามารถประพันธ์เพลงไทยต่างๆ โดยร่วมกับครูโชติถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งที่กล่องเสียง เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2507

สมรสครั้งแรกกับนางมณฑิธร มีบุตร 3 คน คือ สมชาย เป็นนักร้อง อีกสองคน คือ ดีและแอ้ว สมรสครั้งที่ 2 กับ นางสาวดารา นาวิเสถียร มีบุตร 4 คน คนโตเป็นผู้ชายชื่อ ดนัย มีความสามารถในการตีระนาดเอก ส่วนลูกสาว 3 คน ไม่เป็นดนตรี

สายที่ 4 นายชั้น คุริยประณีต

นายชั้น คุริยประณีต เป็นบุตรชายคนที่ 3 ของบ้านคุริยประณีต เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2457 เรียนดนตรีกับบิดา และเป็นลูกศิษย์พระยาเสนาะคุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทิน) หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลวงบำรุงจิตเจริญ (รูป สาดนวล) อาจารย์มนตรี ตราโมทและครูสอน วงฆ้อง ครูชั้นมีความสามารถในการบรรเลงปี่พาทย์ได้รอบวง ยกเว้นปี่ใน รัชการในกรมมหรสพและย้ายมาสังกัดกรมศิลปากร ถึงแก่กรรมด้วยโรคตับแข็ง เมื่อ พ.ศ. 2496

สมรสกับนางสาวจิตรา โชติมัย มีบุตรชาย 3 คน คือ นายชูใจ นายสมชาย และนายวิชา นายสมชาย คุริยประณีต เป็นผู้ควบคุมวงคุริยประณีต รัชการที่กองคุริยางค์ ทหารบก และย้ายมาสังกัดที่กรมศิลปากร มีบุตรสาวเป็นดนตรีชื่อ สิริลักษณ์ คุริยประณีต เป็นอาจารย์สอนจะเข้ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ สุพรรณบุรี

สายที่ 5 นางสุดา (คุริยประณีต) เขียววิจิตร

นางสุดา (คุริยประณีต) เขียววิจิตรเป็นบุตรคนที่ 2 ของบ้านคุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 เริ่มเรียนดนตรีกับบิดา สามารถตีระนาดและฆ้องวงได้ เรียนขับร้องกับมารดา ได้เรียนเพิ่มเติมจาก พระยาเสนาะคุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทิน) หม่อมจันทร์ (นางนิมิตตราฐาน) เรียนเพลงโขน ละครจากคุณหญิงเทศ นักกานวักษ์ รัชการในกรมมหรสพและย้ายมาสังกัดที่กองการสังคีตกรมศิลปากรจนเกษียณอายุราชการ ปัจจุบันพักผ่อนอยู่ที่บ้าน

สมรสกับนายฤกษ์ เขียววิจิตรมีบุตรธิดา 7 คน มีบุตรชายที่เป็นดนตรี สามารถดีเครื่องหนังและปีพาทย์ได้ คือ

คนที่ 1 นายดำรง เรียนดนตรีที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ สามารถบรรเลงระนาดทุ้ม ปัจจุบันเกษียณอายุราชการจากบริษัทไม้อัดไทย

คนที่ 2 นายนิศ ไม่เป็นดนตรี

คนที่ 3 นางสีนวล เหยี่ยวทอง เป็นนักร้องเพลงประกอบโฆษณาละครที่กรมศิลปากร

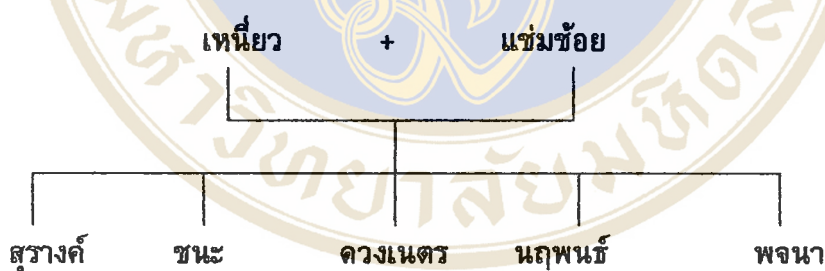
คนที่ 4 นางจำรัส อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นครูสอนขับร้องที่โรงเรียนราชบพิธ

คนที่ 5 นายมนู เขียววิจิตร มีความสามารถในการบรรเลงเครื่องหนัง รับราชการอยู่กองดุริยางค์กองทัพบก

คนที่ 6 นางสุนันท์ มัลยานนท์ ไม่เป็นดนตรี แต่บุตร 2 คน เป็นนักดนตรีไทย 1 คน คือ นางชลลณี (เขียววิจิตร) ดริวัตนาภรณ์ มีความสามารถในการบรรเลงจะเข้ ปัจจุบันรับราชการเป็นนักดนตรีไทยประจำแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์

คนที่ 7 นายมนัส เขียววิจิตร มีความสามารถในการบรรเลงเครื่องหนัง มีบุตร 2 คน คนแรก ชื่อ ปิยะนุช มีความสามารถทางนาฏศิลป์

สายที่ 6 นางแหม่มช้อย (ดุริยประณีต) ดุริยพันธุ์

นางแหม่มช้อย (ดุริยประณีต) ดุริยพันธุ์ เป็นบุตรคนที่ 3 ของบ้านดุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2462 เริ่มเรียนขับร้องกับมารดา ภายหลังนำไปฝากเรียนขับร้องกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทิน) และเรียนเพิ่มเติมกับพระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) หลวงเสียงเสนาะकरण (พัน มุกตวาภัย) หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อาจารย์มนตรี ตราโมท และครูเหนียว ดุริยพันธุ์ รับราชการในกรมมหรสพและย้ายมาสังกัดกองการสังคีต กรมศิลปากร จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ และป่วยเป็นโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2526

สมรสกับนายเหนียว ดุริยพันธุ์ มีบุตรธิดา 5 คน ทุกคนมีความสามารถในการขับร้องและบรรเลงดนตรี คือ

คนที่ 1 นางสาวค์ เป็นนักร้อง เรียนขับร้องกับบิดา มารดา น้า และอาในวงดุริยประณีต ปัจจุบันทำงานที่องค์การสื่อสารมวลชน ที่วีช่อง 9 ทำหน้าที่ผลิตรายการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมดนตรีไทย

คนที่ 2 นายชนะ เป็นคนเครื่องหนังและหนังวง

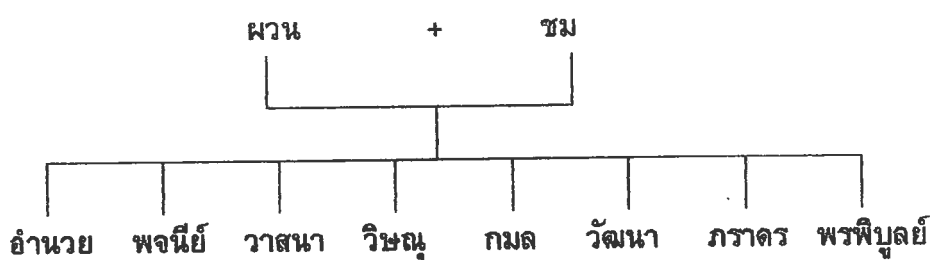
คนที่ 3 นางดวงเนตร เป็นนักร้องและซอสามสาย เรียนขับร้องจากเทพเสียงของครูเหนียว มารดา น้า และอา เดิมเริ่มรับราชการเป็นครูสอนขับร้องที่โรงเรียนสายปัญญา และโอนย้ายมาอยู่กองการสังคีต กรมศิลปากร สมรสกับครูสุพจน์ โตสง่า มีบุตรธิดา 3 คน ชาย 2 คน คือ นายณรงค์ฤทธิ์ โตสง่า เรียนดนตรีที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ เรียนดนตรีจากบิดา มีความสามารถในการบรรเลงเครื่องเป่าพาทย์รอบวง ปัจจุบันรับราชการเป็นครูสอนดนตรีไทย อยู่ที่จังหวัดนครปฐม เป็นนักดนตรีประจำวงกังสดาล และไทยบอย คนที่ 2 นายชัยยุทธ โตสง่า เรียนดนตรีกับบิดา กำลังศึกษาวิชาดนตรีอยู่ที่คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นนักดนตรีประจำวงกังสดาล และไทยบอย และคนสุดท้ายนางประดิษฐา โตสง่า ไม่เป็นดนตรี

คนที่ 4 นฤพนธ์ เป็นนักร้องและเครื่องเป่าพาทย์และเครื่องหนัง เรียนร้องกับมารดา และน้าในวงดุริยประณีตเริ่มทำงานที่ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม มีรายการเพลิน เพลงไทยกับนฤพนธ์ ภายหลังจากเดินทางไปทำงานอยู่ที่ประเทศอาเจนติน่า และกลับมาอยู่ประเทศไทย ปัจจุบันทำงานที่ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ

คนที่ 5 พงนา เป็นเครื่องหนังและหนังวง

ครูเหนียว มีบุตรชายอีกคนหนึ่งคนที่ไม่เกิดจากครูเข้มซ้อย ดุริยพันธุ์ ชื่อนันต์ มีความสามารถในการบรรเลงดนตรี ถนัดเครื่องหนังทุกชนิดและเป่าพาทย์ ปัจจุบันรับราชการที่กองดุริยางค์กองทัพบก

สายที่ 7 นางชม (ดุริยประณีต) รุ่งเรือง

นางชม (ดุริยประณีต) รุ่งเรือง เป็นบุตรคนที่ 4 เกิดเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2464 เรียนขับร้องกับมารดา เรียนกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (เข้ม สุนทรวาทิน) เรียนขับร้องเพิ่มจากครูสุดา เขียววิจิตร ครูเข้มซ้อยและครูเหนียว ดุริยพันธุ์ เรียนซอด้วงและซออู้ โทน รำมะนา กับพวกเครื่องสายบ้านครูหลุยส์ รับราชการเป็นครูสอนขับร้องโรงเรียนสตรีวัดระฆัง จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านยาวพรรณ จังหวัดนนทบุรี

สมรสกับนายผวน รุ่งเรืองมีบุตร ธิดา 8 คน ทุกคนมีความสามารถทางดนตรีคือ
คนที่ 1 นายอำนวยการ (ข้องวง ทุ้ม และเครื่องหนัง) เรียนดนตรีไทยกับคุณตา
มารดา ลุง และน้า มีความสามารถในการบรรเลงเครื่องเป่าพาทย์และที่ถนัด คือ เครื่องหนัง ทุก
ชนิด รับราชการกองดุริยางค์ทหารบก

คนที่ 2 พจนิย (ขอและเครื่องหนัง) เรียนขับร้องกับยายมารดาและครูสุดจิตต์ มี
ความสามารถในการขับร้อง ปัจจุบันรับราชการเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนวัดสังเวช

คนที่ 3 วาสนา (ขับร้อง) เรียนขับร้องกับมารดา น้า และพี่ ๆ ในวงดุริยางค์
ปัจจุบันรับราชการเป็นนักร้องประจำวงดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์

คนที่ 4 วิษณุ (เครื่องหนัง) มีความสามารถในการบรรเลงดนตรี ถนัดบรรเลง
เครื่องหนัง

คนที่ 5 กมล (ข้องและเครื่องหนัง) เรียนดนตรีกับลุงและญาติในวงดุริยางค์
ทำหน้าที่เป็นคนเครื่องหนัง ปัจจุบันทำงานที่ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ

คนที่ 6 วัฒนา (ขอ) มีความสามารถในการบรรเลงขอด้วงและจะเข้ ปัจจุบันรับ
ราชการทหาร หน่วยแจสแม็กซ์ ปัจจุบันย้ายมาสังกัดที่กรุงเทพฯ

คนที่ 7 ภราดร (ดนตรีสากล) ถึงแก่กรรมแล้ว

คนที่ 8 พรพิบูลย์ (จะเข้และขับร้อง) เรียนขับร้องกับมารดา ครูสุดจิตต์ และพี่ ๆ
มีความสามารถในการขับร้อง และดีดจะเข้ได้ ปัจจุบันทำงานที่ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ.

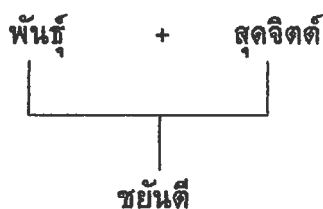
สายที่ 8 นางทัศนีย์ (ดุริยางค์) พิณพาทย์

นางทัศนีย์ (ดุริยางค์) พิณพาทย์ เป็นบุตรคนที่ 5 ของบ้านดุริยางค์ เกิด
เมื่อ พ.ศ. 2468 เรียนจากบิดาและพี่ ๆ รับราชการเป็นนักร้องเพลงไทย แผนกดนตรีไทย
กรมประชาสัมพันธ์ ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจ เมื่อ กลางปี พ.ศ. 2500

สมรสกับนายประสงค์ พิณพาทย์ มีบุตร 1 คน คือ นายทัศนีย์ พิณพาทย์ เรียน
ดนตรีกับญาติผู้ใหญ่ในวงดุริยางค์ เป็นนักระนาดเอกที่มีชื่อเสียงของบ้านดุริยางค์
ปัจจุบันรับราชการเป็นนักระนาดเอก แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์

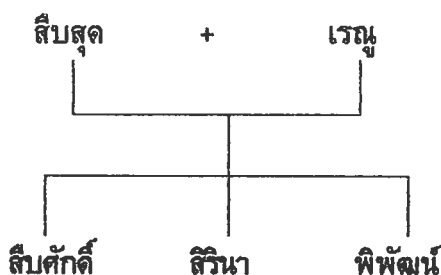
สายที่ 9 นางสุดจิตต์ (ศุริยประณีต) อนันตกุล

นางสุดจิตต์ (ศุริยประณีต) อนันตกุล เป็นบุตรสาวคนสุดท้ายเกิดเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2471 เรียนดนตรีกับบิดา เรียนขับร้องจากพี่ ได้แก่ ครูโชติ ครูสุดา ครูเข้ม ช้อยและครูเหนียว ศุริยพันธุ์ เรียนเพิ่มเติมจากภายนอก คือ พระยาภูมิเสวิน เริ่มต้นรับราชการเป็นครูสอนขับร้องที่โรงเรียนทวีธาภิเศก ต่อมาภายหลังได้โอนย้ายไปอยู่แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ ตำแหน่งสุดท้ายเป็นหัวหน้าแผนกดนตรีไทย จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ ปัจจุบันรับตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาดนตรีไทย แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ ครูสุดจิตต์ ได้จัดรายการดนตรีไทย เช่น แนะนำการขับร้องเพลงไทยวันรสนดนตรีไทย รายการดนตรีไทยประจำวันอาทิตย์ ช่อง 11 และครูสุดจิตต์ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2536

สมรสกับนายพันธุ์ อนันตกุล มีบุตร 1 คน คือ ชยันตี สามารถคิดจะเข้าได้เป็นผู้ช่วยเหลือครูสุดจิตต์ในการเตรียมเรื่องเสื้อผ้า ค่อยเตือนเรื่องวัน เวลาที่ต้องไปบรรเลง และเรื่องอื่นทั่ว ๆ ไป

สายที่ 10 นายสืบสุด ศุริยประณีต

นายสืบสุด ศุริยประณีต เป็นบุตรชายคนสุดท้ายเกิดเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2478 เรียนดนตรีกับบิดา เรียนเพิ่มจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูสอนวงฆ้อง ครูพุ่ม ปาปุยะวาทย์ รับราชการเป็นนักดนตรีไทยที่ระนาดเอกประจำแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ขณะที่ไปบรรเลงดนตรีที่ลพบุรี

ที่อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506

สมรสกับนางเรณู มีบุตรธิดา 3 คน คือ

คนที่ 1 นายสืบศักดิ์ มีความสามารถทางดนตรี สามารถบรรเลงเครื่องเป่าพาทย์ ที่ถนัดคือ ระนาดทุ้ม ปัจจุบันรับราชการเป็นนักดนตรีไทย ประจำแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์

คนที่ 2 นางศิริณา มีความสามารถทางนาฏศิลป์ ปัจจุบันดำเนินกิจการร้านอาหารที่ต่างประเทศ

คนที่ 3 นายพิพัฒน์ มีความสามารถในการตีระนาดเอก ปัจจุบันเป็นนักดนตรีไทย ประจำบ้านดุริยประณีต

จากการศึกษาชีวประวัติบุคคลสำคัญทางดนตรีไทยในบ้านบางลำภูจะเห็นว่าสมาชิกชั้นลูกหลาน - เหลน ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ จำนวนประมาณ 54 คน (เท่าที่รวบรวมได้) นับจากรุ่นก่อตั้งจนถึงรุ่นปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของตระกูลดุริยประณีตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมดนตรีไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวต่อไป

ตารางที่ 2 รายนามนักดนตรีไทยในบ้านบางลำภู ตั้งแต่รุ่นก่อตั้งจนถึงรุ่นเหลน
รุ่นก่อตั้ง หรือ ชั้นพ่อแม่

ชื่อนักดนตรี	เครื่องมือ	ครูที่สอน	สถานที่ทำงาน
1. สุข ดุริยประณีต	ปี่พาทย์รอบวง	ครูพงษ์ พระยาเสนาะดุริยางค์	นักดนตรีประจำกรมมหรสพ หัวหน้าวงบ้านบางลำภู เจ้าของกิจการขายเครื่องดนตรี
2. แกม ดุริยประณีต	ซัปร้องและละคร	เรียนที่วังเจ้าเจ๊ก	นักละครประจำวังเจ้าเจ๊ก เจ้าของกิจการขายเครื่องดนตรี

นักดนตรีชั้นลูก

ชื่อนักดนตรี	เครื่องมือ	ครูที่สอน	สถานที่ทำงาน
3. ฐน พุ่มชูศาสตร์	เครื่องสาย	เรียนกับครูละเมียดและ ครูละม่อมที่สามัคยาจารย์	อาชีพทำขนมก๊วยฮก
4. โสติ ดุริยประณีต	รอบวงและซัปร้อง	พระยาเสนาะดุริยางค์(แช่ม) หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร) พระยาพิชัยบุรินทร์(ทิม) ครูจำปา	นักคิดพาทย์หลวง กรมมหรสพ หัวหน้าแผนกดุริยางค์ไทย กอง การสังคีต กรมศิลปากร
5. ชื่น ดุริยประณีต	รอบวงปี่พาทย์	พระยาเสนาะดุริยางค์(แช่ม) หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร)	นักคิดพาทย์หลวง กรมมหรสพ นักดนตรีไทย แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร นักดนตรีประจำวังบางคองแหลม นักดนตรีอิสระ
6. ชื่น ดุริยประณีต	รอบวงปี่พาทย์	พระยาเสนาะดุริยางค์(แช่ม) หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร) หลวงบำรุงจิตเจริญ(รูป) ครูมนตรี ตราโมท ครูสอน วงฆ้อง	นักคิดพาทย์หลวง กรมมหรสพ นักดนตรีไทย แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร
7. สุตา เขียววิจิตร	ซัปร้อง ระนาดและ ฆ้องวง	พระยาเสนาะดุริยางค์(แช่ม) นางนิมิตราฐาน(หม่อมจันทร์) คุณหญิงเทศ นักการทูต หลวงเสียมเสนาะกรรม(พัน) หลวงกล่อมโกศลศัพท์(จอน)	วงมโหรีหลวง รัชกาลที่ 7 นักร้อง แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร
8. แช่มร้อย ดุริยพันธุ์	ซัปร้องและระนาด	พระยาเสนาะดุริยางค์(แช่ม) หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร) พระเพลงไพเราะ(โสม) หลวงเสียมเสนาะกรรม(พัน) ครูมนตรี ตราโมท ครูเหนียว ดุริยพันธุ์	วงมโหรีหลวง รัชกาลที่ 7 นักร้อง แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร

นักดนตรีชั้นลูก(ต่อ)

ชื่อนักดนตรี	เครื่องมือ	ครูที่สอน	สถานที่ทำงาน
9.ชม รุ่งเรือง	ขับร้อง ซอ และ โทน รำมะนา	พระยาเสนาะดุริยางค์(แหม่ม) แม่ พี่สาวและพี่เขย ครูหุยน	ครูสอนขับร้องโรงเรียนสตรีวัดระฆัง
10.ทัศนีย์ คิมพาทย์	ขับร้อง	แม่ พี่ชาย พี่สาวและ พี่เขย	นักร้อง แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์
11.สุดจิตต์ ดุริยประณีต	ขับร้อง ปี่พาทย์และ เครื่องสาย	พระยาภูมิเสวิน (จิตร) แม่ พี่ชาย พี่สาวและพี่เขย	ครูสอนขับร้องโรงเรียนทวีธาภิเศก นักร้อง แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์
12.สืบสุด ดุริยประณีต	ระนาดเอกและรอบวง ปี่พาทย์	หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร) ครูชุม ปาปุยวาทย์ พ่อ พี่ชาย	นักดนตรีไทย แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์

นักดนตรีชั้นหลาน

ชื่อนักดนตรี	เครื่องมือ	ครูที่สอน	สถานที่ทำงาน
13.บรรเลง ฉัตรเอก	มอญรำ	ครูเฉลย และน้ามณเฑียร (เมียบครูชั้น)	แม่บ้าน
14.ประไพ ฉัตรเอก	รอบวงปี่พาทย์	ตาสุข และน้าชาย ครูชุม ปาปุยวาทย์	นักดนตรีประจำวิทยุ ภาคคลื่นสั้น กรมประชาสัมพันธ์ นักดนตรีโรงงานสุรา บางยี่ขัน
15.ปรีชา ชุ่มชูศาสตร์	เครื่องสาย ปี่พาทย์ และเครื่องหนัง	ตาสุข และน้าชาย ม.ธ.สุรภักดิ์ สวัสดิ์กุล	นักดนตรีไทย ประจำดุริยางค์ไทย กองทัพบก
16.ประชุม ชุ่มชูศาสตร์	ระนาดเอก	ตาสุข และน้าชาย	-
17.ธีรศักดิ์ ชุ่มชูศาสตร์	ฆ้องวงเล็กและ ฆ้องมอญ	ตาสุข และน้าชาย สมชาย ดุริยประณีต	ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ
18.วิชาญ ดุริยประณีต	ปี่พาทย์และเครื่องหนัง	ตาสุข พ่อและอา	รับราชการกองทัพบก
19.ฐานนท์ บุญญาหาร	นาฏศิลป์	เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์	-
20.ดนัย ดุริยประณีต	รอบวงปี่พาทย์ (ระนาดเอก)	ปู่สุข ดุง พ่อ และอา	นักดนตรีอิสระ ประจำคณะโลก พงษ์ศักดิ์ สวนศรี
21.สมชาย ดุริยประณีต	รอบวงปี่พาทย์ (ฆ้องวงใหญ่)	ปู่สุข ดุงและอา เรียนที่ วิทยาลัยนาฏศิลป์ และครูสอน วงฆ้อง	นักดนตรีไทย ประจำดุริยางค์ไทย กองทัพบก นักดนตรีไทย แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร
22.คำรงค์ เขียววิจิตร	ระนาดทุ้ม	เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์	ที่ปรึกษาบริษัทไม้อัดไทย
23.สินवल เจริญทอง	ขับร้อง	แม่ และน้า	นักร้อง แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร
24.จรัส อิศรางกูร ณ อยุธยา	ขับร้อง	แม่ และน้า	ครูประจำโรงเรียนราชบพิธ

นักดนตรีชั้นหลาน (ต่อ)

ชื่อนักดนตรี	เครื่องมือ	ครูที่สอน	สถานที่ทำงาน
25.มหนู เขียววิจิตร	พิพาทย์และเครื่องหนัง	ตาสุข สูง และน้ำ	นักดนตรีไทย ประจำดุริยางค์ไทย กองทัพบก
26.มนัส เขียววิจิตร	เครื่องหนัง	ตาสุข สูง และน้ำ	-
27.สุรางค์ ดุริยพันธุ์	ขับร้อง	แม่และน้ำ	นักจัดรายการ ไทยทีวีสีช่อง 9
28.ดวงเนตร ดุริยพันธุ์	ขับร้องและเครื่องสาย	แม่ ป้าและน้ำ	ครูประจำโรงเรียนสายปัญญา นักร้อง แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร
29.นฤพนธ์ ดุริยพันธุ์	ขับร้องและพิพาทย์	ตาสุข สูง น้ำ แม่ หลวงเสียมเสนาะกรรม	เจ้าหน้าที่ ไทยทีวีสีช่อง 4,8 เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์สังคีตศิลป์
30.พจนนา ดุริยพันธุ์	พิพาทย์และเครื่องหนัง	ตาสุข สูง น้ำ	-
31.อนันต์ ดุริยพันธุ์	พิพาทย์และเครื่องหนัง	ตาสุข สูง น้ำ	นักดนตรีไทย ประจำดุริยางค์ไทย กองทัพบก
32.อำนาจ รุ่งเรือง	พิพาทย์และเครื่องหนัง	ตาสุข สูง น้ำ	นักดนตรีไทย ประจำดุริยางค์ไทย กองทัพบก
33.พจนีย์ รุ่งเรือง	ขับร้องและเครื่องสาย	แม่ น้ำ และพี่	ครูโรงเรียนสมุทรสาครวิทยาลัย ครูโรงเรียนวัดสังเวชวิทยาราม
34.वासนา รุ่งเรือง	ขับร้อง	แม่ และน้ำ	นักร้อง แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์
35.วิรัตน์ รุ่งเรือง	เครื่องหนัง	เรียนในบ้านดุริยประณีต	-
36.กมล รุ่งเรือง	เครื่องหนัง	เรียนในบ้านดุริยประณีต	ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ
37.วัฒนา รุ่งเรือง	เครื่องสาย	เรียนที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศ	รับราชการทหารกองทัพบก
38.พรทิบูลย์ รุ่งเรือง	ขับร้องและจะเข้	แม่ น้ำและพี่	ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ
39.ทัศนัย วัฒนพาทย์	ระนาดเอก	ครูเทียบ คงลายทอง ครูสมชาย ดุริยประณีต ม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล	นักดนตรีไทย แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์
40.ชยันตี อนันตกุล	จะเข้	แม่และครูระดี วิเศษสุการ	ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ
41.สืบศักดิ์ ดุริยประณีต	พิพาทย์(ระนาดทุ้ม)	ครูโชติ ครูบุญยงค์ เกตุคง และม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล	นักดนตรีไทย แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์
42.สิริณา กิวนอดี้	นาฏศิลป์	เรียนในบ้านดุริยประณีต	ทำร้านอาหารต่างประเทศ
43.พัฒนา ดุริยประณีต	ระนาดเอก	ญาติในบ้านดุริยประณีต	นักดนตรีอิสระ

นักดนตรีชั้นพลน

ชื่อนักดนตรี	เครื่องมือ	ครูที่สอน	สถานที่ทำงาน
44.วิชาญ ฉัตรเอก	พิพาทย์และเครื่องหนัง	ประไพ ฉัตรเอก	นักดนตรีอิสระ
45.กาญจนา ฉัตรเอก	เครื่องหนัง	ประไพ ฉัตรเอก	นักดนตรีอิสระ
46.ธนาพล ร่มชูศาสตร์	เครื่องหนัง	เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์	อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ พัทลุงและอ่างทอง
47.ฉัตรชัย ดุริยประณีต	เครื่องหนัง	เรียนในบ้านดุริยประณีต	ผู้จัดการฝ่ายผลิต บริษัทเคเค
48.ศิริลักษณ์ ดุริยประณีต	จะเข้	เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์	อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ อ่างทองและสุพรรณบุรี
49.ชลฤดี เขียววิจิตร	จะเข้	เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์	นักดนตรีไทย แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์
50.ณรงค์ฤทธิ์ โตสง่า	พิพาทย์	พ่อและเรียนที่ วิทยาลัยนาฏศิลป์	ครูดนตรีโรงเรียนในจังหวัดนครปฐม นักดนตรีวงกังสดาลและไทยบอย
51.ชัยยุทธ โตสง่า	พิพาทย์	พ่อและเรียนที่วิทยาลัย นาฏศิลป์และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	นักดนตรีวงกังสดาลและไทยบอย
52.รัชฎาพร รุ่งเรือง	ระนาดเอก	เรียนในบ้านดุริยประณีต เรียนที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	กำลังศึกษา
53.นพดล รุ่งเรือง	พิพาทย์และเครื่องหนัง	ครูอำนวยการ รุ่งเรือง เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์	กำลังศึกษา
54.ศิษยา รุ่งเรือง	พิพาทย์และเครื่องหนัง	ครูอำนวยการ รุ่งเรือง เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์	กำลังศึกษา

2.7.3.2 บุคคลภายนอกครอบครัวของบ้านบางลำภู

บ้านบางลำภู เป็นเสมือนสำนักดนตรีไทยสำนักหนึ่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปประกอบไปด้วยนักดนตรีที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเป็นนักดนตรีภายในบ้านซึ่งประกอบไปด้วยนักดนตรีในตระกูลที่เป็นสายหลักสายใหญ่ คือ ตระกูลดุริยประณีต ตระกูลอื่น ๆ ได้แก่ ตระกูลดุริยพันธุ์ ตระกูลรุ่งเรือง ตระกูลพิณพาทย์ ตระกูลขุ่มชูศาสตร์ ตระกูลเขียววิจิตร ตระกูลฉัตรเอก ตระกูลโตสง่า ยังมีบุคคลภายนอกที่มีความสำคัญมีส่วนร่วมกับวงบ้านบางลำภูอีกจำนวนหนึ่งในด้านงานดนตรี ทำให้บ้านบางลำภูมีชื่อเสียง พอจะแยกกล่าวได้ดังนี้

- 1) นักดนตรีที่มาจากงานดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร
- 2) นักดนตรีที่มาจากแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์
- 3) นักดนตรีไทยมาจากกองดุริยางค์ กองทัพบก
- 4) นักดนตรีที่มาจากทีวีช่อง 4
- 5) นักดนตรีที่มาจากที่อื่น ๆ

1) นักดนตรีที่มาจากงานดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร ได้แก่

รุ่น 1 มนต์วี ตราโมท เทียบ คงลายทอง พริ้ง ดนตรีรส
สอน วงฆ้อง มิ ทรัพย์เย็น อุษา สุคันธมาลย์ เผือก นักระนาด
หลวงไพเราะเสียงซอ ละเมียด จิตะเสวี ละม่อม ดุริยชีวิน ฯลฯ

รุ่น 2 ม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล เผอิญ กรองโชค แจ่ม กล้ายี่ทอง ฯลฯ

รุ่น 3 ปิ๊ป คงลายทอง นิกร จันทศร สมชาย ทับพร ฯลฯ

รุ่นปัจจุบัน บุญสร้าง เรืองนนท์ จำลอง ม่วงท้วม ฯลฯ

2) นักดนตรีที่มาจากแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ ได้แก่

รุ่น 1-2 คงศักดิ์ คำศิริ บุญยงค์ เกตุคง จำเนียร ศรีไทยพันธุ์
สมาน ทองสุโชติ ชิต เขยเกษ ประพาส สวนขวัญ
ช้องมาศ สุนทรวาทิน ฉลวย จิยะจันทร์ ระดี วิเศษสุการ
เมธา หมูเย็น ศิริ นักดนตรี ฯลฯ

รุ่น 3 นิพนธ์ ชนรักษ์ ณรงค์ รวมบรรเลง ฯลฯ

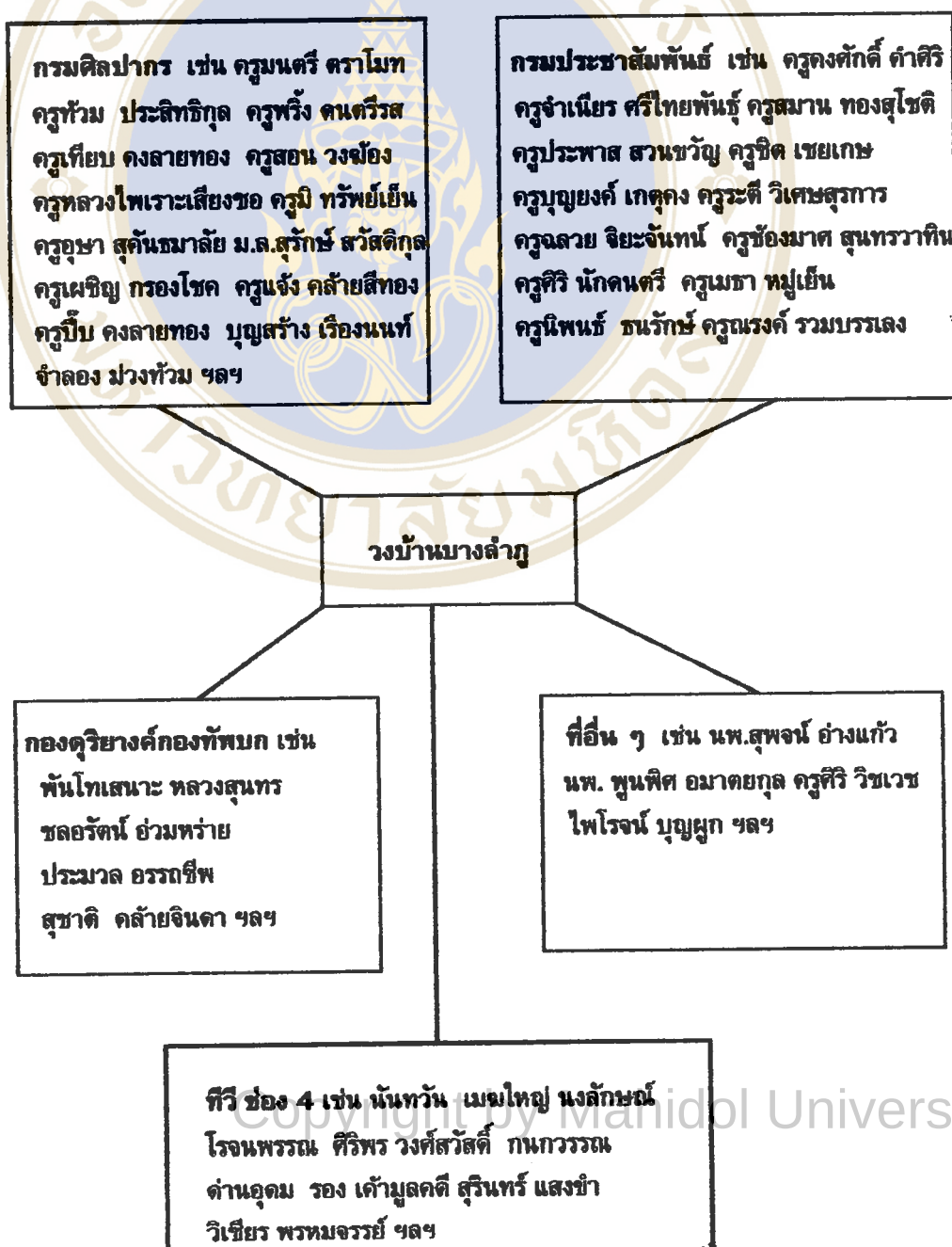
3) นักดนตรีไทยมาจากกองดุริยางค์ กองทัพบก ได้แก่

พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ประมวล อรรถชีพ สุชาติ คล้ายจินดา
ชลอรัตน์ อ่วมท่วย ฯลฯ

4) นักดนตรีที่มาจากทีวีช่อง 4 ได้แก่ นันทวัน เมฆใหญ่ นางลักษณ์
โรจนพรรณ ศิริพร วงศ์สวัสดิ์ กนกวรรณ ด้านอุดม
รอง แก้มูลคดี สุรินทร์ แสงวิเชียร พรหมจรรย์ สุพรรณิ ปิยะสิริวนนท์ ฯลฯ

5) นักดนตรีที่มาจากที่อื่น ๆ ได้แก่ นายแพทย์สุพจน์ อ่างแก้ว
นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ศิริ วิชเวช จากสถานการศึกษา ต่าง ๆ
ได้แก่ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง และวิทยาลัยนาฏศิลป์ ฯลฯ

แผนภูมิที่ 3 แสดงแหล่งนักดนตรีไทยจากหน่วยงานราชการและเอกชน ที่ได้ร่วมงานกับวงบ้านบางลำภู

2.8 วิเคราะห์เรื่องบ้านบางลำภู

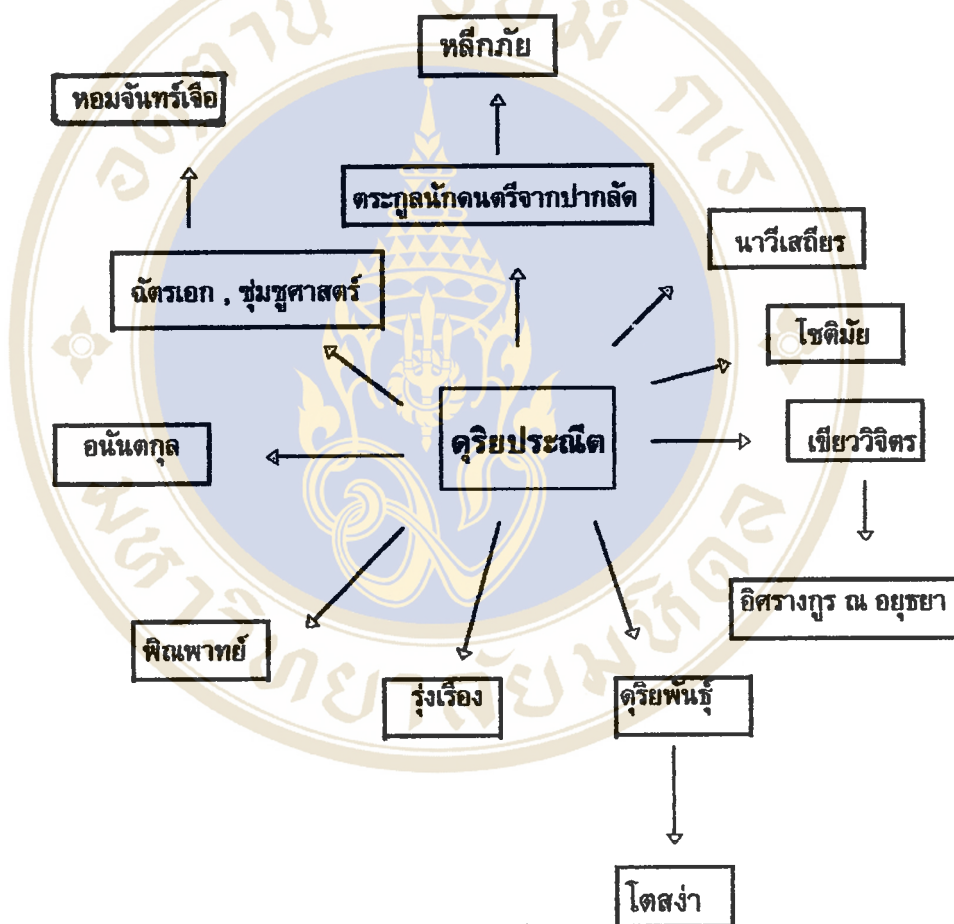
บ้านดนตรี เป็นหน่วยสังคมที่ผนวกไว้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะในฐานะสถาบันครอบครัวดนตรีพื้นฐานอันประกอบด้วยสมาชิกภายในครอบครัวและเครือญาติ และอีกลักษณะหนึ่งในฐานะการรวมตัวทางสังคมดนตรี เสมือนเป็นสถาบันการให้การศึกษาด้านดนตรีไทยแก่บุคคลภายนอก และเมื่อมีการขยายตัวมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของสังคมดนตรีไทยแล้ว จะเปลี่ยนสถานะเป็นสำนักดนตรีที่เป็นผู้นำในวงการดนตรีไทยอีกด้วย

ลักษณะของบ้านดนตรีไทยโดยสภาพทั่วไปนั้นมีมาตั้งแต่อดีต แต่มาเริ่มชัดเจนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ประมาณรัชกาลที่ 4 พบว่ามีครูผู้ใหญ่ที่ดำเนินการเรียนการสอน คือ ครูประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) เมื่อความนิยมในการแข่งขันด้านดนตรีมีสูงขึ้น เจ้านายจึงมีนักดนตรีมาประจำวังของตนและแข่งขันกับวังต่างๆ จนค่อยพัฒนามาจนสามารถแยกออกได้ตามลักษณะการบรรเลงดนตรีและผลงานการประพันธ์ดนตรีที่มีลักษณะเฉพาะเป็นสำนักดนตรีถึง 4 สำนักด้วยกัน คือ สำนักของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) สำนักของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) สำนักของจางวางทั่ว พาทยโกศล และสำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งพื้นฐานของสำนักดนตรีใหญ่ ๆ เหล่านี้ มีพื้นฐานมาจากบ้านดนตรีสำคัญทั้งสิ้น เช่น สำนักของพระยาเสนาะฯและสำนักของพระยาประสานฯ มาจากพื้นฐานบ้านดนตรีเดียวกัน คือครูช้อยสุนทรวาทินสำนักดนตรีของจางวางทั่ว พาทยโกศล พื้นฐานบ้านดนตรีจากบ้านหลวงกัลยาณมิตร หรือ บ้านวัดกัลยาณมิตร สำนักดนตรีของหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) พื้นฐานมาจากบ้านดนตรีของครูสิน ศิลปบรรเลงที่จังหวัดสมุทรสงคราม จนถึง พ.ศ.2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ถูกลดบทบาทลง นักดนตรีที่เคยอยู่ในวังต่าง ๆ ต้องออกจากวังเหล่านั้นมาประกอบอาชีพ บทบาทของบ้านดนตรีจึงมีความสำคัญมากขึ้นกลายเป็นศูนย์กลางของการสะสมวิชาการทางด้านดนตรีไทย จนมาถึงปัจจุบัน

จากการจัดแบ่งสายนักดนตรีไทยนั้น ในแต่ละสำนักจะสืบทอดวิชาดนตรีไทยให้แก่ลูกศิษย์ เพื่อนำเอาวิชาการเหล่านั้นไปใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป สายของพระยาเสนาะฯ ซึ่งเป็นเจ้ากรมมหรสพในสมัยรัชกาลที่ 5 ลูกศิษย์ของท่านที่มีชื่อเสียง คือ บ้านดุริยประณีต ซึ่งเป็นบ้านปี่พาทย์ที่ประกอบอาชีพอย่างอิสระ

แรดคลีฟ บราวน์ (อ้างในงามพิศ สัตย์สงวน 2537 :34) ได้กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมไว้ว่าโครงสร้างและกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคม คือ แบบแผนที่อยู่ได้นานโดยประชากรมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจากบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพฤติกรรม ทำให้เกิดเสถียรภาพของสังคมเน้นที่ระบบเครือญาติ

บ้านบางลำภูเป็นบ้านคนตรีไทยที่ประกอบด้วยนักดนตรีไทยภายในตระกูลดุริย-
ประณีต และตระกูลเชยเกษ เป็นรุ่นบุกเบิกก่อตั้งกิจการจนถึงระยะของบุตรธิดา ได้มีความ
สัมพันธ์กับตระกูลนักดนตรีไทยอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงทำให้บ้านคนตรีแห่งนี้เป็นที่รู้จักของคนทั่ว
ไปมากยิ่งขึ้น เช่น จัตุรเอก ชุ่มชูศาสตร์ นาวีเสถียร เขียววิจิตร ดุริยพันธุ์ รุ่งเรือง พิณ
พาทย และ อนันตกุล นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์เครือญาติกับนักดนตรีในสกุลอื่น ๆ เช่น
หลานและเหลน ได้แก่ โตสง่า อิศรางกูร ณ อยุธยา หอมจันทร์เจือ และมีตระกูลค้ำหนัก
การเมือง ได้แก่ หลีกภัย ดังแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลดุริยประณีตกับตระกูลอื่น ๆ

ความสัมพันธ์เครือญาติในบ้านคุริยประณีตที่น่าสนใจ คือ เป็นระบบเครือ ญาติแบบสืบสายสองทาง(ดูแผนภูมิหน้า 102) จะนับญาติทางฝ่ายบุตรชายและฝ่ายธิดา จะให้ความสำคัญของสายสกุลในหมู่ญาติพี่น้อง โดยเน้นความสำคัญที่ความสามารถในทางด้านดนตรีเป็นสำคัญจะมีการสมรสกับตระกูลนักดนตรีไทยด้วยกันในหลายสกุล ส่งผลให้ความเป็นปึกแผ่นในเรื่องดนตรีไทยเป็นอันมากซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการรวมตัวทำกิจการด้านดนตรีไทย อีกทั้งยังสัมพันธ์กับตระกูลในสายนักการเมือง เช่น สกุลหลีกภัย ทำให้มีชื่อเสียงเพิ่มขึ้น

วัตถุประสงค์ของการแต่งงานที่สำคัญ คือ เพื่อความร่วมมือในทุก ๆ ทางเช่น การเศรษฐกิจ การปกครอง และความเป็นปึกแผ่นในหมู่วงศ์ญาติบางสังคม(นิยวรรณ วรณศิริ,2528 : 60) นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงลักษณะของกลุ่มสมาชิกในด้านการอาชีพ คือ คนเรามักจะแต่งงานโดยคำนึงถึงเรื่องอาชีพ จะคำนึงถึงน้อยแต่ถ้าหากเป็นไปได้ก็จะดีในแง่อยู่ในแวดวงเดียวกัน จะเกิดความเข้าใจกันรู้เรื่องและสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ (นิยวรรณ วรณศิริ,2528: 71)

เรื่องการใช้นามสกุลเดิมของผู้หญิงที่สมรสแล้ว จะพบว่า ในสังคมดนตรีไทยมีนักดนตรีไทยหลายท่านที่คงใช้นามสกุลเดิมก่อนการสมรส เพื่อเป็นที่รู้จักของคนในวงการหรือการโยงความสัมพันธ์นามสกุลเดิมที่มีชื่อเสียง เช่น คุณหญิงชื่น (ศิลปบรรเลง) ไชยพรรค คุณหญิงไพฑูรย์ (พาทย์โกสัล) กิตติวรรณ อาจารย์เจริญใจ (สุนทราภิน) เลขะกุล กรณี ในบ้านคุริยประณีต ได้เห็นได้จากตัวอย่างครุสุจิตต์ (คุริยประณีต) อนันตกุล สิริลักษณ์ คุริยประณีต จลฤดี (เขี้ยววิจิตร) ศรีมันตราภรณ์

การขยายครอบครัวของบ้านคุริยประณีต จะเป็นในลักษณะที่เลือกที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกับบ้านกลางที่พ่อแม่เป็นผู้สร้าง นางแถมได้เลือกซื้อที่บริเวณใกล้เคียงในซอยย่อยซึ่งเป็นทางลัดไปสู่วัดสามพระยาให้แก่บุตรธิดา เช่น บ้านครูเหนียว ครูแซมซ้อย คุริยพันธุ์ บ้านนางชุบ ชุ่มชูชาติสร บ้านครูชม ครูพวน รุ่งเรือง บ้านครูสืบสุข คุริยประณีต ซึ่งทฤษฎีการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของ D.T.Herbert (1972) กล่าวถึงการเลือกที่อยู่อาศัยขึ้นอยู่กับอิทธิพล 2 ประการ คือ อิทธิพลภายในและอิทธิพลภายนอก

อิทธิพลภายใน ได้แก่ ความต้องการ ความคาดหวังของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อบริเวณนั้น ๆ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพครอบครัว เศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัย

อิทธิพลภายนอก ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ

การเลือกที่อยู่อาศัยใกล้เคียงเพื่อสะดวกในการติดต่อหรือการขอความช่วยเหลือและติดตามให้มาร่วมบรรเลงดนตรี เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีโทรศัพท์ในการติดต่อรวมทั้งการคมนาคมลำบาก

ลักษณะของบ้านคุริยประณีต เป็นลักษณะของครอบครัวขยายทางอาณาเขตซึ่งคอฟมัน (อ้างในสุเทพ สุนทรภัส,2507:120) ได้อธิบายไว้ว่า ครอบครัวขยายทางอาณาเขต ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน และสมัยที่เป็นเด็ก

เคยอยู่ร่วมหลังคาเรือนเดียวกัน ต่อมาบุคคลดังกล่าวจำเป็นต้องแยกย้ายกระจัดกระจายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อื่น อาจจะในประเทศนั้นหรือต่างประเทศ เหตุผลของการแยกย้ายกันอยู่อาจจะเป็นการแต่งงานหรือการทำมาหากิน แต่แม้ทุกคนจะแยกย้ายกันอยู่จะมีบางครั้งที่บุคคลดังกล่าวจะมารวมกันในพิธีการที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสมาชิกแต่ละคน เช่น การแต่งงานบวช วันเกิดหรือการตาย เป็นต้น พิธีการดังกล่าวก็จะมักกระทำในบ้านของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกอื่นๆ ได้มารวมกันและทำหน้าที่ในฐานะเป็นหน่วยของครอบครัวอีกครั้งหนึ่ง ความร่วมมือของสมาชิกดังกล่าวนอกจากจะประกอบด้วยผู้ที่เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาแล้ว ยังรวมถึงสามีภรรยาและลูกหลานของบุคคลดังกล่าวด้วย ซึ่งนักมานุษยวิทยาทั่วไปเรียกว่า 'กลุ่มญาติ' (สุเทพ สุนทรภัสส, 2507:120) สิทธิในการรับมรดกและการเลือกที่อยู่อาศัยลูกหญิงลูกชายก็มีสิทธิโดยเสมอกัน แทนที่เป็นทางฝ่ายมารดาหรือบิดาเพียงฝ่ายเดียว ยกเว้นแต่กรณีที่มีพ่อแม่มีลูกคนเดียว หรือลูกคนสุดท้ายอาจจะนำคู่สมรสมาอยู่ในบ้านกับบิดามารดา และสืบครองที่ดินและบ้านเป็นมรดกตกทอด แต่อุดมคติของคู่สมรสนั้นก็จะมีที่อาศัยของตัวเองใหม่หลังจากแต่งงานแล้ว คือ แยกไปอยู่ต่างหากไม่อยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (สุเทพ สุนทรภัสส, 2507:119)

ปรานี วงษ์เทศ (2533:109) ได้ให้ทัศนะของการสืบเชื้อสายทางมารดาในสังคมและวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้นจะให้ความสำคัญกับการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิงโดยให้ฝ่ายชายไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงหลังจากการแต่งงาน (Matrilocality) นั้น เป็นประเพณีที่ยังคงมีอยู่ในสังคมชนบทไทยจนถึงปัจจุบัน

ตรงกับกับลักษณะของครูสุจิตต์ ดุริยประณีตเป็นลูกสาวคนสุดท้ายของพี่น้อง ซึ่งในขณะที่นางแถมผู้เป็นมารดาก่อนถึงแก่กรรมได้มอบกุญแจที่ใช้สำหรับเปิดบ้านและเปิดห้องที่เก็บเครื่องดนตรี เป็นการมอบให้ดูแลบ้านและทรัพย์สินต่อไป ระยะเวลาที่ครูสุจิตต์ได้แต่งงานและไปอยู่กับคุณพันธ์ (สามี) ในปัจจุบันได้กลับมาอยู่ที่บ้านเดิมที่วัดสังเวช ฯ

โดยสภาพการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มบ้านบางลำภูหรือบ้านดุริยประณีต มีสภาพที่ได้เปรียบในเชิงภูมิศาสตร์เพราะเนื่องจากที่ตั้งของบ้านอยู่ใกล้กับวัดสังเวชฯ นั้น ใกล้กับย่านบางลำภู ซึ่งเป็นแหล่งศูนย์กลางการค้าของกรุงเทพมหานครที่สำคัญ ในย่านนี้จะมีแหล่งบ้านดนตรีและหน่วยงานที่ส่งเสริมเกี่ยวกับเรื่องดนตรีไทยเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้กิจกรรมดนตรีอย่างต่อเนื่อง บ้านนักดนตรีไทยที่สำคัญ เช่น บ้านโตสง่า ซึ่งบริเวณถนนตะนาว มีความสัมพันธ์กันในการร่วมงานและทางเครือญาติเมื่อครูสุพจน์ โตสง่าสมรสกับครูดวงเนตร ดุริยพันธ์ กลุ่มนักดนตรีวัดใหม่อมตรส หรือ นักดนตรีในกลุ่มบางขุนพรหมได้ ได้แก่ ครูหลวงไพเราะเสียงซอ ครูละเมียด ครูละม่อม ครูเตียง ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ ซึ่งมีความสามารถทางด้านเครื่องสาย นักดนตรีที่ร่วมงานดนตรี ได้แก่ นักดนตรีที่มาจากกองการสังคีต สังกัดกรมศิลปากร นักดนตรีไทยของกรมประชาสัมพันธ์ ทำให้วงดนตรีมีความเข้มแข็งในเรื่องดนตรี

เป็นอันมาก ส่วนที่สนับสนุนให้กิจการด้านดนตรีไทยในบ้านบางลำภูมีชื่อเสียง แหล่งบันเทิงที่มีรายการให้นักดนตรีไทยได้แสดงผลงานนั้น ได้แก่ สังกัดศาลาของกรมศิลปากร สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย สถานีวิทยุศึกษาของกรมศึกษานอกโรงเรียน สถานีวิทยุ ท.ท.ท. สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม

จะพบว่า ย่านบางลำภู ถือได้ว่าเป็นแหล่งที่มีความสำคัญในเชิงธุรกิจแล้ว ยังเป็นแหล่งที่มีทำเลหรือสภาพภูมิศาสตร์ที่ดี เพราะมีสถานที่บันเทิงที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านดนตรีไทย เช่น โรงหนัง โรงละคร ร้านค้าเครื่องดนตรีไทย บ้านนักดนตรีไทยที่สำคัญ

มานอฟสกี(อ้างในงามพิศ สัตย์สงวน,2537:32-33) เสนอความคิดหลักของทฤษฎีการหน้าที่นิยม คือ วัฒนธรรมสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกบุคคลวัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น 3 ประเภทของมนุษย์คือความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความต้องการจำเป็นขั้นต่อมาหรือความต้องการด้านสังคม และความต้องการทางด้านจิตใจ ความต้องการเบื้องต้น คือ ความต้องการจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพอยู่ เช่น ต้องการอาหารหรือที่อยู่อาศัย ส่วนที่ 2 จะเกี่ยวกับการร่วมมือกันทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานและทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความต้องการจำเป็นเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหาร ความต้องการขั้นที่ 3 คือ ความต้องการจำเป็นของมนุษย์ เพื่อความมั่นคงทางด้าน จิตใจ

A.H.Maslow นักจิตวิทยาอเมริกันที่มีชื่อเสียงได้เรียงลำดับ สิ่งจูงใจหรือความต้องการของมนุษย์ไว้ 5 ระดับ (อ้างในศ.ดร.นิพนธ์ คันธเสรี 2528 : 72) ดังนี้ คือ

1. ความต้องการทางสรีระพื้นฐาน(Basic Physiological Needs)
2. ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง(Safety And Security)
3. ความต้องการความรักและความเมตตา(Love Affection And Social Activities)
4. ความต้องการเกียรติและความเคารพตัวเอง(Esteem and Self Respect)
5. ความต้องการความสำเร็จด้วยตนเอง(Self Realization And Accomplishment)

บ้านดุริยประณีต เป็นองค์กรที่รวมตัวกันทางสังคมในลักษณะสังคมของดนตรีไทย โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องดนตรีไทยเชื่อว่าอาชีพเป็นนักดนตรีไทยหรือครูดนตรีไทยนั้นยังเป็นอาชีพที่สามารถใช้ในการยังชีพได้เป็นอย่างดีลูกหลานภายในบ้านจะต้องได้รับการฝึกฝนในเรื่องดนตรีไทยต้องเป็นคนตรีอย่างน้อยที่สุดก็ต้องดีเครื่องกำกับจังหวะและหัดเครื่องดนตรีไทย อย่างน้อย 1 ชิ้น ในชั้นของลูกจะพบว่าเกือบทุกคนมีอาชีพที่เกี่ยวกับดนตรีไทย ในรุ่นชั้นหลานจะมีนักดนตรีไทยอยู่ส่วนหนึ่งซึ่งตรงกับแนวความคิดในเรื่อง ความต้องการที่จำเป็นเบื้องต้นตามแนวทฤษฎีหน้าที่นิยมของมานอฟสกี ในแง่ของโครงสร้างหน้าที่นิยมนั้นจะพบว่าโดยการรวมตัวของนักดนตรีในบ้านดุริยประณีตนั้น จะมีลักษณะเน้นที่นักดนตรีภายในบ้านก่อน จะประกอบไปด้วยลูกหลานในครอบครัวและลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดไปมาหาสู่เป็นประจำ

เมื่อใดที่ไม่เพียงพอจะหาบุคคลภายนอกบ้านมาร่วมงานให้ครบตามหลักเกณฑ์การประสมวง โดยมีคัดเลือกตัวแทนที่จะบรรเลงเครื่องดนตรีในแต่ละชิ้น ซึ่งมีความใกล้เคียงกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่เน้นความมีเสถียรภาพของกลุ่มสังคมนั้น

ในบทที่ 2 นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสังคมดนตรีไทยกับบ้านดนตรีไทยในรัตนโกสินทร์ ประวัติ ทำเลที่ตั้งของย่านบางลำภู แหล่งบ้านนักดนตรีไทย แหล่งบันเทิง ร้านค้าที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยในย่านบางลำภู ประวัติบ้านบางลำภู ชีวิตประวัตินุคคลภายในบ้านบางลำภู และบุคคลภายนอก รวมทั้งเสนอการวิเคราะห์เกี่ยวกับบ้านบางลำภูในเชิงมานุษยวิทยา อันมีผลสืบเนื่องกันกับกิจการดนตรีไทยในบ้านบางลำภูในบทที่ 3 ต่อไป

บทที่ 3

กิจการดนตรีในบ้านบางลำภู

3.1 ความหมายของคำว่า “งาน” “งานการ” “กิจการ” “กิจกรรม” และ “กิจกรรมดนตรี”

งาน หมายถึง สิ่งหรือเรื่องที่จะทำ; การพิธี หรือ การรื่นเริงที่คนมาชุมนุมกัน

งานการ หมายถึง กิจการที่ต้องทำกิจกรรม มิติของหน้าที่ อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นการแบ่งการทำงานหน้าที่ตามขนาดของกิจการงานนั้น จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกิจการ งาน และกิจกรรม งานการสามารถแยกย่อยเป็นกิจกรรม (Activity)

กิจการ หมายถึง การประกอบกิจทั่วไปนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการงานทั้งปวง ซึ่งจะต้องมีความยากลำบากในการดำเนินกิจการ อันประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะพึงกระทำกันโดยมีหน้าที่กำหนด เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย (พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์, 2514:63, 197-198)

กิจกรรม หมายถึง การที่ผู้เรียนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการเรียนรู้ (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน , 2538 : 98)

กิจกรรมดนตรี หมายถึง ส่วนหนึ่งของงานหรือกิจการของคณะดนตรี ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ ทำให้งานดนตรีนั้นมีชีวิตชีวา มีการเคลื่อนไหวความต่อเนื่องกระบวนการจัดกิจกรรมดนตรีในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นกับความสามารถของนักดนตรีในบ้านดนตรีนั้น ถ้านักดนตรีมีความสามารถบรรเลงได้ไพเราะเป็นที่ถูกใจผู้ชมหรือเจ้าภาพที่จัดงาน ทำให้เกิดการประทับใจถูกใจ เมื่อใดมีงานที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ก็จะจ้างให้มาบรรเลงให้ฟังอีก เป็นผลทำให้เกิดความนิยมทำให้ชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก แต่ถ้าบรรเลงไม่ดีการจ้างให้บรรเลงดนตรีก็จะลดน้อยลง ส่งผลถึงการจัดกิจกรรมดนตรีก็ต้องลดน้อยลงไปด้วย แสดงถึงความร่วงโรยในกิจการของบ้านดนตรีนั้น ซึ่งอาจจะทำให้บ้านดนตรีนั้นจะต้องล้มเลิกกิจการได้

จากความหมายของคำต่าง ๆ ที่ยกมาข้างต้น ผู้วิจัยจะขอใช้คำว่า “กิจการดนตรี” เป็นหัวข้อใหญ่ ซึ่งหมายถึง การทำงานใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับดนตรี ทำให้มีรายได้ในการดำรงชีพ และกิจการดนตรีเหล่านี้สามารถแบ่งเป็นกิจกรรมส่วนย่อย ๆ ได้อีกหลายกิจกรรม

ในงานวิจัยฉบับนี้ ต้องการที่แสดงข้อมูลกิจการอันเกี่ยวข้องกับเรื่องดนตรีไทย ซึ่งได้ศึกษาเฉพาะกรณีของบ้านบางลำภู

3.2 รายละเอียดกิจการหรือการงานดนตรีในบ้านบางลำภู

กิจกรรมดนตรีของบ้านบางลำภูนั้น มีมากมายหลายลักษณะหลายประเภท โดยจะแยกกล่าวแต่ละชนิด ดังมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทย

3.2.2 การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงและการละเล่นต่าง ๆ

3.2.3 กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทย

3.2.4 กิจการการสร้างเครื่องดนตรีไทย

3.2.1 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทย

การขับร้องและบรรเลงดนตรีของวงบ้านบางลำภูนั้นมักจะจัดในรูปของการบรรเลงเพื่อการฟังมีหลายประเภทด้วยกัน เช่น เพลงเถา เพลงเกร็ด เพลงตับ เป็นต้น ในรูปแบบของวงจะเป็นวงปี่พาทย์ไม้นวม วงปี่พาทย์ไม้แข็ง วงเครื่องสาย วงมโหรี และวงอื่น ๆ บรรเลงในลักษณะประกอบการแสดงละครประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เสาธงเครื่อง เสาทรวงเครื่อง อาจกล่าวแยกตามลักษณะงานและสถานที่ได้ดังนี้

3.2.1.1 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทยทางสถานีวิทยุกระจายเสียง

3.2.1.2 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทยทางโทรทัศน์

3.2.1.3 การบันทึกแผ่นเสียงและเทปบันทึกเสียง

3.2.1.4 การประกวดขับร้องเพลงไทย

3.2.1.5 การประชันวงดนตรีไทย

3.2.1.6 การบรรเลงในงานและโอกาสต่าง ๆ

3.2.1.1 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทยทางสถานีวิทยุกระจายเสียง

การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทยของวงบ้านบางลำภูทางสถานีวิทยุกระจายเสียง โดยจะยกตัวอย่าง 3 สถานี คือ

- (1) สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์
- (2) สถานีวิทยุศึกษา ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
- (3) สถานีวิทยุ ท.ท.ท.

(1) สถาบันวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

สถาบันวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เป็นสถาบันวิทยุที่มีการกระจายเสียงรายการดนตรีไทยมากที่สุด รายการดนตรีไทยที่บุคคลในบ้านบางลำภูดำเนินการอยู่มีดังนี้

- 1.1) รายการวิทยุ คลื่นสั้น คลื่นยาว
- 1.2) รายการ "วันรสดนตรีไทย"
- 1.3) รายการแนะนำขับร้องเพลงไทย
- 1.4) รายการบรรเลงดนตรีไทยทั่วไป

1.1) รายการวิทยุ คลื่นสั้น คลื่นยาว

ส่วนใหญ่จะเป็นรายการบรรเลงดนตรีไทยประเภทต่าง ๆ สลับกันไป เช่น วงปี่พาทย์ เครื่องสาย และวงมโหรี เป็นต้น นักร้องและนักดนตรีส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการประจำ ลูกจ้างชั่วคราวของกรมประชาสัมพันธ์ และบางส่วนจะเป็นนักดนตรีในวงบ้านบางลำภู เช่น ครูโชติ ครูชื่น ครูชั้น เป็นต้น เป็นนักดนตรีนักร้อง เช่น ครูทัศนีย์ ครูสุจิตต์ ครูชอง มาศ เป็นต้น นักดนตรีวงเครื่องสาย เช่น ครูชิต เขยเกษ ครูประพาส สวนขวัญ ครูระติ วิเศษสุวรรณ ครูฉลุย จิยะจันทร์ เป็นต้น เครื่องดนตรีไทยได้ชื่อเครื่องมโหรีของท่านเบาเอิงจากรายการบรรเลงของวิทยุคลื่นสั้นและคลื่นยาวเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างชื่อเสียงให้แก่วงบ้านบางลำภู จะเห็นจากตัวอย่าง ครูชื่น คุริยประณีต มีความสามารถในการตีระนาดเอกจนเป็นที่เลื่องลือ เพราะชาวต่างประเทศ ได้แก่ มาเลเซียได้จัดส่งหมวกสามารถมาให้แก่ครูชื่นด้วยความชื่นชมฝีมือการตีระนาดเอก

1.2) รายการ "วันรสดนตรีไทย"

นางสุจิตต์ คุริยประณีต เป็นผู้หนึ่งในตระกูล " คุริยประณีต " ที่เป็นนักร้องประจำวงดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์มานานตลอดอายุราชการและยังได้ทำประโยชน์แก่วงการดนตรีไทยเป็นอเนกประการ จนได้รับการยกย่องเชิดชูเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง (คีตศิลป์) เมื่อ พ.ศ. 2536 นอกจากนั้นท่านยังมีบทบาททางด้านวิทยุกระจายเสียง โดยเริ่มตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2500 ซึ่งนายคณัย ศรียาภัย ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองกระจายเสียงในประเทศได้มอบหมายให้ท่านจัดรายการดนตรีไทยออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจาย

เสียงแห่งประเทศไทย คือ รายการ “วันดนตรีไทย” ครั้งแรกออกอากาศสัปดาห์ละ 2 วัน คือ วันจันทร์กับวันศุกร์ เวลา 12.00 - 12.30 น. เพื่อให้คนฟังได้ฟังดนตรีไทยในระหว่างรับประทานอาหารกลางวัน ต่อมาภายหลังได้เพิ่มเวลาออกอากาศเป็นทุกวันจันทร์-ศุกร์ สัปดาห์ละ 5 วัน ส่วนวันเสาร์เป็นการสอนขับร้องเพลงไทย แม้ว่าท่านจะเกษียณอายุราชการไปแล้วก็ยังสละเวลาจัดทำรายการนี้อย่างสม่ำเสมอ (ศรีฟีไล ทองพรม, 2538 : 45)

ปัจจุบัน (2538) รายการได้เปลี่ยนเวลาออกอากาศ จากเดิมที่มีทุกวัน จันทร์-ศุกร์ เวลา 12.00 - 12.30 น. มาเป็นทุกวันอังคารและพฤหัสบดี เวลา 9.00 - 9.30 น. โดยจะนำเทปของเก่าที่บันทึกเสียงมาเปิดให้ฟังพร้อมคำบรรยาย จะเห็นว่ารายการวันดนตรีไทยของครูสุดจิตต์ คุริยประณีต เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ดังรายงานการวิจารณ์รายการวิทยุกระจายเสียง ของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ภาค 1 ปีการศึกษา 2524 ประกอบด้วย ผู้ทำรายงานดังนี้ นางสาวนันทนา เนาวลัยศรี นางสาววัลภา เพ็ชรสงศรี นางสาวสุกัญญา ตันวัฒนกุล นางสาวจินตนา เพ็ญจันทร์ และนางสาวธิภา ชาติธิคุณ วิจารณ์รายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุกระจายแห่งประเทศไทย ความถี่ 891 KHz รายการประจำวันจันทร์ที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2524 เวลาออกอากาศ 05.45 - 23.30 น. เสนอ รศ.สุขสวัสดิ์ ภาษิต (2534:89) สรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 3 วิจารณ์รายการวันดนตรีไทย

เวลา	รายการ	ผู้จัดทำ	เนื้อหาและวิจารณ์
12.00	วันดนตรีไทย	สุดจิตต์	เป็นการบรรเลงแบบขับกล่อม โดยใช้เครื่องดนตรีหลายประเภท ช่วยในการขับกล่อม เพลงที่นำมาจัดส่วนมากจะได้รับรางวัลมาแล้ว ควรจัดไว้ในช่วงเวลาสนใจหรือรายการเพลงจะดีกว่าซึ่งเป็นการเรียกร้องให้ผู้ฟังรับฟังมากกว่าดนตรีไทยแม้จะไพเราะจริงแต่เป็นรายการที่คนสนใจน้อย

1.3) รายการแนะนำขับร้องเพลงไทย

อาจารย์สุดจิตต์ คุริยประณีต เป็นผู้จัดรายการประมาณ 30 นาที จัดสัปดาห์ละครั้ง ประจำทุกวันเสาร์ เวลา 12.00 - 12.30 น. เป็นการแนะนำขับร้องเพลงไทยประเภทต่าง ๆ ส่วนใหญ่มักจะเป็นเพลงง่าย ๆ ประเภทอัตรา 2 ชั้น โดยครูสุดจิตต์ เป็นผู้ดำเนินรายการ ผู้บรรเลงเป็นลูกศิษย์ประเภทเก่งและไม่เก่งคละกันไปแล้วแต่โอกาส มีนักดนตรีไทยของ

กรมประชาสัมพันธ์ มาช่วยบรรเลงคลอร้อง เช่น ครูณวลัย จริยะจันทร์ สีซออุ้งคู้ ครูเมธา หมูเย็น สีระนาดบ้าง ครูสุจิตต์จะเป็นผู้ร้องนำก่อน 1 ครั้งและจะให้พวกลูกศิษย์ร้องตาม อาจจะมีการพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นมาของเพลงหรือบทบาทหน้าที่ของเพลงนั้นว่าใช้อย่างไร ใช้ในพิธีการหรือประกอบโขนละครตอนใด มีการทบทวนการร้องอีกครั้งหนึ่ง มีการจัดพิมพ์หนังสือประกอบการแนะนำขับร้องอีกด้วย ซึ่งพิมพ์แจกจ่ายทั่วไปเพื่อให้ประกอบการฟังรายการนี้

1.4) รายการบรรเลงดนตรีไทยทั่วไป

สถานีวิทยุวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ได้จัดให้มีคณะดนตรีต่าง ๆ เพื่อบรรเลงส่งกระจายเสียงให้ผู้ฟังทั่วไปในระยะเวลาต่าง ๆ เช่น เวลา 08.30 น. จะเป็นวงดนตรีไทยทั่วไป เวลา 18.00 น. หลังข่าวตอนเย็น จะมีวงดนตรีไทยของคณะโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ บรรเลง สำหรับกลุ่มบ้านบางลำภูจัดตั้งเป็นคณะต่าง ๆ เพื่อจะบรรเลงดนตรีไทยออกอากาศ ดังมีรายชื่อพร้อมที่อยู่ติดต่อดังนี้

คณะดุริยศิลป์ นางสาวสุจิตต์ ดุริยประณีต เป็นผู้ควบคุมวง สถานที่ติดต่อ กองวิทยุกระจายเสียงในประเทศ กรมประชาสัมพันธ์

คณะดุริยพันธ์ุ นางแหม่มช้อย ดุริยพันธ์ุ เป็นผู้ควบคุมวง สถานที่ติดต่อ 111 ขอยสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพฯ

คณะศิษย์สืบสวด นางดวงเนตร ดุริยพันธ์ุ เป็นผู้ควบคุมวง สถานที่ติดต่อ 83 ถนนลำพู แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพฯ

คณะเชยเกษ นายชิต เชยเกษ 85-87 ถนนลำพู แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพฯ

คณะพ.อ่างแก้ว นายแพทย์สุพจน์ อ่างแก้ว เป็นผู้ควบคุมวง 5/2 ถนนเพชรเกษม เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

(2) สถานีวิทยุศึกษา ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

การแสดงของวงบ้านบางลำภู ส่วนใหญ่จะเป็นการอัดเทปเสียงในเรื่องของละคร เป็นการอัดเทปเหมาะจ่ายประมาณ 30 ตอนต่อปี เรื่องละครมีทั้งเป็นเรื่องจากวรรณคดี จากเรื่องของละครอิงประวัติศาสตร์ ละครดึกดำบรรพ์บ้าง เช่น เรื่องพระนางจามเทวี ท้าวแสนปม ศกุนตลา เป็นต้น จะมีการบรรเลงประเภทต่าง ๆ ตามโอกาส เช่น การบรรเลงถวายพระพร

แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระศรีนครินทร์ฯบ้าง การบรรเลงประกอบรายการวันขึ้นปีใหม่ การบรรเลงประกอบอารมณ์เพลงต่าง ๆ การบรรเลงดนตรีไทยประกอบพระราชพิธีและพิธีต่าง ๆ การบรรเลงดนตรีไทยพร้อมคำบรรยายและการร้องเพลงพื้นเมือง เป็นต้น

การผลิตรายการนั้น เจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุศึกษาผู้จัดรายการจะทำหน้าที่ตัดต่อแถบเทปที่บันทึกเสียงไว้นำมาตัดต่อเป็นรายการ โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้พูดนำรายการ อธิบายเรื่องของเพลงหรือประวัติของเรื่องละครที่ต้องการเสนอในตอนต้นและตอนท้ายของรายการนั้น บางครั้งนำตัดต่อรายการให้เกิดความประสมประสานระหว่างเพลงพื้นบ้านพื้นเมืองกับดนตรีไทยในเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่นำมาออกอากาศตามระยะเวลาที่สถานีกำหนดให้ (ชุตินันท์, นันทะวงศ์, สัมภาษณ์)

(3) สถานีวิทยุ ท.ท.ท.

จากวารสารไทยโทรทัศน์ 2497-2500 มีผังรายการต่าง ๆ รวมทั้งรายการดนตรีไทยอยู่หลายรายการ ส่วนหนึ่งที่เป็นรายการประจำซึ่งมีคณะของบ้านบางลำภูร่วมบรรเลงอยู่เสมอ สรุปรายการดนตรีไทยของสถานีวิทยุ ท.ท.ท. ดังนี้ คือ ตั้งแต่ประมาณ 18.00 น. จนถึงสถานี ประมาณ ปี พ.ศ. 2497 ถึง พ.ศ. 2500 มักจะเป็นทุกวันพุธ เวลา 20.00 น. ระยะเวลาหลังเป็นทุกวันเสาร์ เวลา 21.00 น. มีรายการประจำ เช่น การบรรยายประกอบเพลงไทยเดิม จัดโดย อาจารย์มนตรี ตราโมท รายการเสภาทรงเครื่องคณะดุริยประณีต ควบคุมโดยนายโชติ ดุริยประณีต สลับกับคณะดุริยพันธ์ ควบคุมโดย นายเหนียว ดุริยพันธ์ รายการบรรเลงเพลงไทยโดยคณะเทพนคร จัดโดยนายแกร วิเศษประภา รายการมโหรี คณะโฆษณابันเทิง จัดโดยนายคงศักดิ์ คำศิริ รายการสุดท้าย คือ รายการกล่อมนิทรา บรรเลงเดี่ยวเครื่องดนตรีไทย เวลา 22.15 น. ต่อมาระยะหลังมีการจัดรายการภาคเช้าในวันเสาร์ - อาทิตย์และมีการเพิ่ม ท.ท.ท. ภาคเพลินเพลงใช้คลื่น 451 และ 261.77 เมตร ความถี่ 665 และ 1146 กิโลไซเกิล มีรายการดนตรีไทยของคณะเตชะเสนีย์ มีทั้งที่เป็นการเล่นและสอนดนตรีไทย รวมทั้งการบรรเลงดนตรีไทย ปัจจุบันสถานีนี้ได้เลิกกิจการไปแล้วในปี พ.ศ. 2514

นักดนตรีที่ไปร่วมบรรเลงมักจะเป็นลูกหลาน ลูกศิษย์ และเพื่อนที่เป็นนักดนตรีไทย เช่น ครูสุขเป็นผู้นำวงดนตรีไปบรรเลงและคอยตรวจดูว่าเครื่องดนตรีขึ้นโดชาดผู้บรรเลง เช่น ปี่ใน ครูสุขทำหน้าที่แทนไป เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เล่นประจำคือ ครูโชติ ครูชั้น ครูเหนียว ครูเข้มชัย ครูสมชาย ม.ล.สุวัณษ์ สวัสดิกุล ครูสุชาติ คล้ายจินดา และนักดนตรีคนอื่น ๆ อีกจำนวนมาก เพราะเล่นประจำทุกเดือนบางครั้งมีการวิ่งรอกวงบรรเลง กล่าวคือเสร็จจากสถานี ท.ท.ท.ไปบรรเลงที่สถานีวิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์ ถ้าระหว่างช่วงเวลาที่ว่างจะมา

รวมกลุ่มรับประทานอาหารที่ร้านจิตรอารี ตรงบริเวณสะพานเสี้ยว หัวถนนจักรพงษ์ เป็นที่สังสรรค์กันก่อนแสดงและหลังแสดง (สุชาติ คล้ายจินดา, สัมภาษณ์)

3.2.1.2 การบรรเลงดนตรีและขับร้องเพลงไทยทางโทรทัศน์

รายการบรรเลงดนตรีไทยและขับร้องเพลงไทยของวงบ้านบางลำภูที่สำคัญจะแยกกล่าวตามสถานีโทรทัศน์ที่ไปบรรเลง มีดังนี้ คือ

- (1) ไทยทีวี ช่อง 4 หรือ ไทยทีวีสี ช่อง 9
- (2) สถานีวิทยุโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์ ช่อง 11
- (3) สถานีโทรทัศน์อื่น ๆ

(1) ไทยทีวี ช่อง 4 หรือ ไทยทีวีสี ช่อง 9

บ้านบางลำภูได้ร่วมงานกับไทยทีวีช่อง 4 หรือ ไทยทีวี ช่อง 9 ดังนี้

- 1.1) รายการเพลินเพลงกับนฤพนธ์
- 1.2) รายการลับแลกลอนสด
- 1.3) รายการ “ เลื่อมลายเบญจรงค์ ”

1.1) รายการเพลินเพลงกับนฤพนธ์

ครั้งแรกเริ่มจากปลายปี พ.ศ. 2499 ทางทีวีได้จัดรายการพิเศษรำลึกถึงครูเหี่ยวดุริยพันธุ์ นักร้องเพลงไทยเดิมชื่อดังในยุคนั้น ซึ่งถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ วันที่ 22 พฤศจิกายน 2498 ทางรายการติดต่อให้นฤพนธ์ ดุริยพันธุ์ อายุ 15 ปี มาขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งแต่เดิมครูเหี่ยวเป็นผู้จัด พ.ศ. 2504 รายการ “ ลำนำเพลงรัก ” โดย ม.ร.ว.พิทวัส นาควนิช ผู้จัดรายการได้กำหนดให้นฤพนธ์ร้องเพลงลาวคำหอมและเพลงนเรศวรชนช้าง พ.ศ. 2505 สัมพันธ์ พันธุ์มณี ได้กรุณาติดต่อและแจ้งให้ทราบว่า จำนง รังสิกุล มีดำริจะจัดรายการเพลงขึ้นรายการหนึ่งมีรูปแบบดำเนินรายการที่ผสมผสานกันระหว่างการขับร้องและบรรเลงรับด้วยดนตรีไทยเดิม แต่นำเสนอในแนวทางให้เข้ากับสมัยนิยมเปลี่ยนจากการให้นักร้องนั่งขับร้องอยู่หน้าวงดนตรีในแบบเดิมเป็นให้มีการเคลื่อนไหวออกทำทางตามเนื้อร้องพอสมควร จัดฉากให้เข้ากับบทและคุณสมบัติ รายการออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่

2 เมษายน พ.ศ. 2505 จ่านง ริงสิกุลได้เลือกเพลงต้นจากเรื่อง “วิวาทพระสมุทร” พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 มาปรับแต่งให้พอเหมาะกับเวลาสำหรับการออกอากาศทางโทรทัศน์ และได้จัดฉากประกอบเรื่องที่ยิ่งใหญ่มากในสมัยนั้นโดยมีนฤพนธ์ คุริยพันธุ์และนันทวัน เมฆใหญ่ เป็นนักร้องนำตลอดเรื่อง โดยกำหนดวางตัวผู้จัดการส่วนตัวต่าง ๆ ดังนี้

สัมพันธ์ พันธุ์มณี	เป็นผู้จัดรายการ
สุโข ชูพิณิจ	เป็นผู้กำกับรายการ
กำธร สุวรรณปิยะศิริ	เป็นผู้กำกับเวที
วิเชียร พรหมจรรย์	เป็นผู้จัดลำดับรายการ
สุรางค์ คุริยพันธุ์	เป็นผู้ฝึกสอนขับร้อง
สืบสุข คุริยประณีต	เป็นผู้ควบคุมวงดนตรี ภายหลัง สุพจน์ ไตรสง่า
	รับหน้าที่เป็นหัวหน้าวงดนตรีต่อมา

เดิมจัดรายการนี้จัดเดือนละครั้งในวันจันทร์แรกของเดือน เดือนมีนาคม 2506 ได้เพิ่มเป็นเดือนละ 2 ครั้ง คือ จันทร์แรกกับจันทร์ที่ 3 ของเดือน นักร้องที่ร่วมรายการได้แก่นันทวัน เมฆใหญ่ อาพันธ์ชนิตร์ สุวรรณกร สุภมิตร ศาตะจันทร์ สุรีย์ พันธุ์เจริญ สว่างจิต กาญจนเสถียร ศิริพรรณ ปาละวงษ์ ณ อยุธยา นงลักษณ์ ไรจนพรรณ ฉันทนา ทาชา จันทร์ กนกวรรณ ด่านอุดม วรลักษณ์ เมฆใหญ่ ศิริพร วงศ์สวัสดิ์ และสุพรรณิ ปิยะสิรานนท์ เป็นต้น ฝ่ายชายมี รอง เจ้ามูลคดี สุรินทร์ แสงขำ เกียรติ สวัสดิ์คานนท์ วิเชียร พรหมจรรย์ สมสันต์ ธรรมวิहार เป็นต้น นักร้องรับเชิญ คือ นายแพทย์สุพจน์ อ่างแก้ว และนายแพทย์ พูนพิศ อมาตยกุล

พ.ศ. 2512 จ่านง ริงสิกุล ถูกเรียกตัวกลับเข้ากรมประชาสัมพันธ์ จึงให้นฤพนธ์ กับสุรางค์ คุริยพันธุ์ จัดดำเนินการต่อไป อีกต่อมา 2 ปีรายการได้เลิกไป (นฤพนธ์ คุริยพันธุ์, 2538: 288- 291)

1.2) รายการลับแลกลอนสด

จ่านง ริงสิกุล เป็นเสมือนบิดาแห่งโทรทัศน์ไทย ท่านเป็นผู้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจัง ได้จัดรายการแสดงกลอนสดโดยตั้งชื่อ รายการว่า “ลับแลกลอนสด” คำว่า “ลับแล” หมายถึง หลับหรือม่านที่กั้นในห้องของคนไทยสมัยเก่า กลอนสด คือ การแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองแบบไม่ต้องการเตรียมการ

รายการนี้เริ่มเมื่อต้นปี พ.ศ. 2502 โดยใช้วิธีการเล่นกลอนสดถ่ายทอดออกอากาศสู่โทรทัศน์ให้ผู้ชมทางบ้านได้ชมจัดที่นั่งผู้ว่ากลอนสดเป็นรูปโค้ง แบ่งเป็นสองทีม โดยมีพิธีกรหรือกรรมการนั่งตรงกลาง ด้านหลังของแต่ละทีมจะมีกระดานดำไว้เขียนเวลาที่แต่งกลอนเสร็จแล้วมีผู้เขียนกระดานฝ่ายชาย วิชัย โกกิลกนิษฐ์ (หรือชาติรี แห่งวงสุนทราภรณ์)

รัก รักพงษ์ ฝ่ายหญิง อัปสรสำอางค์ กิตติวรรณ หรือผู้ประกาศและดาราของช่อง 4 ซึ่งไม่มีหน้าที่การแสดงในคืนนั้นมาช่วยรายการอยู่หลายคน

ส่วนวงดนตรีไทย ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของรายการ จะยกพื้นตั้งวงไว้อีกด้านหนึ่งของห้องส่งเมื่อมีการขับร้องและบรรเลงดนตรีประกอบ ก็ต้องจะจับภาพคนร้องและวงดนตรีสลับไปกับนักกลอน บางครั้งวงดนตรีมีนักร้องจากกรมศิลปากรหรือกรมประชาสัมพันธ์มาช่วยขับร้อง นักดนตรีไทยส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีของวงกรมประชาสัมพันธ์ เช่น บุญยงค์ เกตุคง สมาน ทองสุโชติ สุจิตต์ คุริยประณีต ฉลาย จิยจันทร์ ระดี วิเศษสุร-การ และท่านอื่น ๆ อีกหลายท่าน

ครั้งที่ 1 ประจำเดือนมีนาคม 2502 มีผู้ร่วมรายการ ชยศรี สุนทรวพิพิธ (ชาติ) เป็นหัวหน้าทีมฝ่ายหญิง วิจิตร ปิ่นจินดา มีนามปากกาว่า เจษฎา วิจิตร เป็นหัวหน้า ทีมฝ่ายชาย

ครั้งที่ 2 มีผู้ร่วมรายการ อาพันธนิต สุวรรณกร โกวิท สัตถายัน มะเนาะ ยูเด็น ฝ่ายหญิงมี นรี นันทวัฒน์ เป็นหัวหน้า ศิริเพ็ญ ภิบาลกุล ำภีร์ สอนอำไพ (นักเขียนนามปากกาว่า “ ช่อฟ้า บวาลี ”) และพวงศรี สิงห์เสนี

อีกครั้งหนึ่งราวกลางปี 2503 มีการเล่นกลอนสดแบบอื่น ๆ เช่น กลอนจอทรวง กลอนชาวบ้าน มีการจัดแข่งขันจากนักกลอนสถาบันทางการศึกษา เช่น ภิญโญ ศรีจำลอง จินตนา ปิ่นเฉลียว เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นต้น (ประยอม ทองทอง, 2538:259-266)

1.3) รายการ “ เลื่อมลายเบญจรงค์ ”

รายการนี้เป็นรายการพิเศษจัดขึ้นเพื่อฉลองครบรอบ 18 ปี ของ อ.ส.ม.ท. ช่อง 9 วันอาทิตย์ที่ 9 เมษายน 2538 เวลาประมาณ 21.00 - 23.00 น. มีพิธีกรจัดรายการ คือ ชรัส เฟื่องอารมณ และดวงดา ตุงคะมณี รวบรวมรายการเด่น ๆ ในรอบ 18 ปี มานำเสนอใหม่ซึ่งประกอบด้วยรายการย่อยหลายรายการ ดังนี้

1.3.1) ปุจฉา-วิสัชนา ดำเนินรายการโดย อาจารย์เสรี หวังในธรรม และ ถนอม นวลอนันต์ คณะศิลปนิเทศของกรมศิลปากร เป็นรายการถาม-ตอบปัญหาที่สงสัย เป็นความรู้ทั่วไป เรื่องครบรอบวันเกิด อ.ส.ม.ท. และเรื่องดนตรีไทย เป็นการถามคั่นรายการ ก่อนถึงรายการใหญ่

1.3.2) เพลงรักจากเรื่อง “ เจือกน้อย ” เป็นละครเพลงที่ตั้งในยุคหนึ่ง มี อาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง อาจารย์ลัดดา สัตถายัน และอาจารย์กมุต จันทวีเรื่อง ร่วมกันทำเพลงประกอบละครเรื่อง “ เจือกน้อย ” มีการขับร้องเพลงในเรื่องตามลำดับ คือ

“ หลงคอย ” ขับร้องโดย ชัยวิน ภูมิดิษฐ์ “ ภาวนารัก ” ขับร้องโดย จารุจิต นวพันธ์และ
ชัยวิน ภูมิดิษฐ์ “ โอ้จันทร์ ” ขับร้องโดย ชัยวิน ภูมิดิษฐ์

1.3.3) เพลงดังแห่งความหลัง เป็นยุคที่ร้องเพลงไทยในละครและเพลง
ไทยลูกทุ่งโดยดาราที่ียุคช่อง 4 ได้แก่ “ กิ๊วอะไรถึงสวย ” โดยรอง เจ้ามูลคดี และศิริพร
วงศ์สวัสดิ์ “ ไทรวร ” ผลงานการประพันธ์เพลงของชาติ อินทรวิจิตร ขับร้องโดยเพลิน
พรรณ เกียรตินิยม “ ดวงจันทร์ ” ผลงานประพันธ์ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เรื่อง เลือด
สุพรรณ ขับร้องโดย กนกวรรณ คำนอกม และสุรินทร์ แสงขำ

1.3.4) แว่วสังคีต - อดีตเพลงหวาน เป็นรายการเพลงไทยแท้อยอดฮิต
ของคนตรีไทยในยุคช่อง 4 ส่วนใหญ่จะมีนักดนตรีไทยของวงบ้านบางลำภู บรรเลงเพลงไทย
ดังนี้ คือ

พญาโศก สามชั้น นฤพนธ์ คุริยพันธ์ ขับร้องและเดี่ยวขอสามสาย โดย
ศิริพันธ์ ปาละกะวงศ์ ณ อยุธยา คุสุตจิตต์ คุริยประณีต ดีฉิ่ง คุเมธา หมูเย็น และคุอำนวย
รุ่งเรือง ดีกลองแขก

ขึ้นพลับพลา สองชั้น ขับร้องโดย นฤพนธ์ คุริยพันธ์และนันทวัน เหม
ใหญ่ รับด้วยวงมโหรีมีผู้บรรเลงเป็นนักดนตรีจากหลายแหล่ง ส่วนใหญ่จะเป็นนักดนตรีของวง
คุริยประณีตเป็นส่วนใหญ่ เช่น ระนาดเอก ทศนัย พิณพาทย์ ระนาดทุ้ม คุเมธา หมูเย็น ข้อง
วงใหญ่ รัชฎาพร รุ่งเรือง ขอสามสาย สุษันต์ พ่วงกลัด ขอญ์ สุตจิตต์ คุริยประณีต จะเข้
ดลฤดี เขียววิจิตร กลองแขก อำนวย รุ่งเรืองและนพดล รุ่งเรือง

เขมรไทรโยค สามชั้น ขับร้องโดย สุรางค์ คุริยพันธ์ รับด้วยวงมโหรี
พร้อมกับการเขียนภาพประกอบเพลง โดยบุญถึง ฤทธิเกิด

(2) สถานีวิทยุโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์ ช่อง 11

รายการ “สาระสังคีต”

รายการบรรเลงดนตรีไทย จัดประจำวันอาทิตย์เวลา 14.00-15.00 น. ส่วนใหญ่
จะเป็นการขับร้องและบรรเลงดนตรีไทยโดยมีวงดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์เป็นวงหลักที่ทำ
หน้าที่บรรเลงเป็นประจำ และเชิญวงอื่น ๆ มาบรรเลง เช่น วงคุริยประณีต วงสถาบันการ
ศึกษาต่าง ๆ และวงดนตรีจากสถาบันราชการอื่น ๆ มา ช่วยบรรเลง

(3) สถานที่โทรทัศน์อื่น ๆ

วงดนตรีไทยของบ้านบางลำภู มีการจัดแสดงงานเกี่ยวกับโทรทัศน์ในสถานที่โทรทัศน์ช่องอื่น ๆ อีกด้วย เช่น สถานีโทรทัศน์ ช่อง 5 สถานีโทรทัศน์ ช่อง 7 งานหนึ่งที่น่าสนใจและควรกล่าวถึง คือ

ดนตรีไทยประกอบละครโทรทัศน์ของบ้านบางลำภู

เมื่อประเทศไทยเริ่มมีสถานีโทรทัศน์เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2498 ได้มีการนำเอาละครไทยที่แสดงบนเวทีมาแสดงออกอากาศทางโทรทัศน์เรื่องแรก คือ เสภาเรื่อง “ ขุนช้างขุนแผน ” ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างและเข้าห้องนางแก้วกิริยา ซึ่งจัดทำโดยคณะศุริยพันธุ์ (แต่ดูเหมือนจะได้ถึงแก่กรรมก่อนด้วยอุบัติเหตุ จึงไม่ได้ออกโทรทัศน์) ลักษณะการแสดงเป็นแบบเสภาว่าซึ่งพัฒนาจากการขับเสภามาจนกลายเป็นเสภาทรงเครื่อง ในสมัยรัชกาลที่ 4 คือใช้ปี่พาทย์เครื่องใหญ่ประกอบการขับร้อง การขับเสภาค่อยลง ต่อมาเมื่อผู้เห็นว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการให้ความเพลิดเพลินด้านการฟังอย่างเดียว จึงคิดเพิ่มความเพลิดเพลินในการดูด้วยการออกตัวละครออกมาว่าตามจังหวะปี่พาทย์ เรียกกันว่า “ เสภาว่า ” บางครั้งอาจจะแทรกการเจรจาติดตลกบ้าง ซึ่งต่อมามีผู้นำเอาละครประเภทต่าง ๆ มาแสดง เช่น ละครพูด เรื่อง “ โพงพาง ” บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ละครเรื่องอนุภาพแห่งความเสียสละของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เป็นต้น (สุวรรณี อุดมผล ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ : 147,174)

เมื่อโทรทัศน์เป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป ละครโทรทัศน์จึงเป็นรายการโทรทัศน์ที่ประชาชนนิยมดูกันมาก ซึ่งละครแต่ละเรื่องจะมีเนื้อหาเรื่องราวที่แตกต่างกัน จากการรวบรวมละครที่เป็นเรื่องย้อนยุค หรือละครที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดนตรีไทย จะพบว่า วงดนตรีไทยบ้านบางลำภู จะเข้าไปทำหน้าที่ปรึกษาและจัดการด้านการแสดงดนตรีไทยให้แก่ละครโทรทัศน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง “ บัลลังก์เมฆ ” ของ แอ็กแซพท์ ไทยทีวีสี ช่อง 5 (2536-2537) ได้เข้าประกอบเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานเลี้ยงที่เป็นงานแบบไทย ๆ โดยใช้วงดนตรีไทยบ้านบางลำภูบรรเลงด้วยวงเครื่องสายไทยหรือวงมโหรี

เรื่อง “ อูยฉาย ” ของ วราวุธ มลิณทจินดา (ไก) ของไทยทีวีสี ช่อง 3 (2536-2537) มีตั้งแต่จัดวงดนตรีปี่พาทย์บรรเลงในเรื่อง มีนักดนตรีเข้าประกอบฉากละครให้เรื่องดูสมจริง ซึ่งประกอบไปด้วยลูกหลานในตระกูลศุริยประณีตร่วมแสดงเป็นนักดนตรีในวงปี่พาทย์ในคณะละครเร่ของพ่อเลี้ยงอูยฉาย

เรื่อง “ ร่มฉัตร ” ของไทยทีวีสีช่อง 3 (2537) วงศุริยประณีตนำโดย ครูสุตจิตต์ ศุริยประณีต ดำเนินการเรื่องดนตรีไทยประกอบภาพยนตร์ ใช้เพลงไทยประกอบการแสดงละครเป็นระยะ ๆ สร้างทำนองเลียนแบบเพลงไตเติ้ลของละคร

3.2.1.3 การบันทึกเสียงของคณะดุริยประณีต

วงดุริยประณีตและวงดุริยพันธุ์ ทั้งสองวงนี้มีผลงานในการอัดแผ่นเสียงจำนวนมาก ในระยะแรกนั้นจะเป็นผลงานที่อัดเสียงจากห้าง ด.เง็กชวน บางลำภู และห้างกมลสุโกศล การติดต่อขอบันทึกเสียง จะมีการติดต่อประสานงานกับทางบ้านบางลำภูโดยในระยะแรกนาย ด. เง็กชวน จะเป็นคนมาติดต่อเอง ระยะหลังลูกสาวคนโตของร้าน ด.เง็กชวน คือ ผกา ฐนวารชร เป็นผู้ติดต่อประสานงานในการนำวงดนตรีไทยคณะบ้านบางลำภูมาบันทึกเสียง ต่อมาเมื่อนายด. เง็กชวน ได้ถึงแก่กรรมกิจการทั้งหลายได้โอนให้แก่ลูกชายคนโต คุณผกา ฐนวารชร (ลูกสาวนาย ด.เง็กชวน) ก็เลิกการทำงานด้านแผ่นเสียง

ผกา ฐนวารชร (สัมภาษณ์) ได้เล่าให้ฟังว่า ตัวเองชอบการบรรเลงดนตรีไทยของบ้านบางลำภูโดยเฉพาะครูสุตจิตต์เป็นผู้ขับร้อง ลูกค้าส่วนใหญ่จะระบุตัวนักร้องที่ตนชื่นชอบแจ้งแก่ร้านด. เง็กชวนให้ทำแผ่นเสียงเพื่อออกจำหน่าย

ครูสุตจิตต์เล่าให้ฟังถึงภายในของห้องบันทึกเสียงของร้าน ด.เง็กชวนว่า เป็นห้องอัดแต่เดิมไม่มีเครื่องปรับอากาศเวลาบันทึกเสียงจะต้องปิดประตู หน้าต่างของห้องบันทึกเสียงทั้งหมด อากาศจะร้อนมากด้วยเปิดพัดลมไม่ได้เพราะเสียงจะดังเข้าไปยังเครื่องบันทึกเสียง นักร้องและนักดนตรีต้องอดทนในการบันทึกเสียงเป็นอย่างมากจนกว่าการบรรเลงหรือการขับร้องสิ้นสุด นอกจากนี้ยังมีการนำเอาเศษวัสดุมาช่วยลดเสียงที่จะสะท้อนออกมา คือ เอาผ้ามุ้งเก่ามาติดไว้ตามผนังห้องอัดเสียง ประตู และหน้าต่าง ผู้ควบคุมการบันทึกเสียงเป็นชาวต่างประเทศ

เมื่อใดที่ครูสุตจิตต์ไม่สามารถจะมาบันทึกเสียงได้ ครูสุตจิตต์จะมอบให้ครูสุตาเป็นผู้ดูแลประสานงานติดต่อนักดนตรีที่จะมาช่วยบรรเลง ครูสุตาได้เล่าว่า เคยเข้าไปบันทึกเสียงของห้างกมลสุโกศล อยู่ที่แถวถนนราชดำเนินกลางใกล้กับศาลาเฉลิมไทย (ซึ่งปัจจุบันหรือถอนและปรับปรุงเป็นพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ และมีพระราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 3) ครูสุตาจัดการบันทึกเสียงและได้รับค่าตอบแทนประมาณ 30,000 - 40,000 บาท ต่อครั้งในสมัยนั้น และไม่มีค่าลิขสิทธิ์ได้ค่าตอบแทนครั้งเดียวเป็นอันสิ้นสุด หลังจากนั้นจะเป็นรายได้ของบริษัทผู้จำหน่ายต่อไป (สุตา เขียววิจิตร,สัมภาษณ์)

ตัวอย่างงานแผ่นเสียงที่เป็นที่รู้จักกัน เช่น

- แผ่นเสียงตรากระต่าย ของ ด.เง็กชวน มโหรีคณะกัลยาทิพย์ T8446 coi.31275-31276 ครูเหนียว ดุริยพันธุ์ ขับร้อง เพลงเขมรไทรโยค และเพลงบุหลัน

- แผ่นเสียง คณะดุริยประณีต ตราโล่ลมเป็ย แผ่นสีม่วงเลือดหมู สปีด 78 มีคำว่า อนุมัติโดยกระทรวงศึกษา เช่น เพลงชมตลาด (เทพนม) ร้องโดยครูสุตา เขียววิจิตร เพลงพม่าเห่ สองชั้น เพลงเต่ากินผักบึง สองชั้น เพลงขอมกล่อมลูก สองชั้น เพลงครอบจักรวาล

สองชั้น และเพลงแขกพบุรี สองชั้น ร้องโดยครูเหนียว คุริยพันธุ์ เพลงชมดงใน ร้องโดยครูอุษา สุคันธมาลัย เพลงดอกไม้ไทร สองชั้น เพลงตะนาว สองชั้น ร้องโดยครูเข้ม ช้อย คุริยพันธุ์ เพลงสมิงทองมอญ ร้องโดย ครูเข้มช้อย คุริยพันธุ์และครูทัศนีย์ คุริยประณีต เพลงดำเนินทราย สองชั้น ร้องโดยทัศนีย์ คุริยประณีต เพลงสาธิตาเขมร ร้องโดยครูโชติ คุริยประณีต เพลงแขกสาหร่าย สองชั้น เพลงจีนแสด สองชั้น ร้องโดยครูสุดจิตต์ คุริยประณีต

- แผ่นเสียงเพื่อการศึกษา คณะคุริยประณีตได้อัดแผ่นเสียงเผยแพร่ของกระทรวงศึกษาธิการ โดยบริษัทกมลสุโกศลเป็นจำนวนมาก เป็นการหลีกเลี่ยงทางหนึ่งที่ต้องการจะได้เสียงนักร้องที่มีชื่อเสียงเหล่านี้มาบันทึกเสียง คือ ให้ครูเหนียว คุริยพันธุ์ ครูประเวช กุมุท บันทึกเพลงบังคับที่ต้องขับร้องในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงมัธยมปีที่ 3 ที่ต้องใช้เรียนเพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษา เพราะมีกฎของกรมศิลปากรที่ห้ามมิให้ศิลปินออกไปเล่นดนตรีข้างนอกยกเว้นแต่งานทางราชการ

- แผ่นเสียงลิเก อัดเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนศรีมาลาสร้อยฟ้าหึง ขับร้องโดยไพโรจน์ (ไม่ทราบนามสกุล) ตาล กิ่งเพชร และทัศนีย์ คุริยประณีต เป็นลิเกแบบอัดเฉพาะเสียงไม่มีการรำเหมือนลิเกทางโทรทัศน์ บรรเลงดนตรีโดยคณะนาฏดนตรีคุริยประณีต

- เสภาภาคีที่ครูเหนียว คุริยพันธุ์และครูประเวช กุมุท ร่วมกันบันทึกไว้เป็นงานที่ยอดเยี่ยมถือเป็นแบบอย่างของการขับเสภา หมายเลข 468-1 ถึง 468-6 รวม 6 หน้า มีความยาวประมาณ 18-20 นาที สปีด 78 รอบต่อนาที กระดาษปะหน้าที่กลางแผ่นสีเลือดหมูปนม่วงตัวหนังสือสีทอง

- แผ่นเสียงขับร้องและบรรเลงดนตรีของคุริยประณีตและคุริยพันธุ์ ที่บันทึกกับห้างคาเชย์และห้างกมลสุโกศล ส่วนมากเป็นเพลงขับร้องและบรรเลงดนตรีไทย เช่น เพลงลาวดวงเดือน เพลงเขมรไทรโยค เพลงอวยพรอ่อนหวาน เป็นต้น

- แถบบันทึกเสียง มักจะเป็นการอัดสำเนาจากแผ่นเสียงลงคาสเซตบ้าง ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกเสียงจากวิทยุกระจายเสียง เช่น คณะเสริมมิตรบรรเลง ของเสริม สาลิกบุตร ส่วนที่เป็นแถบบันทึกเสียงที่วางตลาดอยู่มี เพลงสิบสองภาษา หน้าปกเทปเป็นรูปครูสุดจิตต์ คุริยประณีต อัดระบบเสียงสเตอริโอ 2 ทาง มีการอัดร้องซ้อนกันฟังเหมือนมี 2 คนร้อง ครูสมชาย ทับพร ขับร้อง เริ่มด้วยเพลงเทพนิมิตรอกเพลงภาษาต่าง ๆ เช่น ลาว จีน มอญ แขก พม่า เขมร เป็นต้น

- เพลงไทยเกี่ยวกับจริยธรรมและวัฒนธรรมไทย ของสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ไทยสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ใช้บทพระนิพนธ์ของ ม.จ.หญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล เป็นเพลงให้นักเรียนใช้ฝึกหัดขับร้อง ผู้ขับร้อง คือ ครูสุรางค์และครูณพพันธ์ ตัวอย่างชื่อเพลงที่ใช้ในการขับร้อง เช่น เวสสุกรรม ดวงพระธาตุ ข้างประธานา เป็นต้น

3.2.1.4 การประกวดขับร้องเพลงไทย

การประกวดขับร้องเพลงไทย ในประเทศได้มีการประกวดหลายครั้ง วงบ้านบางลำภูได้เริ่มส่งนักร้องเข้าร่วมการประกวดขับร้องเพลงไทยในสนามประกวดต่าง ๆ เรียงตามลำดับเวลา ดังนี้

พ.ศ. 2492 กรมโฆษณาการ (คือ กรมประชาสัมพันธ์) ได้จัดให้มีการประกวดร้องเพลงขึ้นอีกครั้งหนึ่งในการประกวดครั้งนี้ได้มีข้อห้ามมิให้นักร้องและนักดนตรีจากกองการสังคีต กรมศิลปากร เข้าร่วมประกวดผลประกวดการขับร้องครั้งนี้ปรากฏว่า นางสาวเจริญใจ สุนทรวาทิน ได้รับรางวัลที่ 1 นางสาวทัศนีย์และนางสาวสุดจิตต์ คุริยประณีต ได้รับรางวัลที่ 2 และรางวัลที่ 3 ตามลำดับ ซึ่งเป็นสมัยรัฐบาล จอมพลแปลก พิบูลสงคราม

ก่อน พ.ศ. 2500 ได้มีการประกวดขับร้องทางวิทยุกระจายเสียงโดยออกรายการสดไปที่ละวันแล้วให้กรรมการนั่งฟังวิทยุที่บ้าน โดยออกอากาศทางวิทยุ ว.ป.ถ. ครั้งนั้น นายแจ้ง คล้ายสีทอง ได้ชนะเลิศฝ่ายนักร้องชาย และนางประชิด ขำประเสริฐ ได้ชนะเลิศฝ่ายนักร้องหญิง

ในระดับโรงเรียน มีการประกวดในงานศิลปวัฒนธรรมหลายครั้ง นักร้องที่เคยได้ชนะเลิศในงานศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ยุพา วัชรนาค สุรางค์ คุริยพันธุ์ (เคยชนะเลิศหลายปีซ้อน จนคณะกรรมการไม่ให้เข้าประกวด) ดวงเนตร คุริยพันธุ์ และนฤพนธ์ คุริยพันธุ์ จากการที่สามคนพี่น้องชนะการประกวดมาเสมอแสดงถึงมีความสามารถของตระกูล จากนั้นก็มีการประกวดย่อย ๆ ตามงานต่าง ๆ อีกเป็นครั้งคราวไม่มีการบันทึกไว้

พ.ศ. 2523 นายบุญเสริม ถาวรกุล ได้จัดให้มีการประกวดขึงทองคำ ครั้งที่ 1 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานรางวัลแก่ผู้ชนะเลิศ ณ หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์ ได้แบ่งผู้ประกวดออกเป็น 2 รุ่น คือ

- รุ่นใหญ่ฝ่ายชาย - ผู้ชนะเลิศ คือ นายสมบัติ สังเวียนทอง
- รองชนะเลิศ คือ นายณรงค์ แก้วอ่อน (รวมบรรเลง)

และนายสมศักดิ์ อ่อนจาก

- รุ่นใหญ่ฝ่ายหญิง - ผู้ชนะเลิศ คือ นางสาวยมโดย เพ็งพงศา
- รองชนะเลิศ คือ บุษงา นาคพลั้ง และพจนีย์ รุ่งเรือง

- รุ่นเล็ก ฝ่ายชาย - ผู้ชนะเลิศ คือ นายฐานันดร กัมพลพันธุ์
- รองชนะเลิศ คือ นายมณฑิร แสงโชติ

และนายदनัย น้อยขึ้น

- รุ่นเล็ก ฝ่ายหญิง - ผู้ชนะเลิศ คือ นางสาวสาทิพย์ น่วมศิริ

- รองชนะเลิศคือ นางสาวสุกัญญา ทับพร

และนางสาวอุดมทรัพย์ เสนีพิงค์

ต่อมา พ.ศ. 2528 ได้มีการจัดประกวดร้องเพลงครั้งที่ 2 ครั้งนี้มีการขับร้องและการบรรเลงดนตรีไทย ชนะเลิศฝ่ายหญิง ได้แก่ นางสาวบรรจง สุขสวัสดิ์ รองชนะเลิศ ได้แก่ นางสาวจันทิมา ชันนทา และนางสาวแสงจันทร์ รัมมะพัฒน์ สำหรับฝ่ายชาย ไม่มีผู้ใดได้รับรางวัลชนะเลิศ รองชนะเลิศได้แก่นายเชาวลิต ทับพร และนายชัยพร ทับพาวรินทร์ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2525:15-17)

จากผลการประกวดการขับร้องเพลงไทยจากข้างต้นนั้น รายชื่อที่พิมพ์ด้วยตัวเข้ม คือ รายชื่อนักร้องที่มีความเกี่ยวข้องกับวงบ้านบางลำภู ในฐานะสมาชิกของวงซึ่งมีทั้งที่เป็นลูกหลานและเครือญาติ หรือในฐานะเป็นลูกศิษย์ได้รับรางวัลในการประกวดที่ 1 ที่ 2 หรือที่ 3 บ้าง แสดงถึงความสามารถทางการขับร้องเป็นเลิศอยู่ในระดับแนวหน้าของวงการดนตรีไทย

พ.ศ. 2537 - พ.ศ. 2538 กรมประชาสัมพันธ์ร่วมกับบริษัท เอสโซ่ จำกัด จัดการประกวดการขับร้อง “เสียงสลายความ” มี ครูสุดจิตต์ คุริยประณีต เป็นผู้ประสานงานคนสำคัญโดยแบ่งสายการประกวดตามภาคต่าง ๆ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก เชียงเหนือ และภาคใต้

3.2.1.5 การประชันวงดนตรีไทย

การประชันวงดนตรีไทย นิยมประชันด้วยวงปี่พาทย์เสภา ถือว่าเป็นกิจกรรมดนตรีที่สร้างชื่อเสียงให้นักดนตรีไทยของวงบ้านบางลำภู วิธีการประชันนั้นมีเทคนิคการปรับหลายแบบ แล้วแต่ว่าครูท่านใดควบคุมวงอยู่ในขณะนั้น การฝึกซ้อมนั้นแยกซ้อมตามเครื่องมือของตนเองแล้วนัดมารวมกันเป็นวง โดยซ้อมห้องโถงกลางบ้านคุริยประณีต ใช้เวลาการซ้อมอย่างน้อย 15 วันจนถึง 1 เดือน สุดแท้แต่งานที่รับมาและความสำคัญของงานนั้น ครูผู้ใหญ่ของบ้านเป็นผู้ควบคุมการฝึกซ้อม สำหรับการปรับวงใช้วิธีการปรึกษากันตลอดเวลาเจ้าของบ้านครูสุขและคุณยายแถมจะต้องดูแลเรื่องการฝึกซ้อม เรื่องอาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม และความสะอาดทุกสายต่าง ๆ ตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ตามความเหมาะสม (ม.ล. สุวัณณสวัสดิ์สกุล, สัมภาษณ์)

ลักษณะพิเศษ ในการประชันวงของคุริยประณีต มีดังนี้ คือ

1) แต่งเพลงนำเฉพาะก่อนการบรรเลง ของคณะคุริยประณีต ตัวอย่างเช่น ก่อนบรรเลงโหมโรงเพลงศรีสังคีต จะมีเพลงนำก่อน ทำนองเพลงมีลักษณะลีลาเป็นการประสานเสียงแนวคล้ายกับทำนองเพลงทางสากล

2) ปรับแต่งลูกหมัดและเพลงหางเครื่องแบบแปลกหรูหาตามเพลงเกร็ด 3 ชั้น ที่บรรเลงมาก่อนแล้ว และออกตามภาษา เช่น เพลงสุริโยทัย เถา ออกลูกหมัดหางเครื่อง มีการเดี่ยวเครื่องดนตรีแต่ละชนิดรอบวง การเน้นเดี่ยวกลองสองหน้า

3) เน้นลีลาที่โลดโผน เอาใจตลาด บรรเลงแล้วคนดูสนใจ ตื่นเต้น มีเร้าใจเป็นอันมาก มีการข่มขวัญคู่ประชันในการประชัน โดยใช้วิธีการข่มร้องและบรรเลงดนตรี ใช้คำร้องที่ข่มขวัญคู่ประชันเวลาที่ต่างวงบรรเลงหรือการเดี่ยวเครื่องนั้น เวลาใกล้จะจบเพลงนั้น วงดุริยประณีตจะบรรเลงทาบวงคู่ต่อสู้ช่วงวรรคท้ายของเพลงที่บรรเลง เป็นการข่มให้ขวัญกระเจิง

4) มีการแสดงเดี่ยวใช้ลีลาการเดี่ยวที่แปลกแตกต่างไปจากปกติ เน้นเรื่องความสามารถเฉพาะเครื่องดนตรีเป็นสำคัญ เช่น เดี่ยวระนาด 5 รางวัล เดี่ยวฆ้องมอญ 3 รางวัล นอนเดี่ยวเครื่องดนตรี เดี่ยวเพลงโดยนักดนตรี 2 คน เช่น การประชันกับผู้ใหญ่ประเสริฐ

ลักษณะการประชันวงดนตรีไทยของวังบ้านบางลำภู มีการประชันวง 2 รูปแบบ คือ

(1) การประชันวงหน้าพระที่นั่ง

(2) การประชันวงแบบชาวบ้าน

(1) การประชันวงปีพาทย์หน้าพระที่นั่ง

การประชันวงหน้าพระที่นั่งของวังบ้านบางลำภูครั้ง ได้แก่ การประชันปีพาทย์หน้าพระที่นั่งที่วังลดาวัลย์และการประชันวงปีพาทย์หน้าพระที่นั่งที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

การประชันปีพาทย์หน้าพระที่นั่งที่วังลดาวัลย์

เมื่อ พ.ศ. 2473 มีการจัดประชันวงปีพาทย์ครั้งสำคัญในงานฉลองพระชนม์มวบ 4 รอบนักกษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2473 ณ วังลดาวัลย์ เมืองกรุงเทพฯ คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ซึ่งมีวงปีพาทย์เข้าประชัน 3 วง คือ วงวังบางขุนพรหม วงวังลดาวัลย์ และวงหลวง นักดนตรีในบ้านบางลำภูที่เข้าร่วมประชันปีพาทย์หน้าพระที่นั่งเป็นครั้งแรก โดยสังกัดอยู่กับวงหลวง ได้แก่ ชื่น ดุริยประณีต เป็นคนระนาดเอก หลวง ดุริยพันธุ์ เป็นคนฆ้องวงใหญ่ โชติ ดุริยประณีต เป็นคนกลองสองหน้า เพลงที่ใช้บรรเลง โหมโรงไม่จำกัดเพลง พม่าห้าท่อน เถา บุกหลั่นชกมวย เถา ทะแย (เดี่ยวทุกเครื่องมือ) แขกลพบุรี ไม่กำหนดว่า 3 ชั้นหรือเถา อาเฮีย (เดี่ยวทุกเครื่องมือ) ทอยโยใน เถา กราวในเดี่ยวต่อกันระหว่างเครื่องมือทุกอย่าง และพระอาทิตย์ชิงดวง ผลการประชันครั้งนี้ไม่มีการตัดสิน (พูนพิศ อมาตยกุล, 2533:13)

การประชันวงปีพาทย์หน้าพระที่นั่งที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

เมื่อ พ.ศ. 2528 ได้มีการจัดส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการประชันวงปีพาทย์หน้าพระที่นั่งระหว่างวังบ้านบางลำภูกับวังบ้านบางกะปิ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2528 ณ

มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จังหวัดนครปฐม เมืองค์ประฐาน คือ สมเด็จพระเทพรัตนราช-
สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รายชื่อนักดนตรีของวงบ้านบางลำภู มีดังนี้ คือ

สุดจิตต์ ดุริยประณีต	หัวหน้าวง
ปิ๊ป คงลายทอง	ปี่ใน
ทัศนัย พิณพาทย์	ระนาดเอก
สืบศักดิ์ ดุริยประณีต	ระนาดทุ้ม
นิกร จันทศร	ฆ้องวงใหญ่
เฉลิม ทองลมูล	ระนาดทุ้ม
สมชาย ดุริยประณีต	ฉิ่ง
อนันต์ ดุริยพันธุ์	กลอง
อำนาจ รุ่งเรือง	กลอง
สุรางค์ ดุริยพันธุ์	นักร้อง
ดวงเนตร ดุริยพันธุ์	นักร้อง
ณรงค์ รวมบรรเลง	นักร้อง

ซึ่งครั้งนี้เป็นการประชันกับวงบ้านบางกะปิ ซึ่งมีครูพิณจ ฉายสุวรรณ เป็นหัวหน้าวง เพลงที่ใช้บรรเลงโหมโรงมหาจุฬาลงกรณ์ 3 ชั้น (บรรเลงที่ละวง) บรรเลงขับร้องเพลงบุหลัน 3 ชั้น (วงตั้งบรรเลง 2 ท่อนแรก วงประชันบรรเลง 2 ท่อนหลัง) ขับร้องโดยนักร้องหญิงทั้งสองวง เพลงทยอยเขมร เถา (บรรเลงที่ละวง) ขับร้องโดยนักร้องชายทั้งสองวง เดี่ยวกราวใน รอบวงตัวต่อตัว (ตามลำดับ คือ ปี่ ระนาดเอก ฆ้องใหญ่ ฆ้องเล็ก ระนาดทุ้ม) และอำลาด้วยเพลงเต่ากินผักบั้ง และพระอาทิตย์ชิงดวง พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นักร้องหญิงร้องถวายทั้งสองวง ผลการประชันให้ผู้ชมเป็นผู้ตัดสิน (พูนพิศ อมาตยกุล, 2528)

(2) การประชันวงแบบชาวบ้าน

งานประชันของชาวบ้านมักจะมีผู้มาติดต่อให้ไปบรรเลงประชันวงตามงานวัดต่างๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตภาคกลาง วงที่นำไปประชันมักจะเป็นวงปี่พาทย์ไทย หรือ บางครั้งก็เป็นปี่พาทย์มอญ โดยมีการแบบหาไปประชันและประชันโดยบังเอิญ บางทีไปงานวัดเดียวกันก็ตีแข่งกัน ดังที่ครูสุดจิตต์เล่าในหนังสือ “ลมโซ้ยไม่รู้ชาย” (2535:21-22) ว่า

“...งานประชันก็เคยไปอย่างเมื่อคราวเขาหาวงปี่พาทย์มอญไปเล่นงานศพ ที่วัดเทพศิรินทร์ ตอนนั้นประชันกับวงครูหลวงประดิษฐ์ สนุกมาก เพราะ

พีชี่น (ครูชี่น คุรียประณีต) หัวคิดดี แต่งทางร้องใช้เนื้อมอญทั้งหมดเลย
พวกพี่น้องของครูทั้งร้อง แล้วตัวเองสนุกมาก ครูหลวงประดิษฐ์ นี่แหลม...
ไม่ทำหัวนกแก้วนี้เล่นเลย... ท่านหัวเราะชอบใจบอกว่า ฉลาดกันดี ประชัน
กัน จนดาวประกายพริ้วขึ้นถึงได้เลิกเล่นกัน ”

การตัดสินใจงานประชันแบบชาวบ้าน ก็แล้วแต่เจ้าภาพเป็นผู้ตัดสินบางครั้งก็ไม่มี
การตัดสินให้คนคู่เป็นผู้ตัดสินกันเองมักจะบรรเลงตั้งแต่หัวค่ำจนรุ่งเช้าช่วงดึกเป็นการบรรเลง
เดี่ยวประชันกัน ตัวอย่าง งานประชันที่วัดเจ้าเจ็ด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครูสอน วงฆ้อง
พาลูกวงคุรียประณีตไปประชันวง ประกอบไปด้วยนักดนตรีดังนี้

ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ เป่าปี่

ครูสืบศักดิ์ คุรียประณีต ตีระนาดเอก

ครูสมาน ทองสุโชติ ตีฆ้องวง

ครูบุญยงค์ เกตุคง ตีระนาดทุ้ม

ซึ่งวงที่นำไปบรรเลงเป็นวงปี่พาทย์ไทย ประชันกับวงปี่พาทย์มอญของครูแสง
บ้านคลัง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

งานประชันที่จังหวัดสุพรรณบุรี

วงคุรียประณีตไปประชันกับวงปี่พาทย์ที่จังหวัดสุพรรณบุรี มีนักดนตรีที่ไป
ประกอบไปด้วยครูสืบศักดิ์ คุรียประณีต ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ และ
ครูสุรางค์ คุรียพันธุ์เป็นนักร้อง ได้เล่าเหตุการณ์การประชันให้ฟังว่า เล่นประชันกัน 7 วัน 7
คืน ไฉนหนังสือ “ ระนาดน้ำค้าง ” (2537: 332) ความว่า

“ ทางสุพรรณเขามาท้าเราประชัน น้ำไก่อก็ไปขออนุญาตคุณพ่อ ตีกับวงใครก็จำ
ไม่ได้ เรายังเด็ก ๆ เวลางานประชันส่วนใหญ่น้ำไก่อจะต้องเอาเราไปร้อง...
...ที่วัดนั้นมีการละเล่นสารพัด ลิเก โขน หนัง แต่คนไม่ค่อยเล่น ชื่นมาดู่ ปี่พาทย์
ประชันกันหมด ศาลาที่ฟังลงมาข้างล่างเลย ...สมัยก่อนเขาประชันกันอย่างนี้
เจ้าภาพเขาจะมีพานทองมาอันหนึ่ง เขียนกระดาม้วนใส่ไว้ว่า วงตั้งกับวงรับ
ให้จับฉลากเอา แล้วก็เชิญหัวหน้าวงไปจับฉลาก น้ำไก่อเขาเป็นหัวหน้าวงก็
ออกไปจับฉลาก พอเราจับได้เป็นวงตั้งเราบรรเลงเพลงไหน วงนั้นก็ต้อง
แก้เรามา เช่น อย่างเราโหมโรงเพลงจอมสุรางค์ วงนั้นก็ต้องเล่นเพลงจอม
สุรางค์มาแก้เรา ถ้าแก้กันไม่ได้ถือว่าแพ้ไปหนึ่งเพลง พอทางวงนั้นแพ้แล้ว
ก็ให้จับหรือ ให้ทางนั้นเป็นวงตั้งบ้าง แล้วน้ำไก่อเขาแก้ ...”

จากที่กล่าวมาจะเห็นถึงรูปแบบการประชันปีพาทย์เป็นกิจกรรมที่แสดงความสามารถของนักดนตรีที่จะต้องมีการฝึกฝนทางด้านดนตรีอย่างมาก เพราะจะต้องจดจำเพลงจำนวนมาก และฝึกเพลงเดี่ยวต่าง ๆ เพื่อประชันกับคู่ต่อสู้ การประชันวงเป็นกิจกรรมทางดนตรีไทยที่วงการนักดนตรีไทยนิยมจัดกันขึ้นเพื่อแสดงความสามารถที่มีอยู่ของนักปีพาทย์ทั้งหลายตามแหล่งดนตรีต่าง ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาวงด้านดนตรีเป็นอย่างมาก ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย

กิจกรรมการประชันวงปีพาทย์นี้ บ้านบางลำภู เป็นบ้านดนตรีที่มีชื่อเสียงจากการประชันวงปีพาทย์ไม่แพ้กัน จนสามารถจัดนักดนตรีในบ้านบางลำภูเป็นรุ่นต่าง ๆ โดยยึดนักระนาดเอกเป็นหลัก แบ่งรุ่นได้เป็น 4 รุ่น คือ

รุ่นแรก เป็นนักดนตรีรุ่นครูโชติ ดุริยประณีต ครูชั้น ดุริยประณีต ครูชั้น ดุริยประณีต และมีนักดนตรีคนอื่น ๆ ที่เป็นเพื่อน ๆ นักดนตรีด้วยกัน อยู่ในฐานะวงวังหลวง หรือ วงกรรมมหรสพ ยุคแรกก็ประชันในราชสำนัก เช่น ประชันกันที่วังลดาวลัดย์ เมื่อ พ.ศ. 2473 ไม่มีผลการตัดสิน

รุ่นสอง เป็นรุ่นของครูสืบสุด ดุริยประณีต ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูบุญยัง เกตุคง ครูสมาน ทองสุโชติ งานประชันก็จะเป็นงานประชันตามแบบชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ไปประชันกันตามงานต่าง ๆ ได้แก่ ประชันตามงานวัด งานศพ มีทั้งแบบตั้งใจไปประชันและไม่ได้ตั้งใจไปประชันไปพบกันเองตามงานที่เจ้าภาพว่าจ้างให้ เช่น ชาวบ้านมีงานพร้อมกันจัดในวัดเจ้าภาพมีหลายคนต่างฝ่ายต่างจ้างไปบรรเลงหรือแสดง เมื่อมาประבקู้กันเหมือนประชันกันไปในตัว เมื่อครูสืบสุด ดุริยประณีต ถึงแก่กรรม นักระนาดคนต่อมา คือ ครูสุพจน์ โตสง่า ครูสมชาย ดุริยประณีต ครูเมธีญ์ กรองโชค ครูสุชาติ คล้ายจินดา ม.ล.สุวัณษ์ สวัสดิกุล ประชันตามงานวัด และเวทีของสังคีตศาลา ภายหลังเมื่อครูสุพจน์ออกจากวงดุริยประณีตแล้วประมาณ ราว พ.ศ. 2515 ได้มีการจัดนักดนตรีในวงใหม่

รุ่นสาม เป็นรุ่นของครูทัศนัย พิณพาทย์เป็นคนระนาดเอก ครูนิกร จันทศร ครูเฉลิม เผ่าละมูล ครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต เป็นหลักในวงปีพาทย์ไม่แพ้กัน

รุ่นที่สี่ เป็นรุ่นปัจจุบัน ซึ่งมีนักระนาดเอกคนสำคัญของบ้านบางลำภู อยู่ 2 คน คือ พิพัฒน์ ดุริยประณีต และน.ส.รัชฎา รุ่งเรือง

3.2.1.6 การบรรเลงดนตรีตามงานต่าง ๆ

นอกเหนือจากการบรรเลงและขับร้องตามที่กล่าวมาแล้ว วงดนตรีบ้านบางลำภู ยังมีการบรรเลงขับกล่อมตามสถานที่ต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีหลายลักษณะ

หลายรูปแบบ ดังจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

- (1) การบรรเลงและขับร้องให้แก่เชื้อพระวงศ์ตามวังต่าง ๆ
- (2) การบรรเลงดนตรีไทยในห้องอาหารพิมาน
- (3) การบรรเลงดนตรีไทย ณ สังกัดศาลา
- (4) การบรรเลงดนตรีไทย ที่สาขานาเกลือ

(1) การบรรเลงและขับร้องให้แก่เชื้อพระวงศ์ตามวังต่าง ๆ วงครุฑประณีตนำวงดนตรีไปบรรเลงตามวังของเชื้อพระวงศ์ เช่น

วังบางขุนพรหม นาวงปีพาทย์เข้าไปบรรเลงถวายให้กับเจ้านาย เพลงที่ใช้บรรเลง เช่น ดับนางลอย เพลงเถา เพลงเกร็ด เพลงละคร เป็นต้น บางครั้งครูสุดา ครูเข้มช้อย ครูชม ก็เข้าไปร้องเพลงถวายและได้รับพระราชทานรางวัลเป็นเงินบาง สิ่งของบ้าง เช่น ผ้าเป็นชิ้น น้ำหอม น้ำอบ สุดแต่แต่จะให้ (สุดา เขียววิจิตร, สัมภาษณ์)

นางดนตรีไปบรรเลงถวายพระองค์หญิงเฉลิมเขตต์ ครูเหนียว ครูเข้มช้อย ครูโชติ ครูขึ้น ครูชั้น และครูสุดจิตต์ ร่วมกันบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงละครที่วังของท่าน เริ่มบรรเลงตั้งแต่ตอนหัวค่ำซึ่งท่านยังไม่เสด็จลงมา จนกระทั่งตีห้าท่านจึงเสด็จลงมา มีการแสดงละคร นักดนตรีนั่งบรรเลงรออยู่แถบบันไดของวัง ท่านทรงอยู่จนดึกกว่าประกายพริ้วขึ้น ละครก็จบพอดี ท่านจะให้คนของท่านนำเงินใส่กะลามังหอบมาให้ และโกยเอาเป็นรางวัลในการตอบแทนที่มาบรรเลงให้ท่านฟัง (สุดจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์)

สอนขับร้องให้กับพวกคหบดี ได้แก่ภรรยาของนักผู้บริหารประเทศ ภรรยาข้าราชการ ทหาร เช่น ไปสอนร้องเพลงให้ท่านผู้หญิงบุญเรือน ชุนทะวัน เคยได้ติดต่อกับท่านผู้หญิง เมื่อตอนที่กรมประชาสัมพันธ์ต้องไปบรรเลงรับจีนแดง จึงได้ติดต่อกับท่านมาตลอด เมื่อท่านว่างก็จะให้ครูสุดจิตต์ไปช่วยสอนร้องหรือบางครั้งก็ไปเป็นเพื่อนคุย ไปสอนภรรยาของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ให้ขับร้องเพลงไทยเช่น คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร และท่านอื่น ๆ ซึ่งเป็นภรรยาข้าราชการทั้งสิ้น เวลาที่มีงานถวายพระพร วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือ ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ งานการกุศลเพื่อหาเงินให้กับมูลนิธิหรือองค์การ การกุศลต่าง ๆ มักจะสอนเพลงสองชั้นง่าย ๆ เช่น เพลงลาวดวงเดือน เพลงแขกปัตตานี เพลงแขกบรเทศ เป็นต้น และก็มีความต้องการเชิญครูสุดจิตต์และวงครุฑประณีต ช่วยบรรเลงและใส่เพลงประกอบละครแบบของไทยที่ต้องการแสดงอีกด้วย (สุดจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์)

(2) การบรรเลงดนตรีไทยที่ห้องอาหารพิมาน ถนนสุขุมวิท ห้องอาหารพิมานเป็นเจ้าประจำที่ว่าจ้างให้วงบ้านบางลำภูไปจัดการแสดงดนตรีไทยพร้อมนาฏศิลป์ไปแสดงเป็นประจำทุกคืน จะเริ่มต้นตั้งแต่เวลา 19.00 - 21.00 น. (เวลาที่ไม่แน่นอนยึดหยุ่นตามความเหมาะสม) นักดนตรีประจำจะต้องมีอย่างน้อย 5-6 คน และนาฏศิลป์อีกจำนวนหนึ่ง สถานที่แสดงนั้นมี 2 ที่ ครูสุตจิตต์ เรียกบ้านบนหรือบ้านบ้านล่าง ครูสุตจิตต์จะให้ลูกหลานไปบรรเลงเป็นประจำ นอกจากจัดงานจะมอบให้ลูกศิษย์หรือนักดนตรีคนอื่น ๆ มาช่วยบรรเลงโดยเฉลี่ยนักดนตรีได้รับค่าตอบแทน ประมาณ 70 บาทต่อคืนหนึ่ง

มีการจัดการวางแผนการทำงานระบุชื่อผู้ทำงานและวันที่ต้องประจำไว้พร้อมทั้งระเบียบการลางานต้องหากคนมาแทน ต้องมีการแจ้งล่วงหน้า เพราะการหานักดนตรีไปบรรเลงแทนหาแทนยาก หากไม่ปฏิบัติตามที่กำหนดขาดงานโดยไม่แจ้งล่วงหน้า ก็จะลงโทษให้พักงาน 1 เดือน หรือ ตามเห็นว่าเหมาะสมขึ้นอยู่กับครูสุตจิตต์ ดังตัวอย่างตารางการจ้ดนักดนตรี

ตารางที่ 4 ตารางการจ้ดนักดนตรีประจำบ้าน 1 ของห้องอาหารพิมาน

อาทิตย์	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์
จ้ด	จ้ด	จ้ด	อ๋ม	จ้ด	อ๋ม	อ๋ม
ไ้ด	ด๊ะ	มล	ด๊ะ	อัน	ด๊ะ	ทอม
อัน	มล	ไ้ด	มล	ไ้ด	อัน	ไ้ด
ทน้อง	ทน้อง	ทน้อง	ทน้อง	ทน้อง	ทน้อง	ทน้อง
ครูจ้ดจ้ด	ทมู	ทมู	ทมู	ทมู	ทมู	ทมู

ตารางที่ 5 ตารางการจ้ดนักดนตรีประจำบ้าน 2 ของห้องอาหารพิมาน

อาทิตย์	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์
อ๋ม	อ๋ม	อ๋ม	อ๋ม	จ้ด	จ้ด	จ้ด
ด๋บ	อัน	อัน	ไ้ด	ไ้ด	ด๋บ	มล
ด๊ะ	ไ้ด	ด๊ะ	ด๊ะ	มล	มล	ด๊ะ
มล	เชาว์	ด๋บ	เชาว์	เชาว์	ไ้ด	ด๋บ
สุรีย	ครูจ้ดจ้ด	ครูจ้ดจ้ด	ครูจ้ดจ้ด	สุรีย	สุรีย	ครูจ้ดจ้ด

หมายเหตุ ชื่อนักดนตรีอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุการณ์และความเหมาะสม

(3) การบรรเลงดนตรีไทย ณ สังคีตศาลา เป็นงานที่กองการสังคีต กรมศิลปากร ได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี อยู่บริเวณสนามหญ้าด้านติดกับโรงละครแห่งชาติทางปีกขวา แต่ในปัจจุบันได้ย้ายมาอยู่สนามหญาด้านซ้ายของโรงละครแห่งชาติ ด้านติดกับกองการสังคีต มักจัดช่วงเวลาที่เหมาะสมอย่างเข้าฤดูหนาว มีการจัดกิจกรรมดนตรีและนาฏศิลป์ทั้งของไทยและสากล มีหลายรูปแบบ เช่น การบรรเลงดนตรีไทยจากสถาบันต่าง ๆ จากหน่วยราชการ และเอกชน การแสดงโขน ละคร หุ่นกระบอก เป็นต้น ซึ่งขึ้นอยู่กับเวลาและโอกาสที่นำมาให้ผู้ชม

การบรรเลงของวงดุริยางค์ประเพณีนั้น จะมีหลากหลายเช่นกัน แต่ที่นิยมให้นำบรรเลง คือ การประชันวงกับคณะต่าง ๆ กับการแสดงปีพาทย์มอญ งานแสดงที่สังกัดศาลานั้นจะเป็นผลงานการประพันธ์ของครูอาจารย์ดนตรีไทยที่มีมาแต่ก่อนกับผลงานการประพันธ์ที่เป็น การประพันธ์ขึ้นใหม่ และเป็นของคณะดุริยางค์ประเพณีนั้น เป็นการแสดงผลงานที่มีเอกลักษณ์ของ วงดุริยางค์ประเพณี ซึ่งทางผู้จัดรายการมักจะขอให้แสดงงานเพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่น้อยอย่างน้อยปี ละครั้ง (สูจิบัตรการแสดงสังกัดศาลา)

(4) การบรรเลงดนตรีไทย ที่สาขานาเกลือ บริเวณเกาะที่ท่านาเกลือ จังหวัด สมุทรปราการ จะมาเชิญให้วงบ้านบางลำภูเป็นประจำ เมื่อใดที่มีงานพิธีการต่าง ๆ เช่น งาน ทำบุญ งานบวช งานศพ เพราะชื่นชอบการขับร้องและบรรเลงของวงบ้านบางลำภู การเดินทางก็ค่อนข้างจะลำบาก จะต้องนำรถรับจ้างเข้าไปใกล้กับบริเวณทะเล แล้วจึงเดินทางต่อทาง เรือเพื่อเข้าสู่ที่บ้านงาน การบรรเลงมีทั้งปีพาทย์ไม้แข็งและปีพาทย์มอญ การเดี่ยวแต่ละ เครื่องมือ เนื่องจากเจ้าภาพมีฐานะดีจึงให้ค่าตอบแทนสูงมากกว่าปกติที่บรรเลงงานทั่วไป ส่วนใหญ่จะไปค้างคืน บางครั้ง 3 วัน 2 คืน จัดได้ว่าเป็นแหล่งรายได้ที่ดีของนักร้องและนัก ดนตรีในวง เช่น ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ร้องถูกใจเจ้าของงานได้รับรางวัลพิเศษถึง 3,000 บาท ไม่รวมกับค่าตัวในการไปขับร้อง

3.2.2 การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงและการละเล่นต่าง ๆ

3.2.2.1 การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงประเภทต่าง ๆ

3.2.2.2 ลิเก

3.2.2.3 ลีเกว

3.2.2.4 การเล่นสิงโตญวน

3.2.2.1 การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงประเภทต่าง ๆ

การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงของคณะดุริยางค์ประเพณีนั้น ส่วนใหญ่จะมี แนวบรรเลงและการแสดงเป็นแบบฉบับแบบเดียวกันกับกองการสังคีต กรมศิลปากร เนื่องจากครูสุข เคยได้รับราชการอยู่ในกรมมหรสพ อีกรายการของครู คือ นางแถม ได้ร่ำเรียนการ ละครมาจากวงเจ้าเจ๊ก บางลำภู อีกทั้งสืบเนื่องมาถึงรุ่นลูก ก็ได้รับราชการในกองการสังคีต กรมศิลปากร อยู่หลายคน เพราะฉะนั้นได้รับการถ่ายทอดวิธีการการขับร้อง และบรรเลงดนตรี ประกอบการแสดงแบบกรมศิลปากร เช่น การแสดงโขนรวมเกียรติ์ แสดงละครแบบต่าง ๆ ละครพื้นทาง เช่น ราชอิริยาบถ รวมถึงระบำชุดต่าง ๆ เป็นต้น แยกได้ตามลำดับดังนี้

- (1) โขน
- (2) ละครดึกดำบรรพ์
- (3) ละครพันทาง
- (4) ละครร้อง
- (5) หุ่นกระบोक

(1) โขน

โขนเป็นละครที่แสดงโดยผู้ชายมีการสวมหัวโขน หรือหน้าโขน กำเนิดมาจากการละเล่นดึกดำบรรพ์หรือชกนาคดึกดำบรรพ์ ไซ้เล่นในบริเวณลานกว้าง สร้างเป็นเขาพระสุเมรุ โขนแยกออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ โขนโรงใน โขนนั่งราว โขนหน้าจอ และ โขนฉาก โขนที่วังบ้านบางลำภูมักจะนิยมบรรเลงมี 2 ลักษณะ คือ

- 1.1) โขนหน้าไฟ
- 1.2) โขนฉาก ที่แสดงตามห้องอาหาร

1.1) โขนหน้าไฟ เป็นโขนที่นิยมนำมาแสดงก่อนมีการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทหรือใกล้เฝ้าตามความเหมาะสมของสถานที่ เจ้าภาพที่มีทุนทรัพย์นิยมว่าจ้างวงดนตรีและนาฏศิลป์มาแสดง จุดประสงค์ของญาติพี่น้องจัดเพื่อเป็นการเอาใจผู้เสียชีวิต ผู้เสียชีวิตชื่นชอบการดูโขนหรือละคร

วังบ้านบางลำภู ส่วนใหญ่โขนที่นำไปแสดงโขนเรื่อง “ รามเกียรติ์ ” ซึ่งตัดตอนนำมาแสดงแล้วแต่ตกลงกับเจ้าภาพ เช่น ในต้นนางลอย ตอนที่หนุมานจับนางเบญจกายที่ปลอมมาเป็นนางสีดาลอยทวนน้ำมายังฝ่ายพลับพลาของพระราม หนุมานสังเกตเห็นความผิดปกติจึงขอเฝ้านางสีดาแปลง ปรากฏว่านางเบญจกายทนไฟไม่ได้จึงเหาะหนี หนุมานไล่ตามจับเป็นตอนที่นิยมบรรเลงเป็นโขนหน้าไฟ หรือ บางทีก็เป็นโขนตอนอื่นแล้วแต่ความต้องการของเจ้าภาพผู้จัดหางาน

1.2) โขนฉากที่แสดงตามห้องอาหาร การแสดงโขนตามห้องอาหารที่แสดงประจำ คือ ห้องอาหารพิมาน ที่ถนนสุขุมวิท นิยมแสดงตอนยกรบ เพราะชาวต่างประเทศนิยมชมกัน จะเป็นตอนใดแล้วแต่ตกลงกับผู้แสดง เช่น พระราม พระลักษมณ์กับทศกัณฐ์ อีกตอนที่นิยม คือ ตอนหนุมานจับนาง จะต้องมีการแสดงเป็นประจำ ผู้แสดงส่วนหนึ่ง คือ บุตรหลานในตระกูลศุริยประณีตและเครือญาติ อีกส่วนหนึ่ง คือ เพื่อน ๆ ของลูกหลานที่เป็นนาฏศิลป์มาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ

(2) ละครดึกดำบรรพ์

ละครดึกดำบรรพ์ มีกำเนิดในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) ได้เห็นการแสดงโอเปร่า จึงปรึกษากับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ปรับปรุงละครไทยให้มีแบบอย่างละครโอเปร่า คือ ตัวละครร้องเองรำเอง วงดนตรีที่บรรเลงใช้เครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้ม

นักดนตรีในบ้านบางลำภูนับตั้งแต่ครูสุข คุริยประณีต ได้รับราชการอยู่ในกรมมหรสพ ซึ่งอยู่ในบังคับของเจ้าพระยาเทเวศร์วิวัฒน์ได้เป็นคนระนาดทองของวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ จึงได้สั่งสมเพลงที่ใช้ประกอบละครดึกดำบรรพ์ จนกระทั่งบุตรธิดาของครูสุขได้เข้ารับราชการในสมัยรัชกาลที่ 7 เจ้าพระยาราวพงษ์ฯ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา) เป็นเสนาบดีกระทรวงวัง ลูก ๆ ของครูสุขยังทันได้เรียนดนตรีประเภทต่าง ๆ ไว้ ได้แก่ ครูสุดา ครูเข้มชัย ครูเหนียว ได้ต่อเพลงละครดึกดำบรรพ์ไว้ จากการเรียนดนตรีและขับร้องในบ้านเจ้าพระยาราวพงษ์ฯ ทำให้บ้านบางลำภูสามารถบันทึกเพลงละครดึกดำบรรพ์ไว้ได้จำนวนหนึ่ง ดังรายละเอียดที่ยกตัวอย่างไว้ข้างท้ายเรื่อง

ส่วนในเรื่องการแสดงละครดึกดำบรรพ์แบบใหม่ ที่ตัวละครจะต้องร้องและรำเอง มีขึ้นอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2510 โดยนายสมภพ จันทรประภาเป็นผู้เขียนบท ผูกซ้อม และกำกับแสดงผู้แสดงใช้ชายจริงหญิงแท้ ส่วนใหญ่เป็นนักแสดงสมัครเล่นและเป็นนิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ละครที่แสดงในลักษณะละครดึกดำบรรพ์นี้มีหลายเรื่อง ทั้งแสดงบนเวทีและออกอากาศทางโทรทัศน์ เช่น นางเลื่อง ศรีธรรมมาโสกราช พระรามคำแหง ชีลิน พระเจ้าเม็งราย มหาราช สามัคคีเภท จามเทวี ตามพรลิงค์ บรรพไท หน่อหาญ ไสเรนทร์ ศักดกลาง คำไข่น้อย วงดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง คือ วงปี่พาทย์ วงกรมศิลป์หรือวงดุริยางค์บรรเลงประกอบทุกครั้ง ละครเกือบทุกเรื่องของสมภพ จันทรประภา ผู้บรรจุเพลง คือ ครูสุดจิตต์ คุริยประณีต ซึ่งครูมักจะคัดเลือกเพลงทำนองที่ง่ายรวมถึงระดับเสียงของเพลงที่พอเหมาะกับนักแสดงนำทั้งชายและหญิง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนหนุ่มสาวซึ่งไม่ใช่นักร้องเพลงไทย เพลงที่ใช้จึงไม่สามารถขับร้องเพลงที่เคยใช้ในละครดึกดำบรรพ์แบบเดิมได้ (รายงานการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักการบรรเลง การขับร้องและโน้ตเพลง โครงการดนตรีไทย - ปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์, 2530:39) นักดนตรีที่มีความสำคัญในการบรรเลงดนตรีประกอบละครดึกดำบรรพ์ยุคใหม่ คือ ครูเมธา หมูเย็น ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการบรรเลงระนาดเอกประกอบละครดึกดำบรรพ์แบบใหม่ สามารถกำหนดระดับเสียงให้ความสะดวกต่อการขับร้อง ครูสุดจิตต์มักจะนำวงดนตรีไปบรรเลงละครดึกดำบรรพ์ยุคใหม่ เช่น เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ตามที่แปรพระราชฐานไปตามที่ต่าง ๆ เช่น พระตำหนักภูผงิ้วราชนิเวศ พระตำหนักภูพานราชนิเวศ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศ เป็นต้น

ตัวอย่างแผ่นเสียงลงเพลย์ของคณะดุริยประณีตบันทึกในรัชกาลปัจจุบันกับบริษัท
กมลสุโกศลความเร็ว 33.1/3 รอบ/นาที

เลขที่ 510 เรื่อง อีเหนา หน้า 1 ตอนชมดง หน้า 2 ตอนชมศาล

อุษา สุกันธมาลย์ สุดา เขียววิจิตร แซ่มช้อย ดุริยพันธุ์
สุดจิตต์ ดุริยประณีต ขับร้อง

เลขที่ 511 เรื่อง อีเหนา หน้า 1 ตอนไหว้พระปฏิมากร หน้า 2 ตอนบวงสรวง
ปีพาทย์ไม้นวมวงใหญ่คณะดุริยประณีต

แผ่นเสียงละครดึกดำบรรพ์ของคณะดุริยประณีต เมื่อ พ.ศ. 2501 ได้มีการบันทึก
แผ่นเสียงลงเพลย์ ตราโคลัมเบีย ทำแผ่นเสียงที่ประเทศอินเดียโดยใช้บทขับร้องเรื่องอีเหนา
แต่ปีพาทย์ที่ใช้ขับร้องมิได้ใช้วงปีพาทย์ดึกดำบรรพ์ทั้ง 4 ตอน คือ

- (1) ตอนชมดง ผู้ขับร้อง คือ อุษา สุกันธมาลย์และแซ่มช้อย ดุริยพันธุ์
- (2) ตอนชมศาล ผู้ขับร้อง คือ อุษา สุกันธมาลย์ สุดา เขียววิจิตร
แซ่มช้อย ดุริยพันธุ์ และสุดจิตต์ ดุริยประณีต

(3) ตอนไหว้พระปฏิมากร ผู้ขับร้องชุดเดียวกับข้อ (2)

(4) ตอนบวงสรวง ผู้ขับร้อง คือ อุษา สุกันธมาลย์ สุดา เขียววิจิตร

แผ่นเสียงลงเพลย์ของกรมศิลปากรสมัยที่นายธนิตอยู่โพธิ์ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรม
ศิลปากร ได้จัดทำมีการบันทึกแผ่นเสียงลงเพลย์ โดยใช้วงปีพาทย์ดึกดำบรรพ์ บรรเลงไว้ 2
ครั้ง คือ

(1) บันทึกเสียงไว้เมื่อ พ.ศ. 2506

(2) บันทึกเสียงไว้เมื่อ พ.ศ. 2508

(1) บันทึกเสียงไว้เมื่อ พ.ศ. 2506 คือ

- 1) เพลงแม่ศรีทรงเครื่อง มาจากเรื่องอีเหนาตอนตัดดอกไม้ถวายกริช
อุษา สุกันธมาลย์ สุดา เขียววิจิตร และหมู่หญิง ขับร้อง
- 2) ระบำดาวดึงส์ มาจากเรื่อง สังข์ทอง ตอนตีกลี มี 2 เพลง คือ
เพลงตะเบ็งและเพลงเจ้าเข็น ผู้ขับร้องชุดเดียวกันกับข้อ 2.1
- 3) เพลงเขมรไทรโยค ผู้ขับร้อง คือ แซ่มช้อย ดุริยพันธุ์
- 4) เพลงมยุราภิรมย์ บทประพันธ์ของครูมนตรี ตราโมท
- 5) เพลงระบำยู่หิจด หมู่หญิงขับร้อง

(2) บันทึกเสียงไว้เมื่อ พ.ศ. 2508 คือ

- 1) เพลงเทพบรรทม 3 ชั้น จากบทดึกดำบรรพ์เรื่อง กรุงพาดชมทวีป
ผู้ขับร้อง คือ ทศนีย์ ชุนทอง แต่ใช้วงมโหรีบรรเลงขับร้อง

- 2) เพลงระบำพริตน์ มีอยู่ 2 เพลง คือ เพลงระบำพริตน์และเพลง
สุรินทราหู ผู้ขับร้องคือ แซ่มซ้าย ดุริยพันธุ์ ทศนีย์ ขุนทอง
วัฒนา แดงสวัสดิ์ และพัฒน์ พร้อมสมบัติ
 - 3) เพลงลำปางใหญ่ บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ไม่มีการขับร้อง
เรื่อง รามเกียรติ์ ชุดพราหมณ์
 - 4) เพลงกรวอนอกและเพลงทะแยกลองโยน ผู้ขับร้อง คือ ทศนีย์ ขุนทอง
วัฒนา แดงสวัสดิ์ ประเวศ กุมุท ศิลป์ ตราโมท
 - 5) เพลงระบำพราหมณ์ ผู้ขับร้อง คือ แซ่มซ้าย ดุริยพันธุ์ สุดา
เขียววิจิตร วัฒนา แดงสวัสดิ์
 - 6) เพลงโหมโรงขับไม้บันทึบสามชั้น
 - 7) เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ภาคปลาย มี 2 เพลง คือ
เพลงเวสสุกรรม และเพลงแขกมดตีนหมู ผู้ขับร้อง คือ สุดา
เขียววิจิตร ศรีนาฏ เสริมศิริ ทศนีย์ ขุนทอง วัฒนา แดงสวัสดิ์
ประเวศ กุมุท ศิลป์ ตราโมท
- ฯลฯ

(3) ละครพื้นทาง

ละครพื้นทางเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้ที่เป็นต้นคิดเกี่ยวกับละครพื้นทาง คือ พระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ลักษณะละครเป็นแบบผสมระหว่างละครในกับ ละครนอก เมื่อตอนใดที่เป็นเรื่องแสดงเกี่ยวกับภาษาชาติอื่น ๆ จะมีการแต่งกายตามชาตินั้น ๆ บรรจุเพลงตามภาษาของชาตินั้น จึงเรียกว่า “ ละครพื้นทาง ” วงบ้านบางลำภูได้นำเอาบทละครเรื่อง ราชาริราช ตอนพ่อลาวแก่นท้าวกัณฑ์ มาบรรจุเพลงมอญพม่าใหม่ โดยครูชั้น ครูชั้น ดุริยประณีต ทำให้ทำนองเพลงนั้นเหมาะสมเข้ากับเหตุการณ์เรื่องราวของละครเป็นอย่างมาก อีกทั้งได้นำเอาวงปี่พาทย์มอญบรรเลง ประกอบทำให้ได้อรรถรสมากยิ่งขึ้น

เมื่อสมัยที่ ครูเหนียว ดุริยพันธุ์ จะร้องเพลงมอญร้องไห้ ตอนที่สมิงพระรามหนีจากกรุงอังวะ เพราะกษัตริย์กรุงอังวะว่า ลูกสมิงพระรามเป็นลูกเขลย เป็นที่เลื่องลือว่า ร้องได้ซาบซึ้งมากจนผู้ชมละครร้องไห้

(4) ละครร้อง

ละครร้องที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 5 คือคณะละครร้อง ชื่อละครหลวงนฤมิตร ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นคณะละครปริดาสัย ซึ่งเป็นของสมเด็จพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ลักษณะละครเป็นเรื่องชาวบ้านสามัญ มีการขับร้องโดยต้นเสียงมักจะเป็นนักละคร มีลูกคู่คอยร้องรับ ใ้วงปีพาทย์ไม้นวมในการแสดง เมื่อคณะละครปริดาสัยเลิกการแสดง มีนักแสดงตัวเอกบางคนแยกย้ายมาตั้งเป็นคณะละครร้องใหม่ ต่อมาเป็นคณะละครต่าง ๆ เช่น คณะละครแม่ขุนนาถ กัลยาณมิตร เดิมเป็นตัวละครของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ วิกรมขุนนาถอยู่ตรงบริเวณปั้มน้ำมัน ตรงข้ามตรอกไก่แจ้ ประมาณรัชกาลที่ 6 เริ่มนำเอาเครื่องดนตรีฝรั่งมาบรรเลงประกอบการขับร้อง เช่น เพลงมาเคอริง ใช้เป็นเพลงเนื้อเดิม เพลงที่นำมาจากเพลงไทย เช่น พม่ากะ หรือ “ กระ” (มอญส้มปิ่น) ซึ่งใช้ตอนยกทัพ พม่าสุดเสียง (มอญมอบเรือ) แม่ขุนนาถ เสียชีวิตที่ตรอกพญานาค (ซอยแม่ขุนนาถ) เข้าใจว่า เสียด้วยโรคชรา

วงดุริยประณีต ได้ร่วมงานละครร้องกับคณะละครแม่ขุนนาถ โดยครูสุขเป็นหัวหน้าวงดนตรีไปบรรเลงให้แก่คณะละครร้องแม่ขุนนาถเป็นประจำ ลูกสาวของครูสุขได้แก่ ครูสุตา ครูแซมซ้อย ครูชม ครูทัศนีย์ และครูสุดจิตต์ จะพากันว่ายน้ำเล่น ข้ามคลองไปดูละครของแม่ขุนนาถ บางครั้งจะไปร่วมขับร้องเป็นลูกคู่บ้าง และจะได้เงินค่าตอบแทนเป็นที่สนุกสนาน สำหรับครูสุดจิตต์ได้เรียนวิธีการร้องละคร ซึ่งเรียนมาจากหลวงภูมิ (ไม่ทราบราชทินนามเดิม) และครูเอื้อนใหญ่ เพราะชอบมาเล่นไม่ตองที่บ้านดุริยประณีตเป็นประจำ ได้เรียนเพลงละครร้องกับแม่ชม้อย สมัยที่ร่วมงานกับไทยทีวีสี ช่อง 4 บางขุนพรหม ครูสุดจิตต์จึงเป็นผู้ที่สะสมเพลงละครร้องอีกมากมาย ส่วนใหญ่เป็นเพลงสั้น 2 ชั้นไม่ยาวนัก เช่น เพลงจะเข้ เพลงนาถสะตัง เพลงจีวอาหรับ เพลงไวโอเลต จีวมาลาญ เป็นต้น

ตัวอย่างละครร้องจีน ของ ไทยทีวีสี ช่อง 4 เรื่อง “ ตั้งโต๊ะหลงกลเตียวเสียน ” มีอารีย์ นักดนตรีเป็นนางเอก ทางผู้ดำเนินการได้เชิญครูชม้อย ซึ่งเป็นนักละครร้องที่มีชื่อเสียงมาสอนขับร้องเพลงในละครจีนให้แก่คณะละครช่อง 4 ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีตได้เรียนขับร้องเพลงละครร้องเรื่องนี้เป็นลูกคู่ (แถบบันทึกเสียงรายการละครร้อง)

เนื่องจากครูสุดจิตต์เป็นบุตรสาวคนสุดท้ายของครอบครัว เป็นคนโสดอยู่คนเดียว ในจำนวนพี่น้อง เป็นคนที่ขยันขันแข็ง ทำงานตลอดเวลา จึงมีเวลามากที่จะเรียนรู้การร้องดนตรี ทั้งได้เรียนการขับร้องเพลงละครร้องจากครูผู้ใหญ่ จึงสามารถรวบรวมองค์ความรู้ทางการขับร้องและการดนตรีไว้ได้มากที่สุด ซึ่งก่อเกิดผลประโยชน์ต่อการดำเนินกิจการดนตรีของบ้านบางลำภูต่อมา

(5) หุ่นกระบอก

ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระยาราชราชนุภาพออกตรวจราชการภาคเหนือ มีองค์ชายอิทธิดำรงเสด็จตามไปด้วย ขณะนั้นอายุ 5 พรรษา และม.ร.ว.เกาะ พยัคฆเสนาเป็นพี่เลี้ยง เมื่อถึงเมืองอุดรดิตถ์ เจ้าเมืองได้นำเอาหุ่นกระบอกมาแสดงให้ดู จากนั้น ม.ร.ว.เกาะจำแล้วนำมาทำเลียนแบบ ต่อมาภายหลังจึงเป็นที่นิยมของชาวกรุงเทพฯ

บ้านบางลำภูได้บรรเลงดนตรีประกอบการแสดงหุ่นกระบอกสมัยช่อง 4 และช่อง 9 บางลำภู จัดให้มีการแสดงหุ่นกระบอก นิยมแสดงเรื่องพระอภัยมณีเป็น เรื่องอื่น ๆ เช่น ไกรทอง ยอพระกลิ่น เป็นต้น

ครูสุดาเคยได้ต่อเพลงหุ่นกระบอกกับหน้าที่ชื่อ น้ำไหว นอกจากนี้บุตรสาวของครูสุดานั้นยังได้สมรสกับบุตรชายของครูละม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา ซึ่งมีความสามารถในการร้องเพลงหุ่นกระบอก ผู้สืบทอดเพลงสังขารและเพลงหุ่นกระบอก ได้แก่ ม.ล.เปลื้อง อิศรางกูร (สามีครูละม่อม) ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ เขมา ชัยโสทธิ (ลุงเหมา) และครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ (เบญจรงค์ ธนโกเศศ, สัมภาษณ์)

ขุนวิจิตรมาตรา(2523:54)ได้ชื่นชมความสามารถในการร้องเพลงหุ่นกระบอกของครูสุตจิตต์ในหนังสือ “ 80 ปีในชีวิตของข้าพเจ้า ” ไว้ว่า

“นักร้องเพลงหุ่นกระบอกที่ดีที่สุดคนหนึ่งของประเทศ”

3.2.2.2 ลิเก

ลิเกเป็นการแสดงของประชาชนที่ได้รับความนิยมมาก นับตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงต้นรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ลิเกได้เปลี่ยนแปลงจากลักษณะการสวดของแขกเจ้าเซ็นผสมกับการเล่นออกภาษาแบบไทย ๆ มาเป็นลักษณะของการละครและมีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันนี้

การแสดงลิเกบันตนและลิเกลูกบท ได้รับความนิยมแพร่หลาย มีการเล่นเร่ตามงานต่าง ๆ และเล่นตามโรงบ่อน จนกระทั่งมีการตั้งโรงลิเก เรียกกันว่า “ วิกลิเก ” มีการเก็บค่าดู วิกลิเกแห่งแรกที่ตั้งขึ้น คือ ลิเกของพระยาเพชรปानी (ตรี) และมีผู้ตั้งวิกลิเกขึ้นต่อมาอีกหลายแห่งในกรุงเทพฯ ในช่วงนี้เองพัฒนามาเป็นลิเกทรงเครื่อง กล่าวคือ เริ่มแต่งองค์ทรงเครื่องหรูหราและแสดงเป็นเรื่องราว ๆ อย่างละครว่า สมัยรัชกาลที่ 6-7 ก็มีแสดงที่วิกบางลำภู เมรุปูนวัดสระเกศ โดยเฉพาะที่บางลำภูนี้ มีอยู่ด้วยกันอย่างน้อยสองโรง คือ ที่ตลาดนานาโรงหนึ่งกับที่ฝั่งคลองตรงข้ามอีกโรงหนึ่ง

วन्दนตรีบางลำภูที่บรรเลงประจำวิกิเก เริ่มสมัยของครูสุข ครูสุขรับบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ประกอบการแสดงลิเกของวิกิตาช่วง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใกล้สะพานนรรัตน์ (บางลำภู) วิกิตลาดทุเรียน วิกิตลาดน่านาของพวกหอมหวล จะจัดนักดนตรีไปบรรเลงปี่พาทย์ลิเกในเวลาตอนเย็น บรรเลงใหม่โรงเรียนให้ชาวบ้านรู้ก่อน นักดนตรีไทยในยุคนั้น เช่น ครูสุข และบุตรหลานของวงบ้านบางลำภู เพื่อนักดนตรีของวงบ้านบางลำภู เช่น ครูมนตรี ตราโมท ลูกศิษย์ในบ้าน เช่น ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูบุญยัง เกตุคง ครูสุชาติ คล้ายจินดา เป็นต้น

คนปี่พาทย์และนักร้องในบ้านครูสุข หรือบ้านครีโยประณีตทุกคนที่จะได้สัมผัสกับลิเกมาตั้งแต่เด็กซึมซับไว้ในสมองโดยไม่ต้องมีการฝึกหัด ลูกครูสุขทุกคนก็ได้มีอาชีพเป็นปี่พาทย์ลิเกมาทุกคน ลูกสาวของครูสุขก็ร้องลิเกได้ เพียงแต่ไม่ได้แสดงเป็นตัวลิเกเท่านั้น (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันได้บรรเลงประกอบการแสดงลิเก แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- (1) ลิเกวิทยุ
- (2) ลิเกโทรทัศน์

(1) ลิเกวิทยุ

เมื่อ พ.ศ. 2471 ได้เกิดสถานีวิทยุ 1 ปณ. ลิเกก็ได้มีโอกาสออกเป็นประจำลิเกคณะแรกที่เข้าไปออกอากาศ คือ คณะสุชิน เทวผลิน จากนั้นได้มีคณะสนิท เกตุรณัง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นคณะเกตุพนนาฏ ออกอากาศตามมาเมื่อ พ.ศ. 2473 สถานีวิทยุแห่งประเทศไทยของกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) มีคณะที่ออกเป็นประจำ คือ คณะสุชิน เทวผลิน คณะเกตุพนนาฏ และคณะฉลาด แก้วมุลคดี อีกคณะหนึ่ง ครูสุตจิตต์ ตรีโยประณีต นักร้องและหัวหน้ากองดนตรีครีโยประณีตในปัจจุบัน เคยเป็นนางเอกลิเกประจำคณะสุชิน เทวผลิน มาตั้งแต่อายุ 14 ปี จนถึงนายสุชินถึงแก่กรรม แสดงว่าลิเกวิทยุนั้นต้องการให้ความสำคัญต่อเสียงร้องของผู้แสดงเป็นอย่างยิ่ง

ทางวงบ้านบางลำภูใช้นักดนตรีที่เป็นพี่น้องกันทั้งหมด ครูโชติ เป่าปี่ ครูชื่น ดีระนาดเอก ครูชั้นดีฆ้อง นอกนั้นเป็นลูกศิษย์ที่มาช่วยกันคนละไม้คนละมือ นางเอกร้องอย่างเดียวไม่ต้องออกตัวแสดง ใช้เสียงน้องสาวสี่คน คือ ครูเชื่อม (สุดา เขียววิจิตร) ครูหรั่ง (ทัศนีย์ พิณพาทย์) ครูชม รุ่งเรือง และครูสุตจิตต์ ตรีโยประณีต ตามพระเอก ชื่อไพโรจน์ มาร้องเป็นบทพระเอก ตัวแสดงตลก ชื่อ ตาด กิ่งเพชร (เป็นเพื่อนรักร่วมโรงเรียนของเลิศ ประสมทรัพย์) เพียงเท่านี้ก็ครบวงร้องลิเก คณะครีโยประณีตอัดเสียงออกวางตลาดได้ทันที ทั้ง ๆ ที่นักร้องเสียงดีสองคน คือ ครูเชื่อมและครูหรั่ง ไม่เคยออกโรงร้องลิเกเลย แต่เสียงของ

สองคนนี้เพราะกว่าลิเกจริง ๆ มาก ได้มีการอัดแผ่นเสียงเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์)

นาย ต.เง็กชวน เป็นเจ้าของห้างผลิตแผ่นเสียงมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 6 แล้ว ห้างนี้ตั้งอยู่บริเวณ สีแยกบางลำภู ในยุคที่ลิเกเป็นที่นิยม นาย ต.เง็กชวน ได้อัดเสียงลิเกออกขาย และคนนิยมซื้อกันมาก

บริษัท กมลสุโกศล โดยมีครูเตียง ไอศิริ (บิดาของนักแสดง จูรี ไอศิริ) เป็นผู้จัดการแผ่นเสียงมีหน้าที่เลือกเพลงเลือกคณะมาอัดเสียงได้ติดต่อให้วังบ้านบางลำภูมาอัดเสียงลิเกหลายชุด เข้าใจว่า เป็นงานหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เลิกไปไม่นานนัก (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์)

เมื่อ พ.ศ. 2495 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้จัดประกวดลิเกต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และเป็นที่รู้จักกันในนาม “ ลิเกต่อต้านคอมมิวนิสต์ชิงถ้วยทองคำ ” สมัยนั้นราคาทองหนักบาทละ 40 บาท โดยมีกติกาว่า ให้แต่ละคณะแสดงในเวลา 30 นาที และต้องส่งบทให้ตรวจก่อนทั้งหมด มีการประกวดหลายครั้ง

ผลประกวดเมื่อปี พ.ศ. 2494 คณะที่ชนะเลิศในการประกวด คือ คณะสุขิน เทวผลิน เรื่อง “ ปฏิภาณกับความรู้ ” หรือ “ สิงหรา ” คณะที่ได้รับรางวัลที่ 2 ได้แก่ คณะฉลาด เค้ามูลคดี ซึ่งเป็นบิดาของรอง เค้ามูลคดี ดาราและนักพากย์ภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ซึ่งอยู่บริเวณใกล้กับบ้านดุริยประณีต ที่ 3 ได้แก่ คณะดุริยพันธุ์ ซึ่งมีครูเหนียว ดุริยพันธุ์ เป็นหัวหน้าคณะลิเก ประกอบด้วยครูประเวช กุมุท ครูเจริญ ครูอาคม สายาคม ทองหล่อ (ทิวา) บุญบันเทียง ยง ชันธิวีเชียร ครูสุดา เขียววิจิตร สมาน แดงสวัสดิ์ ชิตชัย แสงศรี

เมื่อปี พ.ศ. 2500 คณะเกตุคงดำรงศิลป์ ของนายบุญยัง เกตุคง ได้รับรางวัลถ้วยทองคำเรื่อง “ ปฐพีชวานทอง ” ผู้แสดงเป็นพระเอก คือ นายบุญสม มีสมวงศ์ หรือ พร ภิรมย์ (พต.หญิงผะอบ ไปชะกฤษณะและสุวรรณี ยุคมผล, 2523: 19)

(2) ลิเกโทรทัศน์

เมื่อการสื่อสารเจริญขึ้น มีโทรทัศน์เกิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2498 มีบางท่านสนใจรายการที่เกี่ยวกับลิเก แสดงถึงความนิยมในเรื่องลิเกเป็นอันมาก สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ของกรมประชาสัมพันธ์ ตั้งอยู่ที่สีแยกบางขุนพรหมในบริเวณธนาคารแห่งประเทศไทย ลิเกคณะสุวรงค์วิรัตน์ ออกอากาศเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2506 โดยจัดให้มีการประกวดลิเกทางโทรทัศน์ขึ้น ดำเนินการโดยสุวรงค์ ดุริยพันธุ์ ใช้นานถึง 10 ปี จึงเสร็จสิ้นการประกวด มีคณะลิเกเข้าประกวด 46 คณะ คณะทองเจือ โสพิศศิลป์ เป็นผู้ชนะเลิศ ต่อมาก็มีการขยายไปยังสถานีอื่น ๆ เช่น สถานีโทรทัศน์ กองทัพบกช่อง 7 หรือ ช่อง 5 สืบในปัจจุบัน คณะสุขิน

แสดงอยู่เป็นประจำจนถึงแก่กรรม บุตรชาย คุณตรีเทพ ดำเนินการต่อ จนกระทั่งรายการ ภาพยนตร์ญี่ปุ่นเป็นที่นิยมจำเป็นต้องเลิกฉายไป และมาฟื้นตัวเมื่อมีคณะลิเก สมศักดิ์ ภักดีแสดง ช่อง 9 สี และลิเกคณะมันทะลุฟ้าแสดงช่อง 7 สี ปัจจุบันเหลือแต่ลิเกของวิญญู จันทรเจ้า แสดงอยู่ในปัจจุบันและมีการแสดงน้อยลง (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2522: 87-89)

วังบ้านบางลำภูนั้นมีความสัมพันธ์กับคณะลิเกหอมหวลอย่างมากมีการช่วยเหลือ งานกันมาตลอดเวลาที่ประจำวิกบางลำภู จนกระทั่งงานสวดอภิธรรมของพระหอมหวล นาค-ศิริ วังบ้านบางลำภูก็ไปร่วมบรรเลงให้จนกระทั่งวันพระราชทานเพลิงศพที่วัดเชิงหวาย เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2522 นาวงปีพาทย์มอญและวงปีพาทย์นางหงส์ไปร่วมบรรเลงเป็นที่ สนุกสนานของคนทั่วไป เพราะบรรเลงเพลงสิบสองภาษา

3.2.2.3 สักวา

“ สักวา ” หรือ ที่เรียกว่า “ สักรวา ” เป็นชื่อการเล่นอย่างหนึ่งที่ร้องลำได้ ตอบกันด้วยกลอนสด ท่านผู้รู้กล่าวว่า เป็นคำที่ตัดมาจาก “ สักวาที ” ซึ่งคู่กันกับ “ ปรวาที ” การเล่นที่มีวิธีการใกล้เคียงกันกับสักวาก็คือ “ ดอกสร้อย ” การเล่นดอกสร้อยกับสักวา คล้ายคลึงกันมาก การเล่นทั้ง 2 อย่างนี้เป็นการเล่นของไทยในสมัยโบราณ ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้ สูญหายไปเกือบจะสิ้น

สักวานับเป็นมหรสพสำหรับการการเล่นสนุกในทางน้ำของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา เข้าใจว่าจะเล่นในเทศกาลทอดกฐิน สถานที่เล่นมักเป็นสระน้ำกว้างใหญ่ หรือแม่น้ำ เพราะ กำหนดของการเล่นดอกสร้อยหรือสักวานี้ ผู้ร้องต่างอยู่ในเรือลำละวง ถูที่เล่นก็มักจะเป็นถูที่ น้ำเหนือหลาก เช่น ในเดือน 11-12 การเล่นสักวาก็มีคนร้อง คนตีเครื่องประกอบจังหวะ แต่งบทเช่นเดียวกับดอกสร้อย แต่เพลงร้องของการเล่นสักวาใช้แต่ทำนองเพลงพระทอง 3 ชั้นเพลงเดียว จะร้องโต้ตอบกันสักกี่บทก็ร้องเพลงพระทองเท่านั้น อย่างดีก็แยกเป็นพระทอง หวน เมื่อต้นเสียงร้องจบไปคำหนึ่งแล้ว ลูกคู่จะต้องร้องซ้ำในทำนองและบทนั้นอีกเที่ยวหนึ่ง ซึ่งกินเวลาคำหนึ่งประมาณ 4-5 นาที ส่วนบทร้องก็มีกำหนดเพียงบทละ 4 คำ กลอนขึ้นต้น ด้วยคำว่า “ สักวา ” และลงพยางค์สุดท้าย เมื่อจบบทด้วย “ เอย ” ทุกบท (รงค์ วงษ์สวรรค์, 2502:19)

การบรรเลงดนตรีประกอบการเล่นสักวาของคณะดุริยประณีตนั้นมีมาโดยตลอด ส่วนของดนตรีนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ควบคุมวงดนตรีไทย จะต้องคัดเลือกนักดนตรีที่มีความสามารถในการบรรเลงและขับร้องเพลง เนื่องจากการแสดงสักวาส่วนใหญ่เป็นการแต่งกลอนสด บท และเนื้อหาแต่งขึ้นแบบไม่ได้เตรียมการ เพราะฉะนั้นต้องมีปฏิภาณไหวพริบเป็นอย่างดีในการ คัดเลือกเพลงที่บรรจุให้ร้องและดนตรีรับอย่างเหมาะสมตามเหตุการณ์ อารมณ์ และท้องเรื่อง

งานส่วนใหญ่ ถ้าเป็นกรมศิลปากร ครูโชติ ครูเข้มชัย ครูสุตา จะเป็นผู้ขับร้อง แต่ถ้าเป็นของ
ห้อง 4 จะเป็นวงกรมประชาสัมพันธ์ ปัจจุบัน ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต จะเป็นหัวหน้าวงมักจะ
แสดงประจำกับคุณพยอม ของทอง คนระนาดมักเป็นครูเมธา หมุ่มเย็น มีครูสุตจิตต์ ดุริย-
ประณีต คุณณรงค์ รวมบรรเลง ครูดวงเนตร ดุริยพันธ์ คุณสมปอง พรหมเปี่ยม เป็นนักร้อง
เป็นต้น ลูกวงส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลาน ลูกศิษย์ของครูสุตจิตต์ ใช่วงปีพายุไต้ฝุ่นเป็นวง
ดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นสักวา

ตัวอย่าง งานสักวาที่ได้ไปบรรเลงดนตรีประกอบการแต่งสักวา มีดังนี้ คือ

1. การเล่นสักวา รายการดนตรีสำหรับประชาชน ณ สังกัดศาลา เมื่อวันที่ 17

พฤษภาคม พ.ศ. 2502

2. รายการ “ ลับแลกลอนสด ” ของสถานีโทรทัศน์ ช่อง 4 บางขุนพรหม

3. รายการ “ สังกัดภิรมย์ ” ของสถานีโทรทัศน์สี ช่อง 9 บางลำภู

4. รายการสักวา ในวัน “ สุนทรภู่ ” ประมาณเดือนมิถุนายนของทุกปี ที่หอสมุด
แห่งชาติ ท่าवासกรี

5. สโมสรสยามวรรณศิลป์ เล่นสักวาเรื่อง “ เมื่อชีวิตมีประกันย่อมมั่นคง ” ณ ดึกที่
ทำการบริษัทอเมริกันอินเตอร์เนชั่นแนล แอสซิวรันส์ จำกัด วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.
2536

6. สโมสรสยามวรรณศิลป์เล่นสักวาเรื่อง “ ขงเบ้งแบ่งบารมีที่เสฉวน ” ในงานนัก
เขียนหนังสือของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537

ฯลฯ

3.2.2.4 การเล่นสิงโตญวน

งานขึ้นระวางพระเศวตคชเดชดิลก พระคชาธารของพระบาทสมเด็จพระปก
เกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งมีงานฉลอง ณ พระราชวังสวนดุสิต ตอนเช้ามีขบวนแห่สลาก
ภัตมี 2 ขบวน คือ ขบวนของเจ้าคุณพระประยูรวงศ์แต่งทัพเป็นตัวละครในเรื่อง “ อิเหนา ”
ทั้งหมด อีกขบวนเป็นของเจ้าจอมมารดาโหมด ในรัชกาลที่ 5 แต่งตัวเป็นละครเรื่อง “ อาบ
หะชัน ” ตอนบ่ายเป็นการละเล่นโบราณหลายอย่างและมีการแสดงสิงโตญวน มีผู้แสดงดังนี้
คือ

นายยัด อนันคมมนตรี เป็นไท้เตี้ย มีคานและกระบองนำออกมาตักน้ำ

นายสำราญ (จ่านามสกุลไม่ได้) เป็นพระภูมิ ชื่อว่า กุ้ย

นายโชติ ดุริยประณีต เชิดหัวสิงโต

นายชื้น ดุริยประณีต เชิดหางสิงโต

ร.อ.อ.โองการ (เวลานั้นชื่อ ทองต่อ) กลับขึ้น เป็นลูกสิงห์โต

นายเล็ก ชัยภูมิ เป็นเสือ

นายมิ ทรัพย์เย็น ตีกลองตอก

นายผิว ใบไม้ ตีฉาบเล็ก (เจ)

นายชิต เขยเกษ ตีฉาบใหญ่ (ซ่า)

นายชั้น ดุริยประณีต ตีแก้ว

นายอนันต์ ดุริยชีวิน ตีม้าพ่อ

พระระบำภาษากับหลวงประทีปว่าว่า ข้าราชการเก่าของกรมโขนหลวง กรมมหรสพในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นผู้ฝึกสอน เริ่มตั้งสอนให้บรรเลงดนตรีบอกเป็น เสียงว่า ตอก ๆ เจ ตอก ๆ ซ่า ไปตามเพลง และสอนท่าทางปรับปรุงเข้าเรื่องนายโชติ ซึ่งเชิดหัวสิงโตนั้น นับว่าเป็นคนสำคัญในการละเล่นอันนี้ผู้หนึ่งและเมื่อถึงวันแสดงจริงก็แสดงกันเรียบร้อย เป็นที่พอใจของท่านผู้ชม (มนตรี ตราโมท, 2517: ไม่มีหน้า) จะเห็นว่าชื่อเขม้นั้นเป็นกลุ่มนักดนตรีในบ้านบางลำภู มีการแสดงการละเล่นต่าง ๆ ทำให้เป็นการสะสมวิชาที่เกี่ยวข้องกับการแสดงซึ่งส่งผลต่อการดำเนินกิจการในบ้านบางลำภู

3.2.3 กิจกรรมการเรียนการสอนในบ้านบางลำภู

กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทยในบ้านดุริยประณีต แยกกล่าวรายละเอียด
เรื่องการเรียนการสอน มีดังนี้คือ

3.2.3.1 การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อการประกอบวิชาชีพ

3.2.3.2 การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อความเพลิดเพลินมิได้ยึดเป็นอาชีพ

3.2.3.3 การวิเคราะห์วิธีการเรียนการสอนในบ้านบางลำภู

3.2.3.1 การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อการประกอบวิชาชีพ

โดยพื้นฐานของบ้านดุริยประณีตนั้นยึดอาชีพในเรื่องการบรรเลงดนตรีไทยตามงานต่าง ๆ เป็นหลัก ซึ่งดำเนินการตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของตระกูล การเรียนการสอนจะมีผู้เรียน 2 ลักษณะ คือ

- (1) การเรียนการสอนสำหรับบุคคลภายในตระกูล
- (2) การเรียนการสอนสำหรับบุคคลภายนอกตระกูล

(1) การเรียนการสอนสำหรับบุคคลภายในตระกูล

การเรียนการสอนดนตรีให้แก่บุคคลภายในตระกูล คือ ลูกหลานภายในตระกูล ทั้งที่เป็นหลานข้างลูกฝ่ายชายฝ่ายหญิงและรุ่นเหลน การเริ่มต้นเล่นดนตรีนั้นจะให้ฝึกเครื่องประกอบจังหวะก่อนจนกว่าจังหวะมั่นคง แล้วจึงเริ่มต้นเรียนดนตรีส่วนใหญ่ครูสุขจะเป็นผู้จับมือเรียนเป็นลำดับแรก เรียนเครื่องดนตรีประเภททำทำนอง เช่น ข้องวงใหญ่ ระนาดเอก หรือขับร้อง ต่อไป

การคัดเลือกจะทดลองให้เรียนเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ เหล่านั้น ดูความคล่องแคล่วว่าสามารถบรรเลงได้ดีแล้วจึงมอบหมายหน้าที่ในการบรรเลงเครื่องดนตรีดังกล่าวจัดสรรให้เป็นทีมเวลาที่มิงานแสดงหรืองานประชันเป็นคราว ๆ ไป ลักษณะการเรียนการสอนดนตรีในบ้านบางลำภู แบ่งตามระยะเวลาของผู้เยาว์ โดยแยกเป็น 2 ระยะ คือ

1.1) การเรียนการสอนในสมัยครูสุข นางแถม และครูโชติ

1.2) การเรียนการสอนในสมัยครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต

1.1) การเรียนการสอนในสมัยครูสุข นางแถม และครูโชติ

ระยะนี้จัดว่า เป็นระยะของการบุกเบิกและสร้างฐานะความมั่นคงทางอาชีพ ทางดนตรีไทย โดยวิธีการเชิญครูผู้อาวุโสที่มีชื่อเสียงมาถ่ายทอดความรู้ในเรื่องเพลงการดนตรีไทย และกระบวนการบรรเลงดนตรีในรูปแบบต่าง ๆ ให้ครบถ้วน ระยะแรกของบ้านนี้ ครูสุขผู้เป็นบิดามีพื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย ซึ่งอยู่พื้นเพที่บ้านลุ่ม บางเขน จังหวัดนนทบุรี มีญาติพี่น้องเป็นนักดนตรีอยู่ที่มีชื่อเสียง คือ หมื่นภิรมย์เร้าใจ ซึ่งเป็นพี่น้องกับครูสุข มีความสามารถในการบรรเลงดนตรีไทยและต่อมาได้ศึกษาเพิ่มในสายบ้านพาทยโกศล เรียนดนตรีสากลกับพระเจนดุริยางค์

ส่วนครูสุขได้เข้ามารับราชการอยู่กรมมหรสพเป็นคนระนาดทอง ได้พบนักดนตรีไทยคนสำคัญ เช่น พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) จึงได้เชิญมาสอนบุตรหลานในบ้านบางลำภู ลูกหลานรุ่นใหญ่ที่ศึกษาดนตรีไทยกับพระยาเสนาะดุริยางค์ ได้แก่ ครูโชติ ดุริยประณีต ครูชั้น ดุริยประณีต ครูชั้น ดุริยประณีต ครูสุดา เขียววิจิตร ครูแช่มช้อย ดุริยพันธุ์

ครูสุดา (สัมภาษณ์) เล่าฟังว่า เจ้าคุณครูท่าน (พระยาเสนาะดุริยางค์) มักจะเข้าไปที่ทำงานที่กรมมหรสพในตอนเช้า เมื่องานเสร็จเรียบร้อยแล้ว สาย ๆ ท่านก็จะเดินทางมาที่บ้านบางลำภูมาสอนให้แก่พี่โชติ พี่ชั้น พี่ชั้น มีอยู่วันหนึ่งครูสุดาเดินทางเข้าบ้านได้พบเจ้าคุณครูที่บริเวณกioskน้ำแกววัดสังเวช สีหน้าแสดงความโกรธ เมื่อกลับถึงบ้านสอบถามทราบว่า พี่ ๆ ของท่านต่อเพลงไม่ได้ตั้งใจเจ้าคุณครู ท่านบ่นว่า “ฉันกินข้าวของบ้านเขาไม่ลงเพราะสอนลูกเขาไม่ได้ดี”

น.พ.พูนพิศ อมาตยกุล (2522:49) เขียนบรรยายการเรียนการสอนขับร้องของ พระยาเสนาะดุริยางค์ให้แก่นักเรียนในบ้านบางลำภู ความว่า

“ครูสุตา เรียนขับร้องกับเจ้าคุณเสนาะฯนั้น เวลาที่เรียนนั้นท่านจะต่อเพลงที่บ้าน และที่ทำงาน(มโหรีหลวง) เจ้าคุณเสนาะจะสอนทีละน้อย เช่น เพลงสืบท ร้องคำว่าเห็นดอกป่าหนั้น ร้องเป็นสิบ ๆ เทียบจนกว่าจะเป็นที่พอใจของท่าน ต้องร้องให้ละเอียดละออทำเสียงให้ได้ตั้งใจที่ท่านกำหนด เมื่อเห็นว่าร้องได้ดีแล้ว จึงค่อยสอนร้องต่อ น้องสาวท่านครูชุ่มช้อยและครูเหนียวถึงกับให้ไปนอนต่อเพลงที่บ้านพระยาเสนาะดุริยางค์... สมัยเมื่อครูเหนียวยังเล็กนั้น เจ้าคุณเสนาะดุริยางค์ มักจะมาที่บ้านครูโนรีเป็นประจำ จากความทรงจำของคุณยายแถม ดุริยประณีต (มารดาครูชุ่มช้อย) เล่าว่า เข้า ๆ เจ้าคุณเสนาะฯ จะแวะมาที่บ้านบางลำภูมาคุยกับครูสุฯ ดุริยประณีต (บิดาครูชุ่มช้อย)แล้วต่อเพลงให้ครูขึ้น ครูโชติ บางทีก็รับประทานอาหารกลางวันด้วย หากวันไหนอารมณ์ไม่ค่อยดี ลูกศิษย์ต่อเพลงไม่ได้ตั้งใจ ท่านก็จะกลับก่อนเวลาอาหารกลางวัน ลงเรือไปฝั่งธนบุรี บ้านครูโนรีและไปอยู่ที่บ้านนั้นได้นาน ๆ ”

วิธีการเรียนการสอนดนตรีไทยของบ้านบางลำภู คงใช้ลักษณะแบบโบราณที่เคยสืบทอดกันมา โดยลักษณะการสืบทอดเป็นไปในรูปของการเรียนการสอนแบบตัวต่อตัวและเรียนเป็นหมู่คณะ ลูกศิษย์ที่มาเรียนจะเน้นที่เป็นคนเป่าพาทย์มากกว่าคนเครื่องสาย ในรุ่นของครูสุฯ ครูโชติ และครูขึ้น เน้นรูปแบบของบ้านเครื่อง ให้ความสำคัญกับงานที่จะต้องไปประกอบอาชีพดังที่ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต (2517:8-9) เขียนไว้ว่า

“เมื่อข้าพเจ้าจำความได้ ก็ได้ยินเสียงดนตรีแล้ว พออายุได้ 8 ปีก็ได้ เริ่มหัดร้องกับพี่ ๆ ที่บ้านมีวงดนตรี ทำเครื่องดนตรีขายเป็นบ้านแรก มีลูกศิษย์ลูกหามาเรียนดนตรีกันมาก มาจากหลายจังหวัด เช่น ลพบุรี ผักไห่ อยุธยา สุพรรณบุรี วัดม่วงแค หนองแขม เป็นต้น ได้มีญาติของผู้เรียนก็ได้ส่งข้าวสาร ปลาแห้ง ปลาเค็มมาช่วยที่บ้านต้องหุงข้าวเลี้ยงกันทุกวันสนุกดี สมัยก่อนเรียนกันจริงจังแบบโรงเรียน เข้ากินข้าว แล้วเริ่มต่อเพลง กลางวันท่องจำ คำก็ซ้อมหรือต่อเพลงใหม่ต่อไป ครูที่ช่วยกันสอน คือ คุณพ่อ พี่โชติ พี่ขึ้น พี่ชั้น มาระยะหลังน้องไก่อโต ลูกศิษย์ยิ่งเพิ่มขึ้นอีกมาก ที่บ้านเลยจัดวงประชันกันขึ้นทางสถานีวิทยุ ศาลาแดงสมัยนั้น โดยแบ่งวงอยุธยา กับลพบุรี วัดม่วงแคกับสุพรรณบุรี ซึ่งมีอีกหลายจังหวัดจำไม่ได้ เพราะเพิ่งอายุได้ 8 ขวบ ได้เริ่มหัดร้องประชันวงให้กับ

วงผกัให้ พี่สาวทัศนียอยู่่วงลพบุรี ประชันกันทางสถานีวิทยุศาลาแดงออกอากาศให้ประชาชนฟังและตัดสินใจกันเอง ข้าพเจ้าเริ่มรักการดนตรีและร้องเพลงมาตั้งแต่นั้น ต่อมาข้าพเจ้าได้ฝึกฝนการขับร้องมากขึ้น ได้เริ่มต่อเพลงเถา เพลงตับ โดยมีพี่แหม่มช้อย พี่เหนียว พี่โชติ พี่เชื้อม ช่วยกันสอนให้ ถ้าข้าพเจ้าขึ้นก็เจียดต่อเพลงวันไหน ก็จะถูกทำโทษโดยการถูกตีด้วยก้านกล้วยจนหลังแอ่น”

1.2) การเรียนการสอนในสมัยครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต

ระยะนี้การเรียนการสอนดนตรีถ่ายทอดภายในครอบครัวนั้น จะถ่ายทอดด้วยวิธีการเหมือนรุ่นก่อน แต่บุคคลที่ถ่ายทอดนั้นจะเป็นผู้อาวุโสภายในครอบครัวและลูกศิษย์คนสำคัญของบ้าน ลูกหลานที่จะเรียนดนตรีจะให้ฝึกหัดเครื่องประกอบจังหวะก่อน แล้วจึงค่อยฝึกเครื่องดนตรีประเภททำนอง โดยมากลูกศิษย์ที่บ้านกลางที่มีเครื่องจึงได้ยินเสียงการซ้อมดนตรีเป็นประจำ ส่วนใหญ่จะจดจำเพลงได้บางเพลงไม่ต้องต่อเพลงก็จำได้ นอกจากเพลงที่มีความซับซ้อนมากก็จะต่อเพลง

ครูอำนาจ รุ่งเรือง (สัมภาษณ์) เล่าว่า ตอนเด็กเล็กคุณแม่สอนเพลง แล้วต้องจำเพลงไปร้องเพลงให้คุณยายแถมฟัง ถ้าร้องเพลงได้ดีคุณแม่ยายแถมจะมอบเงินรางวัลให้ จากนั้นยังเรียนดนตรีกับญาติผู้ใหญ่ เช่น ลุงโชติ ลุงชื่น น้าไก่ เป็นต้น ลุงโชติสอนเครื่องหนังเรียนตอนที่ท่านกลับมาจากกรมศิลปากร ท่านจะถอดเสื้อออกแล้วเรียกไปต่อหน้าทับเครื่องหนังโดยใช้มือตีที่หน้าตักแล้วบอกจังหวะหน้าทับกลองให้ฟัง น้าไก่สอนระนาดเอกเพลงมุล่ง

ครูดวงเนตร เล่าว่า การต่อร้องเพลงทยอยยุวน ครูสุตจิตต์จะทำงานบ้านกวาดถูบ้านไปและต่อเพลงให้ ครูดวงเนตรร้องตามเพลงไปเรื่อย ๆ ไม่ต้องนั่งเรียนแบบเป็นทางการ ต่อเพลงตามสบาย ส่วนการเรียนขับร้องนั้น ชอบร้องเพลงสากลมาก่อนไม่ชอบร้องเพลงไทย ระยะมาถึงได้ฝึกหัดขับร้องเพลงไทย แนวการขับร้องจะร้องเหมือนคุณพ่อ (ครูเหนียว ดุริยพันธุ์) โดยฟังจากเทปเก่า ๆ ที่เคยอัดไว้ ส่วนครูสุรางค์ พี่สาวจะร้องแนวไปทางมารดา คือ ครูแหม่มช้อย ดุริยพันธุ์

(2) การเรียนการสอนสำหรับบุคคลภายนอกตระกูล

การเรียนการสอนดนตรีให้แก่บุคคลภายนอกตระกูล คือ บุคคลภายนอกที่เป็นลูกศิษย์ ฝากตัวเข้ามาเรียนดนตรี มีจุดประสงค์จะศึกษาวิชาดนตรีเพื่อนำไปประกอบอาชีพโดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1) การเรียนการสอนภายในบ้าน

2.2) การเรียนการสอนภายนอกบ้าน

2.1) การเรียนการสอนภายในบ้าน

จะมีการฝากตัวเข้ามาเป็นลูกศิษย์ภายในบ้าน ลักษณะการเรียนการสอนดนตรีแบบอยู่ประจำอยู่อาศัยในบ้าน โดยเรียนดนตรีแล้วไปร่วมงานต่าง ๆ มีรายได้ อีกด้วย ลักษณะการเรียนการสอนส่วนหนึ่งเรียนความรู้พื้นฐานทั่วไป เช่น งานพิธีกรรมจะต้องเรียน โหมโรงเช้า โหมโรงเย็น อีกส่วนหนึ่งจะเรียนจะเป็นไปตามลักษณะงานดนตรีที่รับบรรเลง เช่น รับบรรเลงงานศพมา เวลาจะต่อเพลงนั้นจะต้องเรียนเพลงปี่พาทย์มอญ เพลงที่เกี่ยวข้องกับ เพลงมอญที่ใช้กับงานศพ เช่น เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน ย่ำค่ำ เป็นต้น หรือ ถ้ารับจะ ประชันวงปี่พาทย์เสภา ครูในบ้านจะเตรียมเพลงในกระบวนเพลงเสภาจนถึงเพลงเดี่ยว เครื่องมือต่าง ๆ มาเรียนมาสอน จะแตกต่างกับการเรียนดนตรีในสถาบันศึกษาต่าง ๆ ที่จะต้องเรียงลำดับความยากง่ายในการเรียนตามหลักสูตร การเรียนที่บ้านจะขึ้นกับระยะเวลา โอกาส และฝึกซ้อมกันได้ตลอด

ลักษณะการเรียนการสอนนั้น ลักษณะมุ่งเน้นไปการใช้ประกอบอาชีพมากกว่า จะเรียนตามหลักสูตรของแผนการศึกษา เป็นไปในลักษณะเลือกเพลงที่จำเป็นต้องใช้ในการประกอบอาชีพ บางครั้งจะเรียนกันตามเวลาที่สะดวกหรือเมื่อมีเหตุจำเป็นที่ต้องใช้งาน (ม.ล. สุวัทษ์ สวัสดิกุล, สัมภาษณ์)

2.2) การเรียนการสอนภายนอกบ้าน

การเรียนการสอนภายนอกบ้านนั้น เป็นการรับเชิญจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หน่วยงานราชการหรือหน่วยงานเอกชน เพื่อไปให้ความรู้ดนตรีไทยกับนิสิตนักศึกษา นักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมนอกเวลาเรียนหรือนอกเวลาทำงาน ระยะเวลาเป็นวันธรรมดา ระหว่างวันจันทร์ ถึง วันศุกร์ แล้วแต่ครูดนตรีในบ้านดุริยประณีต สะดวกวันเวลาใดตกลงกับผู้ดูแลของสถาบันนั้น ถ้าเป็นสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนในหลักสูตร การเรียนการสอนจะต้องเป็นไปตามเกณฑ์ของหลักสูตรที่กำหนด ส่วนที่เป็นชมรมดนตรีไทยนั้นจะเป็นไปตามการปรึกษากันระหว่างครูและผู้จัดการวงดนตรีนั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพลงที่นิยมบรรเลงในท้องตลาดฟังเข้าใจง่าย ถ้านิสิตหรือนักเรียนเก่งจะมีการบรรเลงเพลงที่มีระดับความยากกว่า เพลงปกติทั่วไปก็ได้ การเรียนการสอนดนตรีไทยตามสถาบันการศึกษา ได้แก่

2.2.1) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2.2) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์

2.2.1) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครูสุจิตต์ ได้รับเชิญให้มาสอนขับร้องที่คณะครุศาสตร์ และสอนมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ครูสอนขับร้องวิชาทักษะที่นิสิตเรียนวิชาเอกขับร้อง ตามหลักสูตรของสาขาคณตรีไทย หรือบางที่ต่อเพลงที่นอกจากหลักสูตรที่ต้องการนำไปใช้งาน นอกจากครูสุจิตต์แล้วยังมีครูสุรางค์ คุริยพันธุ์ไปช่วยสอนขับร้อง ครูสมชาย คุริยประณีต ไปสอนทักษะเครื่องหนัง ครูสิบทักดิ์ คุริยประณีต สอนวิชาทักษะระนาดทุ้ม ครูทัศนัย พิณพาทย์ สอนวิชาทักษะระนาดเอก บางครั้งก็ได้รับเชิญวงคุริยประณีตมาร่วมบรรเลงในกิจกรรมต่าง ๆ ครูจะช่วยคิดกิจกรรมดนตรีในรูปแบบต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากที่นิยมบรรเลงทั่วไป เช่น การประชันวงระหวางวง ปี่พาทย์ไม้แข็งกับแตงวง

2.2.2) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์

ครูสุจิตต์ ได้รับเชิญสอนวิชาขับร้องที่คณะอักษรศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร สอนการขับร้องพื้นฐานเพลงง่าย ๆ อัตราจังหวะสองชั้น และคัดนิสิตนักศึกษาที่ร้องเพลงได้ดีนำมาออกแสดง มีครูสุรางค์ คุริยพันธุ์และวาสนา รุ่งเรือง ไปช่วยสอนเป็นครั้งคราว ครูสุจิตต์ จะเดินทางไปสอนทุกวันพฤหัสบดี เป็นประจำเป็นเวลากว่า 26 ปีจนในปี พ.ศ. 2539 ครูได้รับคุณวุฒิปดของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

3.2.3.2 การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อความเพลิดเพลิน

มิได้ยึดประกอบอาชีพ

การเรียนการสอนในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลภายนอกที่มีความสนใจ ชื่นชอบในเรื่องดนตรีไทย นิยมบรรเลงดนตรีเพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงานหรือเป็นการส่งเสริมให้บุตรหลานมีความรู้พิเศษเพื่อเข้าศึกษาต่อในโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัยต่อไป

จัดการเรียนการสอนภายในบ้านเลขที่ 83 สอนทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ ตอนเช้า ตั้งแต่เวลา 9.00 - 12.00 น. โดยมีครูสอนเป็นนักเรียนจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ จากนิสิตคณะ ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และครูที่มีมาจากแหล่งอื่น ๆ มาช่วยสอน โดยจัดแบ่ง ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

(1) กลุ่มเครื่องสาย

(2) กลุ่มปี่พาทย์

(1) กลุ่มเครื่องสาย ครูสุจิตต์จัดให้มีการเรียนการสอนเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ในวงเครื่องสาย เช่น ซอด้วง ซออู้ จะเข้ ขิม โดยแยกเป็นกลุ่มเครื่องมือที่เหมือนกัน จะเริ่มฝึก หัดพื้นฐานเพลงเบื้องต้น เช่น ซอด้วง ซออู้ และจะเข้ จะเริ่มจากเพลงจระเข้หางยาว ขิมจะเริ่ม เรียนจากเพลงแป๊ะ เป็นต้น บางคนที่เป็นแล้วก็เรียนโดยใช้ระบบโน้ต จะเรียนที่ซับซ้อนยาก ขึ้นไปตามระดับ เช่น เพลงเขมรไทยโยค เพลงนางครวญ เพลงระบำโบราณคดี เป็นต้น

(2) กลุ่มเครื่องปี่พาทย์ ส่วนใหญ่การเรียนการสอนปี่พาทย์จะให้เริ่มเรียนที่ น้องวงหรือเครื่องอื่น ๆ ตามความต้องการของเด็กที่ต้องการเรียน บางครั้งผู้ปกครองเป็นผู้ เลือกให้เรียนเพลงที่ใช้ในการเรียนการสอนเบื้องต้น ได้แก่ เพลงสาธุการ เป็นต้น บางครั้งครู สุจิตต์มาช่วยสอนให้เด็กเหล่านั้นด้วยตนเอง เช่น ครูสุจิตต์ ต่อเพลงนางครวญให้เด็กที่ เรียนระนาดเอก เป็นต้น

การสมัครเรียนดนตรีที่บ้านคูยประณีต ผู้ปกครองของเด็กจะนำบุตรมาสมัครด้วย ตนเอง บางครั้งก็มีผู้ใหญ่มาสมัครเรียนเอง โดยที่ครูสุจิตต์เป็นผู้รับสมัครให้เด็กเอง การจัด เก็บค่าเรียนของผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องนำค่าเรียนมาให้แก่ครูสุจิตต์ (พ.ศ.2538) เดือนละ 200 บาท ครูสุจิตต์ก็จะรับเงินค่าเรียนโดยไม่ได้มีการบันทึกเป็นหลักฐาน บางครั้งครูสุจิตต์ ก็จะไม่ได้อจจำว่าใครจ่ายเงินค่าเรียนบ้าง ให้ความไว้วางใจแก่ผู้เรียนเป็นผู้จ่ายเอง ครูสุจิตต์ จะจัดอาหารกลางวันไว้ให้หรือบางครั้งก็สั่งอาหารจากรถเข็นหรือร้านอาหารใกล้บ้านให้ครูที่ ช่วยสอน และจ่ายค่าสอนเป็นครั้ง ๆ ไปประมาณ 200 บาท วันไหนที่ครูสุจิตต์ติดงานจะ มอบบุตรสาวครูช่วยดูแล

3.2.3.3 วิเคราะห์วิธีการเรียนการสอนในบ้านบางลำภู

วิธีการสอนดนตรีจัดเข้าหลักการสอนเน้นปฏิบัติควบคู่กับทฤษฎี และข้อ ปฏิบัติบางประการ ส่วนใหญ่นักดนตรีจะเรียนปฏิบัติการก่อนแล้วจึงมาพูดคุยว่า เพลงที่เรียน

นั้นเป็นใครผู้แต่งลักษณะเพลงเป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติตนนั้นครูจะสอนเรื่องวิธีการปฏิบัติตน พบครูผู้ใหญ่ก็ให้คำแนะ

สอนเน้นการเรียนเฉพาะทางของเครื่องดนตรีแยกการเรียนการสอนไปตามเครื่องดนตรี และความสามารถของผู้เรียน เช่น ครูโชติเก่งเครื่องหนัง ลูกศิษย์หรือลูกหลานที่มีความสามารถทางการบรรเลงเครื่องก็ต้องแยกไปเรียนกับครูโชติ หรือลูกศิษย์คนใดที่ต้องการเรียน ระนาดเอกจะมาเรียนกับครูชื่น ครูสืบสุด เรียนขับร้องก็แยกมาเรียนกับครูเข้มซ้อย ครูสุคา ครูชม ครูทัศน์ย์ และครูสุจิตต์

สอนตามความสามารถของลูกศิษย์และพื้นฐานการเรียนจากเดิม เมื่อรับลูกศิษย์ใหม่แต่ละบุคคลมีพื้นฐานแตกต่าง ครูจะทดสอบพื้นฐานเพลงที่ได้ และเริ่มต่อเพลงใหม่ในระดับที่สูงกว่า การสอนแบบให้ปฏิบัติตาม หรือโดยการบอกเพลงด้วยวาจา คือ การเรียนแบบตัวต่อตัว ครูและลูกศิษย์จะนั่งหันหน้าเข้าหากัน อาจจะมีเครื่องดนตรีคนละ 1 เครื่อง หรือจะเป็นเพียง 1 เครื่องก็ได้ ครูจะปฏิบัติให้ดูแล้วลูกศิษย์ปฏิบัติตามหรือครูจะร้องทำนองเพลงเป็นวรรคให้ลูกศิษย์ฟังแล้วลูกศิษย์ปฏิบัติให้เป็นเสียงดนตรี เช่น ครูโชติสอนเครื่องหนังจะใช้วิธีการดีดักและร้องทำนองหน้าทับบอกให้ลูกอ่านวน เป็นต้น (มาศสุภา สีสูกอง, 2531:95-100)

3.2.4 กิจกรรมการไหว้ครูดนตรีไทยของบ้านบางลำภู

การจัดงานพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำบ้านบางลำภูนั้น มีระยะเวลาที่ยาวนานมาก มีพิธีการที่เป็นครูอาวุโส เป็นผู้อ่านโอองการไหว้ครูเท่าที่รวบรวมจากการสัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะไม่ครบทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งบ้านดนตรีจนถึงปัจจุบัน(2539) ผู้ที่มาอ่านโอองการไหว้ครู ได้แก่ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร พลโท ม.ล.ชาบ กุญชร พระยาเสนาะดุริยางค์ (เข้ม สุนรวาทิน) หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูโชติ ดุริยประณีต ครูมนตรี ตราโมท ครูสอน วงฆ้อง ครูเชื้อ คนตรีวิธ ครูจิรัช อาจณรงค์ และครูท่านอื่น ๆ อีก

จากการเข้าร่วมพิธีการไหว้ครูดนตรีไทยของบ้านบางลำภู 2 ครั้ง คือในปี พ.ศ. 2536 และในปี พ.ศ. 2538 กิจกรรมนี้มีความสำคัญต่อนักดนตรีไทย เพราะเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมประเพณีในการเคารพบูชาครูที่เป็นทั้งครูเทพและครูคนจริงที่ล่วงลับไปแล้ว มีการขอขมาลาโทษต่อการที่ได้ล่วงเกินโดยไม่ตั้งใจ และเป็นการร่วมใจก่อให้เกิดความสามัคคีต่อหมู่คณะหรือกลุ่ม

การกำหนดวันในการจัดงานพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ส่วนใหญ่ที่บ้านบางลำภูมักจะจัดประมาณวันพฤหัสบดีในเดือนตุลาคมของทุกปี แต่หากปีใดมีเหตุขัดข้องก็จะเลื่อนเวลาไปตามความเหมาะสม เมื่อได้วันที่เหมาะสมแล้ว จะแจ้งข่าวไปตามญาติพี่น้องและลูกศิษย์ วันงานใช้

2 วัน คือ วันสุกดิบและวันงาน วันสุกดิบจะดำเนินการเรื่องทำความสะอาดสถานที่ บ้านเรือน เครื่องดนตรี และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จะต้องใช้พิธี สถานที่จัดงาน คือ บ้านเครื่องหรือบ้านที่ครูสุตจิตต์อาศัยอยู่ นำเครื่องดนตรีที่ใช้เข้าไปในพิธีมาจัด ได้ะหมับูชาพระพุทธรูป สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นักดนตรีไทยเคารพ ได้แก่ ครูเทพทางดนตรีและนาฏศิลป์ รูปภาพของครูดนตรีที่สำคัญ เช่น พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูสอน วงฆ้อง และบุคคลอื่น ๆ ที่มาร่วมงานจะนำมาร่วมพิธี แร่งงานที่ใช้ในการจัดพิธีจะเป็นลูกหลานญาติและลูกศิษย์ ซึ่งจะแบ่งงานกันทำตามความถนัดและความสมัครใจ ตอนเย็นมีพิธีพระสงฆ์สวดมนต์เย็น หลังจากนั้นมีการเตรียมสิ่งของ เพื่อใช้ในพิธีวันรุ่งขึ้น คือวันไหว้ครู

วันงานตรงกับวันพฤหัสบดี พิธีการไหว้ครูจะเริ่มประมาณ 9.00 น. โดยมีครูอาวุโสเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครู ในปี พ.ศ.2536 ครูจิรัช อาจนรงค์ ในปีพ.ศ.2538 ครูเชื้อดนตรีรส ตั้งแต่เริ่มต้นพิธีจนจบพิธี เริ่มอัญเชิญสิ่งศักดิ์ที่นักดนตรีไทยเคารพ ครูเทพทางดนตรีและนาฏศิลป์ ตลอดจนครูที่ล่วงลับไปแล้วเมื่อเสร็จพิธีการ จะมีกิจกรรมการครอบครูเพื่อประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาเรียนการสอนด้านดนตรีไทย เช่น การครอบเพื่อเรียนดนตรีไทยเบื้องต้น การจับมือต่อเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง การมอบให้เป็นครูอาจารย์ได้ไปสอนผู้อื่นต่อ ระหว่างที่ครูทำพิธีครอบหรือจับมือ มีการจัดวงดนตรีบรรเลงถวายมือ ส่วนใหญ่จะเป็นวงในบ้านบางลำภู วงจากกองดุริยางค์กองทัพบก และวงจากคณะครูศาสตร์ เป็นต้น

ด้านผู้ที่เข้าร่วมงานจะประกอบไปด้วยนักดนตรีภายในบ้านและภายนอกบ้าน บุคคลภายนอกที่เข้าร่วมพิธี ผู้มาร่วมงานจะนำของเงินช่วยงานหรือสิ่งของมาร่วมงานการจัดเลี้ยงอาหาร ในสมัยครูสุขจัดการเรื่องกันเองภายในครอบครัว แต่ในปัจจุบันใช้วิธีจ้างจากร้านค้าขายอาหารมาบริการโดยการเหมาจ่าย เพื่อเป็นการลดภาระในเรื่องการเก็บกวาด ทำความสะอาด ในขณะที่พิธียังดำเนินฝ่ายแผนกครัวจะมีการต้มจับจ่ายไว้ เมื่อพิธีไหว้ครูเสร็จจะถอนเครื่องสังเวยประเภทของควานมาต้มลงในจับจ่าย จัดใส่ถุงพลาสติกนำมาแจกจ่ายผู้ที่มาร่วมงาน เป็นของฝากติดมือกลับบ้าน หลังจากพิธีเสร็จสิ้นลูกหลานลูกศิษย์ช่วยกันเก็บของและทำความสะอาดพื้นที่จนเรียบร้อย

3.2.5 การสร้างเครื่องดนตรี

การดำเนินกิจการการสร้างเครื่องดนตรีไทย แต่เดิมนั้นเป็นกิจการของครอบครัวของนางแถม คือ บิดาของนางแถมชื่อ นายต่วน เชยเกษ เป็นนักดนตรีสมัครเล่นชอบที่จะสร้างเครื่องดนตรี จึงได้เริ่มกิจการการทำเครื่องดนตรีไทยขาย เครื่องดนตรีที่ทำจะเป็นเครื่อง

ปีพาทย์ จนกระทั่งนายต่วนถึงแก่กรรม พ.ศ. 2460 นางแถมจึงรับดำเนินการต่อสถานที่เป็นโรงงาน คือ บ้านของเชยเกษ ต่อมาภายหลังนางแถมแบ่งซื้อที่ดินที่ติดบ้านพ่อแม่ 80 ตารางวา ต่อมาใช้เป็นโรงงานสร้างเครื่องดนตรี เมื่อครูสุขลาออกจากราชการ กองพันพาทยหลวง จึงได้เริ่มดำเนินการสร้างเครื่องดนตรีอย่างจริงจังเรื่อยมาจนครูสุขถึงแก่กรรม พ.ศ. 2507 เมื่อมีร้านขายเครื่องดนตรีเปิดกิจการ เช่น ร้านศุริยบรรณ กิจการการสร้างในบ้านบางลำภูจึงเลิกไป แต่เปลี่ยนเป็นนายหน้าส่งเครื่องดนตรีจากร้านค้าอื่น ๆ มา ให้แก่ลูกศิษย์ที่เรียนดนตรีไทย

การสร้างเครื่องดนตรีในบ้านบางลำภู จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มระนาดเอกและระนาดทุ้ม
- 2) กลุ่มฆ้องวงใหญ่และฆ้องวงเล็ก

1) กลุ่มระนาดเอกและระนาดทุ้ม การสร้างจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งวางระนาด ผู้สร้างคือ เจ็กฝนและเจ็กอุย เป็นช่างชาวจีนที่มีฝีมือในการเข้าไม้ทำท่อน้ำที่ต่อราง ส่วนที่ 2 ผั้นระนาดและไม้ตี ครูสุขและนางแถม จะเหลาเองบ้างซื้อตามแหล่งที่ทำผั้นระนาด ส่วนไม้ตีครูสุขจะพันเอง มีลูกมือ คือ นายจันทร์ เป็นเด็กที่ครูสุขเก็บมาเลี้ยง และทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเครื่องดนตรีในบ้านบางลำภู มีลูกศิษย์คอยช่วยเหลืออีกที

2) กลุ่มฆ้องวงใหญ่และฆ้องวงเล็ก ซึ่งประกอบด้วยลูกฆ้องและรางฆ้อง ลูกฆ้องจะมีแหล่งบ้านตีฆ้องอยู่ใกล้กับบ้านบางลำภู เช่น บ้านแม่พูน บ้านแม่ทองคำ เป็นต้น ซึ่งบ้านเหล่านี้จะตีทองเหลืองทำขึ้นลงหิน แล้วสามารถตีลูกฆ้องนำมาขายแก่บ้านศุริยประณีตเป็นลูก ๆ ส่วนของด้านรางฆ้องนั้นจะให้จำผูก เขียววิจิตร(พ่อของนายฤกษ์ เขียววิจิตร สามีของครูสุดา เขียววิจิตร) ซึ่งเป็นเพื่อนกับนายสุขสมัยที่ทำงานที่กรมมหรสพ พี่นเพเป็นคนถวบ้านช่างหล่อ บางกอกน้อย ซึ่งมีความชำนาญเกี่ยวกับการหล่อทองเหลือง การทำลูกฆ้องวง และการทำร้านฆ้องวง จำผูกจะช่วยตัดหวายให้เป็นร้านฆ้อง ในการร้านฆ้องวงนั้นจะต้องประกอบด้วยหวาย 4 เส้นใหญ่ ส่วนลูกมะหวดนั้นจะมีช่างกลึงทำให้ แล้วนำมาประกอบเข้าร้านฆ้องวง ครูสุดากับครูเข้มชัยนั้นจะเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือบิดามารดาในการนับลูกมะหวดและจดทำบัญชีจำนวนสิ่งของ แล้วให้นางแถมเป็นผู้จัดการจ่ายเงินให้ช่าง

การบำรุงรักษาเครื่องดนตรี นางแถมจะเป็นผู้ดูแล มีเทคนิคการเก็บบำรุง รักษาเครื่องดนตรี เช่น การนำเปลือกกล้วยมาเผาแล้วนำผืนไม้ไปอังไฟและควั่น เพื่อเป็นการไล่ปลวกและแมลงต่าง ๆ การรักษาเนื้อไม้ โดยการติดมะปราง (เหล็กบาง ๆ) กับลูกระนาด เพื่อช่วยการสึกหรอของเนื้อไม้ (ปิ๊บ คงลายทอง, สัมภาษณ์)

ระยะปัจจุบัน ครูชลอ ไข่สดี เป็นลูกศิษย์เข้ามาเรียนปีพาทย์ ปัจจุบันเป็นศิลปินอยู่ในกองการสังคีต กรมศิลปากร ได้ฝึกหัดเป็นลูกมือช่วยในการซ่อมเครื่องดนตรี การพันไม้ระนาดทั้งไม้นวมและไม้แข็ง รวมทั้งแต่งเสียง เทียบเสียง และเรื่องเล็กน้อยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการซ่อมบำรุงเครื่องดนตรี (ชลอ ไข่สดี, สัมภาษณ์)

การจำหน่ายเครื่องดนตรีนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการซื้อขายในลักษณะบอกต่อกันในหมู่นักดนตรีไทย หรือวงดนตรีไทยในต่างจังหวัดซึ่งเป็นลูกศิษย์มาเรียนดนตรีที่บ้านบางลำภู เช่น วงวัดม่วง หนองแขม บางแค วงผักไห่ อยุรยา เป็นต้น เพื่อนำไปใช้บรรเลงตามงาน บางครั้งก็มีการขายกลับคืนมาให้กับทางบ้านบางลำภู แม่แถมและลูกมือนำมาดกแต่งแก้ไขให้เรียบร้อย นำไปขายอีกครั้ง กิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างเครื่องดนตรีไทยค่อยเล็กลงกิจการไปเมื่อร้านขายเครื่องดนตรีมีจำนวนมากขึ้น สืบเนื่องจากครูสูญเสียชีวิตไม่มีผู้ดำเนินการต่อ ทั้งนางแถมมีอายุมากขึ้น บุตรหลานรับราชการเป็นนักดนตรีไทยกองการสังคีต กรมศิลปากร และแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ จึงไม่มีผู้ดูแลกิจการ

การสร้างเครื่องดนตรี มีการจัดแบ่งหน้าที่กันค่อนข้างชัดเจน ดังนี้ คือ

ครูสุขและแม่แถม เป็นเจ้าของกิจการ ควบคุมดูแลทุกอย่าง ตลอดจนเป็นคนกลางในการติดต่อซื้อขายเครื่องดนตรี

เจ็กฝน เจ็กสุย เป็นช่างไม้ต่อร่างระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็ก

แม่พูน หล่อลูกฆ้องวง จำผูกและนายฤกษ์ เขียววิจิตร บุตรชาย ช่วยจัดการเรื่องทำร้านฆ้อง และผูกฆ้อง

ครูสุดา และครูเข้มซ้อย ช่วยกันทำบัญชีเงินค่าใช้จ่ายสิ่งของ

ครูสุตจิตต์ เป็นคนกลางในการเลือกเครื่องดนตรีให้แก่ลูกศิษย์ที่มาหัดดนตรี และยังช่วยในการขายเครื่องดนตรีเก่าเวลาที่นักดนตรีขาดเงินทองจำเป็นต้องขายเครื่องดนตรี

3.3 กระบวนการจัดการในกิจการดนตรีไทยของบ้านบางลำภู

กระบวนการจัดการทางธุรกิจ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้บริหารที่ยึดเป็นหลักในการบริหารงานเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการบริหารงานทั่วไปของ Harold Koontz (อ้างใน สมคิด บางโม, 2538:71) ได้กำหนดขั้นตอนการบริหารที่เรียกว่า POSDC คือ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยการหรือการชี้นำ และการควบคุมการทำงาน

กรองแก้ว อยู่สุขและพินพา ศรายุทธ (2532:22) การบริหารงานเพื่อให้งานมีประสิทธิภาพโดยสรุปจากแนวคิดนักวิชาการต่าง ๆ มีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. การวางแผน (Planning)
2. การจัดโครงสร้างและสายงานการจัดบุคคลเข้าทำงาน (Organizing and Staffing)
3. การอำนวยการ (Directing)
4. การควบคุม (Controlling)

หลักการบริหารงานธุรกิจทั่วไปของสมคิด บางโม (2538:71) ได้กล่าวถึงการบริหารงานยุคใหม่ เรียกว่า PODC มีขั้นตอนในการจัดการดังนี้

1. การวางแผน (Planning) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ในเชิงวิชาการและเหตุผล วิจัยเหตุการณ์ในอนาคต แล้วกำหนดแนวปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยเรียบร้อย สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพที่สุด ดังนั้นแผนงานจึงเป็นเรื่องที่คิดถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นหรือหวังที่จะให้มีขึ้นในอนาคต

2. การจัดองค์การ (Organizing) คือการกำหนดโครงสร้างขององค์การอย่างเป็นทางการ โดยการจัดแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อยต่าง ๆ กำหนดอำนาจ หน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน รวมทั้งการจัดคนเข้าทำงาน ทั้งนี้เพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การอำนวยการ (Directing) คือ การที่ผู้บังคับบัญชามอบหมายสั่งการ ตรวจสอบ และควบคุมการทำงาน ตลอดจนอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการทำงานและปรับปรุงสภาพการทำงานให้ดีขึ้น

4. การควบคุม (Controlling) คือ การใช้ศิลปะการบริหารเพื่อตรวจสอบว่า การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องตามแผนและวิธีการที่กำหนดไว้หรือไม่และผลถึงมาตรฐานเพียงใดหรือไม่

จากแนวคิดการบริหารงานธุรกิจทั่วไปของนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ ลักษณะที่สอดคล้องกันซึ่งเป็นหลักการบริหารงานก่อให้เกิดผลดีตามวัตถุประสงค์ที่เจ้าของกิจการต้องการ สรุปได้ว่า ส่วนที่เหมือนกัน คือ การวางแผน การอำนวยการ การควบคุม ส่วนที่แตกต่างกันไป คือ การจัดองค์การ และการจัดคนเข้าทำงานในองค์การ แต่มีวัตถุประสงค์ที่ใกล้เคียงจึงจะนำมารวมกัน

ปัจจัยพื้นฐานในการจัดการหรือการบริหารงาน นักวิชาการทางด้านการบริหาร ได้ยึดปัจจัยพื้นฐานที่เหมือนกัน เช่น จินตนา สุนทรธรรม ในหนังสือชื่อ “ ธุรกิจเบื้องต้น ” สมคิด บางโม หนังสือชื่อ “ ธุรกิจทั่วไป ” กรองแก้ว อยู่สุข และ พิมพา ศรายุทธ หนังสือชื่อ “ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจ ” เป็นต้น ปัจจัยนี้เรียกว่า 4 M อันประกอบไปด้วย

- 1) คน (Men) เป็นปฏิบัติกิจกรรมขององค์กรนั้น ๆ
- 2) การจัดการ (Management) ความรู้ในการจัดการ

3) วัสดุสิ่งของ (Materials) หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมทั้ง อาคารสถานที่ด้วย

4) เงิน (Money) ใช้สำหรับเป็นค่าจ้าง ซื้อวัสดุสิ่งของต่าง ๆ

จากปัจจัยพื้นฐานในการจัดการ ที่เรียกว่า 4M ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลในกิจการดนตรีไทยของบ้านบางลำภู ตามลักษณะกฎของ 4M โดยเรียงตามลำดับดังนี้

3.3.1 ประวัติและการทำงานของผู้นำในบ้านบางลำภู

3.3.2 การติดต่องาน หรือ การรับงาน

3.3.3 วัสดุอุปกรณ์

3.3.4 รายได้

3.3.1 ประวัติและการทำงานของผู้นำในบ้านบางลำภู

การดำเนินการกิจการดนตรีไทยของบ้านดุริยประณีตนั้นเป็นการจัดการภายในครอบครัว การแบ่งระยะเวลาของประวัติ แบ่งโดยใช้ผู้นำในบ้านนี้ แบ่งตามลำดับการทำงานได้ดังนี้

3.3.1.1 ระยะที่ 1 ครูสุข นางแถม ดุริยประณีต

3.3.1.2 ระยะที่ 2 ครูโชติ ดุริยประณีต

3.3.1.3 ระยะที่ 3 ครูสุจิตต์ ดุริยประณีต (ยุคปัจจุบัน)

3.3.1.4 วิเคราะห์บทบาทและลักษณะของผู้นำ

3.3.1.1 ระยะที่ 1 ครูสุข นางแถม ดุริยประณีต

ผู้ที่ผู้นำของบ้านนี้รุ่นแรกมี ครูสุขและนางแถม ดุริยประณีต โดยมีการจัดวงดนตรีไทยประกอบไปด้วยบุคคลภายในบ้านเป็นแกนสำคัญและหาบุคคลภายนอกมาช่วยเสริมให้วงมีความแน่นมากขึ้น ครูสุขเป็นผู้นำวงดนตรีเป็นหลักของบ้าน คอยจัดการดูแลเรื่องเกี่ยวกับดนตรีไทยทั่วไป สรรหาครูอาจารย์ที่จะมาสอนดนตรีให้แก่ลูก ๆ รวมทั้งนำลูก ๆ ไปเรียนดนตรีกับครูที่บ้านครูหลายท่าน เช่น พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) พระพาทย์บรรเลงมรณ (พิม วาทิน) เพื่อจะได้มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับของวงการดนตรีอันมีผลต่อเนื่องถึงเรื่องผู้สนใจดนตรีหรือผู้ชื่นชมดนตรีหาวงดนตรีบ้านบางลำภูไปบรรเลงในงานพิธีหรืองานฉลองต่าง ๆ ระยะแรกบอกกล่าว

กับเพื่อนฝูงที่เคยร่วมงานในกรรมพรหมมาร่วมงาน เช่น ครูฟุ้ง ศิริวิเศษ (พ่อของครูศิริ วิเศษ) อาจารย์มนตรี ตราโมท วงดนตรีวัดใหม่อมตพรหรือวงบางขุนพรหมได้ และนักดนตรีที่อยู่ใกล้เคียง

แม่แถม เป็นผู้ดูแลจัดการในเรื่องทั่วไปหลายเรื่อง เช่น เรื่องสวัสดิการภายในบ้าน เป็นผู้ดูแลเรื่องการเงินในบ้าน การต้อนรับ อาหาร เรื่องจีปาะ เรื่องอุตสาหกรรมการทำเครื่องดนตรีรวมทั้งการจัดจำหน่าย และเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุน ครูสุขในเรื่องดนตรีทั่วไป

นักดนตรีที่เป็นกำลังสำคัญ คือ บุตรชายรุ่นใหญ่ 3 คนเป็นแกน คือ ครูโชติ ครูชั้น และครูชั้น ดุริยประณีต ะยะแรก ๆ ทั้ง 3 คน จะเป็นเด็กฝึกหัดเครื่องดนตรีประเภทประกอบจังหวะได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง เมื่อมีความชำนาญในเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นจึงได้เป็นคนบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องทำนองหลัก เช่น ระนาดเอก ข้องวงใหญ่ กล่มนักร้อง เช่น ครูสุดา เปียววิจิตร ครูชุ่มช้อย ดุริยพันธุ์ เป็นต้น

บุคคลภายนอกที่เข้ามาร่วมงานดนตรีของบ้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีที่มาจาก กองการสังคีต กรมศิลปากร ซึ่งเป็นลูกศิษย์ในสายของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) รุ่นใหญ่ได้แก่ ครูอุษา สุคันธมาลัย ครูพริ้ง คนตรีรส ครูเทียบ คงลายทอง ครูสอน วงฆ้อง ครูมิ ทรัพย์เย็น เป็นต้น

3.3.1.2 ระยะที่ 2 ครูโชติ ดุริยประณีต

ครูโชติ ดุริยประณีต เข้าดำเนินการโดยเป็นผู้นำในเรื่องดนตรีเพราะได้เป็น หัวหน้างานดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำของบ้านในระยะหนึ่ง จนกระทั่งย้ายบ้านออกจากบางลำภูไปอยู่แถบบ้านขมิ้น ผังธนบุรี จนถึงแก่กรรม

นักร้องและนักดนตรี รุ่นต่อมาของบ้านบางลำภู ความรู้เฉพาะเครื่องดนตรี บุคคลภายในที่สำคัญมีคนเด่นประจำบ้าน ได้แก่ ครูสืบสุด (ไก่) ดุริยประณีต เป็นนักระนาดคนสำคัญที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับการประชันวงที่น่าสนใจ เพราะได้ชื่อว่าเป็นนักระนาดที่มีความไหวเป็นเลิศ และมีพี่สาวเป็นนักร้อง คือ ครูชม ครูทัศนีย์ และครูสุดจิตต์

บุคคลภายนอกที่เข้ามาร่วมงานดนตรีของบ้านนี้ ส่วนใหญ่ จะเป็นนักดนตรีที่มาจากแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ เช่น ครูบุญยงค์ ครูบุญยัง เกตุคง ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ ครูสมาน ทองสุโชติ พวกวงเล็กลงมา ครูเมธา หมุ่มเย็น ครูหลง มีป้อม ด้านเครื่องสาย มีครูฉนวน จิยะจันทร์ ครูระตี วิเศษสุการ

บุคคลภายในบ้านที่เริ่มขึ้นมาเป็นนักดนตรีมีชื่อเสียง ได้แก่ ครูสมชาย ดุริยประณีต ครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต ครูทัศนีย์ พิณพาทย์

บุคคลภายในบ้านที่มีชื่อเสียงเป็นนักร้อง ได้แก่ ครูสุรางค์ ครูดวงเนตร ดุริยพันธุ์ คุนฤพนธ์ ดุริยพันธุ์ รุ่นถัดลงมา อาจารย์พจน์ย์ รุ่งเรือง คุณวาสนา รุ่งเรือง คุณพรพิบูลย์ รุ่งเรือง

นอกจากนี้ยังมีนักดนตรีจากแหล่งอื่น ๆ ทั้งที่เป็นหน่วยราชการและเอกชน เช่น กองดุริยางค์กองทัพบก เช่น พ.ท.เสนาะ หลวงสุนทร ร.ต.ประมวล อรรถชีพ ครูสุชาติ คล้ายจินดา

3.3.1.3 ระยะที่ 3 ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต

ยุคปัจจุบัน (2536-2538) ผู้นำคนสำคัญ คือ ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต เป็นบุคคลคนสำคัญของบ้านบางลำภู ที่คอยดูแลกิจการงานของบ้านดุริยประณีต ครูสุตจิตต์ เป็นผู้จัดการของบ้านบางลำภูหรือคณะดุริยประณีต โดยบทบาทและฐานะเป็นผู้อาวุโสในบ้าน บางลำภูประกอบความรู้ในทางวิชาการด้านดนตรีไทยเฉพาะอย่างยิ่งในทางขับร้อง ได้รับตำแหน่งหน้าที่เป็นหัวหน้างานดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ และได้รับตำแหน่งเป็นศิลปินแห่งชาติ ทำให้ครูสุตจิตต์เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป

ในด้านเรื่องวิชาการด้านดนตรี ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหลักในเรื่องเพลงการต่าง ๆ จะมี ครูสมชาย ดุริยประณีต ม.ล.สุวัทษ์ สวัสดิกุล ครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต และครูทัศนัย ดุริยประณีต เป็นผู้ดูแลควบคุมฝึกซ้อมและปรับวงได้มีการจัดฝึกนักดนตรีเครื่องดนตรีในบ้านเพิ่มเติมขึ้น เช่น นายพิพัฒน์ ดุริยประณีต น.ส.รัชฎา รุ่งเรือง นายนพดล รุ่งเรือง และนาย ธีมาญ รุ่งเรือง เพื่อทำหน้าที่เป็นนักดนตรีรุ่นต่อไป

นักดนตรีจากภายนอกได้จากเพื่อนของหลาน ๆ ครูสุตจิตต์ ที่เรียนอยู่วิทยาลัย นาฏศิลป์ กรุงเทพฯ ได้จากลูกศิษย์ในคณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาน การศึกษาอื่น ๆ อีกหลายแห่งที่เข้ามาร่วมงานในลักษณะงานจรเป็นงาน ๆ ไป ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกศิษย์บ้าง เพื่อนกับลูกหลานในบ้านบ้าง

3.3.1.4 วิเคราะห์บทบาทและลักษณะของผู้นำ

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของผู้นำของ Kreck, Crutchfield และ Ballachy (อ้างใน กวี วงศ์พูน, 2535:34-36) ได้ให้ลักษณะที่สำคัญไว้ดังนี้

- (1) ผู้นำในฐานะนักบริหาร (The Leader as Executive)
- (2) ผู้นำในฐานะผู้วางแผน (The Leader as Planner)

- (3) ผู้นำในฐานะผู้กำหนดนโยบาย (The Leader as Policy Maker)
- (4) ผู้นำในฐานะผู้เชี่ยวชาญ (The Leader as Expert)
- (5) ผู้นำในฐานะตัวแทนติดต่อกับบุคคลภายนอก (The Leader as External Group Representative)
- (6) ผู้นำในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม (The Leader as Controller of Internal Relations)
- (7) ผู้นำในฐานะผู้ให้รางวัลและโทษ (The Leader as Purveyor of Reward and Punishment)
- (8) ผู้นำในฐานะคนกลางหรือผู้ตัดสิน (The Leader as Arbitrator and Mediator)
- (9) ผู้นำในฐานะบุคคลตัวอย่าง (The Leader as Exemplary)
- (10) ผู้นำในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่ม (The Leader as Symbol of Group)
- (11) ผู้นำในฐานะตัวแทนผู้รับผิดชอบ (The Leader as Substitute for Individual)
- (12) ผู้นำในฐานะบิดา (The Leader as Father Figure)
- (13) ผู้นำในฐานะผู้รับผิดชอบ (The Leader as Scapegoat)

ผู้นำในบ้านดุริยประณีตจะเป็นลักษณะผู้นำแบบที่ได้จากบุคคลภายในครอบครัวของตระกูลดุริยประณีต โดยเลือกจากระบบอาวุโสและตำแหน่งหน้าที่การทำงานของบุคคล ระยะเวลา ผู้นำจะเป็นครูสุขและแม่แถม ระยะเวลาจะเป็นครูโชติ ซึ่งหน้าที่การงานเป็นหัวหน้างานดนตรีไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร และเป็นลูกชายคนโตของบ้าน ในระยะปัจจุบัน ผู้นำเป็นครูสุตจิตต์ หน้าที่การงานเป็นอดีตหัวหน้าแผนกงานดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ โดยบทบาทหน้าที่จะเป็นผู้นำในเรื่องการบริหาร จะพบว่า มีลักษณะตรงกับแนวคิดของ Kreck, Crutchfield และ Ballachy

ผู้นำในบ้านทุกท่านจะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องดนตรี ครูสุขมีความสามารถในการบรรเลงปี่พาทย์รอบตัว ครูโชติเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องการขับร้องเป่าปี่และเครื่องปี่พาทย์ ครูสุตจิตต์ มีความสามารถในการขับร้องและบรรเลงเครื่องดนตรีได้ทั้งเครื่องสายและปี่พาทย์ จนได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2536 ในการบริหารงานนั้นจะเห็นความสามารถในการจัดหานักดนตรีให้เหมาะสมกับงานบรรเลงดนตรีโดยจัดแบ่งตามหน้าที่หรือแยกตามความถนัดในเครื่องดนตรีประเภทนั้นซึ่งตรงกับแนวคิดของพาร์สันที่เสนอว่า การจัดแบ่งหน้าที่การงานโดยอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน (ประจิตร มหาทิง, 252:288) ทำให้กิจการเกิดความเจริญรุ่งเรือง

เรื่องความสามัคคีของบ้านยึดมั่นในกลุ่มได้มีการสาบาน เพื่อความมั่นคงของบ้าน คุริยประณีต เหตุการณ์ขึ้นเมื่อคุรุสุขและคุรุสืบลุดถึงแก่กรรม คุรุโชติได้นำลูกศิษย์ในบ้านที่เป็นระดับแนวหน้าที่มีฝีมือมารวมตัวกล่าวคำสาบานต่อหน้าในที่เก็บศพวัดสังเวช (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, 2537:358)

ลักษณะของการเป็นผู้ประสานงาน จะต้องเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในบ้าน บางลำภู แม่แถมจะเป็นบุคคลที่คอยดูแลต้อนรับนักดนตรี จัดหาอาหารให้แก่ักดนตรีเหล่านั้น ผู้นำในบ้านคุริยประณีตจำเป็นต้องติดต่อบุคคลภายนอกอยู่ตลอดเวลา เช่น คุรุสัจจิตต์ จะรู้จักกับบุคคลที่มีชื่อเสียงในวงการอื่น ๆ ตั้งแต่เชื้อพระวงศ์พระองค์ชายเฉลิมพลที่หม่อมพร ม.ร.ว.อายุมงคล โสณกุล กลุ่มวังราชทัต จอมพลถนอม กิตติขจรและครอบครัว ท่านหญิง บุญเรือน ชุมพะวัน คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร คาราในวงการภาพยนตร์ คาราสมัยที่วีช่อง 4 จึงทำให้มีงานการบรรเลงดนตรีตลอดเวลา นอกจากนี้ยังจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับนักดนตรีไทยในกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเวลาที่ขาดแคลนนักดนตรีจะได้ขอความช่วยเหลือ

นอกจากนี้ลูกศิษย์ลูกหามักจะเรียกคุรุบาอาจารย์ในบ้านคุริยประณีต ในลักษณะที่เป็นแบบญาติพี่น้อง เช่น พ่อสุขหรือปู่สุข แม่แถมหรือยายแถม และเรียกคุรุสัจจิตต์ เรียกว่าแม่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นลูกศิษย์มาจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของครอบครัวไทย ที่นิยมการนับญาติโดยเฉพาะเพื่อสร้างความสนิทสนมเหมือนว่าเป็นพวกเดียวกันหรือกลุ่มเดียวกัน พยายามสืบญาติกันทั้งเป็นญาติสนิทและญาติห่าง ๆ ยิ่งครอบครัวที่มีบุตรมากก็ยิ่งเพิ่มญาติขึ้นเรื่อย ๆ (คณัย ไชโยธา, 2534:95)

ในการจัดการบริหารผู้นำจะต้องพิจารณาคุณและโทษของลูกวง เช่น กิจการการบรรเลงดนตรีที่ห้องอาหารพิมาน มีการปรับโทษเวลาที่ขาดงานโดยไม่มีการจัดนักดนตรีมาแทนทดงาน 1-2 เดือน เมื่อประพฤติตนดีจะให้ทำงานเหมือนเดิม ซึ่งใกล้เคียงกับทฤษฎี X ทฤษฎี Y ของ Douglas Mc Gregor เป็นอาจารย์วิชาการบริหารที่ Massachusetts Institute of Technology ได้ตั้งทฤษฎีในการควบคุมการปฏิบัติงานและเป็นการจูงใจของคนงานในการทำงานไว้ 2 ทฤษฎี คือ

Theory X นี้จะกล่าวถึงสมมุติฐานเกี่ยวกับคนงานไปในทาง Negative และวิธีที่จะแก้ไขควรจะใช้วิธีการแบบ Stick approach

Theory Y นี้จะกล่าวถึงสมมุติฐานเกี่ยวกับการปฏิบัติของคนงานไปในทาง Positive และวิธีที่จะแก้ไขคนงานใน Theory Y ควรจะใช้ Carrot approach (ชลิดา ศรมณี และพูนศรี สงวนชีพ, 2524:96-97)

3.3.2 การติดต่องานหรือการรับงาน

การติดต่อให้วงศุขิยประณีตไปบรรเลงนั้น แต่เดิมในการติดต่อรับงานที่เคยปฏิบัติกันนั้น ผู้ที่ต้องการ หรือ เจ้าภาพจะให้วงไปบรรเลง จะมาติดต่อที่บ้านโดยตรงกับบุคคลในบ้านนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว คือ ครูสุขและนางแถมจะนัดวันเวลาที่เจ้าของงานหรือเจ้าภาพเป็นผู้กำหนด ต้องการวงดนตรีประเภทใด หรือจะมีลิเก ไชนหนึ่งประกอบกับงานที่ต้องการได้ รอบบริเวณบ้านและบ้านใกล้เคียง จะมีทั้งศิลปินค่านลิเก มีเพื่อนบ้านที่รับทำแหงหยวกกล้วย (การตัดเจาะต้นกล้วยให้เป็นลวดลายสำหรับใช้เป็นจิตกาธาน เวลาที่เผาศพ) มีคนรับจัดฉายภาพยนตร์ ครูสุขและนางแถม จะเป็นหัวหน้า หรือ โต้โผ ผู้รับงานทั้งหมดตกลงราคากันตามความพอใจระหว่างเจ้าภาพและเจ้าของวงดนตรีศุขิยประณีต (ชม รุ่งเรือง, สัมภาษณ์)

เมื่อทราบกำหนดวันเวลาที่แน่นอน ครูสุขและนางแถม จะต้องกำหนดหน้าที่นักดนตรีที่ใช้บรรเลงตามความเหมาะสมของงานนั้น โดยส่วนใหญ่จะใช้ลูก ๆ หลาน ๆ ลูกศิษย์ ในวงบ้านบางลำภูเป็นส่วนใหญ่ และเพื่อนฝูงที่เป็นนักดนตรีที่ชอบพอ จะเลือกตามความสะดวกและความเหมาะสมในแต่ละงานไปจะมีการติดต่อประสานงานโดยออกไปตามนักดนตรีตามที่อยู่อาศัยของนักดนตรีนั้น โดยการเดินเท้าบ้าง เพราะสมัยก่อนนั้นตรงหน้าบ้านบางลำภูนั้นยังเป็นตรอกเล็ก รถไม่สามารถเข้าได้ ภายหลังได้มีการขุดดินตัดเป็นถนนลำภู ทำให้คมนาคมในบ้านบางลำภูนั้นสะดวกมากขึ้น สมัยแรกไม่มีรถเมล์ มีแต่รถเจ๊กลากไปมา ยังไม่มีโทรศัพท์ การติดต่อสื่อสารจะต้องใช้คนติดต่อระหว่างบุคคลกับบุคคล ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว

ต่อมาในสมัยของครูสุจิตต์ มีโทรศัพท์สำหรับติดต่องาน ซึ่งจะใช้บริเวณห้องครัวและห้องรับประทานอาหาร จะมีโต๊ะตั้งโทรศัพท์(เป็นแบบไร้สายสามารถสื่อสารในระยะใกล้) และกระดานสีขาว (White Board) จดบันทึกเบอร์โทรศัพท์ของนักดนตรีและบุคคลทั่วไปจะต้องติดต่องาน เนื่องจากครูสุจิตต์มีงานมาก จำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือในการช่วยจดจำรายละเอียดรวมทั้งรับงานจะมีบุตรสาวของอาจารย์เป็นเลขานุการส่วนตัว บางครั้งจะมีนิสิตนักศึกษาที่เป็นลูกศิษย์ช่วยเป็นเลขานุการบางครั้งบางคราว

วิธีการติดต่อรับงานนั้น มี 2 ลักษณะ คือ ติดต่อดังกล่าวโดยตรงกับครูสุจิตต์ ติดต่อกับลูกหลานญาติ ลูกศิษย์ แล้วแจ้งให้ทราบ มีการโทรศัพท์ติดต่อกับนักดนตรีในวงที่พักอยู่นอกบ้านบางลำภู โดยครูสุจิตต์จะเป็นจัดนักดนตรีตามลักษณะงานนั้น โดยคัดเลือกจากสถานะบทบาท ความสามารถในการบรรเลงดนตรีเฉพาะด้าน

การรับงานบางครั้งจะมีงานซ้อนกันภายในวันเดียวกัน จะมีใช้วิธีการแบ่งวงดนตรีออกเป็น 2 วงแยกไปตามงานที่ได้รับมา ครูสุจิตต์แยกไปงานหนึ่ง อาจจะให้ญาติหรือลูกหลานที่ไว้ใจควบคุมวงไปอีกวงหนึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงงานเทศกาล เช่น วันลอยกระทง วันสงกรานต์ เป็นต้น การขนเครื่องดนตรีสมัยแรกนั้นจะลำบากมาก เช่น ครูโชติ ครูชั้น

ครูเห่ย และลูกศิษย์จะต้องแบกเครื่องดนตรีเช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ข้องวงใหญ่ ข้องวงเล็ก ออกไปถนนใหญ่ จึงจะมีรถเจ๊กหรือรถยนต์มารับต่อ หรือบางครั้งนั้นจะต้องแบกข้อมอญ จากบ้านไปลงเรือที่หน้าวัดสังเวชฯ นั่งเรือต่อไปที่งานที่รับบรรเลงไว้

ปัจจุบันนี้ ครูสุตจิตต์ ได้จัดหารถกระบะมีหลังคาประกอบ Carry Boy ของบริษัท Toyota มาใช้ในกิจการงานดนตรีของวงบ้านบางลำภู ซึ่งสะดวกกว่าเมื่อก่อนหรือบางครั้งจ้าง รถบรรทุก 4 ล้อหรือ 6 ล้อใหญ่มาขนเครื่องดนตรี

3.3.3 วัสดุอุปกรณ์

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจการดนตรีของวงบ้านบางลำภู จะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี และสถานที่ เครื่องดนตรีที่ใช้ภายในบ้านส่วนหนึ่งเป็นเครื่องดนตรีรุ่นเก่าที่ครูสุขและนางแถมได้รวบรวมจากการสร้างเครื่องดนตรีในบ้านบางลำภู จึงมีเครื่องดนตรีที่ดีเพราะได้คัดไว้ใช้งานก่อนที่จะจัดจำหน่าย

สถานที่ ที่ใช้เป็นสถานที่ทำการของวงบ้านบางลำภู คือ บ้านเลขที่ 83 ถนนลำภู อันเป็นบ้านเครื่องหรือบ้านกลาง ใช้เป็นที่ติดต่อบรรณ

3.3.4 รายได้

รายได้ เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่สำคัญมาก รายได้ที่ได้จากการบรรเลงดนตรีของบ้านบางลำภูแต่ละครั้ง ผู้จัดการวงเป็นผู้ดำเนินการเมื่อเจ้าภาพมอบเงินค่าตอบแทนมาให้ จะมีการจัดสรรรายได้ให้แก่ลูกวง ซึ่งแบ่งรายได้ออกเป็น 3 ส่วน ส่วนหนึ่งใช้แบ่งค่าใช้จ่ายให้แก่ลูกน้องในวง ซึ่งขึ้นอยู่กับงานที่รวบรวมทั้งความสามารถในการบรรเลงดนตรี ส่วนที่สองให้นำมาเป็นค่าเลี้ยงอาหารและเครื่องดื่ม ส่วนที่ 3 ให้แก่ครูสุตจิตต์ คุริยประณีต ในการบำรุงเครื่อง และการดูแลเรื่องฝึกซ้อม รายได้ขึ้นอยู่กับเนื้องานที่ต้องไปบรรเลง ถ้าเป็นการบรรเลงในระยะสั้น การรับงาน ราคาประมาณ 5,000 บาท งานที่ใช้เวลานานและมีการค้างคืน ก็จะได้รับประมาณ 10,000 บาทขึ้นไป หรือเป็นงานช่วยราคาอาจไม่ถึงเกณฑ์ลดไปตามกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ

การจ่ายค่าตัวในการบรรเลงแต่ละครั้ง จะจ่ายค่าตัวแยกตามความสามารถในการบรรเลงเครื่องดนตรี เช่น คนระนาดเอกได้ 500 บาท คนเครื่องเป่าพาทย์เครื่องอื่น ๆ ข้องวง ระนาดทุ้ม ได้คนละ 300 บาท คนสีซอสามสายได้ 500 บาท กรณีที่ต้องมีการเดี่ยวหรือบรรเลงเป็นพิเศษ เป็นต้น ค่าตัวจะยึดหยุ่นตามลักษณะงานที่รับมา ถ้าใช้ระยะเวลาในการบรรเลงมากจะจ่ายค่าตัวสูงมากให้เหมาะสมกับงาน (สุตจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์)

ในส่วนนักดนตรีลูกหลานจะให้คำตัวเป็นปกติ แต่บางครั้งจะมีการให้เป็นพิเศษ เป็นการส่วนตัว หรือบางครั้งลูกหลานจะขอเป็นพิเศษนอกเวลาการทำงาน

การตรากฎพิเศษ ขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าภาพที่จะมอบให้แก่นักร้องหรือนักดนตรี ไม่ได้นำมาเฉลี่ยในส่วนที่เป็นรายได้ที่รับจากเจ้าภาพ นักร้องหรือนักดนตรีผู้นั้นจะได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

จากการเข้าไปสังเกตการณ์และได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในบ้านบางลำภูจะเห็นว่า มีงานการบรรเลงดนตรีบ่อยมากเกือบทุกวันต่อสัปดาห์มีงานประจำ ได้แก่ งานบรรเลงดนตรี ห้องอาหารพิมาน งานจร จะมีมาเรื่อย ๆ เช่น การบรรเลงตามงานเลี้ยง งานพิธี มีรายได้จากการเรียนการสอนในวันเสาร์วันอาทิตย์ ประมาณการรายได้ที่ได้รับเป็นจำนวนที่สูง เพราะมีการแสดงบ่อย แต่รายจ่ายก็สูงไปด้วย เพราะค่าใช้จ่ายภายในบ้านเครื่องทุกอย่าง ค่าอาหาร และเครื่องดื่มที่นักดนตรีมาซ้อมดนตรี ครูสุดจิตต์เป็นผู้จ่ายโดยค้างชำระไว้กับร้านค้าและร้านอาหารใกล้ที่เป็นเจ้าประจำ เมื่อการซ้อมสิ้นสุดจ่ายเป็นครั้งไป เพราะฉะนั้นกิจการดนตรีไทยในบ้านบางลำภูยังคงสามารถดำรงชีพนักดนตรีในบ้านได้

3.4 การวิเคราะห์ กิจการงานของบ้านดุริยประณีต

ลักษณะของงานดนตรีไทยของบ้านดุริยประณีต โดยแยกวิธีวิเคราะห์เป็นหัวข้อย่อยได้ดังนี้ คือ

ลักษณะของกิจการ โดยสภาพทั่วไปนั้นกิจการงานดนตรีนั้นจะเข้าลักษณะกิจการที่เป็นงานประเภทงานบริการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจในปัจจุบัน

อดิศักดิ์ คำขันตี (2525:7) ได้กล่าวถึงประเภทธุรกิจ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ด้วยกัน คือ การพาณิชย์กรรม การอุตสาหกรรม และธุรกิจการบริการ

ธุรกิจการบริการเป็นธุรกิจที่ให้บริการโดยตรงแก่บุคคล เป็นธุรกิจที่ให้ความสะดวกสบาย ความเป็นธรรมชาติมีสุขภาพที่ดีการส่งเสริมบุคลิกภาพ ตลอดจนความสะดวกในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล ได้แก่ หนายความ การแพทย์ การเสริมสวย การถ่ายรูป การท่องเที่ยว ภาพยนตร์ และโทรทัศน์

ลักษณะกิจการงานของดนตรีไทยในบ้านดุริยประณีต จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. กิจการที่เป็นงานบริการ ได้แก่ การบรรเลงดนตรีประเภทต่าง ๆ เช่น วงปี่พาทย์ วงมโหรี วงเครื่องสาย ไปร่วมงานพิธีกรรม งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ ซึ่งเป็นการบริการเพื่อให้เป็นเพื่อนของงาน หรือสร้างความครึกครื้น ให้งานไม่เงียบเหงา

2. กิจกรรมที่เป็นงานอุตสาหกรรมทำเครื่องดนตรี เกี่ยวข้องกับเรื่องการผลิตและการตลาดของสินค้าประเภทนี้ซึ่งเป็นกิจการดั้งเดิมของบ้านลักษณะงานแบบธุรกิจครอบครัว ในปัจจุบันได้เลิกกิจการไปแล้วเปลี่ยนระบบมาเป็นคนกลางที่ติดต่อในการซื้อขายเครื่องดนตรีกับร้านค้าหรือโรงงานทำเครื่องดนตรีไทย

จากการศึกษาจะพบว่า กิจกรรมของบ้านบางลำภู จัดอยู่ในประเภทธุรกิจจัดการภายในครอบครัว โดยเน้นระบบเครือญาติให้ความสำคัญกับบุคคลภายในตระกูลของตนเองก่อนจะมีบุคคลภายนอกมาร่วมงานเป็นบางส่วน การตัดสินใจส่วนใหญ่จะมาจากผู้นำครอบครัวและลูกศิษย์ที่ได้รับการไว้วางใจ รายได้จะได้จากการบรรเลงดนตรีเป็นงานหลัก แต่ในส่วนตัวของนักดนตรีในบ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพหลัก เช่น รับราชการเป็นพนักงานในหน่วยงานเอกชน งานบรรเลงดนตรีเป็นงานอาชีพเสริมรายได้ นักดนตรีบางส่วนเป็นนักดนตรีอาชีพจริงไม่ได้รับราชการ หรือเป็นพนักงานตามหน่วยงานเอกชน

บทที่ 4

การวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู

ในบทนี้ จะกล่าวถึงผลงานด้านการประพันธ์เพลงไทยของบ้านบางลำภู ซึ่งจะกล่าวแยกเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

- 4.1 ผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู
- 4.2 แนวในการวิเคราะห์คีตลักษณ์
- 4.3 วิเคราะห์ผลงานการประพันธ์ของบ้านบางลำภู

4.1 ผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู

ผลงานด้านดนตรีจำนวนมากที่บรรเลงในบ้านบางลำภู จำแนกผลงานการประพันธ์เพลงได้ 3 ประเภท คือ

- 4.1.1 ประเภทเพลงโหมโรง
- 4.1.2 ประเภทเพลงเถา
- 4.1.3 ประเภทเพลงเกร็ด

4.1.1 ประเภทเพลงโหมโรง ประเภทเพลงโหมโรง แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

4.1.1.1 เพลงโหมโรงที่ใช้กับวงปี่พาทย์เสภาและวงมโหรี ได้แก่

- 1) เพลงโหมโรงศรีสังคีต ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ โชติ คุริยประณีต
- 2) เพลงโหมโรงมหาราชินีผู้แต่งทำนองดนตรี คือ สมชาย คุริยประณีต

4.1.1.2 เพลงโหมโรงที่ใช้กับวงปี่พาทย์มอญ ได้แก่เพลง

- 1) เพลงโหมโรงเจียรระเริง ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ ชัน คุริยประณีต
- 2) เพลงโหมโรงเชิฐว่า ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ สืบสุด คุริยประณีต
- 3) เพลงโหมโรงย่ำค่า 6 ชั้น ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ สืบสุด คุริยประณีต

4.1.2 ประเภทเพลงเถา ประเภทเพลงเถาแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

4.1.2.1 เพลงเถา ที่ใช้กับวงปี่พาทย์เสภาและวงมโหรี มี 5 เพลง คือ

- 1) เพลงสุริโยทัย เถา ผู้แต่งทำนองดนตรีและทางร้อง คือ โชติ คุริยประณีต

- 2) เพลงเทพลีลา เถา ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ สมชายและสืบศักดิ์
ดุริยประณีต ผู้แต่งทางร้อง คือ สดจิดต์ ดุริยประณีต
- 3) เพลงพญาบุญชูร เถา ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ สมชาย
ดุริยประณีต ผู้แต่งทางร้อง คือ สดจิดต์ ดุริยประณีต
- 4) เพลงแขกโอด 2 ชั้นและชั้นเดียว ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ
ชั้น ดุริยประณีต
- 5) เพลงพม่าเห่ เถา ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ โชติ ดุริยประณีต
ทางร้องเป็น ของเก่า

4.1.2.2 เพลงเถา ที่ใช้กับวงปี่พาทย์มอญ มี 4 เพลง คือ

- 1) เพลงกรวาวรามอญ เถา ผู้แต่งทำนองดนตรีและทางร้อง คือ
โชติ ดุริยประณีต
- 2) เพลงพม่ากำชับ เถา ผู้แต่งทำนองดนตรีและทางร้อง คือ
โชติ ดุริยประณีต
- 3) เพลงสร้อยทะแย เถา ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ สืบสุข
ดุริยประณีต ผู้แต่งทางร้อง คือ โชติ ดุริยประณีต
- 4) เพลงตะละแม่ศรี เถา ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ สุพจน์ โตสง่า
- 5) เพลงบางลำภูเนรมิต เถา มีผู้แต่งทำนองดนตรีร่วมกันหลายคน
ผู้แต่งทางร้อง คือ โชติ ดุริยประณีต

4.1.3 ประเภทเพลงเกร็ด มี 6 เพลง คือ

- 1) เพลงดาวกระจ่าง ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ ชั้น ดุริยประณีต
- 2) เพลงกระเหยิงเหนือ ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ ชั้น ดุริยประณีต
- 3) เพลงปลายรามอญ ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ ชั้น ดุริยประณีต
- 4) เพลงยอเร 2 ชั้น ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ ชั้นและชั้น ดุริยประณีต
- 5) เพลงแน 2 ชั้น (เปลี่ยน) และชั้นเดียว ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ ชั้น
ดุริยประณีต ผู้แต่งทางร้อง คือ โชติ ดุริยประณีต
- 6) เพลงพม่าพ่ายัพ ผู้แต่งทำนองดนตรี คือ ชั้น ดุริยประณีต

ตารางที่ 6 สรุปผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภู

รายชื่อเพลง	ผู้แต่งทำนองดนตรี	ผู้แต่งท่วงร้อง
1. โหมโรงศรีสังคีต	โชติ คุริยประณีต	-
2. โหมโรงมหาวราจีน	สมชาย คุริยประณีต	-
3. โหมโรงเงี้ยวระเริง	ชื่น คุริยประณีต	-
4. โหมโรงเชยวรา	สืบสุข คุริยประณีต	-
5. โหมโรงย่ำค่ำ 6 ชั้น	สืบสุข คุริยประณีต	-
6. กราววามอญ	โชติ คุริยประณีต	โชติ คุริยประณีต
7. สุริโยทัย	โชติ คุริยประณีต	โชติ คุริยประณีต
8. พม่ากำขับ	โชติ คุริยประณีต	โชติ คุริยประณีต
9. สร้อยทะเล	สืบสุข คุริยประณีต	โชติ คุริยประณีต
10. พญาบุญชู	สมชาย และสืบศักดิ์ คุริยประณีต	สุดจิตต์ คุริยประณีต
11. เทพธิดา	สมชายและสืบศักดิ์ คุริยประณีต	สุดจิตต์ คุริยประณีต
12. ดาวกระจำง	ชื่น คุริยประณีต	?
13. กระเหี้ยวเหนือ	ชื่น คุริยประณีต	?
14. ตะละแม่ศรี	สุพจน์ ไตสง่า	?
15. ปลายวามอญ	ชื่น คุริยประณีต	?
16. บางลำภูเนรมิต	หลายคนร่วมกันแต่ง	โชติ คุริยประณีต
17. ยอเร 2 ชั้น	ชื่น-ชื่น คุริยประณีต	?
18. แนน 2 ชั้น	ของเก่า	โชติ คุริยประณีต
และชั้นเดียว	ชื่น คุริยประณีต	โชติ คุริยประณีต
19. พม่าพ่าย	ชื่น คุริยประณีต	?
20. พม่าเห่	โชติ คุริยประณีต	ของเก่า
21. แยกโอด 2 ชั้น	ชื่น คุริยประณีต	ของเก่า
และชั้นเดียว		

หมายเหตุ ? = ไม่ทราบ

- = ไม่มี

4.2 แนวในการวิเคราะห์คีตลักษณ์

การวิเคราะห์คีตลักษณ์นั้น แนวทางในการศึกษาได้อาศัยแนววิธีการวิเคราะห์จากคณาจารย์ผู้มีความรู้ทางด้านการวิเคราะห์คีตลักษณ์ โดยรวบรวมแนววิธีแล้วปรับตามความเหมาะสมของเพลงที่นำมาวิเคราะห์คีตลักษณ์ ได้ดังนี้

หลักการวิเคราะห์ของอาจารย์สัจ ภูเขาทอง ได้อธิบายไว้ใน “ การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย ” (2532:258-259) กล่าวถึงสิ่งที่จะนำมาวิเคราะห์ในบทเพลงไทยดังนี้ คือ

- 1) ส่วนที่เป็นทำนองหลัก
- 2) ส่วนที่ปรุงแต่ง แยกเป็น ทำนองร้อง ทำนองบรรเลง
- 3) ทำนองพิเศษ
- 4) ส่วนของเพลง
- 5) ประเภทของเพลง
- 6) การประสานเสียงแบบไทย
- 7) คีตลักษณ์หรือรูปแบบ
- 8) สำเนียงของเพลง
- 9) บันไดเสียงหรือ Mode ของบทเพลง
- 10) อัตราของเพลง
- 11) ลักษณะของจังหวะหน้าทับและจังหวะฉิ่ง รวมทั้งลีลา (Rhythm) ของจังหวะ
- 12) การเปลี่ยนบันไดเสียงภายในตัวเอง
- 13) เทคนิคการบรรเลง
- 14) ประโยคของเพลง ทั้งที่ใช้วัดกันภายนอกและวัดในรูปของไวยากรณ์ ลักษณะของเสียง ที่เป็นเครื่องเชื่อมต่อไปประโยคของเพลง อันเป็นส่วนทำให้เกิดบทเพลง
- 15) อารมณ์ของเพลง
- 16) รากฐานและความเป็นมาที่ทำให้เกิดบทเพลงนั้น ๆ

หลักการวิเคราะห์เพลงไทยของอาจารย์พิชิต ชัยเสรี ในเอกสารคำสอนวิชา “ สังคีตลักษณ์วิเคราะห์ดุริยางค์ไทย ” ได้แยกข้อในการวิเคราะห์ดังนี้

1) ความรู้เบื้องต้นในการวิเคราะห์คือการใช่วิธีทางฉิ่งเป็นหลักในการวิเคราะห์เบญจโทนิค

2) องค์ประกอบดนตรี แยกย่อยเป็น

- 2.1) ท่วงทำนอง ประกอบด้วย ระดับเสียง ความดัง-ค่อย คุณภาพเสียง
- 2.2) การประสานเสียง ประกอบด้วย การประสานเสียงแนวตั้งและแนวนอน
- 2.3) จังหวะ ประกอบด้วย จังหวะฉิ่งและจังหวะหน้าทับ

3) สังคีตลักษณ์ แยกเป็น

3.1) แบบแผนการบรรเลง เป็นไปตามขนบประเพณีในการบรรเลง เช่น ระเบียบวิธีการบรรเลงเสภา

3.2) แบบแผนท่วงทำนอง แยกตามเนื้อหาสาระของทำนองเพลง

4) ทำนองตกแต่งและทำนองสรวัดตะ

4.1) ทำนองสรวัดตะ คือ ทำนองที่เป็นแก่นของเพลงในโครงสร้างของเพลง ต่างๆ หรือที่เรียกว่า ลูกตก

4.2) ทำนองตกแต่ง คือ การประดับตกแต่งรายละเอียดทำนองเพลงจากแก่นของเพลง ทำให้เกิดทำนองเพลงที่ซับซ้อนขึ้น

หลักการวิเคราะห์เพลงไทยของอาจารย์มานพ วิสุทธิแพทย์ ในหนังสือ “ดนตรีไทยวิเคราะห์” (2533:สารบัญ) แยกได้ดังนี้

1) ระบบเสียงของเครื่องดนตรีไทย ประกอบด้วยบันไดเสียง การกำหนดโน้ตบนเครื่องดนตรีไทย โดยอยู่ที่ไหน ทางมี 2 ประเภท

2) ทำนองหลัก ประกอบด้วย มือฉิ่ง แนวทำนองและแนวประสาน วรรคเพลง รูปแบบ รูปแบบเพลงทางพื้น บันไดเสียง ลูกตก หน้าทำนองเพลงและลูกตก คู่สัมพันธ์ของวรรคเพลงและลูกตก

3) ทำนองแปร ประกอบด้วย ลูกตกเสียงที่ 1 2 3 5 และ 6 ทำนองแปรที่กลมกลืน

4) จังหวะ ประกอบด้วย จังหวะสามัญ จังหวะฉิ่ง จังหวะหน้าทับ

ผู้วิจัยได้รวบรวมและสรุปหลักของนักวิชาการข้างต้นนำมาเป็นแบบในการวิเคราะห์ โดยเลือกหัวข้อบางข้อหรือบางส่วน ที่เห็นว่ามีค่าจำเป็นและนำมาใช้ในการวิเคราะห์เพลงไทยของบ้านบางลำภู เพื่อให้เห็นถึงลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะของบ้านบางลำภู ได้ดังนี้

1) ทำนองดนตรี แยกเป็น ทำนองบรรเลงและทำนองร้อง โดยศึกษารายละเอียด เช่น ลูกตกของเพลง บันไดเสียง ความสัมพันธ์ของลูกตก ทำนองตกแต่ง เป็นต้น

2) จังหวะ ประกอบด้วย จังหวะฉิ่งและจังหวะหน้าทับ

3) การประสานเสียง

4) คีตลักษณ์หรือรูปแบบ

5) สรุปหาลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะ

4.3 วิเคราะห์ผลงานการประพันธ์บ้านบางลำภู

ในการวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของบ้านบางลำภูนั้น ได้เลือกตัวอย่างเพลงที่เห็นว่า เป็นเพลงที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของบ้านบางลำภูได้เป็นอย่างดีจำนวนหนึ่ง โดยเลือกจากผู้ประพันธ์เพลงในตระกูลดุริยประณีตเป็นสำคัญ มีทั้งสองระดับชั้นของตระกูล ชั้นลูกของครูสุข ได้แก่ ครูโชติ ครูชื่น ครูชั้น ครูสุดจิตต์ และครูสืบสุด ดุริยประณีต ชั้นหลาน ได้แก่ ครูสมชาย และครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต ตัวอย่างเพลงที่จะวิเคราะห์จำนวน 5 เพลง มีดังนี้ คือ

1) เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น

2) เพลงสุริโยทัย เกา

3) เพลงพญาฤๅษร เกา

4) เพลงสรวีทะแย เกา

5) เพลงยอเร สองชั้น

ในการวิเคราะห์นี้จะกล่าวถึงบริบททั่วไปของเพลง แล้วจึงวิเคราะห์ในรายละเอียดของทำนองเพลง

4.3.1 เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้นครูโชติ ดุริยประณีตเป็นผู้ประพันธ์ทำนองดนตรี โดยแต่งขึ้นจากเพลงสีนวล 2 ชั้น เป็นเพลงที่กลายมาจากเพลงพื้นเมือง เป็นเพลงที่นิยมบรรเลงประกอบการรำและโขนละคร หรือใช้เป็นเพลงพ็อนรำของบทนางที่มีกริยากระตุงกระตัง ร่าเป็นหมู่แบบระบำ เหมาะสมกับหญิงที่แต่งกายแบบไทย คือ นุ่งผ้าลายโจงกระเบนและมีผ้าแถบห่มสไบเฉียง ทัดดอกไม้แดง และให้ชื่อว่า “ ร่าสีนวล ” ดังเนื้อร้อง (มนตรี ตราโมทและวิเชียร กุลตันท์, 2523 : 501)

สีนวลชวนขึ้นเมื่อยามเช้า รักเจ้าสาวสีนวลทวนคิดถึง
แม้ไม่แลเห็นเจ้าเฝ้าคิ่ง อยากให้ถึงวันที่ร่าสีนวลขุ

นอกจากนี้ยังมีเพลงเรื่อง “ สีนวล ” ซึ่งเป็นเพลงเรื่องที่ใช้บรรเลงสำหรับวงปี่พาทย์ไม้แข็ง สำหรับช่วงเวลาที่ว่างจากกิจกรรมที่เป็นพิธีการทางสงฆ์หรือพิธีการ นักดนตรีจะบรรเลงเพลงเรื่องสินวล ประกอบด้วย เพลงสินวล เพลงสินวลนอก คุณพระราดเหยียบกรวด กิณนร่า เพลงจีนไม่ทราบชื่อหนึ่งเพลง เพลงนาคราช และเพลงเหมราช (ที่ระลึกพิธีพระราชทานรางวัล การประกวดบรรเลงดนตรีไทย “ ศรีทอง ” ถวายพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้งที่ 1 , 2537 : 159-191)

ในสมัยที่ครูโชติ เป็นหัวหน้ากองการสังคีตนั้น จะมีกิจกรรมการบรรเลงดนตรีที่สังคีตศาลา จึงนำเอาเพลงสินวล 2 ชั้นมาแต่งขยายเป็น 3 ชั้น แต่ैयाกลับ ของท่อน 1 และท่อน 2 ได้เพิ่มลูกล่อลูกขัดให้เหมาะสมกับเพลงโหมโรงแล้วต่อท้ายด้วยเพลงยะแยของอีกเพลงหนึ่ง เพื่อให้ดึกคักสนุกสนานขึ้น

เพลงสินวล สองชั้น

ท่อน ๑

ท่อน ๒

ลูกตกของเพลงสีนวล 2 ชั้น โดยใช้ลูกตกสุดท้ายของหน้าทับ แยกได้ดังนี้

สองชั้น ท่อน 1	ลูกตก
จังหวะที่ 1	ที
จังหวะที่ 2	ลา
จังหวะที่ 3	ชอล
จังหวะที่ 4	ชอล
จังหวะที่ 5	มี
จังหวะที่ 6	ลา
จังหวะที่ 7	มี
จังหวะที่ 8	ชอล

สองชั้น ท่อน 2	ลูกตก
จังหวะที่ 1	ที
จังหวะที่ 2	ที
จังหวะที่ 3	ที
จังหวะที่ 4	ชอล
จังหวะที่ 5	มี
จังหวะที่ 6	ลา
จังหวะที่ 7	มี
จังหวะที่ 8	ชอล

วิเคราะห์เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น เดิมขยายจากเพลงสีนวล สองชั้น ซึ่งใช้ในการรำของละคร จัดอยู่ในเพลงเรื่องประเภทสองไม้ เพลงมีจำนวน 2 ท่อน เมื่อครูโชติขยายเป็นสามชั้นนั้น ได้ขยายทำนองเพลงกลับในตัวแล้วยังแต่งทำนองเพิ่มเที่ยวสอง มีการแต่งทำนองทางเปลี่ยน ผู้วิจัยได้แยกวิเคราะห์ออกเป็นดังนี้

วิเคราะห์ลูกตกของเพลงศรีสังคีต ทำนองเพลงแบ่งเป็น

- สามชั้น ท่อน 1 เที่ยวแรก และ เที่ยวสอง มีทำนองเปลี่ยนกลับต้น
- สามชั้น ท่อน 2 เที่ยวแรก และ เที่ยวสอง มีทำนองเปลี่ยนกลับต้น

ความสำคัญของลูกตกในแต่ละเพลงนั้น จำเป็นจะต้องคงเสียงหรือนोटตัวนั้นไว้ตลอด แต่บางครั้งก็มีกฎยกเว้น หรือเป็นการจงใจของผู้ประพันธ์ ที่จะกำหนดเสียงอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เสียงเดิม ลูกตกของเพลงที่อยู่ในจังหวะดับสุดท้ายของหน้าทับ มักจะเป็นเสียงที่คงที่ไม่มี การเปลี่ยนแปลง จะแจกแจงลูกตกของเพลงให้เห็นถึงจังหวะหน้าทับและจังหวะฉิ่ง-ฉับตามขนาดหน้าทับที่ใช้ในเพลงนี้ ทำให้เห็นโครงสร้างของเพลงที่ชัดเจน และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของลูกตก ในแต่ละจังหวะหน้าทับโดยกำหนดตำแหน่งลำดับจากบันไดเสียง

สามชั้น ท่อน 1 เที่ยวแรก

หน้าทับ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	มี	ที	ลา	ที
	6	3	2	3
จังหวะที่ 2	ลา	เร	เร	ลา
	2	5	5	2
จังหวะที่ 3	ชอล	ที	ที	ชอล
	1	3	3	1

หน้าทับ สองไม้	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 4	มี	ลา	ลา	มี
	6	2	2	1
จังหวะที่ 5	มี	ลา	ลา	มี
	6	2	2	6
จังหวะที่ 6	ที	ลา	ลา	เร
	3	2	2	5
จังหวะที่ 7	เร	ลา	ลา	เร
	3	2	2	5
จังหวะที่ 8	มี	ลา	ลา	มี
	6	2	2	1

จากลูกตกของเพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 1 เทียบแรกนั้น จะเห็นว่าลูกตก
ของท่านองเพลงนั้น จัดกลุ่มเสียงแล้วจะอยู่ในกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงซอล อันประกอบด้วย
ซอล ลา ที เร มี เป็น “ เพนตาโทนิค ”

รูปแบบ หรือ คีตลักษณ์ จังหวะที่ 1 - 4 กลับต้นเป็น ก
จังหวะที่ 5 - 8 กลับต้นเป็น ข

สามชั้น ท่อน 2 เทียบแรก

หน้าทับ สองไม้	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	เร	เร	มี	ที
	5	5	6	3
จังหวะที่ 2	เร	ลา	ซอล	ที
	5	2	1	3
จังหวะที่ 3	ลา	เร	มี	ที
	2	5	6	3
จังหวะที่ 4	เร	ลา	มี	ซอล
	5	2	6	1
จังหวะที่ 5	มี	ลา	ลา	มี
	6	2	2	6
จังหวะที่ 6	ที	ลา	ลา	เร
	3	2	2	5
จังหวะที่ 7	เร	ลา	ลา	มี
	5	2	2	6
จังหวะที่ 8	มี	ลา	ลา	ซอล
	6	2	2	1

จากลูกตกของเพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวแรกนั้น จะเห็นว่า ลูกตกของทำนองเพลงนั้น จัดกลุ่มเสียงแล้วจะอยู่ในกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง ซอล อันประกอบด้วย ซอล ลา ที เร มี ซึ่งเป็น “ เพนตาโทนิค ”

รูปแบบ หรือ คีตลักษณ์ จังหวะที่ 1 - 4 กลับต้นเป็น ค
 จังหวะที่ 5 - 8 กลับต้นเป็น ข

สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวสอง

หน้าทับ สองไม้	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	ลา	ลา	ลา	ที
	2	2	2	3
จังหวะที่ 2	ลา	เร	ที	ลา
	2	5	3	2
จังหวะที่ 3	ซอล	ที	ที	ซอล
	1	3	3	1
จังหวะที่ 4	ลา	ลา	ลา	มี
	2	2	2	1
จังหวะที่ 5	เร	ลา	ซอล	มี
	5	2	1	6
จังหวะที่ 6	ที	ลา	ลา	เร
	3	2	2	5
จังหวะที่ 7	ที	ลา	ซอล	มี
	3	2	1	6
จังหวะที่ 8	มี	ลา	ลา	มี
	6	2	2	1

จากตารางลูกตกของเพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวสองนั้น จะเห็นว่าลูกตกของทำนองเพลงนั้น จัดกลุ่มเสียงแล้วจะอยู่ในกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง ซอล อันประกอบด้วย ซอล ลา ที เร มี ซึ่งเป็น “ เพนตาโทนิค ”

รูปแบบ หรือ คีตลักษณ์ จังหวะที่ 1 - 4 กลับต้นเป็น ก1
 จังหวะที่ 5 - 8 กลับต้นเป็น ข1

สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสอง

จากจังหวะที่ 5 - 8 มีการเปลี่ยนแปลงทำนองดังนี้

หน้าทับ สองไม้	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 5	เร	ลา	ซอล	มี
	5	2	1	6
จังหวะที่ 6	ที	ลา	ซอล	เร
	3	2	1	5
จังหวะที่ 7	ที	ลา	ซอล	มี
	3	2	1	6
จังหวะที่ 8	มี	ลา	ลา	ซอล
	6	2	2	1

จากลูกตกของเพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสองนั้น จะเห็นว่า
ลูกตกของทำนองเพลงนั้น จัดกลุ่มเสียงแล้วจะอยู่ในกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงซอล
อันประกอบด้วย ซอล ลา ที เร มี ซึ่งเป็น “ เพนตาโทนิค ”

รูปแบบ หรือ คีตลักษณ์ จังหวะที่ 1 - 4 กลับต้นเป็น ค1
จังหวะที่ 5 - 8 กลับต้นเป็น ข1

เพลงที่สอง เพลงขยະแซงเล็ก

หน้าทับ ปรบไก่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	มี	ที	ที	ซอล	ลา	มี	มี	ที
	6	3	3	1	2	6	6	3
จังหวะที่ 2	ที	มี	ซอล	เร	ที	ลา	ซอล	มี
	3	6	1	5	3	2	1	6
จังหวะที่ 3	มี	ที	ที	มี	ซอล	มี	เร	ที
	6	3	3	6	1	6	5	6
จังหวะที่ 4	ที	มี	ซอล	เร	ที	ที	ลา	ลา
	3	6	1	5	3	3	2	2
จังหวะที่ 5	ซอล	ซอล	ลา	มี	มี	ที	ที	ซอล
	1	1	2	6	6	3	3	1
จังหวะที่ 6	ลา	มี	เร	ที	ที	มี	ซอล	เร
	2	6	5	3	3	6	1	5
จังหวะที่ 7	เร	เร	เร	เร	เร	ซอล	ฟา	เร
	5	5	5	5	5	2	7	5

จากลูกตกของเพลงที่ 2 สำหรับต่อท้ายเพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้นนั้น จะพบว่า จัดอยู่ในกลุ่มเสียงหรือ บันไดเสียง ซอล ประกอบด้วย ซอล ลา ที เร และมี แต่จะมีเสียง ฟา แทรกอยู่ใน ครึ่งหลังของจังหวะที่ 7 ส่วนนี้คือ ท้ายเพลงว่า ที่มักจะนำมาต่อท้าย เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของเพลงประเภทโหมโรง ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งของเพลงโหมโรงประเภท เสภา คือ มักจะนำเอาเพลงมาต่อกันสองเพลง เช่น เพลงโหมโรงเยี่ยมวิมาน ต่อด้วยเพลง น้ำดอกไม้ทราย เพลงโหมโรงครอบจักรวาลต่อท้ายด้วยเพลงม้าย่อง เพลงโหมโรงแปดบทต่อท้ายด้วยเพลงสมบัติสับิง เพลงโหมโรงกระแตไต่ไม้ ออกซันนาก (มนตรี ตราโมท และวิเชียร กุลตัญญ์, 2523 : 86)

ในการวิเคราะห์เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้นนั้น ใช้วิธีการเปรียบเทียบทำนอง เพลงโดยอาศัยโครงสร้างของทำนองที่มีลูกตกแบบเดียว นำมาวิเคราะห์ด้วยกัน จะได้เห็นถึงความเหมือนรวมทั้งความแตกต่างได้ชัดเจนขึ้น

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวแรก จังหวะที่ 1-4

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวแรก (เปลี่ยน) จังหวะที่ 1-4

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวสอง จังหวะที่ 1-4

จากทำนองเพลงศรีสังคีต สามชั้น เปรียบเทียบระหว่าง สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวแรก และช่วงย่อนต้นระหว่างจังหวะที่ 1 - 4 กับสามชั้น ท่อน 1 เที้ยวสอง จะพบว่า สามชั้นท่อน 1 เที้ยวแรก และช่วงย่อนต้นระหว่างจังหวะที่ 1 - 4 นั้น เป็นทำนองเดียวกัน แตกต่างกันใน ช่วงที่ขึ้นต้นเพลงนั้นครูโชติได้แต่งทำนองให้เป็นแบบทางกรอ หรือ แต่งให้โน้ตห่าง ๆ เพื่อ สีสละเหมาะสมกับการขึ้นเพลง หลังจากนั้นค่อยเพิ่มโน้ตถี่ขึ้นทำให้เปลี่ยนอารมณ์ในลักษณะ กระชับกระเซิง และสามชั้นท่อน 1 เที้ยวสอง นั้นเปลี่ยนทำนองเป็นทำนองที่บังคับทางมาก ขึ้น โดยเน้นเสียงให้เป็นคู่เสียงเดียวกัน รวมทั้งสร้างทำนองที่ลึกลับจังหวะทำให้เพลงโดดเด่น

เนื่องจากทำนองเพลงของจังหวะที่ 5 - 8 ของสามชั้น ท่อน 1 และท่อน 2 เที้ยวแรก เที้ยวสองมีโครงสร้างลูกตกที่เป็นเสียงเดียวกัน จึงจัดเปรียบเทียบเป็นชุดเดียวกันทั้งหมด

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวแรก จังหวะที่ 5-8

สามชั้น ท่อน 1 ท่อน 2 เที้ยวแรกใช้ทำนองเดียวกัน ใช้ทำนองเดียวกัน เหมือน กันทุกประการ เป็นทำนองทางพื้นปกติ กลอนเพลงเหมือนเดิม

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวสอง จังหวะที่ 5 - 8

สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวสอง ได้ใช้ทำนองเป็นเสียงคู่ ในจังหวะที่ 6 เน้นการลาก จังหวะ และโน้ตสองตัวทำให้เสียงสั้น รวมทั้งใช้การเหลื่อมทำนองเข้ามาช่วยทำให้ลีลา เพลงฟังแล้วครึกครื้น ลงท้ายเหมือนกับเที้ยวแรก

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสอง

สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวกลับ เน้นทำนองที่เป็นลูกเหลื่อม จังหวะที่ 5 และจังหวะที่ 7 ลูกล่อลูกขัด จังหวะที่ 6 ลงท้ายเหมือนเดิม

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสอง (กลับแล้วเปลี่ยน) จังหวะที่ 5 - 8

สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวกลับ (เปลี่ยน) ใช้ทำนองเหมือนกับ สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวสอง แตกต่างกันในจังหวะที่ 6 เปลี่ยนเป็นทำนองลูกเหลื่อม

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวแรก จังหวะที่ 1 - 4

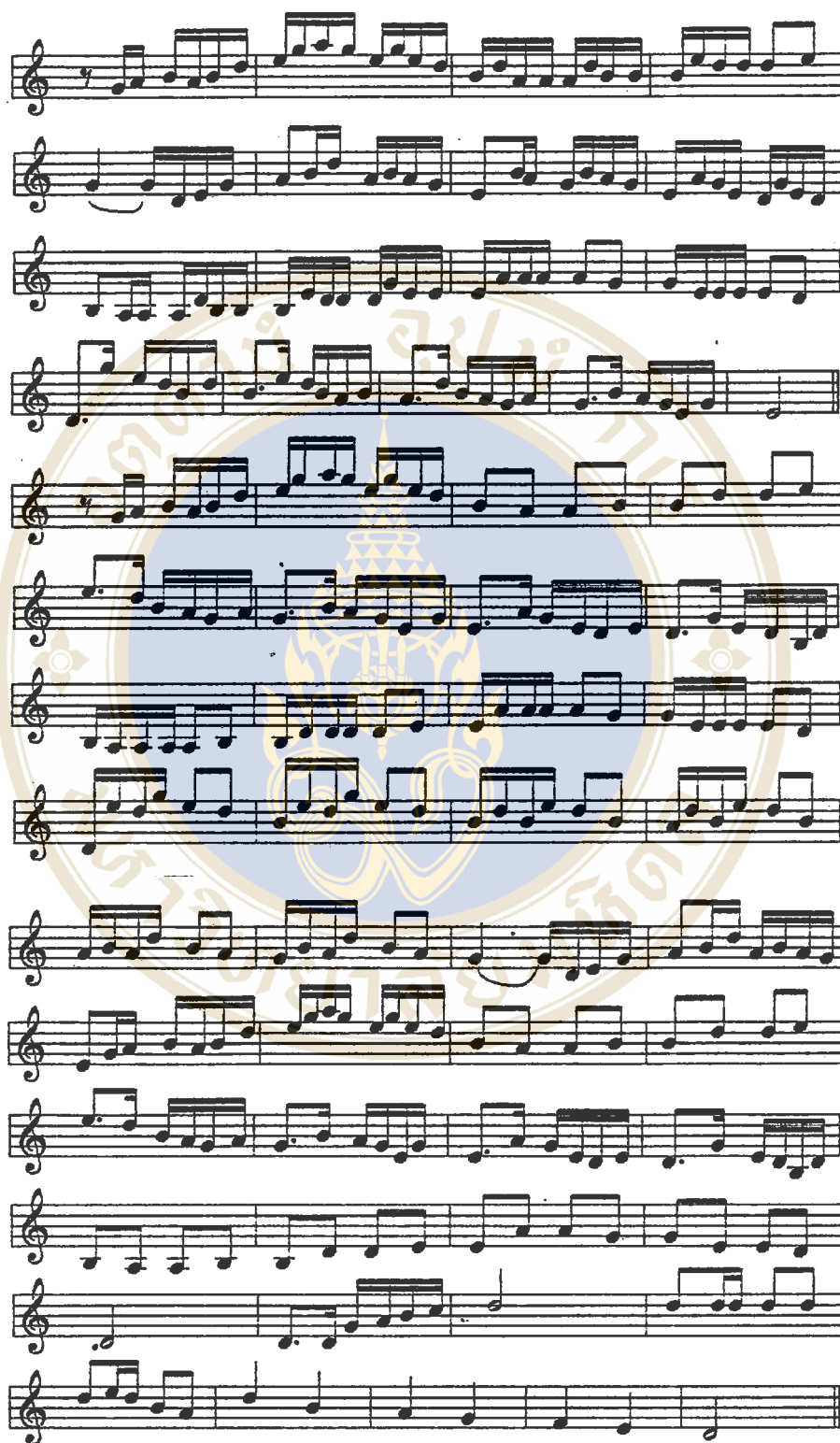

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสอง

สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวแรก เป็นทำนองทางพื้นทั่วไป พอแต่งทำนองใหม่ในสามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสอง ใช้ทำนองเป็นลูกล่อลูกขัด 4 ห้องโน้ตไทย หรือ 2 ห้องโน้ตสากล ทำนองของจังหวะ 3 และจังหวะที่ 4 เป็นเสียงซ้ำท้ายทำนองเป็นการ ดำเนินกลอน

เพลงที่ 2 เพลงขยະแซย

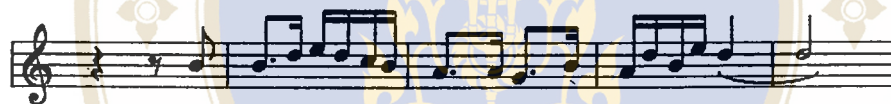
ทำนองเพลงในเพลงที่ 2 ทำนองบรรทัดแรกจะนำมาใช้ซ้ำในเพลง ทำนองส่วนมากจะมีลักษณะดำเนินกลอนสลับกับทำนองที่เป็นลูกเหลื่อม ทำนองที่ฟังสดุดหูนั้น จะเป็นลูกล้อในบรรทัดที่ 8 และบรรทัดที่ 9 ท้ายสุดก่อน ในบรรทัดที่ 13 ก่อนลงทำนองเพลงวานั้น เน้นเสียง เร เป็นลูกท้ายสุด โดยเทคนิคการกวาดเสียง

การวิเคราะห์ทำนองบรรเลง เมื่อเริ่มต้น สามชั้น ท่อน 1 และท่อน 2 นั้น ใช้วิธีการบรรเลงในลักษณะเพลงทางพื้น คือ ทำนองส่วนใหญ่จะเป็นการบรรเลงทำนอง เก็บและบรรเลงแยกตามลักษณะหน้าที่ของเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ แต่เมื่อเริ่มต้นบรรเลง สามชั้น ท่อน 1 เทียบกลับซึ่งทำนองเปลี่ยน แสดงให้เห็นลักษณะทำนองที่มีลักษณะพิเศษ ของเพลงศรีสังคีต สามชั้น ได้ชัดเจนขึ้น ดังทำนองที่แสดงต่อไปนี้

สามชั้น ท่อน 1 เทียบสอง จังหวะที่ 1

สามชั้น ท่อน 1 เทียบสอง จังหวะที่ 6

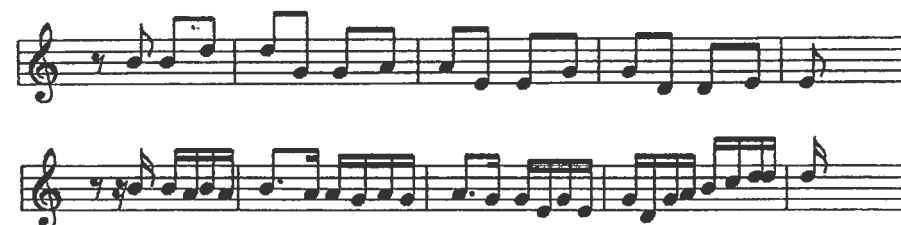
สามชั้น ท่อน 2 เทียบสอง จังหวะที่ 2

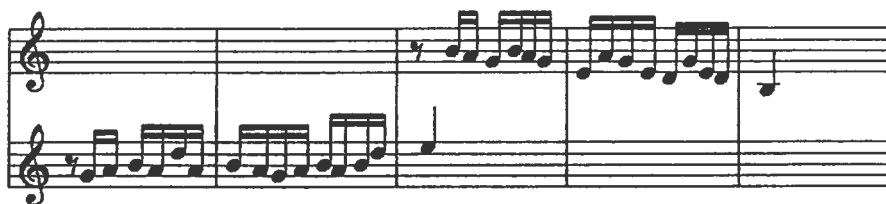
สามชั้น ท่อน 2 เทียบสอง จังหวะที่ 5 และ 6 เมื่อย้อนบรรเลงมีการเปลี่ยนแปลงทำนองให้แตกต่างกันอีก

เมื่อย้อนเปลี่ยนทำนองเป็นดังนี้

ลักษณะที่แต่งเป็นลูกล้อยลูกขัด เช่น
สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสอง จังหวะที่ 1

สามชั้น ท่อน 2 เที้ยวสอง จังหวะที่ 6

จากการวิเคราะห์เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น เป็นเพลงโหมโรงที่ครูโชติแต่งขึ้น เพื่อใช้บรรเลงเริ่มต้นในการแสดง ซึ่งแต่เดิมมีอยู่จำนวนไม่มากนัก กลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง คือบันไดเสียง ขอล ลูกตกของเพลงนั้นยังคงเดิมไว้ เมื่อขยายจากเพลงสีนวล 2 ชั้น แต่มีลูกตกเดียวที่แตกต่างไป คือ ลูกตกสุดท้ายของจังหวะหน้าทับ จังหวะที่ 6 ใน สองชั้นเป็นเสียง ลาแต่ขยายเป็นสามชั้น เปลี่ยนเสียงเร ลักษณะทำนองเพลงและจังหวะในเพลงนี้มีลักษณะเด่น คือ การแต่งทำนองทางเปลี่ยนจากเที้ยวแรก เป็นทางพื้น เที้ยวกลับมาเป็นบังคับทาง เน้นการลักจังหวะและมีลูกล้อยลูกขัด

คีตลักษณ์จัดอยู่ในรูปแบบ สามชั้นเที้ยวแรก ก ข ค ข

สามชั้นเที้ยวกลับ ก1 ข1 ค1 ข2 (ข3)

ตารางเปรียบเทียบลูกตกของเพลงสีนวล 2 ชั้น กับเพลงโหมโรงศรีสังคีต 3 ชั้น

ลูกตก	สองชั้น ท่อน1	สามชั้น ท่อน 1
จังหวะที่ 1	ที	ที
จังหวะที่ 2	ลา	ลา
จังหวะที่ 3	ขอล	ขอล
จังหวะที่ 4	ขอล	ขอล
จังหวะที่ 5	มี	มี
จังหวะที่ 6	ลา	เร
จังหวะที่ 7	มี	มี
จังหวะที่ 8	ขอล	ขอล

ลูกตก	สองชั้น ท่อน2	สามชั้น ท่อน 2
จังหวะที่ 1	ที	ที
จังหวะที่ 2	ที	ลา
จังหวะที่ 3	ที	ที
จังหวะที่ 4	ขอล	ขอล
จังหวะที่ 5	มี	มี
จังหวะที่ 6	ลา	เร
จังหวะที่ 7	มี	มี
จังหวะที่ 8	ขอล	ขอล

4.3.2 เพลงสุริโยทัย เกา

เพลงสุริโยทัย สองชั้น เป็นเพลงเก่าซึ่งเลียนทำนองมาจากเพลงเขมร ที่มีทำนองไพเราะและชื่อก็น่าบูชา ด้วยเป็นพระนามของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย ยอดวีรภักดีของไทยที่ยอมเสียสละพระชนม์ชีพของพระองค์ เพื่อพระสวามีและเพื่อประเทศชาติ คุรุโชติ คุริยประณีต จึงได้นำมาแต่งขยายขึ้นเป็นสามชั้นและตัดลงชั้นเดียว ทั้งทางเครื่องและทางร้องเพื่อให้ครบเป็นเกา โดยยึดหลักสองชั้นของเดิม

สามชั้น	พระเจ้าแม่ศรีสุริโยทัย	สูญเสียพระชนม์ไปอย่างหาญกล้า
	เพราะเกิดศึกฮึกถึงอยุธยา	โดยเสด็จภักดาออกชิงชัย
สองชั้น	พระแม่เจ้าทรงเครื่องอย่างชายชาติ	เสมือนองค์อุปราชอำนาจใหญ่
	ขับชวาทตามมาไม่ห่างไกล	พระเนตรตั้งระว่างระไวพระสามี
ชั้นเดียว	ข้าศึกหมายฟันกษัตริย์ภักดา	พระแม่ไสช้างมาอย่างเร็วรี่
	เข้ากันกางขวางกันภูบดี	ถูกของจ้าวสิ้นชีวีเพราะความรัก
(นาย ฉลาด แก้มุลคดี ประพันธ์คำร้อง)		

เพลงสุริโยทัยเกา คุรุได้ขยายมาจากเพลงสุริโยทัย สองชั้น ซึ่งเป็นเพลงสำเนียงเขมร มีท่อนเดียว เมื่อขยายเป็นสามชั้นนั้นได้แต่งเป็นสองเที่ยว โดยแต่งเที่ยวแรกเป็นทำนองทางพื้นเก็บแปลทำนองตามลักษณะของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด เมื่อกลับต้นจะเปลี่ยนทำนองเป็นบังคับทาง มีลูกล่อลูกขัด ลูกเหลื่อม เล่นลัดจิงหวะ สองชั้นเที่ยวแรก คงทำนองเดิมของเก่า กลับต้นจะเปลี่ยนทำนองเป็นเพลงบังคับทาง ชั้นเดียวบรรเลงเป็นทางพื้นธรรมชาติ ต่อท้ายด้วยลูกหมด มีทำนองทางเครื่องประจำเพลง เดี่ยวเครื่องดนตรีรอบวง และรับพร้อมกันทางวงจนลูกหมด ซึ่งนิยมบรรเลงกัน มากในวงปี่พาทย์ไม้แข็ง

การวิเคราะห์ลูกของเพลงสุริโยทัย เกา โดยแยกออกเป็นดังนี้

สามชั้น เที่ยวแรก

หน้าทับ ปบไถ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	เร	เร	เร	เร	ลา	มี	มี	ลา
	2	2	2	2	6	3	3	6
จังหวะที่ 2	ลา	มี	มี	โด	โด	มี	ซอล	เร
	6	3	3	1	1	3	5	2
จังหวะที่ 3	เร	โด	เร	โด	ซอล	โด	ลา	เร
	2	1	2	1	5	1	6	2
จังหวะที่ 4	ลา	มี	มี	โด	โด	มี	ซอล	เร
	6	3	3	1	1	3	5	2

จากลูกตกของเพลงสุริโยทัย สามชั้นเที่ยวแรก จะเห็นว่า โครงสร้างของเพลงนั้นมีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ซอล และลา

สามชั้น เที่ยวแรก กลับต้น

หน้าทับ ปบปไ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ตั้ง	ดับ	ตั้ง	ดับ	ตั้ง	ดับ	ตั้ง	ดับ
จังหวะที่ 1	ฟา	เร	ฟา	เร	ลา	มี	มี	ลา
	4	2	4	2	6	3	3	6
จังหวะที่ 2	เร	ลา	ลา	มี	มี	โด	มี	เร
	2	6	6	3	3	1	3	2
จังหวะที่ 3	เร	โด	โด	โด	ลา	โด	มี	เร
	2	1	1	1	6	1	6	2
จังหวะที่ 4	ซอล	มี	เร	โด	ลา	โด	มี	เร
	6	3	3	1	6	1	5	2

จากลูกตกของเพลงสุริโยทัยสามชั้น เที่ยวแรกกลับต้น จะเห็นว่า โครงสร้างของเพลงนั้นมีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ฟา ซอล และลา เนื่องจากสามชั้นเที่ยวหลังบรรเลงครั้งแรกนั้นใช้ทำนองเดิมของเที่ยวแรก เพราะฉะนั้น โครงสร้างเพลงและทำนองเพลงเหมือนกัน ขอให้ดูรายละเอียดในทำนอง สามชั้นเที่ยวแรก

สามชั้น เที่ยวหลัง กลับต้น

หน้าทับ ปบปไ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ตั้ง	ดับ	ตั้ง	ดับ	ตั้ง	ดับ	ตั้ง	ดับ
จังหวะที่ 1	เร	เร	ซอล	เร	ลา	มี	มี	ลา
	2	2	5	2	6	3	3	6
จังหวะที่ 2	โด	ลา	ซอล	มี	ลา	โด	ซอล	เร
	1	6	6	3	6	1	5	2
จังหวะที่ 3	โด	โด	มี	โด	ลา	โด	มี	เร
	1	1	3	1	6	1	3	2
จังหวะที่ 4	ซอล	มี	เร	โด	ลา	โด	มี	เร
	5	3	2	1	6	1	3	2

จากลูกตกของเพลงสุริโยทัย สามชั้น เที่ยวหลังกลับต้น จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้นมีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ซอล และลา

สองชั้น เที้ยวแรก

หน้าทับ ปรบไต่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	โด	เร	มี	เร	เร	มี	ซอล	ลา
	1	2	3	2	2	3	5	6
จังหวะที่ 2	ลา	ลา	ลา	มี	ลา	โด	ฟา	เร
	6	6	6	3	6	1	4	2
จังหวะที่ 3	ลา	โด	ลา	โด	ลา	ลา	ลา	เร
	6	1	6	1	6	6	6	2
จังหวะที่ 4	โด	มี	มี	โด	โด	มี	ลา	เร
	1	3	3	1	1	3	6	2

จากลูกตกของเพลงสุริโยทัย สองชั้น เที้ยวแรก จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ฟา ซอล และลา

สองชั้น เที้ยวแรก (กลับต้น)

หน้าทับ ปรบไต่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	เร	เร	เร	เร	เร	มี	ซอล	ลา
	2	2	2	2	2	3	5	6
จังหวะที่ 2	โด	ลา	ซอล	มี	มี	โด	โด	เร
	1	6	5	3	3	1	1	2
จังหวะที่ 3	มี	โด	มี	โด	โด	ลา	เร	เร
	3	1	3	1	1	6	2	2
จังหวะที่ 4	เร	ซอล	ลา	โด	ซอล	มี	ลา	เร
	2	5	6	1	5	3	6	2

จากลูกตกของเพลงสุริโยทัย สองชั้น เที้ยวแรกกลับต้น จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ซอล และลา

เนื่องจากสองชั้นเที้ยวหลัง บรรเลงครั้งแรกนั้น ใช้ทำนองเดิมของเที้ยวแรกเพราะฉะนั้นโครงสร้างและทำนองเพลงเหมือนกัน ขอให้ดูรายละเอียดในทำนองสองชั้นเที้ยวแรก

สองชั้น เที้ยวหลัง (กลับต้น)

หน้าทับ ปรบไต่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	เร	เร	เร	เร	เร	มี	ซอล	ลา
	2	2	2	2	2	3	5	6
จังหวะที่ 2	โด	ลา	ซอล	มี	มี	โด	โด	เร
	1	6	5	3	3	1	1	2

หน้าทับ ปบไก่	คู่มือ 1		คู่มือ 2		คู่มือ 3		คู่มือ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 3	ลา	โค	มี	โค	โค	โค	ซอล	เร
	6	1	3	1	1	1	5	2
จังหวะที่ 4	เร	เร	มี	โค	มี	มี	มี	เร
	2	2	3	1	3	3	3	2

จากลูกตกของเพลงสุริโยทัย สองชั้นเกี่ยวหลังกลับต้น จะเห็นว่า โครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โค ประกอบด้วย โค เร มี ซอล และลา

ชั้นเดียว

หน้าทับ ปบไก่	คู่มือ 1		คู่มือ 2		คู่มือ 3		คู่มือ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	เร	เร	เร	เร	โค	มี	มี	ลา
	2	2	2	2	1	3	3	6
จังหวะที่ 2	ลา	มี	มี	โค	ลา	โค	มี	เร
	6	3	3	1	6	1	3	2
จังหวะที่ 3	โค	โค	โค	โค	มี	ลา	ลา	เร
	1	1	1	1	3	6	6	2
จังหวะที่ 4	ลา	มี	มี	โค	โค	โค	มี	เร
	6	3	3	1	1	1	3	2

จากลูกตกของเพลงสุริโยทัย ชั้นเดียว จะเห็นว่า โครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ในบันไดเสียง โค ประกอบด้วย โค เร มี ซอล และลา

เมื่อนำลูกตกเฉพาะจังหวะฉับท้ายสุดของหน้าทับของเพลงสุริโยทัย เถา นำมาเปรียบเทียบกันตั้งแต่สามชั้น สองชั้น และชั้นเดียว จะเป็นลูกตกที่เสียงตรงกัน ดังตารางเปรียบเทียบ

ลูกตก	สามชั้น	สองชั้น	ชั้นเดียว
จังหวะที่ 1	ลา	ลา	ลา
จังหวะที่ 2	เร	เร	เร
จังหวะที่ 3	เร	เร	เร
จังหวะที่ 4	เร	เร	เร

การวิเคราะห์รายละเอียดของทำนองเพลงสุริโยทัย โดยวิเคราะห์เรียงตาม ลำดับอัตราจังหวะ เริ่มตั้งแต่อัตราจังหวะสามชั้นจนถึงอัตราจังหวะชั้นเดียวใช้วิธีเปรียบเทียบระหว่างทำนองร้อง กับ ทำนองบรรเลงเกี่ยวแรก รวมทั้งทำนองบรรเลงที่เปลี่ยนทั้งสองเกี่ยว ของสามชั้นและสองชั้น ส่วนชั้นเดียวเปรียบเทียบระหว่าง ทำนองร้องกับทำนองบรรเลง ไม่มี

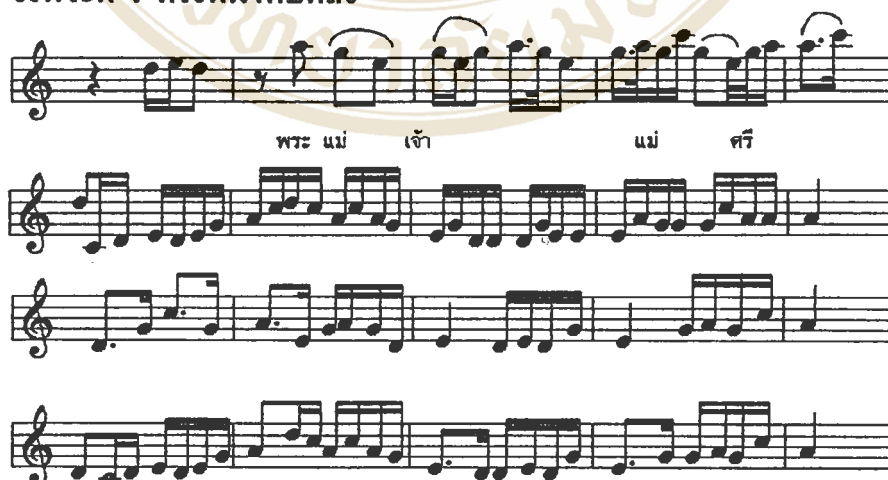
เที่ยวเปลี่ยนนอกจากนี้ยังวิเคราะห์ลูกหมดทางเครื่องที่ครูโชติ แต่งไว้ให้บรรเลงต่อ
ท้ายเพลงสุริโยทัย เถา นอกจากนี้มีรายละเอียดการเดี่ยวเพลงทางเครื่องรอบวงอีกด้วย ดังต่อไปนี้

สามชั้น จังหวะที่ 1 ครึ่งหน้าทับแรก

จังหวะที่ 1 ครึ่งหน้าทับแรก เป็นทำนองลูกเต่า เห็นได้จากทางร้องกับทางพื้น ซึ่ง
ทั่วไปไม่นิยมร้องเต่า แต่ถึงทำนองเท่านั้น ขึ้นร้องที่ครึ่งหน้าทับหลัง เมื่อเปลี่ยนแรก จะเป็น
ทำนองบังคับทาง และตอนท้ายเป็นเพิ่มทำนองเก็บทางเปลี่ยนสอง นั้นเป็นลูกเหลื่อม

สามชั้น จังหวะที่ 1 ครึ่งหน้าทับหลัง

จังหวะที่ 1 ครึ่งหน้าทับหลัง ทำนองร้องได้ใสเนื้อ ห้องแรกของโน้ตสากลซึ่งปกติ
แล้วเนื้อเพลงจะขึ้นท้ายจังหวะหน้าทับ เที่ยวแรกเป็นทำนองทางพื้น พบอยู่ทั่วไปในเพลงพื้น
ฐาน เช่น แปะ แยกบรเทศ เที่ยวเปลี่ยนแรก ไข่เป็นลูกล่อลูกขัด เที่ยวเปลี่ยนไข่ทำนองที่ผสม
ระหว่างเที่ยวแรกกับเที่ยวเปลี่ยนแรก

สามชั้น จังหวะที่ 2 ครึ่งหน้าทับหลัง

จังหวะที่ 2 ครึ่งหน้าทับแรก ทำนองร้องการร้องย้อยจังหวะ เทียวแรกทำนองเป็นทางพื้น เทียวเปลี่ยนแรกเป็นทำนองบังคับทาง และมีการลักจังหวะเพื่อให้ฟังแล้วเด่นชัดแตกต่าง เทียวเปลี่ยนสอง ใช้ทำนองเป็นการหลอมนแบบ 2 ห้องโน้ตสากล

สามชั้น จังหวะที่ 2 ครึ่งหน้าทับหลัง

จังหวะที่ 2 ครึ่งหน้าทับหลัง ทำนองร้องวรรคแรกย้อยจังหวะ ใส่เนื้อร้องที่ ท้ายสุดหน้าทับ เทียวแรกเป็นทำนองทางพื้น วรรคแรกไล่เสียง วรรคสองเป็นการดำเนินทำนองแบบเพลงจระเข้ทางยาว เทียวเปลี่ยนเป็นทำนองบังคับทางและลักจังหวะ พร้อมกันที่ท้ายสุด เทียวเปลี่ยนเป็นทำนองบังคับ วรรคท้ายเป็นกลอนไล่เสียงม้วนเสียงลง 1

สามชั้น จังหวะที่ 3 ครั้งหน้าทับแรก

จังหวะที่ 3 ครั้งหน้าทับแรก ทำนองร้องวรรคแรกเป็นเท่า วรรคท้ายใส่เนื้อร้อง เทียบแรกเป็นทำนองเท่าเสียงโด เทียบแรกใช้ทำนองเสียงสั้น ๆ เป็นทำนองพร้อมกัน วรรคสองเหมือนวรรคแรก ทำนองเหมือนกัน เทียบเปลี่ยนสอง วรรคแรกยืมทำนองเทียบเปลี่ยนแรกมาใช้ วรรคท้ายเป็นไล่เสียงลงแบบข้ามและกระทบเสียง

สามชั้น จังหวะที่ 3 ครั้งหน้าทับหลัง

จังหวะที่ 3 ครั้งหน้าทับหลัง ทำนองร้องและลูกตกตรงเสียง วรรคท้ายใส่เนื้อร้อง เทียบแรกเป็นทำนองทางพื้น เทียบเปลี่ยนแรกและเทียบเปลี่ยนสอง ทำนองเหมือนกัน เน้น บังคับทาง และลักจังหวะ

สามชั้น จังหวะที่ 4 ครึ่งหน้าทับแรก

จังหวะที่ 4 ครึ่งหน้าทับแรก ทำนองร้องวรรคแรกเอื้อนย้อยท้ายจังหวะ และใส่เนื้อร้องท้ายวรรคหลัง เที้ยวแรก ทำนองทางพื้นเหมือนเพลงแป๊ะและเพลงแขกบรเทศ สามชั้น เที้ยวเปลี่ยนแรกและเที้ยวเปลี่ยนสอง ทำนองเหมือนกันลักจังหวะหัววรรคและท้ายวรรค ใช้ทำนองลูกเหลื่อมเข้ามาและไล่เสียงลง

สามชั้น จังหวะที่ 4 ครึ่งหน้าทับหลัง

จังหวะที่ 4 ครึ่งหน้าทับหลัง ทำนองร้องวรรคแรกย้อยจังหวะท้าย วรรคสองใส่เนื้อร้องและหมดจังหวะเพลงด้วย เที้ยวแรกทำนองทางพื้นกลอนม้วนเสียงไล่ทำนองขึ้น วรรคสองเป็นการดำเนินกลอนแบบเพลงจรรเข้ทางยาว เที้ยวเปลี่ยนแรกและเที้ยวเปลี่ยนสอง ทำนองเหมือนกัน ทำนองบังคับทางและท้ายจังหวะพร้อมกัน

สองชั้น จังหวัดที่ 1

จังหวัดที่ 1 ทำนองร้องเป็นเท่า ครั้งจังหวะหลังใส่เนื้อร้อง เทียวแรก ทำนองทางพื้น
 เทียวเปลี่ยนแรกครึ่งจังหวะแรกใช้เท่าเสียงเดียว ครั้งหลังบังคับทาง เทียวเปลี่ยนสองครึ่ง
 จังหวะแรกเหมือนกับเทียวเปลี่ยนแรก ทำนองร้องทำนองเป็นการลักจังหวะ

สองชั้น จัหวะที่ 2

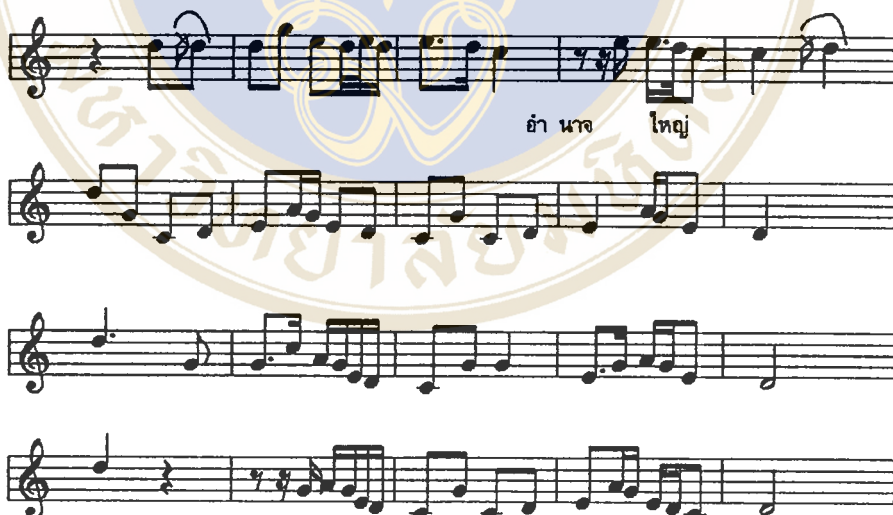
จังหวะที่ 2 ทำนองร้อง ครึ่งจังหวะแรกย่อเสียง ครึ่งจังหวะหลังใส่เนื้อร้อง เทียว
แรก ทำนองทางพื้น เทียวเปลี่ยนแรกและเทียวเปลี่ยนสอง คล้ายกัน ครึ่งแรกใช้เสียงเดียวกัน
แต่เทียวหลังนั้นใช้การลัดจังหวะ ครึ่งจังหวะหลังทำนองเหมือนกัน

สองชั้น จังหวะที่ 3

จังหวะที่ 3 ทำนองร้อง ใส่เนื้อร้องทั้งครึ่งจังหวะแรกและหลัง เทียบแรกเป็นทำนอง ลูกเท่า และดำเนินกลอน เทียบเปลี่ยนแรก ใช้ทำนองเสียงตัดลง และทำยพร้อมกัน เทียบ เปลี่ยนสอง ได้เสียงขึ้นและลง มีกาวาดเสียงและได้เสียงขึ้นเหมือนกัน

สองชั้น จังหวะที่ 4

จังหวะที่ 4 ทำนองร้อง ครึ่งจังหวะแรก ร้องย่อยจังหวะ ครึ่งจังหวะหลัง ใส่เนื้อร้อง เทียบแรกทำนองทางพื้น เทียบเปลี่ยนแรกเน้นการลากจังหวะ เทียบเปลี่ยนหลังครึ่งจังหวะแรก เป็นเทียบเก็บ ครึ่งจังหวะหลังทำนองคล้ายกับครึ่งจังหวะหลังของเทียบเปลี่ยนแรก

ชั้นเดียว จังหวะที่ 1 และ 2

จังหวะที่ 1 การใส่เนื้อร้องคำแน่นมาก และจังหวะที่ 2 ทำนองร้องใส่ เนื้อร้องท้าย
จังหวะ ทำนองบรรเลงเป็นลูกเท่าและดำเนินกลอน ไม่มีทำนองเปลี่ยน

ชั้นเดียว จังหวะที่ 3 และ 4

จังหวะที่ 3 และจังหวะที่ 4 การใส่เนื้อร้องเหมือนกับจังหวะที่ 1 และ จังหวะที่ 2
ทำนองบรรเลงเป็นลูกเท่าและดำเนินกลอน ทำนองจังหวะที่ 4 เหมือนกับ จังหวะที่ 2 ไม่มี
ทำนองเปลี่ยน

ลูกหมดแรก

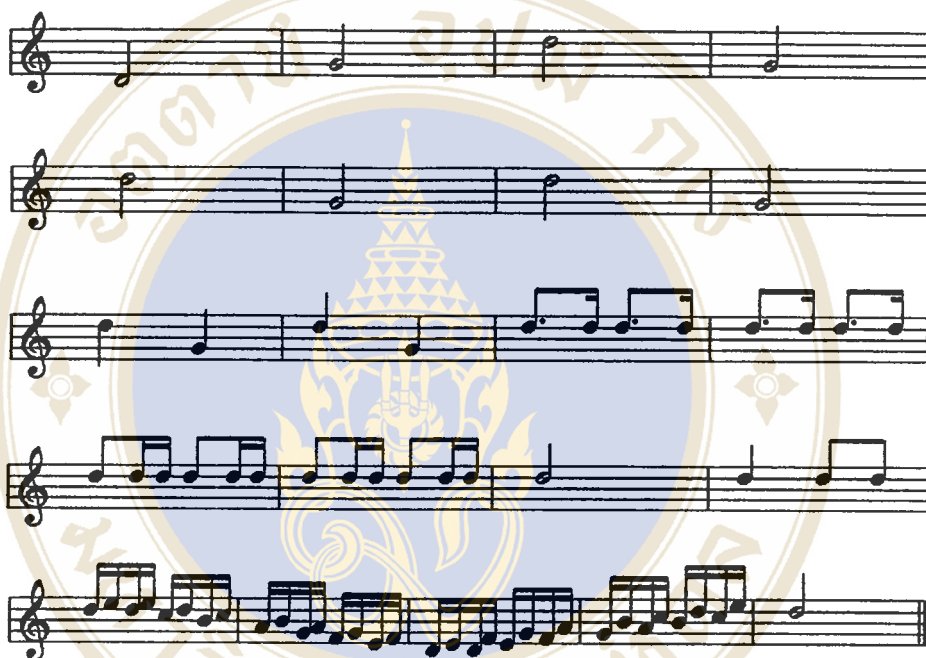
ฆ้องวงเล็ก

ระนาดทุ้ม

พร้อมกันทั้งวง

ทางเครื่องเพลงสุริโยทัย เป็นทางเครื่องที่แต่งขึ้นใช้เฉพาะเพลงสุริโยทัย เริ่มจากลงลูกหมดครั้งแรกก่อน แล้วจึงเข้าทำนองทางเครื่อง สร้างทำนอง 4 ห้องโน้ตสากล บรรเลงแต่ละเครื่องมือ 2 เทียว จะเริ่มให้กลองสองหน้าเดียว และบรรเลงเดี่ยวรอบวงที่ละเครื่องมือ เริ่มจากปี่ใน ทำนองเพลงลักษณะใช้เสียงห่าง ๆ ทำนองช้า ระนาดเอก ใช้การไล่เสียงขึ้นลงสลับกันไปมา ฆ้องวงใหญ่ ดีทำนองห่าง ๆ ประสานเสียง ฆ้องเล็ก ใช้กลอนไล่เสียงขึ้นที่ละห้าเสียงแล้วตั้งใหม่ และระนาดทุ้ม ดีทำนองประสานเสียงท้ายสุดบรรเลงพร้อมกัน การประสานเสียงจะมีเครื่องดนตรี ได้แก่ ฆ้องวงใหญ่และระนาดทุ้ม ท้ายเครื่องจะเป็นการหล่อมทำนองระหว่างเครื่องนำและเครื่องตาม โดยขึ้นเสียง ขอล กับ เสียง เร ทำนองและจังหวะให้สั้นลง จนมาสุดเสียง เร จบด้วยลูกหมดไล่เสียงลงและขึ้นกลับมาที่เสียงเร

สรุปลักษณะสำคัญของเพลงสุริโยทัย เก้า กลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง คือ บันไดเสียง โด เพลงท่อนเดียว ผู้ประพันธ์เพลงมีความสามารถ แต่งทางเปลี่ยน สองชั้น แล้วขยายเป็นสามชั้น ได้แต่งเทียวแรก เทียวเปลี่ยน และยังแต่งเพิ่มเทียวเปลี่ยนกลับอีกด้วย จนเพลงมีขนาดใหญ่ ขึ้นเดียว ตัดลงเป็นเทียวรวมคาไม่ได้แต่งเทียวเปลี่ยน มาแสดงความสามารถอีก

ครั้งในการแต่งทำนองเพลงท้ายเครื่องหรือเพลงหางเครื่อง เพื่อต้องการอวดทางเดี่ยวรอบวง และแต่งหน้าทับสองหน้าเฉพาะหางเครื่องเพลงนี้ พร้อมลูกหมด

สำหรับการร้องจะมีลักษณะเฉพาะ คือ ลีลาการร้องที่ใสอารมณ์ของเพลง ความไพเราะ เน้นการการขับร้องแบบเต็มเสียง ใช้เสียงขึ้นนาสิก ลักษณะการร้องของบ้านครุย-ประณีตใช้เสียงควบกล้ำทำให้ทำนองเพลงมีความอ่อนช้อย ทำนองร้องที่เป็นลักษณะเฉพาะของบ้าน คือ จังหวะที่ 2 วรคแรก เอ อี เอ้ย ฮือ เออ เอ้ย การขับร้องเพลงสุริโยทัย จะร้องเท่าไปด้วย ปกติเพลงทั่วไปจะตัดเท่าทั้ง แนวช้า-เร็ว ของการขับร้องของบ้านครุยประณีต จะค่อนข้างยืดเพื่อจะได้ใส่รายละเอียดของทำนอง ขับร้องได้ไพเราะขึ้น

เนื้อร้องเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ ตอนที่พระนางศรีสุริโยทัยแปลงกายเป็นชายเพื่อไปช่วยพระสวามีจนถูกจำวฟันขาดบนคอข้าง

ทำนองบรรเลงที่มีลักษณะเด่น ส่วนใหญ่จะเป็นทำนองทางเปลี่ยนมีดังต่อไปนี้

ลักษณะการใช้โน้ต 2 ตัว ทำให้จังหวะกระชับ พบในบรรทัดที่ 2 สามชั้นเที่ยวเปลี่ยน และบรรทัดที่ 5 สามชั้นเที่ยวเปลี่ยน

ลักษณะการลัดจังหวะบางส่วน ทำให้เกิดจุดเด่น บรรทัดที่ 3 สามชั้นเที่ยวเปลี่ยน บรรทัดที่ 4 สามชั้น เที่ยวเปลี่ยน

ลักษณะที่เป็นทำนองที่มีลักษณะพิเศษ เหมือน Main Theme ในเพลงคลาสสิก ตะวันตก คือ -ร-ม รค-ร ซึ่งจะเป็ทำนองที่เหมือนกัน สามชั้น เทียวเปลี่ยน ทั้ง 2 เทียว และยังเน้นการล็กจังหวะ

ลักษณะการบรรเลงเป็นการล็กจังหวะ รูปแบบจังหวะเหมือนกัน

ลักษณะการใช้โน้ต 2 ตัว การซ้ำทำนองและเป็นลูกล้อ

ลักษณะรูปแบบกระสวนจังหวะเหมือนกัน

ลักษณะรูปแบบจังหวะเหมือนกันเปลี่ยนการไล่เสียงขึ้นลง

ลักษณะเป็น Main Theme รูปแบบจังหวะแตกต่างกันบ้าง ยังคงดึงเสียงเข้าสู่เสียงหลักเสียง เร

4.3.3 เพลงพญาकुญชร เกา

เพลงพญาकुญชร เกา แต่งขยายมาจากเพลงเหลือบแสงสี 2 ชั้น ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงลิเก ต่อมา สิบเอกสมชาย คุริยประณีต ร่วมกันแต่งกับนายสืบศักดิ์ คุริยประณีต เพลงนี้ได้ออกบรรเลงครั้งแรกในงานไหว้ครูดนตรีไทย ณ วัดพระพิเรนทร์ เมื่อ พ.ศ. 2521 และได้รับรางวัลเป็นศิระพ่อแก่ ทางร้องนั้น ครูสุดจิตต์ คุริยประณีต เป็นผู้แต่งทำนอง (ณรงค์ชัย ปิฎกรัษฎ์ ,มปป: 165)

งามจริงจำพญาकुญชร	งาขาวเงาอนแสนสง่า
สมส่วนสมศักดิ์ลักษณะ	ถูกต้องตามตำราทุกประการ
เป็นคู่บ้านคู่เมืองเวียงจันทน์	คู่ควรภักดีรัยราชฐาน
ปรากฏยศไกรไปยาวนาน	เดชทานทาบทับพื้นชมพู
จุลเจิมเฉลิมชัยให้กุญชร	จงถวาศรีสวัสดิ์จรัสพร
พระเอี่ยมอ้อมยิ้มยื่นขึ้นชู	แล้วเสด็จขึ้นสู่ปราสาทชัย

(บุญเลิศ นาทพิณิจ ผู้แต่งบทร้อง)

การวิเคราะห์ลูกของเพลงพญาकुญชร เกา โดยแยกออกเป็นดังนี้

สามชั้นเที่ยวแรก

หน้าทับ ปบไท	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	มี	โด	โด	ซอล	เร	ซอล	ลา	โด
	3	1	1	5	2	5	6	1
จังหวะที่ 2	มี	มี	มี	เร	โด	มี	มี	ซอล
	3	3	3	2	1	3	3	5
จังหวะที่ 3	ซอล	ซอล	มี	ลา	เร	ลา	ลา	มี
	5	5	3	6	2	6	6	3
จังหวะที่ 4	มี	โด	โด	มี	ลา	มี	มี	โด
	3	1	1	3	6	3	3	1

จากลูกตกของเพลงพญาภูษร สามชั้นเที่ยวแรก จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ขอล และลา

สามชั้น เที่ยวสอง

หน้าทับ ปรบไท่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	เร	ลา	โด	ขอล	มี	ขอล	ลา	โด
	2	6	1	5	3	5	6	1
จังหวะที่ 2	มี	มี	มี	เร	โด	มี	มี	ขอล
	3	3	3	2	1	3	3	5
จังหวะที่ 3	ขอล	ขอล	ฟา	ลา	เร	ลา	โด	มี
	5	5	4	6	2	6	1	3
จังหวะที่ 4	มี	โด	ลา	มี	ลา	มี	มี	โด
	3	1	6	3	6	3	3	1

จากลูกตกของเพลงพญาภูษร สามชั้นเที่ยวสอง จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ฟา ขอล และลา มีเสียงฟาแทรกมาตัวเดียว

สองชั้น เที่ยวแรก

หน้าทับ ปรบไท่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	โด	โด	โด	ขอล	ลา	ขอล	ลา	โด
	1	1	1	5	6	5	6	1
จังหวะที่ 2	ลา	มี	ขอล	เร	ขอล	มี	โด	ขอล
	6	3	5	2	5	3	1	5
จังหวะที่ 3	ขอล	ขอล	มี	ลา	มี	ลา	ลา	มี
	5	5	3	6	3	6	6	3
จังหวะที่ 4	มี	โด	โด	มี	ลา	มี	เร	โด
	3	1	1	3	6	3	2	1

จากลูกตกของเพลงพญาภูษร สองชั้น เที่ยวแรก จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ขอล และลา

สองชั้น เที่ยวหลัง

หน้าทับ ปรบไท่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	ขอล	ขอล	ขอล	ขอล	โด	ขอล	ขอล	โด
	5	5	5	5	1	5	5	1

หน้าทับ ปบไท	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 2	โค	ชอล	ชอล	ชอล	มี	โค	ชอล	โค
	1	5	5	5	3	1	5	1
จังหวะที่ 3	ชอล	ชอล	ชอล	ชอล	ชอล	ชอล	ชอล	ชอล
	5	5	5	5	5	5	5	5
จังหวะที่ 4	ชอล	ชอล	ชอล	ชอล	มี	โค	ชอล	โค
	5	5	5	5	3	1	5	1

จากลูกตกของเพลงพญาภูษร สองชั้น เทียวหลัง จะเห็นว่า โครงสร้างของ เพลง นั้นมีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โค ประกอบด้วย โค เร มี ชอล และลา

ชั้นเดียว เทียวแรก

หน้าทับ ปบไท	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	โค	โค	โค	โค	โค	ชอล	ชอล	โค
	1	1	1	1	1	5	5	1
จังหวะที่ 2	มี	ลา	ลา	เร	เร	โค	มี	ชอล
	3	6	6	2	2	1	3	5
จังหวะที่ 3	โค	มี	ชอล	ลา	เร	ลา	ชอล	มี
	1	3	5	6	2	6	5	3
จังหวะที่ 4	ชอล	โค	เร	มี	ลา	มี	เร	โค
	5	1	2	3	6	3	2	1

จากลูกตกของเพลงพญาภูษร ชั้นเดียว เทียวแรก จะเห็นว่า โครงสร้างของเพลง นั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โค ประกอบด้วย โค เร มี ชอล และลา

ชั้นเดียว เทียวหลัง

หน้าทับ ปบไท	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	โค	โค	โค	โค	ชอล	ชอล	โค	โค
	1	1	1	1	5	5	1	1
จังหวะที่ 2	ชอล	ที	ที	เร	เร	ที	ที	ชอล
	5	7	7	2	2	7	7	5
จังหวะที่ 3	โค	โค	ลา	ลา	ชอล	ชอล	มี	มี
	1	1	6	6	5	5	3	3
จังหวะที่ 4	โค	ลา	ลา	มี	ลา	มี	มี	โค
	1	6	6	3	6	3	3	1

จากลูกตกของเพลงพญาकुณชร ชั้นเดียว เทียวหลัง จะเห็นว่า โครงสร้างของ เพลงนั้น มี กลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง อยู่ในบันไดเสียง โด ประกอบด้วย โด เร มี ซอล และลา

การวิเคราะห์ทำนองเพลงพญาकुณชร เถา นำเอาทำนองร้องมาเปรียบเทียบกับทำนอง บรรเลง สองเทียว ตั้งแต่ สามชั้น สองชั้น และชั้นเดียว

สามชั้น เทียวแรก

ทางร้อง

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

สามชั้น จังหวะที่ 1 ครั้งจังหวะแรก ทำนองร้องขึ้นโดยเอื้อนไม่ทิ้งจังหวะ สามชั้น เทียวแรก ทำนองทางกรอบังคับทาง เทียวสองเป็นลูกดลุลูกขัด

ทางร้อง

งาม จิ่ง

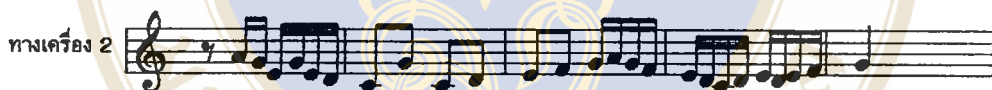
ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

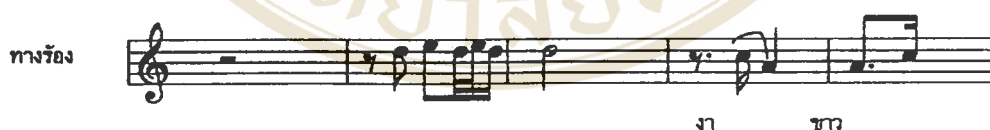
สามชั้น จังหวะที่ 1 ครั้งจังหวะหลัง ทำนองร้อง วรรคแรกร้องเหมือนลูกเท้าวรรคสอง ใส่เนื้อร้องท้ายจังหวะ สามชั้นเทียวแรก วรรคแรกเป็นการเลื้อม วรรคสองทำนองดำเนิน กลอน สามชั้น เทียวสองเน้นการเลื้อม ได้เสียงจากเสียงสูงลงเสียงต่ำ

สามชั้น จังหวะที่ 2 ครึ่งจังหวะแรก ทำนองร้อง ไม่ตรงกับลูกตก ไล่เนื้อร้องท้าย
วรรคสอง สามชั้น เทียวแรก วรรคแรกเป็นลูกเหลี่ยม วรรคสองพร้อมกันใช้กลอนไล่เสียงจาก
เสียงสูงมาเสียงต่ำ ข้ามเสียง ที และ เสียงฟา สามชั้น เทียวสอง ใช้เป็นลูกล่อลูกขัด

สามชั้น จังหวะที่ 2 ครึ่งจังหวะหลังทำนองร้อง วรรคแรกเสียงตกเคลื่อนไป วรรค
สองลูกตกไม่ตรง สามชั้น เทียวแรกและเทียวสอง ทำนองเหมือนกัน

สามชั้น จังหวะที่ 3 ครึ่งจังหวะแรก ทำนองร้องวรรคแรกร้องเหมือนลูกเต๋า วรรค
สองไล่เนื้อร้อง สามชั้น เทียวแรก วรรคแรกเท่าเสียง ขอด วรรคสองคำเนกลอน สามชั้น เทียว
สองวรรคแรกใช้ลูกเต๋า ใช้การกวาดเสียง วรรคสองเป็นการไล่เสียงแบบม้วนขึ้น

ทางร้อง

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

เงา เงา

สามชั้น จังหวะที่ 3 ครึ่งจังหวะหลัง ทำนองร้อง วรรคแรกเสียงตรงกัน วรรคสองมีเนื้อร้องและร้องย้อยเสียงไปตกที่โน้ตห้องแรก สามชั้น เที้ยวแรก วรรคแรกเป็นการดำเนินกลอนขึ้นลง วรรคสองเป็นทำนองไล่เสียงจากเสียงสูงลงเสียงต่ำ สามชั้น เที้ยวสอง วรรคแรกเป็นการกรอบังคับทาง วรรคสองเป็นการไล่เสียงม้วนขึ้นหาเสียงสูง

ทางร้อง

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

สามชั้น จังหวะที่ 4 ครึ่งจังหวะแรก ทำนองร้อง การย้อยเสียงมาเชื่อมทำนองร้องต่อไปวรรคแรกมีทำนองที่ย้อยเสียงลูกตก วรรคสองจึงเข้าตรงกับทำนองลูกตก สามชั้น เที้ยวแรก เป็นการดำเนินกลอนแบบเพลงแขกบรเทศ เพลงแป๊ะ สามชั้น เที้ยวสอง คู่เสียงคู่แปลได้เสียงเป็นชุด

ทางร้อง

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

แสน ส พงา

สามชั้น จังหวะที่ 4 ครึ่งจังหวะหลัง ทำนองร้องวรรคแรกลูกตกตรงวรรคใส่เนื้อทำนองย้อยเสียงไปอีกเล็กน้อยเข้าทำนองบรรเลงสามชั้น เที้ยวแรก และเที้ยวสองทำนองเหมือนกัน

สองชั้น เทียวแรก

ทางร้อง

เป็น คู่ บ้าน คู่ เมือง

ทางเครื่อง 1

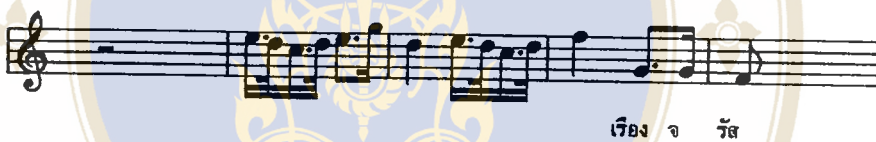

ทางเครื่อง 2

สองชั้น จังหวะที่ 1 ทำนองร้องวรรคแรกเข้าทำนองลูกตกตรงเสียง วรรคที่ 2 เน้นการใส่เนื้อร้อง สองชั้น เทียวแรก เป็นทำนองทางพื้นดำเนินกลอน สองชั้น เทียวสอง เป็นทำนองแบบซุ่มประสานเสียงแบบเพลงลาวออกไปทางภาคอีสาน วรรคสองเป็นการเก็บกลอนออกสำเนียงเพลงลา

ทางร้อง

เรื่อง จ รัส

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

สองชั้น จังหวะที่ 2 ทำนองร้อง เหมือนกับทำนองสามชั้นในบรรทัดที่ 3 สองชั้น เทียวแรก วรรคแรกเป็นการเหลื่อม วรรคสองพร้อมกันและไล่เสียงเรียงขึ้นไป สองชั้น เทียวสอง ใช้ทำนองซุ่ม ออกสำเนียงเพลงลาว ใช้เสียงซอดยีนพื้น

ทางร้อง

คู่ คว น หัตถ์

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

สองชั้น จังหวะที่ 3 ทำนองร้องวรรคแรกไล่เนื้อเสียงตรง วรรคสองใส่เนื้อร้องท้าย

จังหวะทำนองย้อยเสียง สองชั้น เที้ยวแรก เป็นการดำเนินกลอนทางพื้น ทั่วไป สามชั้น เที้ยวสอง เป็นการประสานเสียงทำนองขุ่มยิ้นเสียงซอล

ทางร้อง

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

วณ ชะ ฐาน

สองชั้น จังหวะที่ 4 ทำนองร้อง วรรคแรกถูกตกตรงกัน ววรรคหลังเนื้อร้องท้าย จังหวะเสียงเอื้อนย้อยจังหวะเข้ามาสู่ทำนองบรรเลง สองชั้น เที้ยวแรก ดำเนินกลอนแบบ เพลงจรรเข้าหางยาว สองชั้น เที้ยวสองวรรคแรกเป็นทำนองขุ่ม ววรรคสองจบทำนองด้วยเพลง สำเนียงถูกตกมาตรงกันที่ท้ายสุดเพลง

ชั้นเดียว เที้ยวแรก

ทางร้อง

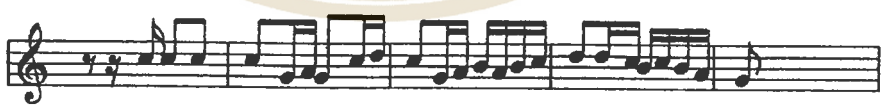

จุล เจิม เฉลิม ชัย ให้ ฤญ ชว

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

ชั้นเดียว จังหวะที่ 1 และ จังหวะที่ 2 ทำนองร้องเท่าด้วยดนตรีเข้าเนื้อร้องทำนอง การเอื้อนสั้นลง เนื้อร้องมากขึ้น ชั้นเดียว เที้ยวแรก ววรรคแรกเป็นเท่าดำเนินเป็นกลอน มีการ ไล่เสียงข้ามเสียงฟา เสียงที และท้ายไล่เรียงเสียง ชั้นเดียว เที้ยวสองเป็นลูกเท่า ใช้ทำนอง กระทบเสียงขึ้นทีละ 1 เสียงไล่เสียงขึ้นและไล่เสียงลง

ชั้นเดียว เที้ยวสอง

ทางร้อง

จง ถาวร ศรี ส วัสดิ์ จวัธ ทรู

ทางเครื่อง 1

ทางเครื่อง 2

ชั้นเดียว จังหวะที่ 3 และ จังหวะที่ 4 ทำนองร้องเว้นสองจังหวะแล้ว จึงเข้าเนื้อลงท้ายจังหวะได้เนื้อร้องเอื้อนทำนองย่อยจังหวะ ชั้นเดียว เที้ยวแรก ทำนองเหมือนจังหวะท้ายของเพลงแขกบรเทศและเพลงแป๊ะ ชั้นเดียว เที้ยวสอง ทำนองเสียงกระแทบขึ้นที่ละ 1 เสียง 4 ห้องโน้ตไทยหรือ 2 ห้องโน้ตสากลเรียงเป็น เพนตาโทนิค วรรคท้ายเป็นทำนองลงจบเพลง

สรุปลักษณะที่สำคัญของเพลงพญาบุญขร เทา เนื่องจากต้นกำเนิดของเพลง มาจากเพลงที่ใช้ร้องประกอบการแสดงลิเก จึงเป็นเพลงที่ทำนองไม่ซับซ้อน ง่ายต่อการฟัง ขนาดของเพลงก็ไม่ยาวนานนัก ทำนองของสามชั้น เที้ยวแรกนั้น เป็นการดำเนินกลอนทางพื้นสามชั้น เที้ยวหลังเป็นทางเปลี่ยน ใช้เทคนิคการบรรเลงแบบลูกกล้อลูกขัด การเลื่อมจังหวะโดยสร้างลูกตกแบบเดียวกับเที้ยวแรก จุดเด่นของเพลงจะอยู่ในสองชั้น เที้ยวเปลี่ยนเมื่อบรรเลงรับ ผู้แต่งเปลี่ยนทำนองเป็นสำเนียงลาว ซึ่งใช้วิธีการบรรเลงประสานเสียง ที่เรียกว่าลูกขุม ซึ่งนิยมใช้ในการตีโปงลาง แบ่งผู้บรรเลงออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งตีทำนองไป อีกส่วนตีทำนองประสานเสียง

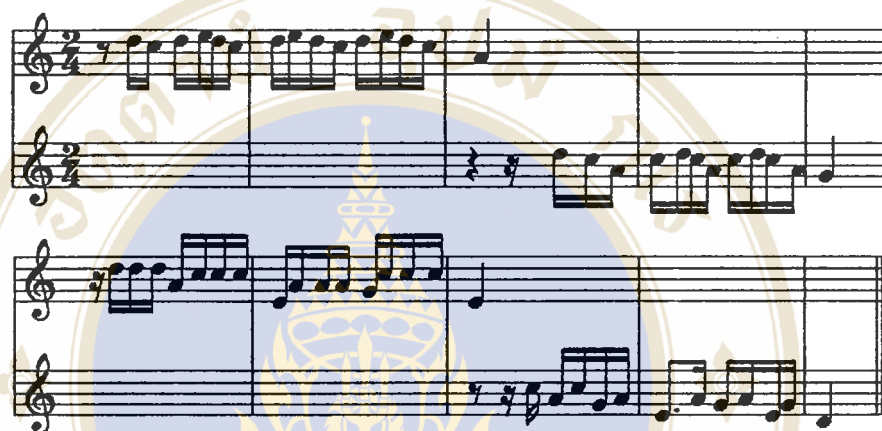
ทำนองร้อง ใช้การขับร้องที่มีเสียงขึ้นนาสิกเป็นสำคัญ แนวการขับร้องค่อนข้างยืด เพื่อจะตกแต่งการเอื้อนได้ไพเราะขึ้น การขับร้องนั้นร้องขึ้นเท่ากับทำนองดนตรีการใส่เนื้อร้องเหมือนเพลงทั่วไป เข้าจังหวะที่ท้ายหน้าทับ

บทร้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับช้างเนื่องจากประเทศไทย ยกย่องช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง เพราะนำช้างมาใช้ในสงคราม ใช้ในการทำงานลากซุง ใช้ในการเดินทางช้างตัวใดที่มีลักษณะดีก็จะได้รับการถวายแด่พระมหากษัตริย์ เป็นช้างคู่พระบารมี

ทำนองบรรเลงที่ลักษณะเด่น มีดังต่อไปนี้

ทำนองเป็นทางกรอบังคับทาง วรรคสองนั้นแทนที่จะกรอยาวก็เปลี่ยนเป็นโซโนต์
3 ตัว ให้เสียงวกลง และวรรคต่อไปเป็นการหล่อมทำนอง

ใช้วิธีการบรรเลงแบบดุกล้อดุกขัด ใช้กลอนที่เป็นการซ้ำเสียง

เทคนิคการกวาดเครื่องมือ จากเสียงคู่แปลล่างและบน

ทำนองการประสานเสียงในสองชั้นที่ยาวเปลี่ยน

ชั้นเดียว เทียบเปลี่ยน แสดงถึงทำนองที่มีรูปแบบจังหวะเหมือนกัน ใช้เสียง 2 เสียง 3 ตัวโน้ต มีการไล่เสียงจากเสียงต่ำไปหาเสียงสูง และเสียงสูงหาเสียงต่ำ

4.3.4 เพลงสร้อยทะเล แถ

เพลงสร้อยทะเล แถตราสองชั้น ประเภทหน้าทับภาษา มี 2 ท่อน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าธรรมาธิราช บรมดล กรมหลวงนครราชสีมา ได้ทรงนิพนธ์ทำนองขึ้นเพื่อใช้ร้องในทรงสักราเฉพาะในวังสวนกุหลาบอันเป็นที่ประทับ ต่อมาท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ได้นำเพลงสร้อยทะเล บรรจุในละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ ในบทของพลายชุมพล ตอนต่อว่าต่อขานกับพระไวย และนายมนตรี ดราโหมได้แต่งท่วงดนตรีเข้าสอดคล้องร้อง ซึ่งนับว่าเหมาะสมมาก ทำนองเพลงก็เป็นเชิงยั่วเย้า บทร้องก็เป็นไปในทำนองเยาะเย้ย

นายโชติ คุริยประณีต ได้นำเพลงสร้อยทะเลมาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้น และดัดลงเป็นชั้นเดียวเฉพาะทางร้อง ส่วนทางดนตรีนายสืบสุด คุริยประณีต เป็นผู้แต่ง (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติ และบทร้องเพลงเถา, 2536 : 298)

สามชั้น	ครานั่นยอดชายพลายชุมพล	ท่ากลพุดเพี้ยนเป็นหงสา
	ภูหรือชื่อสมิงมัตรา	บิดาผู้เรืองฤทธิ์ไกร
สองชั้น	ชื่อสมิงแมงตะยะกะละออน	ในเมืองมอญใครไม่รอต่อได้
ชั้นเดียว	เลื่องชื่อลือฟุ้งทุกกรุงไกร	แม่ไขว้ชื่อเม้ยแมงตะยา

(บทละครของกรมศิลปากรปรับปรุงจากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

เพลงสร้อยทะเล มีความแตกต่างจากเพลงอื่น ๆ ที่ได้ทำการวิเคราะห์ จึงแยกวิเคราะห์ออกเป็น วิเคราะห์ลูกตก ทำนองร้อง ทำนองบรรเลง และลักษณะเด่นของเพลง

การวิเคราะห์ลูกของเพลงสร้อยทะเล แถ โดยแยกออกเป็นดังนี้

สามชั้น ท่อน 1

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
สร้อย	โด	ฟา	ลา	ซอล
	ฟ5	ฟ1	ฟ3	ฟ2
จังหวะที่ 1	เร	ซอล	ที	เร
	ฟ6	ฟ2	ท1	ท3
จังหวะที่ 2	ซอล	เร	ซอล	เร
	ฟ2	ฟ6	ฟ2	ฟ6
จังหวะที่ 3	ซอล	ลา	ลา	ลา
	ฟ2	ฟ3	ฟ3	ฟ3
จังหวะที่ 4	ซอล	โด	ซอล	ที
	ฟ2	ฟ5	ฟ2	ท1
สร้อย	โด	ฟา	ลา	ซอล
	ฟ5	ฟ1	ฟ3	ฟ2

หมายเหตุ ฟ = บันไดเสียง ฟา
ท = บันไดเสียง ที

จากลูกตกของเพลงสร้อยทะเล สามชั้น ท่อน 1 จะเห็นว่า การใช้โน้ตนั้น มีครบ 7 เสียง โครงสร้างของเพลงนั้นมีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ 2 บันไดเสียง คือ บันไดเสียง ฟา ประกอบด้วย ฟา ซอล ลา โด และเร และอีกบันไดเสียง คือ บันไดเสียง ที ประกอบด้วย ที โด เร ฟา ซอล และลา

สามชั้น ท่อน 2

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
สร้อย 1	ที	ฟา	ฟา	ที
	ท1	ท5	ท5	ท1
สร้อย 2	ที	ที	ฟา	ลา
	ท1	ท1	ท5	ท7
สร้อย 3	ที	ลา	ฟา	ซอล
	ท1	ท7	ท5	ท6
จังหวะที่ 1	ซอล	เร	ซอล	เร
	ฟ2	ฟ6	ฟ2	ฟ6

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 2	ซอล	เว	ซอล	ซอล
	ฟ2	ฟ6	ฟ2	ฟ2
จังหวะที่ 3	ซอล	ซอล	ซอล	ซอล
	ฟ2	ฟ2	ฟ2	ฟ2
จังหวะที่ 4	ซอล	ซอล		
	ฟ2	ฟ2		
สร้อย 1	ที	ฟา	ฟา	ที
	ท1	ท5	ท5	ท1
สร้อย 2	ที	ที	ฟา	ลา
	ท1	ท1	ท5	ท7
สร้อย 3	ที	ลา	ฟา	ซอล
	ท1	ท7	ท5	ท6

จากลูกตกของเพลงสร้อยทะแย สามชั้น ท่อน 2 จะเห็นว่า การใช้โน้ตนั้น มีครบ 7 เสียง โครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ 2 บันไดเสียง คือ บันไดเสียง ฟา ประกอบด้วย ฟา ซอล ลา โด และเว และอีกบันไดเสียง คือ บันไดเสียง ที ประกอบด้วย ที โด เว ฟา ซอล และลา

สองชั้น ท่อน 1

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
สร้อย	โด	ฟา	ซอล	ซอล
	ฟ5	ฟ1	ฟ2	ฟ2
จังหวะที่ 1	ซอล	ซอล	ซอล	เว
	ฟ2	ฟ2	ฟ2	ฟ6
จังหวะที่ 2	ซอล	ซอล	โด	เว
	ฟ2	ฟ2	ฟ5	ฟ6
จังหวะที่ 3	ซอล	ซอล	ซอล	ลา
	ฟ2	ฟ2	ฟ2	ฟ3
จังหวะที่ 4	ลา	ลา	ที	ที
	ฟ3	ฟ3	ท1	ท1
สร้อย	โด	ฟา	ลา	ซอล
	ฟ5	ฟ1	ฟ3	ฟ2

จากลูกตกของเพลงสร้อยทะแย สองชั้น ท่อน 1 จะเห็นว่า การใช้โน้ตนั้น มีครบ 7 เสียง โครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ 2 บันไดเสียง คือ บันไดเสียง ฟา

ประกอบด้วย ฟา ขอล ลา โด และเร และอีกบันไดเสียง คือ บันไดเสียง ที่ ประกอบด้วย โด เร ฟา ขอล และลา

สองชั้น ท่อน 2

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
สร้อย 1	ที	ฟา	ฟา	ที
	ท1	ท5	ท5	ท1
สร้อย 2	ที	โด	โด	ลา
	ท1	ท2	ท2	ท7
สร้อย 3	ฟา	ขอล	ขอล	ขอล
	ท5	ท6	ท6	ท6
จังหวะที่ 1	ขอล	ขอล	ขอล	เร
	ฟ2	ฟ2	ฟ2	ฟ6
จังหวะที่ 2	ขอล	ขอล	โด	เร
	ฟ2	ฟ2	ฟ5	ฟ6
จังหวะที่ 3	ขอล	ขอล	ฟา	ลา
	ฟ2	ฟ2	ฟ1	ฟ3
จังหวะที่ 4	ลา	ลา	ที	ที
	ฟ3	ฟ3	ท1	ท1
สร้อย 1	ที	ฟา	ฟา	ที
	ท1	ท5	ท5	ท1
สร้อย 2	ที	โด	โด	ลา
	ท1	ท2	ท2	ท7
สร้อย 3	ฟา	ขอล	ขอล	ขอล
	ท4	ท6	ท6	ท6

จากลูกตกของเพลงสร้อยทะเล สองชั้น ท่อน 2 จะเห็นว่า การใช้โน้ต นั้น มีครบ 7 เสียง โครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ 2 บันไดเสียง คือ บันไดเสียง ฟา ประกอบด้วย ฟา ขอล ลา โด และเร และอีกบันไดเสียง คือ บันไดเสียง ที่ ประกอบด้วย โด เร ฟา ขอล และลา

ชั้นเดียว ท่อน 1

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
สร้อย	โด	ฟา	ลา	ขอล
	ฟ5	ฟ1	ฟ3	ฟ2
จังหวะที่ 1	ฟา	ที	โด	เร
	ฟ1	ท1	ท2	ท3

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 2	มี	ซอล	มี	เร
	ฟ7	ฟ2	ฟ7	ฟ6
จังหวะที่ 3	ฟา	ลา	ฟา	ที
	ฟ1	ฟ3	ฟ1	ท1
สร้อย	โด	ฟา	ลา	ซอล
	ฟ5	ฟ1	ฟ3	ฟ2

จากลูกตกของเพลงสร้อยทะเล แยก ชั้นเดียว ท่อน 1 จะเห็นว่า การใช้โน้ตนั้น มีครบ 7 เสียง โครงสร้างของเพลงนั้นมีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ 2 บันไดเสียง คือ บันไดเสียง ฟา ประกอบด้วย ฟา ซอล ลา โด และเร และอีกบันไดเสียง คือ บันไดเสียง ที ประกอบด้วย ที โด เร ฟา ซอล และลา

ชั้นเดียว ท่อน 2

หน้าทับ มอญ	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
สร้อย 1	ที	ฟา	ฟา	ที
	ท1	ท5	ท5	ท1
สร้อย 2	ที	โด	ลา	ซอล
	ท1	ท2	ท7	ท6
สร้อย 3	ลา	ซอล	ซอล	ซอล
	ท7	ท6	ท6	ท6
จังหวะที่ 1	ลา	ซอล	มี	เร
	ฟ3	ฟ2	ฟ7	ฟ6
จังหวะที่ 2	มี	เร	มี	เร
	ฟ7	ฟ6	ฟ7	ฟ6
จังหวะที่ 3	ลา	ฟา	ลา	ที
	ฟ3	ฟ1	ฟ3	ท1
สร้อย 1	ที	ฟา	ฟา	ที
	ท1	ท5	ท5	ท1
สร้อย 2	ที	โด	ลา	ซอล
	ท1	ท2	ท7	ท6
สร้อย 3	ลา	ซอล	ซอล	ซอล
	ท7	ท6	ท6	ท6

จากลูกตกของเพลงสร้อยทะเล แยก ชั้นเดียว ท่อน 2 จะเห็นว่า การใช้โน้ตนั้น มีครบ 7 เสียง โครงสร้างของเพลงนั้นมีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ 2 บันไดเสียง คือ บันไดเสียง ฟา ประกอบด้วย ฟา ซอล ลา โด และเร และอีกบันไดเสียง คือ บันไดเสียง ที ประกอบด้วย ที โด เร ฟา ซอล และลา

ทำนองร้อง สามชั้น ท่อน 1

เพลง สร้อยทะเล

คว นัน ยอด ชาย พลาย ชุม พล
ทำ กล พุด เพียน
เป็น พง ลา

การวิเคราะห์ทำนองร้องเพลงสร้อยทะเล สามชั้น ท่อน 1 นั้น ลักษณะของทำนอง จังหวะแรกขึ้นต้นด้วยเนื้อร้อง วรรคแรกตอนท้ายมีการเอื้อนทำนองเชื่อมเข้าวรรคสอง แล้ว ท้ายจังหวะใส่เนื้อร้อง จังหวะที่ 2 เอื้อนทำนองไม่มีเนื้อร้องออก วรรคสองใส่เนื้อร้องท้ายเสียง คำว่า “พลายชุมพล” มีการผันเสียงร้องจากสูงไล่ลงต่ำ เป็นแบบเพลงมอญย้อยจังหวะ จังหวะที่ 3 ววรรคแรกใส่เนื้อร้อง วรรคสองใส่เนื้อร้อง จังหวะที่ 4 ววรรคแรกไม่มีเนื้อร้องใช้ การเอื้อนทำนอง ท้ายสุดจังหวะใส่เนื้อร้องและเอื้อนเสียงย้อยจังหวะคำสุดท้าย

ทำนองร้อง สามชั้น ท่อน 2

กู หรือ ชือ ส มิง
มัด ดรา บี
ดา กู ผู้ เรือง
ฤทธิ์ ธิ ไกร

ทำนองร้องของเพลงสร้อยทะเล สามชั้น ท่อน 2 จังหวะที่ 1 วรรคแรก ขึ้นต้นด้วยเนื้อร้อง วรรคสองมีเนื้อร้องเข้าท้ายจังหวะ จังหวะที่ 2 วรรคแรก เอื้อนทำนอง วรรคสอง ใส่เนื้อร้อง ท้ายคำว่า มัตรา เสียงสุดท้ายผันเสียงจากสูงลงเสียงต่ำเป็นสำเนียงมอญ จังหวะที่ 3 วรรคแรกและวรรคสองใส่เนื้อร้องเต็ม จังหวะที่ 4 วรรคแรกเอื้อนทำนอง วรรคสองใส่เนื้อตอน ท้ายเอื้อนเสียงย่อยจนคนตรีบรรเลงรับ

สองชั้น ท่อน 1

ทำนองร้องของเพลงสร้อยทะเล สองชั้น ท่อน 1 ใส่เนื้อเข้าทำนองเต็มไม่ค่อยมี เอื้อน แต่จะเน้นการเอื้อนเสียงเป็นสำเนียงมอญ ในจังหวะที่ 2 ตรงคำว่า กะละออน จากเสียง เร ผันไปยังเสียง ซอล

สองชั้น ท่อน 2

ทำนองร้องของเพลงสร้อยทะเล สองชั้น ท่อน 2 ใส่เนื้อเข้าทำนองเต็ม ไม่ค่อยมี เอื้อน แต่จะเน้นการเอื้อนเสียงเป็นสำเนียงมอญ ในจังหวะที่ 2 ตรงคำว่า “กรุงไกร” จากเสียง เร ผันไปยังเสียง ซอล เหมือนท่อน 1 และเอื้อนเสียงท้ายสุดของทำนองเพลงเหมือนกับ ท่อน 1

ชั้นเดียว ท่อน 1

ชั้นเดียวท่อน 2

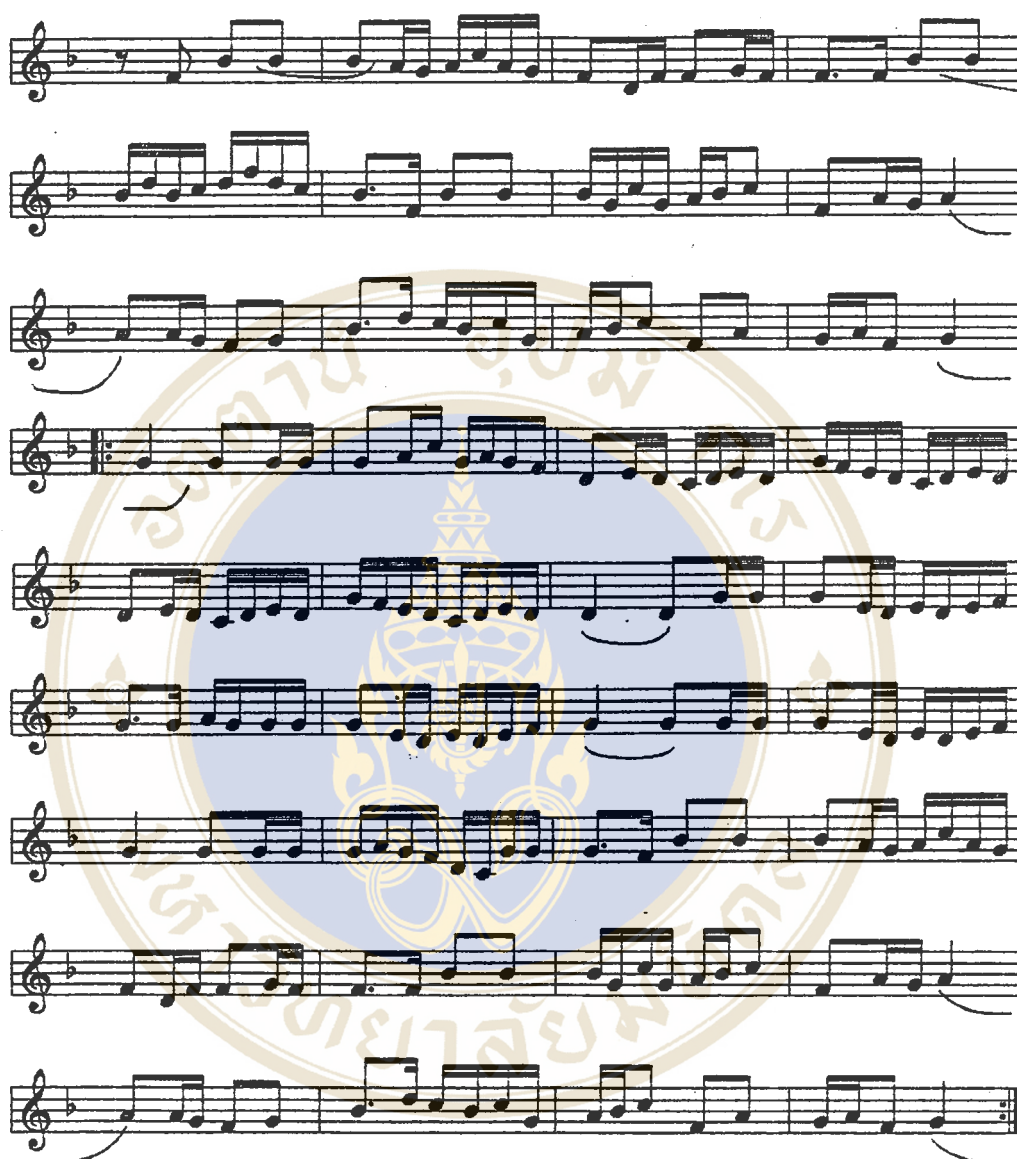
ทำนองร้องของเพลงสรว้อยทะแย ชั้นเดียว ท่อน 1 และท่อน 2 ทำนองร้องจะเป็นแบบเนื้อเต็ม ใช้คำร้องมากจนแน่นไปหมด

สามชั้น ท่อน 1

การวิเคราะห์ทำนองของเพลงสรว้อยทะแย สามชั้นท่อน 1 ประกอบด้วยสรว้อยทำนองเพลง ซึ่งจะบรรเลงรับปิดหัวท้ายของทำนอง เป็นทำนองที่มีลักษณะเด่นฟังแล้วจะพบว่า เพลงสรว้อยทะแย จังหวะที่ 1 วรรคแรกใช้เสียงโยนไปมาระหว่างเสียงซอล กับ เร ววรรคสอง ทำนองของเพลงที่มีสำเนียงมอญนิยมใช้ เช่น เพลงแขกมอญ เพลงสุรินทร์ทราวุธ จังหวะที่ 2 ววรรคแรกและวรรคสอง ใช้ทำนองเดียวกัน จังหวะที่ 3 ววรรคแรกทำนองเป็นจุดเปลี่ยนอารมณ์ ววรรคสองทำนองที่สำเนียงมอญ คือ ใช้เสียงซ้า - ลซซ - คดล นิยมใช้เพลงมอญ จังหวะที่ 4 ววรรคแรกใช้กลอนซ้าเสียงแบบเพลงมอญ ววรรคสองลงเสียงจบที่เป็นบันไดเสียงมอญ เสียงที่รับด้วยสรว้อย

สามชั้น ท่อน 2

การวิเคราะห์ทำนองของเพลงสร้อยทะเล สามชั้นท่อน 1 ประกอบด้วย ทำนองสร้อยซึ่งจะบรรเลงรับปิดหัวท้ายของทำนอง บรรเลงถึง 3 ครั้ง ทำนองสร้อยจะมี 3 จังหวะ ทำนองดนตรีมี 3 จังหวะครึ่ง และทำนองร้องมี 4 จังหวะ

ทำนองสร้อยของท่อน 2 เน้นการลากจังหวะจะพบบ่อยตลอด คือ --ฟท -ท-- และท้ายจังหวะ จะเป็นการลากจังหวะทั้งสิ้น มีการซ้ำเสียงแบบเพลงมอญทั่วไป

เนื้อทำนองเพลง จะใช้ทำนองซ้ำกันอยู่เรื่อย ๆ เช่น -มรด รมรช ฝมรด รมร และทำนอง ---- -ซซซ -มรม รมฟซ

สองชั้น ท่อน 1

ทำนองเพลงสร้อยทะเล สองชั้น ท่อน 1 รูปแบบของเพลงที่ต้นแบบในการขยาย เป็นเพลงสามชั้นและตัดลงเป็นชั้นเดียว โดยมีการบรรเลงสร้อยปิดหัวท้ายเพลง มีสร้อย 1 จังหวะ เนื้อทำนองเพลงมี 4 จังหวะ

สองชั้น ท่อน 2

ทำนองเพลงสร้อยทะเล สองชั้น ท่อน 2 รูปแบบของเพลงที่ต้นแบบในการ ขยาย เป็นเพลงสามชั้น ตัดลงเป็นชั้นเดียว โดยมีการบรรเลงสร้อยปิดหัวท้ายเพลงสร้อยของท่อน 2 มี 3 จังหวะ เนื้อทำนองเพลงมี 4 จังหวะ ลักษณะกลอนเพลงเป็นเพลงสำเนียงมอญ เน้น ทำนองที่เป็นการลักจังหวะเป็นสำคัญ

ชั้นเดียว ท่อน 1

ทำนองเพลงสรว้อยทะเล ชั้นเดียว ท่อน 1 ยังคงรักษาทำนองสรว้อยไว้ 1 จังหวะ
ส่วนเนื้อทำนองเหลือเพียง 3 จังหวะ ทำยรับด้วยสรว้อย 1 จังหวะ

ชั้นเดียว ท่อน 2

ทำนองเพลงสรว้อยทะเล ชั้นเดียว ท่อน 2 ยังคงรักษาทำนองสรว้อยไว้ 3 จังหวะ
วรรคท้ายสุดเน้นการลากจังหวะ ส่วนเนื้อทำนองเหลือเพียง 3 จังหวะ ทำยรับด้วยสรว้อย 3 จังหวะ

ลูกหมุด

ทำนองลูกหมัดเป็นการใช้เสียง ขอล กับ เสียงเร จากต่ำไปสูงและไล่เสียงเรียงลงมา และตัดทอนทำนองให้ย่นลงจนสุดเสียง ขอล จึงลงด้วยหน้าทับตะโพนและเปิงมาง พร้อมกับเครื่องจิ้งหะ

สรุปการวิเคราะห์ทำนองเพลงสร้อยทะเล แถ ทำนองสองชั้นเดิมที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เสาชารุ กรมหลวงนครราชสีมา ได้ทรงนิพนธ์ทำนองไว้ ต่อมานายมนตรี ตราโมท ได้แต่งทำนองดนตรีสอดรับร้อง ซึ่งในตอนแรก มี 1 จังหวะ ส่วนตอน 2 มี 3 จังหวะ เมื่อขยายเป็นสามชั้นนั้น ท่อน 2 เนื้อทำนองเหลือ 3 จังหวะครึ่ง และเมื่อตัดลงเป็นชั้นเดียวทั้งสองท่อน เนื้อเหลือเพียง 3 จังหวะครึ่ง

ทำนองร้องมีลักษณะการขับร้องที่แปลกไปกว่า 2 เพลงที่ได้วิเคราะห์ มีการขับร้องโดยใช้สำเนียงแบบมอญ คือ การผันเสียงให้เป็นแบบมอญ การใส่เนื้อร้อง จะเป็นแบบทันสมัย คือ เนื้อร้องมากการเอื้อนทำนองน้อย

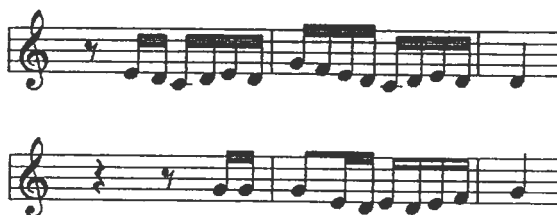
ทำนองบรรเลงที่มีลักษณะเด่น มีดังต่อไปนี้

ลักษณะทำนองสร้อยของสามชั้น ท่อน 1 ที่ผู้ฟังแล้วจำได้

ลักษณะสร้อยของสามชั้น ท่อน 2 เน้นทำนองดนตรีที่ลัดจังหวะเป็นสำคัญ เมื่อฟังมีการชะงักงัน ฟังแล้วเหมาะเพลงที่มีลีลาสนุกสนาน ในเนื้อร้องใช้ในการเยาะเย้ย

ทำนองทั้งสองนี้ใช้บรรเลงซ้ำ ๆ อยู่ในทำนองตามชั้น มักจะเป็นกลอนของเพลงมอญที่ใช้ทั่วไปด้วย

การใช้เสียงซ้ำท้ายนิยมมากในเพลงมอญ มีการกระโดดข้ามเสียงอยู่ เช่น ท้ายสุดของทำนอง

4.3.5 เพลงยอเร 2 ชั้น

เพลงยอเร อัตราสองชั้นของเก่า ประเภทหน้าทับปรบไก่ มีท่อนเดียว 5 จังหวะ ทำนองเพลงเป็นสำเนียงมอญ นักดนตรีไทยได้นำมาบรรเลงในเพลงขับเรื่องราชาธิราช เช่น ตอนพ่อลาวแก่นท้าวและตอนสมิงนครอินทร์ถวายตัว บทร้อง 2 ชั้น ที่นำมาใช้บทนี้ เป็นบทละครเรื่องราชาธิราช หลวงพัฒนพจน์ภักดี (ทิม สุขยางค์) เป็นผู้แต่งบทร้อง ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2512 นายบุญยงค์ เกตุคงได้นำเพลงยอเรมาขยายเป็นเพลงเถา นายจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ แต่งทางร้อง(สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทยภาคประวัติและบทร้องเพลงเถา, 2536:250-251)

การวิเคราะห์ลูกตกเพลง ยอเร สองชั้น มีรายละเอียด ดังนี้

สองชั้น เทียบแรก

หน้าทับ ปรบไก่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ถึง	ฉับ	ถึง	ฉับ	ถึง	ฉับ	ถึง	ฉับ
จังหวะที่ 1	-	ฟา	ฟา	เร	ซอล	โด	ลา	ที
	-	5	5	3	6	2	7	1
จังหวะที่ 2	ลา	ซอล	ลา	ที	ลา	ซอล	ลา	ที
	7	6	7	1	7	6	7	1
จังหวะที่ 3	ลา	ซอล	ลา	ที	ลา	ซอล	ลา	ที
	7	6	7	1	7	6	7	1

หน้าทับ ปรบไก่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 4	ที	เร	เร	ที	เร	ที	ที	ชอล
	1	3	3	1	3	1	1	6
จังหวะที่ 5	โด	เร	โด	ที	ฟา	โด	ฟา	ชอล
	2	3	2	1	5	2	5	6

จากลูกตกของเพลงยอเร สองชั้น เทียวแรก จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ในบันไดเสียง ที่ ประกอบด้วย ที โด เร ฟา และชอล

สองชั้น เทียวสอง

หน้าทับ ปรบไก่	คู่ที่ 1		คู่ที่ 2		คู่ที่ 3		คู่ที่ 4	
	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ	ฉิ่ง	ฉับ
จังหวะที่ 1	ฟา	ลา	ฟา	เร	โด	ลา	ที	ที
	5	7	5	3	2	7	1	1
จังหวะที่ 2	ฟา	ลา	ฟา	เร	โด	ลา	ที	ที
	5	7	5	3	2	7	1	1
จังหวะที่ 3	ลา	ชอล	ลา	ที	ลา	ชอล	ลา	ที
	7	6	7	1	7	6	7	1
จังหวะที่ 4	ที	เร	เร	ที	เร	ที	ที	ชอล
	1	3	3	1	3	1	1	6
จังหวะที่ 5	โด	เร	โด	ที	ฟา	โด	ฟา	ชอล
	2	3	2	1	5	2	5	6

จากลูกตกของเพลงยอเร สองชั้น เทียวสอง จะเห็นว่าโครงสร้างของเพลงนั้น มีกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงอยู่ในบันไดเสียง ที่ ประกอบด้วย ที โด เร ฟา และชอล

สองชั้น ท่อน 1

ทางร้อง

ถึง อา ลา แต่ ล่า พัง ย้ง มี หย่อน

ทางเครื่อง

ทำนองร้องวรรคแรกลูกตกเสียงไม่ตรงกับทำนองบรรเลง วรรคสองเสียงตรงกัน จังหวะที่ 1 เป็นการดำเนินกลอนเพลงที่มีสำเนียงมอญ ซึ่งพบในเพลงทั่วไป เช่น เพลงแขก มอญบางขุนพรหม เถา

ทางร้อง

เหมือน เลือ ซ่อน เล็บ ร้าย หาย เกะ กะ

ทางเครื่อง

ทำนองร้อง ลูกตกเหมือนจิ้งหะที่ 1 แต่รายละเอียดแตกต่างกันบ้าง จังหวะที่ 2 เป็นการซ้ำทำนองเดิมในจังหวะที่ 1

ทางร้อง

มี ให้ ใคร รู้ คิ นี เจ้า คะ

ทางเครื่อง

ทำนองร้องวรรคแรกลูกตกตรงกันระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง วรรคสองไม่ตรงกัน จังหวะที่ 3 วรรคแรกกับวรรคสองใช้ทำนองเหมือนกันใช้เป็นลูกล่อลูกขัด

ทางร้อง

ซึ่ง ทรง พระ บัญ ษา จะ ฆ่า พัน

ทางเครื่อง

ทำนองร้อง ลูกตกตรงกับทำนองบรรเลงทั้งสองวรรค จังหวะที่ 4 การดำเนินกลอนเพลงสำเนียงมอญ ซึ่งจะพบในเพลงแขกมอญ สามชั้น

ทางร้อง

จะ ฆ่า พัน

ทางเครื่อง

ทำนองร้อง ลูกตกตรงกับทำนองบรรเลงทั้งสองวรรค จังหวะที่ 5 วรรคแรกเป็นทำนองเด่นของเพลงฟังแล้วจะทราบว่าเป็นเพลงयोเร วรรคสองเป็นทำนองเหมือนกับเพลงนางครวญ สองชั้น วรรคท้ายสุดของจังหวะเพลง

สองชั้น ท่อน 2

ทางร้อง

มา บัง อาจ ตรัส ประกาศ ประ มาท เลือ

ทางเครื่อง

ทำนองร้อง ลูกตกตรงกับทำนองบรรเลงทั้งสองวรรค จังหวะที่ 1 ทั้งสองวรรคเน้น
ทำนองที่มีการลัดจังหวะเป็นสำคัญ

ทางร้อง

นึก ว่า เนื้อ แล้ว ชี จี หม่อม ฉั่น

ทางเครื่อง

ทำนองร้อง วรรคแรกลูกตกคลาดเคลื่อนจากทำนองบรรเลง ส่วนวรรคสองเสียง
ตรงกัน จังหวะที่ 2 ทำนองบรรเลงเหมือนกับจังหวะที่ 1

ทางร้อง

แม่น มิ เกรง อา ญา พระ ทรง ธรรม

ทางเครื่อง

ทำนองร้อง ลูกตกตรงกับทำนองบรรเลงทั้งสองวรรค จังหวะที่ 3 ทำนองบรรเลง
เหมือนจังหวะที่ 3 ในสองชั้น ท่อน 1

ทางร้อง

ผลา ชี วัน พระ องค์ คง วอด วาย

ทางเครื่อง

ทำนองร้อง วรรคแรกลูกตกข้อยังหวะมาตกห้องถัดไป วรรคสองลูกตกตรงกับ
ทำนองบรรเลง จังหวะที่ 4 เหมือนกับจังหวะที่ 4 ในสองชั้น ท่อน 1

ทำนองร้อง ลูกตกตรงกับทำนองบรรเลงทั้งสองวรรค จังหวะที่ 5 เหมือนกับ จังหวะที่ 5 ในสองชั้น ท่อน 1

สรุปลักษณะเด่น เป็นเพลงท่อนเดียว ที่นำไปใช้ประกอบการแสดงละครพื้นทางที่ เกี่ยวข้องกับมอญและพม่า เช่น เรื่องราชาธิราช รูปแบบของเพลง ดนตรีที่ซ้ำกัน 2 จังหวะ ส่วนท้ายของเพลงจะมีทำนองที่เหมือนกัน ทำนองที่เด่นจะอยู่ที่ต้นท่อน

ทำนองร้องเน้นลักษณะสำเนียงมอญเป็นหลักเนื้อร้องใช้บทละครเรื่อง ราชาธิราช ซึ่งเป็นการสงครามระหว่างพม่ากับมอญ การใส่เนื้อร้องค่อนข้างหนาแน่น

ทำนองที่มีลักษณะเด่น มีดังต่อไปนี้

ทำนองใช้เสียงซ้ำ เช่น ฟฟฟ หรือ ควรร วรรคสองเป็นสำเนียงมอญ

ทำนองเน้นการลัดจังหวะทั้งสองวรรค วรรคแรกทิ้งท้ายตัวโน้ต 1 ตัว ปล่อย จังหวะ วรรคท้ายปล่อยจังหวะว่าง 1 ห้อง

ทำนองในจังหวะที่ 4 จะให้เครื่องดนตรีเดี่ยว ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องเป่า เช่น ปี่มอญ หรือ ขลุ่ยเพียงออ บางครั้งอาจจะบรรเลงด้วยเครื่องตี เช่น ขอด้วง ซึ่งเป็นการอวดฝีมือของผู้ บรรเลง

ทำนองที่ท้ายจังหวะหน้าทับที่จะหมดทำนองเพลง เป็น Main Theme เป็น ทำนองเพลง ยอเว

สรุปการวิเคราะห์บทเพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ของกลุ่มนักดนตรีในวงดุริยางค์ จำนวน 5 เพลง ได้แก่ เพลงโหมโรงศรีสังคีต ออกชยะแขยง เพลงสุริโยทัยเถา เพลงพญาภูษร เถา เพลงสร้อยทะแยเถา และเพลงยอเร 2 ชั้น

เพลงโหมโรงศรีสังคีต สามชั้น มาจากเพลงสีนวล 2 ชั้น มี 2 ท่อน จังหวะหน้าทับสองไม้มี 8 จังหวะหน้าทับ เมื่อขยายได้ทำเป็น 2 เที้ยว และยังแต่งทางเปลี่ยนด้วย ใช้นับโน้ตเสียงซอล การเคลื่อนทำนองของลูกตก จบหน้าทับสุดท้ายเป็นเสียงซอล

เพลงสุริโยทัยเถา ขยายจากเพลงสุริโยทัย 2 ชั้น มีท่อนเดียว มีสำเนียงเขมร จังหวะหน้าทับปรบไก่ มี 4 จังหวะหน้าทับ ใช้นับโน้ตเสียงโด ลูกตกสุดท้ายของแต่ละท่อนจบด้วยเสียงเร แต่งขยายเป็นสามชั้น ทำนองสองชั้นมี 2 เที้ยวและแต่งเป็นทางเปลี่ยน ชั้นเดียวไม่มีเที้ยวเปลี่ยน ออกทางเครื่องและท้ายเพลงเดี่ยวรอบวงทุกเครื่องรวมทั้งกลองสองหน้า เป็นตัวอย่างเพลงเถาออกทางเครื่องที่นิยมใช้ในการประชันวงปีพาทย์ไม้แข็ง เนื้อขับร้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระศรีสุริโยทัย ซึ่งนายฉลาด คำมูลคดี เป็นผู้แต่ง แนวการขับร้องจะเป็นแบบของพระยาเสนาะดุริยางค์

เพลงพญาภูษร เถา ขยายขึ้นจากเพลงเหลือบแสงสี 2 ชั้น ซึ่งเป็นเพลงร้องรับของพวกลีเก มีท่อนเดียวจังหวะหน้าทับปรบไก่ 4 จังหวะหน้าทับ ใช้นับโน้ตเสียงโด ลูกตกสุดท้ายของหน้าทับเป็นเสียง โด แต่งขยายเป็นสามชั้น 2 เที้ยว สองชั้นเที้ยวแรก เป็นทางพื้น เที้ยวหลัง แต่งให้เป็นทางประสานเสียงแบบเพลงสำเนียงลาว ชั้นเดียวเป็นทางพื้น บทร้องนายบุญเลิศ นาคพินิจ เป็นผู้แต่ง เนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับช้างคู่บารมีของพระมหากษัตริย์

เพลงสร้อยทะแยเถา ขยายขึ้นจากเพลงสร้อยทะแย 2 ชั้น ซึ่งใช้ร้องประกอบการแสดงละครพื้นทาง คุรุมนตรี ตราโมท ได้แต่งสร้อยสำหรับสอดร้อง เป็นเพลง 2 ท่อน ใช้นับหน้าทับมอญ แต่งขยายและดัดลงเป็นเถา เพลงสำเนียงมอญ ใช้บรรเลงกับวงปีพาทย์มอญ ใช้นับโน้ตเสียง ฟา และ ที ปนกันอยู่ ลูกตกสุดท้ายจบด้วยเสียง ซอล เนื้อร้องอยู่ในเรื่องราชาธิราช

เพลงยอเร สองชั้น เป็นเพลงไทยสำเนียงมอญที่แต่งขึ้นใหม่ใช้ประกอบการแสดงละครเรื่องราชาธิราช โดยครูขึ้นและครูชั้น ดุริยางค์ ซึ่งต่อมา นายบุญยงค์ เกตุคงนำเอาเพลงยอเร 2 ชั้น ขยายเป็นสามชั้นและดัดลงเป็นชั้นเดียว จนครบเถา เนื้อเรื่องอยู่ในละครเรื่อง ราชาธิราช ใช้นับโน้ตเสียง ฟา และ ที จบลูกตกสุดท้ายของหน้าทับเป็นเสียง ซอล มีลักษณะพิเศษของเพลง คือ การบรรเลงเดี่ยวเครื่องดนตรี

จากการวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของวงบ้านบางลำภู จำนวน 5 เพลงพอจะพบลักษณะเฉพาะของแนวดนตรีวงบ้านบางลำภู วิวัฒนาการแนวเพลงว่า มีลักษณะผสมผสานจากสำนักดนตรีไทย บ้านดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงหลายแหล่ง และได้มีการพัฒนาแนวทางดนตรีให้เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของนักดนตรีกลุ่มนี้ แยกได้ดังนี้ คือ

1. สำนักของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) เป็นสำนักดนตรีใหญ่ซึ่งมีแหล่งอยู่ที่กองบัญชาการหลวงกรมมหรสพและบ้านที่สวนมะลิ ซึ่งสังกัดกับเจ้าพระยาธรรมาธิบดี สำนักดนตรีนี้มีชื่อเสียงในเรื่องการขับร้องไพเราะได้ตามลีลาอารมณ์ของเพลง แนวเพลงที่เป็นแบบของหลวง เพลงเกี่ยวกับขุนละคร

แนวการขับร้องแบบพระยาเสนาะดุริยางค์ ซึ่งได้ปรับปรุงวิธีการขับร้องให้มีลักษณะเป็นแบบใหม่ดังที่ พูนพิศ อมาตยกุล (2529:128) ได้บรรยายถึงผลงานดนตรีของพระยาเสนาะดุริยางค์ไว้ดังนี้

“...ท่านเป็นคนแรกที่ปรับปรุงการขับร้องของสยามประเทศให้ละเอียดละไม นุ่มนวลจะแจ้ง มีชีวิตจิตใจ และไพเราะต้องหูผู้ฟังโดยทั่วไป สมเป็นศิลปะการดนตรีชั้นสูงต่างจากการขับร้องที่มีมาแต่เดิม...”

การขับร้องใช้วิธีการขับร้องแบบพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม) และนำมาพัฒนาให้เป็นแบบของวงบ้านบางลำภู ด้วยการยัดจังหวะและสร้างรายละเอียดเพิ่มขึ้นดังที่ อาจารย์ อรรถพร บรรจงสิลปี(2532:123-124) ได้วิเคราะห์เพลงแม่ สามชั้น ของนักร้อง 6 ท่าน ได้แก่ คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ครูเจริญใจ สุนทรวาทิน ครูนิภา อภัยวงศ์ ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต ครูประชิด ขำประเสริฐ และครูแจ้ง คล้ายสีทอง จากตัวอย่างข้อมูลนักร้องจะเห็นว่า มีนักร้องที่เป็นต้นแบบของพระยาเสนาะดุริยางค์(แช่ม) คือ ครูเจริญใจ สุนทรวาทิน นักร้องที่อยู่ในบ้านบางลำภูคือครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต และครูแจ้ง คล้ายสีทอง พบว่ามีลักษณะพิเศษดังนี้

“...อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน ทางร้องของท่านมีการตกแต่งประดับประดา มาก เสียงที่ใช้นุ่มนวลอ่อนหวาน และเรียบ มีเสียงหนัก-เบา เพื่อเน้นความรู้สึก และอารมณ์เพลง ท่านเน้นความสำคัญของการผันเสียงคำร้อง ให้ตรงกับเสียงวรรณนาถูกต้องตามภาษา ก่อนที่จะผันไปหาทำนองหลักวิธีการร้องนี้ ท่านได้รับการถ่ายทอดจากพระยาเสนาะดุริยางค์ บิดาซึ่งเป็นผู้หาวิธีการปรับปรุงทางร้องให้ต่างจากการร้องแบบเดิม ...อาจารย์สุดจิตต์ ดุริยประณีต มีลักษณะพิเศษที่ต่างไป คือ การยัดจังหวะบ่อยครั้ง ส่วนอาจารย์แจ้ง คล้ายสีทอง มีการใช้เสียงหนัก-เบา และมีการใช้เสียงตกแต่งคำร้องมากกว่าท่านอื่น ๆ ”

2. บ้านศิลปบรรเลงหรือบ้านบาตร มีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูใหญ่ในบ้านดนตรีแห่งนี้ มีแหล่งที่ตั้งอยู่บริเวณชอยบ้านบาตร ใกล้กับสี่แยกแมนศรี บ้านดนตรีแห่งนี้มีชื่อเสียงในเรื่องการประพันธ์เพลงแนวต่าง ๆ มากมาย เช่น เพลงทางเปลี่ยน เพลงที่มีท่อนนำ เพลงทางเครื่อง รวมทั้งมีชื่อเสียงในเรื่องเทคนิคการบรรเลงระนาดเอก และเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ ในวงปี่พาทย์

แนวการประพันธ์เพลงแบบของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะพบว่าการแต่งทำนองดนตรีของกลุ่มนักดนตรีในบ้านบางลำภูใช้ลักษณะแบบครูหลวงประดิษฐไพเราะ ได้แก่ การแต่งทำนองดนตรีที่เป็นทางเปลี่ยนและเพลงท้ายเครื่องมีการเคี้ยวรอบวง แต่จะมีการพัฒนาแนวดนตรีเป็นแบบฉบับของตนเอง คือ ส่วนวงกลอนที่แตกต่างไปจากเดิม การประสานเสียงที่มีลักษณะอิทธิพลดนตรีตะวันตกมากขึ้นสืบเนื่องมาจากนักดนตรีในบ้านบางลำภู ส่วนหนึ่งจะเป็นนักดนตรีในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งได้มีการประยุกต์ดนตรีไทยเข้ากับดนตรีสากล เรียกวาดดนตรีแบบใหม่ว่า “ วงสังคีตสัมพันธ์ ”

3. แหล่งดนตรีมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ไพโรจน์ บุญผูก (2538:170) เขียนเล่าถึงการเรียนเพลงมอญของวงบ้านบางลำภู ไว้ดังนี้

“...เมื่อนักดนตรีวังดุริยประณีตได้ไปศึกษาเพลงมอญต่าง ๆ ไม่ว่าเพลงมอญรำหรือรำเจ้ารำผี อีกทั้งหน้าทับ ตะโพนมอญ เบิ่งมางคอก จากครูจำปา และครูบุญทิว ศิลปะดุริยางค์ ตลอดจนครูแทยม ดนขาว ซึ่งต่างล้วนเป็นหัวหน้าเป็นหัวหน้าวงปี่พาทย์มอญที่มีชื่อเสียงในย่านปากเกร็ดทั้งสิ้น...”

แนวเพลงมอญ จะมีลักษณะสำคัญ คือ เพลงซ้ำออกเพลงเร็ว หมายถึงเพลงบรรเลง สองชั้นและออกชั้นเดียว จะไม่นิยมการขับร้องสืบเนื่องจากนักดนตรีในบ้านบางลำภูมีชื่อเสียงทางการขับร้อง จึงได้นำเพลงมอญทั้งบางเพลงนำมาแต่งทางร้องและใส่บทร้อง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อเรื่องของราชาธิราช ทำให้วงบ้านบางลำภูมีชื่อเสียงในเรื่องเพลงมอญจนเข้าใจผิดว่า บ้านนี้มีเชื้อสายมอญ (สุจิตต์ ดุริยประณีต, สัมภาษณ์)

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษาบ้านบางลำภู ” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ 3 ประการคือ ดังนี้ คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านบางลำภู บุคคลในตระกูลที่เป็นนักร้องและนักดนตรีที่มีชื่อเสียง เครือญาติที่เป็นนักร้องและนักดนตรี ผู้ร่วมงาน และลูกศิษย์ของบ้านบางลำภู เพื่อศึกษารายละเอียดกิจการดนตรีไทยของบ้านบางลำภู วิธีการบริหารกิจการดนตรีในระบบครอบครัวรวมทั้งวิถีชีวิตนักดนตรีไทยของบ้านดนตรีแห่งนี้ และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ค้นหาถึงลักษณะเฉพาะด้านดนตรีของบ้านบางลำภูทั้งที่เป็นผลงานของเก่าและผลงานการประพันธ์เพลงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์นี้สรุปได้ 3 ประเด็น คือ

5.1.1 บ้านบางลำภู มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีประวัตินักร้องนักดนตรีในบ้านเป็นจำนวนมาก นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันแบ่งได้เป็น 4 ชั้นของตระกูลนับตั้งแต่ครูสุข ผู้เริ่มก่อตั้งเป็นชั้นพ่อจนถึงชั้นหลาน และมีนักร้องนักดนตรีจากภายนอก

5.1.2 กิจการของวงบ้านบางลำภู ประกอบไปด้วยกิจกรรมการบรรเลงดนตรีในลักษณะต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรี และกิจการการสร้างเครื่องดนตรีไทย นอกจากนี้ยังได้ทราบวิธีการดำเนินงานดนตรีของบ้านบางลำภู

5.1.3 ลักษณะเฉพาะในผลงานการประพันธ์เพลงของวงบ้านบางลำภู คือ วิธีการขับร้องที่ได้รับอิทธิพลจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุทธรวาทิน) ท่านองดนตรีประเภทเพลงไทยทั่วไปนั้น ได้รับอิทธิพลจากหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) และเพลงมอญได้รับอิทธิพลจากเพลงมอญของปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากข้อสรุปทั้ง 3 ประการดังกล่าว นำผลมาอภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.1 บ้านบางลำภู มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีประวัตินักร้องและนักดนตรีในบ้านเป็นจำนวนมาก นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันแบ่งได้เป็น 4 ชั้นของตระกูลนับตั้งแต่ครูสุขผู้เริ่มก่อตั้งเป็นชั้นพ่อจนถึงชั้นหลาน และมีนักดนตรีจากภายนอกเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีไทยภายในบ้านบางลำภู

บ้านบางลำภู เป็นสมญานามที่ใช้เรียกขานกันในวงการดนตรีไทย หรือที่รู้จักกันในอีกนามหนึ่ง คือ บ้านครุยประณีต มีแหล่งที่ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 83 ถนนลำภู (ซอยสามเสน1) แขวงสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ผู้ที่ก่อตั้งวงดนตรีไทย คือครูสุขและนางแถม เป็นบ้านที่มีชื่อเสียงในด้านการขับร้องและบรรเลงดนตรีไทยเป็นเยี่ยม บ้านบางลำภูประกอบไปด้วยตระกูลนักร้องและนักดนตรีที่เป็นหลัก คือ ตระกูลครุยประณีต เมื่อลูก ๆ ของครูสุขผู้ก่อตั้งคณะดนตรีนั้นได้สมรสกับนักดนตรีไทยในตระกูลอื่น ๆ เช่น ครุยพันธุ์ โตสง่า พิณพาทย์ รุ่งเรือง ชุ่มชูศาสตร์ เขียววิจิตร ฉัตรเอก เป็นต้น ทำให้เกิดความผูกพันกันเป็นเครือญาติ เท่ากับได้นักดนตรีมาเพิ่มในวงดนตรีบ้านบางลำภูเป็นอันมาก การตั้งถิ่นฐานกระจายตัวของกลุ่มลูกหลานนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้เคียงในบริเวณนั้น ซึ่งสะดวกต่อการติดต่อและเรียกให้ร่วมงาน แม้ว่าบางส่วนได้ขยายครอบครัวออกไปอยู่ภายนอกของย่านบางลำภู แต่ก็ยังสามารถติดต่อให้มาร่วมบรรเลงดนตรีได้

จากการรวบรวมจำนวนนักดนตรีภายในบ้านบางลำภู จะพบว่า ผู้ก่อตั้งบ้านจะมีพื้นเพเป็นนักดนตรีที่อยู่ในต่างจังหวัด นนทบุรี อยุธยา และนครสวรรค์ ได้อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ากรุงเทพฯ ถึงรุ่นที่ 2 ซึ่งเป็นชั้นลูก จะพบว่า ทุกคนเป็นดนตรีหมดยึดอาชีพทางด้านเป็นนักดนตรีไทยเกือบทุกคน ยกเว้นพี่สาวคนโต คือนางชุบ ชุ่มชูศาสตร์ แต่ก็สามารถสืบทอดได้ ที่ทุกคนเป็นดนตรีเพราะบิดาและมารดา เล็งเห็นถึงอาชีพการเป็นนักดนตรีนั้นสามารถอยู่รอดได้ ถึงรุ่นที่ 3 ชั้นหลาน จะพบว่า จะมีความสามารถทางดนตรีเป็นส่วนใหญ่ เพราะต้องคลุกคลีอยู่กับดนตรีครอบครัวหนึ่งจะมีเพียง 1 หรือ 2 คนที่เป็นนักดนตรี ครอบครัวที่มีลูกเป็นนักดนตรีมากที่สุด คือ ครอบครัวของนางชม รุ่งเรือง รุ่นที่ 4 ชั้นเหลน จะมีส่วนหนึ่งที่เป็นนักดนตรีจะมีจำนวนน้อยลงไป ส่วนหนึ่งกำลังศึกษาอยู่ จะพบว่า ในรุ่นที่ 2 ชั้น เป็นชั้นที่มีลูกเป็นนักดนตรีมากที่สุด จากการที่มีลูกหลานเป็นนักดนตรีจำนวนมาก ทำให้ได้เปรียบในการทำกิจการดนตรี เพราะสามารถจัดนักดนตรีได้ครบวงได้สะดวกรวดเร็ว ส่วนที่ขาดไปก็จะเรียกนักดนตรีที่เป็นลูกศิษย์และบุคคลภายนอกมาร่วมงานได้ครบตามความต้องการ

นักดนตรีของบ้านบางลำภูนั้นจะประกอบไปด้วยบุคคลภายในครอบครัวและเครือญาติเป็นหลัก ซึ่งจัดตามความสามารถของผู้บรรเลงในเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ ของวง

ปีพาทย์วงมโหรีและวงเครื่องสาย ส่วนเครื่องดนตรีโคที่ขาดผู้บรรเลงที่เป็นลูกหลาน จึงคัดเลือกจากลูกศิษย์ภายในบ้านหรือลูกศิษย์ที่สอนตามสถาบันการศึกษาต่างๆ และบุคคลภายนอก มาจากสถาบันดนตรีที่มีชื่อเสียงทั้งทางราชการและเอกชน เช่น นักดนตรีไทยจากกรมศิลปากร นักดนตรีไทยจากกรมประชาสัมพันธ์ นักดนตรีไทยจากกองดุริยางค์กองทัพบก ลูกศิษย์จากคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่อื่น ๆ อีกมากมาย การจัดนักดนตรีประจำวงต่าง ๆ บ้านบางลำภู จึงใช้ระบบทดแทนหรือหมุนเวียนนักดนตรี โดยใช้ลักษณะของประเภทวงเป็นสิ่งที่กำหนดตัวผู้บรรเลงดนตรี โดยคัดเลือกผู้ที่เห็นว่าดีที่สุดในช่วงเวลาที่ต้องม้งานบรรเลง ข้อสังเกตจะพบว่า มีนักดนตรีจำนวนมากที่เข้าไปร่วมบรรเลงดนตรีให้กับบ้านบางลำภู ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักดนตรีที่มีฝีมือดีแทบทั้งสิ้น

ความที่มีชื่อเสียงในการบรรเลงดนตรีจะเป็นที่ชื่นชอบของบุคคลทั่วไป บ้านบางลำภู จะเป็นบ้านที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นบ้านปีพาทย์เน้นด้านการปฏิบัติ จะพบว่า ลูกหลานภายในบ้านมีความสามารถทางด้านดนตรีเกือบทุกคน แต่จะมีบางส่วนที่ยึดถือเป็นอาชีพ และสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า บ้านบางลำภูนี้เป็นแหล่งด้านปฏิบัติการดนตรี คือ ลูกศิษย์ลูกหาที่ได้ผ่านศึกษาและปฏิบัติการด้านดนตรีไทย ณ ที่บ้านแห่งนี้ ส่วนหนึ่งจะได้รับยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ เช่น ครูมนตรี ตราโมท ครูท้วม ประสิทธิ์กุล ครูเสรี หวังในธรรม ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต และครูแจ้ง กล้ายสีทอง

ความสัมพันธ์ในเชิงสังคมของบ้านบางลำภู โดยสภาพวิถีชีวิตเป็นนักดนตรี จัดเป็นประเภทวงดนตรีของชาวบ้านวังานตั้งแต่ระดับของกลุ่มเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง จนถึงระดับชาวบ้านธรรมดา ซึ่งสามารถสร้างความสัมพันธ์ได้ทุกระดับอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจการดนตรีภายในบ้านเป็นอย่างมาก

5.2.2 กิจกรรมดนตรีของวงบ้านบางลำภู ประกอบไปด้วยกิจกรรมการบรรเลงดนตรีในลักษณะต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรี และกิจกรรมการสร้างเครื่องดนตรีไทย นอกจากนี้ยังได้ทราบวิธีการดำเนินงานดนตรีของบ้านบางลำภู

ผลการศึกษากิจกรรมดนตรีไทยในบ้านบางลำภู พบว่า งานแสดงและกิจกรรมย่อย ๆ หลายกิจกรรมที่นักดนตรีภายในบ้านบางลำภูได้ร่วมกันแสดงและผลิตออกมาเป็น 4 รายการ คือ

- 1) การบรรเลงและขับร้องเพลงไทย
- 2) การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงและการละเล่น
- 3) กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทย
- 4) กิจกรรมการสร้างเครื่องดนตรีไทย

การดำเนินงานในการจัดกิจการและการบริการทางด้านดนตรีอย่างครบวงจร ไม่ว่า จะกิจกรรมใดก็ตาม ที่บ้านบางลำภูสามารถหานักดนตรีหรือการแสดงประเภทต่าง ๆ ได้ ครบถ้วน เช่น งานบวช จะมีครูฆวนเป็นหมอทำขวัญให้ วงปี่พาทย์ที่รับจะเป็นวงของบ้านบาง ลำภู ต้องการหาภาพยนตร์บริเวณใกล้ จะมีกลุ่มจัดหนังกลางแปลง เป็นต้น ผู้นำในของบ้านจะ เป็นโดยการสืบเชื้อสายภายในครอบครัวเป็นหลัก นางแตงผู้เป็นมารดาจะมอบบุญแจกของบ้าน และห้องเก็บเครื่องดนตรีให้แก่ลูกชายหรือลูกสาวที่มีคุณลักษณะเหมาะสม มีความสามารถในการ จัดการวงดนตรีรวมทั้งมีความรู้ในเชิงวิชาดนตรีเป็นที่ยอมรับของวงการดนตรีไทย

ผลงานทางการบรรเลงดนตรีไทยและขับร้องเพลงไทย จะพบว่า บ้านบางลำภูได้ บันทึกผลงานออกในรูปแบบเสียงและแถบบันทึกเสียงที่มีจำนวนมากวงหนึ่งในประเทศ แต่ใช้ชื่อ คณะอยู่ 2 คณะ คือ คณะดุริยประณีตและคณะดุริยพันธุ์ ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงที่ยอดนิยมและ ฟังง่ายสำหรับบุคคลทั่วไปที่ฟังเพลงไทย เช่น เพลงบรรเลงดนตรีล้วน เพลงขับร้องประเภท 2 ชั้น เพลงที่เกี่ยวกับการแสดง ระบำบัง ละคร ลิเก เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทยของบ้านบางลำภู จะมี 2 ลักษณะ คือ

1) การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อประกอบอาชีพ กลุ่มผู้เรียน แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ ลูกหลานในตระกูลและเครือญาติ

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ บุคคลภายนอก ลูกศิษย์จากแหล่งต่าง ๆ มีทั้งที่เป็นนักดนตรี โดยอาชีพและเป็นนิสิตและนักศึกษา ตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนในลักษณะนี้ จะพบว่า ผู้เรียนจะเรียนด้านการขับร้องและเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์มากกว่าเรียนเครื่อง ดนตรีในวงเครื่องสาย

2) การเรียนการสอนดนตรีไทยเพื่อความเพลิดเพลิน หรือ การเรียนเสริมเพื่อเป็น ความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลภายนอกทั้งสิ้น ได้แก่ นิสิตนักศึกษา ตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มีตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษา ตลอดจนถึงระดับ มหาวิทยาลัย นักแสดงต่าง ๆ ภรรยาของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ หรือบุคคลสำคัญของบ้านเมือง สำหรับผู้เรียนในลักษณะนี้ จะพบว่า ผู้เรียนจะเรียนด้านการขับร้องและเครื่องดนตรีในวง เครื่องสายมากกว่าเรียนเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์

กิจการสร้างเครื่องดนตรีไทยในบ้านบางลำภู จะกล่าวได้ว่า เป็นอุตสาหกรรมภายในครอบครัวที่ไม่ได้เปิดเป็นทางการ ซึ่งเป็นลักษณะธุรกิจครอบครัว วิธีการค้าขายใช้ระบบซื้อ แล้วบอกต่อ มีการหมุนเวียนสินค้า ลูกค้าซื้อไปจากกลับมาขายคืนให้ ทางบ้านบางลำภูซื้อกลับ และนำมาตกแต่งใหม่ แล้วจึงขายต่อ ปัจจุบันกิจการการสร้างเครื่องดนตรีไทยได้ล้มเลิกไปแล้วแต่ยัง มีการติดต่อซื้อเครื่องดนตรีจากแหล่งขายดนตรีแหล่งอื่นโดยทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยจัดหา และซื้อเครื่องดนตรีที่มีคุณภาพให้กับลูกศิษย์

5.2.3 ลักษณะเฉพาะในผลงานการประพันธ์เพลงของวงบ้านบางลำภู คือ วิธีการขับร้องที่ได้รับอิทธิพลจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ทำนองดนตรีประเภทเพลงไทยทั่วไปนั้น ได้รับอิทธิพลจากหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และเพลงมอญได้รับอิทธิพลจากเพลงมอญของปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี

จากการรวบรวมผลงานการประพันธ์เพลงใหม่ของบ้านบางลำภู จะพบว่า ผู้เพลงส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลในตระกูลดุริยางค์ ในการวิเคราะห์บทเพลงจำนวน 5 เพลงของบ้านบางลำภู ได้แก่ เพลงโหมโรงศรีสังคีต เพลงสุริโยทัยเถา เพลงพญาकुณธรเถา เพลงสร้อยทะเลเถา และเพลงยอเว 2 ชั้น พอจะกล่าวถึงลักษณะดนตรีของบ้านบางลำภู ได้ว่า

1) การขับร้องเพลงไทยของบ้านบางลำภู ได้รับอิทธิพลจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ด้วยวิธีการขับร้องที่ใสอารมณ์และความรู้สึกลงไปบทเพลง เช่น การทำเสียงหนัก-เบา การแบ่งคำในบทร้อง เป็นต้น และมีการพัฒนาเพิ่มเติมจนเป็นลักษณะเฉพาะของบ้านบางลำภู คือ ใช้เทคนิคการยืดจังหวะมากขึ้น เพื่อจะได้ตกแต่งเสียงเอื้อนให้มีความละเอียดมากขึ้น มีการเอื้อนเสียงที่เป็นสัญลักษณ์เฉพาะตน และการขับร้องเสียงขึ้นนาสิก

2) ทำนองดนตรี ได้รับอิทธิพลจากหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) คือ การประพันธ์เพลงที่นิยมแต่งเพลงเป็นทางเปลี่ยนหรือเที่ยวเปลี่ยน เมื่อเพลงมีการบรรเลงเที่ยวกลับการประพันธ์เพลงในลักษณะมีลูกนำหรือ ท่อนนำ เพลงท้ายเครื่องและการเดี่ยวรอบวง ส่วนที่นักดนตรีบ้านบางลำภูได้พัฒนาให้มีลักษณะแตกต่างจากเดิม กลอนเพลง และวิธีการประสานเสียงที่มีลักษณะค่อนข้างเป็นเสียงสากล

3) เพลงมอญ ได้รับอิทธิพลเพลงมอญจากมอญอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มอญจังหวัดปทุมธานี ซึ่งส่วนใหญ่เพลงมอญนิยมบรรเลง 2 ชั้นและออกชั้นเดียว นักดนตรีในกลุ่มบ้านบางลำภู ได้พัฒนาการนำเพลงมอญต่าง ๆ มาใส่บทร้องเข้าไป ส่วนใหญ่ใช้เนื้อความในเรื่อง “ ราชาวีราช ” ซึ่งถ้าเป็นเพลงมอญแท้จะไม่นิยมขับร้อง เช่น เพลงมอญบางนางเกร็ง เพลงแน เป็นต้น

ปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากแหล่งข้อมูลที่ทำการศึกษา นั้น บ้านนักดนตรีที่มีขนาดใหญ่ บุคคลภายในบ้านและจำนวนของนักดนตรีที่ได้ร่วมงานนั้นมีจำนวนมาก การเก็บข้อมูลจะเก็บได้เพียงบางส่วนไม่ครบถ้วนเต็ม 100 % ในการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่บางครั้งข้อมูลต้องใช้เวลาในการประมาณการในเรื่องระยะเวลา เพราะผู้สัมภาษณ์จำปี พ.ศ.ไม่ได้ หรือตัวบุคคล จะจำชื่อจริงไม่ได้ จำได้แต่ชื่อเล่น บางครั้งจำชื่อจริงได้ แต่จำนามสกุลไม่ได้ นอกจากนี้มีเหตุการณ์บางเหตุการณ์ที่ผู้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลมีความคิดว่าเป็นเหตุการณ์ที่สะเทือนใจ หรือเป็นเรื่องส่วนตัวที่ผู้สัมภาษณ์ขอร้องให้งดเขียน ทำให้ข้อมูลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

5.3 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้ในการศึกษา และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

5.3.1 ข้อเสนอแนะด้านการศึกษา

ผลการศึกษา จะเห็นสภาพวิถีชีวิตนักดนตรีไทยในบ้านบางลำภู อันเป็นบ้านดนตรีที่มีชื่อเสียงของวงการดนตรีไทย ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรีเป็นแบบเบื้องต้นแบบหนึ่ง เนื้อหาบางตอนมีความเกี่ยวข้องกับประวัติดนตรีไทยซึ่งนำไปใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ดนตรีไทยเฉพาะด้านบุคคลและบ้านดนตรี ในด้านการบริหารกิจการดนตรีไทยของบ้านบางลำภู พอจะเป็นตัวอย่างการบริหารงานดนตรีที่น่าสนใจตัวอย่างหนึ่ง คงจะเป็นข้อมูลที่นำไปใช้ประโยชน์ได้บ้าง ในการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารหรือการจัดการกิจการดนตรีไทย

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

5.3.2.1 การศึกษาของผู้วิจัยในขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ยังมีรายละเอียดในแง่มุมอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น การเรียนการสอนดนตรีไทย กิจการการสร้างเครื่องดนตรี การจัดการวงดนตรีไทย เป็นต้น อาจจะมีการทำวิจัยเพิ่มเติมแบบเจาะลึก ทำให้ได้ข้อมูลที่มีรายละเอียดมากขึ้น

5.3.2.2 ควรจะมีการศึกษารายละเอียดของการดำเนินกิจการดนตรีในรูปแบบหรือลักษณะอื่น ๆ บ้านดนตรีในสายตระกูลอื่น ๆ ที่ยังคงประกอบอาชีพในการบรรเลงดนตรีเป็นหลัก รวบรวมข้อมูล เพื่อคู่มือในการส่งเสริมเรื่องประกอบอาชีพของบ้านดนตรีไทยในอนาคต หรือจะมีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบของดนตรีให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

5.3.2.3 หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดนตรีไทย ควรจัดหาวิธีการส่งเสริม อนุรักษ์ งานด้านดนตรีไทย เพื่อเกิดการสืบทอดวิชาเหล่านี้ต่อกันรุ่นหลัง ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพด้านดนตรีไทย

บรรณานุกรม

- กวี วงศ์พุม. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี ,2535.
- กรองแก้ว อยู่สุขและพิมพ์พร ศรายุทธ. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจ. กรุงเทพฯ : บริษัท ประยวรงค์ จำกัด, 2533 .
- กาญจนาคนพันธุ์. เมื่อวานนี้ตอนกรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2520.
- กำธร สติกรกุล. “ ความทรงจำ 34 ปีในองค์การการค้าของคุรุสภา. ” ใน 40 ปี องค์การการค้าคุรุสภา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2533.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. งานเชิดชูเกียรติ 100 ปี ครูพิมพ์ ปาปยะวาทย์ ครูและนักดนตรีเอกของไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์การพิมพ์ จำกัด, 2534 .
- คณะกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ ฯลฯ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. อักษรานุกรมนามสกุลพระราชทานใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2529.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- จงลักษณ์ ข้างปลื้ม. ตระกูลดุริยประณีต. ดุริยนิพนธ์ ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร , 2536.
- จินตนา สุนทรธรรม. ธุรกิจเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : บริษัทลิฟวิ่ง จำกัด, 2528.
- เจริญใจ สุนทรวาทิน. ข้าพเจ้าภูมิใจที่เกิดเป็นนักดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2530.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. ประวัตินักดนตรี. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์, 2513.
- จารุณี ศิริมงคลา . การศึกษาจินตภาพเกาะรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนผังภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- จุไรรัตน์ จันทน์ธำรง และ ยุพา คลังสุวรรณ. ประวัติทฤษฎีทางมานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรมโดยสังเขป. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 20. (5 พฤศจิกายน 2531) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. สังคตินิยมว่าด้วยดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์ , 2530.

เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี. “การศึกษาดนตรีไทยทางเลือกแห่งนิยามดนตรีวิทยาหรือมนุษยสังคีตวิทยา.” คำดนตรี. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มิถุนายน 2539 : 18-22.

ชมรมดนตรีไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. หนังสือที่ระลึกงานไหว้ครูดนตรีไทยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปีการศึกษา 2537. ณ ชมรมดนตรีไทย (สังกัดศาลา) กรุงเทพฯ : เจเนอรัล คอมพิวเตอร์กราฟฟิค, 15 มกราคม 2537.

ชลิดา ศรมณี และ พูนศรี เพียรสนอง. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : วิดตอ์การพิมพ์, 2524.

ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ.2325 - 2453 ด้านสังคม. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด กิตติวรรณ, 2519.

โชติ กัลยาณมิตร. พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง. กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการพิมพ์, 2518.

ณรงค์ชัย ปิฎกวัชร. สาหรานุกรมเพลงไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ม.ป.ป.

คณัย ไชยโยธา. พื้นฐานทางสังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2534.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานเสภา. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513.

ดำรงศรี ฐานดี. มานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536. ตำนานโทรทัศน์ไทย กับ จานง รังสิกุล. กรุงเทพฯ : ม.ป.ป. ,2538.

เทพชู ทับทอง. เล่าเรื่องไทย ๆ เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สองเรา, 2535.

ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายคชาวุธ อินทรทูต. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ : บริษัทจันทวานิชย์, 10 ตุลาคม 2528.

ที่ระลึกพิธีพระราชทานรางวัลการประกวดบรรเลงดนตรีไทย “ศรทอง” ถวายพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ครั้งที่ 1 พุทธศักราช 2536 ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐานและตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล. 14 ธันวาคม 2537 กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์เนต พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2537.

ที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพ เรืออากาศโองการ กลีบขึ้น. ณ สุสานหลวง เมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ : ศ.ส.การพิมพ์ ,14 มีนาคม 2521.

นาริปปวงศ์ประพันธ์, พด. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. วิทยาสารานุกรม. พระนคร : เกษมสัมพันธ์การพิมพ์, 2514.

นิพนธ์ กันธเสวี. มนุษย์สัมพันธ์เพื่อการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2528.

นิเทศ ดินณะกุล. “สถาบันสังคม” ใน สังคมและวัฒนธรรม. หน้า 208-226 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

นิยวรรณ วรณศิริ. มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบครอบครัว การแต่งงาน และเครือญาติ.

กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญรัฐการพิมพ์, 2528.

นันทนา กปิลกาญจน์. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2411 - 2453. กรุงเทพมหานคร :

โอ เอส พรินท์ติ้ง เฮาส์, 2538.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. “โอ้วา่คึกแล้วหนอ.” ใน ไหว้ครูดนตรี 7 กุมภาพันธ์ 2517 ชุมนม

ดนตรีไทย องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 77-83 กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2517.

บุญลือ วันทายนต์. “ครอบครัว.” ใน สังคมวิทยา มานุษยวิทยาเบื้องต้น. หน้า 156-168

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.

บทขับร้องเพลงขับต่าง ๆ. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายชั้น ดุริยประณีต ณ เมรุ

วัดสังเวชวิศยาราม 14 พฤษภาคม 2509.

บทละครของกรมศิลปากร. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางชุ่มช้อย

ดุริยพันธุ์ ณ ฌาปนสถานกรมตำรวจ กรุงเทพมหานคร : หจก. เกษมการพิมพ์,

24 พฤศจิกายน 2527.

ปรีดีเล, หมอ. อักษรวิธานศัพท์ พ.ศ.2416. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาราช, 2514.

ปิยะนาถ บุนนาค , ดวงพร นพคุณ และสุวัฒนา ธาดานิติ. คลองในกรุงเทพฯ : ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี (พ.ศ.2325-พ.ศ.2525).

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ปีพาทย์ไทย ปีพาทย์มอญ ปีพาทย์ขว. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นายชั้น ดุริย

ประณีต ณ เมรุวัดสังเวชวิศยาราม 11 มีนาคม 2497

ประชุมบทร้องเพลงไทย ภาค 3. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเหนียว

ดุริยพันธุ์ ณ เมรุวัดสังเวชวิศยาราม, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 31 สิงหาคม

2500.

ประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405 - 2411. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เหรียญทองการ

พิมพ์, 2511.

ประจิตร มหาหิง. สังคมวิทยาการเมือง : แนวคิดทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. ปัตตานี :

โครงการจัดตั้งสำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต

ปัตตานี, 2529.

ปราณี วงษ์เทศ. “วิเคราะห์ดนตรีไทยในแง่มานุษยวิทยาอย่างคร่าว ๆ.” ใน กมลรำพึงและ

ดนตรีไทย. หน้า 49-59 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2517.

_____. “ผู้หญิงสยาม บทบาทและสถานภาพของผู้หญิง ร่องรอยจากพิธีกรรมความ

เชื่อ.” ใน ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 11 ฉบับที่ 5 มีนาคม 2533 : 108-118.

ผะอบ โปษะกฤษณะ, พ.ต. และ สุวรรณ อุดมผล. วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลขาธิการวัฒนธรรม, 2523.

ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศ์ทัต. บ้านในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

พรพิมล จันทร์พลับ. สังคมวิทยา. เอกสารประกอบการเรียนวิชา สังคมวิทยา คณะวิชาสามัญ
สัมพันธ์ วิทยาเขตเกษตรพระนครศรีอยุธยา 2531 (อค์สำเนา)

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 2. พระนคร
: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2505.

พูนพิศ อมาตยกุล. “ เหนี่ยว ดุริยพันธุ์ นักร้องเพลงไทยชั้นเยี่ยมของชาติ. ” ใน ศิลปวัฒนธรรม. หน้า 39 - 51 ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 2522

_____. “ เหนี่ยว ดุริยพันธุ์ นักร้องเพลงไทยชั้นเยี่ยมของชาติ. ” ใน ศิลปวัฒนธรรม. หน้า 22-33 ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 2522.

_____. ดนตรีวิจักษ์. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามสมัย จำกัด, 2529.

_____. “ พระราชวังและวังกับการดนตรีไทย. ” ใน ดนตรีไทยประถมศึกษา
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระ
ชนมายุครบ 3 ครบ. หน้า 21-28 กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด,
2534.

พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ. นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์.
กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2532.

พิชิต ชัยเสรี. สังคีตคีตลักษณ์วิเคราะห์ (ดุริยางค์ไทย). เอกสารประกอบการสอนวิชา รวบรวม
ดนตรีไทย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ภาคต้น ปีการศึกษา
2534.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะในประเทศไทย คัดเลือกจากพิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติสาขาส่วนภูมิภาค. กรุงเทพฯ :อมรินทร์การพิมพ์, 2520.

ภัทรวดี ภูษาภิรมย์. สถานภาพของนักเปียโนไทยในสังคมไทย พ.ศ. 2411- 2458.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2536.

มนตรี ตราโมท. ม.ต. ปกิณกนิพนธ์. กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2538.

มนตรี ตราโมท และ วิเชียร กุลตันท์. ฟังและเข้าใจเพลงไทย. กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์
ไทยเชชม, 2523.

มานพ วิสุทธิแพทย์. ดนตรีไทยวิเคราะห์. กรุงเทพฯมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ขวนพิมพ์,
2533.

- มาศสุภา สีสุทอง. พัฒนาการของการศึกษาวิชาชีพดนตรีไทยในสมัยรัตนโกสินทร์.
วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 17. (1 กุมภาพันธ์ 2529) เชียงใหม่ :
โรงพิมพ์ช้างเผือก, 2529.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 26. (26-27 พฤศจิกายน 2538)
กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นท์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2538.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ส่วนท้องถิ่น, 2519.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. กรุงเทพฯ : บริษัท
อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2538.
- ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติและบทร้องเพลงเถา. กรุงเทพฯ :
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2536.
- รายงานการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักการขับร้องและโน้ตเพลง. โครงการดนตรี
ไทย- ปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2530.
- โรงเรียนวัดบวรนิเวศ. ดนตรีไทยมัธยมศึกษา ครั้งที่ 1. (18 สิงหาคม 2517) กรุงเทพฯ :
เทพนิมิตการพิมพ์, 2517.
- วิมาลา ศิริพงศ์. การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกสัล
และสกุลศิลปบรรเลง. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต สาขา
มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2534.
- วิจิตรมาตรา, ขน. 80 ปีในชีวิตข้าพเจ้า. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตการพิมพ์, 2523.
- ต้นสนีย์ วีระศิลป์ชัย. ชื่อบ้านนามเมือง. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเนส พรินติ้งเซ็นเตอร์, 2538.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “ ดนตรีและนาฏศิลป์ของชาววัดและชาววัง. ” ใน ดนตรีและนาฏศิลป์กับ
เศรษฐกิจและสังคมสยาม. หน้า 1-30. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์,
2535.
- ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, การประชันวงปี่พาทย์เฉลิมพระเกียรติ
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. (27 มิถุนายน 2535) กรุงเทพฯ : 2535.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. สยาม : ภูมิหลังของประเทศไทย ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรี
อยุธยา ราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พินเนส พรินติ้ง เซ็นเตอร์
จำกัด, 2534.
- ศิริรัตน์บุษบง, พระเจ้าวรวงศ์เธอ. และพูนพิศ อมาตยกุล. ทุนกระหม่อมบริพัตรกับการดนตรี.
กรุงเทพฯ : บริษัท จันทวานิชย์ จำกัด , 2524.
- ศรีพิไล ทองพรม. การศึกษาการถ่ายทอดทางวิทยุกระจายเสียง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหิดล 2538.

ศรีพิไล ทองพรม. การศึกษารายการดนตรีไทยทางวิทยุกระจายเสียง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล 2538.

ศิลป์ พีระศรี. ศิลปะสงเคราะห์ (พจนานุกรมศัพท์ศิลปะของชาวตะวันตก). กรุงเทพมหานคร : ไฟศาลศิลป์การพิมพ์, 2527.

ศิลปากร,กรม. กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อุดมศึกษา, 2521.

_____. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนโรงพิมพ์ยูไนเตค โปรดักชั่น, 2525.

_____. ประวัติผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปะ เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หัตถศิลป์, 2529.

_____. รายงานกิจการประจำปี 2495 - 2498. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, 2499.

_____. 78ปีของการรักษาศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2531.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2534.

เสฐียรโกเศศ. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ. เอ็น. ที., 2531.

สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. เล่ม 16 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2523.

สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2523.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529. เล่ม 8 กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529.

ส.พลายน้อย. บางกอก. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองการพิมพ์, 2503.

_____. เล่าเรื่องบางกอก. กรุงเทพฯ : เจริญรัตน์การพิมพ์, 2525.

สวัสดิ์ ภูเขาทอง. การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2532.

สมคิด บางโม. ธุรกิจทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, 2538.

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง. ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 15.

กรุงเทพมหานคร : ลิโธ - กรัฟ , 2526.

สถาบันไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. รายงานการสัมมนา “นาฏศิลป์และดนตรีไทย” 23-25 มิถุนายน 2515. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2522.

สุกรี เจริญสุข. “ดุริยางคศาสตร์ชาติพันธุ์.” ใน วสารานนดนตรี. ปีที่ 1 ฉบับที่ 12 ตุลาคม 2530 : 38-41.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. “ดนตรีไทยกำลังเดินทางเข้าพิพิธภัณฑ์.” ใน ไหว้ครูดนตรี 7 กุมภาพันธ์ 2517 ชุมนุมดนตรีไทย องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 92-102
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2517.

สุรพล วิรุฬักษ์. ลิเก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ, 2522.

สุเทพ สุนทรเกสัช. “ปัญหาการศึกษาาระบบเครือญาติและครอบครัวไทย.” ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ. หน้า 106-125 14 ธันวาคม 2507.

สุวรรณี อุดมผล. วรรณกรรมการแสดงของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประกายพริก, มปป
เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์. สุพจน์ โตสง่า “ระนาดน้ำค้าง” ลมหายใจไม่ยอมแพ้.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2537.

..... . บุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ : ระนาดไข่มุกหล่นบนจานหยก.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์เนต พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2535.

..... . “ครูศรี วรเศวรินทร์ ครูหมูนานของกรมศิลปากร.” วารสารศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 7 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2529 : 36-41.

แสงโสม เกษมศรี,ม.ว.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 3 พ.ศ.2325 - 2394. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2523.

50 ปี กรมประชาสัมพันธ์. ไม่ปรากฏที่พิมพ์ 3 พฤษภาคม 2526

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ต.จ. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 10 มีนาคม 2534 กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เนต พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2534.

อรรรรณ บรรจงศิลป์. “เปรียบเทียบทางร้องเพลงแม่ปะ.” ใน วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ 18 ฉบับที่ 1,2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2532 .

อดิศักดิ์ คำขันธ์. ธุรกิจอุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2525

อานันท์ นาคคง. บรรณาธิการ ลมไม่รู้โรย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสยามสปอร์ตซินิเคท จำกัด, 2535.

อานันท์ นาคคง. บรรณาธิการ ลมไม่รู้โรย โขยขายไหว้ครู. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

อุทัย สินธุสาร. สาหรานุกรมไทย. เล่ม 20 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2521.

Carter Harold. The Study of Urban Geography. 2 nd.ed. London : Edward Arnold, 1975.

David Morton. The Traditional Music of Thailand. London : University of California Press,Ltd., 1976.

Myers-Moro, Pamela. The Music and Musicians in Contemporary Bangkok : An Ethnography. University of California at Berkeley , 1988.

Percy A Scholes . The Oxford companion to Music. London : Oxford University Press), 1970.

Webster's Third New International Dictionary Unabridged Volume I. Merriam-Webster Inc. ,1981.

สัมภาษณ์

ครอบครัวเขยเกษ. สัมภาษณ์. 29 พ.ค.2536.

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเขตพระนคร. สัมภาษณ์. 15 กุมภาพันธ์ 2539.

จำนงค์ ส่งศรีวัฒน์. สัมภาษณ์. 7 มกราคม 2537.

ชม - ผวน รุ่งเรือง. สัมภาษณ์. 11 เมษายน 2537.

ชลอ ใจชื่น. สัมภาษณ์. 3 ตุลาคม 2536.

ชุดิมา นันทะวงศ์. สัมภาษณ์. 28 สิงหาคม 2538.

ดวงเนตร ดุริยพันธ์. สัมภาษณ์. 24 กุมภาพันธ์ 2537.

ทัศนัย พิณพาทย์. สัมภาษณ์. 11 ธันวาคม 2536.

เบญจรงค์ ธนโกเศศ. สัมภาษณ์. 26 เมษายน 2537 และ 10 พฤษภาคม 2537

ประไพ ฉัตรเอก. สัมภาษณ์. 17 มกราคม 2537

ปรีชา ชุ่มชูตาสดร์. สัมภาษณ์. 2 พฤศจิกายน 2536.

ปิ๊บ คงลายทอง. สัมภาษณ์. 26 สิงหาคม 2536.

ผกา ธีนวารชร. สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2536.

พูนพิศ อมาตยกุล. ผู้อำนวยการวิทยาลัยราชสุดา. สัมภาษณ์. 20 สิงหาคม 2537 และ 15 กุมภาพันธ์ 2538.

ศิริ วิชเวช. สัมภาษณ์. 17 พฤษภาคม 2537.

ศิริลักษณ์ ดุริยประณีต. สัมภาษณ์. 12 มีนาคม 2536.

สมชาย ดุริยประณีต. สัมภาษณ์. 4 กรกฎาคม 2536 และ 28 เมษายน 2537.

สรวง เอี่ยมแมน. สัมภาษณ์. 22 เมษายน 2536 และ 8 ธันวาคม 2536.

สุชาติ คล้ายจินดา. สัมภาษณ์. 16 สิงหาคม 2536.

สุดจิตต์ ดุริยประณีต. ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์. 4 กรกฎาคม 2536 ,

15,22 สิงหาคม 2536, 6 ,12 ธันวาคม 2536, 17,23 เมษายน 2537,

22 ตุลาคม 2538 และ 21 เมษายน 2539.

สุดา เขียววิจิตร. สัมภาษณ์. 6 ตุลาคม 2536 และ 28 พฤศจิกายน 2536.

สุพจน์ โตสง่า. สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2536.

สุรเดช กิมเปียม. สัมภาษณ์. 26 สิงหาคม 2536.

ม.ล.สุวัชร สวัสดิกุล. สัมภาษณ์. 27 สิงหาคม 2536.

พ.ท.เสนาะ หลวงสุนทร. สัมภาษณ์. 1 กันยายน 2538.

สุพจน์ โตสง่า. สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2536.

อำนวย รุ่งเรือง. สัมภาษณ์. 13 กุมภาพันธ์ 2537.

ภาคผนวก ก

ชีวประวัตินักดนตรีไทยบุคคลภายในบ้านบางลำภู

ชีวประวัตินักดนตรีไทยบุคคลภายในบ้านบางลำภูที่มีความสำคัญ ประกอบไปด้วยนักดนตรีดังนี้

1. ผู้ก่อตั้งบ้านบางลำภู ได้แก่ ครูสุข คุริยประณีต และนางแถม คุริยประณีต
2. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 1 ได้แก่ นางซุบ ชุ่มชูศาสตร์ ประกอบด้วย ประไพ ฉัตรเอก ปรีชา ชุ่มชูศาสตร์ และวีรศักดิ์ ชุ่มชูศาสตร์
3. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 2 ได้แก่ นายโชติ คุริยประณีต
4. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 3 ได้แก่ นายชัน คุริยประณีต
5. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 4 ได้แก่ นายชัน คุริยประณีต ประกอบด้วย สมชาย คุริยประณีต
6. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 5 ได้แก่ นางสาวดา เขียววิจิตร ประกอบด้วย นายฤกษ์ เขียววิจิตร
7. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 6 ได้แก่ นางแหม่มซ้อย คุริยพันธ์ุ ประกอบด้วย เทเนียว คุริยพันธ์ุ สุวรงค์ คุริยพันธ์ุ นฤพนธ์ คุริยพันธ์ุ และดวงเนตร คุริยพันธ์ุ
8. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 7 ได้แก่ นางชม รุ่งเรือง ประกอบด้วย ผวน รุ่งเรือง อำนวย รุ่งเรือง พงนิย์ รุ่งเรือง วาสนา รุ่งเรือง และพรพิบูลย์ รุ่งเรือง
9. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 8 ได้แก่ นางทัศนีย์ (คุริยประณีต) พิณพาทย์ ประกอบด้วย ประสงค์ พิณพาทย์ ทัศนัย พิณพาทย์
10. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 9 ได้แก่ นางสาวสุดจิตต์ (คุริยประณีต) อนันตกุล
11. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 10 ได้แก่ นายสืบสุด คุริยประณีต ประกอบด้วย สืบศักดิ์ คุริยประณีต

ส่วนนักดนตรีไทยบุคคลภายนอกบ้านบางลำภูนั้น เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง ประวัติส่วนตัว ชีวิตครอบครัวหรือผลงานด้านดนตรีจะมีหนังสือเกี่ยวกับดนตรีไทยได้รวบรวมไว้บ้างแล้ว ผู้วิจัยจึงไม่ได้รวบรวมมาไว้ในภาคผนวก

1. ผู้ก่อตั้งบ้านบางลำภู ได้แก่ ครูสุขและนางแถม คุริยประณีต

1.1 นายสุข คุริยประณีต

นายสุข คุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2428 ที่ตำบลบางเขน ใกล้วัดลุ่ม จังหวัดนนทบุรี บิดาชื่อน อิน มารดาชื่อน สุ่ม มีพี่ชาย 1 คน ชื่อ คำ มีพี่สาว 1 คน ชื่อ เปรม

ครูสุข คุริยประณีต เป็นผู้ที่มีนิสัยรักการดนตรี มาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่ออายุท่านได้ประมาณ 12 ปี ท่านได้เรียนวิชาดนตรีจากครูหงส์และพี่ชาย จนมีความรู้ความสามารถยึดถือเป็นอาชีพได้

ต่อมาเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) ซึ่งเป็นผู้บัญชาการกรมโยน ได้ตั้งคณะละครขึ้นที่บ้านของท่านและกำลังต้องการนักดนตรี ดังนั้นครูสุข คุริยประณีต จึงได้สมัครเข้าเป็นนักดนตรีตั้งแต่นั้นมา ได้รับราชการครั้งแรกในกรมมหาดเล็กเวรฤทธิ์ เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2446 มีตำแหน่งหน้าที่เป็นพิณพาทย์หลวงและได้รับพระราชทานเงินเดือนหรือเบี้ยหวัดอัตราปีละ 6 บาท และย้ายมาอยู่กรมโยธามหาดเล็กพิณพาทย์หลวงยศชั้นมหาดเล็กยาม ได้เงินเดือน ๆ ละ 20 บาท

ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติทรงตั้งกรมมหรสพขึ้น ให้มีข้าราชการประจำตามลำดับอาวุโส มียศตำแหน่งและอัตราเงินเดือน มีการปกครองเป็นหมวดหมู่ขึ้นตรงต่อกระทรวงวัง ในทำเนียบฝ่ายข้างในราชสำนัก แบ่งงานออกเป็นหลายแผนก เช่น กองโขนหลวง กองดนตรีฝรั่งหลวง กองช่าง กองดุริยางค์และกองแพทย์ เป็นต้น และโปรด ฯ ให้โอนข้าราชการในกรมโยนและกรมพิพาทย์จากบ้านเจ้าพระยาเทเวศร์ ฯ มารวมไว้ในกรมมหรสพที่ตั้งขึ้นใหม่

พ.ศ. 2457 ย้ายมาอยู่พิณพาทย์หลวง กรมมหรสพ เลื่อนเป็นสารวัตรยาม ได้รับเงินเดือน เดือนละ 25 บาท พ.ศ. 2458 ได้ยศบรรดาศักดิ์ เป็นพันจ่าเด็กษา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และสิ่งของที่ได้รับพระราชทานในขณะที่รับราชการ ดังนี้

พ.ศ. 2454 ได้รับพระราชทานเหรียญพระบรมราชาธิเศก (เงิน)

พ.ศ. 2458 ได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิ

ครูสุขจึงได้รับราชการเป็นพิณหลวง กรมมหรสพ โดยทำหน้าที่เป็นคนระนาดเอก และระนาดทุ้มเหล็ก (เวลาที่แสดงละครดึกค่ำบรรพ์) ดังที่รายงานเรื่อง “ การรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักการบรรเลงการขับร้องและโน้ตเพลง โครงการดนตรีไทย-พิพาทย์ดึกค่ำบรรพ์ ” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2530 : 29) กล่าวถึงความสามารถของครูสุข คุริยประณีตไว้ดังนี้

“ นายสุข คุริยประณีต มีฝีมือทางท้มเหล็ก ได้รับราชการในกรมมหรสพมาตลอด รัชกาลที่ 5 และที่ 6 เช่นเดียวกับท่านอื่น ต่อมาได้ลาออกราชการมาประกอบอาชีพ ส่วนตัวตั้งวงดนตรีของตนเอง ชื่อ คณะคุริยประณีต แต่ไม่มีเครื่องดนตรีที่พาทย ดึกดำบรรพ์ในคณะของตนทางร้องเพลงละครดึกดำบรรพ์นั้น ได้ให้ลูก ๆ ขอรับถ่ายทอดจากพระยาเสนาะคุริยวงศ์ไว้ จนต่อมาสามารถบันทึกเพลงละครดึกดำบรรพ์ ”

คุรุสขรับราชการอยู่ในกรมมหรสพจนถึง พ.ศ. 2461 ก็ลาออกมาตั้งวงดนตรีไทยเป็นของตนเอง ชื่อว่า “ คุริยประณีต ” ตามนามสกุลที่ได้รับพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

คุรุสข คุริยประณีตเป็นผู้ที่มีนิสัยใจคอเยือกเย็นสุขุมไม่ค่อยมีโมโหโทโส มีอุคตคติมั่นคงทำอะไรทำจริงไม่เหลาะแหละ เป็นคนสนุกสนานรักพี่รักน้องลูกหลานตลอดจนมิตรสหายเป็นอย่างดี ดังที่พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร ทรงเขียนไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพของคุรุสข คุริยประณีตว่า

“ ในบรรดาศิลปินคุริยวงศ์ไทยในคณะต่าง ๆ ที่คุ้นเคยชอบพอกับข้าพเจ้า คณะคุริยประณีต ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะเป็นผู้หนึ่งที่ชิดชอบกันมาก ได้ติดต่อกลือกคลีมา ราว 31 ปี ตลอดมาที่สนิทสนมกัน ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในตัวคุรุ คุรุเป็นผู้รู้แบบแผนของศิลปะแท้จริง เป็นคุรุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ถ่ายทอดศิลปะวิทยาให้แก่บรรดาศิษย์อย่างถูกต้องเปิดเผยและที่ข้าพเจ้าเคยสนใจในตัวคุรุสขเป็น อย่างยิ่ง ได้แก่ คุณสมบัติของความเป็มิตร คุรุสข คุริยประณีต เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติดีเลิศในเรื่องนี้ ท่านสามารถคบค้าสมาคมอยู่ในหมู่ของศิลปินทั่ว ๆ ไป ได้อย่างบริสุทธิ์ พ้นจากคำครหาในทางข้อัจฉริยะและความจงเกลียดจงชัง นับเป็นเรื่องประหลาดมาก ไม่ว่ามีงานไหว้ครู งานมงคลหรืองานอวมงคลใน หมู่คณะใด ข้าพเจ้าสังเกตเห็นคุรุสขเข้าร่วมกับเขาได้อย่างภาคภูมิใจ

ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินคุรุสขกล่าวตำหนิวิจารณ์ศิลปินคนใด และแม้แต่ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวคุรุสขเอง ข้าพเจ้าก็ไม่เคยได้ยินใครมากล่าวร้ายใส่หู คุรุสขเป็นผู้มีน้ำใจเป็นพรหมวิหารโดยสมบูรณ์ ไม่ว่าการอันเป็นธุระกิจของใคร ถ้าจะ ช่วยได้แล้วคุรุสขเป็นต้องอาสาช่วยเหลือโดยมิต้องให้ไหว้วาน ยิ่งเป็นงาน ที่มีบรรเลงที่พาทย ถึงแม้จะไกลแสนไกล การเดินทางจะยากเย็นอย่างไร ถ้าวางหรือคนขาด คุรุสข ซึ่งในขณะทีกล่าวนี้ มีวัยสังขารอันเรียกได้ว่าไม่ใกล้ ผึ่งเต็มทีแล้ว ต้องทรมาน ร่างกายร่วมไปกับเขาโดยไม่ยอมฟังคำทัดทานใด ๆ ทั้งสิ้น จนในที่สุด พาตัวไปประสพอุบัติเหตุถึงแก่ความตายก็ด้วยคติธรรม อันดีของตนนั่นเอง ในความคิดของข้าพเจ้าขอยกย่องคุรุสข คุริยประณีต เป็นศิลปินที่ดีคนหนึ่งอันสมควรที่ศิลปินจะจดจำเป็นพ่อพิมพ์ตัวอย่าง ”

ครูสุขเป็นที่รู้จักกันในฐานะผู้นำครอบครัวตระกูลดุริยประณีต ซึ่งเป็นบ้านดนตรีที่มีชื่อเสียงมากบ้านหนึ่ง ท่านเป็นผู้ปูพื้นฐานและปลูกฝังบุตรหลานให้มีความสามารถทางด้านดนตรี โดยที่ท่านจะเป็นผู้เริ่มต้นการสอนดนตรีให้แก่บุตรหลาน จนสามารถบรรเลงดนตรีได้ ท่านได้เชิญครู-อาจารย์ที่มีชื่อเสียงในการขับร้องและบรรเลงดนตรีของวงการดนตรีไทย มาให้ความรู้และเทคนิคการปฏิบัติเครื่องดนตรีต่าง ๆ เฉพาะด้านมาเพิ่มเติมให้แก่บุตรหลานของท่าน เพื่อให้ได้มีความรู้ครอบคลุมในเรื่องของดนตรีไทย พร้อมทั้งมีฝีมือเป็นเลิศและยังนำมาประกอบอาชีพได้

ศิษย์ของครูสุข ได้แก่ ลูกและหลานในตระกูลดุริยประณีต ที่ครูได้ถ่ายทอดวิชาและเทคนิคการเล่นดนตรีไว้ให้ นอกจากนี้ยังมีลูกศิษย์ลูกหาที่มาจากภายนอกบ้านอีกจำนวนหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ ได้ร่วมกันสร้างงานดนตรีจนวงศ์ตระกูลดุริยประณีตเป็นวงที่มีชื่อเสียงมากจนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2506 ครูสุข ดุริยประณีต ได้ร่วมเดินทางไปกับลูก ๆ ซึ่งใช้รถยนต์ทหารของกองทัพบก พนักงานขับรถเพิ่งจะหัดขับรถ จะไปบรรเลงดนตรีที่จังหวัดลพบุรี แต่การเดินทางได้สิ้นสุดลงเพียงอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เกิดอุบัติเหตุรถคว่ำเป็นเหตุให้ครูสุข ดุริยประณีต สิ้นชีวิตอยู่ใต้กองปีพายุที่ล้มทับลงมาทั้งวง รวมสิริอายุได้ 78 ปี

การสูญเสียครูสุข ดุริยประณีต นับเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของคณะดุริยประณีตและของวงการดนตรีไทย ซึ่งก่อให้เกิดความโศกเศร้าเสียใจแก่คณะดุริยประณีต อันได้แก่ ลูกหลานของท่านเป็นที่สุด ดังคำไว้อาลัยของลูก ๆ ของท่านที่เขียนลงในหนังสือ อนุสรณ์ ฉาปนกิจศพของครูสุข ดุริยประณีตว่า

พ่อ

พ่อ

อุปติลูกหญิงชายเป็นหลายคน
พ่อถนอมกลม่อมเกลี้ยงชบเลี้ยงลูก
ทั้งแสนทุกข์กัดฟันไม่ครั้นคร้าม

พ่อ

เกิดแล้วตายตายแล้วเกิดเกิดแล้วตาย
พ่อได้แก่ครูผู้สอนวิชาศิลป์
พ่อได้แก่พระของลูกผูกการุณ

พ่อจำ

ทุกเวลาบรรเลงเพลงดนตรี
เมื่อดีดสีตีกร่อมไม่พร้อมเพราะ
เมื่อผิดพลาดขาดครบพ่ออบรม

ผู้เกิดก่อชีวิตปฏิสนธิ์

เมื่อยามจนพ่อก็ทนพยายาม
จิตพันผูกผูกรักจนล้นหลาม
รักษางามความดีไม่มีคลาย

พระคุณพ่อแก่ลูกนี้เหลือหลาย

บ่เห็ดหายเลยแม้จะแทนคุณ
เป็นอาจิดนโอบเอื้อและเกื้อหนุน
แม้ข้องขุนขัดใจไม่เจียนตี

เคยเห็นหน้าพ่อทุกวันไม่ผันหนี

เคยได้มีพ่อนั่งตั้งขึ้นชม

พ่อเคยเคาะจังหวะประสานประสม
แสนเกลี้ยงวกลมพ่อลูกผูกสัมพันธ์

พ่อจำ
พ่อเคยเตือนปลอบลูกผูกขี้วัน
พ่อเคยบอกว่าดนตรีมีค่ามาก
พ่อเคยให้ความหวังตั้งมานะ
พ่อจำพ่อ พ่อไปอยู่ไหน
ขาดเสียงปี่ที่เคยขับขยับคลอ
หรือพ่อไปงานอื่นจนคืนคึก
แต่รอแล้วรอเล่าแสนเศร้าใจ
พ่อจำพ่อพ่อจำใจจาเอ๋ย
ที่เคยเล่นก็จะร้างลงสว่างซา
วอนสวรรค์เทวาโปรดอารักข์
ได้เสพสุขขอมฤตนิมิตวันครี

ถึงเวลาซ้อมเพลงบรรเลงสั้น
ว่าจหมั่นลูกเอ๋ยอย่าเลยละ
ให้บ้านบากมั่งสมศรัทธาผลึกผละ
อุตสาทะผีกฝนจนเพียงพอ
ที่หน้าวงดนตรีไม่มีพ่อ
เสียงตอดต่อน่าเสียดายเงียบหายไป
ลูกยังนึกได้ฟังปี่พราญนี้ใหม่
พ่อจากไกลไปลับไม่กลับมา
ที่ก่อนเคยล้อมลิ้นแล้วพ่อจำ
เคยเฮฮาที่จะเหิงสงบสงัน
ป้องพิทักษ์การุณคุณพ่อฉัน
เกษมสันต์เฝ้าฟ้าผาสุกเทอญ

1.2 นางแถม ดุริยประณีต

แม่แถม ดุริยประณีต นามสกุลเดิม เขยเกษ เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2433 ที่ตำบลตากลี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นบุตรตากล้อย และยายลิ้นจี่ เขยเกษ มีน้องชายร่วมบิดามารดาอีกคนหนึ่ง คือ นายชิต เขยเกษ

เมื่ออายุได้ 15 ปี แม่แถมได้ย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ กับคุณลุง คือ คุณพระภิรมย์ราชาสุทธิภาค ที่หลังวัดแจ้ง ข้างกุฎีเจ้าเซ็น ในสมัยนั้นทั้งละครนอกละครในกำลังเป็นที่นิยมกันมาก การบันเทิงต่าง ๆ ยังไม่แพร่หลายในปัจจุบัน ตามวังและตามบ้านของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่มีฐานะดีมักจะมีคณะละครเป็นของตนเอง แม่แถมได้หัดรำละครจนชำนาญ และได้เป็นตัวละครรำคนหนึ่งประจำวังกรมหมื่นวิลาศมเหศวร (วังเจ้าเจ๊ก) อยู่หลังตลาดนานา หรือ แถวโรงหนังภาพยนตร์บุศยพรรณ ซึ่งปัจจุบันถูกไฟไหม้ไปหมดแล้ว แม่แถมท่านสามารถแสดงทั้งละครนอกละครใน และที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ แสดงเป็นตัวพระสังข์ทอง อันเป็นตัวเอกของละครนอก เรื่อง “สังข์ทอง”

ต่อมาได้ย้ายไปอยู่กับคุณหญิงผาด ภริยาพระยาโยธาไพจิตร ผู้เป็นป้าที่คลองบางหลวง จนกระทั่งสมรสกับคุณพ่อสุข ดุริยประณีต ในปี พ.ศ. 2449 มีบุตรและธิดาด้วยกัน 11 คนดังนี้ ได้แก่

1. นางชูป ชุ่มชูศาสตร์
2. นายโชติ ดุริยประณีต
3. นายชื่น ดุริยประณีต

4. นายชั้น ดุริยประณีต
5. นางสุดา เขียววิจิตร
6. นางแซมซ้อย ดุริยพันธุ์
7. นางชม รุ่งเรือง
8. ด.ญ.ตุ๊กตา (เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก ๆ)
9. นางทัศนีย์ พิณพาทย์
10. นางสุตจิตต์ อนันตกุล
11. นายสืบสุด ดุริยประณีต
12. ค.ช.ไม่มีชื่อ (ถึงแก่กรรมยังไม่ได้ตั้งชื่อ)

เมื่อแม่แถมมีบุตรธิดามาจนถึง 4 คน ซึ่งทุกคนล้วนเป็นนักดนตรี ยังไม่มีลูกคนใดที่เป็นนักร้อง ท่านได้อธิษฐานจิตว่า หากมีลูกคนต่อไป ขอให้ได้เป็นลูกสาวเพื่อที่จะเป็นนักร้อง หลังจากนั้นไม่นานนักท่านก็มีธิดาอีก 5 คนที่เป็นนักร้องทุกคน ได้แก่ ครูสุดา เขียววิจิตร ครูแซมซ้อย ดุริยพันธุ์ ครูชม รุ่งเรือง ครูทัศนีย์ พิณพาทย์ และ ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต (อนันตกุล)

แม่แถม เป็นผู้มีใจความอดสาหะประกอบกับมีหัวทางการค้าขาย เมื่อได้สมรสกับครูสุขแล้ว ท่านเห็นว่า หากครูสุข ยังคงรับราชการคงจะไม่มีอะไรดีขึ้นเท่าไร จึงได้ลาออกจากราชการช่วยกันทำการค้าขาย สร้างโรงงานอุตสาหกรรมเล็ก ๆ ขึ้น จ้างช่างคนจีนที่มีฝีมือละเอียด ประณีต ชื่อ เจ็กฝน เจ็กสุข มีความสามารถในการต่อรางระนาดและกลึงไม้ ต่อไม้หรือเข้ามุมไม้ได้สนิทสวยงามเรียบร้อยเป็นที่เลื่องลือ ในการสร้างเครื่องดนตรีโดยอาศัยความรู้ทางด้านดนตรีจากครูสุข เป็นหลักสร้างเครื่องดนตรีไทยทุกชนิดขายจนมีชื่อเสียงทั่วไป จักว่า เป็นอุตสาหกรรมดนตรีในครอบครัว แม้กระทั่งตามหัวเมืองไกล ๆ ยังต้องเดินทางมาซื้อหาว่าจ้างให้ทำเครื่องดนตรีของครูสุข บางลำภู จนแทบไม่ทันขาย นับว่าเป็นแห่งแรกที่ทำเครื่องเป่าพาทย์ขายในครั้งนั้น

แม้ว่าแม่แถมท่านจะตั้งหน้าตั้งตาค้าขายสร้างหลักฐานให้มั่นคง แม่แถมไม่ละทิ้งความเป็นศิลปินและความมีใจรักในการร้องรำทำเพลง ยามว่างก็ให้ลูกหลานฝึกซ้อมขับร้องเล่นดนตรีกันไปไม่เว้นแต่ละวัน ฝากฝังให้เรียนขับร้องกับครูที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เช่น พระยาเสนาะดุริยางค์ จนลูกหลานของคุณแม่ทุกคน ได้มีความรู้แตกฉานในวิชาคีตศิลป์ยิ่งเป็นวิชาชีพสืบเชื้อสายกันเรื่อยมา และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายในนาม “ คณะดุริยประณีต ” ในปัจจุบัน

แม่แถมมักจะชอบให้บุตรหลานมาฝึกหัดดนตรีและขับร้องเพลง เมื่อยามใดที่บุตรหลานมาขับร้องเพลงให้ฟังท่านก็จะมีรางวัลเป็นเงินให้แก่บุตรหลานผู้นั้น ท่านก็จะเป็นผู้เริ่มฝึกหัดให้ลูก ๆ ร้องเพลง เมื่อตอนที่มีอายุมาก ๆ ร้องเพลงไม่ไหวแล้วก็จะเปิดเทปเสียงสอนให้ขับร้อง

แม่แถมได้ล้มป่วยกระเสาะกระแสะเรื่อยมาตั้งแต่อายุได้ 70 ปีเศษ ๆ ไปไหนมาไหนไม่สะดวก จึงได้แต่นั่ง ๆ นอน ๆ และได้รับความกรุณาเฝ้าพยาบาลจากแพทย์หลายท่านด้วยความเอาใจใส่เสมอมา จนกระทั่งวันที่ 15 ก.ย. 2515 เวลา 10 นาฬิกาเศษ ก็ถึงแก่กรรม ด้วยโรคชรา โดยอาการอันสงบ ณ บ้านเลขที่ 83 ถ.ลำภู กทม. รวมสิริอายุได้ 82 ปี 7 เดือน 23 วัน

2. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 1 ได้แก่ นางขุบ ชุ่มชูศาสตร์ ประกอบด้วย ประไพ ฉัตรเอก ปรีชา ชุ่มชูศาสตร์ และธีรศักดิ์ ชุ่มชูศาสตร์

2.1 นางขุบ ชุ่มชูศาสตร์

นางขุบ ดุริยประณีต เกิดเมื่อ วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2450 เป็นบุตรสาวคนโตของ ครูสุขและนางแถม ดุริยประณีต บิดามารดาได้ฝากเข้าไปเรียนการเรือนและทำอาหารและขนมกับป้าเหมที่เป็นต้นเครื่องในวังเจ้าเจ๊ก จนมีฝีมือทางทำขนมกลีบล้าควน ทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงน้องและฝึกให้น้องและลูกหลานช่วยกันทำขนมส่งขายที่ ตลาดยอด แต่เดิมเคยเป็นนักร้องของวงบิฑามาแต่ก่อน มีความสามารถบรรเลงเครื่องสายประเภทเครื่องสี่ ขอด้วงขออุ้ได้ เรียนจากสามัคคจารย์ซึ่งเป็นสโมสรวของข้าราชการครู ในสมัยก่อนมีการเปิดสอนดนตรีไทยให้แก่สมาชิกและคนทั่วไป ได้เคยร่วมวงกับครูละเมียด จิตตะเสวี ครูละม่อม ดุริยชีวิน อยู่ระยะหนึ่งแต่ภายหลังได้เลิกไป เพราะเวลาที่ไปบรรเลงดนตรีนั้นจะเป็นงานช่วยได้แต่ของข้าววย เช่น ผ้าเช็ดและของขวัญ จึงได้เลิกเล่นเพราะต้องหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ได้ต่อเพลงให้บุตรชายไว้เป็นพื้นฐานทางเครื่องสาย เครื่องมือขอด้วง เช่น เพลงโหมโรงโอยเรศ เป็นต้น ช่วงระยะเวลาหนึ่งเคยไปทำสวนและขายของในจังหวัดนครปฐมได้สมรสกับระเบียบ ฉัตรเอก มีบุตร 2 คน ได้แก่ บรรเลงกับประไพ ฉัตรเอก

หลังจากนั้นได้สมรสอีกครั้งกับสวัสดิ์อำเภอกะทุมแบน ได้แก่ นายปลั่ง ชุ่มชูศาสตร์ มีบุตร 3 คน ได้แก่ ปรีชา ชุ่มชูศาสตร์ เป็นนักดนตรีกองดุริยางค์ทหารบก ประชุม ชุ่มชูศาสตร์ ถึงแก่กรรม ธีรศักดิ์ ชุ่มชูศาสตร์ ปัจจุบันทำงานที่ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ

2.2 ประไพ ฉัตรเอก

เกิดเมื่อพฤหัสบดีที่ 7 เมษายน 2475 (ปีวอก) เกิดที่บ้านเลขที่ 113 ตำบลสามพระยา กรุงเทพฯ

บิดาชื่อ ระเบียบ ฉัตรเอก แม่ชื่อ ขุบ ดุริยประณีต คุณพ่อเสียชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก ๆ เริ่มต้นเรียนดนตรีนั้นได้เรียนฆ้องวงใหญ่กับน้าชาย ชื่อ ชื่น ต่อมาคุณแม่ส่งให้ไปเรียนดนตรีที่วัดม่วงบางแคพร้อมกับเรียนหนังสือไปด้วยจนกระทั่งโตจึงได้กลับมาที่บ้านมาช่วยเล่นดนตรีตามงานต่าง ๆ และช่วยคุณแม่ทำขนมกลีบล้าควนใส่ปี๊บไปส่งตามร้านขายขนม งานดนตรีเล่นตามคณะลิเกของนายฉลาด คำมูลคดี นายสุชิน เทวะผลิน นายทองเจือ โสภิต เรียนเพลงโหมโรง

เข้า โหมโรงเย็น เพลงหน้าพาทย์มาต่อกับครุฑม ปาปุยะวาทย์ ที่กรมประชาสัมพันธ์ ต่อมา
 ครูมนตรี ตราโมทจับมือให้ต่อเพลงโหมโรงกลางวัน ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ จับมือเพลงองค์
 พระพิราพ ที่โรงงานสุรา ครูพุ่มต่อทางระนาดทุ้ม เพลงเดี่ยวกราวโนและเพลงทยอยเดี่ยว ให้
 เรียนสีซอดั่งจากคุณแม่ เพลงโหมโรงไอยเรศ เพลงจรเข้ทางยาว การทำงานเป็นลูกจ้างกิน
 เงินภาคทดลองระยะนั้นได้ประมาณ 450 บาท โดยหัวหน้าคงศักดิ์ คำศิริ เป็นผู้แนะนำให้เข้า
 ไปทำงาน หน้าที่บรรเลงดนตรีตามรายการต่าง ๆ ต่อมาได้ย้ายมาทำงานที่โรงงานสุรา บางยี่
 ขัน โดยครูเข้มช่วย ดุริยพันธุ์เป็นผู้ฝากคุณสุนทร เมื่อ พ.ศ. 2512 จนกระทั่งเกษียณอายุ
 มารับบรรเลงดนตรีที่บ้านที่จังหวัดปทุมธานี

คุณประไพ จัตรเอก สมรสกับน้องสาวครูประสงค์ พินพาทย ชื่อ ตู พบกันที่ กรม
 ประชาสัมพันธ์ เพราะไปช่วยเหลือคุณทัศนัย พินพาทย ซึ่งเป็นหลานชาย มีบุตร 5 คน คือ

1. ด้อย ถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเด็ก
2. วิชาญ จัตรเอก เกิด ประมาณ พ.ศ. 2505 ขั้บรถตู้รับจ้าง และรับงานบรรเลง
 ดนตรีด้วย สามารถบรรเลงฆ้องวงและระนาดทุ้ม สมรสแล้ว ทางบ้านภรรยาไม่มี เครื่องดนตรี
 รับบรรเลงสำหรับงานดนตรีทั่วไป
3. กาญจนะ จัตรเอก เกิดประมาณ พ.ศ. 2511 เล่นเครื่องหนัง เป็นนักดนตรีประจำ
 อยู่ที่ถูกเกิดและรับงานดนตรีกับพวกตระกูลแสงทับทิม
4. เพ็ญจันทร์ จัตรเอก เกิดประมาณ พ.ศ. 2516 อยู่บ้านเลี้ยงหลาน
5. อรุณา จัตรเอก เกิดประมาณ พ.ศ. 2517 สามารถบรรเลงเครื่องสาย เป็นผู้
 แสดงประกอบบรรเลงดนตรีไทยในเรื่อง นางทาส

งานดนตรีมักจะบรรเลงที่วิทยุศึกษา วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ได้ต่อเพลง
 เดี่ยวไว้ให้หลานชายชื่อ สมพร แวมณี ได้แก่ เพลง เพลงพญาโคก เพลงสารถี เพลงแขก
 มอญ ทางฆ้องวงใหญ่ เพลงทยอยเดี่ยว เพลงเชิดนอก

ปัจจุบันคงรับบรรเลงดนตรีทั่วไป ในจังหวัดปทุมธานี งานบรรเลงส่วนใหญ่จะเป็นวง
 ปี่พาทย์มอญเสียส่วนใหญ่

2.3 ปรีชา ชุ่มชูศาสตร์

เกิดเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เป็นบุตรคนโตของนายปลั่ง ชุ่มชูศาสตร์ กับ
 นางชูป ดุริยประณีต บิดาพื้นเพเป็นคนวัดทองศาลางาม อยู่ตรงข้ามกับวัดนวลนรดิศ เป็นสัสดี
 อยู่ที่กระทุ่มแบน สมุทรสาคร คุณพ่อเสียชีวิตเมื่ออายุ 73 ปี ประมาณ พ.ศ. 2513 คุณแม่ชูป
 สามารถสีซอได้ เพลงมุล่ง เพลงฉิ่ง มีชื่อในการทำขนมกลีบลำดวนและส่งไปขายที่บ้านแม่โบ
 บางลำภู ปัจจุบันที่บริเวณห้างสรรพสินค้านิวเวิลด์

มีน้องชายอีก 2 คน ได้แก่ นายประทุม ชุ่มชูศาสตร์ และนายธีระศักดิ์ ชุ่มชูศาสตร์
เรียนสายมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมหาชัยนุกุลราช จ.สมุทรสาคร

เริ่มเรียนดนตรีในบ้านครุฑประณีตโดยตาสุขเป็นคนจับมือ เรียนฆ้องไทยจบโหมโรงเข้า
โหมโรงเย็น เรียนระนาดทุ้มเพลงมอญ เรียนเครื่องหนังจาก ม.ล.สุวัชร สวัสดิกุล ในช่วงอายุ
15-16 ปี คุณพ่อปลั่งได้ส่งให้คุณปรีชาไปเรียนดนตรีที่บ้านครูเปียง พูนเพิ่ม จังหวัดลพบุรี
อยู่ประมาณปีเศษ การเรียนที่บ้านนี้จะถูกปลูกแต่เข้าประมาณตี 5 ลูกขึ้นมาซ้อมมือ และยัง
ต้องออกไปเลี้ยงควายในนาด้วย หลังจากนั้นจึงย้ายกลับมากรุงเทพฯ ประมาณ พ.ศ. 2507
เป็นทหารเกณฑ์ปรานบุรี ต่อมาปี พ.ศ.2508 รับราชการทหารในกองดุริยางค์ทหารบกหน้า
ที่เป็นคนเครื่องหนังในวงปี่พาทย์ โดยการช่วยเหลือของพ.อ.ณรงค์ กิตติขจร มีหน้าที่สำคัญ
ได้แก่ เป็นครีมนเยอร์ประจำกองดุริยางค์ เดินนำขบวนสวนสนามในพิธีราชวัลลภ ทั้งใน
กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เรียนครีมนเยอร์จาก ครูทวี ไทยพยัคฆ์ ซึ่งเป็นครีมนเยอร์รุ่นก่อน
(ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว ด้วยโรคมะเร็งในกระดูกเผาที่อ่างทอง)

ปกติแล้วจะเป็นคนเครื่องหนังวงประชันประเภทเครื่องมอญโดยตีตะโพนมอญหรือ
เปิงมางคอก คู่กับคุณอำนวย รุ่งเรือง หรือคนอื่น ๆ แล้วแต่ความเหมาะสม นอกจากนี้เป็น
เพื่อนสนิทกับอาจารย์ปฐมรัตน์ ถิ่นธรณี เคยร่วมบรรเลงดนตรี ห้องอาหารมณีนยา ปัจจุบันเลิก
กิจการไปแล้ว ห้องสุวรรณพงศ์ แถวถนนศรีอยุธยาที่บ้านครุฑประณีต บ้านครุฑพันธุ์
ตามไปช่วยอำนวยการศึกษา กรมประชาสัมพันธ์บ้าง งานอื่น ๆ บ้าง

ผลงานที่บันทึกลงเป็นแผ่นเสียง ร่วมกับคณะดุริยพันธุ์ เช่น แผ่นเสียงทองคำ ตรานก
พิราบคู่ สเตอริโอ เพลงขับร้องโดย สุรางค์ ดุริยพันธุ์ (TTD 107 33 1/3 RPM และ
EX4690 แผ่นเสียงลงเพลย์ ตรามงกุฏ CTR250) แผ่นเสียงทองคำ ตรานกพิราบคู่ สเต-
อริโอ เพลงขับร้องโดยนฤพนธ์ ดุริยพันธุ์ สุรางค์ ดุริยพันธุ์

ชีวิตครอบครัว สมรสกับคุณสุภาพรณี โคตรสุ เกิดที่จังหวัดสุพรรณบุรี พื้นเพเป็นชาว
กรุงเทพมหานคร อยู่บริเวณวัดสามพระยา อาชีพเดิมขายยา เมื่อปีพ.ศ. 2509 ที่สโมสรเทศ
บาล หรือ ครีววังหน้าในปัจจุบัน บริเวณเชิงสะพานปิ่นเกล้า ปัจจุบันเป็นช่างตัดเสื้อค้าขายของ
ชำในแฟลตทหาร บุตร 2 คน

1.อนงค์นาฏ เกิดเมื่อ 9 เมษายน พ.ศ. 2510 จบการศึกษาจากเซนต์จอร์จ (ปวช.
เลขานุการ) ปัจจุบันทำงานที่ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ

2.ชมาพล เกิด เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 จบวิทยาลัยนาฏศิลป์ เอกเครื่องหนัง
สอบบรรจุรับราชการตำแหน่งครู 2 ประจำอยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ พัทยา ปัจจุบันได้ย้ายมา
เป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ อ่างทอง

จำสืบเอกพิเศษ ปรีชา ชุ่มชูศาสตร์ เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจวาย บนทางด่วน ซึ่งกลับจาก
ไปบรรเลงดนตรีที่บางบัวทอง กำลังจะนำเครื่องดนตรีไปส่งคืนที่บ้านอาจารย์ปฐมรัตน์ ถิ่น
ธรณี งานศพของ จ.ส.อ.พิเศษ ปรีชา มีการนำวงดนตรีพื้นเมืองอีสาน ไปลง มาบรรเลงซึ่ง

เป็นปรากฏการณ์ที่พบครั้งแรก นอกจากนี้ ยังมีวงดุริยางค์กองทัพบก วงโยธวาทิต มาร่วมบรรเลงทุกคืน ตั้งศพไว้ที่วัดตะพาน ห้วยขวางดินแดง เสียเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2537

2.4 ประชุม ชุมฆุศาสตร์

ประชุม ชุมฆุศาสตร์ เกิดประมาณ พ.ศ. 2488 (ปีระกา) เป็นคนตรี สามารถตีระนาดเอกได้ ปัจจุบันเสียชีวิต เมื่อปี พ.ศ. 2533 ฌาปนกิจเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2533 ภรรยาชื่อเล่น แดน มีบุตรชาย 2 คน

1. อภิชาติ เกิด พ.ศ. 2509
2. อภิเชษฐ เกิด พ.ศ. 2514

2.5 ธีรศักดิ์ ชุมฆุศาสตร์

ธีรศักดิ์ ชุมฆุศาสตร์ เกิดประมาณ พ.ศ. 2491 ปัจจุบันทำงาน ที่ธนาคารกรุงเทพ พาณิชยกรรม มีความสามารถบรรเลงดนตรีได้ เรียนร้องวงจากครูสมชาย ดุริยประณีต ทั้งฆ้องไทยและฆ้องมอญ ต่อจนถึงเพลงเดี่ยวต่าง ๆ มักจะไปประชันวง ภรรยาชื่อเล่น น้อย มีบุตรสาว 2 คน ชื่อ ปุ๊ก ทำงานธนาคารกรุงเทพพาณิชยกรรม และป่าน ทำงานที่หนังสือสยามรัฐ

(เรียบเรียงจาก คำสัมภาษณ์คุณประไพ ฉัตรเอก และคุณปวีณา ชุมฆุศาสตร์)

3. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 2 ได้แก่ นายโชติ คุริยประณีต

นายโชติ คุริยประณีต

นายโชติ คุริยประณีตเป็นบุตรคนที่ 2 ของสกุล “ คุริยประณีต ” บิดาชื่อนายสุข มารดาชื่อนางแถม เกิดเมื่อวันอาทิตย์ เดือนยี่ ปีระกา ตรงกับวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2452 ที่บ้านข้างวัดสังเวชวิศยาราม (บางลำภู) อำเภอพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร

เมื่อเยาว์วัยได้เรียนหนังสือวัดสามพระยา โดยเจ้าอาวาสในสมัยนั้นเป็นอาจารย์สอน ต่อมาโรงเรียนพาณิชยการตั้งขึ้นใหม่ในวัดนั้นจึงย้ายเข้าไปเรียนโดยเริ่มเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เลย เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ต้องย้ายมาเรียนต่อที่โรงเรียนวัดสังเวช เพราะทางโรงเรียนพาณิชยการมีแค่เพียงชั้นประถมปีที่ 4 เท่านั้น เรียนอยู่ที่วัดสังเวชจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วไม่ได้เรียนต่อที่ไหน

เนื่องจากบิดาเป็นนักดนตรีและยึดอาชีพแต่เดิมมา ความรู้สึกอันเกิดจากการที่ได้คลุกคลีกับวงดนตรีมาแต่น้อย ทำให้หันเหความสนใจมาอยู่ทางนี้เสียเช่นเดียวกับพี่น้องที่เป็นนักดนตรีและนักร้องกันทุกคน ซึ่งในที่สุดก็เจริญรอยตามบิดา และเป็นนักดนตรีที่มีความสามารถและมีชื่อเสียงมากผู้หนึ่งในวงการ

เริ่มชีวิตนักดนตรี โดยบิดาเป็นครูคนแรกจับมือต่อเพลงสาธุการ จากนั้นก็ค่อยแตกฉานในทางดนตรีขึ้น โดยการที่ได้รับฟังมาจนชินหู และจากการได้พบเห็นผู้อื่นบรรเลงแล้วจดจำที่ดี ๆ ไว้ ประกอบกับมีความสนใจมากขึ้น ความรู้ความสามารถก็ค่อยเพิ่มขึ้นเป็นลำดับเมื่อเห็นว่า มีความสามารถและมีความสนใจพอสมควรแล้ว บิดาจึงได้นำไปฝากเรียนกับครูผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้สูงขึ้น เช่น เรียนปีและการขับร้องกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) เรียนเครื่องหนังหน้าทับกับพระพาทย์บรรเลงมรณ (พิม วาทิน) เรียนร้องกับขุนระทึก แม่ส้มแป้น และครูกิ่ง เรียนเพลงมอญ พร้อมทั้งรำเจ้ารำผีและหน้าทับตะโพนมอญเปิงมางคอก่อนนับว่าเป็นของมอญแท้ ๆ จากครูจำปา ซึ่งเป็นครูปีพาทย์มอญอยู่ที่ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

เมื่อ พ.ศ. 2471 ได้ทำการสมรสกับนางวาสนา มีบุตรธิดารวมด้วยกัน 5 คน คือ

1. นางวิเชียร จารุวัฒน์
2. พ.ต.วิชาญ คุริยประณีต
3. นางชูวงศ์ บุญญาหาร
4. นายชวลิต คุริยประณีต
5. นางแนนน้อย สีขาว

นายโชติ คุริยประณีต ได้ถวายตัวเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กฝ่ายมหรสพในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2469 จนถึง พ.ศ. 2478 ทางราชการได้

โอนแผนกปีพาทย์และโขนหลวงมาเป็นแผนกดุริยางค์และนาฏศิลป์ไทย ขึ้นอยู่กับกองการ
สังกัด กรมศิลปากร

พ.ศ. 2469 ถวายตัวเป็นมหาดเล็กเข้ารับราชการเป็นพนักงานชั้น 4 ในกองพิณพาทย์
หลวง กรมมหรสพ สังกัดกระทรวงวัง รับพระราชทานเงินเดือน 20 บาท

พ.ศ. 2472 - 2475 ได้รับยศพันเอก

พ.ศ. 2478 ได้ถูกโอนย้ายจากงานช่างและกรมมหรสพ สำนักพระราชวังไปอยู่กรม
ศิลปากร ตามคำสั่งที่ 16/2478 ลงวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2478

พ.ศ. 2484 เลื่อนชั้นเป็นศิลปินจัตวา ได้รับเงินเดือน 35 บาท

พ.ศ. 2490 เลื่อนชั้นเป็นศิลปินตรี ได้รับเงินเดือน 80 บาท

พ.ศ.2497 เลื่อนชั้นเป็นศิลปินโท ได้รับเงินเดือน 160 บาท

ระหว่าง พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2510 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนก
ดุริยางค์ไทย นับเป็นคนที่ 4 ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งแผนกดุริยางค์ไทยขึ้น ผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่ง
แผนกดุริยางค์ไทยแต่เดิมจนปัจจุบันมีรายชื่อดังนี้

1. หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง)
2. นายมนตรี ตราโมท
3. นายโองการ กลีบขึ้น
4. นายโชติ ดุริยประณีต
5. นายเสรี หวังในธรรม

พ.ศ. 2513 ครูโชติได้เลื่อนขึ้นเป็นข้าราชการชั้นเอกตำแหน่งศิลปินเอกและรักษาการ
ในตำแหน่งศิลปินพิเศษ รับเงินเดือน 2750 บาท

บุคคลที่สำคัญในวงการดนตรีไทยหลายท่านได้กล่าวยกย่องถึงความสามารถของครูโชติ
ดุริยประณีต ที่มีมากมายหลายอย่างสมกับเป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงจนได้รับตำแหน่งหัวหน้า
แผนกดุริยางค์ไทย

พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร ได้กล่าวถึงครูโชติ ดุริยประณีต ในหนังสือพระราชทาน
เพลิงศพของครูโชติ ดุริยประณีต ไว้ดังนี้

“ โชติเป็นผู้ชายคนสุดท้ายในสกุลดุริยประณีต ที่เป็นนักดนตรีระดับฝีมือและ
เป็นเชื้อสายของปู่ช ย่าแถม ดุริยประณีต มาชั้นหลาน ๆ แม้จะได้พยายาม
ถ่ายทอดจนมีฝีมือดีอีกหลายคนแต่ก็ไม่ครบวงและพร้อมเพียงสกุลมานาน
เหมือนคนชั้นโชติ... ”

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวถึงครูโชติ ดุริยประณีต ในหนังสือพระราชทานเพลิงศพ
ของครูโชติ ดุริยประณีต ไว้ดังนี้

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวถึงครูโชติ ดุริยประณีต ในหนังสือพระราชทานเพลิงศพของครูโชติ ดุริยประณีต ไว้ดังนี้

“ ผมเคยบอกสักวาทให้คุณโชติร้องหลายครั้ง ได้สังเกตตั้งแต่แรกว่า คุณโชติร้องสักวาได้ถูกทั้งจังหวะกลอนและจังหวะดนตรี ผิดกับนักร้องบางคนเสียงดีฟังเพราะ แต่ร้องโดยไม่รู้จักจังหวะกลอน มาได้ทราบทีหลังว่าคุณโชติเป็นกวีอีกด้วย คุณโชติจึงมีปฏิภาณของกวี และมีอารมณ์ขันของนักกลอน...”

ครูมนตรี ตราโมท ได้กล่าวถึงครูโชติ ดุริยประณีต ในหนังสือพระราชทานเพลิงศพของครูโชติ ดุริยประณีต ไว้ดังนี้

“ พูดถึงความสามารถในทางดุริยางคศิลป์ของนายโชติแล้ว นับว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถมากผู้หนึ่ง บรรเลงเครื่องดนตรีได้ทุกอย่าง ดีระนาด ดีทุ้มดีฆ้อง เป่าปี่ สีซอ ดีตะโพน กลองแขก ได้ทั้งนั้น และได้้อยู่ในขั้นดีเสียด้วย นอกจากนั้นยังมีความสามารถในการขับร้องต่าง ๆ สมเป็นหน่อเนื้อเชื้อสายของตระกูลดนตรีจริง ๆ

เมื่อ พ.ศ. 2487 ข้าพเจ้ามีหน้าที่ควบคุมละครและดนตรีไปแสดง ณ รัฐกลันตัน ในงานราชาภิเษกสุลต่านรัฐกลันตัน ซึ่งขณะนั้นอยู่ในระหว่างสงคราม จะเอานักเรียนไปก็ไม่ได้และจำนวนจำกัด จำต้องเลือกแต่บุคคลที่มีความสามารถแสดงและบรรเลงได้หลาย ๆ อย่าง เพื่อเปลี่ยนผลัดพลิกแพลงไปได้ตามประสงค์ นายโชติก็เป็นผู้หนึ่งในจำนวนที่เลือกให้ไปและได้ปฏิบัติราชการได้โดยสมบูรณ์ทุกประการ”

อาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวถึงครูโชติ ดุริยประณีต ในหนังสือพระราชทานเพลิงศพของครูโชติ ดุริยประณีต ไว้ดังนี้

“ แต่ก่อนนั้น ข้าราชการศิลปป็นชายที่เป็นนักขับร้องในแผนกดุริยางค์ไทย ก็มีแต่นายเหนียว ดุริยพันธุ์ แต่ผู้เดียว ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้คุณมนตรี ตราโมท ซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกดุริยางค์ไทย ในขณะนั้นให้ช่วยจัดหานักร้องชายเพิ่มขึ้น คุณมนตรีจึงเลือกเอาโชติ ดุริยประณีตและสงัด ยมะคุปต์ ข้าราชการในแผนกดุริยางค์ไทยทั้งสองคน ให้หัดเป็นนักขับร้องด้วย โชติ ดุริยประณีต ก็สามารถปรับปรุงตัวเองและขับร้องได้ดี ทั้งเป็นกำลังสำคัญทางการขับร้องในการแสดงโขนชุดต่าง ๆ และในละครนอกเกือบทุกเรื่องที่กรมศิลปากร ปรับปรุงและนำออกแสดง ณ โรงละครอนคิลปากรเดิม ”

รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย	เมื่อ 4 ธันวาคม 2492
เหรียญรัตนาภรณ์	เมื่อ 1 กรกฎาคม 2493
เหรียญบรมราชาภิเษก	เมื่อ 7 มกราคม 2494
เหรียญจักรพรรดิมาลา	เมื่อ 5 ธันวาคม 2498
เบญจมาภรณ์ช้างเผือก	เมื่อ 5 ธันวาคม 2498
จตุรภรณ์มงกุฎไทย	เมื่อ 5 ธันวาคม 2499
เหรียญรัตนาภรณ์	เมื่อ 13 มิถุนายน 2503
เหรียญประธานาธิบดีลิบเก้	เมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2506 ต่างประเทศ
เหรียญขุนเจตนาธิปถุฎราชอิสริยาภรณ์	เมื่อ 10 เมษายน 2506
จตุรภรณ์ช้างเผือก	เมื่อ 5 ธันวาคม 2508
ตรียาภรณ์มงกุฎไทย	เมื่อ 5 ธันวาคม 2511

นายโชติดุริยประณีต ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2516 ด้วยอาการสงบ รวมสิริอายุได้ 64 ปี

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

ความสามารถในด้านการเป่าปี่ การบรรเลงปี่พาทย์ได้ทุกเครื่องและสามารถขับร้องเพลงได้เป็นอย่างดี เป็นผู้นำของบ้านอยู่ระยะหนึ่งระหว่างครูสุข และครูสุดจิตต์ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ประพันธ์เพลงไทยให้แก่คณะดุริยประณีต ซึ่งใช้เป็นผลงานประจำคณะ เช่น เพลงโหมโรงศรีสังคีต เพลงพม่ากำชับ และเพลงกราวรำมอญ เป็นต้น เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาด้านดนตรีไทยประเภทเครื่องหนังให้แก่ลูกหลาน ลูกศิษย์

(จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ครูโชติ ดุริยประณีต 2516)

4. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 3 ได้แก่ นายชื่น ดุริยประณีต

นายชื่น ดุริยประณีต

นายชื่น เป็นบุตรคนที่ 3 ของนายสุขและนางแถม ดุริยประณีต เกิดที่บ้านหลังวัดสังเวช วิทยาราม บางลำภู เมื่อวันศุกร์ ขึ้น 1 ค่ำ ปีกุน เดือน 3 ตรงกับวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2454

ได้เข้าศึกษาวิชาสามัญที่โรงเรียนพาณิชยการสามพระยา มีพี่สาว 1 คน ชื่อ ชุบ พี่ชาย 1 คน ชื่อ โชติ มีน้อง 6 คน ล้วนแต่เป็นนักดนตรีทั้งสิ้น ได้แก่ นางสาวตา (เชื่อม) เขียววิจิตร นางแหม่มซ้อย ดุริยพันธุ์ นางชม รุ่งเรือง นางทัศนีย์ พิณพาทย์ นางสาวจิตต์ ดุริยประณีต และนายสืบสุด ดุริยประณีต

เนื่องจากครูสุขผู้บิดาเคยเป็นคนระนาดของวังบ้านหม้อมาก่อน เคยรับราชการอยู่ในกรมมหรสพ และมีวงดนตรีส่วนตัวด้วย ดังนั้นครูชื่นจึงคุ้นเคยกับวงปี่พาทย์มาตั้งแต่เล็กจนอายุได้ 10 ปี บิดาจึงจับมือให้หัดเพลงสาธการ โดยให้เริ่มต้นตีฆ้องใหญ่ก่อน ตามแบบแผนของการฝึกหัดเบื้องต้นสำหรับนักปี่พาทย์ของศิลปินดนตรีไทย จนประมาณอายุ 15 ปีแล้วจึงเรียนเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ เพิ่มเติม จนสามารถตีระนาดเอกได้อย่างคล่องแคล่ว และเป็นคนระนาดเอกคนสำคัญของวงดุริยประณีตต่อมา แต่ด้วยครูชื่นมีเลือดเป็นศิลปินโดยตรงจากพ่อ สุขแม่แถม อยากจะดีเด่นทางศิลปินให้ดียิ่งขึ้นไป จึงให้พ่อฝากฝังเป็นลูกศิษย์พระยาเสนาะดุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทิน) และได้รับการฝึกฝนจนเป็นที่พอใจของครู และครูก็รัก เพราะครูชื่นเป็นคนระนาดเอกที่มีฝีมือประกอบด้วยรสมือดี ตีระนาดไพเราะและมีท่วงทำนองอยู่แล้ว และต่อมาก็ได้ประชันวงกับวงปี่พาทย์หลายวง ซึ่งประชันวงกันด้วยบังเอิญบังเจตนาบ้าง แต่ครูชื่นก็เอาตัวรอดมาได้ คนในวงการดนตรีไทยรู้จักครูชื่นในฐานะเป็นคนหนึ่งที่ทำให้คณะดุริยประณีตได้รับชัยชนะในการประชันปี่พาทย์จนเป็นที่รู้จักของศิลปินทั่วไป

ครูชื่นเล่าว่า เมื่อยังเป็นหนุ่มอยู่นั้น เข้า ๆ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทิน) จะต้องมาแวะที่บ้านบางลำภูแล้วต่อเพลงให้จนสายทุกวัน ตอนบ่ายจึงจะข้ามเรือไปบ้านครูโนรี เพื่อต่อเพลงให้ครูเหนียว

ในระยนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงราชย์ได้ประมาณ 2 ปี พระประยูรญาติผู้ใกล้ชิดโดยเฉพาะพระราชวงศ์จากวังบางขุนพรหมได้ เสด็จมาทรงดนตรีพร้อมด้วยพระเจ้าอยู่หัวเสมอ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวงมโหรีหลวงขึ้นใน พ.ศ. 2496 พระศุภสวามิภักดิ์ จึงได้นำตัวครูชื่นขึ้นเฝ้าถวายตัวด้วย ครูชื่นจึงได้เป็นศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ด้วย และได้เป็นคนระนาดเอกประจำวงหลวง นอกจากนี้ยังได้ช่วยอยู่ในวงปี่พาทย์วังบางคอกแหลมของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์อีกด้วย

ในระหว่างที่รับราชการอยู่นั้น ได้มีการประชันวงเป็นครั้งสำคัญยิ่งวังลัดดาวลย์ มีวงปี่พาทย์ด้วยกัน 3 วง วงที่ 1 ได้แก่ วงบางคอแหลม (ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) วงที่ 2 ได้แก่ วงบางขุนพรหม (ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต) และวงสุดท้ายวงที่ 3 (ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7) ครูชินเป็นคนระนาดที่กล้าหาญอาสาเข้าชิงชัยในครั้งนั้น โดยคนระนาดที่อยู่ร่วมกันหลายคนไม่มีใครรับอาสา ในคราวนี้ขึ้นได้ครูเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งท่าน คือ หลวงประดิษฐไพเราะ รับเป็นผู้ปรับวงและต่อเพลงเดี่ยวอาเฮีย ซึ่งมีเวลาซ้อมเพียง 8 วัน ไหนจะต้องซ้อมและต่อเพลงเดี่ยว แต่ก็เอาตัวรอดมาได้ในครั้งนั้น

พ.ศ. 2473 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ทรงจัดงานฉลองพระชนมายุครบ 4 รอบ มีการประชันพิณพาทย์ มีการนัดหมายให้แต่ละวงคิดประดิษฐ์ลีลาใหม่สำหรับเพลงบุหลัน เถา เข้ามาประชันกัน ครูชินได้เข้าประชันด้วยเป็นที่เลื่องลือว่าเป็นคนระนาดฝีมือดีมาก

และต่อมาเมื่อพ.ศ. 2478ทางสำนักพระราชวังได้โอนงานการช่างและมหรสพให้มาขึ้นอยู่ในกรมศิลปากร ครูชินยังคงอยู่ในราชการอีกประมาณ พ.ศ. 2485 ก็ได้ลาออกจากราชการ เพราะชอบบิฮฺระหว่างที่ออกจากราชการนั้น ครูชินได้ไปเป็นครูในที่ต่าง ๆ อีกหลายจังหวัดจนเป็นที่รู้จักของนักดนตรีทั่ว ๆ ไป อาทิ วงปี่พาทย์ของหมอมินเพ็งพงศา แห่งจังหวัดลพบุรีและวงของครูสกลแก้วเพ็ญภาค เป็นต้น

ครูชินได้ไปเดี่ยวระนาดเอกออกอากาศวิทยุกระจายเสียง กรมโฆษณาการเสมอ ๆ มีฝีมือจัดมากจนผู้ฟังกลุ่มหนึ่งในประเทศมาเลเซีย ทำ “ หมวกสามารถ ” ส่งมาให้ที่กรมโฆษณาการ ขณะนั้นมีอายุประมาณ 30 ปีเศษ

ครูชินแต่งงานครั้งแรกกับนางสาวมณฑิยา มีบุตรด้วยกัน 2 คน คนโตเป็นคนระนาดฝีมือดีชื่อสมชาย อายุรุ่นราวคราวเดียวกับนายสืบสุดน้องชายคนสุดท้อง แต่ถึงแก่กรรมตั้งแต่วัยหนุ่ม ต่อมาครูชินแต่งงานใหม่กับนางสาวดารา นาวีเสถียร นักร้องของกรมศิลปากร มีบุตรธิดาด้วยกันหลายคน บุตรชายคนโต ชื่อ ดนัย ปัจจุบันเป็นนักระนาดฝีมือดี นอกนั้นเป็นหญิงทั้งสิ้น

ทางด้านผลงานเพลงนั้น ได้ร่วมกับครูโชติ ผู้พี่ชายประดิษฐ์เพลงดับราชาธิราชตอนลาว แก่นท้าวกัณฑ์ รวมทั้งเพลงไทยสำเนียงมอญอีกหลายเพลง เช่น เพลงดาวกระจ่าง ในพระยาน้อยเพลงกระเหียงเหนือ เป็นต้น ลูกศิษย์ของท่านนอกจากนายสืบสุด ดุริยประณีต ยังมีสมชาย ดุริยประณีต สุรเดช กิมเปี่ยม สุพจน์ โตสง่า และเคยบอกเพลงให้นายบุญยงค์ เกตุคงด้วย วงดนตรีที่ท่านได้ช่วยปรับวงให้ นอกจากวงหมอมิน แห่งลพบุรีและวงนายสกล แก้วเพ็ญภาค แล้วมีวงสมภารหยัด วัดม่วง นครปฐม วงบ้านนายอุกับอีกหลายวงที่ปากเกร็ด นนทบุรี

สุดท้ายของชีวิตได้มาอยู่ที่ จังหวัดลพบุรี ล้มป่วยโดยโรคมะเร็งที่คอ จึงกลับมารักษาตัวที่บ้านเดิมโดยได้รับความช่วยเหลือจากแพทย์ที่รักษาโรคนี้โดยตรง แต่ก็ไม่ทุเลาลงได้ในที่สุด ก็จบชีวิตด้วยโรคมะเร็ง เมื่อวันที่ 9 เดือนมกราคม พ.ศ. 2507 ณ บ้านคูริยประณีต รวมอายุได้ 53 ปี

บทบาทในบ้านคูริยประณีต

มีความสามารถในด้านระนาดเอกและเครื่องดีทั่วไป มีความสามารถในการบรรเลงดนตรีประกอบแสดงโขน ละคร และประพันธ์เพลงไทย ผลงานส่วนใหญ่จะเป็นเพลงตับ เพลงมอญ

ที่จังหวัดนนทบุรี ไปช่วยครูสกล แก้วเพ็ญภาค ซึ่งเป็นเพื่อนกับครูชื่น เชิญให้ไปช่วยสอนอยู่ระยะหนึ่งมีลูกศิษย์ 2 คน ที่สำคัญ ได้แก่ ครูสุรเดช กิมเปี่ยม ครูละมุล ได้เล่าว่า ครูชื่นชอบดื่มกาแฟมากก่อนจะเรียนจะต้องไปซื้อมาให้ครู

ที่จังหวัดนครปฐม ได้ไปพักอาศัยที่บ้านครูหุบ ดุริยประณีต ซึ่งระยะนั้นได้ไปอยู่ค้ำของชำและของอื่น ๆ ที่แถบจังหวัดนครปฐม ครูชื่นได้ไปอาศัยอยู่กับพี่ สอนนักดนตรีในแถบนครปฐม หรือบางครั้งลูกศิษย์ปีพาทย์ในนครปฐม ก็จะเชิญครูชื่นไปสอนที่บ้านและให้พักอยู่ที่บ้านนั้น บางครั้งอยู่เป็นสัปดาห์ บางครั้งก็เป็นเดือน แล้วจึงย้ายไปอยู่ที่บ้านลูกศิษย์คนอื่น ๆ ต่อไป

ที่จังหวัดลพบุรี ได้ไปอยู่บ้านหมอมิน เพ็งพงศา เพื่อรักษาตัวอาการป่วย เป็นระยะ ๆ หมอมินให้ความช่วยเหลือรักษาให้ฟรี ครูชื่น จึงตอบแทนด้วยการต่อเพลงต่าง ๆ ให้แก่วงบ้านหมอมิน วิธีการต่อเพลงโดยครูชื่น เป็นคนตีระนาดแล้วให้หมอมิน จดบันทึกเป็นโน้ตเพลงไว้ ซึ่งปัจจุบันอยู่กับลูกชายคุณหมอมิน ซึ่งรับราชการอยู่ที่สถาบันราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี

เรียบเรียงจาก

(พูนพิศ อมาตยกุล, 2532 : 86-87 และหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายชื่น
คูริย ประณีต 2509)

5. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 4 คือ นายชั้น ดุริยประณีต ประกอบด้วย สมชาย ดุริยประณีต

5.1 นายชั้น ดุริยประณีต

นายชั้น ดุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2457 ณ ตำบลบางลำภูบน อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนที่ 4 ของนายสุขและนางแถม ดุริยประณีต เมื่อเจริญวัยได้เล่าเรียนหนังสือไทยที่โรงเรียนแนบวิทยา เนื่องจากวงศ์ตระกูลทั้งฝ่ายบิดาและมารดา ดำเนินอาชีพในทางบรรเลงปี่พาทย์ มีวงปี่พาทย์ประจำที่บ้าน นายชั้น ดุริยประณีต จึงนับว่าเกิดและเติบโตในวงปี่พาทย์ เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการแปลกอย่างใดที่นายชั้นจะมีนิสัยรักในการศึกษาทางดุริยางคศิลป์มาตั้งแต่เด็ก ๆ

ในด้านการศึกษาวិชาดนตรี เริ่มเรียนจากบิดาเมื่ออายุราว 5-6 ปี พออายุได้ 7 ปี ก็ติดตามบิดามารดาไปรับงานดนตรีปี่พาทย์ได้ อายุได้ 10 ปี ก็ตีฆ้อง ตีระนาด ตีกลองได้คล่อง จากนั้นบิดาได้ส่งตัวเข้าไปอยู่ที่บ้านพระยาธรรมาธิราชย์ ถนนพระอาทิตย์ เวลาโรงเรียนเปิด ก็เรียนหนังสือที่โรงเรียนครูแนบ ในวัยหนุ่มได้เข้าสังกัดวงปี่พาทย์และมหรสพหลวง ประจำท้าววังหลวงมาตลอดสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นศิษย์ของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) โดยพระยาเสนาะฯได้กรุณามาดูระนาดให้จนถึงบ้านและได้เป็นศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลวงบำรุงจิตเจริญ (รูป สาตนวนิลัย) อาจารย์มนตรี ตราโมท และครูสอน วงฆ้อง จนมีความชำนาญในการบรรเลงปี่พาทย์ได้รอบวง (ยกเว้นปี่)

พออายุย่างเข้า 13 ปี ในพ.ศ. 2467 เจ้าพระยาวรวงศ์ไพพัฒน์ เสนาบดีกระทรวงวัง ในกรมปี่พาทย์และโขนหลวงสังกัดกระทรวงวัง ใ้รับเยาวยงเข้าฝึกหัดโขน ละคร ดนตรี ปี่พาทย์ ในกรมปี่พาทย์และโขนหลวง สังกัดกระทรวงวัง เพิ่มเติม ข้าราชการที่รับทอมาจากกรมมหรสพ นายชั้นก็ได้เข้ารับราชการเป็นพนักงานชั้น 4 ในกรมนี้ด้วย ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2469 นั้น โดยได้รับเงินเดือน ๆ ละ 15 บาท ต่อมาถึง พ.ศ. 2478 ได้โอนกิจการฝ่ายโขนละครคนดนตรีปี่พาทย์จากกระทรวงวังมาขึ้นอยู่กรมศิลปากร นายชั้นก็โอนมาอยู่แผนกดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร และก็ได้รับราชการประจำอยู่ในแผนกนี้ต่อมาจนตลอดชีวิต ครั้งสุดท้ายได้รับเงินเดือน ๆ ละ 60 บาท

ต่อมานายชั้นได้อุปสมบทณพัทธสีมาวัดสังเวชวิศยาราม เมื่อ พ.ศ. 2482 พรรษาหนึ่ง แล้วลาสิกขาบทออกมารับราชการตามเดิม

นายชั้น ดุริยประณีต แต่งงานกับน.ส.จิตรา โชติมัย บุตรีพระผ่านท้าวอง เมื่อ พ.ศ. 2475 มีบุตรด้วยกัน 3 คน คือ

1. นายชูใจ ดุริยประณีต (เคยรับราชการอยู่กองทัพอากาศ ปัจจุบันอยู่สังกัดสำนักพระราชวัง)
2. นายสมชาย ดุริยประณีต (ปัจจุบันอยู่กองการสังคีต)
3. นายวิชา ดุริยประณีต (ถึงแก่กรรม)

โดยปกตินายชันเป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารีต่อญาติมิตรทั่วไปมีนิสัยใจคอสุขุมเยือกเย็น รื่นเริงอยู่ตลอดเวลา แม้ในขณะที่มีเหตุอันน่าจะหงอยเหว และมีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีอุปการคุณอย่างมั่นคง สิ่งที่นายชันรักเป็นชีวิตจิตใจก็คือ วิชาดุริยางคศิลป์ได้อุตสาหะพยายามฝึกฝนตนเองและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอโดยเฉพาะด้านปี่พาทย์ไทย ปี่พาทย์มอญ และปี่พาทย์ชวา เป็นสิ่งที่สนใจมาก แม้ฝีมือจะไม่ถึงเป็นเอกแต่ก็นับว่ามีความรู้ในหลักวิชาพอตัวทีเดียวทั้งเป็นผู้ที่มีความคิดเปลี่ยนแปลงให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ เมื่อมีการกระจายเสียงได้เจริญกว้างขวางขึ้น นายชันก็ได้รวบรวมตั้งเป็นคณะทำการส่งกระจายเสียงชื่อว่า “คณะศิลปดุริยางค์” ซึ่งทายาทได้รับช่วงควบคุมต่อมาจนบัดนี้

ครูชันได้ร่วมงานกับครูโชติ ผู้พี่ชาย แต่งเพลงไว้มากมายเพลง ในด้านการสอนมีศิษย์คนสำคัญคือครูบุญงค์ เกตุคง ครูสมาน ทองสุโชติ ครูสืบสุข ดุริยประณีต ม.ล.สุรภักษ์ สวัสดิกุล ครูจิรัช อาจณรงค์ และศิษย์วงดนตรีปากเกร็ด วงวัดปะขาว ตำบลสีตุ๊ก อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

นายชันได้ป่วยกระเสาะกระแสะด้วยโรคตับพิการมาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2496 อาการทรุดลงเป็นลำดับจนถึงวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2496 ก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคนั้น รวมอายุได้ 39 ปี

(เรียบเรียงจาก หนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นายชัน ดุริยประณีต เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2497 ณ เมรุวัดสังเวชวิศยาราม หน้า ก-ค)

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

ครูชัน เป็นผู้มีความสามารถในด้านเครื่องดีได้ทุกเครื่อง มีความสามารถเป็นพิเศษในด้านฆ้องวง ฆ้องมอญ เป็นผู้ถ่ายทอดด้านฆ้องวงให้แก่ลูกหลานและลูกศิษย์

จัดตั้งคณะ “คณะศิลปดุริยางค์” โดยมีครูชันเป็นหัวหน้าคณะ ภรรยาเป็นโฆษกประกาศรายการ หรือเป็นผู้ดำเนินรายการของคณะละครนี้ด้วย

5.2 ครูสมชาย คุริยประณีต

ครูสมชาย (หมัด) มือฆ้องคนสำคัญแห่งวงคุริยประณีต ทายาทของครูชั้น เกิดเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2479 ที่บ้านบางลำภู กรุงเทพฯ ปัจจุบันอายุ 59 ปี

ชีวิตนักดนตรีของครูหมัด เริ่มต้นเมื่อเด็ก ๆ ได้ไปช่วยตีเครื่องกำกับจังหวะ เช่น ฉิ่ง และกรับ ใหว่งปีพาทย์ประกอบลิเกคณะหอมหวล คณะลิเกวิกิตลาดทุเรียน ประมาณ 3-4 ขวบ เมื่อครูมีอายุได้ 8 ปี เริ่มหัดฆ้องวงใหญ่ที่บ้านคุริยประณีต โดยเรียนจากปู่สุม คุริยประณีต ด้วยความขี้เกียจต่อสาธุการไม่จบ ย่าแถมตามครูดนตรีมาช่วยสอน คือ ครูหงษ์ อยู่ตรอกพระสวัสดิ์ และครูอยู่ พวงพรหม ส่วนมากต่อเพลงดับ เพลงเรื่อง และ เพลงเดี่ยว

หลังจากนั้นก็เข้าเรียนที่โรงเรียนนาฏศิลป์ จึงได้มีโอกาสเรียนกับครูหลวงบำรุงจิตรเจริญ (รูป สาดาวิลัย) การสอนของครูท่านนั้น ครูสมชายเล่าว่า “ ครูท่านเป็นคนคุมมากจับไม้ฆ้องไม่ถูกท่านเอาตีมือ มือบวมเลย ” กลับบ้านไปฟ้องพ่อว่า “ ไม่เรียนแต่ถูกพ่อว่าให้กลับมาเรียน ไม่เช่นนั้นจะโดนเตะ ”

ได้เรียนเพลงโหมโรงเช้า-โหมโรงเย็น เพลงหน้าพาทย์สำหรับการแสดงเบื้องต้น เช่น รัว ลูกพาทย์ ต่อมาได้เรียนกับครูสอน วงฆ้อง ช่วงที่ย้ายบ้านไปอยู่ที่ท่าवासกรีแล้ว บ้านครูสอนท่านอยู่บริเวณหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน ต้องตื่นแต่เช้าวิ่งไปเรียนที่บ้านครูท่านประมาณ 6 โมงเช้าจนถึง 8 โมงเช้า แล้วต่างคนต่างไปทำงาน คือ ครูสอนท่านไปทำงานที่กรมศิลปากร ส่วนครูหมัดไปทำงานที่กองดุริยางค์ทหารบก

เพลงเดี่ยวเพลงแรกที่ต่อ คือ เพลงแขกมอญ สามชั้นใช้เวลาต่อเพลงประมาณ 1 เดือน เพราะต่อเพลงทีละน้อย ต้องท่องจำให้แม่นยำ แล้วจึงไปหาครูต่อใหม่ ครูท่านก็สอนอย่างละเอียด บอกถึงเทคนิควิธีการตี เช่น หนอด หนับ โหน่ง เป็นต้น (เพลงนี้ไปตีประชันที่วัดบางทรายเจ้าเจ็ด จังหวัดอยุธยา) เพลงพญาโศก สามชั้น (เพื่อออกสังคีตศาลา) เพลงเชิดนอก (ต่อใหม่ดีถวายสมเด็จพระเทพฯ) เพลงสารถี สามชั้น (เพื่อใช้ออกรายการทีวี ช่อง 4 เป็นรายการโชว์ทางครูสอน) และเพลงเดี่ยวอื่น ๆ จนถึงเดี่ยวสูงสุด เพลงกราวโน ทยอยเดี่ยว ต่อฆ้องมอญ เพราะต้องไปประชันกับวงดนตรีกำนันแสงบ้านคลัง ต่อจากครูสอน ครูไม่ได้ตีฆ้องมอญ แต่จำทางเดี่ยวฆ้องมอญของครูเหย์หรือครูชั้นได้ เป็นทางที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ต่อไว้ให้

ยังได้เรียนเพลงหน้าชั้นสูงเพิ่มขึ้น นับตั้งแต่โหมโรงกลางวัน เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครู โดยครูมนตรี ตราโมท เป็นผู้จับมือ แล้วมาต่อกับครูสอน วงฆ้อง

รับมอบเป็นครูจาก ครูมนตรี ตราโมท และ ครูสอน วงฆ้อง

นอกจากนี้ ได้จับมือครอบเครื่องหนังตะโพนจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สมัยที่ครูไก่อไปต่อเพลงเดี่ยวเชิดนอก ที่บ้านบาตร ยังเรียนเครื่องหนังจากครูโชติ คุริยประณีต และม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล อีกด้วยเมื่อจบจากโรงเรียนนาฏศิลป์

จากการไปบรรเลงดนตรีช่วยงานศพ หัวหน้าฝ่ายดนตรีกองดุริยางค์เห็นหน่วยก้านดี ให้สมัครเข้ารับราชการที่กองดุริยางค์ทหารบก และได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับวิชาการทางด้านทหารต่าง ๆ เช่น สื่อสาร การอ่านแผนที่ เป็นต้น พร้อมทั้งด้านทฤษฎีดนตรีและปฏิบัติได้รับประกาศนียบัตรทางด้านดนตรีและปฏิบัติ หน้าที่จนได้ตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าวงดนตรีไทย มียศจำสิบเอกพิเศษ หน้าที่โดยปกติจะต้องดูแลจัดการเกือบทุกด้าน ได้แก่ จัดเรื่องคลังพัสดุ เครื่องดนตรีไทยทุกชิ้นต้องดูแลรักษาซ่อมให้ใช้ได้ จัดการนัดแนะฝึกซ้อมจัดนักดนตรีจัดวงบรรเลงตามงานที่ได้รับมอบหมาย ต่อมาครูสมชายได้ขอโอนย้ายมาสังกัดกองการสังคีต กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2534 ได้มาเซ็นชื่อ อยู่ 7 วัน ก็ถูกเรียกตัวกลับ จนเมื่อปีพ.ศ. 2535 จึงได้โอนมารับราชการที่กองการสังคีต กรมศิลปากร มาจนถึงปัจจุบันหน้าที่หลักที่ได้รับ คือ เป็นคนร้องใหญ่ของวงสาม ซึ่ง ม.ล.สุวัฑน์ สวัสดิกุล เป็นผู้ควบคุมวงและยังทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวงปีพาทย์ไม้แข็งวงสี่ ของกองการสังคีต ซึ่งมีนักดนตรีดังนี้ คือ บุญสร้าง เรืองนนท์ ไพรัตน์ จรรย์นาฎย์ จำลอง ม่วงท้วม เอนก อาจมั่งกร อนุชา บริพันธ์ สิงหล สังข์จัญนิเวศ ภาวิธา และอารีย์ ทับสี

ครูสมชายหรือครูหมัด เป็นครูดนตรีไทยคนหนึ่ง ที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าร่วมบรรเลงดนตรีไทยกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเป็นสิ่งสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ครูเป็นอย่างมาก

ครูสมชาย ดุริยประณีต ได้รับเชิญสอนดนตรีไทยตามสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น ชมรมดนตรีไทยสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง มักจะไปสอน วันอังคาร และเสาร์ ภาควิชาดนตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สอนวิชาเครื่องหนังทุกวันพุธ สอนวิชาเครื่องหนังและเครื่องประกอบจังหวะ 1-2 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2536 ได้รับเชิญวิทยาลัยเกษมบัณฑิต สอนนักศึกษาที่เรียนเป็นกิจกรรมพิเศษ และโรงเรียนอนุบาลจุฬารัตน์ สอนอังกฤษ

ผลงานทางการประพันธ์เพลง ได้แก่ โหมโรงพระจอมเกล้า สามชั้น แต่งขึ้นจาก เพลงนั่งแท่น ต่อท้ายมาจากเพลงกลม เป็นเพลงหน้าพาทย์ มี 2 ท่อน แต่งให้ชมรมดนตรีไทย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง บรรเลงในงานดนตรีไทยอุดมศึกษา เล่นคู่กับนายร้อย จ.ป.ร. ที่สวนอัมพร เพลงพญาฤๅษณ์เถา แต่งจากเพลงเหลือบแสงสี เล่นที่งานไหว้ครู พระพิเรนทร์ เพลงโหมโรงมหาราชินี แต่งจาก เพลงไทยสากล คือ โฉมเอย โฉมงาม เพลงนวมหาราช เถา แต่งจากเพลงไทยสากล คือ พระภัทรมหาราช ของอาจารย์ชลหมู่ เพลงจำปานารี เทียวกลับ ทางธรรมดา ครูสมภพ ข้าประเสริฐ เป็นผู้แต่ง มีแต่งพวกเพลงเกร็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ เพลงหางเครื่อง ลูกหมัดอีกมากมาย

ประเภทเพลงเดี่ยว ได้แก่ เพลงเดี่ยว สารถี สองชั้นและชั้นเดี่ยว เดี่ยวฆ้องมอญ เพลง เทพนimit เพลงสาธิตาขมเดือน เพลงเทพบรรทม เพลงอาเฮีย เพลงนกขมิ้น 6 ลูก ได้แนวคิด มาจากเดี่ยวนกขมิ้น 6 ลูก ครูสาริต แสงบุญ ลูกศิษย์ครูสมาน ทองสุโชติ มาจากต้นตอข่าวลือ ที่ว่า เพลงเดี่ยวแขกมอญ 8 ลูก จากจังหวัดปทุมธานี

ชีวิตครอบครัว ได้สมรสกับภรรยาคนแรก มีบุตรชายหญิง 3 คน คือ

1. นายสมศักดิ์ คุริยประณีต
2. นายสมเกียรติ คุริยประณีต
3. นางสาวลักขณ์ คุริยประณีต

ได้สมรสกับภรรยาคนที่สอง คุณัททยา ชิดท้วม ลูกจ้างวางสวน ชิดท้วม เป็นนักร้อง เพลงไทย เพลงสากล กองดุริยางค์ทหารบกปัจจุบันเป็นหัวหน้าทะเบียนราษฎร อำเภอเมือง พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ มีบุตรด้วยกัน 2 คน

1. น.ส. สุมาลย์(23) เล่นจะเข้และตีซิมได้ และรำได้ เรียนจากนาฬิกาข้อมือ ปัจจุบัน เป็นอาจารย์สอนบัญชีและคอมพิวเตอร์ โรงเรียนอรรณพวิทย์

2. ด.ญ. ศิวกานต์(14)ตีฆ้องใหญ่ได้โหมโรงเข้าโหมโรงเย็น เป็นนักกีฬาออลเลย์บอล ประจำจังหวัดได้โควตานักกีฬาเข้าโรงเรียนสวนกุหลาบ บางปู จังหวัดสมุทรปราการ

ปัจจุบันครุหมัด พักอยู่ที่บ้านเลขที่ 120/19 หมู่ 5 ตำบลท้ายบ้าน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

บทบาทในบ้านคุริยประณีต

เป็นคนขี้อวดประจำวงคุริยประณีต มีความสามารถในทางเป๊ฟาทย์เป็นอย่างดี เป็นผู้ ถ่ายทอดให้แก่บุตรหลาน มีหน้าที่เป็นผู้นำในบ้านทางด้านเป๊ฟาทย์เป็นหลัก รอบรู้เรื่องเพลง และมักจะทำหน้าที่เป็นผู้ปรับวงคู่กับนายสืบศักดิ์ คุริยประณีต และ มล.สุวัณษ์ สวัสดิกุล

(เรียบเรียงจาก ลมไม่รู้โรยไชยชายไห้วครู : 61, สัมภาษณ์ ครูสมชาย คุริยประณีต)

6. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 5 ได้แก่นางสุตา เขียววิจิตร ประกอบ ด้วยนายฤกษ์ เขียววิจิตร

6.1 นางสุตา(เชื่อม) เขียววิจิตร

นางสุตา เขียววิจิตร เป็นนักร้องและครูสอนขับร้องประจำกองการสังคีต กรมศิลปากร เกิดที่ตำบลบ้านบุ เขตนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 เป็นบุตรคนที่ 2 ของนายสุขและนางแถมคุริยประณีต มีนามเดิมว่า เชื่อม เป็นน้องสาวของครูโชติ คุรุชั้น คุรุชั้น คุริยประณีต และเป็นพี่ของครูเข้มช้อย คุรุสุตจิตต์ และนายสืบสุค คุริยประณีต

เมื่อเยาว์วัยได้ไปอยู่ในวังหลวงในพระอุปถัมภ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐา สารี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วทูลลาออกมาอยู่กับบิดามารดา ซึ่งย้ายมาอยู่ ณ บ้านหลังวัดสังเวชวิศยาราม บางลำภู ได้เริ่มเรียนดนตรีจากบิดาจนสามารถขับร้อง ตีระนาด และฆ้องได้ดี

เมื่อ พ.ศ. 2471 อายุได้ 12 ปี เข้าทำงานอยู่ในวงมโหรีหญิง สังกัดกรมปี่พาทย์และโขนหลวง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รับพระราชทานเงินเดือนขั้นต้นเดือนละ 12 บาท ได้เป็นศิษย์เรียนขับร้องพระยาเสนาะคุริยางค์ (เข้ม สุนทรวาทิน) หม่อมจันทร์ (นางนิมิตราชฐาน) เรียนเพลงโขน-ละคร จากคุณหญิงเทศน์ภูพานุรักษ์ ฯลฯ จนสามารถขับร้องเพลงประกอบโขนละครได้ทุกประเภท รวมทั้งเพลงดับเพลงเถาด้วย เมื่อกรมมหรสพถูกยุบไปก็ได้ย้ายมาอยู่ที่กองการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ในตำแหน่งศิลปินจิตวา ได้เป็นศิลปินตรีเมื่อ พ.ศ. 2500 เป็นศิลปินโทเมื่อ พ.ศ. 2511 และเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. 2520

ความสามารถในการขับร้องเป็นที่ยกย่องว่า เสียงดังฟังชัด เป็นผู้ทรงความรู้ความสามารถในกระบวนเพลงละครทุกประเภทอย่างหาตัวจับยาก จำเพลงแม่นยำ และที่สำคัญ คือได้เพลงมากและเป็นผู้สอนนักร้องหญิงชายในกองการสังคีตมาหลายรุ่นหลายสมัย คุรุสุตามีความรู้ในเรื่องยาก ๆ เช่น การร้องเพลงร้ายแบบต่าง ๆ เพลงโธ่แบบต่าง ๆ เพลงลงทรงแบบต่าง ๆ ฯลฯ ศิษย์ที่สอนไว้ เช่น พงษ์นี้ พร้อมสมบัติ ลอย รัตนทัศน์ย์ ดวงเนตร คุริยพันธุ์ กันยา โลหิตาจรล มัทธนา เพิ่มสิน สมชาย ทับพร แจ้ง คล้ายสีทอง และบุตรตัวเอง สีนวล เขียววิจิตร เป็นต้น

เคยบันทึกเสียงลงแผ่นเสียงหลายครั้ง มีทั้งเพลงสองชั้นต่าง ๆ กับห้างมดลูกโสกล อาทิ เพลงชมตลาด บันทึกไว้กับวงมโหรีคุริยประณีต เช่น เพลงจีนเก็บบุปผา เป็นต้น และแผ่นเสียงเสภาเรื่องกาเกี๋ย ร่วมกับครูเหนียว คุริยพันธุ์ (น้องเขย) เป็นต้น

ด้านชีวิตครอบครัวแต่งงานกับนายฤกษ์ เขียววิจิตร มีบุตรชายเป็นนักดนตรีดีเครื่องหนังและเป่าพาทย์ คือ มนุและมนัส มีบุตรที่เป็นนักร้อง 2 คน คือ สีนวลและจำรัส

ครุสุตาเป็นคนกลัวเครื่องบินและเมาเรือบิน เคยไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศครั้งหนึ่งแล้วมีอาการกลัวเครื่องบินมาก ทุกครั้งที่ถูกส่งไปราชการต่างประเทศจะต้องขอแลกหน้าที่ให้คนอื่นไปแทน โดยอ้างว่าขึ้นเรือบินแล้วกลัวมากจนหัวใจจะวาย(พุนพิศ อดมตยกุล 2532: 288-289)

บทบาทในบ้านครุียประณีต

สุตา เป็นนักร้องคนแรกของบ้าน และเป็นผู้หนึ่งที่เป็นหลักในการขับร้องของบ้านและเป็นผู้ถ่ายทอดเพลงร้องให้แก่บุตรหลานและลูกศิษย์ และมีความสามารถในเพลงเกี่ยวกับละครเป็นจำนวนมาก

หน้าที่หลัก เป็นลูกมือแม่แถมในการจ่ายกับข้าวรวมทั้งการทำกับข้าวสำหรับลูกหลานและลูกศิษย์ ส่วนใหญ่ไปจ่ายที่ตลาดยอด บางลำภู มีหน้าที่ในการทำบัญชีการเงินที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องดนตรี กิจการของการทำเครื่องดนตรีสำหรับขาย เช่น ช่างกลึงลูกมะหวดได้จำนวนกี่ลูก ได้เงินค่าตอบแทนเท่าไร ทำรางระนาดได้กี่ราง เป็นต้น

6.2 นายฤกษ์ เขียววิจิตร

นายฤกษ์ เขียววิจิตร เกิดเมื่อปีจอ พ.ศ. 2453 ที่ตำบลบ้านเนิน อำเภอบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร บิดามีอาชีพทำมั่งวงขายชื่อ จำผูก มารดาชื่อ นางวอน เขียววิจิตร มีพี่สาวร่วมบิดามารดาเดียวกัน 1 คน ชื่อ วาด ไม่เป็นนักดนตรี

เมื่อยังเยาว์เรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดระฆังโฆสิตาราม จนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 แล้วเรียนดนตรีกับครูจิม เรือนนาค จนสามารถตีระนาดทุ้มและฆ้องได้ดี จึงได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของครูสุข แล้วยังต่อเพลงกับครูโชติ ครุียประณีตด้วย จนมีความสามารถเป็นคนฆ้องและคนทุ้มประจำวงครุียประณีตตลอดมา มีฝีมือพอสมควร

นายฤกษ์ รับราชการเป็นพนักงานพัสดุกระทรวงกลาโหม แล้วย้ายมาทำงานที่โรงสุราบางยี่ขัน สมรสกับนางสาวเชื้อม ครุียประณีต(สุตา เขียววิจิตร)มีบุตรเป็นนักดนตรีหลายคน คือ ดำรง (ทุ้ม) ฤทธิ์ (ทุ้ม,เครื่องหนัง) สีนวล (ขับร้อง) จำรัส(ขับร้อง) สุนันท์ (ไม่เป็นดนตรี) มนุ (เครื่องหนัง ประจำอยู่กองดุริยางค์กองทัพบก) และมนัส (เครื่องหนังประจำอยู่กองดุริยางค์ กองทัพบก)

นายฤกษ์มิได้ยึดอาชีพเป็นนักดนตรีอย่างเดียวใช้แต่เวลาว่างจากงานประจำ เล่นดนตรีกับวงของฝ่ายภรรยาเป็นประจำ ไม่เคยสอนให้แก่ผู้ใดนอกจากเด็ก ๆ ในบ้านดุริยประณีต ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 ได้ป่วยเป็นโรคกระเพาะอาหารอักเสบ ต้องผ่าตัดถึง 3 ครั้ง สุขภาพทรุดโทรมลงจนถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. 2515 อายุได้ 62 ปี (พูนพิศ อมาตยกุล 2532: 238)

7. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 6 ได้แก่ นางแช่มช้อย ดุริยพันธุ์ ประกอบด้วย เหนียว สุรางค์ ดวงเนตร และณพนธ์ ดุริยพันธุ์

7.1 นางแช่มช้อย (ดุริยประณีต) ดุริยพันธุ์

ครูแช่มช้อย ดุริยพันธุ์ เกิดเมื่อวันอังคาร ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ปีมะแม ตรงกับวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2462 ที่บ้านเลขที่ 100 ถนนลำพู หน้าวัดวัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพมหานคร เดิมชื่อ แช่ม ดุริยประณีต เปลี่ยนเป็น “แช่มช้อย” ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เนื่องจากบิดามารดาเป็นนักดนตรีและนักร้อง มีวงปี่พาทย์ของตัวเองและเป็นวงที่มีชื่อเสียงมาก ครูแช่มช้อยจึงเกิดท่ามกลางดนตรีไทย มีพี่ชายเป็นนักดนตรีเอก 3 คน คือ ครูโชติ ครูชั้น ครูชั้นหรือเห่ย มีพี่สาวเป็นนักร้องคือ ครูสุตา เขียววิจิตร มีน้องสาวเป็นนักร้องอีก 3 คน คือ นางชมหรือเปีย รุ่งเรือง นางทัศนีย์ พิณพาทย์ และครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต มีน้องชายเป็นนักกระนาดฝีมือเอกชื่อ สืบสุด(ไก่) ดุริยประณีต และพี่สาวคนโตมิได้เล่นดนตรีอีก 1 คน

ชีวิตในวัยเด็ก เริ่มเรียนหนังสือชั้นประถมกับครูแนบ ณ โรงเรียนแนบวิทยา บางลำภูระหว่างที่วันหยุดหรือโรงเรียนปิด มารดาก็ต่อเพลงขับร้องให้แก่ครูแช่มช้อยไม่ชอบต่อเพลงกับมารดาเลย มารดาจึงนำไปฝากกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ให้หัดขับร้องที่วังสวนกุหลาบ อันเป็นวังสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชานุกรมหลวงนครราชสีมา จึงได้สนิทสนมรักกันกับกับอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน มาตั้งแต่นั้นครูแช่มช้อยเรียกอาจารย์เจริญใจว่า “พี่เจริญ” ที่วังสวนกุหลาบนี้ ได้เริ่มต่อเพลงจะเข้ทางยาวกับพระยาเสนาะดุริยางค์ ต่อมากลับไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนสตรีโชติเวช จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรียนขับร้องกับพระยาเสนาะฯและอาจารย์เจริญใจ มาตลอด

ในสมัยรัชกาลที่ 7 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเล็กน้อย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้พระยาเสนาะดุริยางค์ จัดตั้งวงมโหรีหลวงข้าหลวง เป็นข้าในพระองค์โดยเฉพาะ นักดนตรีทั้งหมดเป็นสตรีล้วนรุ่นราวคราว

เดียวกัน อาทิ คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง นางมหาเทพกษัตริย์ (บรรเลง ซาคริก)นางสาวเพิ่ม ศิลปบรรเลง นางสาวเจริญ สุนทรวาทิน (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเจริญใจ สุนทรวาทิน) นางสาว เชื้อม คิริยประณีต (คุณสุดา เขียววิจิตร) นางสาวดารา นาวีเสถียร นางสาวบรรจง เสริมศิริ (คุณศรีนาฏ เสริมศิริ) เป็นต้น นักดนตรีกลุ่มนี้ ทำหน้าที่บรรเลงมโหรีถวายเป็นการส่วนพระองค์ มีทั้งงานพระราชพิธีฝ่ายใน ตลอดจนเวลาเสวย หรือเวลาที่ทรงสำราญพระอิริยาบถ นอก จากบรรเลงเพลงแล้ว ยังต้องแสดงละครในบางโอกาสอีกด้วยเมื่อต้องมีหน้าที่มากขึ้น จึงต้อง บรรจุนักดนตรีที่อายุน้อย ๆ ถัดลงมาเพิ่มเติมให้พอบรรเลงและเล่นละครได้ ครูเข้มช่วยจึงได้ รับเลือกเข้าไปทำหน้าที่เป็นมโหรีหลวงรุ่นถัดมา โดยทำหน้าที่ที่ระนาดทุ้มบ้าง ดีม้องวงบ้าง ขับร้องผลัดเปลี่ยนกันไปแล้วแต่ละโอกาส ในการที่ต้องปฏิบัติราชการนี้เอง ครูเข้มช่วยจึงได้ เรียนการขับร้องอีกเป็นอันมากในราชสำนักรัชกาลที่ 7 นี้ จนถึงเปลี่ยนแปลงการปกครองหลัง จาก พ.ศ. 2475 ไม่นาน วงดนตรีนี้ก็สลายตัวไป

เมื่อครูเข้มช่วยย้ายเข้ามารับราชการในกรมศิลปากรนั้นตามบันทึกประวัติราชการลงไว้ ว่า เริ่มปฏิบัติงานเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2476 ขณะนั้นครูมีอายุได้ 14 ปี ในกรมศิลปากรนี้เอง ท่านได้เรียนขับร้องต่อ โดยเป็นศิษย์ของหลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาทย์)ได้ ต่อเพลง สามชั้น เพลงตับ เพลงเถา ตลอดจนเสภาไทยและเสภามอญ การขับร้องสำหรับ เพลงประกอบการแสดงโขน ละคร ในขณะนั้นมีนักเรียนรุ่นเก่ากว่าท่านอยู่ด้วยกันหลายคน อาทิ คุณนิภา อภัยวงศ์ คุณสุดา เขียววิจิตร คุณเจริญใจ สุนทรวาทิน คุณศรีนาฏ เสริมศิริ ทั้งยังได้ ต่อเพลงใหม่ๆ จากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมทั้งได้ต่อเพลงจาก อาจารย์มนตรี ตราโมทอีกด้วย ครูเข้มช่วยจึงมักจะเล่าถึงครูของท่านดังที่เอ่ยนามมาแล้วนั้น ด้วยความเคารพนับถืออย่างจริงใจเสมอมา ในบางโอกาสได้ต่อเพลงหม่อมจันทร์ กุณชร ณ อยุธยา รวมทั้งเคยต่อจากหม่อมหลวงถ้วนศรี วรวรรณ อีกด้วย จึงนับว่า ในชีวิตการเรียนขับ ร้อง ได้ผ่านครูดี ๆ มาทั้งนั้น

ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2483 ได้รับการบรรจุเป็นศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย กอง ดุริยางค์ศิลป์ เงินเดือน 18 บาท ในช่วงนี้เองได้ต่อเพลงขับร้องเพิ่มขึ้นอีกเป็นอันมาก มีครู หลายท่าน อาทิ พระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาทย์) หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อาจารย์มนตรี ตราโมท และครูเหนียว ดุริยพันธุ์ ได้ เพลงมากทั้งเพลงตับ เพลงเถา เพลงประกอบการแสดงโขน ละคร ได้เป็นศิลปินตรี เมื่อ พ.ศ. 2496 เป็นศิลปินโท เมื่อ พ.ศ. 2505 และเป็นศิลปินเอก พ.ศ. 2518 จนครบเกษียณอายุ ราชการ เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2522

การย้ายเข้ามาประจำที่กรมศิลปากรนั้น ทางราชการเริ่มนับวันทำงานเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2476 ซึ่งครูก็ได้รับราชการตลอดมาจนเกษียณอายุในเดือนตุลาคม 2522 นับ เป็นเวลานานถึง 46 ปี หากคิดทวิคูณเวลาประกาศกฎอัยการศึกด้วยแล้ว เวลาราชการของครู จะยาวกว่าครึ่งศตวรรษทีเดียว ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดังนี้

พ.ศ. 2475 เหยียดพระนามาภิไธย
 พ.ศ. 2497 เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
 พ.ศ. 2510 เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
 พ.ศ. 2511 เหยียดจักรพรรดิมาลา
 พ.ศ. 2512 จตุรตาภรณ์ช้างเผือก
 พ.ศ. 2518 ตริตาภรณ์มงกุฎไทย

ในระหว่างที่รับราชการในกรมศิลปากร รวม 46 ปีนี้ ครูเข้มช่วยได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งในการถ่ายทอดวิชาการขับร้องให้แก่นักเรียน และข้าราชการในกรมศิลปากร ในระยะต้นได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนขับร้องในโรงเรียนนาฏดุริยางค์(คือ วิทยาลัยนาฏศิลป์ปัจจุบัน)ต่อมาเมื่องานในกองการสังคีต ที่ท่านรับราชการอยู่มีมากขึ้น จึงละงานสอนนักเรียนมาทำหน้าที่นักร้องและต่อเพลงให้แก่นักร้องในกองการสังคีต

ในราวปี พ.ศ. 2491 กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์โน้ตเพลงไทย อันประกอบด้วยเพลงและเพลงขับร้อง ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ในการนี้มีบทเพลงไม่น้อยที่ต้องบันทึกทางขับร้องออกมาเป็นโน้ตสากล ครูเข้มช่วย ก็ได้รับหน้าที่เป็นผู้บอกทางเพลงเหล่านั้น โดยร้องให้คุณพิชณ เข้มบาง ฟังทีละตอนสั้น ๆ แล้วเขียนแยกออกมาเป็นตัวโน้ตสากล นับเป็นงานชิ้นหนึ่งที่ครุภาควิทยาศาสตร์ได้สนองพระมหากรุณาธิคุณ จนได้ทำหน้าที่เป็นต้นแบบการขับร้องในครั้งนั้น

ในด้านการขับร้อง ครูทำหน้าที่ร้องเพลงเป็นต้นเสียงเวลาที่กรมศิลปากร แสดงโขนละครเป็นประจำ ได้ทำหน้าที่นี้มาจนศิษย์เติบโตขึ้นร้องดีแล้ว ท่านก็ให้ศิษย์ของท่านเป็นต้นเสียงแทน แล้วย้ายตนเองลงมาเป็นลูกคู่ จนแม้เมื่อใกล้จะเกษียณอายุ ก็ยังปฏิบัติราชการเช่นนั้นเรื่อยมา

ในสมัยที่นายชนิด อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากรนั้น ได้มีการบันทึกแผ่นเสียง ครูเข้มช่วยได้รับคัดเลือกให้ร้องเพลงหลายเพลงอาทิ เพลงเขมรไตรโยค เพลงบุหลันลอยเลื่อน เพลงนเรศวรชนช้าง เพลงทองย่อน และเพลงแขกพราหมณ์จากพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 5 เรื่องเงาะป่า และเพลงแอ่วเคล้าขอซึ่งร้องคู่กับคุณเสรี หวังในธรรม เป็นต้น เพลงชุดนี้ได้บันทึกเป็นจานเสียงครั้ง สปีด 78 รอบต่อนาที และต่อมาได้ทำเป็นแผ่นชนิดลองเพลย์ จนถึงต่อมาได้ลงเป็นเทปตลับก็มีบ้าง ยังพอหาฟังได้ไม่ยากนัก

ในระหว่างรับราชการอยู่ในกรมศิลปากร ได้เดินทางไปเผยแพร่ยังวัฒนธรรมไทย ณ ประเทศญี่ปุ่น 2 ครั้ง รวมทั้งได้เคยออกไปแสดงยังเมืองเสียมราฐ พระตะบอง สมัยดินแดนนี้ยังเป็นของประเทศไทย

ลูกศิษย์ของครูเข้มช่วยที่ถ่ายทอดไว้ในกรมศิลปากร อาทิ แจ้ง คล้ายสีทอง ลอยรัตนทัศนีย์ สมชาย ทับพร พัฒน์ พร้อมสมบัติ กันยา โรหิตาจร สุกษรินทร์ วิจิตรรัตนะ และมณฑนา เพิ่มสิน หรือแม้แต่แก่นักร้องฝ่ายวงดุริยางค์สากล ที่ต้องร้องเพลงไทยแท้เป็น บาง

ครั้ง เช่น คุณนภา หวังในธรรม ก็เคยได้ช่วยเหลือต่อทางร้องและขัดเกลาให้ นอกจากนี้ยังมีศิษย์ที่ได้สังกัดกรมศิลปากรอีก เช่น นายแพทย์สุพจน์ อ่างแก้ว นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล นายศิริ วิชเวช และลูกหลานในตระกูลศุริยประณีตและตระกูลรุ่งเรือง

ผลงานบันทึกแผ่นเสียงของกรมศิลปากร มีหลายเพลงเช่น เพลงเขมรไพรโยค แอ่วเกล้าขอ บุหลันลอยเลื่อน 2 ชั้น นครสวรรค์ข้าง ท่องย่อนและเพลงแขกพราหมณ์ จากเรื่องเงาะป่า ฯลฯ และยังบันทึกเสียงเพลงเกร็ดต่างๆไว้อีกมากมาย คือ เพลงโอลาว เพลงทยอยนอก 3 ชั้น เพลงสาริกา 3 ชั้น เพลงแขกสาหร่าย ครูเข้มชัยเป็นผู้ที่มีน้ำเสียงไพเราะมาก ลีลานุ่มนวล เรียบร้อย ชวนฟัง ได้ทำแผ่นเสียงชุดละครดึกดำบรรพ์ร่วมกับคณะศุริยประณีต คือเรื่องอิเหนา ตอนตัดดอกไม้ฉ้ายกริช และตอนบรรวงสรวง เรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา ฯลฯ ไว้กับห้างแผ่นเสียงกมลสุโกศล

ชีวิตครอบครัว ครูเข้มชัยได้สมรสกับครูเหนียว ศุริยพันธ์ุ นักร้องเอกและศิษย์คนโปรดของพระยาเสนาะดุริยางค์(เข้ม สุนทรวาทิน) เมื่อปีพ.ศ.2479 นับว่าเป็นคู่แต่งงานที่เหมาะสมกันอย่างยิ่งที่สุด เพราะนอกจากทั้งสองฝ่ายจะมีเลือดศิลปินสืบทอดมาในตระกูลเหมือนกันแล้ว ยังเป็นศิษย์ครูเดียวกัน ทำงานที่ทำงานเดียวกัน เป็นนักร้องเหมือนกันและยังชอบอะไรต่ออะไรคล้ายกันอีกด้วย ครูเล่าว่า ในปีที่แต่งงานกันนั้น สองคนสามีภรรยา มีเงินเดือนรวมกันแล้วไม่ถึง 40 บาท แต่นับว่า เป็นจำนวนมากในยุคนั้นใช้จ่ายสบายและยังพอมีเหลือเก็บบ้างและเมื่อทั้งสองคนสามีและภรรยา ได้ช่วยงานบิดาในครอบครัวด้วย ก็มีรายได้บางส่วนเพิ่มขึ้น ครูเข้มชัยและครูเหนียว มีบุตรชายหญิง รวมทั้งสิ้น 6 คนด้วยกัน คือ สุรางค์ ชนะดวงเนตร นฤพนธ์ อนันต์ และพจนา ศุริยพันธ์ุ

มรณะกรรมของครูเหนียวจากอุบัติเหตุรถชนกันเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2498 และเสียชีวิตเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2498 ทำให้ครูเข้มชัยต้องสูญเสียผู้ที่ทำนุรักและหัวหน้าครอบครัวอย่างกระตือรือร้น ครูเหนียวถึงแก่กรรมเมื่ออายุเพียง 39 ปี ในขณะที่ครูเข้มชัยมีอายุเพียง 36 ปี ลูกยังเรียนหนังสือไม่จบทั้ง 6 คน แต่ก็ได้บากบั่นต่อสู้มาจนลูกทุกคนเรียนจบ และมีงานทำงานเรียบร้อย มีหลานย่า หลานยายถึง 6 คน

ครูเข้มชัยเคยเล่าว่า ไม่อยากให้ลูกทุกคนต้องมีอาชีพขับร้อง แต่เมื่ออายุมากขึ้นก็นึกเสียดายวิชาการในเรื่องเพลงเพราะได้ร่ำเรียนมามาก เมื่อลูก ๆ สนใจในดนตรีไทยและขับร้องเพลงไทยได้ดีก็ชื่นใจ ได้ต่อเพลงให้ลูก ๆ จนเป็นนักร้องมีชื่อเสียงถึงสามคน คือ สุรางค์ ดวงเนตร และนฤพนธ์

ศิษย์ของครูเข้มชัย นอกจากในกรมศิลปากรแล้ว ยังมีนายแพทย์สุพจน์ อ่างแก้ว นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล นางลักษณ โรจนพรรณ เป็นต้น นอกจากนี้มีหลาน ๆ และครูสอนขับร้องอีกมากมายหลายคนที่ได้มาเรียนจากท่าน

เมื่ออายุได้ 58 ปี ครูแซมช่วยป่วยด้วยโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูงต้องฉีดยาทุกเช้าปรากฏว่าลูก ๆ สามารถฉีดยาให้ท่านได้ทุกวันเมื่อมีอาการป่วยก็นำส่งโรงพยาบาลรักษา และเป็นคนไข้ประจำของนายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี เมื่อใกล้จะเกษียณอายุ มีอาการทรงตัวไม่ได้ เป็นปกติและอ่อนแอลง แต่ความจำยังดีและสามารถต่อเพลงได้ บางครั้งก็มีนั่งเพราะเลือดขึ้นไปเลี้ยงสมองไม่พอ หรือบางครั้งมีอาการใจสั่น รับประทานยาแล้วอาการดีขึ้นมีอาการอ่อนเพลียเบื่ออาหารและเดินไม่ได้ถนัด เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2526 ประมาณสองยาม มีอาการอ่อนเพลียมาก หลังจากเข้าห้องน้ำแล้วก็เป็นลม ลูก ๆ จึงพาไปส่งที่โรงพยาบาลรามาริธิเมื่อถึงโรงพยาบาลนั้น หัวใจได้หยุดเต้นแล้ว แต่แพทย์ได้ช่วยเยียวยา จนหัวใจกลับเต้นและความดันโลหิตกลับสู่ระดับปกติ แต่ไม่สามารถพูดได้ อยู่โรงพยาบาลจนถึงเวลา 5 นาฬิกา ของวันที่ 5 ตุลาคม ก็ถึงแก่กรรมโดยสงบ รวมอายุได้ 64 ปี

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงและเรียนมาอย่างเป็นระบบด้วยความละเอียดละออเป็นหลักในการขับร้องของดุริยประณีต เป็นผู้ที่ได้เพลงมากที่สุดคนหนึ่ง ทั้งด้านเพลงโขนละคร เพลงเสภาของบ้านดุริยประณีต หน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดให้บุตรหลานและลูกศิษย์

7.2 นายเหนียว ดุริยพันธุ์

ครูเหนียว ดุริยพันธุ์ เกิดเมื่อวันศุกร์ แรม 11 ค่ำ เดือน 12 ปีมะโรง ตรงกับวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 ณ ตำบลวัดทองนพคุณ อำเภอคลองสาน บิดาชื่อนื่อง มารดาชื่อนิโกสมร มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งสิ้น 4 คน พี่สาว 2 คนแรก เสียชีวิตแต่อายุยังน้อย มีพี่ชาย 1 คน ชื่อ หน่วง มีความสามารถเล่นดนตรีไทยได้รอบวง

เนื่องด้วยปู่ของครูเหนียว (ชื่อโนรี) เป็นเจ้าของวงดนตรีไทย ครูเหนียว จึงคุ้นเคยกับเพลงไทยมาตั้งแต่เกิดและได้เริ่มเรียนหนังสือสามัญชั้นต้นที่โรงเรียนวัดทองนพคุณ จนอายุ 10 ปี ก็เริ่มร้องเพลงกับวงปี่พาทย์ของปู่โนรี วงปี่พาทย์นี้ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) มักจะมาต่อเพลงให้เป็นประจำ พระยาเสนาะฯ เห็นแววว่าเสียงเพราะ จึงได้ส่งเสริมให้ร้องเพลงพร้อมสอนทางขับร้องให้ ครั้นอายุได้ 15 ปี พระยาเสนาะฯ ก็ฝากเข้าเป็นนักร้องกรมปี่พาทย์และโขนหลวง ครูเหนียวจึงได้รับราชการตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2474 เป็นนักร้องอายุน้อยที่สุดในขณะนั้น ซึ่งมีนักร้องชายที่มีชื่อเสียงมากประจำอยู่ก่อนแล้ว ได้แก่ หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาภัย) หลวงเพราะสำเนียง (สุข สุขะวาที) หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอน สุนทรวาทิน) นายเชื้อ นักร้อง และนายเลื่อน จันทรมาน เป็นต้น

เมื่อตอนเด็ก ๆ ครูเหนียวมาร้องเพลง ตัวยังเล็ก เวลาที่ร้องเพลงในวงปี่พาทย์ กลองทัด สองใบบังตัวครูเหนียวมิดมองไม่เห็นได้ยินเสียงเพลงเจื้อยแจ้วออกมา ความสามารถในการขับร้องของครูเหนียวเป็นที่ยอมรับของปี่พาทย์หลวง เช่น การแสดงโขนที่พระที่นั่งจักรี มหาปราสาท งานที่สวนมิถวัน รวมทั้งการขับร้องถวายในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเครื่องใหญ่ (ตัดพระเกษา) ด้วยหลายครั้ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชบัณฑิตยสภา ซึ่งมีสมเด็จพระยาตำราธิราชวราเทพ เป็นองค์นายก ได้ประชุมครูดนตรีไทยทั้งหลาย เพื่อทำการบันทึกแผ่นเสียงเพลงไทยไว้ โดยมีบริษัทโอเดียน เป็นผู้ที่ดำเนินการอัดเสียง ครูเหนียวได้รับเลือกให้ขับร้องด้วย แต่ยังมีทันทัดอัดเสียง ครูก็เกิดเสียงแตกเพราะอย่างเข้าสู่้วยรุ่น จึงมิได้ขับร้องอัดเสียงในครั้งนั้น หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ก็มีได้มีการรื้อฟื้นเรื่องการอัดเสียงเพลงไทยนี้อีก เมื่อหายเสียงแตกแล้ว ครูเหนียว ได้เรียนขับร้องเพิ่มเติมจากหลวงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาภัย) และพระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) ต่อมาได้หัดขับเสภาจากหมื่นขับคำหวานด้วย จนสามารถขับกรับขับเสภาได้คล่องแคล่วชำนาญ

ครูเหนียวยังสามารถเล่นดนตรีได้ดีที่ถนัดคือ ขม่อม มีฝีมือทางตีขม่อมมอญได้ไพเราะมาก นอกจากนั้น ท่านยังตีเครื่องหนังได้ทุกชนิด ทราบว่า ครูตีตะโพนมอญได้เก่งมากเหมือนกัน และยังสามารถบรรเลงและสอนอังกะลุงได้ดีมาก

เมื่อมีการยุบเลิกกรมมหรสพ ใน พ.ศ. 2474 ครูเหนียวย้ายมารับราชการอยู่ในกรมศิลปากร ซึ่งระยะนั้นละครของหลวงวิจิตรวาทการกำลังรุ่งเรืองเช่น เลือดสุพรรณ ราชมนู พระเจ้ากรุงธนบุรี ครูจึงต้องปรับตัวเข้าร่วมร้องเพลงไทยสากลด้วย ได้เป็นต้นเสียงร้องเพลงปลุกใจอยู่หลายเพลง

ปีต่อมา (พ.ศ.2479)ครูก็สมรสกับครูเข้มชัยคุริยประณีตมีบุตรธิดาด้วยกันทั้งสิ้น 6 คน ถึงแก่กรรมแต่ยังเล็กมาก 1 คน ที่เหลือ 5 คนนั้น เป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงมากในปัจจุบันนี้ (พ.ศ.2525) 3 คน คือ สุรางค์ ดวงเนตร และนฤพนธ์ อีก 2 คน ไม่ยึดอาชีพนักร้องหรือนักร้อง แต่ก็มีความสามารถร่วมบรรเลงปี่พาทย์ได้

ครูเป็นคนพิถีพิถันมากกับการร้องเพลง ท่านขยันฝึกซ้อมเพื่อให้เกิดความไพเราะ แม่นยำ ประกอบกับการมีพรสวรรค์ในการเป็นนักร้องอย่างแท้จริง เสียงร้องเพลงของท่านสดใส ชัดถ้อยชัดคำ ไพเราะนุ่มนวลและเสียงถึงทุกตัวโน้ต อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน เล่าว่า ในการร้องเพลงสำเนียงมอญนั้น การทำเสียงให้เป็นมอญ พระยาเสนาะดุริยางค์ (เข้ม สุนทรวาทิน) เป็นผู้คิดค้นขึ้นแล้วต่อให้ครูเหนียว ปรากฏว่า ครูเหนียว ทำได้ถูกต้องท่านมาก จนบัดนี้ก็ยังไม่มีใครสามารถทำเสียงมอญได้ดีเท่าครูเหนียวเลย

“ในการขับร้องเพลงสำเนียงมอญนั้น เพื่อให้ได้รสชาติเป็นมอญแท้ ๆ จะต้องมีการขึ้นเสียงโชนโน้ตบางเสียงให้ลอย “เอ๊ย...” ขึ้นไปเป็นการแสดงเอก

ลักษณะของมอญนั้น อาจารย์เจ้าคุณสมณะสุริยวงศ์ ท่านเป็นคนต้นคิดขึ้น แล้วต่อให้ครูเหนียว ปรากฏว่าเวลาร้องจะทำให้เสียงขึ้นไปลอยได้อย่างไพเราะแบบครูเหนียวเป็นไม่มี เช่น เพลงแขกมอญ ท่อนสองที่ร้องว่า “ตะเอย อาหว่าว...” คำว่า“เอ๋ย” นั้นอาจารย์เจริญใจ ชมหนักชมหนาว่า ครูเหนียวทำได้ไพเราะสนิมสนมเป็นที่เดียวและทำได้ถูกใจเจ้าคุณครู...เดียวจริง ๆ นักร้องรุ่นหลังพยายามโหมเสียงขึ้นไปจะให้เหมือนแบบครู....ร้ายไปกว่านั้นบางรายกลายเป็นเสียง หอน ไปก็มี ”

อาจารย์มนตรี ตราโมท เล่าให้ผู้เขียน (รศ.นพ.พูนพิศ อมาตยกุล) ฟังว่า

“ครูเหนียวเป็นคนใจเย็น แม้ต่อเพลงไม่ไวรวดเร็วเท่ากับอาจารย์เจริญใจ แต่ก็เป็นคนละเอียดละออพิถีพิถันมากในการขับร้องเอาใจใส่ในการต่อเพลงและขยันที่จะถามหรือร้องให้ฟังเพื่อขอคำแนะนำแก้ไขอยู่เป็นนิจ รู้จักสอดแทรกอารมณ์ให้ต้องกับเนื้อความของบท เพลงเป็นอย่างดี ”

ครูมนตรี ได้กล่าวถึงครูเหนียวในเรื่องการขับร้องเพลงประกอบการแสดงโขนละคร ด้วยความชื่นชมว่า

“ครูเหนียวเป็นคนฉลาด เอาใจใส่ในรายละเอียดของเพลงที่ร้องมากกว่า นักร้องศิลปากรทุกคนที่ท่านได้เห็นมา เมื่อครูเหนียวได้บทขับร้องจะนำไป เพื่อฝึกซ้อมก่อนออกโรง ครูจะขยันซ้อม แม้เพลงใดจะร้องได้แล้วก็ยังไม่วายซ้อมซ้ำแล้วซ้ำอีก ท่านยังไม่พอใจ ยังมานั่งร้องให้อาจารย์มนตรีฟังเพื่อขอให้อย่างแก้ไขติชมเสมอ”

รศ.นพ.พูนพิศ อมาตยกุล กล่าวถึงการขับร้องเพลงของครูเหนียว ไว้ว่า

“ครูเหนียวของเรานั้น ท่านถึงพร้อมซึ่งศิลป์ในด้านนี้อย่างยอดเยี่ยม เพราะท่านร้องเพลงได้ไพเราะมาก บทร้องนั้นชัดถ้อยชัดคำ กระแสเสียงสูงสุดใสดุทุกตัวโน้ต ทุกคลื่นของการเอื้อนจะชัดเจนไม่คลุมเครือไม่เคยปรากฏเลยว่า ท่านจะขับร้องด้วยวิธีหลบเสียงหรือเปล่งเสียงที่ไม่ใช่เสียงแท้ออกมาเลย ลีลาการขับร้อง มีลวดลายที่ท่านเป็นผู้ชายเต็มตัว การต่อติดลีลาของการเอื้อนเสียงนั้นมีลีลาของการเชื่อมโยงติดต่อกันอย่างสนิทสนมเหมือนลายกนกไทยแท้อันวิจิตร น้ำเสียงมีทั้งนุ่มนวล สง่าผ่าเผย

มีแก้วเสียงที่เด่นชัดกำลังลมจากปอดและหลอดลมของท่านมีพลังแผ่
อยู่อย่างเหลือเฟือ ฟังเพลงที่ท่านร้องแล้วจะรู้ได้ทันทีว่า ทุกเสียงที่ท่าน
เปล่งออกมานั้น ยังมีกำลังเหลืออยู่ภายในอีกมาก จึงไม่ปรากฏเลยว่า
ท่านต้องเค้นเสียงหรือแผ่วเสียง เพื่อประคับประคองลมหายใจของท่าน
ให้ยืดยาวออกไปจนครบจังหวะเหมือนที่นักร้องเพลงไทยบางคนชอบทำ
โดยอาศัยไมโครโฟนและเครื่องขยายเสียงช่วย นับตั้งแต่ท่านสิ้นบุญไปแล้ว
ยังไม่มีเห็นมีนักร้องสักคนที่ทำได้ดีเท่าครู”

อุปนิสัยส่วนตัวของครูเหนียว ท่านเป็นคนที่ยึดมั่นถือมั่นชอบขับร้องเพลงเป็นประจำก่อนจะ
ไปบรรเลงดนตรีที่ใดก็ตาม และมักจะทบทวนกับครูเข้มซอย เพราะครูเข้มซอยจำเพลงได้
มากกว่าท่าน

ครูชอบทำงานบ้านเองแทบทุกอย่าง ตั้งแต่ทำกับข้าว ซักผ้า กวาดบ้านถูเรือน ท่านชอบ
ไปจ่ายกับข้าวที่ตลาดยอด บางลำภู หากใครไปเรือนท่านแล้วใส่รองเท้าขึ้นไปบนบันไดบ้าน
ท่าน ท่านจะไม่ชอบใจ พอแขกกลับท่านจะต้องมากวาดถูบันไดเรือนทันที จะขึ้นบ้านต้องล้าง
เท้า หรือแม้แต่จะเข้าห้องน้ำห้องส้วม ท่านยังต้องใช้ผ้าโพกศีรษะทุกครั้ง นับว่าเป็นคนที่รัก
สะอาดมาก

ส่วนลูก ๆ ท่านจะเป็นผู้เลี้ยงดูตนเอง ตั้งแต่เข้าหุงข้าวให้ลูก ๆ กินอาหารเช้าแล้วพาไป
ส่งโรงเรียนและรับกลับบ้านด้วยตนเองเสมอ

ครูเหนียวเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ เวลาที่ท่านนึกสนุกและรวมกลุ่มกับเพื่อน ๆ ดื่มสุรา
บ้าง เวลาที่ไปบรรเลงตามงานวัดหรืองานต่างจังหวัด แต่จะไม่ดื่มเวลาที่อยู่บ้านและร้องเพลง
ในโรงละครเลย เวลาที่ท่านดื่มได้ดึกก็ถึงท่านจะร้องเพลงตลกไปกษา สองแ่งสองงามบ้างซึ่ง
เพลงสนุกเหล่านี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และอาจารย์เสรี หวังในธรรมท่านจำไว้ได้หลายเพลง

ตัวอย่าง เพลงมอญรำดาบ เถา เนื้อร้องตอนหนึ่งมีอยู่ว่า “ทั้งข้างม้าว่าควายเรียงราย
ไป ” พอท่านได้ดึกก็จัด ๆ ท่านจะแกล้งร้องว่า “ ข้างล่อม้าล่อควายเรียงรายไป ” คนฟังก็ได้
เฮฮากันเป็นที่ครึกครื้น

ศิษย์ของครูเหนียว มีไม่มากนัก เนื่องจากครูมีงานราชการมากประการหนึ่งและครูมี
อายุสั้นมากอีกประการหนึ่งเท่าที่นับได้ ได้แก่ ท่านุ วัลลิสุต ศิริ วิชเวช และนายแพทย์สุพจน์
อ่างแก้ว พวกลูก ๆ ของท่านนั้นมีโอกาสได้ต่อเพลงจากท่านน้อยมากเพราะท่านไม่ต้องการให้
ลูกเป็นนักร้อง

ผลงานเพลงของครู ส่วนใหญ่เป็นการขับร้อง ซึ่งไม่มีใครบันทึกเสียงไว้ในครั้งนั้นเคย
อัดเสียงกับห้าง ด.เง็กชวน 3 เพลง คือ เพลงปลาทอง 3 ชั้น เพลงบุหลัน 2 ชั้น และเพลง
เขมรไพรโยค ซึ่งตัวครูไม่ชอบผลงานนี้เลยบอกว่า ไม่ได้ตั้งใจร้องและกว่าจะอัดเสียงได้ก็ร้อง

ข้าแล้วข้าอีกจนเหนื่อย เคยอัดเสียงที่ห้างกมลสุโกศล 4 เพลงคือ เพลงสิงโตเล่นหาง เพลงเวสสุกรรม เพลงขอมกล่อมลูก และเพลงพม่าเห่ ซึ่งเป็นบทร้องตามประมวลการสอน ของกระทรวงศึกษาธิการเคยทำแผ่นเสียงชุดหนึ่ง คือ ชุดดับจุล่ง เป็นแผ่นเสียงหน้าสีทอง มีอักษร “น” บนหน้าแผ่นเป็นชุดที่ถูกใจครูมากอัดเสียงที่ห้างเทพนครเพียงครั้งเดียวแล้วมิได้มีการอัดออกจำหน่ายอีกเลย นอกจากนั้นก็มีแผ่นเสียงเสภาเรื่องกาอีกชุดหนึ่ง

ผลงานการขับร้องเพลงประกอบโฆษณาละคร ในฐานะนักร้องชาย ระหว่าง พ.ศ. 2489 - 2498 ดังรายชื่อต่อไปนี้

พ.ศ. 2489 โขนชุดนาคบาทก์	แสดง 19 รอบ
พ.ศ. 2490 โขนชุดนางลอย	แสดง 29 รอบ
พ.ศ. 2490 โขนชุดนางมณโฑหุงน้ำทิพย์	แสดง 29 รอบ
พ.ศ. 2491 โขนต้นเรื่องรามเกียรติ์	แสดง 34 รอบ
พ.ศ. 2492 ละครเสภาเรื่องไกรทอง	แสดง 56 รอบ
พ.ศ. 2492 ขุนช้างขุนแผนตอนพระไวยแตกทัพ	แสดง 108 รอบ
พ.ศ. 2492 โขนชุดศึกวิรุฬหำบัง	แสดง 28 รอบ
พ.ศ. 2493 ละครในเรื่องอิเหนา ตอนปะสันดาต่อนก	แสดง 87 รอบ
พ.ศ. 2493 ละครในเรื่องพระร่วง	แสดง 56 รอบ
พ.ศ. 2494 ละครเรื่องสุวรรณหงส์	แสดง 70 รอบ
พ.ศ. 2495 โขนชุดปราบกากนาสูร	แสดง 67 รอบ
พ.ศ. 2495 โขนชุดหนุมานอาสา	แสดง 77 รอบ
พ.ศ. 2495 ละครเรื่องพระอภัยมณี	แสดง 56 รอบ
พ.ศ. 2495 ละครเรื่องราชาธิราช	แสดง 111 รอบ
ตอนสมิงพระรามอาสา	
พ.ศ. 2496 โขนชุดสีดาลุยไฟ	แสดง 78 รอบ
พ.ศ. 2497 พลายเพชรพลายบัวออกศึก	แสดง 70 รอบ
พ.ศ. 2498 มโนราห์	แสดง 108 รอบ

ผลงานการขับร้องเพลงโฆษณาละครที่ร้องไว้มีหลายบทหลายตัวอย่าง เช่น ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ มีบทพระไวยตอนเข้าพระเข้านางกับนางวันทองแปลง ซึ่งเล่นชิงช้าอยู่ บทนี้ร้องด้วยเพลงนกจาก อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนพลายเพชรพลายบัว เมื่อปี พ.ศ. 2497 ทำนองเพลงทองย่อน

ในเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา นั้น มีเพลงเอกที่ท่านร้องไว้มากมายสุดพรรณนา อาทิ เช่น เพลงมอญรำดาบ เพลงโพกผ้า ชั้นเดียว เพลงตะนาวมอญ เพลงแขกมอญบางขุนพรหม ชั้นเดียว และที่ขึ้นชื่อลือชามากที่สุด คือ เพลงมอญร้องไห้ อันสะอึกสะอื้นคร่ำครวญ

ละครเรื่องสุดท้ายที่ครูเหนียวร้องให้กับกรมศิลปากร คือ เรื่องมโนราห์ ในปีพ.ศ. 2498 ในฉากที่ 4 ซึ่งพระสุรนอกเดินป่าตามหามโนราห์นั้น คุณธนิต อยู่โพธิ์ เป็นผู้แต่งบท มีตอนหนึ่งร้องด้วยเพลงม้าย่อง ความว่า

แว่วเสียงปักษารำร้อง
เมียงมองตามกิ่งมิ่งไม้

ละเมอจิตคิดว่าน้องรำไห้
แอบพื่ออยู่เฝ้ายามาลัย

ในฉากนั้น ตัวที่เล่นเป็นพระสุรนอก คือ ครูวิชชุา กุญชร ณ อยุธยา เป็นผู้รำ ซึ่งเป็นตอนนอกเดินป่า ใช้ด้วยเพลงต่อยุรูป พอถึงเพลงม้าย่องเป็นเพลงที่ครูเหนียว ร้องนั้นเป็นการแสดงอารมณ์เพื่อพะวงหลงใหล สีสากการขับร้องของครูเหนียวสะกดคนดูทั้งโรงให้เงิบได้อย่างประหลาด คนที่นั่งดูอยู่เห็นตัวละครเพียงตัวเดียว รำกลางฉากโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย หรือรำคาญแม้แต่น้อย ทุกคนคล้อยตามอารมณ์เผลอของพระสุรนอกไปได้ โดยตลอดทั้ง ๆ ที่เพลงม้าย่อง 2 ชั้น มีเนื้อร้องยืดยาว วากวน ยิ่งกว่าเพลง 2 ชั้นทำนองอื่น ๆ อารมณ์ที่ครูเหนียวสอดแทรกเข้าไปวนเวียนอยู่กับการเฝ้านั้นแสดงความรู้สึกของคนทีละเมอหาของรักแล้วหาไม่ได้ วนเวียนอยู่ไปมาจนจบ 2 คำกลอน ซึ่งก็เป็นตอนที่พระสุรนอกหมดแรงทรุดพระองค์ลงพุบกับพื้นพสุธา พร้อมกับดวงไฟที่มีดสนิทมดทั้งเวที คนดูปรบมือกันอย่างกึกก้องเกรียวกราวทุกรอบ

เพลงที่ครูชอบร้องมากได้แก่ เพลงแขกมอญ 3 ชั้น และเพลงแขกมอญบางขุนพรหมเถา แต่ครูแซมซ้อย ภรรยาของท่านบอกว่า ชอบฟังครูเหนียวร้องเพลงแสนเสนาะ เพราะร้องได้ไพเราะมากจริง ๆ ถึงขนาดนักดนตรีที่บรรเลงอยู่ด้วยกันฟังเพลินจนลืมบรรเลงดนตรีรับทีเดียว ซึ่งเป็นเพลงสุดท้ายที่ร้องเป็นทางการ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 ร้องส่งออกอากาศที่วิทยุกรมโฆษณาการ เนื้อที่ใช้ในการขับร้องนั้นเป็นของเก่า ไม่ทราบนามผู้แต่งความว่า

สัปดาห์แสนเสียดายที่หมายมาด
เสียดายด้วยมิได้ชมให้สมคิด
เสียดายด้วยมิได้ขิดสนิทนาง
เสียดายแต่น้ำเสียงสำเนียงน้อง
เสียดายลำที่ได้ร้องจะหมองหมาง
เสียดายด้วยไมตรีจะจืดจาง

เสียดายนุชสุดสวาทเพียงขาดจิต
เสียดายด้วยมิได้ขิดสนิทนาง
เสียดายแต่น้ำเสียงสำเนียงน้อง
เสียดายลำที่ได้ร้องจะหมองหมาง
เสียดายด้วยไมตรีจะจืดจาง
เสียดายรักจกต้องร้างเสียแล้วเอย

เหตุการณ์ก่อนที่ครูเหนียวจะเสียชีวิต เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 ตอนเย็นที่ท่านกลับจากร้องส่งวิทยุกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) กลับมาถึงบ้านก็คุยเล่นกลับ

ลูก และหยอกล้อครูเข้มข้อย ก่อนจะอาบน้ำเย็น ท่านก็กวาดบ้านแล้วเอาแปรงลวดมาขัดบันไดไปพลาง แล้วร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ครูเข้มข้อยยังทักเลยว่า วันนี้ครูเหนียวแปลกไป อยู่ดี ๆ ก็ร้องเพลง “ข้าววอ” ตกค่ำก็แต่งตัวออกจากบ้านไปพร้อมกับครูเข้มข้อย จะไปเล่นดนตรีในงานคุณเกษม ล่ำซำ ต้องแวะรับครูสุดา เขียววิจิตร ที่บ้านก่อนแล้วจึงไปสมทบกับครูโชติ ดุริยประณีต ที่กรมศิลปากร

เมื่อมาถึงบ้านครูสุดา ปรากฏว่า ครูสุดา ยังแต่งตัวไม่เสร็จ ท่านให้ครูเข้มข้อยคอยไปพร้อมกับครูสุดา ตัวท่านเองจะล่วงหน้าไปกรมศิลปากรก่อน ด้วยความที่เป็นคนใจดี ของท่านครูเหนียวเลือกสามล้อคันหนึ่ง คนขับเป็นคนตาบอดข้างหนึ่ง ซึ่งท่านมักจะนั่งคันนี้เป็นประจำจากบริเวณมุมท่าพระอาทิตย์ (ใกล้ช่อง 9 เดิม) ไปยังกรมศิลปากร เมื่อรถแล่นมาถึงสะพานเฉลิมสวรรค์ ซึ่งเป็นสะพานข้ามคลองหลอดกับท่าช้างวังหน้า (ได้สะพานพระปิ่นเกล้าในปัจจุบัน) ก็เกิดเหตุรถชนกับรถเมล์ที่มาจากจังหวัดสระบุรี รถสามล้อพลิกคว่ำลงที่ระคุครูเหนียวกระแทกกับขอบถนนหมดสติคนขับรถสามล้อหัวแตกเย็บแผลไม่เป็นอะไรมาก แต่ครูเลือดตกในสมอง ต้องส่งโรงพยาบาล เมื่อถึงโรงพยาบาลก็ยังไม่รู้สึกตัวดีพูดไม่รู้เรื่อง แต่แล้วก็มีอาการซึมลงที่ละน้อยจนแพทย์ตัดสินใจผ่าตัดสมองในคืนนั้น ปรากฏว่า เลือดออกมากจนแพทย์ไม่สามารถช่วยชีวิตไว้ได้ จึงถึงแก่กรรม ตอนเช้า 7 โมงของวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 ขณะที่มียายุเพียง 39 ปี นับเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ของวงการดนตรีไทย และมิได้มีผู้ใช้นามปากกาว่า “ผู้ชอบเพลงไทย” (คุณหญิงหมื่น มหามนต์) เขียนสัปดาห์อาลัยครูเหนียวลงในหนังสือสยามรัฐ ไว้ดังนี้

สัปดาห์อาลัยเสียดายเหนียว
นับวันไปเพลงไทยจะไรยรา
มีอำนาจหรือทรัพย์สินนับโกฏิแสน
จะหาเสียงเช่นนี้จากที่ใด

ใจคอเหี่ยวไทยให้อาลัยหา
สิ้นเพลงรักเหลือเพลงลาแต่นี้ไป
เมื่อตายแล้วตั้งตัวแทนหายากไม่
กลับมาร้องใหม่เกิดเหนียวเอย

ศพครูเหนียวได้รับพระราชทานเพลิงที่วัดสังเวชวิศยาราม ต่อมาอีกเกือบ 2 ปี โดยมีพระองค์เจ้าธานีนิวัติ องค์มนตรี (สมัยนั้นยังไม่ได้ทรงกรม) ได้ประทานพระกรุณาเสด็จมาจุดไฟพระราชทาน ในงานมีหนังสือแจกงานศพ กรมศิลปากร พิมพ์บทขับร้องเพลงไทยภาค 3 เป็นหนังสือปกอ่อนกระดาษสีน้ำตาลอ่อน เล่มเล็กเท่าหนังสืออ่านเล่นขนาด 16 หน้ายก หนาเพียง 26 หน้า

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นผู้ที่มีความสามารถทางการขับร้องเป็นยอดนักร้องชายที่มีชื่อเสียงและร้องเพลงไทยได้เพราะที่สุดในยุคนี้ และในวงการดนตรีไทยถือเป็นพ่อแบบในการขับร้องไทยมีฐานะเป็นบุตร

เขยของบ้านดุริยประณีต ทำหน้าที่หลายอย่าง ช่วยจัดการดูแลพี่น้องของภรรยาถ่ายทอดเพลงให้น้องภรรยา บุตรหลาน เป็นที่ไว้วางใจของแม่แถมเป็นอย่างมาก ยังช่วยสอนอังกะลุงให้แก่คนในดุริยประณีต

7.3 ครูสุรางค์ ดุริยพันธุ์

ครูสุรางค์ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 8 เมษายน พ.ศ.2480 ณ บ้านบางลำพู ปัจจุบัน อายุ 56 ปี เริ่มเรียนขับร้องกับบิดามารดาเป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงมากในอดีต คือ ครูเหนียวและครูเข้มช่วย ดุริยพันธุ์ นอกจากนี้ยังได้ฝึกฝนเพิ่มเติมจากครูสุตา เขียววิจิตร(ป้า) และครูชม รุ่งเรือง

ผลงานของงานครูสุรางค์ มีมากมายอาทิ สอนขับร้องเพลงไทยสถานีโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียง ผลงานการขับร้องเพลงไทยเป็นจำนวนมาก บันทึกแผ่นเสียงของห้างโกมลสุโกศล ห้างคำมัย เช่น เพลงเขมรไทรโยค เพลงลาวดวงเดือน เป็นต้น บันทึกเสียงเพลงไทยชุด “เอกลักษณ์ไทย” และเพลงไทยเพื่อจริยธรรมและวัฒนธรรมของสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี พร้อมทั้งได้รับเชิญให้เป็นอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทยเป็นนักร้องเพลงไทยประจำโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม เป็นนักจัดละครและลิเกโทรทัศน์ รายการ “ลิเกสุรางค์รัตน์” ในปัจจุบันเป็นนักจัดรายการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีไทย ของไทยทีวีสี ช่อง 9 อสมท.

ครูสุรางค์ เริ่มมาสอนดนตรีไทยที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 จนถึงปัจจุบันสอนวิชาขับร้องเพลงไทย 1-2 สอนขับร้องเพลงไทยที่คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ เคยสอนโรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด ปัจจุบันครูสุรางค์ ดุริยพันธุ์ พักอยู่บ้านเลขที่ 111 ถนนลำพู (สามเสน) แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพฯ และเป็นนักจัดรายการระดับ 6 สถานี โทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อสมท. (ลมไม่รู้โรยไชยชายไหวครู 2538 : 63)

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นนักร้องประจำวงของบ้านดุริยประณีต และคณะดุริยพันธุ์ เป็นผู้จัดการของวงดุริยพันธุ์ รับงานบรรเลงและงานแสดงทั่วไปเกี่ยวกับดนตรีไทย

7.4 ครูดวงเนตร ดุริยพันธุ์

เป็นบุตรสาวคนที่ 2 ของครูเหี่ยวกับครูเข้มช่วย ดุริยพันธุ์ เมื่อสมัยที่บิดายังมีชีวิตอยู่นั้น มิได้สนใจที่ร้องเพลงไทยเหมือนคุณพ่อคุณแม่ ชอบขับจักรยาน เป่าทึบเพลงฝรั่ง ประกอบกับครูเหี่ยวมีอยากให้ลูกเป็นนักร้องเพลงไทย ก็ได้ส่งเสริม ภายหลังจึงได้มาฝึกหัดร้องเพลงไทย และเป็นนักร้องที่ร้องเพลงเถาได้มากคนหนึ่ง นับเป็นร้องเพลง

ได้เข้ารับราชการเป็นครูที่โรงเรียนสายปัญญา อยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งแผนกดนตรีไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร ได้ขอตัวมาเป็นนักร้องประจำกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ.2522

ครูดวงเนตร สมรสกับครูสุพจน์ โตสง่า เมื่อประมาณ พ.ศ. 2503 และมีบุตรธิดา รวม 3 คน คือ ณรงค์ฤทธิ์ ประดิษฐา และชัยยุทธ โตสง่า ในปัจจุบัน (2539) ลูก ๆ เป็นนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน

(พูนพิศ อมาตยกุล “ศิลปวัฒนธรรม” ปีที่ 1 ฉบับที่ 2(2522)หน้า 27-28)

7.5 ครูณฤพณธ์ ดุริยพันธุ์

เป็นบุตรคนที่ 4 ของครูเหี่ยวกับครูเข้มช่วย ดุริยพันธุ์ เริ่มต้นเรียนดนตรีไทยในบ้านครูยี่ประณีต มีความสามารถในการบรรเลงเครื่องดนตรี ได้แก่ ข้องวง และเครื่องกำกับจังหวะ กลองแขก เมื่ออายุได้ราว 12 ปี (ราว พ.ศ.2495) คณะครูยี่ประณีตได้จัดให้มีการแสดงดนตรีสำหรับครูยี่ประณีตรุ่นจิ๋ว ที่สังคีตศาลา นักดนตรีรุ่นจิ๋วในขณะนั้น มีครูสืบสุด เป็นคนระนาดเอก ครูสมชาย (หมัด) เป็นคนฆ้องวงใหญ่ ครูสุรางค์และครูอนันต์ ดุริยพันธุ์ เป็นคนร้อง เป็นต้น ได้กำหนดเพลงที่จะบรรเลงในเรื่อง ราชาริราช ดับสมิงพระรามอาสา ครูเหี่ยวทราบเรื่องนี้ พอที่ใกล้วันแสดงก่อน 2-3 วัน จะถึงวันแสดง เรียกให้ครูณฤพณธ์มาซ้อมร้องเพลงมอญร้องไห้ เพื่อจะได้ร้องในวันแสดงที่สังคีตศาลา ครูณฤพณธ์สามารถร้องได้เป็นอย่างดี เป็นชื่นชมของสมาชิกในครอบครัว นับว่าเป็นเพลงเดียวที่ครูเหี่ยวต่อไว้ หลังจากนั้นครูเหี่ยวถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุ ภายหลังครูณฤพณธ์ได้ฝึกหัดขับร้องจากเทปบันทึกเสียงของครูเหี่ยวที่ได้ร้องไว้ โดยมีครูเข้มช่วย (มารดา) เป็นผู้ดูแลแก้ไข เมื่อโตขึ้นได้ต่อการขับเสภาจากครูหลวงเสียงเสนากรรม

ต่อมา ครูสัมพันธ์ พันธุ์มณี แนะนำครูณฤพณธ์ มาทำงานที่วีซีช่อง 4 บางขุนพรหม คุณจำนง รั้งสิกุล ได้จัดให้มีรายการที่เกี่ยวกับการบรรเลงการขับร้องเพลงไทย มอบให้ครูณฤพณธ์เป็นผู้จัดรายการ เพลินเพลงกับณฤพณธ์ จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ทำงานมาจนประมาณปี พ.ศ. 2522 ได้ลาออกจากไทยทีวีซีช่อง 9 และมาทำงานอยู่ในศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า และได้ย้ายครอบครัวไปทำงานที่ต่างประเทศ (อาร์เจนตินา) อยู่ระยะเวลาหนึ่ง ปัจจุบันได้กลับมาอยู่เมืองไทย และทำงานที่ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า เป็นผู้ที่ขับเสภาออกฉายการ “เสภาเมือง” ที่ออกอากาศทางไทยทีวีซี ช่อง 9

(พูนพิศ อมาตยกุล “ศิลปวัฒนธรรม” ปีที่ 1 ฉบับที่ 2(2522)หน้า 28)

8. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 7 คือ นางชม (เขียว) รุ่งเรือง
ประกอบด้วยผวน รุ่งเรือง อำนวย รุ่งเรือง พจนีย์ รุ่งเรือง
วาสนา รุ่งเรือง และพรพิบูลย์ รุ่งเรือง

8.1 นางชม(เขียว) รุ่งเรือง

นางชม (เขียว) รุ่งเรือง เป็นบุตรของนายสุข และนางแถม ดุริยประณีต มีชื่อเดิมว่า เขียว เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2464 ที่บ้านบางลำภู หลังวัดสังเวชวิทยาราม เป็นน้องของครูโชติ ครูชั้น และครูชั้น (เหย์) ดุริยประณีต เป็นน้องสาวของครูสุดา เขียว วิจิตร และครูแซมซ้อย ดุริยพันธ์ เป็นพี่สาวของครูสุจิตต์และครูสืบสุด ดุริยประณีต

เมื่อเล็กได้เรียนหนังสือกับคุณน้า ที่โรงเรียนแนบวิทยา บางลำภู จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วบิดาให้ออกจากโรงเรียนมาช่วยงานบ้านรวมทั้งเป็นนักร้องประจำวงปี่พาทย์ ดุริยประณีต ซึ่งบิดาเป็นเจ้าของ

อายุประมาณ 7 ปี ได้ตามพี่ชายไปที่เกาะเกร็ดไปเรียนภาษามอญ ต่อร้องพวกเพลงมอญกับพี่ชายภายหลังได้กลับมาที่บ้านลำภูภรรยาครูชั้นคือ พี่มณฑียร มีความสามารถทางมอญมาได้มาช่วยสอนน้องและหลานที่บ้านอีก พร้อมทั้งเรียนเพื่อนต่าง ๆ กับคุณลมูล

อายุประมาณ 14 - 15 ปี ได้ไปอยู่กับบ้านญาติชื่อ คุณยายทึง เป็นญาติข้างแม่บ้านแม่ทัพวังหน้าซึ่งมีบ้านแถบวัดอรุณ ทำงานทุกอย่างที่เป็นงานสุจริต เช่น ไปช่วยเขาทำหม่องทำหน้าที่สุบลมที่เตาเผา ได้วันละ 6 สตางค์ ไปร้องเพลงเป็นลูกคู่ที่โรงละครร้องที่ตรอกไก่แจ้ ได้ครั้งละ 1 บาท แอบไปเล่นน้ำที่คลองบางลำภู ว่ายน้ำข้ามมาร้องเพลงกับพี่น้อง ๆ เช่น ครู เชื้อม ครูทัศนีย์ เล่นลิเกวิทยุ ละครวิทย์ร่วมกับครูชิต เขยเกษ มักจะแสดงเป็นตัวแม่ ส่วนตัวลูก คือ สุรางค์ เขยเกษ

ได้ต่อร้องเพลงไทยกับคุณแม่แถมผู้เป็นมารดาตั้งแต่อายุ 10 ขวบ ส่วนทางเครื่องดนตรี คุณพ่อสุขเป็นผู้ที่จับมือตีเพลงสาธุการ แล้วมาต่อร้องดับเจริญศรีกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แซม สุนทรวาทิน) ครั้นต้องมาทำหน้าที่เป็นนักร้องประจำวงของบิดาจึงมาต่อเพลงเถาจากครูสุดา เขียววิจิตร ครูแซมซ้อย และครูเหนียว ดุริยพันธ์ ผู้เป็นพี่เขยด้วย จนสามารถร้องเพลงดับ เพลงเถา เพลงประกอบการแสดงต่าง ๆ ได้อย่างดี เนื่องจากพี่ชาย 3 คนและพี่สาว 2 คน ได้เข้ารับราชการอยู่ในกรมมหรสพ(ต่อมาเป็นกรมศิลปากร) บิดาจึงเกรงใจมิกล้าส่งตัวครูชม เข้าไปเป็นข้าราชการกรมศิลปากรอีก ประกอบกับมีโรงเรียนบางแห่งต้องการครูสอนขับร้อง จึงได้เริ่มต้นสอนขับร้องโรงเรียนวรวิทย์ ตั้งแต่ พ.ศ.2493 จนถึง พ.ศ.2496 ที่นี้ได้เรียนหนังสือเพิ่มจากเดิม ได้พบกับคุณฉันท ขำวิไล ได้มอบหนังสือขับร้องเพลงไทยในแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ แล้วย้ายไปสอนโรงเรียนโฆษิตถิ์กระยะหนึ่งจากนั้น อาจารย์บุญฉวี พรหมโปกรณ์กิจ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีวัดระฆังได้ชวนไปเป็นครูสอนขับร้อง จึงย้ายไป

สอนประจำอยู่ที่นั่น ได้สอนดนตรีให้แก่เด็กนักเรียน ซึ่งมีครูแอบ ยุวระวนิช สอนด้านเครื่องสายไทย มีพันโททศนุช ศรีโพธิ์ สอนดนตรีสากล ครูสุจินต์ จิบโคกหวาย สอนฟ้อนรำ ได้มีการจัดละครเรื่อง "นางไม้ลับแล" ออกแสดงโดยมีขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) เขียนบทละครให้และนำบทละครไปให้วงดุริยางค์ประณีตบรรจงเพลงร้องให้ แล้วนักเรียนโรงเรียนสตรีวัดระฆังแสดง ครูชมสอนขับร้องที่โรงเรียนสตรีวัดระฆังเรื่อยมาจนเกษียณอายุ

ในด้านความสามารถทางดนตรีไทยนั้นครูชมเป็นคนร้องเพลงไทยที่มีกระแสเสียงไพเราะได้เพลงดับ เพลงเถามาก สามารถถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังสามารถสีซอดัง ขออยู่ และตีกลองประกอบหน้าทับเพลงได้ โดยเรียนการสีซอมาจาก ครูหลุยส์ นอกจากร้องเพลงประจำวงดุริยางค์ประณีตของบิดาแล้ว ยังเป็นนักร้องประจำวงเครื่องสายที่มีชื่อเสียงอีกหลายวง อาทิ วงประพาศ สวนขวัญ วงนายพุ่ม นันทพล วงเสนาะ ศรพิชญ์ เป็นต้น สมัยที่เริ่มมีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศ ณ วังพญาไท (โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ในปัจจุบัน) ได้มีการประกวดขับร้องออกอากาศใช้วิทยุแร่เป็นเครื่องรับปรากฏผลการประกวดครั้งนั้น คือ คุณเบญจา ตุงกมณี ได้ที่ 1 ได้ 10 คะแนนเต็ม ครูชม ดุริยางค์ประณีต ได้ 9 คะแนน และคุณลำจวน ถิ่นคำ ได้ 8 คะแนน เป็นการประกวดครั้งแรก และครั้งสุดท้ายในชีวิต เพื่อได้รับการบรรจุรายการวิทยุ เพราะครูชมเป็นผู้ควบคุมห้องให้ประกวด โดยปกติแล้วครูชมจะร้องประชันวงในวงดุริยางค์ประณีตของบิดาเสมอ แต่ไม่เคยมีโอกาสดำเนินที่กลเสียงไว้เลย ได้ไปร้องประชันในงานไหว้ครูที่บ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร) หลายครั้ง ร้องเพลงพม่า 6 ชั้น เพลงสร้อยทะเลแย้ ผู้ต่อคือพี่ดาว นาวีเสถียร ที่บ้านดุริยางค์ประณีตจะไปบรรเลงงานไหว้ครูกันเกือบทุกปี

ในด้านครอบครัวครูชมได้สมรสกับนายผวน รุ่งเรือง มีบุตร 8 คน ทุกคนมีความสามารถทางดนตรีเรียงลำดับ คือ นายอำนวย (ฆ้อง ทับ เครื่องหนัง) พงนิย (ซอและขับร้อง) วาสนา (ขับร้อง) วิษณุ (เครื่องหนัง) กมล (ฆ้องและเครื่องหนัง) วัฒนา (ซอ) ภราดร (ดนตรีสากล) และพรพิบูลย์ (จะเข้และขับร้อง) โดยเฉพาะบุตร 3 คน คือ พงนิย วาสนา และพรพิบูลย์นั้น ครูชมได้สอนขับร้องให้ด้วยตนเองจนมีชื่อเสียงทุกคน

ศิษย์ขับร้องที่มีชื่อเสียง ได้แก่ สุรางค์ ดุริยพันธุ์ ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ จริยา ภัทรपाल จันทนา สุขะวิริยะ จารัส เขียววิจิตร ปัจจุบันนี้ครูชมยังมีสุขภาพแข็งแรงดีพักอยู่บ้านเลขที่ 123 ถนนลำพู หลังวัดสามพระยา กรุงเทพมหานครและที่หมู่บ้านเยาวพรรณ จังหวัดนนทบุรี (เรียบเรียงจาก พูนพิศ อมาตยกุล 2532: 77-78, สัมภาษณ์ ครูชม)

บทบาทในบ้านดุริยางค์ประณีต

เป็นนักร้อง สามารถสีซอและตีโทนระฆังนา ชีวิตส่วนใหญ่จะเข้าไปคลุกคลีอยู่กับวงเครื่องสายในแถบใกล้บ้าน เช่น วงครูหลุยส์ วงประพาศ สวนขวัญ ครูหม เวชกร เป็นต้น บทบาทเป็นครูสอนขับร้องและดนตรีไทยคนแรกของบ้านดุริยางค์ประณีต (ที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง) ทำหน้าที่ต่อเพลงให้บุตรหลาน เป็นผู้ที่แม่นยำเพลงคนหนึ่งของบ้าน

8.2 ครูผวน รุ่งเรือง

ครูผวน รุ่งเรือง เกิดเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2469 เป็นบุตรนายปลิว รุ่งเรือง อาชีพเดิมเป็นชาวนาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาศัยอยู่กับญาติ ชื่อลุงย่น ซึ่งบ้านเก่าอยู่ที่อยุธยา มีการเล่นดนตรีบ้างเหมือนกัน เช่น แตรวง ต่อมาได้อุปสมบท ลุงย่นฝากเข้ามาอยู่กับสมเด็จพระวันรัต วัดสังเวชวิศยาราม

ภายหลังสึกออกมาเป็นฆราวาสแล้ว ได้พบกับครูชม จึงได้สมรสกับครูชม เข้ามาช่วยดำเนินการกิจการต่าง ๆ ในบ้านศุริยประณีต เช่น ดูแลความเรียบร้อยของเครื่องดนตรี ตามนักดนตรีมาร่วมงาน

ต่อมาได้เรียนการทำวิทยุภาคและเรียนร้องเพลงสองชั้น ที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ จึงทำหน้าที่เป็นหมอขวัญ ครูผวนมีความรู้เพราะ ได้บวชเรียนมา จึงได้รับหน้าที่ในการแต่งบทละครทางวิทยุด้วย คณะที่เคยได้ร่วมงานเช่น คณะศิลปดุริยางค์ คณะสังคีตวัดตนากร คณะเชยเกษ คณะศุริยประณีต และคณะศุริยพันธุ์

ปัจจุบันพักอยู่ที่บ้านเลขที่ 3/35 ซอย 7 หมู่บ้านยาวพรรณ จังหวัดนนทบุรี

8.3 จำสับเอกอำนาจ รุ่งเรือง

ครูอำนาจ รุ่งเรือง เกิดเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2495 บิดามารดา คือ ครูผวนและครูชม รุ่งเรือง เกิดที่บ้าน 113 ซอยลำภู เริ่มการเรียนสามัญที่โรงเรียนเขียนนิवास ในชั้นประถมศึกษาและสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนพิริยะโยธิน บางชื่อ เข้ารับราชการที่กองดุริยางค์ กองทัพบก

เรียนดนตรีโดยเริ่มจับมือเรียนฆ้องวงใหญ่ เพลงสาธุการ และมาหัดตีระนาดเอกกับอาไก่ (สืบสุด ศุริยประณีต) เมื่อตอนที่ครูไก่ทำงานให้กับทีวีช่อง 4 และเรียนเป่าพาทย์มอญกับครูสอน วงฆ้อง และเรียนเครื่องหนังเกือบทุกประเภทกับลุงโชติ ศุริยประณีต ม.ล. สุรักษ์สวัสดิ์กุล เรียนร้องกับคุณแม่ คือ ครูชมด้วย

ผลงานอัดแผ่นเสียงของคณะศุริยประณีต คณะศุริยพันธุ์กับบริษัทโกมลสุโกศล ครูอำนาจจะเป็นผู้ตีเปิงมางคอก เช่น ตับสมิงพระราม มีครูสุพจน์ โตสง่า ตีระนาดเอก ครูเทียบ คงลายทอง เป่าปี่ ครูโชติ ศุริยประณีต ตีกลองจีน ครูณฤพณห์ ศุริยพันธุ์และครู ศิริ วิชเวช ขัชร้อง เคยร่วมบรรเลงกับพันโทวิชิต ไทไทย บรรเลงกับวงลูกทุ่งได้รับแขกไซโฟน พระราชทานรวมทั้งชื่อคณะว่า “ศุริยทิพย์” เคยตีเครื่องหนังให้กับดารานักแสดงต่าง ๆ โดยเป็นงานดนตรีไทยประยุกต์ เช่น งานของคุณภักทราดี ศรีไตรรัตน์ (มีชูธน) เบิร์ด (ธงชัย แมคอินไตย์) แสดงที่โรงละครแห่งชาติ เป็นนักดนตรีประจำบรรเลงให้รายการ “ลิเกสุรางค์รัตน์”

ที่วีสีช่อง 9 บาลำภู ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวงดนตรีไทยวง 2 ของกองดุริยางค์กองทัพบก
นอกจากนี้ยังตั้งวงดนตรีชื่อ “ จักรทอง ” อีกด้วย

ปัจจุบันรับราชการที่กองดุริยางค์ กองทัพบก

8.4 พจนีย์ รุ่งเรือง

น.ส.พจนีย์ รุ่งเรือง บิดาชื่อ นายผวน มารดาชื่อ นางชม รุ่งเรือง บ้านเลขที่ 123 ถนน
ลำภู แขวงสามพระยา เขตพระนคร กทม. สำเร็จการศึกษาที่วิทยาลัยครูสวนดุสิต วุฒิครุ
ศาสตรบัณฑิต เริ่มฝึกหัดขับร้องครั้งแรก เมื่ออายุ 16 ปี เรียนขับร้องครั้งแรกที่บ้าน ครูคน
แรก คือ คุณแม่ เพลงแรกที่ต่อร้องจากครู คือ มอญยาดเล้ ร้องเพลงออกงานครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ. 2513 ภายหลังเรียนเรียนเริ่มติดกับคุณยายแถม ครูเข้มซ้อย ครูสุรางค์ ครูสุดา ครู
สุดจิตต์ เครื่องดนตรีที่เล่นได้ คือ ขอ เพลงที่ชอบร้องมากที่สุด คือ โสมส่องแสง

ผลงานอัดแถบบันทึกเสียงในคณะดุริยประณีต และของหน่วยทางราชการ กรมประชา
สัมพันธ์ ชดชากังราว

เคยได้รับรางวัลที่ 2 ในการประกวดขับร้องเพลงไทยรางวัลน้องทองคำ ครั้งที่ 1 ใน
เพลงแขกมอญ

เป็นผู้ขับร้องของวงวัยหวาน ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดดนตรีไทย ประเภท
เครื่องสายไทย เฉลิมฉลองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครบ 60 พระชันษา ผู้จัด คือ ธนาคาร
กรุงไทยกับกรมประชาสัมพันธ์

ชีวิตครอบครัว สมรสกับ พันโท ชลอ คงสุวรรณ

เดิมเคยสอนที่โรงเรียนสมุทรสาครวิทยาลัย จังหวัดสมุทรสาคร ปัจจุบันเป็นอาจารย์
ประจำสอนที่โรงเรียนวัดสังเวชวิทยาราม บางลำภู

8.5 พรพิบูลย์ รุ่งเรือง

พรพิบูลย์ รุ่งเรืองเกิดเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ.2507 ที่โรงพยาบาลศิริราช บาง
กอกน้อย กรุงเทพฯ บิดามารดาชื่อ นายผวนและนางชม รุ่งเรือง ศึกษาที่โรงเรียนเบญจม-
ราชาลัย และจบการศึกษาที่มหาวิทยาลัยหอการค้า

เริ่มขับร้องเมื่ออายุ 10 ปีกับครูชม รุ่งเรือง เพลงแรกที่เรียน คือ เพลงลาวดวงเดือน และ
ได้เรียนขับร้องกับครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต ครูสุรางค์ ดุริยพันธุ์ ทั้งยังสามารถดีดจะเข้ได้อีก
ด้วย ผลงานเคยได้รับรางวัลจากการประกวดขับร้องเพลงไทย ณ สนามกีฬาแห่งชาติ

ปัจจุบันทำงานที่ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ

9. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 8 คือ นางทัศนีย์ (ดุริยประณีต) พิณพาทย์ ประกอบไปด้วย ประสงค์ พิณพาทย์ ทัศนีย์ พิณพาทย์

9.1 นางทัศนีย์ ดุริยประณีต

นางทัศนีย์ ดุริยประณีต เป็นบุตรีคนที่ 10 ของนายสุขและนางแถม ดุริยประณีต เกิดที่บ้านถนนลำภู หลังวัดสังเวชวิทยาราม กรุงเทพมหานคร เมื่อปีฉลู พ.ศ. 2468 เป็นน้องของครูโชติ ครูชื่น ครูชั้น ครูสดา และครูเข้มข้อย และเป็นพี่ของครูสุจิตต์กับครูสืบสุค ดุริยประณีต

เริ่มหัดร้องเพลงไทยกับมารดาและพี่สาว จนออกงานร้องเพลงประจำวงดนตรีคณะ ดุริยประณีตของบิดา ตั้งแต่อายุ 8 ขวบเป็นคนเสียงดีมาก มีแก้วเสียงไพเราะและมีรูปร่างหน้าตาสวยคล้ายฝรั่ง จึงมีชื่อเล่นว่า “ฝรั่ง”

ต่อมาได้สมัครเข้าประกวดขับร้องเพลงไทยอันเป็นการประกวดระดับชาติ ในปีพ.ศ. 2492 ได้รับรางวัลที่ 2 รองจากอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทินและได้เข้ารับราชการเป็นนักร้องประจำวงดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์ สมัยพลโทม.ล.ขาบ กุญชร เป็นอธิบดี ในระหว่างนี้ ได้บันทึกแผ่นเสียงไว้หลายเพลง อาทิ เพลงเขมรไทรโยค เพลงสมิงทอง และเพลงสำหรับสอนขับร้องเพลงไทยอีกบางเพลงของกระทรวงศึกษาธิการ

ประมาณพ.ศ.2498 ได้สมรสกับครูประสงค์ พิณพาทย์ นักกระนาดของกรมประชาสัมพันธ์ พอเริ่มมีครรภ์ก็มีอาการโรคหัวใจแทรกซ้อนรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ จนไม่สามารถร้องเพลงได้ หลังจากคลอดบุตรได้ประมาณ 3 เดือน ก็ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อกลางปี พ.ศ.2500 อายุได้ 32 ปีเต็ม

ครูทัศนีย์มีบุตรชายคนเดียวเกิดกับครูประสงค์ พิณพาทย์ คือ ทัศนีย์ ดุริยประณีต นักกระนาดคนสำคัญของคณะดุริยประณีต ในปัจจุบันนี้(พูนพิศ อมาตยกุล 2532: 112-113)

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นนักร้องที่มีเสียงไพเราะ ทำหน้าที่ถ่ายทอดเพลงให้แก่บุตรหลาน ลูกศิษย์

9.2 ครูประสงค์ พิณพาทย์

นายประสงค์ พิณพาทย์ เป็นนักกระนาดฝีมือดีคนหนึ่งของวงการดนตรีไทย เกิดที่ตำบลบางปรอก จังหวัดปทุมธานี เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2466 บิดาเป็นไทยเชื้อสายมอญ ชื่อเมียะ มารดาเป็นคนไทยชื่อ บุนนาค บิดามารดามีอาชีพทำสวนและเป็นนักดนตรีสืบเชื้อสายดนตรี

รามัญมาจากปู้คงพันและยาโล่ ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครูประสงค์จึงได้เรียนดนตรีกับบิดาตั้งแต่เล็ก มีพี่น้องท้องเดียวกันรวม 8 คน เป็นนักดนตรีไทย 6 คน คือ พี่สาวใหญ่ชื่อ สะอาด เป็นคนขี้อ้อน น้อยชายชื่อเล็ก เป็นรอบวง น้อยชาย ชื่อชั้น เป็นคนเครื่องหนังน้อยชายชื่อ เขาว์ และ เป้ม ก็บรรเลงดนตรีไทยได้รอบวงเช่นเดียวกันส่วนน้องสาวอีก 2 คนชื่อ ดุ้และแจ้ว ไม่เป็นดนตรี พี่น้องทั้งหมดนี้ยึดอาชีพเป็นนักดนตรีอยู่ที่จังหวัดปทุมธานี

เมื่อยังเยาว์ เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนประชาบาลวัดหงสา จนจบชั้นประถมปีที่ 4 เริ่มเรียนดนตรีไทยจากบิดา เมื่ออายุได้ 10 ปี โดยเริ่มเรียนฆ้องมอญก่อน จนสามารถร่วมบรรเลงกับครอบครัวได้ เพลงที่ต่อบิดาส่วนมากเป็นเพลงมอญ ต่อมาจึงเรียนเพลงไทยเพิ่มเติมกับครูผู้ระนาดเสนาะ (ยังมีชีวิตอยู่ในปี 2525) ต่อเพลงสาธุการ โหมโรงเช้า โหมโรงเย็น เพลงช้า และเพลงเรื่องต่าง ๆ แล้วจึงมาเรียนทางระนาดโดยเฉพาะจากครูเฉลิม บัวทั้ง เริ่มต่อเดี่ยวต่าง ๆ จนครบทุกเดี่ยว ในขณะเดียวกันก็เรียนหน้าทับกลองต่าง ๆ จากครูเฉลิมด้วย

พ.ศ. 2496 ได้อุปสมบทที่วัดวังสิต โดยมีพระธรรมมานุสาส์ เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี เป็นพระอุปัชฌาย์ ในปี พ.ศ.2497 ได้เข้ารับราชการในแผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ จึงได้เรียนเพลงหน้าพาทย์เพิ่มขึ้นอีกจาก หลวงบำรุงจิตเจริญ (รูป สาทรวิสัย)

ครูประสงค์ เริ่มสอนดนตรีให้แก่ผู้อื่นตั้งแต่อายุ 28 ปี โดยสอนที่บ้านปทุมธานีและที่โรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนนายเรือ โรงเรียนดาราคาม และโรงเรียนปทุมคงคา เป็นต้น

ชีวิตครอบครัว แต่งงานกับนักร้องกรมประชาสัมพันธ์ ชื่อ ทศนีย์ ดุริยประณีต มีบุตรชายเพียงคนเดียวชื่อทศนัย (ติก) ตีระนาดฝีมือดีมาก บรรดาศิษย์ที่ได้สอนไว้นอกจากทศนัย พิณพาทย์แล้วยังมี ฉลวยและสมพร แววมณี (พ้อง) เป็นต้น

ครูประสงค์ เป็นผู้มีฝีมือในการตีระนาดได้ชื่อว่า ตีระนาดไม้นวมและมโหรี ไพเราะ ทางดีและเรียบร้อย ฝีมือระนาดเอกก็จัดอยู่ในระดับแนวหน้าคนหนึ่งเช่นเดียวกัน ได้แต่งเพลงไทยสำเนียงมอญไว้หลายเพลงเพลงสุดท้ายที่แต่งเพลง “บัวขาว” ทางมอญ โดยดัดแปลงจากเพลงบัวขาว ของคุณหญิง ม.ล.พวงร้อย อภัยวงศ์

ฝีมือระนาดของครูประสงค์ พิณพาทย์ ได้มีการบันทึกเสียงไว้มากมายที่คณะเสริมมิตรบรรเลง ทั้งเพลงดับ เพลงเถา เพลงละคร และเพลงเดี่ยว เคยนำวงดนตรีเข้าประชันที่วัดพระพิเรนทร์และได้โล่รางวัลเกียรติยศ

ในปีพ.ศ.2525ทำหน้าที่เป็นคนระนาดประจำวงดนตรีเสริมมิตรบรรเลงของนายเสริมสาลิคุปต์ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532)

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นนักระนาดที่มีชื่อเสียงในเชิงระนาดเอกไม้นวม สามารถตีสำนวนกลอนสำหรับระนาดเอกได้ไพเราะคนหนึ่ง มีฐานะเป็นบุตรเขยของบ้านดุริยประณีต เป็นนักดนตรีไทยให้วงบ้านบางลำภูอยู่ระยะหนึ่ง

9.3 ครูทัศนัย พิณพาทย์

ครูทัศนัย พิณพาทย์ หรือ ป่าตึก เกิดเมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2500 ปัจจุบันอายุ 39 ปี เริ่มเรียนดนตรีจากบ้านบางลำพู โดยต่อเพลงกับม.ล. สุวัจน์ สวัสดิกุล ครูประสงค์ พิณพาทย์(บิดา) และได้ศึกษาดนตรีเพิ่มเติมจากครูเทียบ คงลายทอง ครูสอน วงฆ้อง ครูสืบสุดและครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต จบการศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร

ผลงานที่ภาคภูมิใจของอาจารย์ทัศนัย ที่น่ากล่าวถึงคือ เดี่ยวระนาดเอก 7 รางวัลในเพลงอาหนู เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2533 คิดทางเดียวสำหรับตีระนาดเอกหลายรางวัลนั้น มีอยู่หลายเพลง เช่น เพลงอาเฮีย เป็นต้น และปัจจุบันเป็นคณะระนาดเอกประจำวงดุริยประณีตที่ผ่านชีวิตการประชันวงมาอย่างโชกโชน เริ่มงานประชันที่จังหวัดนครปฐมเป็นครั้งแรกและเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในวงการประชันปีพาทย์คู่ประชันระนาดเอก คือ คุณสมนึก ศรีประพันธ์ ผลงานการประชัน เช่น งานประชันวงที่โรงละครแห่งชาติ พ.ศ. 2524 การประชันวงปีพาทย์หน้าพระที่นั่ง ระหว่างบ้าน บางลำภูกับบ้านบางกะปิ จัดที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

การฝึกซ้อมจะได้ระนาดเอกเกือบทุกวัน ใช้วิธีจดรูปปากไว้แล้วได้ระนาดเอกตีวนจนกว่ารูปจะหมด เพลงที่ใช้ฝึกหัดแล้วแต่โอกาส ที่ใช้ตีฝึกมือ เช่น เพลงมุล่งและเพลงเดี่ยวต่าง ๆ จะตีบริเวณชั้นบนของบ้านดุริยประณีต จะอยู่ในความดูแลของครูผู้ใหญ่ในบ้าน มักจะเรียกซ้อมกันเป็นประจำ

อาจารย์ทัศนัย สอนที่คณะครุศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 จนถึงปัจจุบันโดยสอนวิชาทักษะดนตรี 5-6(ระนาดเอก) และร่วมปรับวงปีพาทย์ของคณะเวลาว่างงานบรรเลง และสอนที่ชมรมดนตรีไทย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง

ปัจจุบันทำงานราชการตำแหน่งคนระนาดเอกในวงปีพาทย์ไม้แข็ง แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์

ปัจจุบันพักอยู่ที่ บ้านผลชีวิน 71/1 ซอยพญานาค ถนนเพชรบุรี เขตพญาไท กรุงเทพฯ (ลมไม่รู้โรยไชยชัย ,2538 : 89)

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นคนระนาดเอกไม้แข็งที่มีชื่อเสียงด้านการประชันวงปีพาทย์ไม้แข็งคนหนึ่งของบ้านบางลำภู ช่วยดูแลต่อเพลงให้กับลูกหลานและลูกศิษย์

10. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 9 คือ นางสุดจิตต์ (ดุริยประณีต) อนันตกุล

ครูสุดจิตต์ (อนันตกุล) ดุริยประณีต

สุดจิตต์ (อนันตกุล) ดุริยประณีต เกิดเมื่อวันจันทร์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 8 ตรงกับวันที่ 16 กรกฎาคม 2471 ที่บ้านเลขที่ 83 หลังวัดสังเวช บางลำภูบน อำเภอพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรคนที่ 9 ของนายสุข นางแถม ดุริยประณีต จากพี่น้อง 10 คน

ครูสุดจิตต์เริ่มการศึกษาที่โรงเรียนแนบวิทยา ต่อมาย้ายไปเรียนที่โรงเรียนวัดใหม่อมตวรส จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้วไปศึกษาต่อโรงเรียนนาฏศิลป์ ในแผนกดนตรีสากล ได้เรียนไวโอลินกับครูโฉลก และเปียโนศึกษากับครูมณฑิยา ซึ่งเป็นอาจารย์โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากรเรียนยังไม่ทันจบก็เกิดสงครามเอเชียมหาบุรพา ต้องอพยพไปพักอยู่กับญาติ ที่บ้านกบเจา บางบาล จังหวัดอยุธยา เรียนต่อที่โรงเรียนบ้านแพนจนจบ

เริ่มเรียนดนตรีดนตรีไทยตั้งแต่อายุ 8 ปี เครื่องมือแรกที่หัด คือ ม้องวงใหญ่ โดยคุณพ่อเป็นผู้จับมือและต่อเพลงสาธุการ และเพลงอื่น ๆ จากนั้นเรียนขับร้องเพลงไทย จากแม่แถม ดุริยประณีต เริ่มจากดับพระไวยแตกทัพ อันเป็นเพลงละครที่คุณแม่แถมชอบสอนให้บุตรหลาน ถ้าหากลูกไม่ยอมร้องท่านจะทำโทษโดยการตีด้วยไม้ก้านกล้วย เมื่อใดที่ลูกท่านนำหลานมาขับร้องเพลงท่านจะมอบเงินเป็นรางวัลแก่บุตรหลาน และเรียนร้องเพลงจากพวกพี่ ๆ ของครอบครัว คือ ครูโชติ ดุริยประณีต ครูสุดา เขียววิจิตร ครูเข้มชัย ดุริยพันธุ์ ครูเหนียว ดุริยพันธุ์

มีการฝึกซ้อมและลงประชันกันระหว่างนักร้องพี่น้องภายในบ้านดุริยประณีต คือ ครูทัศนีย์และครูสุดจิตต์ โดยครูสุดจิตต์อยู่วัดม่วง บางแค ครูทัศนีย์อยู่บ้านไผ่ อยุธยา เมื่ออายุได้ 10 ขวบ เข้าร้องเพลงประชันวงทางวิทยุกระจายเสียงศาลาแดง สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พี่โชติและพี่ขึ้นเป็นคนจัด เพลงที่ร้องประกวด มี เพลงพม่า 5 ท่อน เพลงจรเข้หางยาว คณะที่ประชันก็มีหลายคณะ เท่าที่จำได้มีคณะสุชิน เทเวผลิน และคณะเพ็ญปัญญาพล

เรียนร้องเพลงในละครร้องจากครูเอื้อนใหญ่ บ้านอยู่แถวสะพานดำ ท่านจะมาเที่ยวบ้านดุริยประณีตบ่อยแล้วก็ร้องเพลงละครร้อง ให้ฟังบ่อยมาก ครูร้องได้จะนำไปร้องให้กับคณะละครร้อง ที่โรงละครเฉลิมกรุงสมัยแรก และฝึกร้องหุ่นกระบอกจากครูละม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา

เรียนรำกับโดยครูเฉลยและครูละมุล โดยมากจะเป็นเพื่อนทางภาคเหนือ เช่น เพื่อนม่าน มัยเชียงดา เพื่อนมุเซอ เป็นต้น เรียนมอญว่า 12 ท่า และทะแยมมอญโดยจำจรมอญมาจาก ปากเกร็ดมาสอน มีพี่ทัศน์ย์ แลครูสุดจิตต์เรียนพร้อมกับลูก ๆ ของพี่โชติ

ก่อนที่จะเข้ามาอยู่กับกรมประชาสัมพันธ์นั้น ครูสุดจิตต์ได้รับเชิญจากครูสภาไปสอนขับร้องเพลงไทยให้กับครูอาจารย์โรงเรียนต่าง ๆ

ในปีพ.ศ.2492 เรียนขับร้องจากพระยาภูมิเสวิน ในปีเดียวกันนี้กรมโฆษณาการจัดการประกวดขับร้องเพลงไทยทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยผลการประกวดครั้งนั้น อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน เป็นที่หนึ่ง ครูทัศน์ย์ คุริยประณีต เป็นที่ 2 ครูสุดจิตต์ก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับรางวัลที่ 3 จากการประกวดในครั้งนั้นด้วย และรางวัลนี้ถือเป็นรางวัลทรงเกียรติอย่างยิ่ง

ปี พ.ศ. 2493 ท่านอาจารย์ใหญ่โรงเรียนทวีธาภิเศก อาจารย์วรสิทธิ์ อินทปัทม์ ท่านแนะนำให้ครูสุดจิตต์ให้สอบและได้รับการบรรจุเข้าเป็นข้าราชการครูโรงเรียนทวีธาภิเศก สังกัดกระทรวงศึกษาธิการสอนวิชาขับร้องเพลงไทยตามชั่วโมงเรียน และทำหน้าที่ในงานธุรการต่าง ๆ เช่น เก็บเงินค่าเล่าเรียน เขียนใบสุทธิเพราะลายมือสวยอีกด้วย จนถึงปี พ.ศ.2500 ครูทัศน์ย์ พี่สาวซึ่งเป็นนักร้องเพลงไทยได้รับการบรรจุเข้าทำงานรุ่นแรกพร้อมกับคุณระติ วิเศษสุรการ เสียชีวิตเนื่องจากโรคหัวใจโตหลังจากคลอดบุตรชายคือ คุณทัศน์ย์ พิณพาทย์ ได้ 3 เดือน และท่านอธิบดี ม.ล.ชาบ กฤษกร ได้ชักชวนครูมาทำงานที่กรมประชาสัมพันธ์ จึงได้เข้ามาพร้อมกับวงดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ทำหน้าที่นักร้องประจำวงดนตรีไทยเรียนขับร้องเพิ่มเติมกับครูคงศักดิ์ คำศิริ หัวหน้างานดนตรีไทย ท่านจะต่อเพลงโดยใช้ซอสามสายสีเป็นทางขับร้อง ครูสุดจิตต์มีเพื่อนที่สนิทกันมากอยู่ 2 ท่าน คือ คุณระติ วิเศษสุรการ และครูฉลวย จิยะจันทร์ ร่วมกันสร้างงานดนตรีไทยไว้มากมาย โดยเฉพาะเมื่อครั้งงานสังคีตศิลป์ ดิ เป้า และรายการบรรเลงดนตรีไทยครูอาวสุ ในราวปี 2521-2523 ที่โรงละครแห่งชาติ จนเป็นที่รู้จักว่า “สามสาวแห่งกรมประชาสัมพันธ์”

นอกจากร้องเพลงไทยยังมีความสามารถพิเศษอีกหลายอย่าง เช่น แสดงละครวิทยุ แสดงลิเกกับ คณะปัญญาพล คณะสุชิน เทวะผลิน เป็นนักร้องของวงดนตรีไทยสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม เป็นนักร้องประจำคณะพลายมงคล คณะนาฏศิลป์สัมพันธ์ คณะวังราชทัศน์ เป็นนักร้องหุ่นกระบอกกับนายเปี้ยก ประเสริฐกุล จนขวนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) เขียนชมครูสุดจิตต์ไว้ในหนังสือ “80 ปีในชีวิตข้าพเจ้า” ว่า เป็นนักร้องหุ่นกระบอกที่ร้องได้ดี และยังจัดรายการชื่อว่า “วันรสนดนตรีไทย” ทุกวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 12.00-12.30 น. ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยรายการเป็นการจัดเพลงไทยพร้อมทางประวัติเพลงโดยจัดเป็นวงดนตรีไทยประเภทต่าง ๆ มาให้ผู้ได้รับฟัง รายการ “แนะนำการขับร้องเพลงไทย” ครูสุดจิตต์เป็นผู้แนะนำและอธิบายวิธีการขับร้อง มีครูฉลวย จิยะจันทร์ สีซออยู่ หรือนักดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์มาช่วยบรรเลงสลับกันไป มีลูกศิษย์เข้ามาฝึกร้องตามไปด้วย

จัดแสดงดนตรีไทยให้ทางราชการเป็นประจำ งานเลี้ยงต้อนรับแขกต่างประเทศ

นอกจากนี้ยังได้รับเกียรติให้เป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทยทุกระดับ เช่น งานประกวดดนตรีไทยมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2536 งานประกวดขับร้องเสียงโสภาที่กรมประชาสัมพันธ์ รอบชิงชนะเลิศ เดือนธันวาคม ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2536

เป็นอาจารย์สอนขับร้องและดนตรีไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว จังหวัดนครปฐม เริ่มเมื่อ อาจารย์บุญเหลือ แพทย์สุวรรณ ได้นำครูสุตจิตต์มาสอนขับร้อง ในสมัยอาจารย์พุ่มพวง เค้นศิริและอาจารย์อุดม อรุณรัตน์ ควบคุมดูแลเรื่องดนตรีไทย และยังสอนอยู่ถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังสอนขับร้องเพลงไทยที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2515 สอนมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นเวลา 22 ปีแล้ว มีลูกศิษย์ที่จบออกไปมากมาย มีจำนวนไม่น้อยที่ครูสุตจิตต์ได้นำไปออกบรรเลงตามที่ต่างๆ เป็นการฝึกหัดฝีมือ ครูยังจัดหางานให้แก่ลูกศิษย์อีกด้วย ลูกศิษย์ของท่านที่คณะครุศาสตร์ได้ตั้งฉายาครูว่า “นักร้องเสียงระฆังทอง” และสอนดนตรีไทยตามสถาบันการศึกษาระดับวิทยาลัยอีกหลายแห่งเช่น สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง วิทยาลัยเกษมบัณฑิต เป็นต้น

พ.ศ. 2528 ได้เครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุด คือ “ตรีตาภรณ์มงกุฎไทย”

พ.ศ.2530 เป็นข้าราชการดีเด่นของกรมประชาสัมพันธ์

พ.ศ. 2531 ครูสุตจิตต์ ครบอายุ 60 ปี ก็เกษียณอายุราชการ แต่ทางราชการเล็งเห็นความสำคัญของท่าน จึงต่ออายุราชการจนถึงปัจจุบัน ในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาทางด้านดนตรีไทย ตำแหน่งสุดท้ายที่ได้รับก่อนเกษียณ คือ หัวหน้างานบันเทิงดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์ สืบต่อจากครูระวี วิเศษสุการ

ผลงานด้านการร้องเพลงมีมากมายด้วยกัน เช่น เพลงตับนก ตับพระลอ ตับสมิง พระรามอาสา เพลงเกร็ดต่าง ๆ จัดรายการอุทยานเพลงไทย ช่วยบรรจเพลง ในละครเรื่องนางเสื่อง พระนเรศวรมหาราช ศรีธรรมมาโสกราช พระสุริโยทัย ศักดิ์บางระจัน พระนางจิริ-ประภา ฯลฯ

ผลงานด้านการแต่งทางร้อง ครูสุตจิตต์ ทำทางร้องเพลงเทพลิลดา เถา เนื้อร้องกวีซีไรท์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์แต่ง เป็นเพลงลาที่ใช้บรรเลงร่วมกันในงานดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 16 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง เป็นเจ้าภาพ ทางเครื่องครูสมชายและครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต ร่วมกันแต่งและ ครูสุตจิตต์ยังแต่งทางร้อง เพลงพญากุญชร เถา ทางเครื่อง ครูสมชาย ดุริยประณีต เป็นผู้แต่ง

ครูสุตจิตต์ เป็นผู้อำนวยการให้สมาคมนักกลอนใส่ทำนองเพลง ให้ผู้จัดรายการ สักวา กลอนสด ส่วนใหญ่มักจะคู่กับคุณประยอม ของทอง ประธานกลุ่ม “สยามวรรณศิลป์” ผลงานที่แสดงไปล่าสุด ในงานสัปดาห์งานนักเขียน ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2537

เป็นผู้ริเริ่มจัดทำภาพทัศนละครดึกดำบรรพ์ร่วมกับนายคทาวัช อินทรทูต เรื่องอิเหนา คาวี สังข์ศิลป์ชัย นอกจากจะเป็นผู้ประสานงานแล้วยังเป็นผู้ขับร้องเองด้วย เมื่อจัดทำสำเร็จแล้ว ได้นำขึ้นทูลเกล้าถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ เป็นผู้จัดรายการดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์ ช่อง 11 จนถึงปัจจุบัน และได้รับรางวัลเสาอากาศทองคำ

ผลงานที่ภาคภูมิใจทางด้านดนตรีไทย การร้องเพลงถวายหน้าพระที่นั่งในหลวงและพระราชินี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณว่ามวงดนตรีกับสมเด็จพระเทพฯหลายครั้ง ส่วนใหญ่ครูสุดจิตต์ จะได้รับเชิญให้ขึ้นขับร้องเพลงในฐานะครูอาวุโสแทบทุกครั้งของงานดนตรีไทย อุดมศึกษา

รางวัลที่มีความสำคัญของศิลปินดนตรีไทย คือได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติปีพ.ศ. 2536

ครูสุดจิตต์ บทบาทในฐานะผู้นำของบ้านดุริยประณีต หรือ บ้านบางลำภู ครูเป็นผู้ดำเนินการกิจการของบ้านสืบต่อจากแม่แถม ครุยังสนับสนุนบุตรหลานของท่านได้เข้าทำงานในหน่วยราชการและเอกชนมีแหล่งสำคัญ คือกรมศิลปากรกองดุริยางค์กองทัพบก กรมประชาสัมพันธ์ และธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ พบว่ามีบุตรหลานของครูเข้าทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นกำลังในการสืบต่อวัฒนธรรมดนตรีไทยต่อไป

ชีวิตครอบครัว สามีของครูชื่อคุณพันธุ อนันตกุล เป็นหัวหน้าแผนกกองคลัง กระทรวงศึกษาธิการ ท่านชอบเล่นขลุ่ย และมาเรียนดนตรีไทยที่ครูสุภาพพบกับครูสุดจิตต์ ได้สมรสกันมีบุตรสาว 1 คน ชื่อ ชัยนดี อนันตกุล เกิดเมื่อ พ.ศ. 2500 สามารถเล่นจะเข้ได้ ปัจจุบันทำงานที่ ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ สามีครูเสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2526

ครูสุดจิตต์ ยังคงทำหน้าที่ศิลปินแห่งชาติในการเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีไทยต่อไป ตราบเท่าที่กำลังของครูจะมีอยู่

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นผู้ควบคุมกิจการดนตรีไทยของบ้านดุริยประณีตในยุคนี้ เป็นผู้นำสตรีด้านดนตรีไทย มีหน้าที่จัดการติดต่อกับงานต่าง ๆ รวมทั้งติดต่อประสานงานลูกวงให้มาช่วยแสดงตามความเหมาะสมของงานที่มีผู้จ้าง รวมทั้งงานช่วย และเป็นครูอาวุโสในวงการดนตรีไทย

11. นักดนตรีไทยชั้นลูกหลานในสายที่ 10 คือ นายสืบสุด ดุริยประณีต ประกอบด้วย สืบศักดิ์ ดุริยประณีต

11.1 นายสืบสุด ดุริยประณีต

นายสืบสุด ดุริยประณีต เป็นบุตรชายคนเล็กของนายสุขและนางแถม ดุริยประณีต เกิดเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2478 ณ ตำบลสามพระยา อำเภอพระนคร กรุงเทพมหานคร มีชื่อเรียกกันเล่น ๆ ว่า “ไก่”

ครูไก่ มีนิสัยรักดนตรีมาตั้งแต่เด็ก ชอบตีระนาดเล่นเสมอตั้งแต่อายุได้ 8 ปี โดยใช้หีบใส่ลูกกระพรวนเหล็กกรองนั่ง เพราะยังเอื้อมตีระนาดไม่ถึง มีความตั้งใจจริงในการซ้อมระนาดเอก จะซ้อมได้เวลานานวันละหลายชั่วโมง จนเมื่อได้อายุได้ 11 ปี ครูสุขซึ่งเป็นนักดนตรีชั้นครูผู้ใหญ่สมัยนั้น จับมือให้ตีฆ้องใหญ่ เพลงสาธุการเป็นเพลงแรก จากนั้นพวกพี่ ๆ ของครูไก่ที่เกิดแต่พ่อสุขและแม่แถม คือ นางซุบ นายโชติ นายชัน นายชิน นางเชื่อม นางแหม่มซ้อย นางชม นางทัศนีย์ และนางสุดจิตต์ ก็ถ่ายทอดวิชาให้จนร่วมวงปีพาทย์ได้และเป็นผู้ที่มีความวิริยะในเรื่องดนตรี ครูสุดจิตต์เล่าว่า ในสมัยที่อพยพไปหลบระเบิดสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่บ้านกบเจา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นบ้านญาติทางบิดา คือ ปู่คำ ครูไก่จะเดินเท้าข้ามทุ่งไปเรียนปีพาทย์กับครูพื้นบ้านทางอยุธยาวันละหลายกิโล ไม่มีการบ่นตั้งใจไปเรียนมีวิริยะเป็นอันมาก และเมื่อเติบโตครูสุพาไปเรียนระนาดเอกกับคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ต่อเพลงเดี่ยวต่าง ๆ เช่น เพลงเชิดนอกและอื่น ๆ เพลงใดที่ขัดข้องก็ไปถามจากครูสอน วงฆ้องและครูฟุ่ม ปาปุยะวาทย์ ทำให้ครูไก่อมีชื่อเสียงอยู่ในวงการศิลปมาก ในบรรดานักดนตรีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน จะหาผู้มีฝีมือในทางระนาดเอก ระนาดทุ้ม และฆ้องวงใหญ่ เทียบครูไก่อได้น้อยเต็มที

เป็นนักดนตรีที่มีความสามารถโดยเฉพาะในทางระนาดเอกจัดว่า นักระนาดที่ตีไหวที่สุดคนหนึ่งของวงการดนตรีไทยนอกจากนี้ยังบรรเลงเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ในวงปีพาทย์ได้ดี เป็นคนที่มีปฏิภาณไหวพริบดีในการบรรเลงประเภทประชันวงปีพาทย์ ตัวอย่าง เมื่อครั้งประชันกับวงกำนันแสง บ้านคลัง ได้คิดเพลงเดี่ยวอาถรรพ์ สามชั้น ซึ่งเป็นเพลงไม่เคยคิด ไม่มีค้อยมีเดียวกัน โดยคิดแบบสด ๆ มีครูบุญยงค์ค้อยท่อนเนื้อฆ้องอยู่ด้านหลัง ผลงานที่สำคัญ เช่น ได้แสดงเดี่ยวระนาดพร้อมกัน 5 รางวัล โดยออกรายการทางโทรทัศน์ ประพันธ์เพลงไว้หลายเพลงด้วยกัน เช่น เพลงสร้อยทะเล แถ ดนเพลง 2 ชั้น เพลงโหมโรงย่ำคำ 6 ชั้น เพลงกบเต้น เป็นต้น

ชีวิตการทำงานนั้น เริ่มรับราชการในกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อ พ.ศ. 2496 ณ แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อ พ.ศ. 2496 แผนกดนตรีไทย ทำหน้าที่คนตีระนาดเอกประจำวงปีพาทย์ไม่แจ้ง

ด้านชีวิตครอบครัว สมรสกับ นางเรณู มีบุตรธิดาด้วยกัน 3 คน คือ สืบศักดิ์ ศิริณา และพิพัฒน์

นายสืบสุดหรือครูไก่อ ถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ ขณะพ่อสุขยกวงไปบรรเลงดนตรีที่จังหวัดลพบุรี แต่เดินทางถึงแค่อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เกิดอุบัติเหตุรถคว่ำเสียชีวิตทั้งพ่อสุขและครูไก่อ เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2506 รวมอายุได้ 28 ปี

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เป็นนักระนาดเอกที่มีชื่อเสียงมากที่สุดอีกคนหนึ่งบ้าน มีชื่อในการตีระนาดไทวมากที่สุดคนหนึ่ง เป็นนักระนาดที่มีชื่อเสียงในทางประชันปีพาทย์คนหนึ่งและผลงานแต่งเพลง เช่น เพลงสร้อยทะเล แถ เป็นทหารเอกประจำวงดนตรีไทยคณะดุริยประณีต (จรรยาพร สุนตวรรกุล 2532: 285)

11.2 ครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต

ครูสืบศักดิ์ ดุริยประณีต หรือ ครูเจียบ ทายาทของครูไก่อ สืบสุด ดุริยประณีต อดีตนักระนาดเอกชื่อดังของสำนักปีพาทย์บางลำภู เกิดเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2496 ที่บ้านบางลำภู

เริ่มเรียนดนตรีจากบ้านดุริยประณีตเมื่ออายุ 8 ขวบโดยหัดฆ้องวงใหญ่เป็นเครื่องมือแรกหลังจากนั้นครูสืบศักดิ์ได้เรียนระนาดเอกจากครูบุญยงค์ เกตุคง เรียนเครื่องหนังจากครูโชติ ดุริยประณีต ครูสมพงษ์ นุชพิจารณ์ และเรียนฆ้องวงใหญ่จาก ม.ล. สุวัณษ์ สวัสดิกุลและครูสมชาย ดุริยประณีต

ครูสืบศักดิ์ เคยรับราชการที่แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ ระหว่างช่วงที่ทำงานได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ร่วมวงดนตรีไทยในสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯสยามราชกุมารีหลายครั้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับครูมาก

ครูสืบศักดิ์ได้เข้ามาสอนดนตรีไทยที่คณะครุศาสตร์เมื่อปี พ.ศ. 2531 โดยสอนในวิชาทักษะดนตรี 5-6 (ระนาดทุ้ม)

ครูสืบศักดิ์ไปประกอบอาชีพอยู่ที่ประเทศอังกฤษอยู่ระยะหนึ่ง ได้ช่วยถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยให้กับนักเรียนชมรมดนตรีไทยแห่งสหราชอาณาจักร ณ สถานทูตไทย กรุงลอนดอนเป็นประจำ ในปัจจุบันครูสืบศักดิ์ได้ขอกลับเข้ารับราชการที่แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์อีกครั้งหนึ่ง

บทบาทในบ้านดุริยประณีต

เดิมตั้งต้นเป็นคนระนาดเอก ภายหลังได้เปลี่ยนเป็นคนระนาดทุ้ม มีความรู้ในทางปี่พาทย์เป็นหลักของวงดุริยประณีต คู่กับครูสมชาย ดุริยประณีต และแต่งเพลงไว้หลายเพลงคู่กับครูสมชาย เช่น เพลงโหมโรงเทพนม สามชั้น เพลงเทพลีลา ถา เป็นต้น
(ลมไม่รู้โรยไชยชาย, 2538 ให้อำนาจ : 87)

ภาคผนวก ข

รายละเอียดกิจกรรมการแสดงดนตรีไทยของบ้านบางลำภู
ดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 46 ปีที่ 14 มโหรีเครื่องใหญ่สลับเพลงพื้นเมือง
จากรายการเพลงกับนฤพนธ์ ของสถานีไทยทีวี(ช่อง 4)

ในความอำนวยการของนายจำนง รังสิกุล

ประจำวันอาทิตย์ที่ 26 เมษายน พ. ศ. 2507

รายการ โหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง 3 ชั้น

เพลงเขมรพวง เกา นฤพนธ์ ดุริยพันธ์ุ ขับร้อง

เพลงอีแซว

เพลงไ้กล้ง เกา นงลักษณ์ ไรจนะพันธ์ุ ขับร้อง

เดี่ยวซอสามสาย เพลงกราวโน ศิริพันธ์ุ ปาละกะวงศ์ ณ อยุธยา ผู้เดี่ยว

เพลงแอ่วเกล้าซอ

เพลงเขมรโพธิสัตว์ เกา นันทวัน เขมใหญ่ ขับร้อง

เพลงพระอาทิตย์ชิงดวง 2 ชั้น นฤพนธ์ ดุริยพันธ์ุ ขับร้อง

อำนวยการโดย คุณจำนง รังสิกุล ผู้ช่วยดำเนินรายการ สัมพันธ์ุ พันธุ์มณี
และสุรางค์ ดุริยพันธ์ุ

ดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 20 ประจำปีที่ 19 ปีพาทย์นางหงส์เครื่องใหญ่
ของคณะดุริยประณีต ในความควบคุมของ นายโชติ ดุริยประณีต

ประจำวันอาทิตย์ที่ 19 มกราคม 2512

รายการบรรเลง 1. เพลงแสนเสนาะ 3 ชั้น

2. เดี่ยวเพลงมุล่ง ออกสิบสองภาษา

3. เพลงแขกโอด เกา

ดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 21 ประจำปีที่ 15 ปีพาทย์ไม้แข็งเครื่องใหญ่
ของ คณะดุริยประณีต ในความควบคุมของส. อ. สมชาย ดุริยประณีต

ประจำวันอาทิตย์ที่ 24 มกราคม 2508

รายการบรรเลง 1. โหมโรงเพลงศรีสังคีต

2. เพลงทยอยโน เกา

3. เดี่ยวเพลงกราวโน ทั้งวง

4. เพลงพระอาทิตย์ชิงดวง

ดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 47 ประจำปีที่ 15 ปีพาทย์มอญเครื่องใหญ่
ของคณะดุริยประณีต ในความควบคุมของ ส. อ. สมชาย ดุริยประณีต
ประจำวันอาทิตย์ที่ 2 พฤษภาคม 2508

- รายการบรรเลง 1. โหมโรงเพลงย่ำค่ำ 6 ชั้น
2. เพลงตะละแม่ศรี เถา
3. เพลงฟ้อนม่านมัยเชียงตา
4. เพลงดับเรื่องราชาธิราช ตอน พ่อลาวแก่นท้าวกัดนิ้ว
-

ดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 10 ประจำปีที่ 14 ปีพาทย์มอญเครื่องใหญ่
ของคณะดุริยประณีต (รุ่นจิ๋ว)
ประจำวันอาทิตย์ที่ 15 ธันวาคม 2506

- รายการบรรเลง 1. โหมโรงเพลงมอญพ่าย
2. เพลงมอญยาคเล่
3. เพลงฟ้อนเงี้ยว
4. เพลงแน
5. เพลงลาวคลึง
6. เพลงฟ้อนพม่า
-

ดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 33 ประจำปีที่ 16 ปีพาทย์ประชันวง
ระหว่างคณะดุริยประณีต(ในความควบคุมของ ส. อ. สมชาย ดุริยประณีต)
กับคณะมัลลยมัลย์ (ในความควบคุมของนายสาส์และนายเจียน มัลลยมัลย์)
ประจำวันอาทิตย์ที่ 6 มีนาคม 2509

- รายการบรรเลง โหมโรงเพลงแสนสุดสวาท โดยคณะมัลลยมัลย์
โหมโรงเพลงขะแซยง โดยคณะดุริยประณีต
เดี่ยวเพลงกราวใน ทั้งวง บรรเลงทั้งสองวง
เพลงพระอาทิตย์ชิงดวง บรรเลงทั้งสองวง
-

ดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 46 ประจำปีที่ 18
 ปีพาทย์มอญเครื่องใหญ่และการแสดงมอญรำ
 ของคณะดุริยประณีต (รุ่นเล็ก) ในความควบคุมของนางสุดจิต ดุริยประณีต
 ประจำวันอาทิตย์ที่ 28 เมษายน 2511

- รายการบรรเลง
1. โหมโรงเพลงด้อมค่าย
 2. เพลงพุ่มพอก
 3. เพลงแน
 4. เพลงพ็อนเงี้ยว
 5. การแสดงมอญรำ
-

**รายการเทปวิทยุ
ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ**

การอัดเสียงวงมโหรี ชื่อวงสหมิตรบรรเลง เพลงกล่อมনারี เถา
อาจารย์สุตจิตต์ และอาจารย์สืบศักดิ์ คุริยประณีต

เพลงโสมส่องแสง แขกขาว เพลงรัก
ขับร้องโดย อาจารย์สุตจิตต์ คุริยประณีต อาจารย์ จำเนียร ศรีไทยพันธุ์

อวยพรปีใหม่ 20 ธันวาคม 2536 เพลงพวงมาลัย
อาจารย์สุตจิตต์ คุริยประณีต สุรีย์ ดาวอุดม วาสนา พรชื่น

รายการเบญจรงค์ดนตรีไทย(23 ธันวาคม 2536)
วงปี่พาทย์ไม้แฉ่ม เพลงพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6
เพลงเขมรปี่แก้วน้อย เพลงสามเส้า และเพลงโยสลัม

อารมณ์เพลง ครั้งที่ 18(24 มีนาคม 2536) อารมณ์อาลัยอาวรณ์
คณะคุริยประณีต

อารมณ์เพลง ครั้งที่ 25 (2 เมษายน 2536) กล่อมนอน (กล่อมনারี กล่อมพระบรรทม)
คณะคุริยประณีต

ถวายพระพร 10 สิงหาคม 2535 ม้วนที่ 1,4,5
เพลงไทย ปี่พาทย์ไม้แฉ่ม คณะคุริยประณีต
ถวายพระพร 12 สิงหาคม 2535 เพลงคลื่นกระทบฝั่ง ไทยดำเนินคอย
ออก 11 สิงหาคม 2537

ดนตรีพิธีการ ครั้งที่ 11 เปลี่ยนเครื่องทรงพระแก้วมรกต สาธุการ ลงทรง เวียนเทียน

ดนตรีพิธีการ ครั้งที่ 9 พิธีทอดกฐิน กลม สาธุการ กราววรา

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ 3 ธันวาคม 2535

ดนตรีพิธีการ ครั้งที่ 7 เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชินีนาถ 1 ธันวาคม 2535

เพลงไทย

ละครเรื่อง พระไวยแตกทัพ ตอนที่ 1 31 มีนาคม 2537

ละครเรื่อง พระไวยแตกทัพ ตอนที่ 2 14 เมษายน 2537

ละครเรื่อง กนกนคร ตอนที่ 1 8 กันยายน 2537

ละครเรื่อง กนกนคร ตอนที่ 2 15 กันยายน 2537

ละครเรื่อง กนกนคร ตอนที่ 3 22 กันยายน 2537

ละครเรื่อง กนกนคร ตอนที่ 4 29 กันยายน 2537

ละครเรื่อง ท้าวแสนปม ตอน 1 21 กรกฎาคม 2537

ละครเรื่อง ท้าวแสนปม ตอน 2 28 กรกฎาคม 2537

ละครเรื่อง ท้าวแสนปม ตอน 3 4 สิงหาคม 2537

ละครเรื่อง ท้าวแสนปม ตอน 4 18 สิงหาคม 2537

ละครเรื่อง ท้าวแสนปม ตอน 5 25 สิงหาคม 2537

ละครเรื่อง ท้าวแสนปม ตอน 6 1 กันยายน 2537

ละครเรื่อง ศกุนตลา ตอน 1 2 มิถุนายน 2537

ละครเรื่อง ศกุนตลา ตอน 2 9 มิถุนายน 2537

ละครเรื่อง ศกุนตลา ตอน 3 16 มิถุนายน 2537

ละครเรื่อง ศกุนตลา ตอน 4 23 มิถุนายน 2537

ละครเรื่อง ศกุนตลา ตอน 5 30 มิถุนายน 2537

ละครเรื่อง ศกุนตลา ตอน 6 7 กรกฎาคม 2537

ละครเรื่อง ศกุนตลา ตอน 7 14 กรกฎาคม 2537

- ละครเรื่อง พระนางจามเทวี ตอน 1 3 กุมภาพันธ์ 2537
ละครเรื่อง พระนางจามเทวี ตอน 2 10 กุมภาพันธ์ 2537
ละครเรื่อง พระนางจามเทวี ตอน 3 17 กุมภาพันธ์ 2537
ละครเรื่อง พระนางจามเทวี ตอน 4 24 กุมภาพันธ์ 2537
-

การทำแผ่นเสียงและเทปเพลง

1. ทำแผ่นเสียงกับ ต. เจ็กชวน
2. ทำแผ่นเสียงกับบริษัทกมลสุโกศล

ผลงานแผ่นเสียงของคณะดุริยางค์ประณีตตราโคลัมเบียแผ่นสีม่วงเล็อดหมู สปีด 78 สอง
หน้า มีคำว่ำนุมัติโดยกระทรวงศึกษา

GET441-1 cei. 37060 เพลงชมตลาด (เทพนม) ร้องโดยสุดา เปียววิจิตร
GET441-2 cei. 37081 เพลงชมตลาด (เทพนม) ต่อ

GET453 cei. 37597 เพลงพม่าแท้ สองชั้น ร้องโดย เหนี่ยว ดุริยะพันธุ์
GET453 cei. 37598 เพลงพม่าแท้ สองชั้น (ต่อ)
เพลงเต่ากินผักบุ้ง สองชั้น ร้องโดย เหนี่ยว ดุริยะพันธุ์

GET454 cei. 37599 เพลงชมดงใน สองชั้น ร้องโดย อูษา สุกันธมาลัย
GET454 cei. 37600 เพลงชมดงใน สองชั้น ต่อ

GET455 cei. 37601 เพลงขอมกล่อมลูก สองชั้น ร้องโดย เหนี่ยว ดุริยะพันธุ์
GET455 cei. 37602 เพลงขอมกล่อมลูก สองชั้น (ต่อ)

GET456 cei. 37605 เพลงครอบจักรวาล สองชั้น ร้องโดย เหนี่ยว ดุริยะพันธุ์
GET456 cei. 37606 เพลงครอบจักรวาล สองชั้น (ต่อ)
เพลงแขกลพบุรี สองชั้น ร้องโดย เหนี่ยว ดุริยะพันธุ์

GET457 cei. 37607 เพลงดอกไม้ไพร สองชั้น ร้องโดย แซ่มซ้อย คุริยะพันธุ์

GET457 cei. 37608 เพลงดอกไม้ไพร สองชั้น (ต่อ)

เพลงสมิงทองมอญ สองชั้น ร้องโดย แซ่มซ้อย-ทัศนีย์

GET458 cei. 37609 เพลงแขกสาหร่าย สองชั้น ร้องโดยสุตจิตร์ คุริยะประณีต

GET458 cei. 37610 เพลงแขกสาหร่าย สองชั้น ต่อ

GET458-2 cei. 37812 เรื่อง"ขุนช้างขุนแผน" ตอน สร้อยฟ้าศรีมาลาหึง(1)
ร้องโดย ตาล-ไพโรจน์ นาฏคนตรีคณะคุริยะประณีต

GET458-2 cei. 37812 เรื่อง"ขุนช้างขุนแผน" ตอน สร้อยฟ้าศรีมาลาหึง(2)
ร้องโดย ตาล-ไพโรจน์ นาฏคนตรีคณะคุริยะประณีต

GET458-2 cei. 37816 เรื่อง"ขุนช้างขุนแผน" ตอน สร้อยฟ้าศรีมาลาหึง(5)
ร้องโดย สุตา ทัศนีย์-ไพโรจน์ นาฏคนตรีคณะคุริยะประณีต

GET458-2 cei. 37817 เรื่อง"ขุนช้างขุนแผน" ตอน สร้อยฟ้าศรีมาลาหึง(6)
ร้องโดย สุตา ทัศนีย์-ไพโรจน์ นาฏคนตรีคณะคุริยะประณีต

GET459 cei. 37631 เพลงตะนาว สองชั้น ร้องโดย แซ่มซ้อย คุริยะพันธุ์

GET459 cei. 37611 เพลงจีนแสด สองชั้น ร้องโดย สุตจิตร์ คุริยะประณีต

GET463 cei. 37627 เพลงม้าย่อง สองชั้น ร้องโดย ประเวศ กุมุท

GET463 cei. 37628 เพลงม้าย่อง สองชั้น (ต่อ)

GET464 cei. 37630 เพลงสาธิตาเขมร สองชั้น ร้องโดยโชติ คุริยะประณีต

GET464 cei. 37629 เพลงคำเนินทราย สองชั้น ร้องโดยทัศนีย์ คุริยะประณีต

ผลงานแผ่นเสียงของคณะดุริยประณีต ตราโคลัมเบียแผ่นสีดำ สปีด 78 สองหน้า

GET440 cei. 37058 เพลงกราวรำ เชิด ปี่พาทย์ คณะดุริยประณีต

GET440 cei. 37059 เพลงต๋อยมวย สระหม่า เจ้าเซ็น แปลง เดี่ยวปี่ชวา

แผ่นเสียงตรากระต่าย ของ ต. เจ็กชวณ

T8446 cei. 31276-ibtra เพลงเขมรไทรโยค หน้า 1

ร้องโดยเหนียว ดุริยพันธุ์ มโหรีคณะกัลวาทิตย์

T8446 cei. 31276-ibtra เพลงเขมรไทรโยค หน้า 2

ร้องโดยเหนียว ดุริยพันธุ์ มโหรีคณะกัลวาทิตย์

T8407 cei. 31275-ibtra เพลงบุหลัน ร้องโดยเหนียว ดุริยพันธุ์ มโหรีคณะกัลวาทิตย์

cei. 31288 เพลงรำพัด ร้องโดย ละม่อม-นิรมล มโหรีคณะกัลวาทิตย์

ห้องดนตรีทุนกระหม่อมบริพัตร หอสมุดแห่งชาติ

ถด

สุรางค์ ดุริยพันธุ์

ศ858ขพ.

เขมรไพรีสัตว์ เถา บรรเลงโดยวงโยธวาทิต กรมตำรวจ

ท

กรุงเทพ, 2524 1 ตลับ 2 ร้องเสียง

รายการสังกัดกรมโยธาธิการกรุงเทพ

ถ่ายต้นฉบับ จาก นพ. พูนพิศ อมาตยกุล

ถดท

สุรางค์ ดุริยพันธุ์

ศ858พ

เพลงไทยชุดเอกลักษณ์ไทย ปี่พาทย์ไม้นวมไม้แข็ง

บรรเลงโดย สุรางค์ และคณะ กรุงเทพฯ

คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยในคณะกรรมการ

เอกลักษณ์ของชาติ ,มปป 2 ตลับ 2 ร้องเสียง

ถด คณะดุริยประณีต
 คต125ขป เขมรปี่แก้ว สักวา ขับร้องโดยสุรางค์ ดุริยพันธุ์
 ท กรุงเทพฯ 2524 1ตลับ 2ร่องเสียง
 ปี่พาทย์ไม้นวม ถ่ายต้นฉบับ จาก นพ. พูนพิศ อมาตยกุล
 แสนคำหนึ่ง เถา ขับร้องโดยสุรางค์ ดุริยพันธุ์

ถด สุรางค์ ดุริยพันธุ์
 ส858ขส ชมแสงจันทร์ เถา กรุงเทพฯ 2524
 ท 1ตลับ 2ร่องเสียง
 ปี่พาทย์ไม้นวม คณะดุริยประณีต
 สุพจน์ โตสง่า บรรเลงระนาดเอก
 สารบาญ - เขมรพวง เถา ไม้ค้ำ เถา

ถดท คณะดุริยประณีต
 27/009-10 เทพนิมิตร ออกเพลงเร็ว
 1ตลับ 2ร่องเสียง สเตอริโอ
 ผู้ควบคุม สดจิตต์ ดุริยประณีต
 ผู้ขับร้อง แจ้ง คล้ายสีทอง สมชาย ทับพร
 สารบาญ กรวาวนอก แยกเงาะ จีน เขมร กรวาวตลุง
 ลาว แยก มอญ พม่า ญวน ฝรั่งเศส บรรเลศ

ถด คณะดุริยประณีต
 คต125พศ พญาโศก ขับร้องโดย สดจิตต์ ดุริยประณีต เคียวระนาดเอก
 ท โดยสืบสด ดุริยประณีต กรุงเทพฯ 2524 1ตลับ 2ร่องเสียง
 ถ่ายต้นฉบับ จาก นพ. พูนพิศ อมาตยกุล
 สารบาญ เสภาเรื่องกาก็ ขับร้องโดย เหนียว ดุริยพันธุ์

ถด คณะดุริยประณีต
 พ849ปท ปลาทอง สามชั้น กรุงเทพฯ 2524
 ท 1 ตลับ 2 ร่องเสียง คนตรีคณะดุริยประณีต
 สารบาญ ขึ้นพลับพลา ขั้บร้องโดย พูนพิศ ดวงเนตร
 ดับนเรศ ขั้บร้องโดย สมชาย สุดจิตร
 ปี่แก้วน้อย ขั้บร้องโดย พูนพิศ อมาตยกุล

ถด คณะดุริยประณีต
 พ849ขม สุวรงค์ ดุริยพันธ์
 ท แขนกมอญ เถา เคียวปีโดยจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ กรุงเทพฯ 2524
 1 ตลับ 2 ร่องเสียง
 ปี่พาทย์ไม้แข็งดุริยประณีต มโหรีโดยกรมศิลปากร
 ถ่ายต้นฉบับของนพ. พูนพิศ อมาตยกุล
 สารบาญ แขนกมอญ เถา ขั้บร้องโดย ครูเหนียว ดุริยพันธ์

ถด คณะเสริมมิตรบรรเลง
 คส125ขม แขนกมอญบางขุนพรหม เถา ขั้บร้องโดยสุวรงค์ ดุริยพันธ์
 ท กรุงเทพฯ 2524 1 ตลับ 2 ร่องเสียง
 เครื่องสายเป็ยโน คณะเสริมมิตรบรรเลง
 ถ่ายต้นฉบับของนพ. พูนพิศ อมาตยกุล
 สารบาญ ราชรีประดับดาว เถา ขั้บร้องโดย ดวงเนตร ดุริยพันธ์
 มอญอ้อยอิง สองชั้น ขั้บร้องโดย บุญชู ทองเชื้อ

ถด คณะเสริมมิตรบรรเลง
 คส125ตพ ดับพาสีสอนน้อง ขั้บร้องโดย สมชาย ทับพร
 ท กรุงเทพฯ 2524 1 ตลับ 2 ร่องเสียง
 ถ่ายต้นฉบับของนพ. พูนพิศ อมาตยกุล
 สารบาญ ดับอนุรุตตามกวาง ขั้บร้องโดย ดวงเนตร ดุริยพันธ์

ถด
27/116 **แหม่มช้อย คุริยพันธุ์**
 อยุธยา กรุงเทพฯ ,ธรรมเจริญ ม. ป. 1ตลับ 2ร่องเสียง

ผส
ศ528พด **แหม่มช้อย คุริยพันธุ์**
 ศิลปากร,กรม
ท เพลงไทยของกรมศิลปากร กรุงเทพฯ ฯ บริษัท กมลสุโกศล จำกัด
 33PIX - 106 ,2 หน้า 33 1/3 รอบต่อนาที ไฮไฟ 12 นิ้ว
 มีคำอธิบายเพลงประกอบ

ผส
ศ528ต **แหม่มช้อย คุริยพันธุ์**
 ศิลปากร,กรม ปี่พาทย์ไม้แข็ง
ท ต้นบทเทศ บรรเลงโดยปี่พาทย์ไม้แข็งกรมศิลปากร
 และแฉ่งเคล้าขอ เดี่ยวขออยู่โดยหลวงไพเราะเสียงขอ
 ขับร้องโดย เสรี หวังในธรรม และ แหม่มช้อย คุริยพันธุ์
 กรุงเทพฯ กรมศิลปากร 0022 , 2 หน้า 78 รอบต่อนาที 10 นิ้ว

ถด
ช794ทน **แหม่มช้อย คุริยพันธุ์**
 ทอยนอก สามชั้น กรุงเทพฯ 2524 1ตลับ 2ร่องเสียง
 ดนตรีปี่พาทย์ไม้แข็ง
 ถ่ายต้นฉบับของนพ. พูนพิศ อมาตยกุล
 สารบัญ ใ้ลาว เถา -สาริกาชมเดือน

ผส
ช794ป **แหม่มช้อย คุริยพันธุ์**
 บุหลันลอยเลื่อน ขับร้องโดย แหม่มช้อย คุริยพันธุ์
 และลาวดวงเดือน ขับร้องโดย ประเวศ กุ่มทุ
ท กรุงเทพฯ กรมศิลปากร 0001 ,2หน้า 78รอบต่อนาที 10 นิ้ว
 วงมโหรีกรมศิลปากรและวงดุริยางค์สากลกรมศิลปากร

เลขที่ 0036

หน้า 1 - เขมรไทรโยค

ตอนตัดดอกไม้ถวายกษัตริย์

หน้า 2 - มยุราภิรมย์

แช่มช้อย ดุริยพันธุ์ ร้อง

ปีพาทย์ดีกดำบรรพ์ของกรมศิลปากร

หมู่ร้องหญิง

ปีพาทย์ดีกดำบรรพ์ของกรมศิลปากร

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างบทสักวาแสดงที่สังคีตศาลา พ.ศ. 2502

ตัวอย่าง การเล่นสักวา ของกรมศิลปากร ส่วนหนึ่งมีนักดนตรีในบ้านบางลำภู
ร่วมบรรเลงอยู่ด้วย ณ สังคีตศาลา เมื่อ พ.ศ.2502

เริ่มต้นด้วยการไหว้ครูเสียก่อนโดยฝ่ายชาย - ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

สักรวาประนมนิ้วขึ้นเหนือเศียร

ต่างรูปเทียนดอกไม้ทองของถวาย

ไหว้พระแก้วทั้งสามอร่ามราย

ที่ส่องสายทางเลิศเกิดปัญญา

ไม่ไหว้ครูอื่นใดในพิภพ

ผู้แจ้งจบเกินพระพุทธรูปจักหา

ไม่ไผ่ศาสตราได้ล้ำพระธรรมา

พระสงฆ์สาวกวิมุตติสุดเทียบเอย

(เพลงพระทอง นางอุษา สุกันธมาลย์ ขับร้อง)

จบบทไหว้ครูเป็นการว่าปดอบว่าด้วยฝ่ายชายเชิญชวนฝ่ายหญิง สักรวากลอนสด
บทนี้เป็นของคุณเปลื้อง ณ นคร

สักรวาวอนว่าภาษาสวรรค์

ขอเชิญขวัญนวลละอองทั้งสองศรี

มาร่วมพจนาบทประพันธ์อันท์กวี

ตามอย่างที่เคยประชันกลอนกันมา

การมหึงคงพริ้งเพราะเสนาะหู

เชิญเคียงคู่คารมชายให้พรรษา

ดำรงรักนักเลงเพลงสักรวา

จงเอื้อนอรรถวิจนาอย่าช้าเอย

(เพลงคลื่นกระทบฝั่ง เสรี หวังในธรรม ขับร้อง)

จบบทนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ว่าอีกบทหนึ่งดังนี้

สักรวามาพบประสบพัคตร

ให้หนีรักสองนรีศรีสมร

เฝ้าแลตามงามปลื้มจนลืมหกลอน

หัวใจจระจากกายหมายสุดา

จะออกปากฝากรักก็หนักจิต

พี่สิ้นฤทธิ์แล้วด้วยแรงเสนาหา

ได้แต่ถอนงอนง้อขอพวง

โปรดเมตตากล่าวสุนทรวเป็นกลอนเอย

(เพลงบุหรง โซติ ดุริยประณีต-ขับร้อง)

ครั้นแล้วฝ่ายหญิงก็ได้ว่า ตอบขึ้นบ้าง บทแรกโดยนางสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
ผู้มีฝีปากคมคาย เรียกเสียงฮาได้ครั้นแฉวงพอๆ กับของฝ่ายชายที่เพ็งจบลง

สักรวาคำหวานที่ขานแข่ง

ชวนให้แต่งสักรวาทาอีดัด

ไม่รู้วากลอรักหรือกลอนวัด

ไม่ถนัดเหมือนมือเก่าเหล้าท่านชาย

ครั้นไม่รับคำไว้มิใช่ที่

ท่านจะเป็นเห็นสตรีนี้แพ้ง่าย

ถึงถูกผิดก็นั่งซังกะตาย

แต่ใจหมายขอภัยไว้ก่อนเอย

(เพลงพิดชา แซ่มซ้อย ดุริยพันธุ์ - ขับร้อง)

บทต่อไปของชายศรี สุนทรพิพิธ ผู้อ่อนนวลสุภาพกว่าทุกคนบนเวทีกล่าวตอบทำนองฝาก
เนื้อ ฝากตัว นำเอ็นดู

สักรวาทาจารย์ท่านมีจิต

เมตตาศิษย์ให้ร่วมบุญการุณย์เหลือ

ด้วยเคารพนบกวินที่จนเจือ

แม้ไม่เชื่อฝีปากตัวกลัวพลาดพลั้ง

ขอไว้วากย์ฝากศรีภริยา

พื้นฟูสิ่งดั่งงามสมดังหวัง

ศิลปะไทยนี้จักจีรัง

ขอลองสู้ครุสักรวาทานเอย

(เพลงพราหมณ์ดีคน้ำเต้า อุษา สุกันธมาลัย ขับร้อง)

ต่อไปนี่ก็เป็นการแสดงเรื่องตามแบบโบราณ ขณะที่ผู้ชมกำลังนึกไม่บอกว่าจะเล่นเรื่องอะไรกัน จรูมนตรี ตราโมท ก็เขียนกลอนสดส่งออกมาจากหลังโรง ให้ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นผู้บอกแทน แจ้งเรื่องราวและใครแสดงเป็นใครในเรื่อง

สักรวาทขอใหว่าเรื่องสังข์ทอง

พนักกลีประลองของเก่าก่อน

ท้าวสามลคุณหลวงอิศราภรณ์

คุณชยศรีเป็นบังอรจนา

อมรินทร์และสุนนมอบคุณเปลื้อง

คุณคึกฤทธิ์นามเรื่องเป็นเงาะป่า

คุณสมโรจน์ว่าต่างนางมณฑา

ลงกระท่อมพร้อมบรรดาบ่าวข้าเอย

(เพลงเขมรปากท่อ โซติ ดุริยประณีต ขับร้อง)

ครั้นแล้วพระอินทร์ คุณเปลื้อง ณ นครก็ได้เริ่ม

สักรวาทพระอินทร์ชักสั่นคิด

กลอนมันติดอยู่แค่คอต่อไม่ไหว

แล้วฮึดฮัดร้องว่าสามลไป

เขยท่านไซร้แพ้กลียุทธว้าว

จะยอมเราริบเมืองให้เลื่องลือ

หรือจะสู้กัฬารว่าไปหนอ

ลองให้แก้ตัวอีกที่คราวนี้พอ

อย่าทำท้อไปเลยหนาสามลเอย

(เพลงต้นเพลงฉิ่ง เสรี หวังในธรรม ขับร้อง)

ทีนี้ถึงคราวท้าวสามล - คุณหลวงอิศราภรณ์ ประพันธ์

สักรวาทสามลกันแต่ให้

ขึ้นส่งให้เงาะป่าเฝ้าดู

ไปตีคัลไม่เป็นเหมือนเช่นกู

ไหนดจะกูเมืองได้ดังใจปอง

นั่งก้มหน้าโศกไม่กล้ารับ

นึกถึงคำสาทักจะริบของ

ทั้งเวียงไชยก็ไม่ได้ครอบครอง

มณฑาน้องช่วยพี่สักทีเอย

(เพลงทยอยยวน นายประเวศ กุ่มท ขับร้อง)

นางมณฑา คุณสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุรยา

สักรวนางมณฑามเหสี

จึงทูลปลอบพระสามีว่าจอมขวัญ

อย่าขุ่นเคืองเรื่องแพศลีพนัน

ควรรหาผู้กู้กันพระนคร

ถึงเหลือแต่เงาะป่าเขยบ้าไป

ไฟรีเขาบอกให้ควรรลองก่อน

รจนานะเพคะพระภุช

วานเขาวอนเขยเงาะเหมาะไหมเอ๋ย

(เพลงนกจาก แซ่มช้อย ดุริยพันธุ์ ขับร้อง)

จบบทนี้แล้วนางมณฑา ว่าจตจ่ออีกบทหนึ่งเลย

สักรวนางมณฑามาถึงไร่

ที่อาศัยรจนาน่าสงสาร

ลูกเอ๋ยลูกมัลลปากต้องยากนาน

หลงสำราญรักเจ้าเงาะเพราะมัวเมา

จึงร้องเรียกรจนามาหาแม่

ช่วยดูแลสุนัขไว้อย่าให้เห่า

เอ๊ะ ยังไงเจียบสงบสุขบเขา

พ่อรูปหล่อเงาะเล่าอยู่ไหนเอ๋ย

(เพลงสามเส้า แซ่มช้อย ดุริยพันธุ์ ขับร้อง)

รจนา ชยศรี สุนทรพิพิธ

สักรวรจนานี้ตกยาก

ต้องพลัดพรากจากปราสาทราชฐาน

อยู่กระท่อมปลายนาเหนื่อยล้างาน

แว่วเสียงมารดาจิตคิดว่าฝัน

รีบรุดไปไม่รอรีที่ประตู

เห็นชนนียืนอยู่ให้ไหวหวั่น

ก้มกราบแทบบาทาแล้วจาบัลย์

สะอื้นอื้นอึดอึดคิดถึงเอย

(เพลงตะนาวแปลง อุษา สุกันธมาลัย ขับร้อง)

เจ้าเงาะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

สักรวามาจะกล่าวถึงเจ้าเงาะ
มาได้เมี่ยงามเหมาะเป็นผั๋งผา
ทำสวนครัวตัวอย่างอยู่กลางนา
แม่ยายมายุ่งถึงบ้านรำคาญใจ
ทำรีบรดทนต์นั่งลงบังคม
แล้วเปิดน้ำอัดลมมาดั่งให้
ฝรั่งสองกระถางวางลงไว้
หมดสมัยหมากพูลฟุ้งเอย

(เพลงเขมรไล่ควาย โชติ คุริยประณีต ขับร้อง)

ทำนองเพลงนี้ครีกครั้นเป็นพิเศษ คุณเถรี ปี่เพราะตีตะโพนเด็ดดวงนัก คุณโชติก็ร้องใส่
หัวจิตหัวใจลงไปสำคัญนัก ทำความครั้นเครงให้แก่ผู้ดูเป็นอันมาก)

นางมณฑา

สักรวามณฑาน้ำตาไหล
เห็นรจนายาใจให้สงสาร
ครั้นเจ้าเงาะพึ่งพาบลงกราบกราน
นึกรำคาญหมั่นไ้รับไหวพลัน
แล้วลูบหลังพระธิดายาจิต
ช่วยแม่ไว้สักนิดเถอะจอมขวัญ
เราจะต้องเสียเมืองเรื่องคลีพนั้น
วานลูกเงาะแกล้งกันด้วยเถิดเอย

(เพลงดวงพระธาตุ แซ่มซ้าย คุริยพันธุ์ ขับร้อง)

รจนา

สักรวาทิ้งถ้อยไม่ค่อยเหมาะ
โอ้หม่อมเงาะช่างกระไรไม่ปลงจิต
มีพิษขู่ขึงขึงตึงไปนิด
โปรดช่วยคิดการสำคัญ ท่านมารดร
สู่ลงยศอดสูห์มาวอนขอ
จะเสียเมืองแล้วจะรออย่างไรก่อน
น้องไม่อยู่คูหน้าประชากร
เชิญเที่ยวจรเป็นพ่อยม้ายดยายเอย

(เพลงเทพทอง สุดา เขียววิจิตร ขับร้อง)

เจ้าเงาะ

สักรวาพระสังข์ฟังเมียว่า
 นึกเอ็นดูจนายอดยาจิต
 จะพูดจาวว่า วอนหล่อนช่างคิด
 ฟังเหมือนเพลงท้อปิตสมัยนี้
 ครั้นจะรับไปพลันขันอาสา
 คนจะว่ากลัวเมียเสียศักดิ์ศรี
 เชิงนักเลงก็ต้องแบ่งเอาไว้ที่
 จะได้มีเรื่องจ้อต่อไปเอย

(เพลงกล่อมনারี โชติ คุริยประณีต ขับร้อง)

ถึงตอนนี้บนเวที ชะงักไปเล็กน้อยกระซิบกระซาบตลอดไมโครโฟนออกมาให้แฟนได้ยิน
 โดยไม่ตั้งใจว่า ใครจะว่าบทต่อไป ผลที่สุดเจ้าเงาะก็เลยว่า เสียเอง

สักรวาเจ้าเงาะหัวเราะว่า
 แล้วบอกนางมณฑาอย่าจนใจ
 ลูกเป็นเงาะเนื้อดำคล้ำขี้ริ้ว
 พระบิดาถือผิวจะโทษใคร
 ลูกเขยท้าวทกคนสุนนชาติ
 ล้วนอ้วนพีสีสะอาดงามสดใส
 ไปตีกลี้อย่างแพ้ยั่วเขาไป
 เอาอะไรกับออร์หล่นเช่นลูกเอย

(เพลงแขกอาทวัง โชติ คุริยประณีต ขับร้อง)

ที่นี้ถึงคราวพระอินทร์ คุณเปลี่ยน ฦ นคร

สักรวาถึงคราตาพระอินทร์
 ช่างยุ่งกันไม่สิ้นมนุษย์นี้
 มีแต่เรื่องเคืองอร่าทั้งดาปี
 ทำไม่ดีคนปากกล้าก็ด่าเอา
 จำจะจำกาให้พอได้เรื่อง
 หยิบเอาเครื่องเทวดามาให้เขา
 ส่งให้เงาะแต่งกายให้พราวเพรา
 แล้วก็กลับไปเนาววิมานเอย

(เพลงกระบี่ลีลา เสรี หวังในธรรม ขับร้อง)

รจนา

สักรวาร์จนาสงสารแม่
ที่เฝ้าแต่เศร้าสร้อยละห้อยหา
ได้ทรงเครื่องทรงอมรินทร์ปิ่นเทวา
จึงวอนว่าพี่เงาะเพราะคราวนี้
ถ้ามันมิช่วยน้องแสนหมองไหม้
ไม่ขออยู่จะลาตายไปเมืองผี
น้องรู้ว่าพี่ชาญชำนานุคลี
โปรดช่วยที่เกิดเงาะเห็นเหมาะเอ๋ย

(เพลงกบเต้น อุษา สุกันธมาลัย ขับร้อง)

เสียงคุณชายศรีบอกสักรวาทน์ฟังแล้วใจหาย แพน ๆ ขนลุกเกรียวกวาวสงสารจนา
ครั้นแล้วเจ้าเงาะก็ได้เปลี่ยนบรรยายกาศฉบับพลัน

สักรวเจ้าเงาะกระเจาะลั่น
ได้เครื่องพระอินทร์ก็พอไหว
ว่าพลางทางย่องเข้าห้องใน
ถอดรูปเงาะเคยใส่ออกจากองค์
เหลือแต่รูปสุวรรณอยู่ชั้นใน
เหมือนโต๊ะกังเดินได้นำพิศวง
เอาเครื่องต้นเทวามาสวมทรง
แล้วเดินตรงมาวันทามารดาเอ๋ย

(เพลงขอมทรงเครื่อง)

นางมณฑา

สักรวานางมณฑาเห็นพระสังข์
จึงทรุดนั่งตะลึงนั่งไม่ดิ้งไหว
ช่างงามแท้เทวดาจากฟ้าใด
แล้วรีบไหว้กราบงามไปสามที
ได้สติเมื่อริดาเข้ามาบอก
ลูกเขยดอกนางจึงมอว์ร้องพับผี
พลางร้องเรียกท่านดาวว่าคนดี
มาดูเขยภูมิไวไวเอ๋ย

(เพลงสารถี)

ท้าวสามล

สักรวาทรงเมื่อยเสียไม่ได้
ก็เข้าไปปะเขยชมเขยว่า
เขยงามแท้จริงนะแม่มณฑา
งามยิ่งกว่าผีเมื่อครั้งยังหนุ่มงาม
เขยของพ่อหน่อเนื้อพงศ์พันธุ์ไหน
เจ้าชื่อไคอยู่เมืองไคพ่อไคว่าถาม
ไคนแกล้งแปลงรูปและปลอมนาม
จงแจ้งความเป็นมาอย่าปิดเอย

(เพลงตูกตา)

พระสังข์

สักรวาทระสังข์นั่งก้มหน้า
แล้วกราบไหว้พ่อตาแจ้งนุสรณ์
ข้าคือโอรสยศวิมล
เป็นกษัตริย์ขัดสนเป็นพันไป
ชื่อพระสังข์หนึ่งเนื้อเจือทองคำ
ยากจนก็จ้านากินไม่ได้
เที่ยวหาเมียเศรษฐีมีปัจจัย
พอจะไถได้ถนัดแก่ขัดเอย

(เพลงขอมกล่อมลูก)

ท้าวสามล

สักรวาท้าวสามลตบพระหัตถ์
ก็รู้ขัดกษัตราพงศาเจ้า
ลูปหลังไหลจูบให้เพียงเบาเบา
หกเขยเขายุให้ขับเจ้าสองคน
แม่ยายเจ้าเขาก็ไม่ขอห้าม
พ่อเบาความยกโทษโปรดสักหน
ถ้าดีดลมีชัยไว้กังวล
จะยกเมืองมณฑลให้ครองเอย

(เพลงลมพัดชายเขา)

พระสังข์

สักรวาสังข์ทองสนองรับ
 น้อมคำนับพ่อดาอาสาสมัคร
 จะดีกลีซึ่งชัยไม่ยากนัก
 พระอย่าพักร้อนเราเศร้าฤทัย
 อย่างว่าแต่จะออกไปดีกลี
 ถึงทำเล่นรักบีก็ยังได้
 ได้มามีชีสักรตัวไม่กลัวใคร
 คงจะไม่พ่ายแพ้เป็นแน่เอย

(เพลงขอมใหญ่)

เวลาต่ำลง การแสดงตามเรื่องจึงได้ยุติลงเพียงนี้ต่อไปนี้ คุณหลวงอิศราวรณประพันธ์
 จึงได้กล่าวลาไฟเราะมาก

สักรวาอาลัยจำใจจาก
 เหมือนปีศาจจวบเรื่องเป็นเครื่องหมาย
 (ดอกเอ๋ยเจ้าดอกขจร ขอลาไปก่อนเอย)
 บอกกำหนดหมดเวลาน่าเสียดาย
 ทั้งหญิงชายก็จำขออำลา
 (ดอกเอ๋ยเจ้าดอกบานเช้า เย็นย่ำค่ำเจ้าก็หุบเอย)
 พลังไปนิคมิดหุไม่สู้เหมาะ
 อย่าแคะเคาะเยาะหยันกันนะชา

(ดอกเอ๋ยเจ้าดอกสลิด ถ้าแต่งขาดพลาดผิดอภัยเอย)
 เป็นครั้งแรกออกแขกแบกหน้ามา
 เล่นสักรวาของเก่าของไทยเราเอย
 (ดอกเอ๋ยเจ้าดอกชบา โปรดอย่าลืมสักรวาววันนี้เอย)

(เพลงลมหวาน)

จบบทของคุณหลวง คุณสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ก็ได้กล่าวบ้าง เป็นอีกบทที่
 ไฟเราะ มากพอ ๑ กัน

สักรวาใกล้ค่ำต้องจำจาก
 ฟังเสียงฝักอาลัยยิ่งใจหาย
 ได้ร่วมเล่นสักรวาพาร้อนคลาย
 ทั้งหมายฝันประเพณีดีกระไร

(หอมอะไรจากในวัง พิภพกระมังหรือกรรมกา
หอมอื่นไม่ขึ้นอุรา เหมือนนาวาจาหอมเอย)

ขอลาก่อนท่านผู้ฟังทั้งผู้เล่น

จงอยู่เย็นเป็นสุขอย่าทุกข์ไข

แม้สักคราววันนี้ดีสมใจ

ขึ้นปีหน้าฟ้าใหม่คงมาเอย

(หักอาลัยลาไปแล้ว ปีหน้าฟ้าแผ้วคงกลับมา

ร่วมชุมนุมกลุ่มสักครา วันนี้ลาก่อนเอย)

(เพลงแป๊ะ)

สิ้นเสียงร้องและดนตรีผู้ดูปรบมือต้อนรับนำขึ้นใจ บางคนก็บ่นว่ามีต่ออีกหน่อยก็จะดี
และบ้างก็ว่า ยังงี้กันคืนยังรุ่งก็ยังไม่ไหว หวังว่า ปีหน้าคงได้ฟังฝีปากคมคายของกวีแต่ละท่าน
กันอีกเอย

(รงค์ วงษ์สวรรค์ การเล่นสักครา สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์)

(วันอาทิตย์ที่ 31 พฤษภาคม 2502)

ภาคผนวก ง

ประวัติเพลงที่นักดนตรีไทยในบ้านบางลำภูประพันธ์ไว้

โหมโรงศรีสังคีต 3 ชั้น

เพลงโหมโรงศรีสังคีต 3 ชั้นนี้ ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้นจากเพลงสีนวลของเดิม โดยยัด 2 ชั้นของเดิมเป็นหลัก แต่ที่ียวกลับของท่อน 1 และท่อน 2 นั้นได้เพิ่มลูกล่อลูกขัดขึ้น ให้เหมาะสมที่จะเป็นเพลงโหมโรงและต่อท้ายด้วยเพลงขยະแขยงอีกเพลงหนึ่ง เพื่อให้ได้คึกคักสนุกสนานขึ้น เพลงสีนวลเป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบโขนละครและรวมอยู่ในเพลงเรื่องสีนวล อันเป็นทำนองอ่อนและเชื่องช้า เหมาะสำหรับจะบรรเลงประกอบการร่ายรำของหญิงที่แต่งกายแบบไทย คือ นุ่งผ้าลายโจงกระเบนและมีผ้าแถบห่มสไบเฉียง ทัดดอกไม้งดงาม และให้ชื่อว่า สีนวล การที่ข้าพเจ้าได้นำเอาเพลงสีนวลมาแต่งขึ้นเป็น 3 ชั้น ใช้สำหรับเป็นเพลงโหมโรงนี้ เพราะเห็นว่า เพลงสีนวลนี้มีลีลาและท่วงทำนองที่อ่อนหวาน น่าฟังเพลงหนึ่ง

โหมโรงมหาราชินี

เพลงโหมโรงมหาราชินี เป็นเพลงที่ จำเริญเอกสมชาย คุริยประณีต ตำแหน่งผู้ช่วยหมวดดนตรีไทย กองดุริยางค์ทหารบก แต่งขึ้นในปี พ.ศ.2531 บรรเลงครั้งแรกเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2531 ในการเฉลิมฉลองเนื่องในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ณ วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ และต่อมาวงดนตรีไทยสุวามหาราชบุรี ได้ติดต่อขอเพลงนี้ไปบรรเลงออกอากาศ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอีกครั้งเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม 2531

เพลงโหมโรงมหาราชินีนี้ ได้นำทำนองเพลงไทยสากลชื่อ “นางฟ้าจำแลง” มาดัดแปลงเป็นทำนองเพลงไทยโดยขยายอัตราขึ้นเป็นสามชั้น และทำเป็นลูกล่อ ลูกขัด ลงในเพลง นำทำนองนางฟ้าจำแลงซึ่งใช้จังหวะวอลทซ์มาลงจบ

(งานดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 20 5 พ.ย. 2531)

โหมโรงมอญพ่าย

โหมโรงเพลงมอญพ่าย นายชื่น คุริยประณีต เป็นผู้แต่งแสดงเมื่อ วันอาทิตย์ที่ 15 ธันวาคม 2506 ที่สังคีตศาลา ข้างวังละครแห่งชาติ

โหมโรงเพลงย่ำค่ำ 6 ชั้น

คำว่า "ย่ำค่ำ" เป็นเพลงโหมโรงของวงปี่พาทย์โดยเฉพาะ อาจจะเป็นด้วยขณะที่บรรเลงนั้นเป็นเวลาพลบค่ำ หรือที่เรียกกันว่า เข้าได้เข้าไฟ เพลงย่ำค่ำนี้มีหลายเพลงรวมกัน มีทั้งจังหวะรัว จังหวะช้าและจังหวะเร็ว นับว่าท่านผู้แต่งเพลงนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญในการดนตรี อย่างดี เข้าใจว่าคงจะแต่งขึ้นในประเทศรามัญและได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยราวสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในการบรรเลงของคณะศุภริยประณีตวันนี ได้ขยายเพลงบางเพลงในชุดย่ำค่ำของเดิมให้มีทำนองยืคออกเป็น 6 ชั้น และบางเพลงก็รักษาคำของเดิมไว้

เพลงสุริโยทัย เถา

เพลงสุริโยทัย 2 ชั้น เป็นเพลงเก่าซึ่งเลียนทำนองมาจากเพลงเขมร ที่มีทำนองไพเราะและชื่อก็น่าบูชา ด้วยเป็นพระนามของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย ยอดวีรกษัตริย์ของไทยที่ยอมเสียสละ พระชนม์ชีพของพระองค์เพื่อพระสวามีและเพื่อประเทศชาติ ข้าพเจ้าจึงได้นำมาแต่งเป็น 3 ชั้นและชั้นเดียว ทั้งทางเครื่องและทางร้องเพื่อให้ครบเป็นเถา โดยยืคหลัก 2 ชั้นของเดิม

บทร้อง เพลงสุริโยทัย เถา

3 ชั้น	พระเจ้าแม่ศรีสุริโยทัย เพราะเกิดศึกอีกถึงอยุธยา	สูญสิ้นพระชนม์ไปอย่างหาญกล้า โดยเสด็จภักศดาออกชิงชัย
2 ชั้น	พระแม่เจ้าทรงเครื่องอย่างชายชาติ ขับชาตามมาไม่ห่างไกล	เสมือนองค์อุปราชอำนาจใหญ่ พระเนตรตั้งระว่างระไวพระสวามี
ชั้นเดียว	ข้าศึกหมายฟันกษัตริย์ภักศดา เข้ากันกางขวางกันภูบดี	พระแม่ไสช้างมาอย่างเร็วรี ถูกของ้าวสิ้นชีวีเพราะความรัก

(นาย ฉลาด แก้วมุลลดี ประพันธ์คำร้อง)

เพลงบางลำภูเนรมิตร

เพลงบางลำภูเนรมิตร เกิดขึ้นด้วยความสามัคคีของคณะดุริยประณีต กล่าวคือ วันหนึ่งซึ่งเป็นวันและเวลาว่างของคณะ ต่างคนต่างนัดกันว่า วันนี้แคว้นมอญเรามาพร้อมกันสักครั้งแล้วก็กันไปตามนัด ครั้นพร้อมกันแล้วก็เริ่มสนทนาปาทะกันตามแต่ใครจะนึกได้ แต่ข้าพเจ้าขอเรียนว่า นักคิดป็นจริง ๆ ไม่ชอบพูดเรื่องอื่น โดยมากมักพูดในคิดป็นเป็นส่วนใหญ่ เช่น ใครหนึ่งไปได้ยินได้ฟังมาอีกคณะหนึ่งซึ่งวงนั้นเขาบรรเลงเพลงแปลกหู ซึ่งนอกเหนือจากคณะของตัวยังไม่มี เพลงนั้นก็รวมกันคิดหรือแต่งขึ้นใหม่ เช่น ไปเที่ยวจังหวัดปทุมธานี ไปได้ยินคณะปี่พาทย์อีกวงหนึ่งบรรเลงอยู่ ก็สอบถามเขาว่า เพลงนี้ชื่ออะไร ก็ได้รับคำตอบว่า เพลงนี้ชื่อปทุมเนรมิตรเพื่อเป็นอนุสรณ์ ณ ที่นั้น ส่วนเพลงกัลยาณมิตรก็เช่นกัน คือ วงปี่พาทย์ อยู่ข้างวัดกัลยาณมิตร เขาก็ได้แต่งเพลงและให้ชื่อว่า เพลงกัลยาณมิตรเช่นกัน จนในคณะของเราคนหนึ่งกล่าวขึ้นว่า พวกเรานั่งรวมกันอยู่ที่นี่ เราทุกคนก็มีความรู้และความสามารถในการแต่งเพลง ก็ควรจะทำอะไรให้เป็นประโยชน์และอนุสรณ์ของที่ดั้งเดิมของชาวคณะดุริยประณีต ซึ่งเป็นบ้านเกิดของคณะดีกว่าต่างคนต่างกินแล้วจากกันไป ด้วยเหตุนี้จึงรวมกันคิดเพลงนี้ขึ้นโดยจินตนาของแต่ละคน โดยมีได้ยิดของเดิมที่มีอยู่โดยอาศัยจังหวะเป็นใหญ่ทั้งทางร้องและทางเครื่อง และตั้งชื่อว่า เพลงบางลำภูเนรมิตร

บทร้อง เพลงบางลำภูเนรมิตร

นักดนตรีที่ดีมีสัจจะ	มุ่งมานะฝึกปรือฝีมือไว้
ใครติชมรักชังก็ช่างใคร	ที่พลาดพลั้งแก้ไขให้แบบยล
หวังเปรี๊ญปราชญ์อย่าขาดถามผู้รู้	ศิษย์มีครูจะชูช่วยอำนวยความสะดวก
อันโทษะโมหะอย่าปะปน	ตั้งใจตนฝึกให้เลิศประเสริฐเอย

(โชติ ดุริยประณีต แต่งบทร้อง)

จากหนังสือพระราชทานเพลิงศพ นายโชติ ดุริยประณีต

เพลงกราวรำมอญ เกา

เพลงกราวรำมอญ 2 ชั้นของเดิม เป็นเพลงที่ติดต่อกับเพลงลา วงปี่พาทย์ที่บรรเลงในงานพิธีต่าง ๆ มักจะนำมาใช้เป็นเพลงเสร็จพิธีของสงฆ์ หรือเรียกว่า "ส่งพระ" ต่อมาได้มีผู้ประดิษฐ์ขึ้นเป็น 3 ชั้น ซึ่งวงมโหรีได้นำบรรเลงในเพลงดับนางนาค ข้าพเจ้าเห็นว่า เพลงนี้เหมาะสมที่จะเป็นเพลงเพลงปิดรายการได้อีกเพลงหนึ่ง เช่นเดียวกับเพลงออกทะเล หรือปลาทอง จึงได้นำเพลงกราวรำมาขึ้นเดียวมาดัดแปลงท่อน 2 ให้ลงลูกตกเป็นเช่นเดียวกับ 3 ชั้น และ 2 ชั้น และได้ประพันธ์บทร้องขึ้นอีกบทหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับที่เป็นเพลงยุติรายการบรรเลง

บทร้อง เพลงกราวรามอญ เกา

3 ชั้น	รอนรอนอ่อนแสงสุริยา การกำหนดมหคบรรเลงเพลงดนตรี	ใกล้เวลาเหลียมลับวรัมี ก็ถึงที่สิ้นสุดดุสุริยา
2 ชั้น	โอกาสหน้าจะมาพบประสพใหม่ บัดนี้ต้องจำพรากจำจากลา	เพื่อกล่อมใจให้ท่านได้พรรษา ก่อนจะคลาคลาดจากขอบปากพร
ชั้นเดียว	ขอเทพไทได้จัดพิบัติทุกข์ สิ่งประสงค์จึงประสบสภาวะ	ส่งเสริมสุขภิญโญสโมสร เกียรติจรเจิดจรัสเจริญเทอญ

(โชติ ดุริยประณีต แต่ง)

สุจิตตดนตรีสำหรับประชาชน ณ สังกัดศาลา ประจำวันอาทิตย์ที่ 6 มีนาคม 2509

เพลงสร้อยทะเลแยะ เกา

เพลงสร้อยทะเลแยะ อัดรา 2 ชั้น ประเภทหน้าทับภาษา มี 2 ท่อน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัญญาภรณ์เดชาวรุณ กรมหลวงนครราชสีมา ได้ทรงนิพนธ์ทำนองขึ้นเพื่อใช้ร้องในทรงสักวาเฉพาะในวังสวนกุหลาบอันเป็นที่ประทับ

ต่อมาท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ได้นำเพลงสร้อยทะเลแยะบรรจุในละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ ในบทของพลายชุมพล ตอนต่อว่าต่อขานกับพระไวย และนายมนตรี ตราโมทได้แต่งทางดนตรีเข้าสอด้วร้อง ซึ่งนับว่าเหมาะสมมาก ทำนองเพลงก็เป็นเชิงยั่วเย้า บทร้องก็เป็นไปในทำนองเยาะเย้ย

นายโชติ ดุริยประณีต ได้นำเพลงสร้อยทะเลแยะมาแต่งขยายขึ้นเป็นอัดรา 3 ชั้น และตัดลงเป็นชั้นเดียวเฉพาะทางร้อง ส่วนทางดนตรี นายสืบสุต ดุริยประณีต เป็นผู้แต่ง

บทร้องเพลงสร้อยทะเลแยะ เกา

3 ชั้น	ครานันนยอดชายพลายชุมพล กูหรือชื่อสมิงมัตรา ชื่อสมิงแมงตะยะกะละออน เลื่องชื่อลือฟุ้งทุกกรุงไกร	ทำกลพูดเพี้ยนเป็นหงสา บิดากูผู้เรืองฤทธิ์ไกร ในเมืองมอญใครไม่รอดต่อได้ แม่ไซร์ชื่อเมี่ยงแมงตะยา
2 ชั้น	พระครูผู้เรืองฤทธิ์เวท จะมาลองฝีมือไทยให้ระอา อันสมบัติในศรีอยุธยา ขุนแผนยกพลมาชิงชัย	พระสุเมธกะละดงเมืองหงสา ใครกล้ากูจะฟันให้บรรลัย กูหาปราณาสั่งใดไม่ กูจับได้จึงฟันหันประจาน

ชั้นเดียว	เอ็งนี่มีนามกรใด พระองค์ใดได้เป็นพระอาจารย์ ทั้งชื่อมารดาภิเษกยาพราง ฤทธากล้าหาญประการใด	เจ้าไทยเลี้ยงเป็นยอดทหาร อึ่งท่านบิดานั้นชื่อไร บอกบ้างให้กูสิ้นสงสัย อาจใจออกมาต่อฝีมือกู

บทละครของกรมศิลปากร
ปรับปรุงจากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

(สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติ และบทร้องเพลงเถา ,2536:298)

เพลงพม่ากำชับ เถา

เพลงพม่ากำชับ อัตร 2 ชั้น ประเภทหน้าทับพม่า(กลองยาว) เทียบได้กับหน้าทับสองไม้ มีท่อนเดียว หม่อมหลวงท่วนศรี วรารณ แต่งขึ้นเพื่อร้องในการแสดงละครเรื่องพระเจ้าทีบอ(สีป้อมินทร์) ต่อมานายมนตรี ตราโมทได้นำมาบรรจุนับร้อง คราวกรมศิลปากรจัดการแสดงเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา ความตอนที่พระเจ้ากรุงอังวะได้รับพระราชสาสน์ของพระเจ้าแสงใจว่องเต้ ให้จัดส่งทหารฝีมือออกไปต่อสู้เพลงทวนกับกัมมะนี พรเจ้ากรุงอังวะทราบความในพระราชสาสน์ก็มีความยินดียิ่งนัก บทร้องนี้นายโชติ คุริยประณีต เป็นผู้ขับร้องประมาณ พ.ศ. 2497 นายโชติ จึงได้นำเพลงพม่ากำชับ 2 ชั้น แต่งขยายขึ้นเป็นอัตร 3 ชั้น และตัดลงเป็นชั้นเดียวทั้งทางร้องและทางดนตรีและหน้าทับ ครอบเป็นเพลงเถา

บทร้อง เพลงพม่ากำชับ เถา

3 ชั้น	ครั้นจบสารทราบความตามเหตุ ทรงตรึกนึกนิยมนสมทัย	พระทรงเดชยินดีจะมีไทน จุได้สู่สวรรคตชั้นนิมาน
2 ชั้น	จะทำยุทธครั้งนี้เห็นดีแท้ แล้วตรัสสั่งอาลักษณ์พนักงาน	สมควรแก่กษัตรามหาศาล จงคิดอ่านแต่งตอบให้ชอบกล
ชั้นเดียว	อาลักษณ์ได้สดับตรัสบรรหาร ประคิษฐ์แต่งข้อความตามยุบล	ค่อยก้มกราบพินิจคิดนุสนธิ์ ตั้งแต่ต้นเรียบร้อยถ้อยคำดี

บทละครเรื่อง ราชาธิราช

หลวงพัฒนพงษ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)แต่ง

(สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติ และบทร้องเพลงเถา ,2536:204)

เพลงตะละแม่ศรี เภา

เพลงนี้เป็นเพลงเก่า โดยมากนักแสดงลิเกหรือละครคน นำมาร้องกันบ่อย ๆ ข้าพเจ้าเห็นว่า มีทำนองไพเราะดี และยังได้ใช้บทในเรื่องราชาธิราช ตอนสมเด็จพระรามแต่งงาน บทและทำนองกลมกลืนกันดีมาก จึงได้นำมาแต่งเป็นเพลงเก่า โดยยึดถือ 2 ชั้นของเดิมเป็นหลัก

บทร้องเพลงตะละแม่ศรี เภา

3 ชั้น	เมื่อนั้น	องค์พระบุตรศรีไส
	ผันแปรแลหาไม่เห็นใคร	สะเทือนเป็นพระทัยนางเทวี
2 ชั้น	ยังนั่งเตียงเคียงองค์อุปราช	พลางขยับจากอาสน์เลื่อนถอยหนี
	อุปราชแสนถวิลยินดี	เห็นได้ที่ฉวยกรวอนรำพัน
ชั้นเดียว	นิจจาเจ้านงนุขสุดสวาท	ปิตุราชโปรดประทานเป็นมิ่งขวัญ
	ให้ปกป้องครองอยู่เป็นคู่กัน	ไฉนนั้นเบือนบิดให้ผิดทาง
		(เรื่องราชาธิราช)

เพลงแขกโอด เภา

เพลงแขกโอด 3 ชั้น ทางเก่า ส่วน 2 ชั้น และชั้นเดียว นายชั้น ดุริยประณีต ได้ประดิษฐ์เพื่อให้ครบเป็นเพลงเก่า รว พ.ศ. 2485

บทร้องเพลง แขกโอด เภา

3 ชั้น	กลับเสียใจอาลัยขุนช้างเล่า	นิจจาเจ้าหลับกลิ้งอยู่ไกลหมอน
	จะเย็นฉ่ำน้ำค้างขจายขจร	ใครจะซ่อนผ้าท่มให้ผัวรัก
	เห็นม่านขาดกลาดขวางอยู่กลางห้อง	สองมือตอกเพี้ยอกหัก
2 ชั้น	จันทาลผลาญท่าเจ็บช้ำนั้ก	สะอื้นฮักฮักแล้วเดินมา
	ถึงหอกลางเกลื่อนกลาดด้วยทาสหญิง	นอนกลิ้งนึ่งหลับไม่เงยหน้า
	ดูพลางทางคิดอนิจจา	ถึงห้องแก้วกริยาแย่งเศร้าใจ
ชั้นเดียว	พี่จะลาไปแล้วเจ้าแก้วเอ๋ย	สิ่งไรเคยที่ทำเจ้าจำได้
	ฝากขุนช้างด้วยช่วยปลอบใจ	ข้าวปลาหาให้เหมือนพี่ยัง
	ถึงกรงนกขุนทองอยู่ทั้งคู่	นกไนรีแว่นอยู่ที่เตียงตั้ง

(เสภา เรื่องขุนช้างขุนแผน)

สุจิตตรดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 20 ประจำปีที่ 19
ประจำวันอาทิตย์ที่ 19 มกราคม 2512

เพลง เทพลีลา เภา

ทำนองเพลง สมชาย สืบศักดิ์ ดุริยประณีต

ทางร้อง สุดจิตต์ ดุริยประณีต

เนื้อร้อง เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

สามชั้น	ดอกเอ๋ยดอกรัก	ไผ่เราะเสนาะนักร้องสำเนียงสนอง
	เสนอนารกบาทเบื่องบรรเทิงรอง	บันเทิงรับขับร้องกรองมาลัย
	ดอกเอ๋ยดอกมณฑา คนตรีไทยอุดมศึกษา จะจากลาไปแล้วเอย	
	ถวิลถึงน้ำพระทัยพระเทวี	โสฬสสงทรวงศรีคนตรีไทย
	บุญนักเป็นหลักชัย	ไทยเป็นไทยร่วมธำรง
สองชั้น	ละมุนเหมือนเลื่อนฟ้ามายับกล่อม	มารวยล้อมพระจอมนารถสะอาดใส
	สะอากแสนแห่นหวดังดวงใจ	ดั่งดวงจินตนาในทั้งมวล
	ดอกเอ๋ยดอกมะปราง รักจริงจริงไม่ทิ้งขว้าง รักแล้วไม่ร้างไปเอย	
	แซ่เสียงสังคีตคีตลี	ทิพย์สุคนธ์คนตรีลีลา
	เสนาะซึ่งตริงตรา	ไม่ยากจากลาเลยเอย
ชั้นเดียว	ขอทรงดังจะทรงธำรงไทย	ธำรงทิพย์ประทานให้ละนึ่งหวาน
	ธำรงรักภักดีมิแปรปรวน เจ้าขอชวนชม ใจเดียวเกลียวกลมเหมือนเพลงเอย	
	หอมดอกปาทัน	ไม่ลืมกันวันนี้เลย

งานวันคนตรีไทยอุดมศึกษา ประจำปี 2526

เดือนใจศิลปิน

นักดนตรี ที่ดี มีสัจจะ

หมั่นมานะ ฝึกบรื้อ ฝีมือไว้

ใครติชม รักขัง ก็ขังใคร

ที่พลาดพลั้ง แก่ไข ให้แบายล

หวังเปื่องปราด อย่าขลาด ถามผู้รู้

ศิษย์มีครู จะช่วย อำนวยผล

อันโทสะ โมหะ อย่าปะปน

ตั้งใจตน ฝึกให้เลิศ ประเสริฐเอย

จากคำสั่งสอนของคณะ ดุริยประณีต

สูจิบัตรคนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 33 ประจำปีที่ 16

ประจำปีวาทิตยที่ 6 มีนาคม 2509

พี่ พี่น้อง

อธิจจา เสียงระนาด ที่กวาดเกรี้ยว
 ทั้งปราดเปรี้ยว เชิงเพลง บรรเลงลั่น
 เคยกังวาน หวานหู อยู่ทุกวัน
 มาว่างกรรม ท่างหาย เสียดายนัก
 น้องขึ้น ต้องพราก จากไกล
 ยังจำได้ ในฝีมือ ลือประจักษ์
 ทั้งเก็บกรอ รวักวาด ฉลาดนัก
 ทั้งเยื้องยัก ยลแบบ แบบบรรเลง
 ข้างสมศักดิ์ สกุด ดุริยประณีต
 รู้สึคิด มิให้ ใครข่มเหง
 รัรักษา เผ่าพงษ์ ดำรงเพลง
 ด้วยตนเอง ฝึกฝน จนชำนาญ
 ได้ร่วมวง กันมานาน ฉันท้องพี่
 เคยดีดสี ดีขับ ประโคมขาน
 ฉันท้องน้อง ปองรัก สมัศรมา
 ทุกวันวาร เคยรวม ร่วมน้ำใจ
 ถึงยาม คราวประชัน ชันแข่ง
 ได้ร่วมแรง ร่วมจิต คิดเกรงไม่
 ใช้ฝีมือ เป็นอาวุธ สุดเกรียงไกร
 ขึ้นจึงเป็น ขงชัย ในพวกเรา
 แต่ครั้งนี้ ขึ้นต้องพราก จากพี่น้อง
 มาตัดช่อง น้อยหนึ พี่น้องเศร้า
 มีแต่ ความทุกข์ มารุกเร้า
 ต่างคนเฝ้า ไสกา อาลัย
 น้องพี่ ขอตังจิต อธิฐาน
 ขอให้ดวงวิญญาณ อันสดใส
 ไปสู่ แดนสวรรค์ ณ ครวาลัย
 เปรมใจ ได้สุข ทุกเมื่อเทอญ

เพลงตับเรื่อง ราชาริราช ตอน พ่อลาวแก่นท้าวกัณฑ์

ในเพลงตับนี้ นายชื่น คิริยประณีต ได้เป็นผู้ปรับปรุงขึ้นใหม่ รว พ.ศ.2478 โดยได้นำเพลงมอญบางเพลงที่เห็นว่า มีสำเนียงไพเราะมาใส่เป็นทำนองร้องสุจิตร์ คนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 47 ประจำปีที่ 15 ปีพาทย์มอญเครื่องใหญ่ ของคณะคิริยประณีต ในความควบคุมของ ส.อ.สมชาย คิริยประณีต ประจำวันอาทิตย์ที่ 2 พฤษภาคม 2508

ตับราชาริราช ตอน “ ลาวแก่นท้าวกัณฑ์ ”

นายชื่น คิริยประณีต ได้ประดิษฐ์ทำนองขึ้นหลายเพลง และปรับปรุงบทให้เหมาะสม ฉาก 1 เป็นฉากภายในตำหนักของตะละแม่ท้าว ตัวละครมีตะละแม่ท้าวและราชกุมารแก่นท้าว กำลังเข้าไปหาพระมารดา

มานเรียง

ครั้นถึง จึงตรง ไปกราบบาท
กุมารราช ทูลถาม ไปตามเขลา
ลูกมีรู้ เหตุหลัง ด้วยยังเยาว์
ไม่เห็นแม่ ขึ้นเฝ้า พระบิดา

ดาวกระจำง

เมื่อนั้น

ตะละแม่ท้าว ฟังความ โอรัสสา
ระลึกถึง ความหลัง หลั่งน้ำตา
โศกาครวญคร่ำ รำพัน

(โอด)

โศกพม่า

พ่อพุ่มพวง ดวงแข ของแม่เอ๋ย
ไม่รู้เรื่อง รวเลย หรือจอมขวัญ
แม่แสนเจ็บ แสนอาย แทบวายวัน
คิดจะกลั่น ใจตาย เสียหลายที
บิดาเจ้า ทั้งศักดิ์ ไม่รักหงษ์
ไปลุ่มหลง กากาก นางชากผี
ยกขึ้นเป็น นางพระยา ยอดนารี
เธอเห็นดี เด็ดเดี่ยว ไม่เหลียวแล (ขอเร)

เมื่อนั้น

พระโอรส ฟังเล่า โสภเสวีศรี
 เจ็บจิต คิดแค้น แสนทวิ
 น้อยหรือ เมียมะนิก จุกจิกจริง
 มาลบลู๋ คูหมื่น พระมารดา
 ทำออกย่อน วางใหญ่ ใจเย่อหยิ่ง
 ถ้าแม่เรา เติบใหญ่ อย่าประวิง
 เตะให้กลิ้ง หักกลาง สีข้างโคง
 เกรียงเหนือ

ฟังความ

แม่ห้าม ลูกไว้ ไม่วุ่นเหว
 แม่ันเติบใหญ่ ยิงยวด ไม่ชวดเซ
 สมคะเน เมื่อไร ได้เห็นกัน
 ทูลพลาถ กวบบกวาน พระมารดา
 บทจร กรีดกราย ผายผัน
 พร้อมพี่เลี้ยง สนม กำเนิด
 มาปราชสาท ทรงธรรม พระบิดา
 (เพลงเร้ามอญ)

ฉาก 2

เป็นฉากภายในตำหนักในของพระยาน้อย ดังละครมีพระยาน้อยนั่งคุยอยู่กับนางเมียมะนิก

ร้องย่ำคำ

ควันถึง จึงตรงเข้า ไปเฝ้า
 ก้มเกล้า ประนต บทศรี
 เหลือบเห็น เมียมะนิก พลิกอินทรีย์
 ไม่วันทา พาที แล้วถอนใจ

(พระยาลำพอง)

เมื่อนั้น

ธิดิน ภิญโญ สโมสร
 เห็นลูกน้อย โฉมฉาย กรวยการ
 พระภูธร หลากแหลก แปลกพระทัย
 แต่ก่อนเคย ขึ้นมาหา มารดาเลี้ยง
 เข้านั่งเคียง นอบนบ เคารพไหว

วันนี้มา เห็นจรีต ผิดไป

พระสงฆ์ ชายเนตร สังเกตดู

(ร่ำพม่าใหญ่)

เมื่อนั้น

พระหน้อย นึกคิ่ง รำฟิวอยู่

มีนิ้ว เจ็บซ้ำ มันทำกุ

ต้องอดสู ไหวแต่ ไช้แม่ตน

ถ้าขึ้นเอา นิ้วไว้ ต้องไต้หวัน

จำจะขบ นิ้วหัตถ์ กัดให้ป่น

เพราะเหตุว่า จะวายปรารถนา บรรดาคล

เอาพระทนต์ ขบกัด ดัชนี

พอบิดา แลพบ ประสบเนตร

กุมารศร ข้าอุรา เหม็นหน้าหนี

มานะจิต กัดแค้น แสนทวิ

กัดขยี้ นิ้วหัตถ์ มัดขีมา

(มอญรำดาบ ชั้นเดียว)

เมื่อนั้น

พระบิตุรงค์ ทรงธรรม แลเง้งง่า

เห็นลูกน้อย กัดนิ้ว นิ้วพักตรา

พระผ่านฟ้า กริ้วกราด ตวาดไป

ทุกอ้ายลูก นอกพ่อ ทรัลักษณ์

จงหอนัก ถือตัว กลัวต้องไหว

เองกัดนิ้ว เสียสิ้น ด้วยอันใด

อ้ายชาติไพร่ ใจคอ บ้าบอเมา

แต่ชนิดนี้ ทัชชิต ชีกระไร

ถ้าละไว้ ไหญ่กล้า จะผ่าเหล่า

มันคงคิด เช่นฆ่า ชีวาเรา

ชิงเอา สมบัติ ขัตติยา

เขี้ยวเสนา อย่าซ้ำ รำไร

เร่งเอาไป พิฆาต เช่นฆ่า

ขึ้นเอาไว้ ก็หนัก พสุธา

พระสั่งแล้ว ดีลา เข้าข้างใน (เพลงมอญ)

(มอญร้องไท)

พระหน่อน้อย ระห้อยจิต คิดอาฆาต
ถึงชีวาต ปลดปลิด หาคิดไม่
สงสารแต่ พระมารดา ปลื้มขาดใจ
มีรู้ว่าเขา พาลูกไป ปลงชีวัน
ข้าขอ กล่าวสัตย์ อธิษฐาน
ขอวิญญาน ข้าเกิด ในชาติหน้า
ให้เป็นบุตร อังวะ กษัตรา
ขอฆาตแค้น พระบิดา ตลอดไป

เสียงดนตรี

เสียงดนตรีมีทุกชาติศาสนา เสียงดนตรีบอกภาษาว่าชาติไหน
เสียงดนตรีที่บรรเลงนี้เพลงไทย เสียงดนตรีสอนนิสัยให้รู้กัน
เสียงดนตรีเป็นเพื่อนยามสบาย เสียงดนตรีเป็นสหายยามโศกาลัย
เสียงดนตรีเป็นมิตรใจนักร้อง เสียงดนตรีสร้างชีวันให้บันเทิง

สุจิตตรดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 10
ประจำปี 15 ประจำวันอาทิตย์ที่ 13 ธันวาคม 2507

ศรีศรีศุภมิ่งมงคลสมัย ศิลปินไกลไกลหลายถิ่นที่
มาสนุกสุขเกษมเปรมปรีดิ์ ฉันทนองพีมิตรสหายทักทายกัน
ขออัญเชิญศิลปินเทพาจารย์ โปรดประทานพรเพิ่มเฉลิมขวัญ
เลอลาภยศสินทรัพย์นับอนันต์ เจิดจรัสแจ่มกมลทุกคนเทอญ

สุจิตตรดนตรีสำหรับประชาชน ครั้งที่ 21
ประจำปี 15 ประจำวันอาทิตย์ที่ 24 มกราคม 2508

อวยพรปีใหม่

ชาวคณะครูยิประเทศ นำสัจจิตมากำหนดวันปีใหม่
ด้วยสำเนียงของเสียงดนตรีไทย พร้อมทั้งใจศิลปินลิ้นทุกคน
น้อมมนัสสวัสดีมีแต่ท่าน เกษมสำราญปรีดาสถานผล
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากล บันดาลความสุขทุกท่านเทอญ ๕

ภาคผนวก จ

โน้ตเพลงไทยที่ใช้วิเคราะห์

เพลงโหมโรงศรีสังคีต

สามชั้น ท่อน 1 เที้ยวแรก

เพลงที่ 2 เพลงระบำเขมร

เพลงสุริโยทัย เถา

สามชั้น เทียบแรก

พระ แม่ เจ้า แม่ ศรี

สุ ริ โย ทัย

สุ ทย ตัน

พระ ขม ไป

อย่าง หาญ กล้า

ดนตรีรับ

สามชั้น เทียวสอง

เพราะ เกิด คึก ชิก ถึง

อ ยู่ ย

โดย ส เต็จ

พัส ส ดา

ออก ชิง ชัย

ดนตรีวิทย์

The musical score is titled "ดนตรีวิทย์" (Dontri Wit). It consists of 11 staves of music, all written in treble clef. The key signature is one sharp (F#). The music is composed of continuous eighth-note patterns, creating a rhythmic and melodic sequence. A large, faint watermark of Mahidol University is visible in the background of the score.

สอจัน เทียวแรก
 พระ แม่ เจ้า ทวง เครื่อง
 อย่าง ชาย ชาติ ส เหมือน
 องค์ อุป ป ราช
 ดนตรีวิบ

สองชั้น เพียวสอง

ขับ ค ฆา นาน มา

ไม่ ห่าง ไกล พระ เนตร

ตั้ง ระ วัง ระ ไว

พระ ลา มิ

ดนตรีรับ

ขึ้นเดี่ยว เทียวแรก

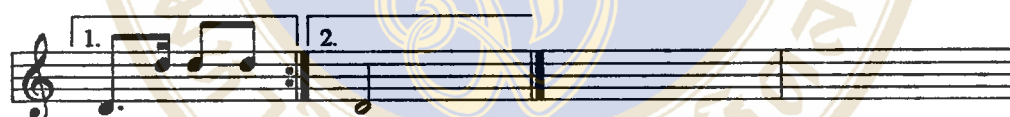
ข้า คือ ทนาย พัน กษัตริย์ รัส ส ดา

พระ แม่ ไสช้าง มา อย่าง เร็ว รี่

ดนตรีรับ

ขึ้นเดี่ยว เทียวสอง

ระนาดเอก

ฆ้องวงใหญ่

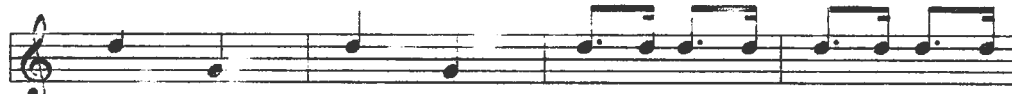
ฆ้องวงเล็ก

ระนาดทุ้ม

หางเครื่อง

เพลงพญากุญชร เถา

สามชั้น เที้ยวแรก

งาม จริง

เจ้า พระ ยา

កុល្ល ឆរ

นาง	นาง

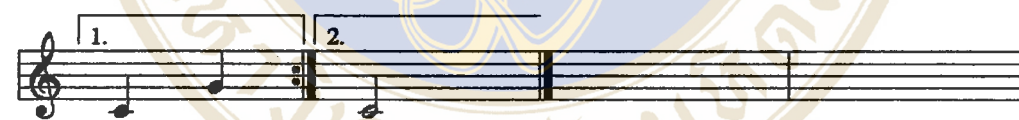
เงา จอน

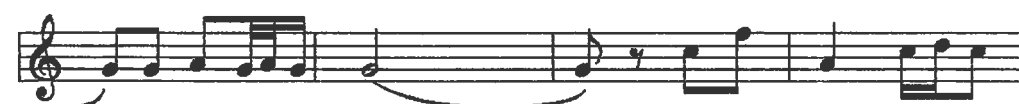
แสน ส หงา

ทำนองดนตรีรับ

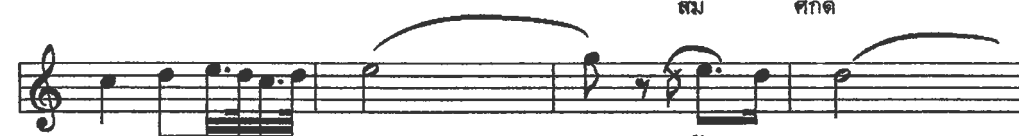
สามชั้น เทียบหลัง

สม ส่วน

สม คักดี

ลัก ๒ ณา

ถูก ต้อง
ตาม จำ ภา
ท่านองคมนตรีวิบ ทุก ประ ภา
Copyright by Mahidol University

สองชั้น เทียวแรก

เป็น ทุ่ง บ้าน ทุ่ง เมือง

เรื่อง จ รัส

คู่ ควกร ก ษัตริย์

ราช ษ ฐาน

ทำนองดนตรีวิบ

สองชั้น เทียวสอง

ท่านองคมนตรีรับ

ชั้นเดียว เทียวแรก

ทำนองดนตรีรับ

ขึ้นเดียว เทียวหลัง

พระ เอิบ อิ่ม บั้ม บิน ชื่น ชู

แล้ว ส เด็จ ขึ้น ชู ปรา สาท ชัย

ทำนองดนตรีรับ

1. 2.

สามชั้น ท่อน 1

เพลงสร้อยทะเล แถ

ควา นั้น ยอด ชาย

พลาบ ชุม พล

ท่า กล พุด เพี้ยน

เป็น หง ลา

ดนตรีไว้

สามชั้น ท่อน 2

ภู หรือ ชี้อ ส มิง
 มัด ตา บิ
 ตา ภู ผู่ เรือง
 ดนตรีวิธ ฤทธิ์ ธิ ไกร

สองชั้น ท่อน 1

ชื่อ ส มิง แม่ง ตะ บะ กะ ละ ออน

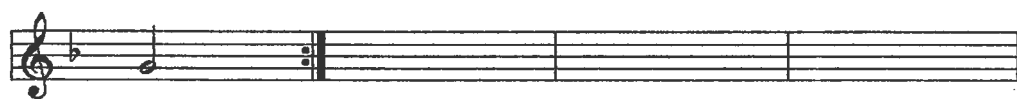

ใน เมือง มอญ ไคร ไม่ รอน ต่อ

ได้

ดนตรีรับ

สองชั้น ท่อน 2

เสียง ชื่อน ลือ ฟัง ทุก กรุง ไกร

แม่ ไชรี ชื่อน แม่ย แมง ตะ

ยะ

ชั้นเดียว ท่อน 1

จัว ภู ผู้ เรืองฤทธิ์ วิ เวท พระ สุเมธ กะ ละ ดง เมือง พง

ดนตรีรวม

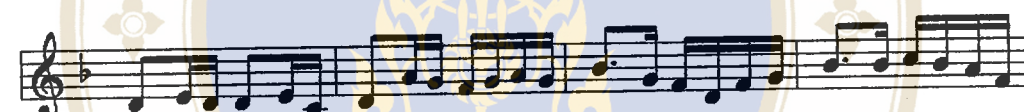

ชั้นเดียว ท่อน 2

จะ มา ลอง ฝึ มือ ไทย ให้ ระ อา ใคร กล้า ญ จะ พัน ไม่ ครั้น คร้าม

ดนตรีรับ

ทางเครื่อง

เครื่องจังหวะบรรเลงไปจนจบ

เพลงयोเร สองชั้น

ท่อน 1

ถึง อา สา แต่ ลำ พัง ยัง มิ หยอน

เหมือน เสือ ซ่อน เล็บ ร้าย หาย เกะ กะ

มิ ให้ ใคร รู้ ดี นี่ เจ้า ก็ะ

ซึ่ง ทรง พระ บัญชา จะ ผ่า พัน

จะ ผ่า

พัน

1. 2.

ท่อน 2

มา บัง อาจ จรัส ปรากฏ ประ มาท เสือ
นึก ว่า เนื้อ แล้ว ชี ดิ หมอม ฉั่น
แม่น มิ เกรง อา ญา พระ ทรง ธรรม์
ผลาญ ชี วัน พระ องค์ คง วอด วาย
คง วอด
วาย
1.
2.